

**Bidrag Till Kännendom Om
Göteborgs Och Bohusläns
Fornminnen Och Historia,
Volume 1, Issues 1-4...**

GÖTEBORGS OCH BOHUSLÄNS
HUSHÅLLNINGSSÄLLSKAP, GÖTEBORGS OCH
BOHUSLÄNS FORNMİNNEFÖRENING

Digitized by the Internet Archive
in 2025

*L. Soc. 119.55.25.75
Clucat.
title-page in 1d. 2, -raft 1*

BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM

GÖTEBORGS

OCH

BOHUSLÄNS FORNMINNEN

OCH

HISTORIA

UTGIFNA PÅ FÖRANSTALTANDE AF

LÄNETS HUSHÅLLNINGS-SÄLLSKAP

FÖRSTA HÄFTET

Pris 2 kronor.

BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
GÖTEBORGS
OCH
BOHUSLÄNS FORNMINNEN
OCH
HISTORIA

UTGIFNA PÅ FÖRANSTALTANDE AF
LÄNETS HUSHÅLLNINGS-SÄLLSKAP

FÖRSTA HÄFTET

STOCKHOLM, 1874.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKERARE

40211

L Soc. 113.5525.75
Exchange: the Society
Rec. J. 5, 1939

I de flesta svenska landskap hafva under de sista åren föreningar bildat sig, hvilka gjort till sin uppgift att skydda, samla och bearbeta provinsens fornminnen. I det fornminnesrika Bohuslän finnes ingen sådan förening. Länets Hushållnings-Sällskap har därför, på förslag af sin Ordförande, Herr Landshöfdingen m. m. Grefve Ehrensvärd, beslutat att tills vidare årligen använda en summa af 2,000 kronor till utgifvande af "Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia". Detta arbete skall, i den mån förhållandena medgifva, omfatta:

1. Beskrifning på länets fasta fornlemningar från hednatiden;
2. Beskrifning på alla nu kända bohuslänska forneaker från samma tid;
3. Förteckning på de i Bohuslän ännu bevarade minnena från medeltiden, såsom kyrkor och andra byggnader, kyrkliga forneaker, konstverk o. dyl., samt jordfynd från medeltiden;
4. Uppteckningar af ännu lefvande sägner, folkvisor m. m.;
5. Bidrag till kännedom om folkspråket; samt
6. Förteckning på de viktigaste skriftliga handlingar, som upplysa länets historia; med fullständigt återgifvande af de förnämsta bland dessa handlingar.

Det nu färdiga första häftet, hvars utgifvande varit anförtrodt åt mig, torde inom ett år åtföljas af ett andra häfte, hvilket utom fortsättning af beskrifningen på de "Bohuslänska forneakerna från hednatiden" kommer att innehålla afbildningar och beskrifningar å några af de i länets kyrkor bevarade dopfuntarne från medeltiden, samt utdrag ur de i Göteborgs Musei arkiv förvarade "Aschebergsska papperen", medelade af Hr Docenten H. Hjärne.

På det att den nu påbörjade beskrifningen å de i länet funna fornsakerna måtte blifva så fullständig som möjligt, anhåller jag vördsamt, att hvar och en, som eger eller har kännedom om sådana fornsaker, måtte, så fort ske kan, meddela mig underrättelse derom, såvida han icke vet, att jag redan om dem erhållit kunskap. För hvarje sak torde uppgifvas ämne (flinta, annat stenslag eller brons), form, mått och allt hvad man vet om dess fyndort och om de omständigheter, under hvilka den blifvit hittad; samt om möjligt med konturteckning af hvarje sak eller hänvisning till närmast liknande figur i något arkeologiskt arbete. Äfven det *minsta* bidrag mottages med tacksamhet.

Stockholm, den 25 April 1874.

Oscar Montelius.

Ur Bohusläns historia

före föreningen med Sverige.

Af HANS HILDEBRAND.

Af alla Sveriges landskap finnes intet, för hvilket historien har så många berättelser från forntiden som Bohuslän. Genom förhållanden, som vi här icke kunna afhandla, allra främst genom uppkomsten och utvecklingen af den isländska fristaten, kom det gamla Norge att få en rikedom af historiska berättelser, — de s. k. sagorna, — under det sagorna om Danmark äro få och Sverige inga eger, ehuru väl svenska förhållanden någon gång få en plats i berättelserna om Norge. Våra dagars Bohuslän var fordom ett norskt land och äfven det har sin andel i denna den norska forntidens afundsvärda rikedom, och andelen är icke liten, ty detta landskap var i sig betydande och låg derjemte ganska nära en af brännpunkterna för det gamla Norges historiska lif.

I det af bergen styckade Norges sydöstra del finnes en naturlig medelpunkt, en lägre trakt, mot hvilken fjällen småningom sänka sig, och liggande vid en hafsvik, till hvilken vattnen leta sig väg från den svenska gränsen, från Dovre och en stor del af Langfjeldene. I den trakten kunde en rik odling uppblomstra, och när helst folket innanför behöfde träda i förbindelse med den yttre världen, drogo de sig, afskräckta af bergen, som annars öfverallt reste sig, just ned mot viken i söder. Vi kunna derföre icke undra, att i detta fall Viken blef ett nomen proprium, och att namnet omfattade icke blott vattnet, utan äfven landremsan deromkring. Och till Viken räknades äfven det land som sedermera kallades Bohuslän, ehuru detta icke låg vid sidan af sjelfva den inre viken, våra dagars Kristiania-fjord.

Då Bohuslän således hörde till Viken allenast när ordet togs i dess vidsträcktaste mening, är det eget att se, huru det till sist blef ensamt om detta namn. De norska delarne af det stora Vikområdet hade hvar och en sitt särskilda namn, och nämndes van-

ligen med detta, och det fordom så frejdade och allmänt brukade, mycket omfattande namnet Viken bibehölls omsider allenast för det yttersta området. Detta saknade dock icke egna benämningar, ehuru dessa småningom förlorade i betydelse. Från den tid då de första hägkomsternas töcken begynner genomträngas af den historiska dagens glans, möter oss ett namn, som på isländska lydde Álfheimr, hvilket på svenska borde lyda Alfhem eller — eftersom vi åt isländskans mytiska álfar gifvit namnet *elfvor* — Elfhem. Denna senare form får dock icke sammanställas med ordet *elf* = flod, som äfven i isländskan skrefs med ett begynnande *e*. Troligast är att namnet betyder Alfvarnes eller Elfvarnes land, liksom Vester-Götland betyder de vestra Götarnes land; det enda märkliga dervid är, att en folkstam skulle hafva egt samma namn, som naturandarne, hvilka spela en så vigtig rol i folktron. Emellertid var Elfhem något mer än Bohuslän, det skall hafva gått i norr ända upp till Glommen. I den fullt historiska tiden heter landet mellan Svinesund och Götaelfs mynning, d. v. s. i det allra närmaste nutidens Bohuslän, Ranrike; namnets första del torde stå i sammanhang med ordet *rán*, haf, äfven personifieradt *Rán*, hafsgudinnan.

Af de tre namnen innehär Alfhem en antydning om folkets namn, de två andra gåfvo deremot upphof till folknamnen *Räner* och *Vikverar* d. v. s. Vikmän eller Vikbor.

Det var som kustland Ranrike egde betydelse. I den tid då Norges konungar voro blifne starke och de myndigt grepo in i de särskilda landens inre förhållanden, indelades kustlandet för ordnandet af sjöförsvaret i skeppsredor, detsamma som Sveriges skeppslag, och i sådana var hela Ranrike deladt. Öfver dem fanns en landets tvedelning med vexlande namn. Nordlandet fick i särskild mening beta Viken eller Ranrike, under det sydlandet, för grannskapet till Götaelf, kallades Elfsysslan. Denna politiska indelning svarar mot en naturlig. Bohusläns nordligaste del utgör ett helt för sig med medelpunkten inom sig; närmast i söder här om går en landsträcka i nordost och sydvest, omkring vattendrag, som komma från Dalsland och synas i allra äldsta tid hafva erbjudit samfärdseln naturliga vägar. Dessa två delar räknades till Viken i inskränkt mening, under det Elfsysslan var landet mellan hafvet i vester, Götaelf i söder och öster.

Läget vid hafvet skulle nödvändigt locka Vikbon till att söka sig näring ur dess sköte. Fisket måste vara uråldrigt i dessa trakter. Men i de tider, då förhållandena i hemmet gingo sin jemna, ordnade gång, hvilken man icke ostraffadt bröt, måste man annor-

städes söka tillfredsställelse för sitt dådstarka lynne och sitt vinstbegär. Äfven då lockade hafvet den kraftige ynglingen och den mognade mannen att taga fram snäckan ur sjöboden och med fullt bemannadt fartyg löpa ut ur den fredliga viken, ut mellan öar och skär, till andra mäns bygder. Lifligt var helt visst färdandet fram och åter inom den bohuslänska skärgården, ty äfven om man under vår hedna och första kristna tid ofta vågade sig ut till långfärd å öppna hafvet, höll man sig dock i hvardagslag inomskärs. När icke brådskan var stor, for man varligt fram, lade om nätterna i land för att få hvila ostörd.

Särskildt var samfärdseln lifig inemot mynningen af Götaelf, vid Eker- och Brännöarna. Hvar tredje sommar plägade konung Håkan Etelstansfostre i Norge (934—960) infinna sig på Brännöarna för att der sammanträffa med stormännen, freda sitt land och fälla dom i mål som hänskötos under honom. Man infann sig gerna vid dessa konungens besök, ty folk kommo dit snart sagdt från alla kända land; gränsborne i tre här till hvarandra stötande riken ingingo ofta förbindelser sinsemellan, och här höllos derföre många glada släktmöten. Vid ett af dessa tillfällen, som omtalas i Laxdöla-sagan, gick odalbonden Höskull med några vänner för att se på folket, och de kommo då till ett praktfullt tält. Egaren satt derinne klädd i kosteliga kläder och med en hatt på hufvudet af det slag som brukas i Gårdarike; han hette Gille och ansågs vara den rikaste köpman. Bland varorna som han bød till försäljning funnos ock tolf trälqvinnor. På den bohuslänska ön köpte nu isländingen Höskull af köpmannen från Gårdarike för tre mark silfver en trälinna, som sedan befanns vara en irländsk konungs dotter. Vi se att den tidens nordbor foro vida omkring.

Men icke alltid gick det fredligt till på de bohuslänska farvatten. När Emund Vestgöotalagman i några diktade berättelser sökte förhålla Olof Skötkonung hans svikliga beteende mot konung Olof digre i Norge, handlade en om Göte Tofveson, som for med fem härskepp utfor Götaelf och gaf sig vid Ekeröarna i strid med fem danska köpmansfartyg. De fyra vann han genast, men det femte flydde med spändt segel. Göte med sitt skepp ilar efter, men förliste på Lässö. Under tiden anfallas hans fyra efterlemnade skepp af femton danska köpmansfartyg, besättningen faller, och godset tages. En berättelse sådan som denna låter oss ana, huru ofta man, i synnerhet på vissa ställen, fick se fartygen komma med det breda seglet svällande af vinden. Med härskepp och köpmansskepp blandade sig böndernas skutor, som foro från

en ort till en annan, och de stora roddbåtarne, som användes vid mindre färder.

Men jemte hafvet plöjdes ock åkern, som bar åt den idoge odlaren gyllene skördar, ty äfven i Bohuslän, ehuru liggande nära hafvet, var åkerbruket folkets hufvudsakliga näring och männens dagliga arbete; det är en falsk föreställning, att våra fäder icke aktade eller icke ville befatta sig med andra sysselsättningar än blodiga vapenlekar. Dock torde sinnelaget hafva varit olika i olika delar af landet. Gränsbyggarna vid Elfven voro kända för sitt trotsiga lynne, framkalladt och ökad af ständiga gränstvister. En representant för desse s. k. Elfgrimar är Svenke Stenarsson, hvilken på det mest hånliga sätt bemötte konung Magnus barfots sändebud, som skulle bringa ordning i södra Bohuslän, hvars inbyggare icke hade visat mycken sympati för konungen. Sammankomsten lyktades så, att Svenke manade sina vänner till anfall, hvadan sändebudet fann det rådligast att fly undan. När konungen själf kom dit för att häfda sin rätt, fann Svenke det lämpligt att försvinna ur landet, men detta hade nu mist sin kraftigaste man, Elfgrimarne led o mycket ondt under ständiga anfall, så att konung Magnus till sist måste fara till Danmark och bedja Svenke hafva godheten återvända.

Under den hedniska tiden utgjorde Bohuslän aldrig en politisk enhet; när det icke direkt ingick som del i den stora af Harald hårfager grundade monarkien, var det alltid förenadt med något annat område. Man har derföre svårt att skriva en egentlig bohuslänsk historia, ehuru väl många historiska tilldragelser inom denna landsdel äro kända. Två förhållanden var det som i främsta rummet bestämde gången af landets öden — det låg af-sides, sedan Trondhemstrakten började anses som den förnämsta i Norge, och det var ett gränsland. Det söndrades ofta (jemte närmast i norr liggande områden) från det hela för att bortgifvas som län, och det ofredades ännu oftare.

Efter Harald hårfagers död (år 933) togo Vikborne hans son Olof till konung, men han föll snart ett offer för brodern Erik blodyxes hämndlystnad. Olofs son Tryggve antogs sedermera af Eriks efterträdare, den redan nämnde Håkan Etelstansfostre, till underkonung i Viken, och vid denne Tryggve och hans ätt anknyta sig flere af Bohusläns stoltaste minnen.

I Bohuslän var det som konung Tryggve földes af Erik blodyxes söner, och på Bohusläns klippstrand jordades hans lik. En bohusläning Luden fann på en trälmärknad i Österväg en qvinna tård af sorg, blek och illa klädd, i hvilken han med häpnad igen-

kände konung Tryggves enka Estrid, som hade flytt från Norge, i Estland blifvit skild från sin treårige son Olof och sedan framlefvat sina dagar i nöd, utan att erfara det minsta om den älskade sonen, hvilken varit henne dubbelt kär, emedan hon födt honom under allt landsflyktens elände. Luden köpte henne fri och tog henne till sin maka.

Konungasonen Olof hade efter skilsmessan från modren genomgått underbara öden. Igenkänd af sin morbroder som lefde i Gårdarike, uppfostrades han vid konungahofvet derstädes, sväfvade sedan kring i Vesterhafvet, förvärfvande rykte, en högättad maka och stora skatter, och kom till sist åter till Norge, hvars tron han besteg. Med stormännen i Viken räknade han genom moderns nya gifte släktskap, dit vände han sig ock för att med frändernas hjälp genomföra sina planer för Norges omskapande, der upplomstrade, tack vare denna vänkreta, kristendomen. Hans vänner och fränder från Bohuslän kämpade vid hans sida ända i sista stund, när han vid Svolder öfverraskades och besegrades af fiendehärnarnes öfvervåldigande massor. Då öfvergick Bohuslän till Sverige.

Det blef dock icke länge svenskt. En mäktigare konung än den vid Svolder fallne fick Norge i Olof Haraldsson, hvilken icke hade någon lust att åt andra stater afstå det minsta af hvad i gamla tider tillhört Norge. Hans sändebud mottogos af Bohuslänningarne med glädje. De uttalade sin önskan att återgå till Norge, men klagade att det var för dem svårt att häri följa sin bog, ty deras land var på mer än en sida omslutet af Sveakonungens rike, och närhelst den norske konungen icke fanns i Viken kunde de vara beredde på anfall af Götarne. Den ene af Sveakonungens höfdingar fälles derefter genom svek, den andre föll i öppen strid mot den af Olof tjocke utsände vikingen Övind.

Äfven Olof fann en blodig död, och hans land stod till en tid under danskt herradöme. Hans son Magnus gjorde dock slut på detta, och Viken blir nu mera än någonsin en vigtig del af det norska riket och såsom ett gränsland föremål för konungarnes synnerliga omsorg. Oroliga grannkonungar stämde man till strid i eller utanför elfven, vid elfven möttes man till fredliga samtal. Helt naturligt uppstod derföre här nere vid elfvens norra strand en stad Konungahälla eller Konghäll, hvilken blef efter den tidens begrepp mycket rik på folk och synnerligen betydande. Nordbon var annars i allmänhet mindre benägen för stadslifvet. Konungarne, framförallt Sigurd Jorsalafare, omhuldade staden, gjorde honom stor och prydde honom med rikt begåfvade kyrkor.

Snart fick man dock erfara, att de gamla farorna icke voro alldeles försvunna. Lockade af berättelserna om stadens rikedom kommo de hedniska Venderne smygande uppför elfven i hopp att utan strid vinna rikt byte. Men de hade misräknat sig. Stadsborna skrämdes under messan — det var den 10 augusti 1135, den h. Laurentii dag — af budet om den annalkande fienden, men ingen tänkte i denna stund på flykt eller nesligt öfvergifvande, utan man försvarade staden och skeppen vid stranden så länge det var möjligt och drog sig sedan till konung Sigurds fäste, hvarifrån de belägrade fingo åse, huru deras hem uppbrändes af de öfver sina ansenliga förluster vredgade fienderna.

Vackra berättelser hafva bevarats till vår tid om de manliga strider, som Konghällsborne här stridde, om deras kraft att uthärda, om deras rådighet när vapnen togo slut, om deras förtröstan trots alla gäckade förhoppningar, då en del af den till undsättning sammankallade allmogen vände om utan att hafva inlätit sig i strid och då den andra delen, tvenne hundraden, stupade utan att hafva gjort de belägrade någon nytta. Till sist återstod för dessa intet annat val än mellan en grym död eller ett uppoffrande af sin egendom. De valde det senare, men svetos, när de lemnat från sig vapnen, af de trolöse Venderne. Blott få kommo undan med lifvet.

Denna hemska tilldragelse var icke den enda som kastar öfver 1100-talets historia den dystra glansen af blodiga dåd och gräsliga grymheter. Norges storhet begynte brytas, verkliga och föregifna ättlingar af de äldre konungarne täflade om regeringen, derunder dragande nöd och elände öfver stora landssträckor. Redan före Vendernes anfall hade Bohuslänningarne haft sin dryga andel deraf. I deras land utkämpades en strid mellan de två tronpretendenterna Magnus, son af Sigurd Jorsalafare, och Harald gille, hvilken genom jernbörd styrkt sina tvertydiga bördsanspråk. På ena sidan kämpade 1800, på den andra öfver 7,000 man, manfallet blef stort och Harald flydde, dock för att återkomma, stärkt af Danakonungens vänskap och förslagen nog för att locka Vikborne på sin sida. Då förekommo ej mer några öppna strider, men enskild ovilja och det tidigare hatet mot konung Magnuss framkallade våldsgärningar, mandräp och plundringar. Icke under, om man i dessa trakter kände sig hemska till mods, när en sådan olycka drabbade landet som Konghälls förstöring — på årsdagen efter det blodiga slaget vid Förelaf.

Tider af större nöd stundade. Kring stormännen, som täflade om makten, slöto sig flockar af orolige män, som småningom fat-

tade sådan smak för sitt kringströfvande krigarlif, att när deras höfding var borta, sökte de upp en annan, hvars anspråk de kunde understödja. Bohuslän fick då erfara alla vådorna af sitt läge i rikets utkant och till på köpet med en lång gränslinie. Framgången vexlade, den skara som slogs sökte gerna en tillflykt i grannlandet och företog derifrån härjande infall i eget land. Derjemte hade man ofta att vänta efterräkningar från den segerande partens sida. Under detta tidskifte innehåller Bohusläns historia föga annat än skildringar af strider i norr och söder, i öster och vester.

Den nyssnämnde konung Magnus, blind vorden genom sin medtäflares våldsbragd och till en tid insatt i ett kloster, lockade sommaren 1137 in i Bohuslän den ärelystna Göta-jarlen Karl Suneson, som på grund af sin moders härkomst ansåg sig berättigad till rike i Norge, men han afvisades redan i östra delen af landet. Magni stallbroder Sigurd slemme, i senaste tid frejdad genom en stor skalds dikt, anföll förgäfvets det åter uppbyggda Konghäll, härjade i kusttrakten, hängde sina motståndares män och kämpade jemte Magnus sin sista strid vid Holmen grå utanför Strömstad (1139). De ständiga striderna gjorde lynne och seder vilda; Magnus föll genomborrad af ett spjut, men Sigurd, som gripits just då han var nära att undkomma, blef föremål för de grusligaste misshandlingar. Armar och ben krossades, kroppen hudflängdes tills köttet blottades, ryggen bräcktes, hvarefter den halfdöde hängdes. Liket hvilade derefter en kort tid i en närliggande kyrka.

Vid Lökeberg kämpade Bohusläningarne i början af 1150-talet mot norske konungen Östen, som blef segervinnare i striden och gick till Hisingen, der han brände för bönderne, hvilka måste underkasta sig. Vid pass fem år derefter (1157) finna vi konung Östen åter i Bohuslän, men under helt andra förhållanden. Han låg i fejd med sin halfbroder konung Inge, sjelf en krympling men stark genom de myndige män som slutit sig till honom. Från vestkusten af Norge hade Östen dragit sig undan till Viken, med öfver 1,300 man afbidade han fiendens ankomst, men när Inges flotta kom flydde alla, så att Östen var ensam qvar med en man. Han blef nu aflifvad och jordades i Förs kyrka; utanför denna uppvälde en källa, der hans blod hade runnit ned på marken.

Vikbornes tillgifvenhet för den döde Östen, mot hvilken de i hans lifstid kämpat, visade sig äfven genom annat än tron på hans järtecken. Östen hade lemnat efter sig en son Håkan axelbred, som vid fadrens fall dragit sig undan åt Sverige. Man vän-

tade från hans sida oroligheter, och konung Inge sände därför sin ypperste man Gregorius Dagsson till Konghäll för att försvara Viken. Uppdraget var icke så lätt, ty när Håkan första gången närmade sig staden (1158), voro folkets sympathier för honom så pass stora, att Gregorius icke vågade inlåta sig i någon strid utan drog sig undan. Efter detta blef Bohuslän till en tid skådeplats för ständiga strider och hvälfningar. Gregorius återtog Konghäll, sedan stod ett ansenligt sjöslag i sjelfva Götaelf, der lyckan, länge oviss, förklarade sig mot Håkan. Efter en kort vistelse i Dalsland bryter denne åter in i Viken, han blifver slagen vid Sörbo i Krokstad, men söker sedan ersättning genom att bränna Vetteländ, der Gregorius svåger bodde. Vid Båfveå stod det sista slaget, i hvilket Gregorius omkom.

Vikborne höllo sig i med- och motgång till Håkans parti. När Håkan sjelf hade fallit, slöto de sig kring hans broder Sigurd, hvilken fann en tillflykt på Hisingen, hvars inbyggare vid ett tillfälle fingo af Erling, som förde regeringen i Norge för sin unge son konung Magnus, vitsordet, att de voro "onde att hemsöka, hårde och okloke". De blefvo dock inom kort hårdt näpste af Erling, hvilken likväl icke var lycklig i sina bemödanden att vinna dem för sin son. Hans hårdhet mot Hisingarne torde hafva i hög grad förbittrat sinnena, och derefter gaf Erling, hvilken hade förklarat sig villig att öfverlemna Bohuslän till konung Valdemar i Danmark, allenast han finge namn af jarl, anledning till en dansk härfärd i Viken.

Under denna för Norge olycksdigra tid, då splittring inträdde mellan landets olika delar, voro de afsides boende Bohuslänningarne mer än andre frestade att söka vinna en viss sjelfständighet, alldenstund deras land vanligen blef skådeplatsen för striderna mellan kronpretendenterne och kronans innehafvare. Förbittrade öfver de lidanden de senast undergått, fortforo de i sin motspänstighet och begynte nu söka göra sin vilja gällande inom det öfriga Norge. Hufdingar för upprorsfloccar funnos alltid att tillgå, ty det var icke brist på äkta eller oäkta ättlingar af äldre norske konungar, men i början var hufdingen allenast ett verktyg i händerna på flocken och de främste inom denna. Det var år 1174, under det Knut Eriksson regerade i Sverige, som orolige män i Dalslands skogsbygd och i södra Bohuslän slöto sig tillsammans till en länge fortsatt fejd för deras konungaättling. De voro i allmänhet icke afundsvärde, ofta fingo de irra i skog och mark, der de ledo brist på det nödvändigaste. De funno sig, berättas det, nödsakade att linda näfver kring benen i brist på

ordentliga klädesplagg, och fingo derigenom namnet Birkebenar, sorgligt ryktbart i den norska historien.

Det var den norske konungasonen Sverre, som gjorde deras namn så frejdadt och dem själva så fruktade och äfven hatade. Rikt begåfvad, energisk, aldrig modlös äfven i de mest öfverhängande faror och efter lidna motgångar, uthärdade han en mångårig strid, till dess han blef ensam om Norges krona. Att skildra alla eller ens de förnämsta kampens skiftningar skulle här föra oss allt för långt. Djupare än annorstädes kände man i Bohuslän tidens nöd, ty alla Vikbor stodo icke på Sverres sida, och det politiska hatet skärptes inom landet af enskild ovilja och vinningslystnad. Sådan var ock Birkebenarnes framfart, att de mer väckte hat mot sig än kärlek, hvadan ock alla de som sedermera bildade flock mot den maktige konung Sverre fingo sina fleste hjälpare just i Birkebenarnes äldsta hem Bohuslän. Så äfven Sverres envisaste motståndare, Bagler kallade, emedan de ville mot konungen upprätthålla kräklans (på isländska bagall) eller presterskapets makt. Ju envisare deras motstånd var, med desto hårdare hand tog Sverre i tu med Bohusläningarne, ehuru väl icke ens derigenom deras motståndslust var bruten.

Under dessa tider af bittra fejder började en stor förvandling inträda i Norden. Kristendomen hade slagit djupa rötter och dermed hade man fått göra närmare bekantskap med de samtida europeiska förhållandena. De seder och de tänkesätt, som hade tillhört den gamla tiden och så väl blifvit skildrade i de isländska sagorna, veko nu för den utbildade medeltidens sed med dess riddareväsende, dess blomstrande borgarestånd o. s. v. Redan under 1100-talet varsnar man många den nya tidens tecken; när i Viken Baglerne hade samlat på gammalt vis bondehären, kom konung Sverre med sina ryttareskaror och bragte förvirring i de tåta lederna.

Öfvergången från den gamla tiden till detta nya tidskifte var i Viken af fredligare art. Den ädle Håkan Håkansson lyckades det att bryta upprorsandan i Norge, och han lefde länge nog att verka fredens värf för det af blodiga strider sönderslitna och ödelagda landet. Särskildt vet man, att han egnade landsfaderliga åtgärder åt Bohuslän, der han sökte införa odling i obygger.

Vi hafva här ofvan många gånger begagnat namnet Bohuslän såsom vår tids benämning på landet mellan Svinesund och Göttaelf. Först på 1300-talet uppkom Bohus och Bohuslän.

Under de många stridigheterna inom Folkungarnes kungliga hus, sökte de om makten täflande stöd i grannlanden. Så vände

sig ock hertigarne Erik och Valdemar till Norge, för att finna hjälp mot brodern konung Birger. De fingo Konghäll med tillhörande område i förläning af konung Håkan V i Norge. Under den gamla tiden voro landenheterna beroende af folkenheterna, nu drog man ett streck öfver allt detta. Konungarne bygde fästen här och der i landet; satte på dem sina män till höfdingar och lade under fästet ett visst område, hvars utskylder skulle aflemnas till slottshöfdingen, som deraf använde hvad han behöfde till besättningens och fästets underhållande och redovisade inför konungen för resten, såvida konungen icke hade åt borgherren öfverlåtit denna rest, på det han skulle göra sig betäckt för fordringar till konungen och riket.

Af medlidande med hertigarne, af hvilka särskildt Erik var mycket omtyckt vid det norska hofvet, hade konung Håkan lemnat dem Konghäll i förläning; men mer än en gång hade han anledning att ångra det, ty hertig Erik hade ingen lust att lemna igen hvad han i nödens stund hade fått på sig öfverlåtet. Maningar, tydlig kallsinnighet utöfvade på honom intet inflytande, och Håkan fann sig till sist nödsakad att med härsamakt draga mot sin tillämnade måg och sin norska stad med dess fäste. Då detta gjorde envist motstånd, tog konungen sig för att på en holme midt i elfven uppföra Bohus fäste, som inom kort räknades för ett af de förnämsta i Norge, och än i dag, då det ligger förfallet med rasade murar, kan det yfvas öfver att aldrig varit af stormande fiender intaget. Efter detta blef Bohus säte för konungens fogde, och Bohuslän omfattade till en början Ellfyslan, sedermera allt det som man nu betecknar med detta namn.

Bohuslän har nu mindre än någonsin en historia. Politisk sjelfständighet egde det icke, utan låg troget under Norges krona, så väl när denna bars af landets egna konungar som när den prydde Danakonungens hufvud. Det enda för Bohuslän egna som historien antecknat — och deri hafva vi en påminnelse om de forna tiderna — är den ofrid grannskapet till Sverige mer än en gång framkallade, t. ex. under konung Karl Knutssons tid. Om Bohuslän denna tid icke betydde så synnerligen mycket i politiskt hänseende, så återstår likväl den inre historien, odlingens, handels, sällskapslivets, godsens och personernas historia att uppmärksamma, men tyvärr har man till teckningen af denna alltför få bidrag, ty medeltidshandlingar rörande Bohuslän äro mycket fåtaliga. Vill man få ett riktigt begrepp om, hvad denna förlust vill säga, må man allenast egna någon uppmärksamhet åt

bättre lottade provinser i Sverige, för hvilkas inre historia man har under flere århundraden rikt flödande källor.

Femtonhundralets Bohuslän hade allenast två viktiga städer. Den ena var det gamla Konghäll, som visserligen icke egde samma storhet som under sin första tid; att staden likväl icke var oansenlig ses deraf, att den ännu egde tvenne kyrkor, helgade den ene åt Vår Fru, den andra åt köpmännens och alla sjöfarandes skyddshelgon, den hel. Nicolaus, samt tvenne kloster. Den andra var Marstrand, som anlades af konung Håkan Håkansson och tvifvelsutan var Konghäll till mycket förfång. Marstrand uppbrändes år 1368 af Hanseaterna, men uppbygdes åter; man känner förnyade privilegier för staden af år 1442.

Så snart den nya tiden inträdt, märker man hos de svenska regenterna en stor benägenhet att förena Bohuslän med Sverige. Konung Gustaf I intog och innehade en tid detta land, underhandlingar inleddes från svensk sida om dess öfverlåtande till Sverige, men strandade mot Danmarks ovilja att lemna från sig en vigtig och dyrbar provins, till dess konung Karl Gustaf efter sitt lyckliga fälttåg dikterade Roeskildefreden 1658. Det är icke svårt att förestå den svenska regeringens begär att få komma i besittning af Bohuslän. Den lilla svenska kustremsan låg inklämd mellan det danska Halland och det norsk-danska Bohuslän; vunnes det senare, blef den svenska kusten både lång och rik på goda hamnar, och derjemte skyddades hela den långa vestgötabygden utmed vestra stranden af Götaelf för anfall. Derföre satte man ock i Sverige vida större värde på besittningen af Bohuslän än af Halland.

Det tyckes nästan som om fornsakerna antydde en närmare sammanhörighet i forntiden mellan Bohusläningar och svenskar än mellan de senare och Halländingarne. Redan i äldre tid gjordes derför från svensk sida anspråk på landet mellan Götaelf och Svinesund. Det är eget, att se, huru genom utvecklingen under århundradena ett närmande till Sverige förbereddes. Viken och Alfhem sträckte sig ett godt stycke inåt Norge, Ranrike åter var afsöndradt från de egentligen norska områdena. Detta var deladt i tvenne områden, men småningom förlorade det norra i betydelse. Konghäll i söder blef hufvudort först för syddelen, sedan för hela landet.

Tvifvelsutan var anläggningen af Göteborg en vigtig länk i denna kedja af historiska tilldragelser. Staden blef snart betydande, och Konghäll kunde icke uthärda en täflan med honom, så mycket mindre som det gång efter annan hemsöktes af olyckor. Det med

Sverige förenade Bohuslän upphörde att hafva sin lifspunkt inom sig, utan förlades denna till den hastigt uppväxande vestgöta-staden. Bohuslän har derigenom förlorat den sjelfständighet det som Ranrike egde, och ingår som del i ett större område, liksom förr i Alfhem och Viken. Men områdets andra del är icke längre norsk utan svensk.

Det var icke allenast de yttre omständigheterna som fogade det så. Den svenska regeringen arbetade med ifver i den riktningen, särskildt genom att gynna Göteborg och Marstrand som handelsorter. Detta gynnande skedde rent af på det nordligare Bohusläns bekostnad. Der fanns nämligen också, alltsedan slutet af medeltiden en stad, Uddevalla, anlagd vid innersta ändan af den vik, hvars mynning nästan fylles af de stora och tätt bebyggda öarne Oroust och Tjörn. I vår tid har längs landskapets kust uppstått en rad af handelsplatser, och i äldsta tider, då handelsförhållandena ännu icke voro reglerade, ej heller bedrefvos i stor skala, torde hvar vik, som ledde in till en bygd, hafva varit hamnort och varubytesplats. Tvifvelsutan kunde sådana hafva varit behöfliga under den mellanliggande tiden, i synnerhet under de perioder, då sillfisket var betydligt vid den bohuslänska kusten, förlänande befolkningen ett ökad välstånd och ditlockande fartyg äfven från fjerran liggande orter. Att det oaktadt inga andra städer under medeltiden uppkommo, torde hafva berott på tidehvarfvets handelspolitik, som sökte med onaturliga privilegier gynna de redan erkända handelsorterna, äfven om man derigenom förqväfde de mest naturliga ansatser till stadsbildning som här och der förekommo.

Bohuslänska fornsaker från hednatiden,

beskrifna af OSCAR MONTELIUS.

"Frejdadt redan i fornsången och sagan, intager Bohuslän, såsom en historiskt märkvärdig ort, ett upphöjdt rum ibland Sveriges landskap. Den otroliga rikedom på olikartade fornlemningar, hvaraf detta län kan berömma sig, bär vitne om skilda släkten, som i en aflägsen tidsålder egt härstädes ett fält för sin idoga verksamhet och en tummelplats för sina blodiga fejder. Dess äldsta öden och de bändelser, som dermed egt sammanhang, hafva väl, i likhet med hvad som bändt äfven de största länder och folk, förlorat sig i mörker och glömska; likväl har den skriftliga och muntliga traditionen räddat deraf många, fastän brutna minnen, till hvilken den sin hembygd så älskande Bohusläningen ännu med glädje lyssnar."

Med dessa ord börjar Axel Emanuel Holmberg sin "Bohusläns historia och beskrifning". Mer än trettio år hafva nu förflutit, sedan Holmberg utgaf första delen af detta lika mycket om kärlek till Bohusläns minnen som om mödosam och vidsträckt forskning vitnande verk, och under denna tid hafva talrika nya bidrag till landets äldre historia kommit till vår kännedom. Det är derföre skäl att å nyo söka på ett ställe samla alla de kvarlevor från Bohusläns hednatid som nu äro kända. Vi göra här början med de lösa fornsakerna, sedan vi förutskickat en kortfattad öfversigt öfver de fasta fornlemningarna och hufvuddragen af landets äldsta kulturhistoria¹. I ett kommande häfte boppas vi få egna någon större uppmärksamhet åt Bohusläns i så många afseenden viktiga fasta fornlemningar.

När Bohuslän först bebyggdes, är en fråga, hvilken vi lika litet nu, som Holmberg för trettio år sedan, kunna besvara. Vi veta

¹ För en närmare kännedom om hvad man nu vet om Sveriges äldsta kulturhistoria få vi hänvisa till d:r Hildebrands "Svenska folket under hednatiden" och förf:s "Lifvet i Sverige under hednatiden" samt hans under utgifning varande skildring af "Sveriges forntid".

endast, att det måste hafva varit flere tusen år före våra dagar. De äldste invånarne här, såsom i nästan alla andra länder, voro fullkomligt okunniga om metallernas bruk och således tvungna att med verktyg och vapen af sten, trä, ben o. d. förskaffa sig hvad för livets nödtorftiga uppehälle fordrades. Från denna tid — nu vanligen **stenåldern** kallad — eger Bohuslän mycket talrika minnen, icke blott i de mångfaldiga fornsaker af flinta och andra sten slag, som blifvit funna här¹, och af hvilka några prof meddelas sid. 15—20, utan äfven i ett stort antal grafvar. Bland verktygen märkas yxor, mejslar, knifvar, sågar, skrapor (för skinnberedning), samt knackstenar och slipstenar, de två sistnämnda slagen användade vid tillverkningen af de öfriga stensakerna. Af vapen har man i synnerhet funnit yxor, dolkar, spjut- och pilspetsar.

En stor del af dessa stensaker äro utan tvifvel tillverkade i Bohuslän. Det yppersta ämne till vapen och eggverktyg under stenåldern var visserligen flintan, hvaraf några till detta ändamål fullt lämpliga stycken icke torde hafva funnits i Bohuslän, utan måst hitföras från Skåne eller Danmark. Men det oakadt hafva flere märkliga fynd visat, att flintan under stenåldern verkligen förarbetades här. Såsom exempel på sådana s. k. "verkstäder" kunna vi anföra de här nedan närmare beskrifna fynden vid Tannam i Tanum, vid Kårehogen på Oroust, vid Myggenäs på Tjörn, i Valla socken på samma ö och vid Lilla Ramberget på Hisingen².

På åtskilliga ställen i Bohuslän har man funnit flere fornsaker af sten tillsammans under sådana förhållanden, att man tydligen kan se, att de blifvit samtidigt och med afsigt der nedlagda. Sådana äro t. ex. de i det följande närmare beskrifna fynden vid Knem och Lisseby i Tanums socken. Å det förra stället lågo sju "halfmånformiga" verktyg (lika fig. 17), en spjutspets (afbildad fig. 15) och en skedformig skrapa (lik fig. 16), alla af flinta, bredvid hvarandra under en stenhäll; vid Lisseby funnos under odling åtta dylika "halfmånformiga" flintverktyg tillsammans på ett ställe. Äfven i andra delar af provinsen äro sådana fynd

¹ Holmbergs uppgift i "Bohusläns historia" (1:a uppl., I sid. VII), att stenredskap icke på något ställe i Sverige förekommer talrikare än i Bohuslän, beror på ett misstag. I Skåne har man funnit mer än 30,000 fornsaker af sten, under det att endast 1 å 2 tusen sådana äro kända från Bohuslän.

² Jfr Holmberg, "Bohusläns historia", 1:a uppl., 3:e delen sid 201; Förf:s "Statens Historiska Museum", sid. 8 och 9; Brusewitz, "Göteborgs Museum", 2:a uppl., sid. 17.

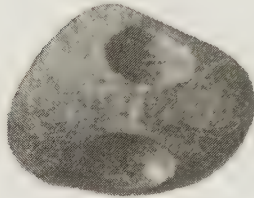

Fig. 1. Knacksten af granit. Bohusl. $\frac{1}{2}$.

Fig. 2. Fyrsidig yxa af tropp.
utan hål. Torpe h.d. $\frac{2}{3}$.

Fig. 3. Bred hålmjöl af
Åmås, släpad. Häby a.m. $\frac{1}{2}$.

Fig. 4. Yxa af tropp med
rännformig fördjupning för
skafst. Qeille a.m. $\frac{2}{3}$.

Fig. 5 a. Trind yxa af trapp,
utan hål. Skes s.n. $\frac{2}{3}$.

Fig. 7 a. Stenyxa med skafthål. Tjörn. $\frac{1}{2}$.

Fig. 8. Stenyxa med skafthål. Quille s.n. $\frac{1}{4}$.

Fig. 5 b. Genomskärrning af
yxan fig. 5 a.

Fig. 6. Flintyxa, slipad.
Tanums s.n. $\frac{1}{3}$.

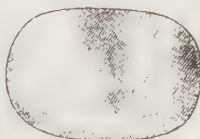

Fig. 7 b. Genomskärrning af
yxan fig. 7 a.

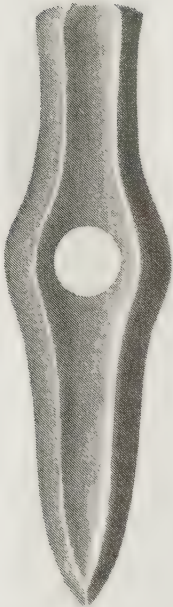

Fig. 9 a. Stenyzza med skafthål. Hogdals s.m. $\frac{1}{2}$.

Fig. 10. Stenyzza med skafthål. Holta s.m., Inland. $\frac{1}{3}$.

Fig. 9 b. Yzan fig. 9 a sedd från sidan.

Fig. 11. Stenyzza med skafthål och lemning af ett äldre hål. Mo s.m. $\frac{2}{3}$.

Bidr. till Göt. o. Boh. läns hist. 1.

Fig. 12. Pilspets
af flinta. Bo-
huslän. $\frac{1}{1}$.

Fig. 13. Spjutspets af flinta.
Tanums s.m. $\frac{1}{2}$.

Fig. 14. Spjutspets
af flinta. Tjörn. $\frac{2}{3}$.

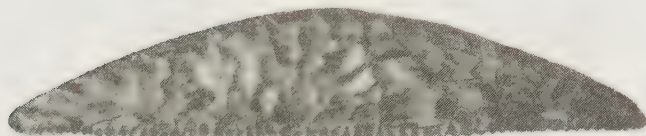

Fig. 17. "Halvmånaformigt" verktyg af flinta (såg). Tanums s.m. $\frac{1}{2}$.

Fig. 16 a. "Skedformig" skrapa af flinta. Ørøst. $\frac{1}{2}$.

Fig. 15. Spjætspets af flinta. Tanums s.m. $\frac{1}{2}$.

Fig. 16 b. Undersidan af skrapen fig. 16 a.

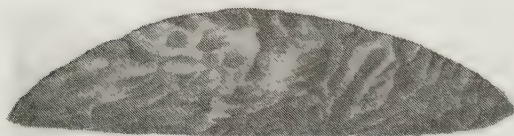

Fig. 18. "Halvmåneformigt" verktyg af flinta. Stålgendes h.d. $\frac{1}{3}$.

gjorda, bland hvilka följande torde förtjena omtalas. Vid odling å Tjörns Prestgårds egor hittades för flere år sedan *fem* "halfmånformiga" flintverktyg, liggande under en sten. Holmberg, som erhöll fyra af dessa verktyg,¹ anmärker härvid i sin katalog: "Vid förklaringen af dessa redskaps forna bestämmande bör man icke förbise den omständigheten, att de oftast finnas flere tillsammans och merändels med omsorg hoplagda under en stenhäll, t. ex. så som fig. a."

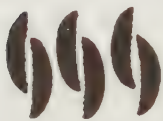

Fig. a.

År 1843 fann man *tio* sådana "halfmånformiga" flintor², liggande tillsammans under en flat stenhäll på Skarstads egor i Bro socken, Stångenäs; och vid odling å gården Böns egor i Bokenäs socken, Lane härad, har man funnit *fem* "halfmånformiga" verktyg och en stor spjutspets af flinta, liggande tillsammans³.

Fig. 19. Stenhammare med skafthål. Niala sm, Orust. $\frac{1}{3}$.

Då dessa saker tydligen äro med afsigt nedlagda i jorden, utan att man funnit spår af begrafning på något af dessa ställen, och då man äfven på många andra ställen i Norden gjort dylika fynd, har man antagit, att en sådan nedläggning af föremål, hvilka för den dåvarande egaren tydligen voro af ett icke obetydligt värde, kan hafva, åtminstone i vissa fall, stått i samband med någon religiös föreställning, att den varit ett offer el. dyl.⁴

En af de märkligaste bland de i Bohuslän funna fornsaker af sten som kom-

¹ De förvaras nu, liksom Holmbergs öfriga samling, i Statens Historiska Museum (N:o 1270: 133—136). Det femte kom till professor Nilssons, nu med Lunds Museum förenade, fornsakssamling.

² Statens Hist. Museum N:o 1270: 137—146. En af dem är afbildad fig. 18 å föreg. sida.

³ Statens Hist. Museum N:o 1270: 155—159 och 83.

⁴ "Antiquarisk Tidskrift för Sverige", 3 sid. 255.

mit till vår kännedom är den i Stala socken på Öronst funna stenhammare, som nu utgör en prydnad för Göteborgs Museum, och af hvilken vi här (fig. 19) meddela en afbildning. Denna hammare ådrager sig vår uppmärksamhet lika mycket genom sina zigzagformade sirater som genom sin ovanliga form. Alldeles ensam i sitt slag är han dock icke. En dylik hammare, med ett kortare och tre längre utsprång, är nämligen funnen på annat ställe i Bohuslän. Den tillhör nu Lunds Museum och är afbildad fig. 136 i professor Nilssons stora arbete om "Stenåldern". En tredje hammare af samma slag förvaras i Köpenhamns Museum,¹ och en likartad, med två längre och två kortare utsprång, är funnen i Holland².

Om dessa föremåls bestämmeelse hafva olika åsichter uttalats. Några³ hafva i dem velat se ankaren för smärre fartyg, under det man å andra sidan⁴ betraktat den här afbildade såsom en "Thors-hammare", förvarad i något åt denne gud helgadt tempel och använd vid de der förekommande ceremonierna. Den förra förklaringen har föga skäl för sig och synes numera vara öfvergifven. De inristade siraterna å originalet till vår fig. 19 visa också, att åtminstone detta haft en annan bestämmeelse. Att det varit skafadt som hammare, synes mig lika säkert, som det är svårt att afgöra, huruvida det varit afsedt för striden eller tempeltjensten. Dess ålder är ej heller lätt att bestämma; det bör dock anmärkas, att zigzagsirater liknande dem å fig. 19 förekomma på lerkärl, om hvilkas hänförande till stenåldern någon tvekan icke kan finnas.⁵

Såsom de äldsta af Bohusläns många grafminnesmärken från bednatiden måste vi betrakta de i provinsen ganska talrikt före-

¹ Afbildad fig. 36 å pl. 3 i "Nordisk Tidskrift for Oldkyndighed", 1:a bandet (Köpenhamn, 1832). En troligen i Bohuslän funnen stenyxa med en utstående kort arm å hvardera sidan om skafthålet förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 2898), som erhöi den med Holmbergs senare samling.

² Afbildad fig. 33 å pl. 2 i Kemble's "Horæ ferale" (London, 1863); dess längd är 12 eng. tum.

³ Professor Nilsson i första upplagan af "Stenåldern" (1:a kapitlet, sid. 45) och Kemble i "Horæ ferale", sid. 137. I andra upplagan af "Stenåldern" (sid. 59, not) säger emellertid prof. Nilsson: "Denna förklaring anser jag numera vara åtminstone osäker; den kan möjligtvis ha varit stridsklubba".

⁴ Brusewitz, "Göteborgs Museum", 2:a uppl., sid. 16.

⁵ T. ex. ett från den bekanta Åsahögen i Skåne, hvilket är afbildadt fig. 7 å pl. 1 i Stråles "Grafkärl funna i svensk jord."

Fig. 20 a. Stendös i Stala socken på Orust.

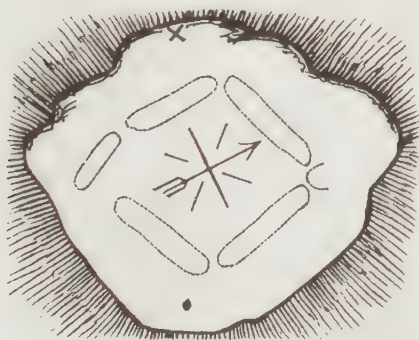

Fig. 20 b. Plan af stendösen fig 20 a

Fig. 21 a. Stendös vid Masaleberg i Skee socken, Vette h.d.

Fig. 21 b. Plan af stendösen fig. 21 a.

Fig. 22. Plan af en "långdös" vid Thorebo i Morlanda sn på Öroust.

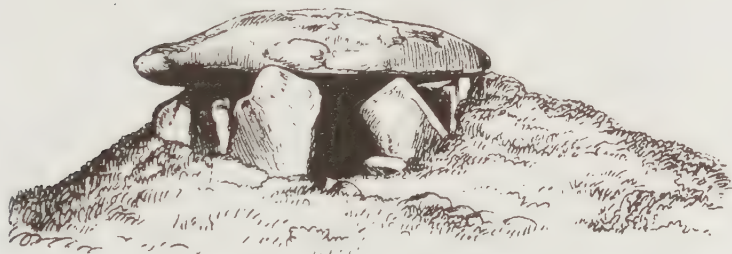

Fig. 23 a. Stendös med gång vid Lunneslätt i Tegneby sn på Öroust.

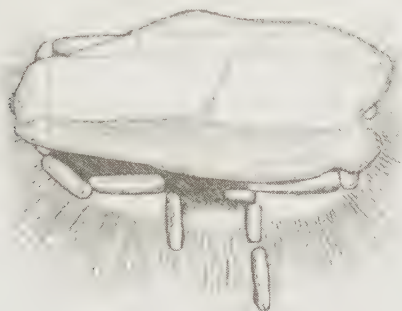

Fig. 23 b. Plan af dösen fig. 23 a.

kommande "stendösarne" och "hällkistorna". De förra kallas äfven ofta "dyrhus", "jättestugor", "stenstugor" och "jättealtaren".

En "stendös" består af en grafkammare, hvars väggar bildas af stora, tjocka, på kant resta stenhällar, som räcka från golf till tak och som på insidan i allmänhet äro släta, men på utsidan ojemna. Kammarens golf består af sand, småsten o. dyl. Taket bildas vanligen af ett eller flere väldiga stenblock, hvilka likaledes äro släta på den inåt kammaren vända sidan, men för öfrigt äro oregelbundna. Å takhällens öfre sida finner man ofta små runda, skålförmiga fördjupningar af ett par tumers diameter. Kammarens form är fyrsidig, femsidig, oval eller nästan rund.

Det finnes ännu åtminstone *fyrtio* stendösar i Bohuslän, af hvilka ungefär halfva antalet ligger på de båda fornminnesrika öarna Orust och Tjörn.

Då dessa grafvar befinna sig i sitt ursprungliga skick, äro de nästan alltid till större eller mindre del fristående; åtminstone takstenarne äro obetäckta. Dösarne äro vanligen, eller åtminstone hafva vanligen varit, omgifne af en med stenar omsluten upphöjning, hvilken antingen, såsom den fig. 20 afbildade, är rund ("runddös") eller aflång ("längdös").

En vacker "längdös", som ligger i skogen vid Thorebo i Morlanda socken på Orust, är afbildad fig. 22. Grafkammaren, "jättealtaret", såsom det i trakten kallas, ligger i östra ändan af en aflång jordhö, som är omgifven med 17 stenar af 4 till 6 fots höjd; en af dem i är nu kullfallen. Högen synes på några ställen vara uppgräfd, såsom vid *f* och vid *e*, der en gång utgått mot söder. På två andra ställen, vid *h* och *g*, finnas deremot små kullar. Takhällen *b* är afbruten vid *c*; dess längd är 10 fot och bredd 8 fot. En af gångens täckhällar *d* finnes kvar, ehuru rubbad från sin plats. Sjelfva kammaren *a* är nästan rund med öppning åt söder och har 6 fots diameter vid basen, men afsmalnar uppåt; dess höjd är 6 fot.¹

Fig. 20 visar² en vacker "runddös", som ligger å Haga utmark i Stala socken på ön Orust. Grafkammaren, omsluten af fyra väggstenar, är, såsom fig. 20 *b* visar, nästan regelbundet fyr-

¹ Holmberg, "Bohusläns historia", 2:a uppl., 2 sid. 321; Brusewitz, "Elfsyssell", sid. 276.

² Efter en teckning af den om Bohusläns fornminnen så högt förtjente föreståndaren för Göteborgs Musei historiska afdelning hr G. Brusewitz, hvilken under mångåriga resor genomforskat provinsen. Jfr hans "Elfsyssell", sid. 274, och Holmbergs "Bohusläns historia", 2:a uppl., 2 sid. 298.

sidig; dess längd är vid golfvet 7 fot, bredd och höjd nära 6 fot. Takhällens största längd är 10 fot. Då man trycker hårdt på ett ställe invid dess kant, kan man sätta den stora takhällen i en vaggande, ehuru endast obetydlig rörelse, hvilket lär frambringa ett doft ljud. Ett dylikt förhållande är äfven iakttaget vid andra stendösar, t. ex. vid en som ligger å Vrångstads egor i Bottna socken, Qville härad.¹

En tredje stendös är afbildad här fig. 21.² Denne stendös, hvilken lär vara den nordligaste i Sverige, ligger å gården Masslebergs egor i Skee socken, Vette härad. I trakten kallas han vanligen "stenhuset". Den rymliga, något aflånga kammaren bildas af sex väggstenar, på hvilka en tjock, 7 fot lång och nästan lika bred takbäll hvilar. Öppningen är (nu) åt norr, hvilket är mycket ovanligt, men åt sydost synes spår af en lång gång; det torde derföre förtjena undersökas, om icke ingången ursprungligen varit på sydöstra sidan och den nuvarande öppningen uppkommit genom borttagandet af en väggsten, då grafkammaren, troligen för längesedan, plundrades.

Några andra bohuslänska stendösar hafva en ännu tydligare gång, hvarigenom de likna de i vissa trakter af Västergötland och andra delar af Norden förekommande gånggrifterna. En sådan stendös med gång är afbildad fig. 23. Han ligger på Lunnesläatts (eller Mälby) egor i Tegneby socken på ön Oroust.³ Takhällen, omkring 15 fot lång, "har skapnad af ett åt båda sidor sluttande tak." Den aflångt fyrsidiga kammaren, som omslutes af 8 väggstenar, är 11 fot lång och 8,5 fot bred, "men föga hög." Gången, som saknar takstenar, vetter åt söder, eller rättare åt sydost;⁴ dess väggstenar lära dock icke höja sig öfver högens yta.

Fig. 24 visar en annan dylik stendös med gång, hvilken ligger vid Gunneby i Stenkyrka socken på ön Tjörn.⁵ Den aflångt fyrsidiga kammaren, som täckes af två stora hällar, är

¹ Afbildad pl. 1 fig. 1 i första delen af Holmbergs "Bohusläns historia", 1:a uppl.; jfr 2:a delen sid. 276.

² Den är äfven afbildad fig. 2 å pl. 1 i första delen af Holmbergs "Bohusläns historia", 1:a uppl.; jfr 2:a delen sid. 194.

³ Holmbergs "Bohusläns historia", 2:a uppl., 2 sid. 298; Brusewitz, "Elfeyssel", sid. 273.

⁴ Holmberg och Brusewitz uppgifva visserligen, att gången vetter åt söder, men pilen å den senares, här återgifna, teckning visar, att den har en mera sydostlig riktning.

⁵ Holmberg, "Bohusläns historia", 2:a uppl., 3 sid. 14; Brusewitz, "Elfeyssel", sid. 247.

12 fot lång och 6 fot bred. Gången vetter äfven här åt sydost; han är ganska lång, och tre af hans takstenar finnas ännu kvar.

En liknande stendös med "lång gång åt öster, som ännu har i behåll en af sina täckhällar", ligger å Österröds egor i Valla socken på Tjörn.¹ Grafkammaren, som bildas af 8 väggstenar och varit täckt af åtminstone två takhällar, är aflångt fyrsidig; gången är 12 fot lång, 3 fot bred och 2 fot hög. I den enda nu qvarliggande takhällen finnas "omkring ett tjog större och mindre hål, af hvilka de största hålla 4 (verk-) tum och de minsta 2 tum i diameter." Vid gräfnig i denna stendös lär man hafva funnit "urnor med brända ben."²

Emedan man i de bohuslänska stendösarne icke funnit obrända menniskoben och fornsaker af sten utan endast bitar af lerkärl och brända ben, har Holmberg antagit,³ att dessa fornlemningar

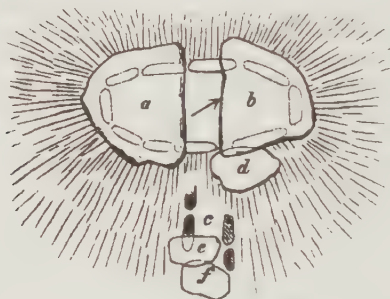

Fig. 24. Stendös med gång vid Gunneby i Stenkyrka a:n på Tjörn.

icke tillhöra stenåldern, utan en senare tid och "våra förfäder". Men han torde härvid hafva förbisett den viktiga omständigheten, att sjelfva grafkammarna i dessa stendösar numera alltid äro tomma. Då dylika fornlemningar i andra delar af Skandinavien visat sig vara grafvar från stenåldern, synes man kunna med skäl antaga, att äfven Bohusläns stendösar förskrifva sig från samma tid, men att de lik, för hvilka dessa grafvar bygdes, blifvit under en senare del af hednatiden störda i sin hvila, och de vördnadsbjudande minnesmärkena från en grå forntid af ett folk,

¹ Brusewitz, "Elfsyssel", sid. 258.

² Holmberg, "Bohusläns historia", 2:a uppl., 3 sid. 27. Ställets namn skrifves der Östra Röd.

³ "Bohusläns historia", 1:a uppl., 1 sid. XIV.

som brände sina döda, använda till förvaringsrum för "askurnorna". Så vidt jag kunnat finna, känner man intet fynd som upplyser, huruvida de i bohuslänska stendösar funna askurnorna förskrifva sig från brons- eller jernåldern; under båda dessa pe-

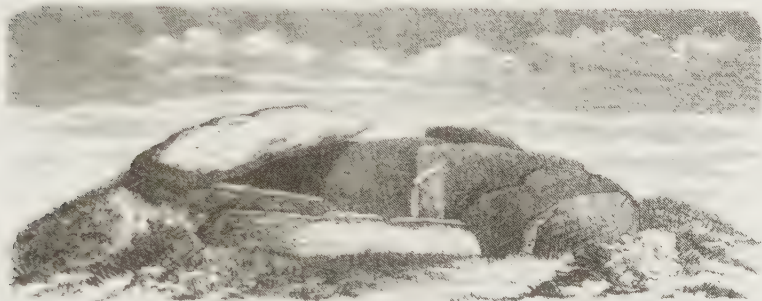

Fig. 25 a. Hållkista på Sandåkers moar i Krokstads s:n, Sör-bygdens h:d.

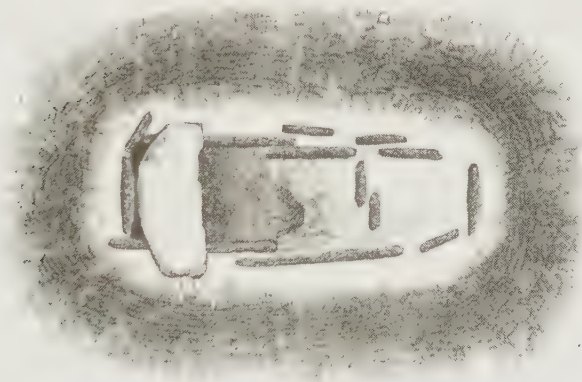

Fig. 25 b. Plan af kistan fig. 25 a.

rioder förekommer, såsom bekant, likbränning. Säkra fynd från andra delar af Norden visa, att ett sådant nedsättande af bronsålderns grafurnor i grafvar från stenåldern icke så sällan förekommit.

Hällkistorna äro stora, aflångt firsidiga stenkistor, liknande till storlek och byggnadssätt gånggrifternas kammare, men saknande gång och ofta bygda af tunnare hällar. Den nedre delen är dold i en liten hög af jord eller sten, men öfre delen är (nästan alltid) fri. Liksom stendösarne äro hällkistorna vanligen, eller hafva vanligen varit, omgifna af större stenar, stående i en enkel (eller någon gång dubbel) rad kring kistan. Två så-

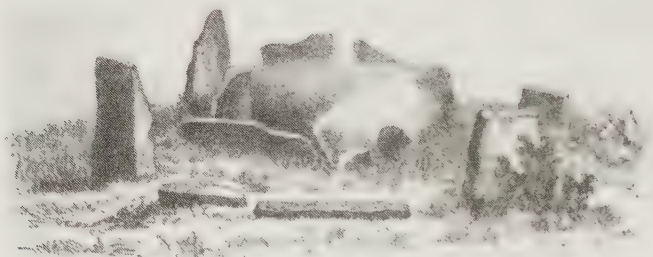

Fig. 26 a. Hällkista vid Röd i Lommelanda s.m., Vette h.r.

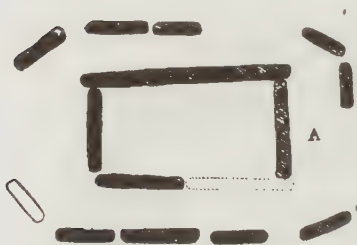

Fig. 26 b. Plan af kistan fig. 26 a.

Fig. 26 c. Södra gafelhäll i kistan fig. 26 a.

dana hällkistor från Tossene socken i Sotenäs äro afbildade i Thams "*Götiska Monumenter*", pl. XI, och tre från Vette härad i första upplagan af Holmbergs "*Bohusläns historia*", andra delen pl. 2; jfr äfven vår fig. 25 och 26.

Troligen hafva dessa grafkistor ursprungligen varit täckta med stenhällar, hvilka dock i de flesta fall för längesedan blifvit förstörda. Någon gång finnas de likväl kvar, såsom t. ex. å den fig. 25 afbildade kistan å Sandåkers moar i Krokstads socken, samt å en hällkista som ligger på Tanums Prestgårds egor. Sistnämnda graf, i trakten känd under namnet "*stenkistan*", bildar en fyr-

sidig kammare af 12 fots längd och saknar, liksom flere andra hällkistor, gafvel vid sydvestra ändan. Den täckes ännu till en del af en väldig, nästan flat stenhäll af 8,6 fots längd, 8 fots bredd och 1 å 0,6 fots tjocklek; å dennes öfre sida ser man flere sådana runda skålförmiga fördjupningar, som vi förut några gånger omtalat. — Det är sannolikt, att dessa "skålar" haft en religiös betydelse, helst man ännu i dag mångenstädes offrar i de med sådana "skålar" försedda stenar, som äro kända under namnen "elfstenar" eller "elfqvarnar."¹

Den fig. 26 här återgifna hällkistan vid Röd i Lommelanda socken² är i hög grad märklig derför, att i dess södra gafvelhäll, som nu lutar starkt inåt grafven, finnes en större upptill rundad öppning, hvilken börjar vid hällens nedre kant och mäter 2,5 fot i höjd och 1,4 fot i största bredd. Kistan, hvars längdriktning är N.—S., och som bildas af fyra flata gråstenshällar, håller 10 fot i längd, 5 å 6 fot i bredd och 4 å 5 fot i djup. Någon tukhäll finnes åtminstone icke numera. Grafven ligger i en liten kulle och är omgifven af resta stenar, hvilka möjligen fordom varit högre än nu. Man känner intet om de ben eller fornsaker, som denna graf en gång inneslutit. Emedan väggstenarnes utsida till mer än hälften är täckt af den omgifvande jorden, och således äfven den nämnda öppningen troligen varit dold, är det svårt att förklara, hvartill denna öppning varit afsedd. Är hon ett minne af den vanligen i södra väggen belägna ingången till gånggrifternas? — Det förtjenar emellertid härvid anmärkas, att dylika mer eller mindre runda hål förekomma ej blott på några andra svenska hällkistor, utan äfven på liknande grafvar i Indien.³

Utom dessa, till större eller mindre del ofvan jord synliga hällkistor har man i Bohuslän äfven funnit några alldeles dolda stenkistor, som visat sig vara grafvar från stenåldern. Den märkligaste af dessa grafvar torde vara den, som Intendenten Malm undersökt vid Assleröd, ej långt från Askums kyrka i Sotenäs härad. Om detta fynd har han benäget meddelat mig följande: "Vid verkställd gräfning funnos mer eller mindre fullständiga människoskeletter utaf åtta individer, bland hvilka ett mindre-ärgt, jemte några länspetsar af flinta samt delar af en grafurna

¹ Se "Vitterhets-Akademiens Månadsblad" 1873, sid. 113.

² Holmberg, "Bohusläns historia", första upplagan, 2:a delen, sid. 174 och pl. 2, fig. 2; Brusewitz, "Sur un tombeau supposé préhistorique à Roed, commune de Lommelanda", sid. 468 i redogörelsen för förhandlingarna vid den arkeologiska congressen i Bologna 1871.

³ H. Hildebrand, "De förhistoriska folken i Europa", sid. 72.

(af bränd lera). Alltsammans fanns på en rymd af fem alnars längd och tre alnars bredd, samt omedelbart under den vid' pass fotstjocka mullen, som hvilade på en skalbacke. Invid stället funnos tvänne större, slätsidiga stenblock (stenhållar), af hvilka det ena i följd af mergeltägt fallit omkull. Att flere sådana stenar funnits, kan väl antagas för gifvet, likasom att de i en senare tid användts vid byggnadsföretag. Folket på platsen visste, att människoben der funnos. Detta hade nog gjort, att man vid mergeltägt ej inskridit på den plana grafplatsen; men genom körning hade i synnerhet kranterna krossats i små stycken."¹

Bronsåldern, hvilken period här i Norden torde ungefär motsvara årtusendet närmast före Kristi födelse, har i Bohuslän efterlemnadt talrika minnen. Några vackra inom provinsen funna vapen, prydnader och kärl från denna tid ses sid. 32—35.

Under bronsåldern användes inga andra metaller än brons (en blandning af koppar och tenn) samt guld. Jern och silver voro ännu alldeles okända. De flesta bronssakerna från denna tid äro gjutna, och endast några få äro hamrade. Konsten att gjuta brons hade redan blifvit högt uppdrifven, men man synes ej ännu hafva lärt sig att löda. Flertalet af de i Norden funna fornsakerna från bronsåldern måste vara tillverkade här, ehuru bronsen och troligen äfven guldets ej fanns inom landet, utan måste införas från andra länder.

Sistnämnda förhållande visar, att Sverige under denna period icke helt och hållet saknade förbindelser med den öfriga världen, och detta gäller säkerligen icke minst om Bohuslän, hvars invånare, såsom de talrika skeppsbilderna å hällristningarna (se fig. 37—43) vitna, redan då älskade hafvet, öfver hvilket de, om också under farlig kamp med storm och böljor, kunde styra till afägsna nejder att söka ära och gods.

Hällristningarna, hvilka ännu efter årtusenden på sitt nu knapt halfförstådda språk berätta om dessa färder och dessa strider, höra till Bohusläns och hela Nordens märkligaste minnen från bronsåldern, öfver hvars lif de spridd så mycket ljus,² ehuru den

¹ Hela fyndet förvaras i Göteborgs Vetensk. och Vitterh.-Samhälles Naturhistoriska Musei anatomiska afdelning under N:o 4—16.

² Att hällristningarna tillhöra bronsåldern, har Biksaptiquarien Hildebrand först uppvisat i "Antiquarisk tidskrift för Sverige", 2:a delen, sid. 424.

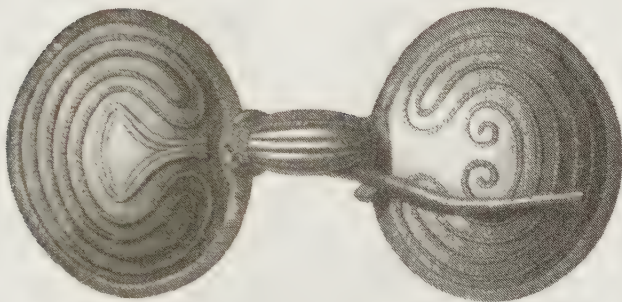

Fig. 27. Spänne af brons. Vegestorp i Karreby s:n. $\frac{2}{3}$.

Fig. 28. Skafteelt af brons. Hede s:n. $\frac{1}{2}$.

Fig. 29. Hålcelt af brons. Vegestorp i Karreby s:n. $\frac{1}{1}$.

Fig. 30. Massiv brons- yxa med skafthål. Qulle s:n. $\frac{1}{2}$.

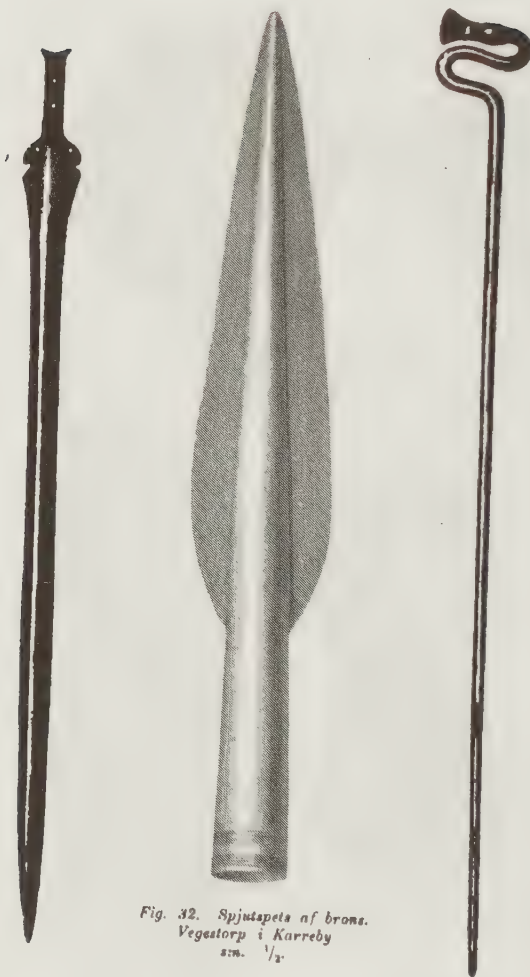

Fig. 31. Svärd af
brons. Öronst. $\frac{1}{18}$.

Fig. 32. Spjutspets af brons.
Vegastorp i Karreby
sm. $\frac{1}{12}$.

Fig. 33. Bronsnål.
Bohuslän. $\frac{1}{13}$.

Fig. 34. "Kupa" af brons, hvilken hørt till ett sådant hängkärl som fig. 35. Vegestorp i Karreby s.m. $\frac{2}{3}$.

Fig. 35 a. Hängkärl af brons, med invikt, genombruten kant. Vegestorp i Karreby s.m. $\frac{1}{2}$.

Fig. 36. Halsring af brons, massiv; kan icke öppnas. Lilla Oppen i Tanums sm. $\frac{1}{3}$.

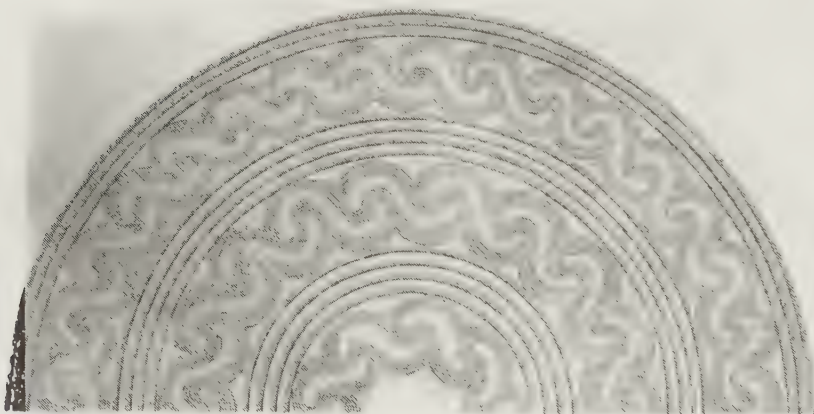

Fig. 35 b. Halva botten & hängkärllet fig. 35 a.

Fig. 37. Fartyg från en hållristning vid Kyrkoryd i Tanums s.m.

Fig. 38. Fartyg från en hållristning vid Valla i Tossens s.m.

Fig. 39. Fartyg från en hållristning å Hrteberget vid Backa i Brastads s.m. $\frac{1}{32}$.

Fig. 40. Fartyg från en hållristning vid Stora Backa i Brastads s.m. $\frac{1}{32}$.

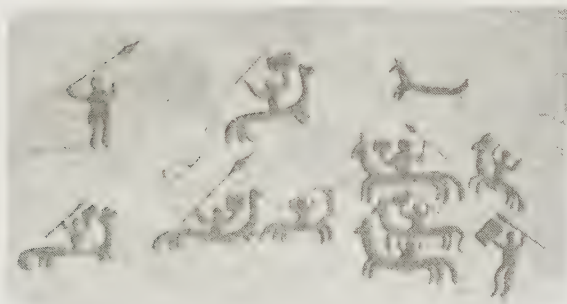

Fig. 41. Hållristning vid Tegneby i Tanums s.m. $\frac{1}{32}$.

tradition, som en gång lefde vid sidan af denna bildekrift, nu för länge sedan är död, och ehuru de fordom släta berghällarne nu blifvit skrofliga och månet drag nästan utplånadt.

Fig. 42. Hällristning vid Tegneby i Tanums län. 1/80.

De flesta hittills inom Bohuslän upptäckta hällristningar finnas i norra delen af landskapet; från det äfven på fornminnen af flere

andra slag så rika Tanums härad känner man ungefär lika många hällristningar som från hela den öfriga provinsen.

Nästan alla nu kända bohuslänska hällristningar äro, ehuru på ett icke fullt tillfredsställande sätt, afbildade i Holmbergs år 1848 utgifna arbete "Skandinaviens hällristningar." Många ses äfven i

Fig. 43. Hällristning vid Skebberrall i Bottna s:n, Quille h:d

Åbergs "Hällristningar från Bohuslän"¹ och i Brunii "Försök till förklaringar öfver hällristningar" (Lund, 1868). Vi hoppas, att man

¹ Införda i "Annaler för nordisk Oldkyndighet" 1838—1839, sid. 386—390; jfr hans "Anmärkningar rörande figurteckningar från forntiden" i samma tidskrift för 1842—1843, sid. 348—356.

snart måtte erhålla en ny och fullständig samling trogna afbildningar af dessa för vår äldsta kulturhistoria så viktiga fornminnen.

Fig. 43 visar en hällristning, som finnes vid Skebbervall i Bottna socken, Qville härad;¹ och fig. 42, ungefär i $\frac{1}{50}$ af verkliga storleken, en som finnes å Tegneby egro i Tanums socken och härad.²

Å sistnämnda hällristning se vi en man som går och plöjer; plogen drages af två oxar (fig. 44). Denna bild är, ehuru ensam i sitt slag, ett intressant bevis för att åkerbruket var känt i Bohuslän under bronsåldern. — Boskapsskötseln, som troligen redan under stenålderns sista del var en viktig näringsgren, har under bronsåldern lemnat efter sig talrika minnen, dels å hällristningarna, dels i grafvarne, bland annat i de lemningar af ylletyg, som flere gånger blifvit anträffade i grafvar från denna tid.

Flere afbildningar visa äfven, att hästen under bronsåldern användes till ridt och åkning. Ryttare ses bland annat å en hällristning vid Tegneby i Tanums socken (fig. 41);³ och vagnar synas vara afbildade t. ex. å en hällristning nära Tossene kyrka, samt å en på Bråteberget vid Backa i Brastads socken (fig. 45).⁴

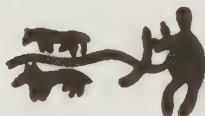

Fig. 44. Plog från hällristningen vid Tegneby fig. 41. $\frac{1}{50}$.

Fig. 45. Vagn från en hällristning vid Backa i Brastads sm. $\frac{1}{50}$.

Under den första delen af bronsåldern begrofvos de döda vanligen obrända i stora, af flata stenhällar bildade kistor. Under periodens senare del blefvo liken nästan alltid brända, hvarefter de hopsamlade benskärfvorna förvarades i små stenkistor eller i grafurnor af bränd lera. Bronsålderns grafvar, de må innesluta brända eller obrända lik, äro vanligen i Bohuslän täckta af runda

¹ Holmberg, "Skandinavien hällristningar", pl. 29 fig. 88.

² Hr Brusewitz' teckning efter originalet; se Holmbergs anf. arb., pl. 6 och 7 fig. 17.

³ Holmberg, "Skandinavien hällristningar", pl. 16 och 17 fig. 46.

⁴ Holmberg, anf. arb., pl. 32 fig. 102, och pl. 33 och 34 fig. 110. En tvåhjuling vagn, dragen af två hästar, ses äfven å en af väggstenarne i den bekanta Kiviksgraven i Skåne, hvilken tillhör bronsåldern; Nilsson, "Bronsåldern" (Sthlm, 1862—64), sid. 5.

stenkummel ("stenrösen"), nästan alltid liggande på bergstoppar,¹ från hvilka man har en vidsträckt utsigt öfver hafvet (fig. 46). De flesta af dessa grafvar, hvilka ännu i stor mängd finnas i Bohuslän, äro dock redan för länge sedan upprifna och plundrade af skattsökare, hvilka väl i de allra flesta fall fått ringa eller ingen lön för sin möda, under det att de deremot förorsakat vetenskapen en oersättlig förlust. Dessa stenkummel hafva stundom en högst betydlig storlek. Den största grafvård af detta slag i Bohuslän är² ett stenkummel som ligger vid den redan förut

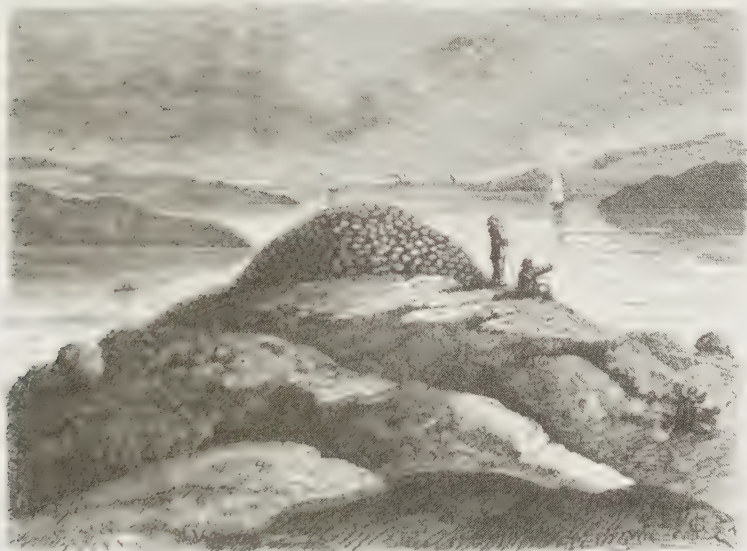

Fig. 46. Stenkummel från bronsåldern.

nämnda gården Skebbervall i Bottna socken, Qville härad. Det håller 192 fot i diameter, och således omkring 600 fot i omkrets.

Fig. 47 visar ett stenkummel i Lycke socken, nära Marstrand.³ Den i rösets midt belägna grafven, som sträcker sig i Ö. och V.,

¹ Se dock här nedan fyndet i ett stenkummel vid Arendal i Tanums socken, hvilket kummel jemte flere dylika ligger på slät mark, från hvilken man icke ser hafvet.

² Enligt Holmberg, "Bohusläns historia", första uppl., 1 sid. IX, not.

³ Brusewitz, "Elfsyssel", sid. 105.

är ungefär 6 fot lång och bildad af flata gråstenshällar, lagda hvarfals öfver hvarandra; han är nu fylld med fet mylla, men har troligen en gång innehållit ett eller flere obrända lik.

Fig. 47. Stenkummel i Lycke s:n, nära Marstrand; a sedt uppiifrån; b grafkistans form; c genomskärning.

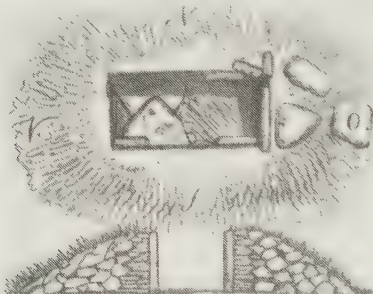

Fig. 48. Stenkummel i Restereds s:n, Inlands Fräkne h:d.

Ett annat stenkummel ses fig. 48. Det ligger i Restereds (Risteröds) socken, Inlands Fräkne härad. Grafven, som påminner om de ofvan ontalade hällkistorna, är invändigt 14 fot lång, 4 fot bred och nära 6 fot djup; hans längdriktning är Ö.—V.

Väggarne äro bildade dels af smärre hällar som ligga på hvarandra, dels af större hällar som äro resta på kant.¹

Alla stenkunimel i Bohuslän tillhöra emellertid icke bronsåldern; några² innesluta grafvar från jernåldern, hvilket isynnerhet synes gälla om de afånga kumlen (se sid. 56.)

Ännu vid eller åtminstone kort före Kristi födelse saknade Nordens innebyggare all kännedom om jern och skrifkonst, hvilka båda nu synas vara oestergifliga vilkor för hvarje högre grad af bildning och framåtskridande. De voro dessutom fullkomligt obekanta med silver, bly, glas, elfenben, mynt m. m. Men ungefär vid början af den kristna tideräkningen uppträda alla dessa ämnen här i Norden, och den nya kultur som är grundad på dem, förnämligast på jernets bruk, har gifvit anledning till benämningen "Jernåldern" å den period, som omfattar årtusendet närmast efter Kristi födelse och slutar med kristendomens stadfästande här.

Brons användes fortfarande till prydnader, kärl och dylikt; men eggvapen och eggverktyg gjordes nu alltid af jern, eller rättare stål.

Under vår jernålders första århundraden rönt Norden ett icke obetydligt inflytande af den romerska kulturen, ehuru romerska härar aldrig framträngde till Skandinavien. Bevis för detta inflytande äro icke blott de vackra och om romerska förebilder tydligt vitnande inhemska arbeten, som så ofta förekomma i fynden från den äldre jernåldern, utan äfven de talrika romerska mynt och andra alster af den romerska konstfärdigheten, som anträffas både i Sverige och i de andra nordiska länderna. Märkvärdigt nog äro sådana fynd mycket sällsynta i Bohuslän. Så känner man t. ex. för närvarande icke från denna provins något enda romerskt eller byzantinskt mynt, ehuru sådana mynt i södra delen af den skandinaviska halfön samt på Öland och Gotland äro så talrika, att mer än 4,000 äro bekanta derifrån. Det enda bohuslänska fynd som kan räknas hit är den fig. 54 å sid. 45 återgifna barbariska imitationen i guld af en romersk "medaljong" från Constantins eller hans närmaste efterträdares tid (4:de århundr. efter Kr. f.); detta märkliga stycke hittades år 1817 vid Lilla Jored i Qville.

¹ Brusewitz, "Elfsyssel", sid. 138.

² T. ex. det här nedan beskrifna Falkonröset vid Stora Hoghem i Tanums socken.

Såsom romerska arbeten böra vi dock väl betrakta de i Bohuslän funna glaskärlen från den äldre jernåldern, äfvensom åtminstone de flesta glas- och mosaik-perlorna.

Den oväntadt stora guldrikedom, som i Norden utmärkte midten af jernåldern, — 5:te och 6:te århundradena efter Kr. f., — har äfven i de bohuslänska fynden lemnat efter sig dyrbara minnen. En halsring af fint guld, som år 1849 hittades vid Neder Ljungby i Tanum,¹ väger ännu 1 & 65,5 ort, ehuru båda ändarne äro afbuggna; han har haft samma form som fig. 60 å sid. 46, men varit tjockare. Och år 1854 hittades under plöjning vid Dingle i Svarteborgs socken fyra dylika guldhalsringar, af hvilka en är afbildad fig. 60; de väga tillsammans 1 & 64,1 ort.² En sjuette sådan halsring af guld blef år 1769 funnen vid foten af "Haborgs kulle" i Tegneby socken på Oronst.³

Till ungefär samma tid höra: den vackra, med inlagda granater prydda svärdsknapp af massivt guld (fig. 55), som jemte några små ringar och andra prydnader af guld år 1863 hittades i en åker vid Hög Edsten i Qville socken; det med vackra filigransirater prydda guldbeslag till mynningen af en svärdsblida, som är funnet vid Backa i Lurs socken (fig. 57); en guldring, funnen i en graf vid Lilla Jored i Qville (fig. 59); samt ett fynd i en åker vid Rolfsared i Herrestads socken, nära Uddevalla, hvilket bestod af 5 guldbrakeater (fig. 58), 3 guldspiralringar och några afbuggna bitar af guldtenar.⁴

Till en något äldre tid, d. v. s. 3:e eller 4:de århundr. efter Kr. f., hör deremot troligen en större öppen guldring, som år 1834 under ostronfiske upptogs från hafsbotten vid Hövikenäs i Valla socken på ön Tjörn; denna ring är af samma slag som de s. k. "ormbuvud-ringarne" (fig. 7 och 8 i "Månadsbladet", 1873, sid. 26). En fingerring af ungefär samma form, men lagd i spiral (fig. 56), är funnen vid Solhem i Qville.

Från slutet af jernåldern förskrifver sig den vackra armring af guld, som för några år sedan hittades i en åker på Helsö (fig. 61). Till samma period höra äfven några fynd af silfversmycken och silfvermynt, bland hvilka det största är ett som år 1863 anträffades i en bergskrefva å Kyrkeby egor i Harestads socken; det

¹ Statens Hist. Museum, N:o 1538.

² Statens Hist. Museum, N:o 2055.

³ Statens Hist. Museum, N:o 15.

⁴ Statens Hist. Museum, N:is 461 och 473. Tre af brakteaterna äro slagna med samma stamp som fig. 58; de två återstående äro olika. Se förf:s "Från Jernåldern", fynd N:is 306 och 307.

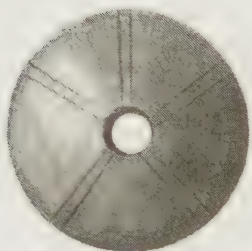

Fig. 49 a. Sländtrissa af bränd lera.
Greby i Tanums s:n. $\frac{2}{3}$.

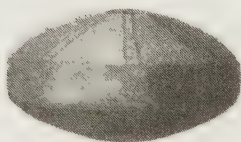

Fig. 49 b. Sländtrissan fig. 49 a
sedd från sidan.

Fig. 50. Kär! af bränd lera. Hög i Hjertums s:n. $\frac{1}{3}$.

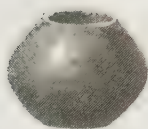

Fig. 51. Ovanligt litet lerkär!
Greby i Tanums s:n. $\frac{1}{2}$.

Fig. 52. Litet lerkär!
Tjörn. $\frac{1}{2}$.

Fig. 53. Ovanligt litet lerkär!
Greby i Tanums s:n. $\frac{1}{2}$.

Fig. 54. Hängsmycke af guld, efterbildande ett romerskt guldmynt från det 4:de århundradet efter Kr. f. Jored i Quille s.m. $\frac{1}{1}$.

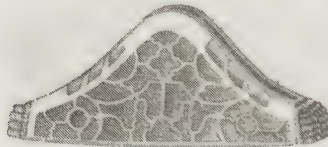
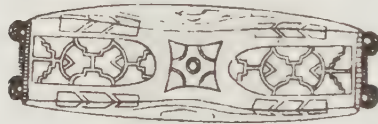

Fig. 55. Svärdsknapp af guld med infuttade granater. Hög-Eulsten i Quille s.m. $\frac{1}{1}$.

Fig. 56. Fingerring af guld. Quille s.m. $\frac{1}{1}$.

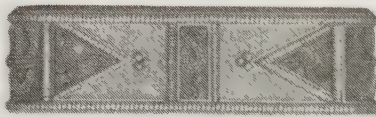

Fig. 57. Beslag af guld till mynningen af en svärdsalida. Backa i Lura s.m. $\frac{1}{1}$.

Fig. 58. Broktert af guld. Herrestads s.m. $\frac{1}{1}$.

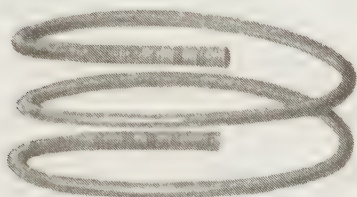

Fig. 59. Spirallängd arming af guld. Jored i Quille s.n. $\frac{2}{3}$.

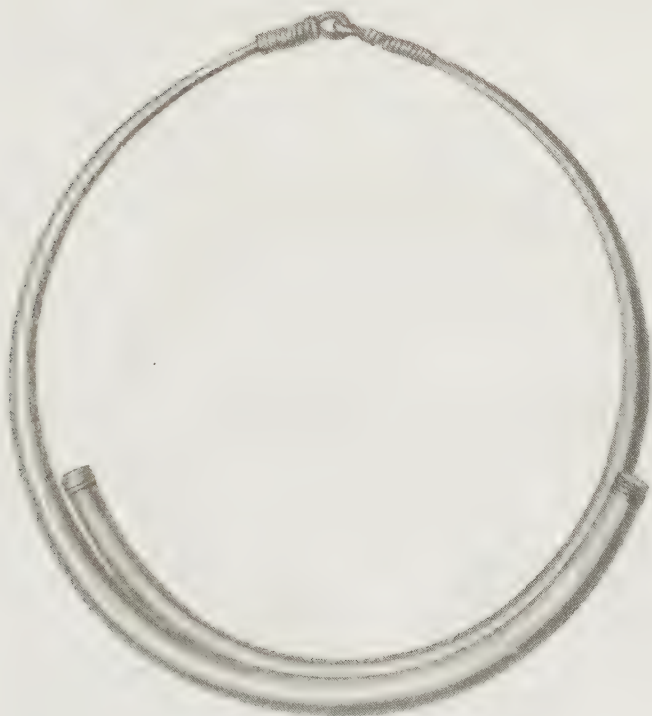

Fig. 60. Halering af guld. Dingle i Svarteborgs s.n. $\frac{2}{3}$.

Fig. 61. Armring af guld. Helt i södra Bohuslän. $\frac{1}{4}$.

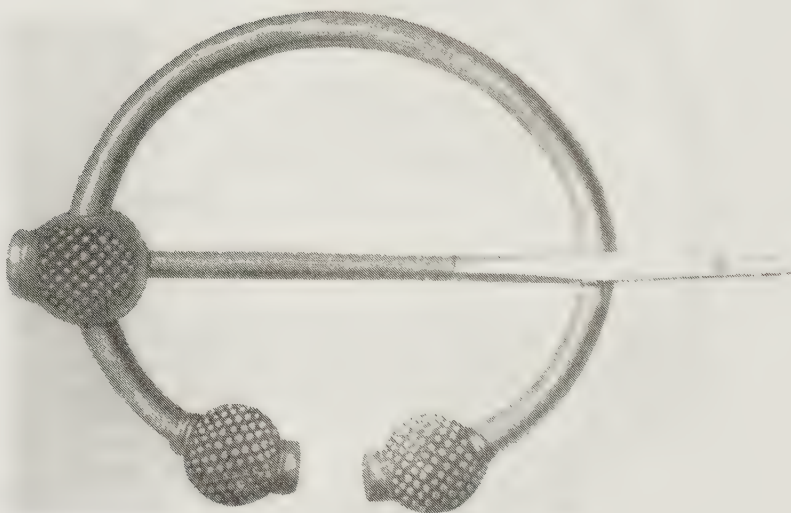

Fig. 62. Ringspänne af silfver. Björns i Tanums s:n. $\frac{2}{3}$.

bestod af 23 hela och många brutna arabiska mynt, preglade under åren 808—917 efter Kr. f., samt 19 bitar af ringar m. m., allt af silfver och vägande 99,7 ort.¹

Andra fynd af detta slag äro det fig. 62 å föreg. sida afbildade vackra ringspännet af silfver från Björnås i Tanums socken, samt tre armringar af silfver, vägande tillsammans 20,4 ort, hvilka år 1870 hittades vid gräfning i en åker å hemmanet Leråkers egor i Tose socken, Tunge härad.²

Det är emellertid härvid anmärkningsvärdt, att af de i många andra delar af Sverige, i synnerhet på Gotland, så talrika arabiska ("kufiska"), tyska och anglosachsiska silfvermynten endast de arabiska, och det i mycket ringa antal, blifvit funna i Bohuslän, under det att vi f. n. icke känna ett enda tyskt eller anglosachsiskt mynt från detta landskap. Utom de nyss ontalade arabiska mynten från Kyrkeby äro, så vidt vi hafva erfarit, endast två sådana mynt funna i Bohuslän; de hittades år 1823 vid Qvist-rums elf.³

Denna omständighet är så mycket mera värd uppmärksamhet, som å ena sidan ett likartadt förhållande, enligt hvad vi redan sett, eger rum äfven i afseende på de romerska och byzantinska mynten från jernålderns förra hälft, och som å andra sidan de anglosachsiska och tyska silfvermynten från jernålderns slut äro lika sällsynta i Halland.⁴ Man kunde dock vänta att finna åtminstone de anglosachsiska mynten i lika stort, om icke större, antal på Sveriges västkust som på Öarna i Östersjön, hvilka ligga så mycket längre från myntens hemland. Förklaringen öfver denna vid första påseendet besynnerliga företeelse bör väl i främsta rummet sökas i den stora vigt för handeln, som många platser vid Östersjöns kuster hade, hvarigenom det mesta af det genom plundringstågen till England vunna silfret snart drogs dit.

De senare årens fynd hafva ådagalagt, att nordborne redan i början af jernåldern voro väl förtrogne med bokstafsskrift. De äldsta skriftecknen i Norden äro *runorna*, och en af Sveriges äldsta runstenar finnes just i Bohuslän. Denna sten, som är afbildad fig. 63,⁵ restes för några år sedan invid Tanums kyrka, sedan han förut länge legat som bro öfver ett dike vid Kalleby,

¹ Statens Hist. Museum, N:o 3091.

² Statens Hist. Museum, N:o 696 och 4433.

³ Liljegren, "Förteckning öfver fynd i svensk jord", N:o 543, i "Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademiens Handlingar", 13:de delen, sid. 253.

⁴ "Hallands fornminnes-förenings årskrift", sid. 60 och 201.

⁵ Efter Stephens, "The oldnorthern runic monuments", sid. 196.

en half mil söder om nämnda kyrka. Runorna äro, såsom på några andra af de äldsta runstenarne, vända "bakfram" och skola läsas från höger till venster. Efter flere misslyckade försök att tolka denna korta inskrift har det, såsom vi tro, ändtligen lyckats.¹

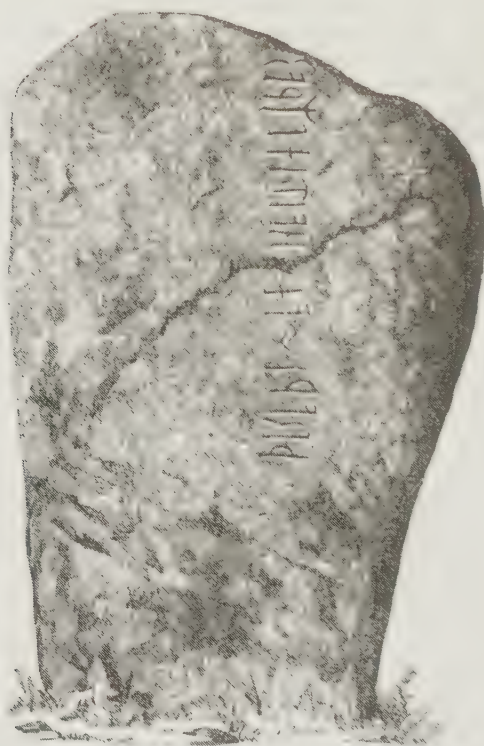

Fig. 63. Runsten från den äldre järnåldern. Står nu vid Tanums kyrka.

Hon lyder **ÞRÞWINGAN HAITINAR WAS**, hvilket betyder, att stenen "Thrawinges kallad vardt", d. v. s. hette Thrawinges.

¹ Bugge, "Tidskrift for Philologi og Pædagogik", sjunde årgången (Köpenhamn, 1867), sid. 248.

Bidr. till Göt. o. Boh. läns historia. 1.

En annan runsten med till en del sådana s. k. "äldre runor" som på Tanums-stenen finnes äfven i Bohuslän, ehuru han ännu icke synes hafva blifvit föremål för så mycken uppmärksamhet som han förtjenar. Han står på Råfsals mark i Valla socken på Tjörn och är afbildad fig. 64; höjden ofvan jord är 2 alnar 19 tum.¹ Emedan stenen spruckit och ett stycke fallit bort, hafva några af runorna nu blifvit otydliga. Af en teckning, tagen medan

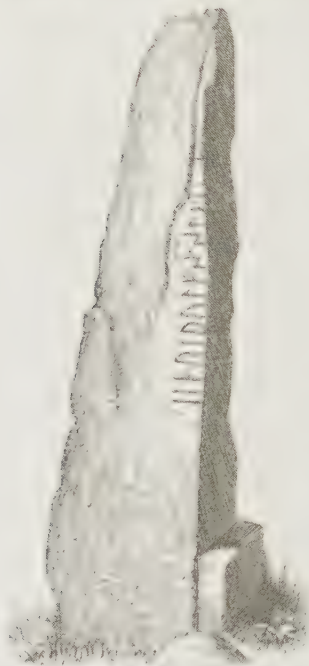

Fig. 64. Runsten vid Råfsal på Tjörn.

stenen ännu var hel och meddelad af Holmberg,² se vi emellertid, att sista ordet varit $\text{H} \text{†} \text{†} \text{†} \text{†} \text{†} \text{†}$; och en till Statens Historiska Museum af Hr Dr Ch. Dickson skänkt gipsafgjutning af den nu återstående inskriften visar, att den första runan är H . Den femte runan skall tydligen vara P ej b , ehuru bågen ej når fullt upp till stafvens öfversta ända. Inskriften blir således: $\text{H} \text{†} \text{RIPN} \text{†} \text{†} \text{†} \text{†} \text{†} \text{†} \times \text{H} \text{†} \text{†} \text{†} \text{†} \text{†} \text{†}$ eller HARIWULFS (Herjulfs) STENAR. Samma namn förekommer äfven på ett par andra äldre runstenar.³ A runan † i första ordet ses venster om stafven en liten svag fördjupning som fortsättning nedåt af snedstreckket.

Utom dessa två runstenar eger Bohuslän äfven några, ehuru få, med de vanliga ("yngre") runorna ristade stenar. En sådan, afbildad fig. 65, låg nedsjunken i ett kärr vid Hoga i Stala socken på Orust,⁴ men blef år 1862 genom Brusewitz' för-

¹ Brusewitz, "Elfsyssel", sid. 256; Liljegren, "Run-urkunder", N:o 2033.

² I "Bohusläns historia", 1:a uppl., 3 sid. 238.

³ Stentofte-stenen i Blekinge ("Hariwolaf", nom. sing.) och Istaby-stenen i samma landskap ("Hariwulafa", acc. sing.); jfr Bugge i "Tidskrift for Philologi og Pædagogik", 7:de årg., sid. 318.

⁴ Brusewitz, "Elfsyssel", sid. 270. Holmberg, "Bohusläns historia", 1:a uppl., 3 sid. 184. Liljegren, "Run-urkunder", N:o 2034.

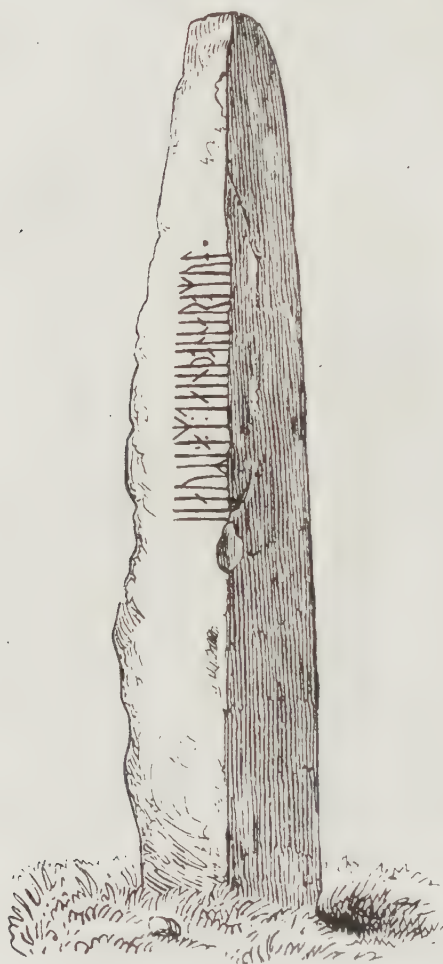

Fig. 65. Runsten vid Hoga i Stala 1:1 på Öronst.

sorg på Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademiens bekostnad rest. Enligt en gammal anteckning¹ stod stenen ännu i början af förra århundradet på (toppen af) en af de många å Hoga egor liggande grafhögarna. Stenen, som med inberäkning af den i jorden stående delen är 12 fot lång, kallas i trakten "Kung Ramunders håll", och inskriftens sista ord är också Romunt eller Ramunt; det torde emellertid vara svårt att utreda, huruvida den nu brukliga benämningen är gammal eller grundar sig på någon under senare århundraden bekantgjord läsning af inskriften.

Vid uppgräfnings af en hög å Valla hed i Tossene socken, Sotenäs, bittades i förra århundradet en runsten med inskrift i tre rätta, parallela rader, hvilken dock numera lär vara försvunnen.²

I friherre Cederströms samling i Strömatad förvaras en i jorden vid Skee kyrka funnen bit af en runsten, som varit liksidigt fyrkantig; och i ett ur ett berg nedrasadt klippstycke vid Ramberg i Svarteborgs socken ses en del af en runinskrift.³

Några flere runstenar känner jag icke från Bohusläns hednatid.⁴ Deremot finnas i provinsen några runristningar från den kristna tidens äldre del, nämligen: å en sten i Brastads kyrka;⁵ å en fyrsidig dopfunt förr i Norums kyrka (nu i Nationalmuseum);⁶ och å en dylik dopfunt i Karreby kyrka.⁷ Dessutom finnes i den till länet hörande delen af Vestergötland en runristad grafsten från den äldre kristna tiden, hvilken sten nu sitter inmurad öfver porten på tornet i Ny-Elfsborgs fästning.⁸

Alla de bohuslänska runstenarne från hednatiden hafva, liksom de norska, sydsvenska och danska, inskriften i en eller flere rätta rader och icke i en drakslinga, såsom de flesta runstenarne i Svealand.

¹ Jfr dock Oedman, "Bahus-Läns beskrifning", sid. 234, och Brusewitz, "Elfayssel", sid. 269, not.

² Tham, "Göthiska Monumenter", sid. 6, pl. V fig. 2; Liljegren, "Run-urkunder", N:o 2035; Holmberg, "Bohusläns historia" 2:a uppl., 2 sid. 131.

³ Holmberg, "Bohusläns historia", 2:a uppl., 2 sid. 189.

⁴ I Holmbergs "Bohusläns historia", 2:a uppl., 3 sid. 15, omtalas dock en runsten, som fordom skall hafva stått i Stenkyrka socken på Tjörn, men nu vara inlagd i en källarmur.

⁵ Tham, "Göthiska Monumenter", pl. III fig. 2; Liljegren, "Run-urkunder", N:o 1676; Holmberg, "Bohusläns hist.", 2:a uppl., 2 s. 156.

⁶ Liljegren, "Run-urkunder", N:o 1976; Brusewitz, "Elfayssel", sid. 121.

⁷ Liljegren, "Run-urkunder", N:o 1975; Brusewitz, "Elfayssel", sid. 94.

⁸ Liljegren, "Run-urkunder", N:o 1647.

En rest runsten bör i allmänhet betraktas såsom en bautasten med kort inskrift, hvilken bättre än traditionen skulle till en sen efterverld förvara namnet af den man, till hvars ära minnesstoden restes. Om Bohuslän ej har många sådana runristade minnesstenar, är det så mycket rikare på bautastentar utan inskrift. På få ställen i Sverige ser man en sådan mängd, och dock hafva många, kanske de flesta, fallit för odlingen eller okynnet. De som ännu finnas qvar stå än enstaka, än flere tillsammans, och då ofta i rät linie, i en krets eller dylik figur, men stundom utan någon nu synbar ordning.

Fig. 66. Tre bautastentar vid Holm i Norrums sn, Inland; sedda från sidan och i plan.

Den högsta och vackraste bautasten man känner i Bohuslän är den, som fordom stått på Holländeröds utmark i Brastads socken, Stångenäs. Han har varit icke mindre än 26 fot lång, men blott 2,5 fot bred. Denna präktiga sten, som nu i många år varit kullfallen och afslagen, har haft sin plats "i ena hörnet af en med sten omsorgsfullt kringsatt och planerad fyrkant af 40 fots längd och 28 fots bredd."¹

¹ Holmberg, "Bohusläns Historia", 2:a uppl., 2 sid. 160.

Fig. 66 visar tre stora bautastenar vid Holm i Norums socken, Inland. Den högsta stenen är omkring 15 fot hög ofvan jord.¹

Större samlingar af bautastenar hafva funnits på flere ställen, t. ex. vid Tannam i Tanum, der 15 sådana stenar ännu i början af detta århundrade stodo i en rad,² ehuru de flesta nu störtat ned i de stora sandgropar, som hota äfven de återstående framtid; och vid Håkeby i samma socken, der nu endast 8 stenar stå kvar af de många som fordom funnits. Den högsta af de nu stående stenarne är 5,8 fot hög ofvan jord och 3,7 fot bred. Utom de nyssnämnda låg vid mitt besök på stället år 1872 en större sten i en sandgrop, dit han tydligen för ej länge sedan nedfallit; hans höjd ofvan jord hade varit 4,5 fot, och hans bredd var 2,3 fot.³

De hittills nämnda bautastenarne stå alla på släta marken; andra hafva stått eller stå ännu på grafhögar. Den mest storartade samlingen af sådana högar och bautastenar i Bohuslän är det bekanta grafväldet vid Greby i Tanum, helt nära Grebbestad, hvilket är afbildadt och närmare beskrifvet här nedan. Högarne antal är 160 och stenarnes mer än 20, utom sex, som finnas på ett ställe vid kanten af grafväldet och som möjligen haft någon religiös bestämmeelse.

En dylik, ehuru mindre storartad, samling af grafvår och bautastenar finnes vid Pirlanda i Klöfvedals socken på Tjörn och är afbildad i Brusewitz' "Elfsyssel", sid. 253.⁴

Högarne vid Greby hafva, liksom ett af Holmberg undersökt grafväld nära Nafverstads kyrka (se här nedan), visat sig tillhöra den äldre delen af jernåldern. Äfven det nyssnämnda grafväldet vid Pirlanda synes tillhöra samma period. Holmberg omtalar nämligen, att man här funnit "en myckenhet väl arbetade lernurnor, försedda med öron och inritade sirater." Sådana lerkärl äro allmänna under den äldre delen af jernåldern, men äro icke kända från periodens senare del.

Vid Greby och Nafverstad äro några af högarne aflånga, under det att de andra äro runda. Sådana aflånga högar, stundom kallade "skeppshögar", finnas äfven på andra ställen i Bohuslän.

¹ Brusewitz, "Elfsyssel", sid. 124. Stenarne hafva fordom varit flere än tre; Holmberg, "Bohusläns historia", 2:a uppl., 3 sid. 92.

² Liljegren och Brunius, "Nordiska fornlemningar", N:o XIII; Holmberg, "Bohusläns historia", 2:a uppl., 2 sid. 67.

³ Liljegren och Brunius, "Nordiska fornlemningar", N:o XXI; Holmberg, "Bohusläns historia", 2:a uppl., 2 sid. 67.

⁴ Holmberg, "Bohusläns historia", 1:a uppl., 3 sid. 228. Jfr 2 sid. 196 och pl. 3 (Därskilda högar i Skee s:n), samt 3 sid. 61 (Stenehed i Svarteborgs s:n).

Deras längd är vanligen omkring 30 å 40 fot och bredd 17 å 25 fot; men en af dem vid Greby är ända till 73 fot lång, med endast 18 fots bredd.

Ett af de märkligaste graffynd från den äldre jernåldern man, så vidt vi veta, hittills gjort i Bohuslän anträffades år 1816 i en ättehög vid Lilla Jored i Qville socken. I en *träkista*, som var omgifven med en af kullersten omsorgsfullt bygd *grafkammare*, fann man här tre "med aska fyllda" lerkärl, samt en spirallagd armring (fig. 59) och två fingerringar af guld, lemningar af ett träkärl med förgyllda bronsbeslag, af hvilka man ännu ser ergiga ränder på trästafvarne, samt stycken af ett tunt bronskärl, "fylt med aska och kol", m. m. Grafkammaren var vid botten 10 fot lång och 5 fot bred, men vid öfre kanten 12 fot lång och 6 fot bred; väggarne hvilade på tjocka ekstockar, lagda på fast lera. Kammarens höjd var invändigt omkring 6 fot, och dess tak bildades af fyra stora och några mindre hällar. Träkistans botten, sidor och lock bestodo af 5 tum tjocka ekplankor; dess längd vid botten var 10 fot och bredden 5 fot, men höjden kunde icke bestämmas. Grafven var genom ekstockar längs efter delad i *tre rum*, fyllda med kol och aska; i hvarje rum stod en lerurna. Emedan trækistan varit skyddad för luftens åverkan genom näfver, tjockt bestruken med beck, voro sido- och bottenplankorna ännu nästan friska, men alldeles svarta. Grafvens riktning var SV.—NO. "Endast två å tre små benskärfvor kunde upptäckas."¹ Denna graf är den enda i sitt slag som vi för närvarande känna icke blott från Bohuslän, utan från hela Sverige. I Norge har man deremot funnit några liknande.²

Grafvarne från den äldre jernåldern i Bohuslän innehålla nästan alltid lemningar af brända lik, och högarne äro ofta uppkastade på det ställe, der bålet varit rest. De brända benen äro vanligen förvarade i urnor af bränd lera.

Afven grafvarne från den "yngre jernåldern" innehålla vanligen brända ben, hvilka stundom äro betäckta af en omstjelt taljstens-gryta af den form som fig. 72 visar.

De flesta bohuslänska stenkummel, i synnerhet de som ligga på bergstopparne med utsigt öfver hafvet, torde, såsom vi redan

¹ Hallenberg, "Berättelse om tvänne fynd" (Stockholm, 1821; stället kallas orätt Tored); Holmberg, "Bohusläns historia", 1:a uppl., 2 sid. 271. Fyndet förvaras nu i Statens Hist. Museum, N:o 413 och 1270.

² Rygh, "Om den ældre Jernalder i Norge", i "Årbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie", 1869, sid. 162.

sett, tillhöra bronsåldern. Några bland dessa grafvar hafva emellertid visat sig tillhöra jernåldern, och att man ännu under den senare delen af denna period använde ett sådant begrafningssätt, se vi bland annat af ett intressant fynd, som år 1860 gjordes å Dagsholmen på Nordre Anrås egor i Jörlanda socken, Inland. Man fann nämligen i ett der beläget, lågt, aflängt stenkummel, af

Fig. 67. Oval spännbuckla af brons. Jörlanda sm, Inland. $\frac{1}{2}$.

10 fots längd och 5 fots bredd: obrända människoben, ett svärd, en sköldbuckla och lemningar af ridtyg af jern, två ovala spännbucklor (en af dem är afbildad fig. 67) och ett "likarmadt" spänne af brons, ett litet viktlot af jern med bronsöfverdrag, 7 glasperlor, en bit af en "harzkaka" m. m.¹

¹ Fyndet förvaras nu i Statens Hist. Museum, N:o 2781. Det "likarmade" bronsspännet är af samma form som fig. 70 i förf:s "Lifvet i Sverige under hednatiden", och viktlotet är likt fig. 462 i Worsaaes "Nordiske Oldsager."

Ett dylikt fynd är äfven gjordt på Lilla Askerön, hvilken ligger öster om det sund, som skiljer Oroust och Tjörn. "Vid undanrödjandet af en större stenhög, som användes till gärdesgård, fann man här ett svärd, en spjutspets, några nitnaglar m. m. af jern, samt en refflad perla af blågrönt glas och en annan glasperla, som varit utsatt för stark eld. Svärdet stack upp ur gruset efter stenhögen, men föll sönder vid uppdragandet derur; i högen funnos kol och en mängd nitnaglar, sådana som ännu i dag begagnas vid båtbyggnad, samt en jerngryta så stor som en hattkulle, hvilken innehöll sand, aska och den refflade glasperlan, men hvilken var så bräcklig, att den vid upptagandet gick sönder."¹ Svärdets fäste har den för slutet af jernåldern egenomliga formen.

De flesta nu kända grafifynd från Bohusläns jernålder äro dock gjorda i högar, som åtminstone till det yttre bestått af jord. Den största ättehögen i Bohuslän är den s. k. "Grönhögen", som ligger på Hedes utmark i Skee socken, invid stora landsvägen, söder om Blomsholm. Högen, som är rund, håller 170 à 175 steg i omkrets och mäter mer än 30 steg från foten till den afplattade toppen; den synes aldrig hafva varit öppnad, men är något skadad i sidorna.²

Utom de runda grafhögarna, hvilkas fot ofta är eller varit omgifven af en stenkrets, finnes det på många ställen i Bohuslän kretsar af vanligen ganska stora stenar, som innesluta en plan, öfver den omgifvande marken icke upphöjd yta. Man har anmärkt, att stenarnes antal i sådana kretsar, både i Bohuslän och annorstädes, ofta är *nio*.

En del af dessa kretsar, hvilka af traditionen vanligen betraktas såsom "tingskretsar" och "domaresäten", äro bevisligen grafvar. Andra, isynnerhet de större, hafva troligen varit *offerplatser*. Den vackraste i Bohuslän är väl det af ättehögar omgifna "domaresäte", som ligger vid Blomsholm i Skee socken, en half mil från Strömstad. Denna krets,³ hvars diameter är 110

¹ Enligt meddelande af Hr G. Brusewitz. Fyndet förvaras i Göteborgs Museum, dit det skänktes af Hr Rektor G. E. Widell.

² Holmberg, "Bohusläns historia", 2:a uppl., 2 sid. 31. Bredvid "Grönhögen" (eller "Vermlandshögen", såsom han äfven kallas) ligga två stora och några mindre högar; af de förra har den ene en omkrets af 70 steg, den andre, som nu är nästan förstörd, af nära 90 steg.

³ Denna märklige fornlemning är afbildad i Liljegrens och Bruuii "Nordiska fornlemningar", pl. XXX; i Sjöborgs "Samlingar för Nordens fornälskare", 2:a delen fig. 93 (jfr 1 sid. 66 och 2 sid. 137;

fot, bildas af tio stora kullerstenar af 3—4 fots höjd; i midten ligger en ännu större sten, som mäter 32 fot i omkrets och 6 fot i höjd ofvan jord. Den sistnämnde är så tung, att den icke gerna kan hafva flyttats af människokraft. "Ännu hvarje år anställas inom den väldiga kretsen lekar och dansar", säger Dybeck i "Runa" för år 1845 (sid. 48).

Den krets af 12 stenar, som ses fig. 68, ligger midt på Hisingen, i Tufve socken. Dess diameter är omkring 36 fot. En af stenarne i kretsen, den som synes i bakgrunden, är manshög; vid hans fot äro ett par flata stenar lagda.¹

Utom dessa kretsar finnes det i Bohuslän äfven åtskilliga andra stensättningar, både "fyrsidiga", "treuddiga" och "skeppsformiga". Treuddarne, eller de s. k. "fotangelformiga" stensättningarna, hafva formen af en triangel med starkt insvängda sidor. Mest bekanta äro kanske de två, som ligga tätt bredvid hvarandra vid Kuseröd i Tanums socken, och som äro kända under namnet

Fig. 68. Stenkrets i Tufve s.m. på Hisingen.

"Kusens graf."² Den ena, som är något större än den andra, håller omkring 64 fot i rät linie mellan de smala armarnes ändar; hvarje arm är 43 fot lång, räknadt från spetsen till den i midten liggande lilla högens medelpunkt. Armarnes bredd är vid basen endast 8 fot. Stenarne, hvilka ligga nästan kant i kant med hvarandra, äro små och skjuta knapt upp öfver jordytan. Vid spetsen af hvarje arm är en sten af omkr. 2 fots höjd rest. Det af stenarne inneslutna rummet är stenfritt, gräsbeväxt och föga upphöjdt öfver den omgifvande marken. Teckningar, ehuru min-

stenarnes antal uppgifves der till 12, hvilket troligen aldrig varit fallet; samt i Dybecks "Svenska minnesmärken", pl. 13. Se äfven Holmberg, "Bohusläns historia", 2:a uppl., 2 sid. 30.

¹ Brusewitz, "Elfayssel", sid. 165.

² Detta namn lär dock egentligen tillhöra ett stort stenkummel, som ligger på ett berg nära treuddarne. Kuse hade i äldre språket betydelsen "förman", "höfding".

dre noggranna, af detta fornminne ses i Thams "Göthiska Monumenter" (pl. XVIII fig. 1 och pl. XIX).¹

En dylik treudd, kallad "Långben Reses graf", finnes på Björkebräckas egor i Bro socken, Stångenäs; hvarje arm håller 32 fot i längd.² Och å Hjertumske i Hjertums socken, Inland, ligga två mycket skadade treuddar, hvilka enligt traditionen äro hviloplatser för en "jättesa" (jätteqvinna).³ Äfven i andra delar af Sverige träffas dylika fornlemningar.

Den mest storartade bland alla Bohusläns stensättningar är väl dock det fig. 69 afbildade "*stenskeppet*" vid Blomsholm i Skee socken.⁴ Detta präktiga fornminne, hvilket, liksom andra samlingar af resta stenar, i trakten vanligen kallas "kämpestearne", ligger på en liten naturlig höjd helt nära en å och de af denna drifna Foss qvarnar. På andra sidan om ån ligger den nyss beskrifna stora stenkretsen jemte en mängd grafhögar, och i närheten är den äfven omtalade Grönhögen belägen. Stenskeppet är omgifvet af några smärre grafhögar, i hvilka man funnit lerurnor med brända ben. Det af stenarne inneslutna rummet är gräsbevuxet, plant och föga högre än den närmast omgifvande ytan af den kulle, på hvilken skeppet ligger. Skeppet, hvars längdriktning är N. till S., håller invändigt 141 fot i längd; dess största bredd är 31,5 fot. Stenarnes antal är nu 49, hvarjemte tydliga märken finnas efter åtminstone två, som nu äro försvunna. Dessutom ligger utanför den södra stäfven en låg, flat sten, och inuti skeppet öster om midtlinien finnes en klumpig, ofvantill flat sten, å hvilken läses en modern inskrift.⁵ Af de två stenar, som beteckna stäfvarne, är den södra 14,5 fot hög ofvan jord och 4 fot bred, den norra 11 fot hög och 4 fot bred. De öfriga stenarne aftaga småningom i höjd, så att de, hvilka stå midskepps, endast äro 3 fot höga ofvan jord.

¹ Jfr Holmberg, "Bohusläns historia", 2:a uppl., 2 sid. 66.

² Thams, "Göthiska Monumenter", pl. I fig. 2; Holmberg, "Bohusläns historia", 2:a uppl., 2 sid. 152.

³ Holmberg, "Bohusläns historia", 2:a uppl., 3 sid. 64. Utom de i texten omtalade treuddarne torde blott en sådan fornlemning vara känd i Bohuslän; den ligger i Kongelfs socken (anf. arb., 3 sid. 238).

⁴ En vacker teckning af denna "skeppssättning" ses i Dybecks "Runa" för år 1845, pl. 2, sid. 47. Mindre noggranna afbildningar äro meddelade i Sjöborgs "Samlingar för Nordens fornälskare", del. 2 fig. 83 och 90; samt i Liljegrens och Brunii "Nordiska fornlemningar", pl. LXV.

⁵ "Sven Ranck Anna Bergengren A:o C 1665." Generalmajoren Sven Ranck köpte Blomsholm nämnda år. Stenen är af honom bitförd, enligt Oedmans "Bahus-Läns beskrifning", sid. 363.

Fig. 68 a. "Skeppformig" stensättning vid Blomholm i Skez a.s, Vette h.d.

Denna "skeppssättning" torde genom sina många höga, resta hållar vara den mest storartade i Sverige, ehuru hon icke är den längsta. I skogen Braidfloar mellan Levide och Sproge socknar på Gotland finnes till exempel en skeppssättning, som är 144 fot lång, ehuru endast 16 fot bred. Stenarne, som ligga tätt intill hvarandra, äro dock här så små, att de högsta, hvilka som vanligt bilda stälfvarne, ej hafva mer än 3 fots höjd; de som ligga midskepps äro nästan öfverväxta med mossor.¹ Å Runsa egor i Eds socken, Uppland, finnes en skeppssättning, som håller 182 fot i längd och 50 fot i bredd. Men endast den sten, som står i ena spetsen, är en rest håll af 9 fots höjd; alla de andra äro stora klumpformiga stenar, hvar och en hållande flere alnar i omkrets, ehuru betydligt lägre än flertalet af Blomsholms-skeppets stenar. Vid ena stälfven, innanför de yttersta stenarne, ses en liten rund jordkulle, hvilken dock vid en år 1872 företagen undersökning vi-

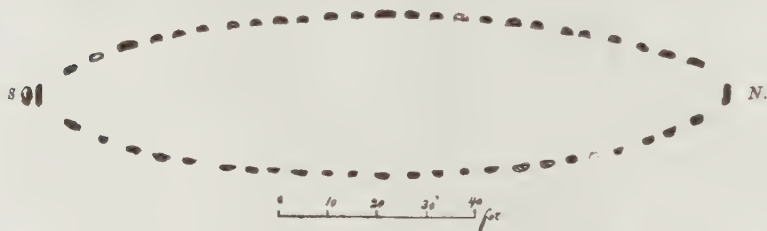

Fig. 69 b. Plan af "stenskeppet" fig. 69 a.

sade sig icke innehålla spår af ben eller fornsaker.² Äfven inuti Blomsholms-skeppet lär fordom hafva funnits "en liten hög, hvilken man uppgräft, utan att deri finna något märkbart."³

Det längsta nu kända "stenskepp" i Sverige torde vara ett som ligger nära sjöstranden vid Kåseberga fiskeläge i Valleberga socken, södra Skåne. Dess längd är nämligen 212 fot; bredden 60 fot. Det består af 38 stenar; längdriktningen är NV.—SO. Stenen i sydöstra stälfven ("fören") är 12 fot hög ofvan jord; den

¹ C. Sæve, "Om Gotlands äldsta fornlemningar", i "Annaler for nordisk Oldkyndighed", 1852, sid. 152 och afbildning å sid. 153.

² "Månadsbladet", 1872, sid. 48.

³ Sjöborg, "Samlingar för Nordens fornälskare", del. 2, sid. 147. Äfven i en skeppssättning på Hjortahamns udde i Blekinge ligger en liten rund hög af sten nära ena stälfven (Worsaae, "Blekingske Mindesmærker fra Hedenold", sid. 15, pl. 3 fig. 26).

i nordvestra stäffen ("aktern") är nu kullfallen, men har säkerligen varit ännu högre, emedan den håller 18 fot i längd. Af de öfriga stenarne äro de som stå midskepps icke lägst, såsom i Blomsholms skeppet, utan snarare högst. Stensättningen är vid nordvestra ändan, "aktern", bredare än vid den sydöstra. Å ömse sidor om "framstammen" lär ett mindre stenskepp hafva legat.¹

I skeppssättningen vid Blomsholm har man visserligen icke, så vidt vi nu känna, påträffat tydliga lemningar efter någon graf; men erfarenheten från andra ställen talar dock för, att detta storartade fornminne bör betraktas som en grafvård. Så har man t. ex. i en skeppssättning vid Hallarum i Jemjö socken, Blekinge, funnit "brända ben, aska, jernnitar och några bronsbitar." I två skeppssättningar på den nyss nämnda Hjortahammars udde i samma landskap hittades, jemte brända ben och aska, två af de under den yngre jernåldern så vanliga ovala spännbucklorna af brons (se fig. 67), ett rundt spänne af silfver, några perlor af glas, samt tre sländtrissor af bränd lera och täljsten.² I en stensättning af detta slag på Raftötången i Tanums socken (se här nedan) har man funnit "en askfylld lerurna", på hvilken låg ett väl arbetadt svärd från den yngre jernåldern.

Dessa skeppssättningar tillhöra således den senare delen af jernåldern; och från samma tid förskrifver sig troligen äfven flertalet bland Sveriges öfriga fornlemningar af detta slag. I en sådan skeppsformig stensättning på Lungersås i Götlanda socken, Nerike, står en runsten, ristad med de under den yngre jernåldern vanliga runorna.³

Efter denna korta öfversigt öfver Bohusläns fornminnen från tiden före kristendomens stadfästande öfvergå vi till en, så vidt möjligt varit, fullständig beskrifning på alla från Bohuslän nu kända fynd af fornsaker från hednatiden, ordnade socknevis och geografiskt, i det vi börja med länets nordligaste socken. Inom hvarje socken äro dock fyndorterna ordnade alfabetiskt, emedan en öfversigt öfver dem härigenom lättast torde vinnas.

¹ N. G. Bruzelii beskrifning på Ingelstads härad, i Vitterhets-Akademins arkiv.

² Statens Hist. Museum, N:o 1452: 34 följ. Worsaae, "Blekingske Mindesmærker", sid. 15, der äfven andra dylika fynd omtalas.

³ Hofberg, "Nerikes gamla minnen", sid. 81, och afbildning sid. 82.

. I. Vette härad.

1. Inom detta härad äro följande fornsaker funna, om hvilkas fyndorter intet är närmare känt:

a) En bred *mejsel* af *flinta*, något litet håleggad; groft knackad, alldeles oslipad.

Cederstr. saml. 1905.

b) En bit af ett *halfmånsformigt flintverktyg* (jfr fig. 17 och 18 här ofvan.)

Cederstr. saml. 1982.

c) En *skedformig skrapa* af *flinta* (jfr fig. 16 här ofvan), nästan jemnbred, utmärkt väl knackad; ytan brun. Längd 3,3 tum; bredd 1,2 tum.

Cederstr. saml. 1910.

d) En liten *skedformig skrapa* af *flinta*. Längd 1,3 tum, bredd 0,8 tum.

Cederstr. saml. 1909.

e) En dylik *skrapa*, mera oregelbunden.

Cederstr. saml. 2123.

f) En *flintspån* (jfr "Sv. forns." fig. 2).

Cederstr. saml. 2124.

g) 4 stora *flintskärivor*.

Alla i Cederstr. saml., 1978—1980, 1983.

h) En smal och tjock *flintskärfva*.

Cederstr. saml. 739.

i) En *yxa* af *trapp* utan hål, nästan trind (jfr fig. 5 här ofvan).

Cederstr. saml. 2391.

k) En *yxa* eller bred *rätmejsel* af *trapp*, kullrigt fyrsidig; upptill starkt afsmalnande.

Cederstr. saml. 2509.

l) En *mejsel*, eller *yxa* utan hål, af *trapp*, tjock, utan tydliga smalsidor; eggen plano-convex.

Cederstr. saml. 1911.

m) 2 *stenyxor* med skafthål, hela, af vanlig form (d. v. s. af ungefär samma form som fig. 7 här ofvan).

Båda i Cederstr. saml., 2050 och 2126.

n) En dylik *stenyxa*, hvars egg är afslagen; hålet belt.

Cederstr. saml. 765.

o) En fyrkantig *brynsten* af rödaktig *quarts*; i genomskärning nästan kvadratisk. Han är mycket begagnad på alla fyra sidorna och nu söndrig. Längd 5 tum; bredd 1,8 tum.

Cederstr. saml. 1989. "Brynet ansågs af hittaren lämpligen kunna användas att bota gikt med, hvarföre han upphettade det, slog kallt vatten derpå och höll de giktbrutna fötterna i imman. Brynet sprang härvid sönder."

p) Två bitar af klingan till ett *bronssvärd*.

Cederstr. saml. 738.

q) En *hålcelt* af *brons*, jemnbred, nästan alldeles lik fig. 145 i "Sv. forns.", men med en söndrig ögla invid öfverkanten; eggen ej utsvängd.

Cederstr. saml. 1918.

Hålcelter af denna typ äro äfven funna i Södermanland (på två ställen) och i Vestmanland, samt i Hedemarken i Norge. Från södra delen af Skandinavien eller från andra länder äro bronscelter af denna typ icke kända. Jfr. "Antiquarisk tidskrift för Sverige", 3 sid. 290 och 422.

2. På olika ställen inom Vette härad äro dessutom åtminstone de flesta af följande fornsaker hittade; några få af dem äro möjligen funna i Tanums härad.

a) 3 breda *rätmejslar* af *flinta*, slipade.

b) En stor, vacker, bred *mejsel* af *flinta*, något håleggad; alldeles oslipad.

c) 2 smala *rätmejslar* af *flinta*, slipade; den ena af dem är föga mer än 1 tum lång.

d) 24 *dolkar* och *spjutspetsar* af *flinta*; af olika former och storlekar.

e) En tjock, temligen stor *pilspets* af *flinta* med inböjd bas.

f) 9 trekantiga *pilspetsar* af *flinta*, af samma form som fig. 12 här ofvan.

g) 13 *halfmånformiga flintverktyg*.

h) En stor *flintspån*.

i) 10 *yxor* utan hål och *mejslar* af *trapp*.

k) 4 *stenyxor* med skafthål, hela, af vanlig form.

l) En dylik *stenyxa*, på hvilken hålet ännu icke är påbörjadt.

m) 2 *stenyxor*, afslagna i skafthålet; de hafva varit af vanlig form.

Alla tillhöra Hr A. F. Cavalli-Holmgrens samling i Stockholm, utom två af de under *g* upptagna halfmånformiga flintverktygen, hvilka af Hr Holmgren blifvit skänkta till en fransk samlare.

1. Lommelanda socken.

3. I Lommelanda socken är, på ett icke närmare angifvet ställe, funnen:

En *spjutspets af flinta*.

Cederstr. saml. 1912.

4. På gården Åbergs egor har man vid lagandet af en väg funnit:

En *slipad flintyxa*.

Ingeniör J. A. Brudins samling på Ahlafors nära Lilla Edet.

Fig. 70 a. Stenyzza med skofthål. Uppegård i Hogdals s.m. 1/3.

Fig. 70 b. Yxaon fig. 70 a sedd från sidan.

2. Hogdals socken.

5. Vid Dyne har man under sandtäkt funnit:

En tjock, spetsig *flintskärfva*.

Cederstr. saml. 1907.

Bidr. till Göt. o. Boh. läns hist. 1.

6. Vid Hogen har man funnit "i jorden der en ättehög stått":
En *oval brynsten*, troligen från den äldre jernåldern.

Cederstr. saml. 2132.

7. På Uppegårds egor har man djupt i en torfmosse funnit:
En ovanligt väl gjord *stenyx* med skafthål, afbildad fig. 70
i hälften af verkliga storleken. Ytan väl polerad, nu gråsvart.
Längd 6,45 tum; bredd vid eggen 1,8 tum.

Ingeniör Brudins samling på Ahlafors.

3. Näsing socken.

8. I Näsing socken har man på olika, icke närmare uppgifna, ställen funnit:

a) Ett *halfmånformigt flintverktyg*, bredt, utan tänder, helt.
Längd 3,5 tum; bredd 1,35 tum.

Göteborgs museum A h 13; gåfva af Hr J. A. Brudin.

b) En *stenyx* med skafthål, hel, af vanlig form; 5 tum lång.

Ingeniör Brudins samling på Ahlafors. Har i flere år begagnats som klocklod af en torpare under Näsing prestgård.

9. Vid Bräcke har man på olika ställen funnit:

a) Ett *groft slaget flintstycke*, som haft ungefär samma form och storlek som fig. 76 här nedan. Ena ändan saknas nu.

b) Eggändan af en i skafthålet afslagen *stenyx*.

Båda i ingeniör Brudins samling på Ahlafors.

10. Vid Bräcke har man dessutom funnit:

En smal *bronsbeläggning* till en *kam*, som varit fästad med 6 små kopparnaglar; 3,55 tum lång, 0,25 tum bred. Synes höra till jernåldern, eller möjligen till medeltiden.

Cederstr. saml. 1897.

11. Vid Hällesmark har man funnit:

Ett *halfmånformigt flintverktyg*.

Cederstr. saml. 1893.

12. Vid Kåiserud är funnen:

En smal och tjock *flintspån*, 3,2 tum lång.

Cederstr. saml. 1894.

13. Vid Löfverås har man funnit i jorden:

En *spjutspets* af mörk *flinta*.

Cederstr. saml. 2498.

14. Vid Myren har man funnit:

En *spjutspets* af *flinta*.

Cederstr. saml. 764.

15. Vid Mällgården har man på olika ställen funnit:

a) En stor, vacker *dolk* eller *spjutspets* af *flinta*, med tunn, jemnbred tånge och bredt blad. Längd 8,6 tum; bredd 1,35 tum.b) Nedre hälften af en *stenyxa*, afslagen i skaftbålet. En djup, smal fåra går längs midten af öfre och andre sidan; för öfrigt är *yxa* af vanlig form.

Båda i Cederstr. saml., 1892 och 2579.

16. Vid Sandåker har man funnit:

En *spjutspets* af *flinta*.

Cederstr. saml. 2510.

17. Vid Sundby hittades "i en åker der en ättehög stått":

a) En stor tjock *yxa* af *trapp* utan hål, med tydliga smalsidor.b) En *yxa* af *trapp* utan hål, nästan trind, närmast lik fig. 5 här ofvan.

Båda i Cederstr. saml., 2025 och 2026.

18. Å Norra Yttens egor är funnet:

Ett *halfmånformigt flintverktyg*.

Cederstr. saml. 2373.

19. Vid Stora Ytten hittades för några år sedan "i jorden, der en ättehög stått":

a) Nedre delen af en *slipad*, smal *rätmejsel* af *flinta*.b) Ett bredt, *halfmånformigt flintverktyg*.c) Öfre hälften af en *stenyxa*, med uppstående kant kring skaftbålet; ingen utspringande bane.

Alla i Cederstr. saml., 1996—1998.

4. Skee socken.

20. I denna socken har man på ett icke närmare angifvet ställe funnit:

Tio *halfmånformiga flintverktyg*, "liggande tillsammans, omgifna af näfver."

Fem af dem förvaras i Cederstr. saml. (N:o 2153—57); de fem andra tillhöra Hr Cavalli-Holmgrens samling.

21. I denna socken äro äfven på olika, icke närmare uppgifna ställen funna:

a) En liten, tunn, bred *rätmejsel* af svart *flinta*, utan tydliga smalsidor, slipad vid eggen.

Cederstr. saml. 2374.

b) 3 mindre *spjutspetsar* af *flinta*.

Alla i Strömstads Museum.

c) En *flintskärfa* (skrapa), finknackad i kanten.

Cederstr. saml. 2368.

d) 2 *halfmånformiga flintverktyg*, "funna i jorden tillsammans."

Båda i Cederstr. saml., 2128—29.

e) Ett tredje dylikt *flintverktyg*.

Strömstads Museum.

f) En *yx* af *trapp* utan hål, nästan trind, närmast lik fig. 5 här ofvan.

Cederstr. saml. 2127.

g) Två *stenyxor* med skafthål, afslagna i hålen; de synas hafva varit af vanlig form.

Den ena i Strömstads Museum; den andra i Cederstr. saml. 2350.

h) Hälften af en dylik, i skafthålet afslagen, *stenyxa*; ett nytt hål, utan tapp i midten, är påbörjadt, men endast föga borraradt.

Strömstads Museum.

22. I en "forngrift" på icke angifvet ställe inom denna socken har man funnit:

a) En *spjutspets* af *jern* med smal, nedtill afbruten tånge, som nu är 5,4 tum lång; endast den nedre, nu mycket skadade delen af tången synes hafva varit ihålig, den öfre delen är massiv. Det temligen breda och tunna bladet slutar nedtill med två hullingar. Hela längden nu 8,4 tum.

b) En eneggad *knif* af *jern* med tjock rygg och kort, hastigt afsmalnande tånge. Udden afbruten. Längd nu 6 tum.

Statens Hist. M. 1270: 484, 485 (Holmbergs första samling).

23. I en grafhög i Skee socken lär vara funnen:

En sluten *fingerring* af *silfver*, ej förgylld, snodd af tre tjocka, släta, trinda tenar och tre fina snodder; således lik fig. 438 i Worsaaes "Nordiske Oldsager", men de hopsmidda ändarne bilda en slät och bredt oval plåt utan sirater. Väger nära 1 ort.

Kristiania Universitets samling af nordiska fornsaker, No 4895; gifva af guldsmeden Olaus Förlie i Frederikshald ("Årsberetning for 1869 af Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring", sid. 79).

24. Vid **Baggeröd** har man funnit:

Tre slipade, breda *rätmejslar* af *flinta*, med tydliga smalsidor; "funna liggande på hvarandra i jorden."

Alla i Cederstr. saml., 1919—1921.

25. Vid **Bjelfveröd** har man funnit:

En *stenyxa* med skafthål, hel, af vanlig form.

Cederstr. saml. 786.

26. Vid **Björke** har man i en af de många der belägna *grafkullarne* funnit:

"Ett kärl af jern, liknande en gryta, inneslutande *brända ben*."

Enligt Holmbergs "Bohusläns historia", 1:a uppl., 2 sid. 196.

Dylika fynd af jerngrytor, innehållande *brända ben*, äro gjorda på många ställen i Norge. Se t. ex. Nicolaysen, "Norske fornlevninger", sid. 76, 179, 195 m. fl. Dessa fynd tillhöra den yngre jernaldern.

27. Vid **Björke** har man dessutom funnit:

a) En *spjutspets* af *flinta*, nästan jemnbred. Längd 4,8 tum.

Uddevalla Museum, A e 13; gäfvä af kommissarien C. G.

Ljungqvist år 1863.

b) En *tjock yxa* af *trapp* utan hål, slipad; inga smalsidor; eggen plano-convex.

Cederstr. saml. 2084.

28. Vid **Blomsholm** har man, såsom vi sid. 59 nämnt, i de *grafhöggar* som omgifva det der beskrifna "stenskeppet" funnit:

Lerurnor, innehållande *brända ben*.

Enligt Holmberg, "Bohusläns historia", 1:a uppl., 2 sid. 192.

29. Vid **Blåskog** har man funnit:

Ett smalt *halfmånsformigt flintverktyg*, helt.

Cederstr. saml. 1949.

30. Vid **Öfre Buar** har man "i en förstörd ättehög" funnit:

a) En *flintdolk* med jemnbredt, fyrkantigt fäste, lik fig. 57 i "Sv. forns."

b) Hälften af en *stenyxa* med skafthål, afslagen i hålet; vanlig form.

Båda i Cederstr. saml., 2324—25.

31. Vid **Buar** har man dessutom, på olika ställen, funnit i jorden:

a) En smal *rätmejsel* af *flinta*, slipad.

Ingeniör Brudins samling på Ahlafors.

b) En *yxa* af *trapp* utan hål, nästan trind, närmast lik fig. 5 här ofvan.

Cederstr. saml. 2138.

32. Vid **Bärby** har man, troligen på olika ställen, funnit:

- a) En bred *mejsel* af *flinta*, grundt håleggad, med tydliga smalsidor; något slipad, i synnerhet vid eggen. Längd 6,4 tum.
- b) En bit af en större, bred *rätmejsel* af *flinta*, slipad.
- c) En *dolk* eller spjutspets af *flinta*.
- d) 2 *halfmånformiga flintverktyg*. Det ena är helt; å det andra är ena ändan afslagen.

Alla i Cederstr. saml., 2139—2143.

33. Vid **Bö** har man funnit i jorden:

En tunn, bred *rätmejsel* af *flinta*, med tydliga smalsidor, slipad.

Cederstr. saml. 1879.

34. Vid **Dortorp** har man funnit följande fornsaker, som lära hafva legat tillsammans:

- a) Ett *halfmånformigt flintverktyg*, slaget i två bitar.
- b) En bladformig *pilspets* (?) af *flinta*, trubbig, oval, med smal, kort tånge; finknackad öfverallt i kanten. Längd 1 tum, bredd 0,5 tum.
- c) 2 större *skärfvor* eller spåner af *flinta*. Den ena oregelbunden; den andra fint knackad i ena kanten och troligen använd som skrapa.

Alla i Cederstr. saml., 2009, 2012—2014.

35. Vid **Grölös** är funnen:

En liten, bred *rätmejsel* af *flinta*, väl slipad.

Strömstads Museum.

36. A **Görlöfs** bys egor hittades år 1852 fyra *halfmånformiga flintverktyg*. Tre af dem öfverlemnades till Statens Hist. Museum såsom gåfva af Hr Prosten A. P. Tranæus, hvilken meddelade följande om det sätt, hvarpå fyndet gjordes. "I en hage vid en af stugorna ville en man göra en ändring af landen eller sängarne och uppgröf derföre en gångstig. Vid första spadtaget stötte han mot något hårdt, som klingade mot spaden, och upptog det varsam. Då lågo der alldeles tillhopa 4 halfmånformiga flintverktyg, af hvilka dock en blifvit slagen i stycken af spaden."

De tre, som nu finnas i behåll, likna närmast fig. 17 här ofvan; färgen på dem alla är grå. Den nästan raka eggen, som är försedd med sågtänder, har å alla tre verktygen genom långvarigt begagnande fått en glänsande yta; äfven utmed den böjda ryggen synas på flere ställen sådana glänsande fläckar. Längden är 5,6, 5,4 och 5,05 tum.

Statens Hist. Museum 1963.

37. Vid GÖrlöf hittades år 1867 i en förstörd grafhög:

Två ovala, enskaliga spännbucklor af brons. De äro mycket, men ej fullständigt, lika hvarandra och af nästan alldeles samma typ som fig. 71 här nedan. Det ena spännet, å hvilket spår af silfverbeläggning ännu ses, är söndrigt i kanten; det andra är

Fig. 71. Oval spännbuckla af brons, funnen i Uppland. $\frac{1}{1}$.

mycket nött. Alla de lösa prydnader, som till ett antal af nio varit fastnitade å hvartera spännet, äro nu bortfallna. Båda nålarne saknas; de hafva, såsom rostklumpar utvisa, varit af jern. Längden 3,5 och 3,4 tum; största bredden omkr. 1,8 tum.

Båda i Statens Hist. Museum, 3732.

Spännen af detta slag tillhöra den yngre jernåldern; se förf:s "Om de ovala spännbucklorna" i "K. Vitterh. Hist. och Ant. Akad:s Månadsblad" 1873, sid. 177 följ.

38. A **Norra Görlöfs** egor, nära gården, hittades år 1867 (eller derförut) i en utgräfd ättehög, en *gryta af täljsten*, full med *aska*, *brända ben* och *jord*. "Hon stod på kant i ett lager af svarta löfträdskol och brända ben."

Grytan, afbildad fig. 72, är rund, nästan halvklotformig, men plattad i botten; omkring 6,7 tum i yttre diameter och nära 4 linier tjock vid öfre kanten. Höjden är 3,3 tum. Tätt nedanför mynningen gå två fina, fördjupade ränder rundtomkring. Lemninar af jernörnen sitta ännu kvar jemte en bit af jernhanken, på hvilken grytan varit upphängd. Utsidan är sotig.

En son till gästgifvaren Anders Olsson i Görlöf hade funnit grytan och skänkte henne år 1867 till Statens Hist. M., der hon har No 3790. Hon var bruten i flere stycken, men är nu hopsatt.

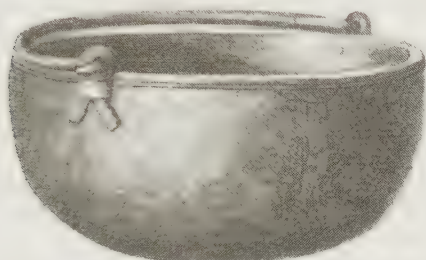

Fig. 72. Gryta af täljsten, med (restaurerad) jernhank. Görlöf i Skee s.m. 1/3.

Sådana täljstensgrytor äro äfven funna på flere andra ställen i norra Bohuslän, samt i Dalsland. De förekomma ofta i norska grafvar från den yngre jernaldern; se Nicolaysen, "Norske fornlevninger", sid. 12, 45 m. fl. (jfr registret, sid. 844). Nära Årnæs jernvägsstation i Romerike har man funnit lemningar af en verkstad för sådana täljstensgrytor (Lorange, i "Årsberetning for 1868 af Foreningen til norske Fortidsmindesterkers Bevaring", sid. 48.)

39. Vid Görlöf har man dessutom, på olika ställen, funnit:

- a) Ett halfmånformigt flintverktyg.
- b) En *stenyxa* med skafthål.

Båda i Cederstr. saml., 2205 och 2638.

40. Vid Götebo har man funnit i jorden, möjligen på samma ställe:

- a) En bit af en *spjutspets* af brun *flinta*.
- b) En bit af ett *halfmånsformigt verktyg* af brun *flinta*.
Båda i Cederstr. saml., 2700 och 2699.

41. Vid *Haleång* har man funnit:
En *flintspån* af samma form som fig. 2 i "Sv. forns."
Cederstr. saml. 2146.

42. Vid *Heby* har man på olika ställen funnit:
- a) En *flintspån*.
Cederstr. saml. 2095.
 - b) En tjock *yx* af *trapp* utan hål, slipad; inga smalsidor.
Eggen skadad. "Funnen i en sandgrop."
Cederstr. saml. 2097.
 - c) Hälften af en *stenyxa* med skafthål, hvilken varit af vanlig form.

Hr Cavalli-Holmgrens samling.

43. Vid *Hjelmstad* har man "i en sandbacke, hvilken äfven innehåller kullersten", vid flere tillfällen funnit bitar af lerkärl m. m., hvaraf följande blifvit tillvarataget:

- a) Bitar af en *lerurna*, jemte hvilken bittades "*brända ben* och en *kolbit*". Å en bit af kärlet sitta två knoppar.

Cederstr. saml. 770.

- b) Bitar af ett annat *lerkärl*.

Cederstr. saml. 769.

- c) Bitar af minst tre dylika *lerkärl* och *brända ben*; b och c äro troligen funna på samma ställe som a

Strömstads Museum.

- d) En större *harpix-kaka*, lik fig. 194 i "Sv. forns."; men hålet i midten är mycket litet, nästan tilltäpt. Kakans diameter 5,8 tum. Funnen i samma backe som a.

Cederstr. saml. 784

Lerkärilen (i synnerhet a) synas tillhöra den yngre bronsåldern; äfven *harpixkakan* torde höra till samma tid. Se "Antiquarisk tidskrift för Sverige", 3:e delen, sid. 268 och 296.

44. Vid *Hjelmstad* har man äfven, på olika ställen, funnit:
- a) Öfre delen af en *flintmejsel* med fyrsidig bane och plana smalsidor; nästan oslipad.
 - b) Hälften af en *stenyxa* med skafthål, afslagen i hålet; af vanlig form.

Båda i Cederstr. saml., 775 och 2624.

45. Vid Hjelokår har man funnit, troligen ej tillsammans:

a) En vacker, bred *hålmjess* af *flinta*, med tydliga smalsidor, väl slipad; lik fig. 3 å sid. 15.

b) En *brynsten*, nästan cylindrisk, begagnad å alla sidor; af samma slag som fig. 5 i "Sv. forns."

Båda i Cederstr. saml., 2011 och 2701.

46. Vid Hofve har man funnit tillsammans:

a) En mindre *gxa* af *flinta* med tydliga smalsidor, slipad. Längd 4,9 tum.

b) Hälften af en mångkantig *brynsten* af hvitgrå *quarts* (lik fig. 5 i "Sv. forns."), begagnad på 2 bredare och 2 smalare sidor.

Båda i Cederstr. saml., 763 och 2159.

47. Vid Hofve har man dessutom, på olika ställen, funnit:

a) En liten *spjutspets* af *flinta*.

b) En tunn *stenyxa* med färdighorradt skafthål, som går genom de bredare sidorna och är vinkelrätt mot den trubbiga, nu afslagna eggen. Längd 4 tum; bredd 2 tum.

Båda i Cederstr. saml., 2222 och 2021.

48. Vid Hogar har man funnit:

Ett oregelbundet slaget *flintstycke*, 3,4 tum långt.

Cederstr. saml. 1994.

49. Vid Hogen hittades för några år sedan en *täljstensgryta*, som låg "omstjelpat öfver kol och brända ben å en plats, der en liten *ättehög* stått. Högen bestod af jord utan stenkista."

Grytan, som nu är söndrig, har samma form som fig. 72 här ofvan; jernrost efter banken sitter ännu kvar. Utsidan är prydd med fem parallela fördjupade linier, som gå rundtomkring grytan nedanför öfverkanten. Diameter upptill 8 å 8,5 tum; höjd nära 4 tum; kantens tjocklek 4,5 linier.

Cederstr. samling.

50. Vid Hogen har man dessutom på olika ställen funnit:

a) En *spjutspets* af *flinta*; "funnen i jorden."

b) En *stenyxa* med skafthål; "funnen vid dikesgräfvning."

Båda i Cederstr. saml., 2149 och 2641.

51. Vid Holkedal har man funnit "i jorden":

En *halsring* af brons, som, enligt benäget meddelande af friherre C. Cederström, är alldeles lik fig. 229 i "Sv. forns."

Förvaras hos hittaren, skeppsredaren Christian Anderson i Strömstad.

52. Vid Hult har man funnit:

En *stenyxa* med skafthål.

Cederstr. saml. 2490.

53. Vid bafsstranden å Hällekända egor har man funnit:

En tjock *yxa* (?) af *trapp* utan hål, med tydliga smalsidor.

Cederstr. saml. 733.

54. Vid Härsked, eller Hästeske, har man på olika ställen funnit i jorden:

a) En tunn, bred *rätmejsel* af *flinta*, slipad.

b) En bred *rätmejsel* af grå *flinta*, slipad; skadad baktill.

Båda i Cederstr. saml., 2158 och 2437.

55. Vid Högetad har man, troligen på olika ställen, funnit:

a) En *spjutspets* af *flinta*, 5,7 tum lång.

b) En bit af en *dolk* eller *spjutspets* af *flinta*.

c) En *stenyxa* med skafthål, hel, af vanlig form.

Alla i Cederstr. saml., 734, 2027 och 735.

56. Vid Kasen, Lihult eller Litorp, ett torp under Madar, nära Hästeske, har man funnit, enligt uppgift, på samma ställe:

a) 35 *yxor* utan hål af *trapp*, kullrigt tvåsidiga; några blifva mot eggen nästan plano-convexa. En del af dem likna till form och storlek mer eller mindre fig. 11 och 12 i "Sv. forns."; andra närma sig mera fig. 5 här ofvan. De flesta äro tillverkade utan synnerlig omsorg, men något slipade, i synnerhet vid eggen. Åtminstone flertalet af dem synas tillhöra samma tid som de vanliga fornsakerna af sten.

Alla i Cederstr. saml., 2102—4, 2106—9, 2388, 2491—97, 2520—23, 2580—82, 2584—85, 2601—3, 2619—22, 2673—74 och 2753—54.

b) En *stenyxa* med skafthål.

Cederstr. saml. 2739.

c) Sex *slipstenar* af *sandsten*; ena bredsidan kullrig, den andra plan eller något konkav. Båda dessa sidor äro mer eller mindre begagnade, troligen vid slipning af *stenyxor* o. dyl.

Alla i Cederstr. saml., 2110, 2125, 2531, 2633, 2671 och 2672.

57. Vid Kjellviken hittades i Aug. 1873 "vid jordtägt i en backe eller hög":

Ett mycket groft slaget redskap af mörkbrun *flinta*, afbildadt fig. 73 i 2/3 af verkliga storleken; egg finnes rundtomkring, utom vid den tvära basen. Längd 5,7 tum; största bredd 2,7 tum.

På ena sidan ses en vit, nästan glänsande fläck, som ej synes höra till den kalkskorpa, hvilken ursprungligen omgäfvit flintan, och hvaraf en del finnes kvar, utan möjligen kan vara en lemning af en genom knäckning uppkommen yta, äldre än den nuvarande.

Cederstr. saml. 2669.

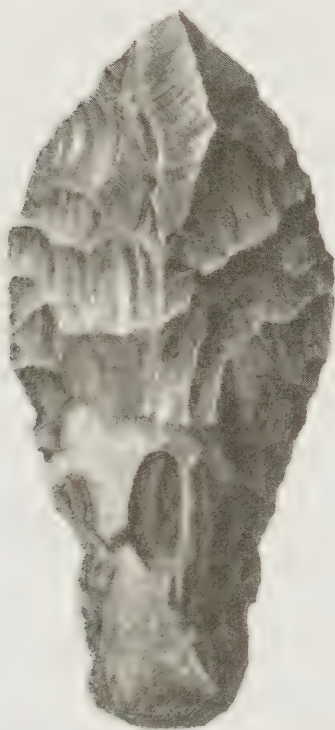

Fig. 73 a. Groft slaget flintverktyg. Kjellviken i Skee s.m. $\frac{2}{3}$.

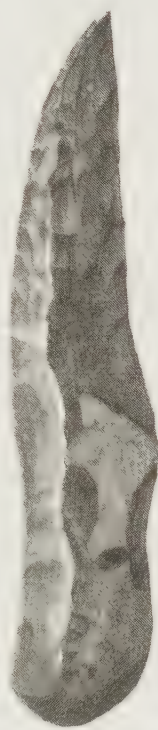

Fig. 73 b. Verktyget fig. 73 a sedt från sidan.

58. Vid Kjellviken har man äfven funnit "i jorden":

- a) Ett groft tillhugget flintredskap af samma slag som fig. 76.
- b) En bit af ett halfmånformigt verktyg af brun flinta.

Båda i Cederstr. saml., 2679 och 2678.

Det är icke känt, om dessa två saker äro fönna tillsammans, eller om a är hittad på samma ställe som N:o 57.

59. Vid *Lifveröd* har man på olika ställen funnit:

- a) En *yxa* utan hål af svart, skiffer-liknande *sten*, kullrigt tvåsidig; den afrundade eggen är väl slipad. Längd 3,1 tum.
- b) En bit af en *yxa* af *trapp* utan hål; "funnen vid plöjning." Båda i Cederstr. saml., 2543 och 2657.

60. Vid *Långskog* har man funnit:

- En *yxa* af *flinta*, med tydliga smalsidor, slipad; lik fig. 20—22 i "Sv. forns." Längd 4,3 tum.

Cederstr. saml. 2137.

61. Vid *Madar*, eller *Mardal*, har man funnit "i jorden":

- En *dolk* af *flinta* med fyrkantigt, utpringladt skaft.

Cederstr. saml. 2640.

62. Vid torftäkt i *Dansaremossen* under *Massleberg* har man funnit följande flintsaker, liggande tillsammans:

- a) Ett *groft slaget flintverktyg* af samma form som fig. 76 här nedan. Längd 5,8 tum; bredd 3,3 tum.
- b) Ett dylikt *flintverktyg*; den naturliga, kritaaktiga ytan ännu till stor del synlig. Längd 6 tum; bredd 2,9 tum.
- c) Ett dylikt *flintverktyg*; den naturliga ytan ej så mycket synlig. Längd 5,4 tum; bredd 3,7 tum.
- d) Ett dylikt *flintverktyg*. Längd 4 tum, bredd 2 tum.
- e) En *flintspån*, 1,9 tum lång.

Alla i Cederstr. saml., 2315—2319.

63. Vid *Massleberg* har man dessutom, på olika ställen, funnit:

- a) En liten *dolk* eller spjntspets af *flinta*, med tvåsidigt skaft. Uppgifves vara funnen tillsammans med c.
- b) Ett *halfmånsformigt flintverktyg*.
- c) Ett *verktyg* af *skiffer*, med nästan skedformig, afrundad, slipad egg; ligger bra i handen. Längd 3,9 tum; bredd 1,2 tum. Uppgifves vara funnen tillsammans med a.

Alla i Cederstr. saml., 744, 2022 och 745.

64. Vid *Munkebacken* äro i jorden funna:

- Tva *flintspånar*, af hvilka den ena synes varit ämnad till pil.
- Båda i Cederstr. saml., 2717 och 2718.¹

¹ "På *Näsinge-åsen* skall man i närheten af en stenkista hafva funnit tre forntida *bronskärl*, hvilka såldes efter vikt" (Holmberg, "Bohusläns historia", 1:a uppl., 2 sid. 198). Man vet icke, om dessa kärl tillhörde hednaten eller någon senare tid.

65. I en af de vid *Skee Prestgård* liggande *grafhögarne*, "hvilken höll vid pass 100 steg i rundel och 8 fot i höjd, hittades år 1824 under en klumpig håll på bögens botten *två spjutspetsar af jern*, af hvilka den ena höll 1 fot 4 verkum i längd, den andra 1 fot 3 tum. Dessa spjutspetsar hade långa hölsor och breda blad, den större med afrundade flikar, den mindre med spetsiga hullingar. En del af skaften, som varit af trä, qvarsatt i hölsorna, men det öfriga deraf var alldeles förmultnadt. Nära intill detta fynd stod en större *askkruka af bränd lera*. Spjutspetsarne hade blifvit af rost så anfrätte, att de genom vidröring sönderföllö"; endast några bitar af hylsorna kunde tillvaratagas, och dessa hafva med Holmbergs första samling kommit till Statens Hist. Museum (N:o 1270: 528—530).

"Vid odlingar såväl uti omliggande åkrar, som uti trädgården, anträffar man esomoftast nedsatta *askkrukor* och andra forntids-saker."

Enligt Brunius, "Antiquarisk och arkitektonisk resa genom Halland, Bohuslän etc. år 1838" (Lund, 1839), sid. 122; och Holmberg, "Bohusläns Historia", 1:a uppl., 2 sid. 198.

66. I en torfmosse å *Skee Prestgårds* egor äro funna, men troligen icke tillsammans:

- a) Hälften af en *stenyxa*, afslagen i skafthålet.
- b) En liten bit af en på utsidan sotig *täljstensgryta*, med öra af samma stycke som grytan.

Båda i Strömstads Museum.

67. Vid *Rogsta* har man, "i en åker der en ättehög stått", funnit:

- a) En bred *rätmejsel* af *flinta*, med tydliga smalsidor, slipad.
 - b) En *spjutspets* af *flinta*.
 - c) En trekantig *pilspets* af *flinta*, lik fig. 12 här ofvan, 1,7 tum lång.
 - d) En tunn *rätmejsel* (?) af *skiffer*, något slipad vid eggen.
- Är möjligen från senare tid.

Alla i Cederstr. saml., 729, 731, 791 och 732.

68. Vid *Ryessmyren*, nära Strömstad, har man funnit:
En *spjutspets* af mörk *flinta*.

Cederstr. saml. 2626.

69. Vid *Rämne* har man, på olika ställen, funnit:

- a) En liten *yxa* af *trapp*, utax hål, nästan trind, lik fig. 5 här ofvan, slipad vid eggen.

b) En *stenyxa* med skafthål.

c) En liten *brynsten* af svart *skiffer*, fyrsidig, med ett hål vid den smalare ändan. Längd 1,75 tum; bredd vid ena ändan 1,1 och vid den andra 0,4 tum.

d) En jemnbred *brynsten* af svart *skiffer*, med plana smalsidor; ett litet hål vid den ena ändan. Längd 4 tum; bredd 0,95 och tjocklek 0,4 tum.

e) En *skiffer-brynsten* af samma form som d, men mindre.

Alla i Cederstr. saml., 2514; 2513, 2005, 2092 och 1906.

70. Vid Sör-Rämne är funnen:

En flat *slipsten*, begagnad för slipning af flintyxor och dylikt på ena bredsidan, och med en smal "slipbana" äfven å den andra bredsidan.

Hr Cavalli-Holmgrens samling.

71. Vid Salen har man, på olika ställen, funnit:

a) Ett *halfrödförmigt flintverktyg*; "hittadt i ett stenröse."

b) En liten *brynsten* af svart *skiffer*, lik fig. 4 i "Sv. forns.", med tre hål vid öfre ändan, på samma sätt som å denna figur.

Båda i Cederstr. saml., 2200 och 2360.

72. Vid Skogar äro, troligen på olika ställen, funna:

a) En trind *yx*a af *trapp* utan hål, lik fig. 5 här ofvan; nedre delen väl slipad.

b) En *stenyxa* med skafthål, af vanlig form.

Båda i Strömstads Museum.

73. Vid Skogelid har man under dikesgräfning funnit:

En *stenyxa* med skafthål, af ovanligare form, närmast lik fig. 104 i Worsaaes "Nordiske Oldsager"; men de upphöjda linierna äro icke så tydliga, och den åt ena sidan utsvängda eggen ej böjd bakåt.

Cederstr. saml. 2118.

74. Å en till Skärje hörande utmark fann hemmanets egare Olaus Christoffersson (år 1854) vid uppgräfnings af en större sten:

a) En öppen *armring* af *guld*, afbildad i naturlig storlek fig. 74. Den består af ett smalt och temligen tunt guldband, hvars kanter äro invikna. Ändarne äro klufna i två flakar, och båda flakarne upprullade i spiral. Största inre diameter 2,2 tum, och minsta 1,95 tum; ringens bredd 2,8 linier och tjocklek 1,5 linie. Vigt 6,69 ort.

b) 4 spiralringar af dubbel guldtråd; en af dem är afbildad i naturlig storlek fig. 75. Hvarje ring består af en trind, slät, endast $\frac{1}{3}$ linie tjock guldtråd, hvars ändar äro hopfogade såsom figuren visar; de äro nämligen utplattade och hårdt lindade om hvarandra, utan att spår af lödning nu synas. På en af ringarne, hvilken ännu är alldeles hel, kan skarven icke upptäckas. En annan ring är vid båda ändarne fint snedreflad å ena sidan. Antalet spiralhvarf är å två ringar, som äro hela, $3\frac{1}{2}$ och $2\frac{3}{4}$. De två andra, som icke äro hela, men som synas vara i det närmaste fullständiga, äro lagda i omkring $4\frac{1}{2}$ och $3\frac{1}{2}$ hvarf. Inre diameter omkring 1,8 tum.

Fig. 74. Armring af guldbleck med invikna kanter. Skärje i Näre om. $\frac{1}{10}$.

De fem ringarne väga tillsammans 18,3 ort och innehålla ungefär 90 procent guld.

Statens Hist. Museum 2072.

Dylika öppna armringar af guldbleck med invikna kanter äro äfven funna på andra ställen i Sverige; följande äro nu kända:

A N:o 1 Reng i Rengs socken, Skytts härad, Skåne, hittades år 1873 vid gräfnig i jorden på två fots djup 2 guldringar lika fig. 74 och ett groft lerkärl; "i eller bredvid detta funnos inga ben." Den ena ringen består af ett tunt guldbleck, som är böjdt öfver en bronsplåt. Härigenom sökte man att vinna styrka åt ringen, på samma gång man sparde guld. Vid de klufna och i spiral hopruflade ändarne är ringen prydd med tvärgående zigzaglinier och fina ränder. Vigt, utom bronsen, omkr. 5,5 ort. Helt 80 proc.; guld. — Den andra ringen, af mörkare guld, är

till formen alldeles lik fig. 74, men slät och utan sirater; ingen brons invändigt. Vigt 7,7 ort; halt 90 proc. (Statens Historiska Museum 4959).

I en åker vid Enbjenne i Hogräns socken på Gotland hittades år 1848 en dylik öppen armring af en guldplåt med invikna kanter, således lik fig. 74; ändarne äro dock icke klufna, utan hvardera ändan hoprullad i en spiral men åt olika håll, så att, då ringen satt på armen, den ena spiralen var vänd åt handen och den andra uppåt armen. Ringen är slät, utan sirater; ingen brons invändigt. Vigt 5,45 ort; halt 82,3 proc. (Statens Historiska Museum 1449).

Dessutom har man vid Björkered i Hasslöfs socken, Halland, på norra sluttningen af Hallands-ås, funnit en liknande armring

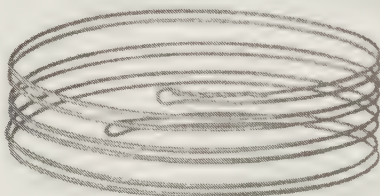

Fig. 75. Spiralring af dubbel guldtråd. Skärje i Sker s:n. $\frac{1}{4}$.

af guld. Ringen, som hittades år 1865 under potates-upptagning i en åker, består af ett tunt, ihopviket guldbleck och är afbildad fig. 4 å pl. 1 i "Hallands fornminnesförenings årsskrift." Af någon inre bronsskälla ses åtminstone icke numera något spår. Ändarne, som prydas af fina tvärgående ränder, äro icke upprullade i spiral, utan jemnt afskurna. Ringens inre diameter är 2,8—2,35 tum; bredden 3,5 linier. Dess vigt är endast 1,85 ort; halten 90 proc. (Statens Hist. Museum 3442).

En guldring, mycket lik den sistnämnde, är funnen i Svendborgs amt på Fyen i Danmark och afbildad fig. 251 i Worsaaes "Nordiske Oldsager." "Den består af ett tunt guldbleck, som är uthamradt omkring en bronsplåt, hvaraf en del ännu återstår." Ändarne äro, liksom å ringen från Björkered, prydda med fina linier och tvärt afskurna. Denna ring hittades i jord, som var körd från en ättebög, i hvilken man äfven fann bitar af två brons-svärd, 1 bronsknif m. m. (Köpenhamns Museum 9802).

I Danmark har man dessutom funnit några andra dylika ringar.¹ En af dem, afbildad fig. 2 å pl. 35 i Madsens "Broncealderen", är alldeles lik den vid Skärje funna; ändarne äro klufna i två flikar och hvardera fliken hoprullad i spiral. Någon inuti liggande bronsplåt omtalas icke. Den är funnen af en fiskare, som fångade ål i Karrebæksminde Fjord.

Äfven i Norge är en liknande armring af guld funnen². "Den består af tunt guldbleck, som blifvit förstärkt genom att läggas omkring en bronsplåt; denna fasthållles derigenom att guldbleckets kanter äro vikna in öfver den. Ändarne äro böjda, så att de bilda en half, tvärs för liggande, cylinder, med den ihåliga sidan vänd inåt; här finnes ingen brons, men guldblacket är omböjdt och lagdt dubbelt." Denna ring hittades år 1869 i kanten af en stor rund grafhög å Vestre Hemstads egor i Stange Prestegjæld, Hedemarken; i samma hög funnos äfven dels en bronsknif af en under den yngre bronsåldern vanlig form, dels ett spänne af silfver från den äldre jernåldern, m. fl. saker. De å guldringen förekommande siraternas synas äfven tala för, att denna ring hör till en något senare tid än den vid Skärje funna.

Guldringar med klufne och i spiral hoprullade ändrar voro ej ovanliga under bronsåldern.³ Ett vackert prof derå är det, troligen som prydnad för hufvudet använda guldband, hvilket är afbildadt fig. 239 i "Sv. forns"; hvardera ändan är klufven i fyra flikar. Det hittades jemte tre bronsyxor⁴ på en stenhäll, 1½ fot under jordytan, vid Balsby i Nosaby socken, östra Skåne; "yxorna lågo i rad bredvid hvarandra, och guldbandet vid ena sidan af dem" (Statens Hist. Museum 1665).

Äfven å andra saker, såsom bronsringar, knifskäft, svärdsfästen m. m. från bronsåldern — och i synnerhet från periodens senare del — äro ändarne ofta utdragna i en eller två tenar och hoprullade i spiral.⁵

¹ Boye, "Oplysende Fortegnelse over Gjenstande af ædle Metaller i det Kong. Museum for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn" (Köpenhamn, 1859), sid. 12.

² Afbildad fig. 1 å pl. 1 i "Årsberetning for 1869 af Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring"; jfr sid. 86.

³ Se bland annat fig. 253 och 255 i Worsaaes "Nordiske Oldsager"; fig. 1 å pl. 35 i Madsens "Broncealderen" (armring af guld, hvardera ändan tre-klufven, funnen i en grafhög på Bornholm jemte en dolk och två knifvar m. m. af brons).

⁴ En af dem afbildad fig. 133 i "Sv. forns."

⁵ Såsom t. ex. fig. 120, 121, 155, 187, 188, 191, 192, 214, 231 och 234 i "Sv. forns."

Armringar och fingerringar af dubbel, i spiral lagd guldtråd äro ofta funna i Skandinavien.¹ En fingerring af detta slag ses fig. 128 i "Sv. forns."; den är jemte en alldeles dylik ring funnen vid Cimbris i Skåne, nära Cimbrishamn (Statens Hist. Museum 2456).

Två alldeles dylika fingerringar äro funna i en grusgraf nära Nestved i Danmark tillsammans med några till bronsålderns sista del hörande fornsaker.²

Ändarne på guldtråden äro antingen hopfogade såsom vi se af fig. 75, eller så som fig. 243 i "Sv. forns." visar; stundom äro skarfrarne så väl dolda, att de icke kunna upptäckas.

Sådana spiralringar af dubbel guldtråd dels passande för armen, dels något mindre, äro äfven funna utom Norden, både i Nederländerna, Tyskland och Österrike; flere af dem äro — liksom en af de vid Skärje funna — fint spiralrefftade vid ändarne.³ Det är sannolikt, att åtminstone flere af de i Norden funna guldringarne af detta slag äro hit införda från sydligare länder.

I Sverige och Danmark har man också hittat åtskilliga spiralararmringar af dubbel brons-tråd.⁴ En af dem, afbildad fig. 243 i "Sv. forns.", är funnen jemte tre dylika spiralringar och en mängd andra fornsaker i en torfmosse vid Långbro i Vårdinge socken, Södermanland; fyndet tillhör den yngre bronsåldern.

Af det nu anförda se vi, att de vid Skärje funna guldringarne måste anses tillhöra bronsåldern, och troligen den senare delen af denna period.

75. I ett gärde å Skärje egor har man för många år sedan "vid tre i en rad stående bautastenar funnit:

- a) En täljstensskål med jernöron, hvilken stod stjelpt öfver en samling af aska och ben; och derbredvid
- b) en krokig knif eller skära af jern."

Enligt Holmbergs "Bohusläns historia", 1:a uppl., 2 sid. 198.

76. Vid Skärje har man äfven, "uti en graf", funnit brända ben och

En liten krokig skära af jern, tunn och afbruten på midten; liknar till formen fig. 82 i förf:s "Lifvet i Sverige under hedna-

¹ Fig. 246 och 250 i Worsaaes "Nordiske Oldsager"; fig. 8 och 10 å pl. 35 i Madsens "Bronzealderen"; Boye, "Oplysende Fortegnelse", sid. 12 och 17.

² Madsen, "Bronzealderen", "Fundet i Kostræde Banker"; och "Årbøger for nord. Oldkyndighed", 1868, sid. 124.

³ "Antiqv. tidskrift för Sverige", 3 sid. 416.

⁴ "Antiqv. tidskrift för Sverige", 3 sid. 232 och 261.

tiden." Vid ens ändan sitta 2 nitnaglar, hvarmed skäran varit fästad vid skaftet. Afståndet mellan båda ändarne är 5,5 tum; största bredden 0,8 tum.

Statens Hist. M. 1270: 487. Möjligen samma fynd som föreg.

77. Vid Skärje har man dessutom funnit:

En *stenyxa* med skafthål, hel, af vanlig form.

Cederstr. saml. 2203.

78. Vid Storskogen har man, troligen på olika ställen, funnit:

a) En lancettformig *spjutspets* af *flinta*, 6,3 tum lång.

b) Hälften af en *stenyxa* med skafthål, vanlig form.

Båda i Cederstr. saml., 1898 och 1895.

79. Vid Strengen har man funnit "i jorden":

En *spjutspets* af *flinta*.

Cederstr. saml. 2711.

80. Vid Söle har man, "3 alnar djupt i jorden under en eks rötter", funnit:

En *spjutspets* af *flinta* med tånge.

Cederstr. saml. 2202.

81. På en ås mellan Söle och Prestgården ligger ett större graffält, som är känt under namnet "*Därskilds högar*", der man bland annat ser flere "runda kretsar af 24—54 fots diameter, bildade af 10 till 19 uppresta stenar. Ingen af dessa kretsar har centralsten, men några af dem omsluta ättehögar; inom dessa kretsar har man funnit nedsatta *urnor* af lera med *brända ben*."

Enligt Holmberg, "*Bohusläns Historia*", 1:a uppl., 2 sid. 196, der graffältet närmare beskrifves; en afbildning deraf ses i samma del, pl. III.

82. Vid Tafsäng har man, troligen på olika ställen, funnit:

Tre *halfmånformiga flintverktyg*, hela.

Alla i Cederstr. saml., 2042, 2387 och 2694.

83. Vid Tjäre har man funnit:

En *spjutspets* af *flinta*.

Cederstr. saml. 2010.

84. Vid Treje har man, troligen på olika ställen, funnit:

a) En *spjutspets* af *flinta*.

b) En *yxa* af *trapp* utan hål, kullrigt fyrsidig. Lär vara funnen i en åker tillsammans med c.

c) Nedre delen af en i skafthålet afslagen *stenyxa*; nytt hål, med tapp i midten, är påbörjadt från ena sidan.

Alla i Cederstr. saml., 779, 2351 och 2357.

85. Å Treje. egor har man äfven, "vid plöjning på en nyodling", funnit:

Fig. 76 a. Groft slaget flintverktyg. Ursmyrvarne i Skee s:n. $\frac{2}{3}$.

Fig. 76 b. Verktyget fig. 76 a sett från sidan.

a) En *täljstensgryta* af samma form som fig. 72 här ofvan, men betydligt större; inga spår efter jernbank synas. Diameter invändigt vid mynningen dryga 14 tum; höjd 7,8 tum. Kantens tjocklek 5 å 6 linier.

b) En dylik *gryta*, som nu är förstörd.

"Båda voro sotade och stjelpa." Inga ben omtalas.

a förvaras i Cederstr. samling.

86. Vid torftäkt i *Uremyrarne* har man, för några år sedan, funnit:

Ett *groft slaget verktyg* af grå *flinta*, afbildadt fig. 76 i 2/3 af verkliga storleken. Af den ursprungliga kalkskorpan finnes intet spår, men på ett ställe har ytan en hvit porslinslik färg, liknande den yta, som flintverktyg från stenåldern ofta erhållit genom att under så lång tid hafva legat i jorden, utsatta för tidens inverkan (jfr N:o 57 här ofvan). Längd 5 tum; bredd 3,1 tum; största tjockleken ungefär 1 tum.

Cederstr. saml. 2314.

Om dessa flintverktyg, hvilka likna dem som under den äldsta stenåldern begagnades i vestra Europa, se "Sveriges forntid", sid. 36. Det synes förtjena uppmärksamhet, att sådana verktyg vid flere tillfällen blifvit funna i norra Bohuslän; se t. ex. fynden N:is 9, 57, 58, 62.

87. Vid *Utängen* har man i jorden funnit:

Ett *halfmånformigt verktyg* af brun *flinta*.

Cederstr. saml. 2628.

88. Vid *Vadal* är funnen:

En bit af en *flintdolk* med fyrkantigt skaff.

Cederstr. saml. 2710.

89. Vid *Varp* har man i jorden funnit:

En liten *flintyx*, med tydliga smalsidor, slipad. Längd 2,1 tum; bredd 1,3 tum.

Cederstr. saml. 780.

90. Å *Velle* egor har man, troligen på olika ställen, funnit:

a) En *spjutspets* af gul *flinta*.

b) Ett stycke af en *stenyx* med skafthål.

Båda i Cederstr. saml., 2630 och 2629.

91. Vid *Velle* har man äfven funnit:

Två *perlor* af mörkblått *glas*. Den ena sammansatt af tre smala perlor, 3 linier lång och 2,5 linie i diameter. Den andra 7 linier lång, bildad af en i sju täta spiralhvarf lagd, tjock glas-tråd; 2 å 3 linier i diameter.

Båda i Statens Hist. Museum. 1270: 520, 521.

92. Å *Vettelanda* egor hittades (år 1873) vid dikesgräfnings, på ungefär 3 fots djup:

En *yxa* utan hål, eller mejsel, af *trapp*, nästan trind, slipad vid den 1,7 tum breda eggen. Afbildad fig. 77 i $\frac{2}{3}$ af verkliga storleken. Längd 4,9 tum.

Statens Hist. Museum 4978.

98. Vid Vettelanda har man äfven, i en grafhög af vid pass 80 stega omkrets, funnit:

a) 5 *perlor* af *glasfluss*, tilltryckt klotrunda, släta; en af dem söndrig. Höjd (eller längd) 3 å 3,5 linier; diameter 4,5 linier.

Fig. 77 b. Genomskäring af
yzan fig. 77 a.

Fig. 77 a. Trind yxa af *trapp*, utan hål.
Vettelanda i Skee s:n. $\frac{2}{3}$.

b) En *sländtrissa* af *sandsten*; 5,5 linier tjock, platt, med afrundad kant. Utan sirater. Diameter 1,7 tum; hålets diameter 3 linier.

Alla i Statens Hist. Museum 1270: 515—519 och 366; jfr Holmbergs "Bohusläns Historia", 1:a uppl., 2 sid. 197.

94. Vid Änneröd äro, troligen på olika ställen, funna:

- a) Nedre delen af en slipad *flintyxa*, med tydliga smalsidor.
- b) Ett *halfmånsformigt flintverktyg*, bredt, af samma form som fig. 71 i "Sv. forns."

Båda i Cederstr. saml., 1900 och 1899.

95. "Strax ofvanför en *hällkista* vid Äseröd ser man på berget stora *samlingar af rullstenar*, hvilka blifvit med omsorg utjemnade; uti desamma har man funnit rum, täckta af små hällar, och deruti förvarade *urnor med brända ben*, samt en *kopparknif*." Troligen finnes denna bronsknif ej nu kvar.

Euligt Holmberg, "Bohusläns historia", 1:a uppl., 2 sid. 200.
Hällkistan är afbildad i samma del, pl. II fig. 3.

96. Vid Äng har man på olika ställen funnit:

- a) Tre *flintspåner* af olika färg.
- b) Främre delen af en tunn, fint knackad *skrapa af flinta*, hvit; har varit i eld.
- c) Eggen af en *yxa af trapp*, som troligen icke haft skaft-hål; inga smalsidor.

Alla i Cederstr. saml., 2390, 2515, 2541, 2385 och 2384.

97. Vid Österröd har man på olika ställen funnit:

- a) En bred *rätmejsel* af *flinta*, med tydliga smalsidor, slipad.
- b) En bred *hålmjsel* af *flinta*, med tydliga smalsidor, väl slipad.

Båda i Cederstr. saml., 2214 och 2326.

5. Strömstad.

98. I Strömstad har man i jorden funnit:

En bred *rätmejsel* af *ljus flinta*, med tydliga smalsidor, slipad.

Cederstr. saml. 2698.

6. Tjernö socken.

Från denna socken känner jag intet fynd af fornsaker från hednatiden.

Om Tanumstenen.

AF VIKTOR RYDBERG.

Runorna på Tanumstenen, nitton till talet, utgöra en enda rad utan delningstecken mellan orden. Inristningen är ännu i dag tillräckligt tydlig för att icke lemna någon tvekan om myndernas ursprungliga form. De äro skrifna från höger till venster. De meddelas här nedan i omvänd och vanlig ordning. En snedt öfver blocket löpande valk delar runraden så, att de åtta första runorna stå på ena sidan om denne, de elfva öfriga mellan honom och blockets kant.

Mynderna äro dessa (jfr fig. 63 å sid. 49 här ofvan):

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19
 Þ R Þ P I ǫ Þ † H Þ † † † † † † † † †

1) Þ. Runan *Thorn* = Th.

2) R. Runan *Reid* = R.

3) Þ. Runan *Os* (*As*). Denna mynd, på de yngre runstenarne det vanliga tecknet för o-ljudet, läses här af professor Bugge som *a*, af professor Stephens som *æ*. Den senare yttrar: "We all know how for instance A and Á and Æ and O interchange from time to time and from county to county . . . Hence the value of this Þ is continually exposed to modification. Most of the vellum alphabets and of the few manuscript Rune-words make it Æ, but some A or O. And so on the monumentse". (The Oldnorse Runic Monuments, s. 137, 138.) — Dr U. Dieterich yttrar om samma tecken: "Os ist ein späterer Laut, welcher nicht zu den drei Urvocalen H, I, † gehört, und aus Trübung des H oder Gunirung des †, nämlich † † (†) und † H entstanden ist." (Runen-Wörterbuch, s. VI.) — I sjelfva verket står Þ, synnerligen på de äldre runstenarne, för flere sväfvande, mot o stigande eller sjunkande ljud af *a*- och *u*-klasserna. Så finner man Þ † † † och † † † † (ande), Þ R och † R (år); Þ R H † † † och H R H † † † (orusta = strid), Þ R Y R och H R Y R (orm) o. s. v. Huru o skiftar med *a* och *u* i de äldsta isländska handskrifterna är känt. I fornsvenskan hafva vi oräkneliga prof på bruket af o så väl för *a* som för *u*, såsom i jorl (jarl), off (af), stonda (standa), en-

soman (ensaman), antuordha (antuardha), op (up), dofna (dufna), stova (stuva), hogga (bugga), foghl (fughl), frosin (frusin), hold (huld), holt (hult), om (um).

4) **P**. Mynd ur den s. k. äldre futhorken, = V.

5) **I**. Runan *Is* = I.

6) **o**. Mynd ur den s. k. äldre futhorken, = NG.

7) **f**. Se 3).

8) **t**. Runan *Naud* = N.

9) **H**. Mynd ur den s. k. äldre futhorken, = H.

10) **f**. Se 3).

11) **I**. Se 5).

12) **T**. Runan *Tyr* = T.

13) **I**. Se 5).

14) **t**. Se 8).

15) **f**. Se 3).

16) **Y**. Ända hit intills har jag läst inskriftens runor, hvar för sig, på samma sätt som herrarne Stephens och Bugge. Men här skilja sig allas våra vägar. De nämnde vetenskapsmännen se båda i **Y** en mynd ur den s. k. äldre futhorken, i likhet med **P** (v), **H** (h) och **o** (ng), men kämpa häftigt om hennes märkelse. Stephens gör **Y** till ett *a*; Bugge deremot till ett *r* finale, som ursprungligen varit ett *s* (såsom *s* i *vas*, *es* öfvergått till *var*, *er*). För min del ser jag i Tanumstenen en "öfvergångssten" (transition-stone), hvars inskrift är vida yngre än åren 400—500 efter Kristus, till hvilken tid Stephens förlägger henne; ej heller finner jag nödigt att för hennes tolkning tillgripa ord och former, okända för vår äldsta nordiska litteratur och visande till baka till gotiskt eller fornengelskt språkskick. Jag tror, att ristningen tillkommit i en tid, då **P**, **H** och **o** ännu icke försvunnit från hela Norden, men **Y** fått sin vanliga märkelse af runan *Madr* = M.

17) **P**. Om detta teckens märkelse kan här någon tvekan ega rum. Det kan vara tecknet för *r*-ljudet (se 4), men möjligen ock ett **þ** (th), hvars staf ej uppdragits, emedan armen af **Y** skjuter fram omedelbart öfver densamma. Jag tager båda dessa möjligheter här i öfvervägande.

18) **f**. Se 3).

19) **þ**. Runan *Sol* = S.

Som man finner, skiljer sig min uppfattning af runornas ljudvärde från Stephens' och Bugges endast i en enda punkt, nämligen i fråga om nummer 16 eller **Y**, hvarjämte jag lemnar oafgjordt, om nummer 17, hvari de se ett **W**, motsvarar denna bokstaf eller **Th**.

Men enär de nitton runorna stå i en oafbruten rad, kunna de, såsom ock rönt är, delas på flerehanda vis, och af hvarje olika delning uppstår naturligtvis en olika tolkning af inskriften. Hittills hafva tolkningarna varit lika många som tolkarne. Jag tager mig friheten att, innan jag meddelar min egen tydning, påminna om de ofvan nämnde runläsarnes:

Stephens' första läsning (1866).

Thræwing æn hæit in æa wæs, hvilket han öfversätter:
 Thræwing var en sjökonung i sin lefnad.

Stephens' andra läsning (1868):

Thræwingæn hæit-tinæ a wæs, hvilket han uttyder:
 Var alltid Thræwings hög-pelare!

Bugges läsning:

Thrawingan haitinar was = Den (stenen) vardt kallad Thravinges.

För min del sammanställer och läser jag runorna på följande sätt:

Thra vingan haitin um thas, eller

Thra vingan haitin um vos.

Af denna indelning följer en tolkning, som i alla stycken tillfredsställer den fornnordiska språklärans kraf och ej har af nöden att grunda sig på hypotetiska former.

Thra, isl. *thrá*, nominat. singul. femin. af adjektivet *thrar*, isl. *thrár*, som betyder ibärdig, varaktig, oslitlig; "vedholdende, bestemt paa at holde fast ved noget" (Fritzner). Ordet förtelfver i det nu mindre brukliga svenska adjektivet *trd* och har fränder i *trägen*, *dtrd*, *trdna* o. s. v.

Vingan, feminint substantiv, nomin. sing., = 1) knytande af vänskapsband; 2) vänskap.

Haitin, isl. *heitin*, partic. passiv. nom. sing. femin. af *heita*, göra löfte, loöva.

Um, preposition. Kan här förekomma i märkelsen af 1) vid, förmedelst; 2) vidkommande, med hänsyn till. Om båda dessa märkelser se Fritzners ordbok.

Thas eller **Vos**. Är ordet att läsa *thas*, hafva vi här en af de mångfaldigt skiftande akkusativformerna af *þessi* (denne). Är ordet åter *vos*, *vas*, kan det vara antingen akkusativ plural af det personliga pronomen *ek*, som i denna form förekommer i svenskan som *oss*, i isl. som *os* och *us*, i dalspråket och i fornsvenskan som *uoss* och *woss*, eller ock det neutrala substantivet *vás* = hårdt arbete, svårt företag, betryck, nöd.

Lyckligtvis är inskriftens hufvudmening icke afhängig af dessa möjligheter, som dock alla förtjena påpekas.

Vi komma således till följande läsningar, som vi återgifva med det häfdvunna isländska skriftsättet:

- 1) *Thrá vingan heitin um thes-* (sar runar).

Varaktig vänskap lofvad vid dessa (runor). Med andra ord: Varaktig vänskap lofvad med dessa runor som vitnesbörd.

- 2) *Thrá vingan heitin um us.*

Varaktig vänskap lofvad mellan oss.

- 3) *Thrá vingan heitin um vás.*

Varaktig vänskap lofvad för (med hänsyn till) *nöd.*

Inskriften synes således vara vårdtecknet af ett knutet fosterbrödralag. Af vår forntidsliteratur framgår, att runorna nyttjades icke endast å gravvårdar eller att förvara namn åt efterverlden. De tvärt om brukades för de mångfaldigaste ändamål, som hade något heligt eller magiskt uti sig.

"Beiti við bitsóttum,

en við bölvi rúnar,

föld skal við flóði taka,"

heter det i det gamla Hávamål. Man ristade segerrunor, kärleks- och vänskapsrunor så väl som hatrunor, och det ligger ingen ting öfverraskande uti att bland tusental runskrifter, som ur de många tusentalen af tillintetgjorda räddats till vår tid, finna åt minstone en, som tillkommit såsom vitnesbörd om ett det heligaste band våra förfäder kände och ofta knöto. För dem, som blandade blod med hvarandra, till tecken af ingången vänskap, kunde det icke ligga fjärran att i stenen ristå ett varaktigare vitnesbörd om det ömsesidigt gifna löftet, fram för allt när man tänkte sig, att detta vann ytterligare helgd genom runornas magt. Att namn härvid icke nämndes — att stenen icke säger, hvilka de voro, som gåfvo hvarandra löftet, är ej mer än man kunde vänta. Det var icke deras afsigt att skyldra inför den sena efterverlden med sin vänskap; utan vårdtecknet var ett vårdtecken endast mellan dem, som löftet gälde, och vidkom ingen annan. Det är i detta hänseende att jämföra med stenen, som Jakob och Laban uppreste, och som utan att bära ett namn eller ens en bokstaf dock var ett vitnesbörd mellan dem. "Så kom nu och låt oss göra ett förbund, jag och du, som skall vara ett vitnesbörd mellan mig och dig . . . Då tog Jakob en sten och reste honom upp till en vörd. Då sade Laban: detta stenröse vare i dag vitnesbörd mellan mig och dig." (1 Mose bok, kap. 31). Bruket att vid stenar fästa minnet af eder och löften är urgammalt.

Om jag vågat med ofvanstående tydningar öka de flere, som redan finnas af Tanumstenens inskrift, är det ej, emedan jag skulle tro mig på ett för alla öfvertygande sätt hafva gissat gatan, utan endast därför att nyckeln till denna svårigen lär kunna smidas annorledes än att alla läsningar, som hafva någon sannolikhet för sig, uppställas till inbördes jämförelse. Till förmån för min tolkning torde dock tala, att jag troget hållit mig till runornas kända ljudvärde och genom en okonstlad delning af dem kommit till ord och former, hvilka alla med visshet tillhöra det nordiska tungomålet.

Silfverkalk från Dragsmarks klosterkyrka.

AF HANS HILDEBRAND.

På gården Klostret, hvilken fått sitt namn af det på dess egor anlagda Marieskogs eller Dragsmarks kloster, hvaraf nu icke återstår mera än en gråstenshop, förvaras den här afbildade silfverkalken, hvilken enligt uppgift af hr G. Brusewitz är 5,8 dec. tum hög, 5,1 tum bred öfver skålen, 4,6 tum bred öfver foten.

Att närmare redogöra för de rika ornamenten vore fruktlös möda; figuren visar, huru vexlande de äro och derjemte huru behagligt formade. Annu större hade omvexlingen visat sig, derest äfven andra sidan af kalken hade kunnat här afbildas; af alla de många bladslingorna finnes icke en enda som är en annan fullkomligt lika.

Vi skola i stället söka utröna, till hvilken tid denna särdeles vackra kalk hör.

Kalken skall, enligt det i den romerska kyrkan utbildade bruket, bestå af fyra delar, fot, skaft, knapp på skaftet och skål. Mellan kalkarne från början och från slutet af medeltiden är skillnaden ganska stor. De äldre — vi tala här icke om de allra äldsta i hela kristna världen, utan om de äldsta som kunde förekomma i Sverige — hafva vid skål, stor fot, kort skaft, tjock knapp; de yngre hafva skål och fot af små tvärmått och långt skaft, samt en knapp, som antingen är hög och smal, eller sammantryckt och försedd med kantiga utsprång. På de äldre är derjemte kalkens fot vanligen rund med obruten omkrets, på de yngre delad i åtta, eller ännu oftare sex flikar.

Se vi nu på den här afbildade kalken, finnes det mycket som talar för en högre ålder. Skål och fot äro af ganska betydligt omfång. Foten stiger småningom, och det som här egentligen kan kallas skaft är helt kort — de två smala ribborna med tvärgående or-

Silfverkalk från Dragamarks klosterkyrka. 23.

nament närmast öfver och under knappen. De ingraverade ornamenten hafva ock ett utseende, som tillhör den s. k. romanska konstperioden; under den följande ornerade man visserligen äfven med löfverk, men detta plögade då vara kopieradt efter i verkligheten förekommande blad och blommor.

Foten är visserligen rund till omkretsen, men en delning i flikar förekommer ock. Först se vi på den öfre delen af foten åtta nedtill vidgade och nederst afrundade flikar, af hvilka hvarannan är ornerad med ingraveradt bladverk. Den nedre delen af foten upptages af en ny rad treuddiga flikar, hvilka alla liksom de mellanliggande ytorna äro ornerade med bladverk. Vexlingen af runda och spetsiga bågar, än mer den tredelade bågen, utmärker den tid, då spetsbågestilen höll på att utbildas ur rundbågestilen, något som i Sverige, och äfven annorstädes t. ex. i Tyskland, utmärker 1200-talet.

Emellertid visar denna kalk vissa egenheter, hvilka kräfva uppmärksamhet. Det var under medeltiden, liksom ännu i dag i den romersk-katolska världen, sed att å kalkens fot anbringa antingen ett krucifix eller ett kors; ja, i allmänhet fordrade man, att ett sådant der skulle finnas. Undantag förekomma emellertid, oftare under medeltidens förra än under dess senare del. Äfven på patenen borde korset finnas; enligt hr Brusewitz' i "Elfsyssel" s. 300 meddelade teckning, finnes å Dragsmarks-patenen intet kors, men väl i midten Guds välsignande hand, graverad mellan sol och måne. Med dessa två himlakroppar ville man beteckna hela skapelsen som föremål för Guds välsignande verksamhet.

Äfven skålen är i viss mån ovanlig genom indragningen närmast under öfverkanten. Under den romanska tiden närmar sig skålsidans linie till halfcirkeln, under den gotiska tiden är denna linie rak med en liten böjning nederst invid skaftet. Men skålar af en form liknande den här afbildade förekomma understundom och tillhöra förra delen af medeltiden.

Det enda, som kan väcka betänklighet med afseende på Dragsmarks-kalkens hänförande till 1200-talet, är utseendet af knappen, hvars spetsiga, liksom genom hård tillvridning uppkomna ornamentslinier synas vitna om en vida yngre tid. Å den romanska periodens kalkar är knappen vanligen kullrigare och högre. Detta drag ensamt är dock näppeligen sådant, att det jäfvar de öfriga samstämmande antydningarna, att vi få hänföra kalken till den norske konung Håkan Håkanssons tid. Det berättas i hans saga, att han låtit uppbygga Dragsmarks kloster med dess kyrka. Sannolikt hörde kalken till de redskap, med hvilka en kyrkas grundläggare plögade förse hennes högaltare.

Konghälls gamla sigill.

AF OSCAR MONTELIUS.

Göteborgs Museum lyckades för några år sedan förskaffa sig en sigillstamp af silfver, hvilken befanns hafva tillhört den redan vid medeltidens början blomstrande staden Konghäll, det nu varande Kongelf. Stampen uppgafs af säljaren vara funnen på det ställe, der den gamla staden legat.

Fig. 1. Astryck af Konghälls gamla sigill. 1/1.

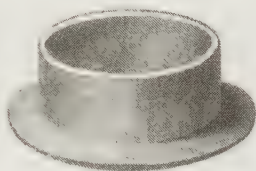

Fig. 2. Stampen till sigillet fig. 1 sedt från sidan. 1/1.

I midten af sigillet (fig. 1) ser man ett torn med två stora portar, och framför detta rinner en flod; på ena sidan står ett djur, troligen ett lejon, och på den andra ett svärd med spetsen vänd uppåt. Inskriften är »*Sigillum civitatis Kononggell*», eller »Konghäll stads sigill». Stilen i arbetet och bokstäfvernas form visar, att sigillet sannolikt förskrifver sig från 1200-talet.

Härvid får man dock icke förbise, att något annat sigill med en på baksidan uppstående hylsa för skaftet icke torde vara känt från medeltiden, under det att dylika hylsor äro mycket vanliga å sigillstampar från de sista århundradena. Sigillerna från medeltiden hafva vanligen intet annat handtag än en längs midten af baksidan uppstående kant, som stundom är rörlig kring ett gångjärn, så att den kan läggas ned. Man vore därför frestad att antaga, det hylsan å Konghälls-sigillet tillkommit i senare tid; men Museets föreståndare har meddelat mig, att hylsan synes vara alldeles samtidig med sigillet.

Om Gullbergs äng.

Ett bidrag till historien om Göteborgs landerier,

af SIGFRID WIESELGREN.

Öster om Göteborg ligger på en bergskulle den gamla skans, som sedan snart ett par sekel tillbaka hetat *Göta Lejon*. Nere vid kullens fot ila numera lokomotiver och jernbanståg, på något afstånd derifrån ligger mosaiska begrafningsplatsen; förstaden Stampen, en del privata hus, straff- och arbetsfängelset för kvinnor, landeriet Lilla Olskroken, Kommendantsängen och den numera utfyllda elfvassen omgifva den på alla håll. Snart skall måhända det gråa gamla fästet, ännu tätare omslutet af en idog nutid, stå ungefär som en mossig grafsten instängdt mellan gator och hus.

Långt förr än krigets nödtvång bygde detta "Lejon" i hård granit, hade det dock på samma kulle rest den i våra häfder så ofta förekommande *Gullbergs fästning*. Den omgafs af *Gullbergsängen* eller *Gullbergs hed*, som under olika tider egt olika utsträckning, men som dock, så vidt vi veta, alltid varit begränsad i norr af Göta Elf och i öster af Gullbergsån. Många äro de strider, som der utkämpats mellan fiendtlige härar, många de kämpar, som fått bita i den ängens gräs; men alla dessa strider tillsammans kunna dock hvarken i långvarighet eller seghet jämföras med den strid, som angående eganderätten till ängen förts mellan svenska kronan och staden Göteborg. Den striden börjades för mer än tvåhundra år tillbaka och kan ännu icke sägas vara slutad. Då man som bäst trott svärden stuckna i skidorna och fejden ändad, har den börjat på nytt.

Det har varit vårt åliggande att undersöka, i hvad mån kronans anspråk å denna äng hafva varit eller äro berättigade. Vi meddela här en del af denna undersökning eller så mycket, som rör ängens öden från den tid, då vi först börja spåra dem, och till dess i början af 1720-talet kronan, på sätt som skall visas, kom i besittning af den del af ängen, hon ännu innehar.

I Eriks-krönikan berättas, hurusom, sedan konung Håkan i Norge åt bertigarne Erik och Valdemar upplåtit Konghäll under deras fejd med sin broder, konung Birger, denne senare lät bygga

= = = "eth hwas a Gulbergs heedh
starkt och fast a tessa leed,
at landit skulle haffua ther aff en tröst;"

men

att detta, hur "starkt och fast" det än månne varit, ändå icke får till sin utsträckning bedömas med hänsyn till senare tiders fästningsverk, är så klart, att vi icke skulle ansett behöfligt derom påminna, om icke Herrar Komiterade för undersökning af grunderna för städernas beskattning i sin historiskt-statistiska beskrifning öfver Göteborg (sid. 58) framkommit med den kanske mindre betänkta uppgiften, att förberörda af konung Birger uppförda fästning intagit "en betydlig omkrets." Ett bifogadt "enligt hvad berättelserna från denna tid (14:de seklet) gifva vid hand" gifver föga styrka åt uppgiften; åt den tidens berättelser, helst då de röra storhetsförhållanden, kan man svårigen skänka obetingad tillit. Långt ifrån att Gullbergsfästningen intagit någon "betydlig omkrets", har den säkerligen icke med en enda sten sträckt sig utom sjelfva berget; de små dimensioner, inom hvilka de tidernas stridsbopar ännu höllo sig, gjorde vidlyftigare verk hvarken erforderliga eller kloka. Cederbourg nämner ock i sin beskrifning öfver Göteborg (sid. 117), att den uräldsta Gullbergs fästning "varit till sitt begrepp så vidlyftig som sjelfva berget neder åt både i längden och bredden sig extenderat", och tillägger, att den, "såsom dess urgamla rudera neder vid bergsrötterna i söder ännu kunna utvisa", icke varit med något vidare fortifikationsverk omgifven eller försedd.

Enligt ofvannämnde komiterades uppgift lär emellertid numera icke finnas spår af någon offentlig handling, genom hvilken den fästningen omgifvande ängen blifvit fränskild kronan eller, sedan Göteborg härstädes anlagts, öfverlemnad till sagde stad. De förmoda, att då östra delen af planen till den nya staden blifvit utlagd å ängen, jemväl hvad som af denna återstått, ansetts utan särskild öfverlåtelse tillkomma staden. Denna förmodan är också ganska antaglig. Men alldeles blottad på hvarje skriftligt vitnesbörd är saken dock ej. Dels läses nämligen i ett den 27 April 1621 till Kammarkollegium af dåvarande ståthållaren på Elfsborg Nils Stjernsköld afstået, af komiterade (sid. 21) anfördt bref, det Stjernsköld funne af nöden att få veta, huruledes förfaras skulle med det hö, som bönderna i Askins och Särvedals

härader haft sig ålagdt att slå och berga på kronans dittills behållne Gullbergs ängar, "efter nu på ängen skall byggas Göteborgs stad och en del af ängen kommer in i staden att ligga, såsom och den, som är utom staden, blifver mest om intet och förderfvad." Och dels förekommer, enligt uppgift af samme komiterade (sid. 59), i 1620 års kronoräkenskap för Säfvedals och Askims härader den anteckning, att "Gullbergs ängar är lagdt under Göteborg, dock bergas der något uppå, nämligen hö 447 stackar;" hvarefter uppgifves, att i följande årens räkenskaper endast finnes antecknad, att Gullbergsängarne lagts under Göteborg, *utan att något af höräntan vidare, såsom dittills, godtgöres Elfsborgs slott eller Ladugård.* Man må väl kunna betrakta sistnämnda omständighet såsom tillräckligen tydligt angifvande svaret å Stjernsköldes skrifvelse, och derjemte fullt vitsordande det förhållandet, att Gullbergs ängar i deras behet sagde år af kronan öfverlemnats till Göteborg — ett antagande, hvilket vinner ytterligare stöd af den skrifvelse, magistraten i Göteborg i Mars 1659 afstut till K. Maj:t, och deri uttryckligen säges, att den mark, som låge "*emellan Gullberg och staden*" åt dem upplåtits till bebyggande.¹

Utan att vilja bestrida riktigheten af detta vårt förmenande, skall dock någon tilläfventyrs hålla före, att vid ängarnes eller, som de också kallas, ängens öfverlemnande till staden någon del af dem antingen genom särskildt förbehåll bibehållits åt fästningen, eller ock, såsom af dess utanverk innesluten, aldrig kunnat medfölja eller inbegripas i gåfvan.

Hvad det senare alternativet angår, hafva vi redan häröfvan påpekat, hurusom hvarje skäl saknas för antagandet, att Gullbergs fästning någonsin egt något utanverk.

Men skulle äfven sådana hafva funnits, blir det möjliga inkastet deraf ändå icke på minsta vis bestyrkt. Och detta belt enkelt på grund af den omständigheten, att vid den tid, ifrågavarande ängar till staden öfverlemnades, Gullbergs fästning icke fanns till.

Då nämligen under kriget med Danmark 1611—13 konung Kristian IV, efter att hafva intagit Elfsborgs och Gullbergs fästningar, härjande dragit omkring i Västergötland, men vid svenske konungens ankomst skyndat sig tillbaka mot halländska gränsen, slog han läger på Gullbergsängen den 28 Juni 1612; och lät han då "*alldeles förstöra och uppbränna Gullbergs fästning.*"² Huru

¹ Se komiterades anf. beskrifning, s. 45.

² Hallenberg, »Svea Rikes Hist. under k. Gustaf II Ad regering», II s. 429.

fullständig denna förstöring varit, framgår särdeles tydligt af konung Gustaf II Adolfs befallning till de fullmäktige, hvilka han för fredens afslutande sändt till fredsmötet i Knäröd, att, nämligen, de skulle utom Kalmar och Ryssby skans, som de danske sjelfve erbjudit sig att återställa, "jemväl nödvändigt återfordra under Sverige: Öland och Ny-Lödese samt platsen, der Gullbergs fästning stått."¹ Icke heller finnes i det d. 26 Januari 1613 undertecknade fredsfördraget Gullbergs fästning med ett ord nämnd; utan heter det i fördragets nionde punkt, der sagda fästning, om den funnits, bort förekomma, att Danmark för den summa af en million riksdaler, hvilken Sverige utfäst sig att till Danmark betala, skulle som pant under sex år behålla "*den Fästning Elfsborg med de kjøbssteder: Nyløse, Gammelløse og Gottenborg og med disse efterskrevne Herreder og Gods som ere: Sunedal, Æskenis, Hising, Ballebygd, Ættele, Vette og Flønder*", samt att, i fall penningarna ej efter öfverenskommelse blefvo utbetakta, "den förnævnte fästning Elfsborg med underliggendes Stæder, Herreder og Gods, ligesom det forefundet er, være til evindeligen Eiendom forbrudt til Os og Danmarks Crone."²

I öfverensstämmelse med anförde punkt i fredsfördraget förblef den öfverenskomne panten i Danmarks besittning till år 1619. Då var "Elfsborgs lösen" betald, och panten återlemnades. Såsom vi sett, blefvo straxt derefter Gullbergsängarne lagde under det nya Göteborg, som på Gustaf II Adolfs befallning reste sig å södra elfstranden och fick taga i arf alla de förhoppningar, hvilka förut fästats vid dess under kriget förstörde föregångare. Ingenting ger vid handen, att någon del af ängarne kvarhölls under fästningen; den var förstörd, den fanns icke mer, och några dess behof behöfde man således icke tillgodose. Med all säkerhet och fullt fog torde vi därför kunna sluta, att Gullbergsängarne fullständigt och utan undantag af någon dess del vid staden Göteborgs grundläggning blifvit till densamma af kronan öfverlemnade.

Det kan väl vara tvifvel underkastadt, huruvida Gustaf II Adolf vid Gullbergsängarnes bortskänkande någonsin haft i tankarne att återuppbygga den lilla fästningen på Gullberget; han kan ju möjligen hafva haft andra planer för tryggheten af sin nya stad. Men härmed må nu vara huru som helst; visst är, att det icke under hans tid skedde. De polska och tyska krig, som

¹ Hallenberg, l. c.

² Fredsfördraget in ext. aftryckt i Baden, »Danmarks Riges Hist.» III, s. 591—603.

upptogo hans regeringsår, tillåto honom icke ens att fullända de verk, hvilka för stadens befästande vid tiden för dess anläggande påbörjats, och hvilka han enligt 8:de punkten i 1624 års privilegier hoppats hafva färdiga "inom tu eller try år;" ännu den 6 Maj 1631 heter det i en kongl. resolution, att "såsom K. Maj:t i allt annat gerna ser stadens tillväxt och förkofring och i allt det möjligt är gerna gratificerar, så bär H. K. Maj:t ock icke mindre åhåga, huru fortificationen måtte blifva continuerat och staden blifva bragt i defension; och (då) dessa besvärliga krigstider icke tillåta K. Maj:t att fullfölja sitt nådiga uppsåt derutinnan, så begärer H. K. Maj:t nådigast, att Magistraten och Borgerskapet ville under sig öfverväga, om de icke ville med sina egne penningar låta fullborda de påbegynte verken" etc. Att denna hemställan icke ledde till något resultat, torde vara lätt att förstå. Icke förr än svenska regeringen i början af 1640-talet, under det att trettioåriga kriget pågick som bäst, började misstänka arten af Danmarks planer och icke fann svårt att ana, emot hvad håll ett afsedt anfall skulle komma att riktas — icke förr än då blefvo "de påbegynte verken" kring staden med allvar fullföljda, och icke förr än då beslöt man att på nytt befästa det gamla Gullberg.

Om nu kronan vid bortskänkandet af Gullbergsängen haft för afsigt att ånyo uppföra den förstörda fästningen på Gullberget, och med hänsyn härtill undantagit någon del af den närmast kring berget belägne ängen, hade staden naturligtvis icke haft något att säga, då marken för detta ändamål tagits i användning. Som emellertid det förra icke skett, var det fullkomligt i sin ordning, att staden icke med tystnad lät det senare passera. Vid 1643 års riksdag inlemnade herredagsmännen från Göteborg en af stadens burggreffe, presidenter och samtliga rådsförvandter framtäld ansökan, "att Hennes Kongl. Majestät ville, i anseende till att de vid fortificationsverkets förfärdigande hafva mist en del af deras land, och största delen igenom torfskärandet till gräsväxt, höslag och mulbete är onyttigt gjord, jemväl ock att Gullberg, som under staden är förlagd och cederat, skall befästas och fortifieras, dem med något vederlag deremot hogkomma och benåda." Det är icke här, såsom komiterade i sin ofvan omskrifna beskrifning — möjligen i förlitande på uppgiften i Cederbourgs arbete öfver Göteborg, sid. 120 — förmena, fråga om att "med torfvallar förse samt i öfrigt reparera Gullbergs fästning;" det är Gullberget, som *på nytt skall förse* med något slag af befästning, och det är ej blott denna utan det *hela staden* inneslutande "forti-

ficationsverket", som för sitt behof af torf till vallarne tagit största delen af stadens alla ängar i användning. Och lika tydligt vederlagsansökningen visar sökandenas visshet om sin goda rätt, lika klart framgår af regeringens svar den 29 December 1643, att denna blott i tidernas nödtvång söker försvaret för sina åtgärder; undvikande att i hufvudfrågan yttra sig, medger hon äfven, "att Hennes Kongl. Maj:t icke så egentligen vet, hvad der neder vid staden och uti nejden kan vara under kronan behållet." Men då staden efter 1644—45 års krig förnyar sin klagan, öfverlemnas i vederlag åt densamma genom k. resolutionen och förklaringen den 20 Januari 1651 "Elfsborgs Ladugård med alle dess ägor, dock undantagandes ett stycke land kring om Risås skaus till officerarnes hästar, så ock den hage som djur- och ängevaktaren bor på, att njuta och behålla everdeligen." — Regeringen torde härmed tillräckligen tydligt hafva erkänt befogenheten af stadens fordringsanspråk, om ock för den reduktion, som få år derefter tog det gifna vederlaget tillbaka, andra åsichter, sannolikt i fråga om betalningens motsvarighet, gjorde sig gällande. Ty, såsom regeringen i sitt ofvan anförda svar sjelf säger: "fast igenom bemålde torff skärande någre Stadzens ägor kunna pro tempore vara till muhlbete och hööslag odugse gjorde, så är dock landet behållet och efter ett eller någre få års förlopp åter med gräss wäll bewuxet." En icke evärdlig förlust ansågs troligen för väl betald med en evärdlig inkomst.

De äldsta i stadens arkiv ännu qvarvarande handlingar rörande stadens intågter äro just från ifrågavarande tid; och ur den af dem, som först med tillräcklig noggrannhet redogör för hithörande förhållanden, — "Jörann Ericksonns Räckenskaph för Giötteborgs Stadz Inntrader Uthij Krigs Tijderne pro Anno 1644 och 645" — gå vi nu att anföra hvad vi till upplysning i förvarande ärende derstädes kunnat finna.

Under rubriken "*Lannderien och Mastehampner*" upptagas i sagde "Räckenskaph" främst "Qwibergs Enngh", Björnekärr, Säfvenäs, Tegelbruket, Wahammers Enngh, Torpa Heed, Nylöse, "Johan de Buurs lannndh, som ligger i Nylöse", och det, som ligger vid "Gulbergs Enngh"; derefter läses:

	Dlr.	öre.
<i>Gulbergh Til Cornelius Pettersson för Arrenderat.</i>		
13 morgenn Lannndh å 2 dlr åhr aff <i>Magistrat</i> : för det påstående dannska kriget skuuldh aldeles tilgieffuet för 644 och 645.		

	Dlr.	öre.
<i>Noch Som Superintendentenn Mr Anders Prütz</i> hafuer fri.		
11 morgenn Landh 3 hnt giefueer åhrligenn — 45 dlr. Hafuer legat ödhe för skantzens skuldh.		

— och sedan derpå upptagits "Herlandda Bergs Enngh", kommer vidare:

	Dlr.	öre.
<i>Hinndrich Salefält Hafuer</i> wedh Gulbergh		
2 $\frac{1}{2}$ morgenn Landh och 34 Roder; böhr åhrligenn giffua 5 dlr 29 öre, åhr aff <i>Magistrat</i> : för det wa- rande danska kriget skuuldh aldeles tilgiefuuet 644,645.		
<i>Börgie Marboo Hafuuer</i> Wedh Gulbergh		
1 Litet St:e Landh giefuuer 644		24
Hafuuer legat ödhe 645, giefuuer deerförr Inntet.		

— hvarefter förteckningen upptager 2 $\frac{1}{2}$ morgenn Landh "weedh Johan de Buurs", utarrenderade till Nils Börjeson och Olof Torsen, 2 morgen land "veedh Gulbergs ååd", utarrenderade till Mickel Gertsson, samt fortgår derefter vidare till de vester om staden varande marker och masthamnar.

Det är emellertid icke nog med att veta, *vilka* jordar staden vid denna tid egt, — det är äfven nödigt att veta, *hvar de legat*. Landeriförteckningen har visst låtit oss ana, att sjelfva Gullbergs ängen åren 1644 och 45 innehafts af en Cornelius Pettersson och superintendenten Prytz, hvarjemte möjligen stycken deraf varit utarrenderade åt en Henrik Salefält och en Börje Marbo; men det återstår oss dock att lära känna, i hvilket förhållande desse särskilde ängens delar legat till sjelfva Gullberget, och huru eller i hvad mån de gränsat intill detsamma. Här skulle en karta från samma dagar vara af ovärderlig vigt! Men någon sådan finnes icke; och för att om möjligt lösa de antydda frågorna, har någon annan utväg icke stått oss till buds, än att i stadens räkenskaper efterse och år efter år följa der förekommande anteckningar om ifrågavarande ängar, för att dymedelst, sedan vi hunnit den tid, från hvilken karta finnes, i möjlig måtto påvisa enabandabeten emellan de i räkenskaperna antecknade och de å kartan upptagne jordarne.

Vid att på detta sätt gå till väga hafva vi, hvad först angår den under rubriken "Gulbergh" antecknade ängen, funnit att om densamma i 1646 års räkenskaper förekommer följande:

	Dlr.	öre.
<i>Guhlbergh.</i> Til Vålþ. Præsidenten Rosenschlydt och Præsidenten Noræus för Arrenderat; men Effter det i åhr åhr aff krigz folcket heste uptrampat och förderffuat wordet, betalas för denn skuuldh Intet.		

Om någon af superintendenten Prytz afgiftsfritt brukad del förekommer deremot ingenting, hvarken här eller i någon af de följande längderna.

I räkenskaperna för år 1647 står efter "Johann dee Buurs Landh wedh Guulbergz Enngh:"

	Dlr.	öre.
<i>Guulbergh.</i> Till Wålþördigh Presidenten Rosenschöldh och Presidenten M:r Israell Noræus för Arrenderat.		

— och i 1648 års räkenskaper i samma ordning:

	Dlr.	öre.
<i>Guulbergh.</i> Till Welþördige Præsidenten Rosenschöldh och Præsidenten Noræus Gieffuer för 648 för eet Styeccke Landh Ibidem Sölf-mynnt	15	

Derefter antecknas samma "Styeccke Land" 1653 såsom af "Vålþ. Norfelt" (Noræi då erhållna adliga namn) "*aldeles för Arrenderat*" för samma pris af 15 daler s:mt; och han behåller det emot samma afgift till sin död 1677. Men följande året 1678 har detta "Norfelts Landh" öfvertagits af Casper Willemsen jemte trenne andre för ett pris af 30 daler s:mt och innehafves af dem till år 1681, då det på samma vilkor utarrenderas till rådmannen Anders Svensson, kamreraren Lars Håkansson och Lars Jonsson. Af desse innehafves det dock icke längre än till år 1688, då i landerilängden antecknas: "*Edle Wålborne Hr Öfversten Gustaf Macklier* hafver A:o 1688 arrenderat et Stycke Landh wedh Gullberg, som sahl. Hr Burggreffen Norfelt långt för detta brukat, för s:mt 30 dlr."

Hvad nu angår de af Henrik Salefält och Börje Marbo arrenderade, i utdraget ur stadsräkenskaperna för åren 1644 och 45 häröfvan anförde begge ängar "wedh Guulbergh", förekommer om dem, som allt jemt i längden upptagas i samma ordning, intet från första anteckningen afvikande förrän år 1653, då Salefält land står såsom mot lega af 4 dlr s:mt öfvertaget af en Söffrings

Nielsson. Ater följer härefter under en lång följd af år oupphörligt samma anteckningar om de begge ängarne, till dess det i 1680 års längd heter om Söftringh Nielssons land "wedh Gullbergs Skantz", att det innehafves af hans enka "med dess intressenter", och om Börje Marbos, att det brukas af rådmannen Anders Svenason. Sedan derefter dessa anteckningar åtskilliga år utan ändring upprepats, läses i längden för år 1688: "*Hr Öfversten Vålborne Gustaf Macklier* arrenderat A:o 1688 et Stycke Landh wedh Gullberg, som Börgie Marboos Enkia förlengst brukat, emot s:mt 24 öre;" hvarefter i 1689 års längd om det andra ängstycket antecknas, att "*Sahl. Hr Söftringh Nielssons Enckia* och dess medh Intressant Rådsförvanden *H. Håkan Ekman* hafva arrenderat et Stycke Landh wedh Gullberg, stoort 2½ morgen, 24 roderlandh, hvilket pro Anno 1689 upføres efter wahnligheten fyra dahler Silfwermynt, oachtadt at samma i Credito medelst fortificationsarbetet ödheleggat och afskrifwes 4 dlr."

Vi hafva således funnit, att två af de ängar eller ängstycken, hvilka vid tiden för Gullbergets nya bevästande voro vid detsamma belägne, år 1688 genom arrende öfvergått i öfversten Gustaf Mackliers hand.¹ Han behåller dem allt fortfarande. Och i anteckningarna rörande det gamla Salesfält—Söftringh-Nielssonska landet förekommer intet annat att anmärka, än att år 1691 rådmannen Håkan Ekman uppförts såsom ensam innehafvare deraf.

Ännu år 1692 fortgå de årliga anteckningarna öfver stadens "Lannderien och Mastehampner" i samma ordning, som från början varit iakttagen; men 1693 märkes en och annan rubbning i ordningsföljden, och under det sagda, liksom de derpå närmast följande två åren, till och med försvinner ett och annat landeri ur stadens längder. År 1696 företages emellertid ny refning och skattläggning af samtliga staden tillhöriga "Land och Lägenheter" och, enligt hvad magistraten i sin skrifvelse den 15 Juli 1719 till Kongl. Kammarkollegium yttrar, blefvo de samma år "*effter Hans Högsahl. Kongl. Maj:ts, Glorwördigst i Åminnelse, Konung Carl den XI:tes*

¹ Denne Macklier blef i staden stationerad 1680. Dittills hade stadens bevakning varit anförtrord åt landtregementen, som turvis blifvit diktommenderade; men sistnämnda år öfvertogs denna tjänstgöring af ett värfvad, ständigt qvarliggande regemente, för hvilket Macklier var chef. Han blef jemväl kommandant i staden. Hans äldre broder Johan var sedan 1677 justitie-president härstädes och uppgifves hafva varit den, genom hvars bemedling det ödesdigra arrende kommit till stånd, hvars efterdyningar ännu i dag förspörjas.

Allernddigste befallning uti en Geometrisk Charta af då varande Landmätaren Erich Kuus afsatte", och hvar ett med särskildt nummer försedt. Lyckligt nog, finnes denna karta ännu kvar i temligen behållet skick. Det är med stöd af denna vi nu fortsätta våra undersökningar.

Ifrågavarande 1696 års karta "öfver Götheborgs Stads Ägor", hvilken på grund af sin officiella tillkomst måste ega det obestriddigaste vitsord, och som jemväl mer eller mindre legat till grund för alla de öfriga kartor, som ända in i våra dagar öfver stadens jordar upprättats, visar oss (se bil. D), då vi första ögat å stadens egor i öster, att den fasta mark, som då fanns utanför bastionerna "Prins Fredrik" och "Johannes Rex", utgjordes af en under N:r 117 antecknad liten holme, — den ännu så kallade Stadstjenareholmen — samt att landet emellan Göta elf och ån utanför dåvarande Drottningporten upptogs af ängarne N:r 118 och 119, hvilka begagnades till mulbete, och N:r 120, hvilken, enligt å kartan tecknad "Notarum explicatio", mot viss afgift var utarrenderad. Derefter följa N:r 121 och 122, af hvilka den förra ligger emellan Gullbergsån och landsvägen, den senare emellan landsvägen och Göta elf, men derjemte i öster begränsas af Gullbergsån, som här böjer sig och faller ut i elfven. På åns högra sida ligger sedan vidare ängen N:r 123, som intager ett betydligt område och vid sin längst åt höger belägna gräns har en liten afsöndring, derå numret 124 och ett litet hus märkas tecknade; hvarefter följer ängen N:r 125 med flere marker, vid hvilka vi för vårt nuvarande ändamål icke behöfva första uppmärksamhet.

Lätt faller det i ögonen, att de med N:r 121—124 betecknade måste vara de ego-andelar, vid hvilka våra undersökningar hafva att anknyta sig. Vi anföra därför ur den å kartans bräddar anbragta "notarum explicatio", hvad om dessa der antecknats:

- "N:o 121. Een Ängb, som Rådman Eekman innehafwer af Hardwalls höö till 6 Pallm.
 N:o 122. Een Stadzens Ängb, som Öfwersten innehafwer för Skatt, Sijdlänt belägen af maablandadt grofft Höö 49 $\frac{1}{3}$ Pallm.
 N:o 123. Ängben som Borgmästaren von Gerdes innehafwer af samma beskaffenheet till Höö 82 $\frac{2}{3}$ Pallm.
 N:o 124. I samma Ängb een krogh widh nampn Prysse Kron, till samme Kron en Lijten Kählgårdh."

Vidare förekomma i 1696 års landeri-längd angående stadens ägor N:r 117—124 följande anteckningar:

	Dir.	Öre.
N:o 117 är een lijten flottholme wid wallen, som ligger under fästningens Esplanade och ingen afgift numehr af sig kastar.		
N:is 118 och 119 är Muhlbeta, som intet af sig gifwer, så länge fortificationsarbetet påstår.		
N:o 120 är ett stycke äng arrenderat till sahle Swen Bengtzons barn för	13	
N:o 121. Een Lijten Eng, Rådman Eckman innehafwer för	4	
N:o 122. En Stadens äng som Öfwersten och Commendanten Hr Gustaf Macklier innehafver för	30	24
N:o 123. En Eng, Wahammar kallat, som Hr Borgmästaren von Gerdes och Rådman Uthfal tillsammans hafwa	60	
N:o 124. Prentzens Krogh, som hörer till Wahammars Engen och begripes under samma arrende."		

Jemföre vi nu ändtligen landerilängdernas och kartans uppgifter med hvarandra, finna vi med lätthet, att ängen N:r 121 är den gamla Salefålt ska, som, sedan den en lång tid innehafts af Söfvingh Nielsson och hans enka, slutligen öfverlätits å rådman-nen Ekman. Vidare se vi, att ängen N:r 123 är den s. k. Waham-mars äng, som ständigt under denna särskilda benämning i lan-deriförteckningarna varit uppförd, och som således icke någonsin varit sammanblandad med Gullbergs äng. Den oestergifliga slut-följden här af blir således, att hvad som vid tiden för Gullbergets nya befestande kallats Gullbergsängen ovilkorligen å 1696 års karta måste motsvaras af ängen N:r 122; och att denna "stadens äng", som för 30 dlr 24 öre samt är utarrenderad till öfversten och kommandanten Macklier samt på alla sidor omgifver Gullbergs skans, måste i sig inbegripa de begge fordom af burggreffen Norfelt och Börje Marbo innehafda ängar, för hvilka legan, sam-manlagdt, enligt längderna 1678—92 just utgjort sistberörda summa.

Men en fråga återstår: inbegrep icke ängen N:o 122 *ändå något mera?*

Vi må påminna oss, att i stadens räkenskaper för åren 1644—45, och ensamt i desse, efter de 13 morgen af Gullbergsängen, som innehades af Cornelius Pettersson, 11 morgen voro antecknade såsom fritt innehafde af superintendenten M:r Anders Prytz; och om hvilka sades, att de "gieffuer åhrligenn -- 45 daler; Haffuer Legat ödhe för skantzens skuldh."

Vidare torde böra här påpekas, hursom komiterade i sin förut omförmälda beskrifning, efter att hafva nämnt, det konung Johan III i bref den 30 Januari 1582 till kyrkoherden i Elfsborg förläsat 2 tjog (= 40 stackar) hö att "ärligen bekomma af Gullbergs äng, efter som hans antecessores före honom haft hafva", ytterligare (sid. 60) uppgifva, att nämnde åt pastor i Nylöse anslagne andel af Gullbergsängens höafkastning "under någon af efterträdarnes tid förvandlats till en del af sjelfva ängarna;" och omtalas derefter, huruledes på superintendenten Dr: Erik Brunnii ansökan om vederlag, "emedan Gullbergs hemman skall tillförene ärligen hafva räntat till den förre Superintendenten i Göteborg en viss penning och nu der varande Superintendens den icke åtnjuter, efter samma hemman äro tagne till kronones Skans", — riksskammarråden på drottning Kristinas befallning och sedan stadssekreteraren i Göteborg intygat, att ifrågavarande andel af ängarna räntat 45 daler s:mt, i äskadt vederlag åt Brunnii anvisat vissa till lika belopp uppgående räntor af tvenne Hisingske skattehemman, hvilka räntor sedermera tillagts och fortfarande uppbäras af domprosten i Göteborg.

Då vi för utredandet af ifrågavarande förhållanden varit hänvisade, uteslutande, till de källor, hvilka i Göteborgs arkiver funnits tillgängliga, har det, begripligt nog, icke varit oss möjligt att lösa alla de frågor, som vid beaktandet af förenämnda omständigheter framställt sig. För att icke förlora oss i hypoteser och gissningar hafva vi måst finna oss öti att förbigå dem. Men vi vilja dock påpeka, att, om äfven de ur stadens Landerilängd 1644 45 här ofvan anförda anteckningen om elfva morgen land, "som Superintendenten Mr: Anders Prytz hafver fri", kan anses bestyrka komiterades uppgift, att den till kyrkoherden i Nylöse anslagna höräntan af Gullbergsängarne "förvandlats till en del" af dem, så motsäges åter detta antagande ej blott deraf, att samma anteckning förmäler, det den af Prytz innehafde del af ängen "*gieffuwer ährligenn*" 45 daler s:mt, der ett "*till staden*" ju måste underförstås, utan äfven af det förhållande, att hvarken i de ännu äldre stadens handlingar, som för närvarande finnas kvar, — "Johan Casperssons Räkenskap för Opbördh och Uthgift Stadtzens Intrader Göttheborgs" 1638, 1639 och 1642 — eller i stadsräkenskaperna efter 1645 någon anteckning förekommer om en af Prytz innehafd del af Gullbergsäng. Deremot heter det i nyssnämnde räkenskapsböcker för åren 1638 och 1639, att Qvibergs äng räntade åt staden 156 daler 2 mk 3 öre s:mt, "*när en lät afdragis som Hanss Erewördigheet M: Andrea Prjyss frij bekommer.*" Det vill häraf synas, som om

det jordstycke, Prytz haft fritt, till läget bestämt vid hvarje särskildt tillfälle, ett sådant bestått honori, och kunnat det ena året vara ett, det andra ett annat. Vi finna detta vara desto antagligare, som i landeriförteckningen 1644—45, der om de 11 morgen land, Prytz innehade, antecknats, att de "legat öde för skansens skull", jemväl följande anteckning något längre fram förekommer: "*Mr Annders Prietz Hafuer frit aff Stadenn et St:e Lanndh uthe weedh Rijsåhs Skantz Stort: 5 morgenn 2 hünt — 32 Rooder.*" Denna uppgift, som äfven under de följande åren återfinnes, tyckes nämligen gifva vid handen, att Prytz i stället för den "för Skantzens Skuldh" ödeliggande delen af Gullbergsängen samma år fått sig upplåtet ett annat stycke mark vid Risås-skans, och att han på grund häraf icke återfått förstberörde 11 morgen land. Desse måste då efter krigets slut, och sedan de ånyo kunnat tagas i användning, hafva införlifvats med det "Stycke Landh", som jemväl bör hafva inbegripit Cornelius Pettersons andel af Gullbergsängen och sedermera i långliga tider kallats "Norfelts land", utan att emellertid staden funnit sig föranlåten att till superintendenten Brunnius, som efterträdde Prytz, lemna en ersättning, hvars utgiftande den sannolikt ansett företrädesvis åligga kronan.

Vi hafva i en stadens restantielängd, daterad den 2 Januari 1694, funnit följande anteckningar:

	Dlr.	öre
"Välborne Hr Öfverste Gustaf Maklier skyldig Arrende för et Landh här under Gulberg Skantz. Nyttiat nembl. $\frac{2}{3}$ part uti 30 daler 24 öre s:mt pro A:o 1685, 86 och A:o 1687 åhrlig 20 daler 16 öre s:mt som belöper s:mt daler 61: 16. Noch för hela landet arrende A:o 88, 89, 90, 91 och A:o 1692 à 30 daler 24 öre s:mt 153: 24.	215	8
— samt längre fram:		

	Dlr.	öre
"Välborne Hr Öfversten Gustaf Maclier för Arrende af et stycke Land wed Gulberg Theslikes för ett litet Landh som Börgie Marboos Enkia	30	24

— hvarjemte vi såväl af en uti K. Fortifikationens afdelnings-
 arkiv i Göteborg förvarad karta, hvilken sannolikt förskrifver sig
 från senare hälften af 1600-talet, som af den i greve Erik Dahlbergs

"Suecia Antiqua & Hodierna" förekommande, af J. v. d. Aveelen år 1709 signerade teckning öfver Göteborg sett vitsordadt, det befästningarna & Gullberget icke beller vid denna tid sträckt sig nedom bergets fot.

Af nu i saken anförda förhållanden torde icke så litet kunna slutas. Då nämligen år 1655 det för stadens förlorade eller ödelagde jordar gifna vederlaget återtages; då redan året dessförrinnan den af Norfelt arrenderade ängen i stadens räkenskaper kallas för "*Gulberghs Landh*", och icke kan hafva varit annat än till sin rymd ganska betydlig, då ju arrendeafgiften, som vid ängens första utarrenderande efter Norfelts död på en gång höjes 100 proc., eller från 15 till 30 daler samt, derigenom blir jemnt hälften så stor som den afgift, hvilken vid samma tid i lega erlägges för den, att döma efter kartan, omkring dubbelt större Wahamarsängen; då vidare det af Macklier arrenderade landet i förberörda anteckning i stadens restantielängd säges ligga "*under Gulberghs Skantz*", samt med detta uttryck, som icke kan afse annat än läget, ej kan stå tillsammans att antaga tillvaron af någon emellan skansen och Mackliers arrendejord befintlig äng; då, vid det förhållande, att skansen icke var försedd med utanverk, någon del af ängen icke kunde af sådana vara innesluten; och då, slutligen, å 1696 års karta det nummer (122), som enligt såväl kartans egen som stadsräkenskapernas uppgift betecknar den *Stadens äng*, hvilken, förut upplåten åt Norfelt och Börje Marbo, omsider genom arrende öfvergått till öfversten och kommandanten Macklier, genom de prickar, med hvilka ängens utsträckning utmärkes, finnes tecknad å alla de på olika sidor om fästningen belägne delarne af ängen, samt häraf otvetydigt måste framgå, att vid tiden för kartans upprättande ingen del af sjelfva ängen varit i kronans vare sig ego eller besittning; — anse vi oss, till dess annat visas, kunna med allt fog sluta, att med undantag af den bergskulle, å hvilken kronans skans varit uppförd, *hela Gullbergsängen varit i stadens ego ännu år 1696.*

Till sin död, som inträffade den 17 Juli 1701, innehade öfverste Macklier ängen. Derefter blef den på samma villkor som förut upplåten till guvernements-sekreteraren Johan Seth; under åren 1701—1705 antecknas denne i landerilängderna såsom dess innehafvare. Dock dröjde det icke länge, förrän följderna af Mackliers långa besittningstid visade sig. År 1705 blef nämligen öfversten för Nerikes och Vermlands Tremännings-regemente, baron Nils Posse, från deltagandet i då pågående ryska och polska krigen bitskickad som kommandant, och tyckes dervid ofördröjli-

gen gjort anspråk på att i fråga om innehafvandet af nyssberörda äng tillerkännas samma förmån som Macklier åtnjutit. Åtminstone hafva vi i samlingen af "Gouverneurens, Landsböfvinge och Privatorm Breef" till Göteborgs magistrat åren 1706—8 funnit ett till "Edele och Wällborne, Högachtade, Ehreborne, Wijse och Lagfarne Högtähr:de gode Herrar och Män Borgmästare och Råd" den 30 Januari 1706 af d. v. guvernören i Göteborgs och Bohus Län, baron Erik Sjöblad, stäldt bref, i hvilket han förklarar, att "så som det hafver den Högtähr:de Magistraten förmedelst dess 2:ne till mig afgifne Svahr dat. d. 22 och 30 sistl. Junij sig förklarat af innehåldh, att gerna villja unna Högwellborne Hr Baron, Öfversten och Commendanten Posse Gulbergängen arrendewijs, som Gouvernementz-Betienterna Cammereraren och Secreteraren för detta innehafft, så framt dhe senare skulle willja till den ändan den samma för Hr Baron, Öfversten och Commendanten godewilligen inrymma och upplåta; Nhu såsom bem:te Betiente sig dertill i så mätto låtit beqwähma, som hoosföljande deeras till mig aflätne skriftelige uthlåtelse innehåller, fördenskull behagade den H:de Magistraten låtha wellbem:te Hr Baron Öfversten och Commendanten således wärkeln få åthniuta, hwartill dhe sigh i förbem:te teeras skrifwellser yttrat och förklarat, dermed han bem:te ägendomb må hafwa arrendewijs att nyttia." Vid denna skrifvelse äro ock bilagda dåvarande innehafvares medgifvande till den anbefalda åtgärden och det åt dem af magistraten den 5 December 1701 utfärdade upplåtelsebref å ängen.¹ Af upplåtelsebrevet blir riktigheten af den slutsats, vi redan här ofvan ansett oss kunna draga, tillfullo ådagalagd; i sagda bref säges nämligen uttryckligen, att den af öfversten och kommendanten Macklier arrendevis innehafda ängen "på Stadens Landeri-Charta är designerat under N:o 122." Och, såsom vi förut anmärkt, är detta nummer å angifvet sätt anbragt å alla de olika delarne af den äng, som på alla sidor omgifver skansberget.

Emellertid öfverläts nu arrendet af denna på baron Posse, som innehade det åren 1706—09. Hans efterträdare i kommendantbefattningen, öfverste Witting, efterträdde honom jemväl i besittningen af ängen, och åren 1710—12 antecknas Witting såsom dess innehafvare. Redan 1711 utnämndes dock öfversten för Jönköpings regemente, generalmajoren baron Hugo Hamilton till öfverkommendant i Göteborg, och åren 1713—16 återfinnes han äfven såsom innehafvare af oftanämnde äng, hvilken således, syn-

¹ Se Bil. Lit. A och B.

bart nog, är på goda vägar att bli ansedd såsom ett appendix till kommandantsbefattningen. Denna fara var likväl allt för tydlig för att undgå uppmärksamheten hos stadens styrelse. Skäligen bittert kändes det väl ock för denna att icke till förmån för sina egna ledamöter få disponera ängen. Begge dessa stämningar äro äfven rätt tydligt uttryckta i det arrendekontrakt, hvilket magistraten d. 4 Maj 1713 med Hamilton uppgjorde.¹ Då emellertid Hamilton år 1716 utnämndes till landshöfding i Wester-Norrlands län och af sådan orsak lemnade sin härvarande befattning, begagnade sig magistraten af tillfället för att afbryta en häfd, hvars anspråk de icke kunde såsom giltiga godkänna; och 1717 öfverlåtes arrendet af ängen å presidenten Rambeau, som också antecknas såsom innehafvande detsamma under hvart och ett af åren 1717—25.

Man må dock icke tro, att detta innehafvande varit förenadt med särdeles mycket lugn. Uppfostrade vid krigets vanor, der makt var rätt och grundprincipen hette *taga*, läto den tidens militärer icke godvilligt gå sig ur händerna något, å hvilket de på ett eller annat sätt lyckats lägga beslag.

Tre år efter det magistraten med den skrifvelse af den 15 Juli 1719, vi här ofvan omnämnt, till K. Kammarkollegium, efter befallning, jemte kopia af Kuusiska kartan insändt "underdån-ödmuk" berättelse "öfver alla Göteborgs stadh enskijlt tillhörige Land och Lägenheter", och deribland jemväl anmärkt "N:o 122, en Stadens Äng under fästningen Giötha Leijonet för detta Gullberg kallat" m. m, börjades nämligen en ny stormlöpning rörande denna äng af vederbörande kommandant. Såsom sådan tjänstgjorde härstädes vid denna tid öfversten för Westgöta Tremänningsregemente, baron Bengt Ribbing, som redan 1719 undfått förordnande å befattningen. Vi hafva icke lyckats anträffa det bref, med hvilket han öppnade anfallet; hvarken det eller andra i denna sak till magistraten från vare sig Ribbing eller dåvarande landshöfdingen, den såsom kommandant härstädes ofvan omnämnde baron Nils Posse, ankomna skrivelser äro att finna i de samlingar af utaf magistraten under dessa år emottagna bref, hvilka ännu finnas i förvar uti magistratens arkiv. Men då i de afsända-brefven vanligen i någon mån redogöres för innehållet af de skrivelser, å hvilka de äro svar, möter det icke någon större svårighet att framställa gången af nu ifrågavarande händelser; och börja vi för sådant ändamål med att anföra magistratens den 14 Mars 1722 å Ribbings, som det tyckes, första skrifvelse afåtna svar:

¹ Se Bil. Lit. C.

"Til" etc. "Efter som Högwallborne Hr Baron, Öfversten och Commendanten behagat genom dess gunstiga skrifwelse under den 10 hujus begiära att den dehl af Skantzängen måtte till Högwallborne Hr Baron, Öfversten och Commendanten blifwa updragen som dess H:rar Antecessores för detta skola hafft och nyttiat emot arrende Fördenskull och som oss ännu i minne är att well en (och) annan af H:rar Commendanterne innehafft något deraf dock med dett förbehållet att Hr Successorerne icke skolat taga sig anledning deraf att påstå dett samma eller någon Rättighet dertill, ty hemställes till Högwallborne Hr Baron, Öfversten och Commendanten hörsampt om icke Högwallborne Hr Baron Öfversten och Commendanten skulle behaga fahra dijt ut med en eller 2:ne af Magistratens Medell som när Hr Öfversten och Commendanten behagar skola vara till redz dertill att hafwa den Lägenheet tillsammans, hvarpå Magistraten sedan intet will underlåta att gifwa Högwallborne Hr Baron, Öfversten och Commendanten behörigt svar och så här uthinnan som utj alla andra måhl wijsa Högwallborne Hr Baron Öfversten och Commendanten den tjänst och redebogenhet som någonsin låter sig giöra i medlertijd förblifve wij som elliest alltijd med estime etc.

HANS von GERDES.

E. C. TELLANDER.

J. RAMBEAU.

ABR. BRUHN.

G. von ÖLTKEN.

K. SCHWARTZ.

AND. AURELL.

O. HÄGER.

J. SWEDMARK.

H. ANDERSSON.

H. de Silentz."

Som man ser, går magistraten numera försigtigt tillväga. Blott en del af ängen erbjudes och skarpa förbehåll uttalas. Också blef erbjudandet icke upptaget med åsyftadt erkännande. Den 23 April s. å. aflåter nämligen magistraten ett nytt bref till Ribbing, hvaruti nämnes, hurusom magistraten vid sitt förra hörsamma svars afgifvande varit i den mening, att han åstundat *blott någon del* af ängen vid Lejonet, och att magistraten varit sinnad derutinnan i gärligaste måtto göra honom till nöjes, så framt han velat dermed vara belåten; men som dem sedermera blifvit berättadt, att hans intention vore att emot arrende få disponera *hela* ängen, så funno de sig föranlätne hörsammast berättta, ehuru de voro villige i allt hvad sig göra låte gå honom tillhanda, att denne staden donerade egendom och ängen vore under arrende redan upplåten till en och annan af deras medel; härfür återopas sta-

dens privilegier och "åtskillige Kongl. Resolutioner;" och sedan vidare uppgifvits, hurusom ängen vore delad i 17 lägenheter, hvilka utarrenderats till magistratens medlemmar, förklaras, att fastän samma äng förut till en och annan af kommandanterna varit upplåten detta skett under tider, "då flera ängar voro magistratens disposition förbehåldna som nu icke är;" och afslutas ändtligen brefvet med en förhoppning, att den högvälborne baronen m. m. benäget måtte föra sig till sinnes att de, "som i ett tråget dagligt arbete sutto till Stadens bästa och tjänst", väl för-tjenade den ringa förmånen att kunna föda en häst eller tvänne eller ett par kor samt hafva tillgång till några stackar hö, då deremot han icke behöfde sådant, han, som hade säker utkomst så af sitt boställe som af annat, hvilket vore vid hans beställning bestådt. — Men denna skrifvelse medförde lika litet som den förra önskad följd. Ribbing stod fast vid sin åstundan. Och då han förmodligen befarade, att han trots sin höga börd och framstående ställning icke skulle lyckas emot stadens rätt och dess styrelse-medlemmars fördelar genomdrifva sin önskan, vände han sig med en underdånig supplik i ärendet till Kongl. Maj:t.

Det blef dock gifvet magistraten tillfälle att öfver denna ut-låta sig. Vi kunna icke underlåta att af det yttrande, de den 23 Maj 1722 afgåfvo, anföra följande:

"Till" etc. "Det har Högvälborne Hr Baron och Landzhöfdingen Nills Posse höggunstigt behagat gifva oss part af Högv. Hr Baron Öfversten och Commendanten Ribbings hoos Eders Kongl. Maj:t ingifne underdånigste Supplique, derutinnan Hr Öfversten och Commendanten anhåller att få arrendera denne Stadzens Landerij Gullbärgs Engen kallad, hvilken för tiden Arrende wijss innehafwes af några Magistratens ledamöter, warandes Hr Baron och Landzhöfdingens åstundan och begiäran att weta hvad wij derwijd kunde hafwa att påminna innan han dess underdåniga betänkande till Eders Kongl. Maj:t deröfver afgifwa kan; Nu ehuru väl vi högeligen önske att wij hade kunnat undgå falla Eders Kongl. Maj:t besvärlige med en ting som synes i sig sielf vara af ringa värde, lijkväll som wij kunne afsee hvad skada wij af ett sådant postulat nu och i framtijden hafwa att befara" etc. = = = "så fördrista wij oss i samma tröstefulla tillförsikt föllande i diupaste underdånighet påminna: Först förnimma wij att Hr Baron, Öfversten och Commendanten grundar denna sin ansökning endast och allenast på den rättighet som dess Antecessores skola hafvt till denna ängen, warandes herr Öfversten såsom obekant om denna saken utan twifwell af andra intalt och

persuaderat att dess Antecessorer Commendanterna alltid innehafvt densamma som han i sin underd. supplique berättar; Men deremot befinnes af handlingarne härstädes, att denna ängen är ett Staden tillhörigt Landerij och ifrån långliga tider tillbaka varit till Stadens betiente och Innewånare för arrenderat, såsom ifrån 1626 till åtskilliga af Borgerskapet intill år 1640, ifrån 1640 till 1646 till Claes Lam,¹ ifrån 1646 till 1648² har denna Stadz Præsident Hr Israel Norfelt innehafvt densamma, och sedermera 1678 till A:o 1696 har Rådmannen Anders Swensson arrenderat denna lägenheet, hvilcken hafvt Landz-Cammereraren Lars Håkansson och en Borgare till Interessenter, så att detta Landerijet således nästan ifrån Stadzens fundation öfver 70 år icke varit någon annan än Stadzens betiänte och Innewånare upplåtit; Men att en dehl af denna ängen år 1688 blef inrymd till då warande Commendanten Sahl. Hr Öfwersten Gustaf Macklier samt sedermera efter Interessenternas afstående, lemnad honom allena, det skiedde uppå dess Broders, framlne Johan Mackliers bemedlande, som då äfwen war Stadzpræsident och änteln kunde i den tiden då så stoor tillgång war procurera sin Broder denna förmodn, så att oss icke elliest witterliget är det någon annan Commendant det någonsin besuttit eller kunnat säga sig dertill ägt någon särdeles Rätt eller tillträde, utan hvad sedermera är af en eller annan utaf Herrar Commendanterne yrekat och talt om någon rättigheet, har ingen annan grund nembl:n än att den som nu nämndes Hr Commendanten Macklier igenom dess Broder har kommit en gång till denna ängen: sedan sidstbemt: Hr Commendanten Macklier med döden afleden war, har Magistraten uppå dåwarande Gouverneurens Hr Baron och Ammiralen Siöblads recommendation och mellankommande uplåtit samma Eng till Landz-Cammereraren Hindrich Scharp och Secreteraren Johan Seth, när detta war skiedt. så påstod wäll nu här warande Hr Baron och Landzhöfdingen, hwilcken då war Commendant att wara framför någon annan berättigad till detta Landerij och att Arrendatorerne skulle gå ifrån sitt med Magistraten slutne Contract men när Magistraten det icke giöra kunde ej heller ägde Macht emot Contrahenternas willie rygga sådant Contract, som efter Sweriges lag bör stå fast, så hafve wij wäll förnummet att wällbemt: Hr Lands-

¹ I "*Johan Casperssons Räkenskap för Opbördh och Uthgift Stadtzens Intrader Göteborgs 1642*" upptages bland landerierna närmast efter "*Herlande Bergh*": "*Clas Lamb för et stöche Engh uthe om staden giefuer 26 öre.*"

² Misskrifning i st. f. 1678.

höfdinge giert derom ansökning hoos Högstsahl. Hans kongl. Maj:t som det sedan skall i nåder hafwa hijt remitterat, Men ehwad derom kan berättas, så betyga wij högeligen att wij alldrig hafva förstådt att Hans Kongl. Maj:t har det bevilliat, men det weta wij att bägge bem:te Contrahenterne godvilligt hafwe uppsagt och afstådt sitt arrende som det med Högwällb. Hr Baron och Landzhöfdingen sedermera slutne Contract af den 26 Februarii 1706 innehåller. Af denna underdånigste berättelse tackes Eders Kongl. Maj:t allernådigst intaga, att intet Hr Commendanterne alltiid tillförne innehafft detta Landerij, så att således det fundament till Hr Öfversten och Commendantens påstående är ej så fast som Hr Öfversten och Commendanten låtit sig berätta.”

— — — — —
Skrifvelsen afslutas med en ödmjuk anhållan, att staden måtte allt fortfarande blifwa vid sin rätt bibehållen.

Regeringens svar afläts till landshöfdingen baron Posse den 26 Juni samma år. Deruti omförmåles först den i magistratens berättelse gjorda framställning af sakförhållandena och heter det derefter: ”och emedan Wi, i anseende till hvad i denna saken omständeligen är anfördt, hälle betänkeligit at gjöra derutinnan någon ändring, utan pröfwe för rättvist, att meddela Magistratén uti denna des underdånige ansökning Wårt nådiga bijfall; Altså är härmed till Eder Wår nådiga wilja och befallning, det i förfogen den anstalt, at de Magistratspersoner, som ofwannämnde Staden tillhörige Landerij innehafwa, måge orubbade wid deras derom slutne Arrende-Contract bijbehållas och förblifwa. Hvarmed skjer det, Oss till nådigt wälbehag lärer.” — —

Saken tyckes väl härmed böra vara slutad. Men inuan det kongl. brefvet hunnit hit ned, hade magistraten funnit sig förarlåten att till landshöfdingen affärda följande skrifvelse af den 4 Juli 1722:

”Emot förmodan hafwa wij måst af kvartermästaren Klints härhoos bijfogade berättelse förnimma hwad skada dem är tillfogat af Wachten på Skantzen Gullberg som skolat afslå Engen dersammastädes¹ samt hotelser med Bajonetterne på Musquetterne blifwa kiörde ifrån samma slotta, alltså och ehuruwäll wij icke kunnat tro, det sådant skiedt med Högwällborne Hr Baron, Öfversten och Commendanten Ribbings willia och wettenskap häst han wijd alla tillfällen förklarat sig wara benägen underhålla god harmonie och förtroligheet, det och är både emot allmänna Lagen,

¹ Här äro synbarligen några ord öfverhoppade.

Kongl. Förordningar och Kongl. Maj:ts och Rijkens Ständers faststälte Regeringsform att någon skall gå ifrån sin wällfångna rätt och till någon Egendom utan Laga domb, mycket mindre att med våld bringas derutur, hwilcket wäll skulle blifwa med wåld styrt om icke det stode fast att Lag gällar och icke Slag, kommande oss dock främmande före att Högwällborne Hr Baron, Öfversten och Commendanten nu låter slå och går dermed wjidare än wanliget warit, Arrendatorerne af Ängen och Stadens Landerij till præjudice och förfång, fördenskull är wår ödmiuk hörsamma begiäran att Högw. Hr Baron och Landshöfdingen gunstigt tåktes föranstalta med afsläendet och bärgandet af det stycke hwar ifrån wij på öwannämnde eftertänckelige sätt äro afdrifne så länge måtte innehållas till dess detta blifwer afgjordt och sluttat, så att med wissheet på bägge sijdor kan fortfaras, warandes till det wij på denna sijdan påstå god grund och goda skähl att det kommer staden till, wij förmode så mycket säckrare åtniuta Högw. Hr Baron och Landshöfdingens gunstiga och rättwijsa maintain som wij intet annat förmodel:n begiära än hvad är rättwijst och med Lag och Kongl. Förordningar enligit och tilbuda oss att på den lindrigaste wägen förbehållandes oss emot underofficeren Lagl. utföra saken. Wij förblifwa" etc.

Den 9 i samma månad aflåter emellertid magistraten ett nytt bref till landshöfdingen, baron Posse. Deruti ömformäles, hurusom magistraten fått emottaga en dennes skrifvelse, hwaruti tillkännagifvits, bland annat, att öfversten, baron Ribbing fått del af K. M:ts ofwan ömformälda nådiga resolution liksom äfwen af hvad magistraten i sin skrifvelse af den 4 Juli begärt, men att baron Ribbing "sig deröfwer således utlätit, att han sielf warit wijd ofwanbemt: äng med några fortifikationsbetiänte, som weta hwad fästningen tillhör, der Commendanterna således gräset slagit och bärgat, hwilcket nu och allenast skier, så att han aldeles intet will befatta sig med Stadens äng eller den dehl som efter förre wanligheet der till kommer utan skall hafwa befalt den der stående wakt att intet hindra någon afslå det lilla stycket, som än dertill hör och knapt en stack eller högst två giöra lærer." Med anledning häraf finner sig magistraten nödsakad på det högsta protestera "emot alt olaga förfarande och en sådan ensijdig förrättning med förbehåll af alla Juris Beneficia, bediandes ödmiukhörsamst Högw. Hr Baron och Landshöfdingen gunstigt täckas maintainera dem och staden wijd dess erhållne rätt."

Nu förlöper vid pass ett halft år utan att magistratens registraturer innehålla något ord i saken. Men den 21 Januari 1723

afgår en ny skrifvelse till landshöfdingen; och redan dess öfverskrift i registraturet låter oss förstå, att frågan nu måtte ha inträdt i ett nytt skede. Då det nyss förut hette: "Till Landshöfdingen Högw. Hr Baron Nills Posse angående den dehl af Skantzängen som Hr Öfwersten och Commendanten Baron Bengt Ribbing sig will tillägna" heter det nu: "Till" etc. . . . "angående hwad en dehl af Landeriet Skantzängen kallat hördt till sielfwa Skantzen och det som af Öfwersten och Kommendanten Hr Baron Bengt Ribbing nu påstås böra dertill höra." Skrifvelsen lyder sålunda:

"Det är igenom Högw. Hr Baron och Landzhöfdingens gunstige Skrifvelse daterat den 19 sistl. December oss communicerat en rijtning af den härvarande Fortifications Befälhafwaren Hr Major Blasing utaf hwilcken så wähl som den derwid fogade berättelse skall kunna intagas hwad af ängen wid Giöta Leijonet eller alliest Gullberg kallat Kongl. Maj:ts fastning för detta warit tillhörigt och hädanefter skall tilhöra Lijkmätigt Kongl. Fortificationsordningen, begiärandes wij wille wid handen gifwa, hwad wij der wid kunna hafwa att påminna" etc. . . . "och ehuruwäll wij kunde hafwa åtskilligt att påminna wid denna ofwan bem:te förrättning samt wijsa det emot förra upprättade Chartor och skilnaden emellan det som bör Skantzen Leijonet och Stadens der wid liggande Landerij tilhöra, Staden dermed till någon dehl förnär skiedt och närmare gånget än som bordt wara, ock att wij således fog nog haft till allt det som är påstådt angående Landeriets Maintenerande till staden ock en orubbat besittning samt i anledning deraf få njuta Hans Kongl. Maj:ts Allernådigste erhåldne Confirmation derå tillgodo. Lijkwäll ock Aldenstund wij för wåre personer ock så wijda oss tilstår till befordran af god enighet och Harmonie äre willige att låta förblifwa wid det rijtningen utwijsar och att derefter skilnad efter förut skiedd besiktning skier emellan fastningen och Landeriet, Så gifwes det Högw. Hr Baron och Landshöfd. härmed tilkiänna med Ödmukhørsam begiäran att oss måtte blifwa Notificerat när skilnaden skall skie på det ock någon å Stadens wägnar må kunna wara närvarande den hijskickade rijtning sände wij alltså härjemte H. Hr B. L. P. åter tilhanda och förblifwe städze" etc.

Härmed tyckes striden vara utkämpad. Magistraten gifwer upp hoppet att "få njuta H. K. M:ts allernådigste erhåldne Confirmation" tillgodo och begär blott som en ynnest att få wara med och se på, när segervinnaren tillskansar sig sitt åtrådda byte.

Och på hvad rättelig grund stödjer denne senare sina åtgöranden? — På en lös uppgift af "några fortificationsbetiänte" om

hvad som fästningen förut varit tillhörigt, samt på "Kongl. Fortificationsordningens" föreskrifter.

Hvad nu beträffar det förra, är redan visadt, att kronan åt staden utan något känt förbehåll öfverlemnat hela Gullbergsängen, och att denna ännu 1696 fullständigt varit i stadens ego. Att, efter hvad af somliga uttryck i den anförda skriftvexlingen tyckas framgå, vare sig redan då eller sedermera någon mindre, berget närmast tillgränsande remsa af ängen blifvit tagen i besittning af kommandanterna, är alltför möjligt, ehuru dermed icke någon rätt dertill torde vara uppvisad. Ty den vid den tiden gällande och jemväl åberopade fortificationsordningen af den 3 juli 1695 innehåller *intet* bemyndigande i den vägen. Såväl nämnda ordning som 1699 års k. reglemente för fästnings-reparationerna stå på en helt annan grund. Stad eller enskild person, som eger mark utanför glacin eller förgraf, är sålunda förpligtad att uppföra stängsel två famnar utom förgrafen eller tre famnar inom foten af glacin, om der ingen förgraf är, och får icke å den instängda marken plantera träd eller buskar, gräfva gropar, eller uppföra byggnad, men tillerkännes deremot med uttryckliga ord rättigheten att i ersättning härför åtnjuta det å samma mark växande gräset. Blott det gräs, "som på *Wärket* kan falla", tillerkännes fortifications-befälhafvaren "och de andre fortificationsbetjente." Skulle för fästningsverks uppförande kronan icke tillhörig mark behöfva tagas i anspråk, borde dess egare derför erhålla skäligen refusion; o. s. v. För något godtycke lemnas i dessa förordningar *intet* utrymme.

Allt oaktadt, aflopp emellertid saken på anfördt sätt. En gränsskilnad har troligen blifvit fastställd, dervid måhända den af major Blasing upprättade kartan lagts till grund. Då Gullbergsängen efter en lång följd af år ånyo befinnes under sitt gamla namn upptagen i stadsräkenskaperna, motsvarar den hvad som numera nämnes Lilla Olskroken; det öfriga af ängen är den staden på ofvan anförda sätt fränhända del, som än i dag kallas Kommendantsängen.

Efter det ängens delning sålunda kommit till stånd, följde en vapenhvila, som verkligen tycktes vilja förbyta sig i stadigvarande fred. Den räckte i hundrafemtio år. Men då började ånyo stötas i den samma gamla stridsluren som förr, och tvistens Einheriar drogo åter ut att kämpa om Gullbergsängens torfivor. Ännu pågår, som vi sagt, den striden. Men den hör också derför till dagens krönika, och tiden att historiskt teckna den är ännu icke kommen.

Bil. Lit. A.

Copia.

Högwellborne Hr Baron Gouverneur och Amiral, Nådgunstige Herre.

Såsom det hafwer den högtåh:de Magistraten för medellst des 2:e till Eders Excell:s d. 22 och 30 siestl. Junij aflåtna skrifwellser och svahr bebagat betyga den goda benägenheet, för högwellborne Herr Öfversten och Commendanten Baron Posse till att under arrende willkobr upplåtas Gullbergs ången här för Staden Götbeborg, äfven som den högtåh:de Magistraten har wehlat oss, den på någon tid gynna, så framt Wij den samma skulle willja till wellbem:te hr Baron Öfwerste och Commendant godwilleligen inrymma och upplåta, alltså hafwe wij så well Eders Excell:s till höggunstigt wällbehag, som till bijbehållande af Hr Baron Öfwersten och Commendantens gunstige affection för wåre egne personor, och iemhwel i synnerhet att wij för wår dehl gerna Contribuera, alt hvad som kan lända till all godh förtroligheets underhållande, emellan Hr Baron Öfwersten och Commendanten och den högtåh:de Magistraten härmedh wehlat på den händeelsen afträda bem:te arrende ägendomh, med förmodan, det låther den högtåh:de Magistraten, uppå Eders Excell:s höggunstige och behagel. notification om denua wår upplåtelse, sig således behaga, förmedeelst dess behörige arrende Contracts Extraderande till Hr Baron Öfwersten och Commendanten förber:de ägendomh att Transportera, och wij i öfrigit med skyldig respect framhärde

Eders Excell:s
allerödmiukhørsammaste Tienare

Götheborg d. 26
Janu. 1706.

Hind. Scharp.

J. Seth.

Cum suo originali concordare vidi
Lars Jonsson.

Bil. Lit. B.

Borgmästare och Råd i Götheborg och öfwer dess tillhörige Låhn: Göre Witterligit, att wij på innewahraude Dato, uppå Cammererarens och Secreterarens här ntj Giötheborg och Bahns Gouvernamente högachtade hr Henric Scharps och hr Johan Seths gjorde ansöckning, och Hans Excells Hr Gouverneurens och Amiralens Högwällborne Baron Siöbladhs inkombne förskrift, hafwe oplåtit och förpacktat, efftersom wij och härigenom oplåte och förpachte till wehlbem:te Hr Cammererare och Secreterare een Stadens Landerie äng wid Wästgiöta Läjjonet belägen, som frambledne Öfversten och Commendanten hr Gustaf Macklier någon tijdh Arrendewijs innehaft och igenom des dödl. afgång obetagen lemnat, hvilken äng på Stadens Landerie charta är designerat under N:o 122.

Och som fördenskuil mehrbem:te Cammererare och Secreterare det wanliga Arrendet som är 30 D:r 24 öre Silfvermt åhrligen och i rättan tijdh owägerl. att erläggia sig förplichtat hafwa; Ty försäkre wij dem deremoth, att dee nu och framdeles wid samma äng och detta Arrende Contract skola blifwa Conserverade och bibehållidne, så länge dee sielfwe lysta densamma för ofwanbem:te Arrende och åhrl. afgift att behålla och nyttia; men der dee begge eller och någon thera skulle samma Landpacht med tiden willia afträda Skieer thet till Magistraten, utan tillåtelse att transportera theras Rätt till någon annan eller att utwärka sig deröfwer någon annan titull eller förmån än dhetta Contract innehafwer, efftersom och för fästningens skulld ingen byggnad eller åkerbruk der sammastädes får anläggias utan bör så hädanefter som hijt tills allena till hobergning brukas. Till wisso hafwe wij thetta under Stadens Insegle och Secreterarens underskrift stadfästa och bekräfta låtit. Act. Giötheborgs Rådhuus d. 5 Decemb. A:o 1701.

(Sigill)

På Magistratens vägnar
och ordres

Wilhelm Silentz

Civits Gothob. Secretarius.

Bil. Lit. C.

Borgmästare och Råd i Göteborg och öfver des tillhörige Låhn, Giöre witterliget, at aldenstund en Stadens Landerie Engh wid Gullberget eller Wästgötha Leyonets Fästning belägen har för detta warit androm under Arende uplåten, men nu är worden Ledig, och Rättens Ledamötter fördenskull åstundat sjelfwe under Arende behålla; Lijkwäl och emedan nu warande General Majjoren och Öfwer Commendanten Högwälborne Hr Baron Hugo Hamilthon af Magistraten begärt hafwer, att emot åhrlig och vanlig Afgift till Stadens Cassa samma Eng till böijande få nyttia; Thy hafwe vi, utan anseende dertill att Stadens Uthrymme är knapt, och somlige af oss ännu ingen eller ringa dehl deraf under Arende erhållet, samt till att betiena wällbete Hr Baron, General Majjoren och Öfwer Commendanten, uplåtet och förpachtat, eftersom wij och härmed arendewijs uplåte och förpachta mervälbete Hr Baron, General Majjoren och Öfwer Commendanten samma Stadens Landerij GullbergsEngen kallad, som på Stadens Landerie Charta under N:o 122 designerad är, emot den wahnliga åhrlika Afgift, som är 30 D:r 24 (öre) S:mt, • hvilke åhrligen till Thomasmässodagen, uti Stadens Cassa, i följe af Reglementet inlefwereras och erläggas moste för Räkenskapernas Ricktighet skull; Och Magistraten på Stadens vägnar sig will förbehållet hafva, att detta Arende Contract intet länger förstås eller wara skall, än som Hr General Majjoren och Öfwer Commendanten sin nu warande Öfwer Commendants Function hoos oss förträder, och att detta Contract icke på något sätt af honom transporteras in på någon annan, eller derunder sökes att utwärcas någon annan Titel eller Förmon, än detta af oss wällmente Förpachtningens bref innehåller, ej heller under Nampn af Förbättring eller Cultur att gravera Staden med någon afkortning i Arende Summan, utan allena att nyttia Engen til hööbärgning; Så lærer iemväl Hr Gen: Majjoren och Öfwer Commendanten där han inom den tiden skulle för sin Person behaga att upsäija eller afträda Förpachtningen, giöra detsamma till Magistraten, och lembna alt under Stadens forna, och af Kongl. M:tt allernådigst föruntta Disposition.

Till wisso hafver Hr General Maijor och Öfver Commendan-
ten å sin sijda, och Wij på Stadens wägnar detta Contract med
Stadens wahnlige Sigill, samt Secreterarens och Bokhållarens
Underskrifter uti twenne Exemplar stadfästa och bekräfta låtet.
Datum Götheborgs Rådhus d. 4 Majj anno 1713.

(Sigill)

Hugo Hamilton.

På Magistratens vägnar
och befallning
H. Eekman.
H. Andersson.

Hvarjehanda.

Ett bref från öfverste Klinckowström till Carl Gustaf Tessin om Bohusläns fornlemningar, deras upptecknande m. m.

I ett följande häfte af dessa »Bidrag» torde vi få tillfälle att redogöra för de viktigaste åtgärder, som blifvit i äldre och nyare tider vidtagna till uppsökande, skyddande och beskrifvande af Bohusläns fornminnen. Vi hafva emellertid trott det vara af intresse att här meddela följande i Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademiens arkiv förvarade bref.

»Högwälborne Herr Grefwe, Kongl. Maj:ts och Rikets Råd, President, Öfverste Marskalk, Hans Kongl. Höghets Prints Gustavs Gouverneur, Academiæ Cantzler, Cantzler, Riddare och Commendeur af Kongl. Maj:ts orden, samt Riddare af Swarta Örnén.

Hvad ljus de gamle tiders historia erhållit af deras möda, som upletat de uti Riket kringspredde minnesmärken, har man genom de tid efter annan derom uplagde arbeten kunnat erfara.

Bohus Län, som minst kunnat hugna sig af wittre efterforskare, torde dock kunna förnötja deras curiosité och framwisa en mängd af gamle uppreste stenar, ättehögar, stenryskjor, grafställén och andre dylika lemningar af den fordna tiden, hvilka äfven kunde gifwa uplysning uti historien och anledning till både vackre och nyttige anmärkningar.

Herr Probeten Oedman, som beskrifwit Bohus Län¹, har väl åtskilligt uptagit, men som dess beskrifning merendels stödjer sig på berättelser, så är icke att undra, om en del är utelemnat, en del ofullkomligt och en del osäkert.

Under mitt vistande på denna yttersta kanten af detta län har jag, ibland åtskilligt annat, haft tillfälle att bese rudera af ett gammalt Slott, icke långt ifrån Säteriet Blommesholm, på ett skär eller holme uti sjön Fåringen, igenom hvilken sjö Högstals. Hans Kongl. Maj:tt Konung Carl den 12:te lätit föra Galéerne till Ide-

¹ Johan Oedmans »Chorographia Bahusiensis, thet är Bahus-Läns Beskrifning» hade utkommit år 1746. Oedman var kyrkoherde i Tanum.

fjorden vid Fredrichshall. Sådane rudera af gamle Slott finnas på åtskillige ställen. Ut i Tanums socken icke långt ifrån hafwet har jag äfven besedt en bergshälla, uti hvilken finnes utbuggen en man med spjut i handen, hvarom berättelsen är, att en skottsk anförare blifvit uti gamle härfärder derstädes under flyktandet slagen, och den ställning, hvaruti han igenfunnits, uti berget utbuggen.

Jag vill icke nämna om upreste stenar, hvilka icke alltid kunna vara domareställen, begravningsplatser och åtskilligt dylikt, som kan förtjena antiquariers upmärksamhet: Jag hemställer allenast till Eders Excellence i ödmjukhet, om icke Eders Excellence med mig instämmer uti den nytta som man kan wänta sig, så framt en kännare och älskare af fordne tiders minningsmärken blefwe förordnad att dem uti Bohus Län eftersöka och upteknas.

Gillar Eders Excellence ett sådant förslag, så lærer och Eders Excellence Hög Gunstigast tackas befordra detsamma till verkställighet, på hwilken händelse nyttan kunde blifva dubbel, om till följeslagare på en sådan resa utsåges en som tillika vore kunnog uti natural historien och hushålds wettenskapen.

Landets situation, jordmån och beskaflenhet är tjenlig till många näringsfång, men man lærer knapt uti någon del af Riket finna större okunnoghet hos inwånarena att nyttja dem, särdeles hvad jordbruket angår, som mycket är försummat.

Professor Kalm har fuller en gång rest igenom Bohus Län; men utom det att historia naturalis war då ett främmande och obekant studium för de fläste, om icke alle, hvarom man dock sedermera begynt winlägga sig, så skedde dess resa igenom landet i största hastighet, hvarföre ock, i fall hädanefter någre skulle nedsändas till upplysnings gifwande uti antiquiteterne, natural historien och oeconomien, synes nödwändigt och nyttigt att presterskapet och ståndspersonerne förut om deras ankomst under rättas, på det de i beredskap måtte kunna hopsamla ock göra sig underrättade om alt det som till en så curieux och nyttig undersökning kunde tjena.

Eders Excellence, såsom en älskare och uplyst Herre uti wettenskaperne, wägar jag mig att föredraga desse mine ödmjuke tankar, hwilke helt och hållet Eders Excellence öfverlemnas, utbedjande mig att uti Dess grace och Hög Gunstiga åtanka få wara innesluten, såsom den, hwilken med outhärl. wördnad har den äran att lefwa

Eders Excellences

Strömstad
d: 17 Jan: 1751

Aller ödmjukaste tienare
J. Mauritz Klinckovström.»

På brefvets första sida är antecknad, dels
 »Kongl. Maj:tt remitterar detta i nåder til des och Riksens
 Cantzlij Collegii underd. utlåtande.

Stockholm i Råd C:n d. 23 Jan. 1751.

på nådigste befallning

C. Rudenschöld».

dels »Upl(äst) d. 22 Februari 1751».

Öfversten, sedermera generalmajoren, Johan Mauritz Klinckowström var, enligt Anreps »Svenska Adelns Ättartaflor», född år 1692. Han dog i Stockholm år 1768 och slöt på svärdsidan adeliga ätten Klinckowström. Han hade år 1715 blifvit dansk krigsfånge vid Stralsund och någon tid suttit på Akershus fästning i Norge. År 1744 följde han med ambassadören, riksrådet greve Carl Gustaf Tessin till Berlin och bevistade förmälningen mellan Adolf Fredrik och Lovisa Ulrica. Han var gift med Johanna Maria Falck, dotter af handelsmannen Falck i Göteborg. I Cansli-Collegii nedan anförda protokoll kallas han »Gränse-Commissarie». Det är troligen derföre brevet är dateradt Strömstad.

Enligt Cansli-Collegii protokoll för den 22 Februari 1751, remitterades Klinckowströms förslag »till Antiquitets Archivi utlåtande, särdeles huruvida några medel till en sådan resa voro att tillgå, till hvilken ända Herr Baron och Hof-Canzleren (Hamilton) tog till sig brevet, att det Archivi ledamöterna tillställa».

Såvidt vi hittills kunnat se, föranledde skrifvelsen emellertid icke någon åtgärd af Antiquitets-Archivet, troligen af brist på medel.

O. M—s.

Förkortningar.

Cederstr. saml. = Stadsläkaren m. m. friherre C. Cederströms samling i Strömstad.

h:d = härad. — *s:n* = socken.

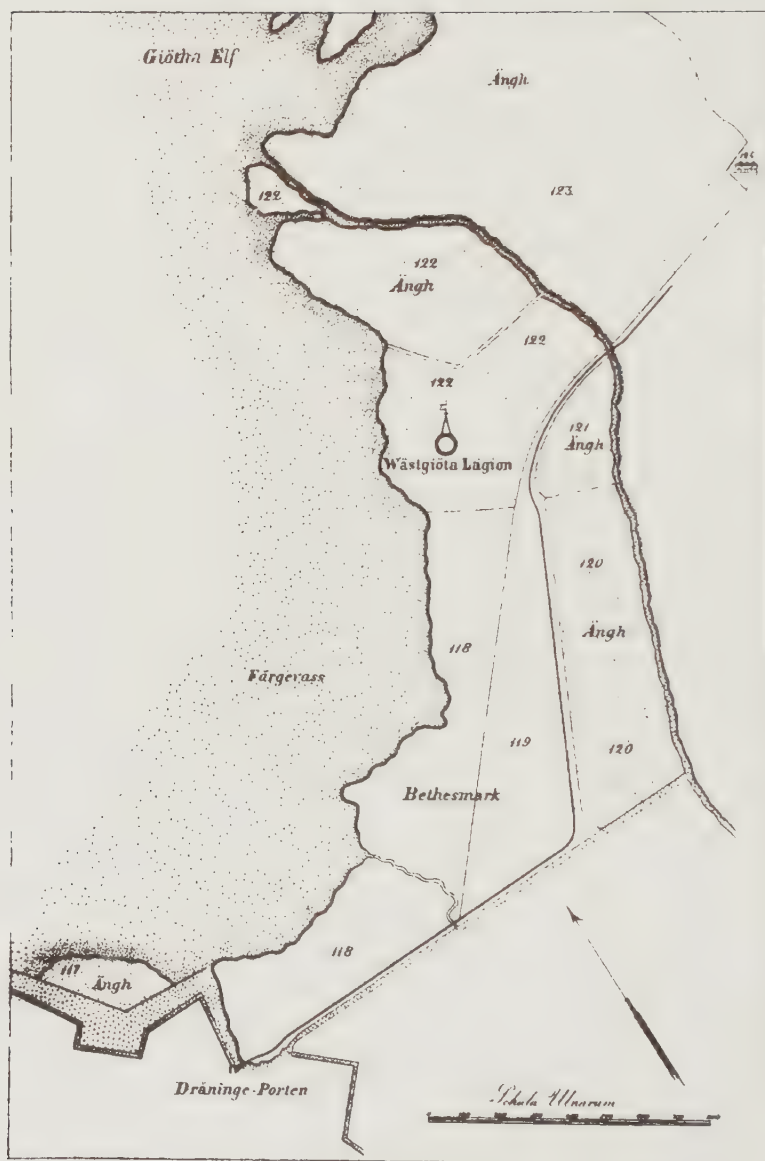
St. M. = Statens Historiska Museum.

Sv. forns. = »Svenska fornsaker», Atlas till »Sveriges forntid», af Oscar Montelius.

Innehåll.

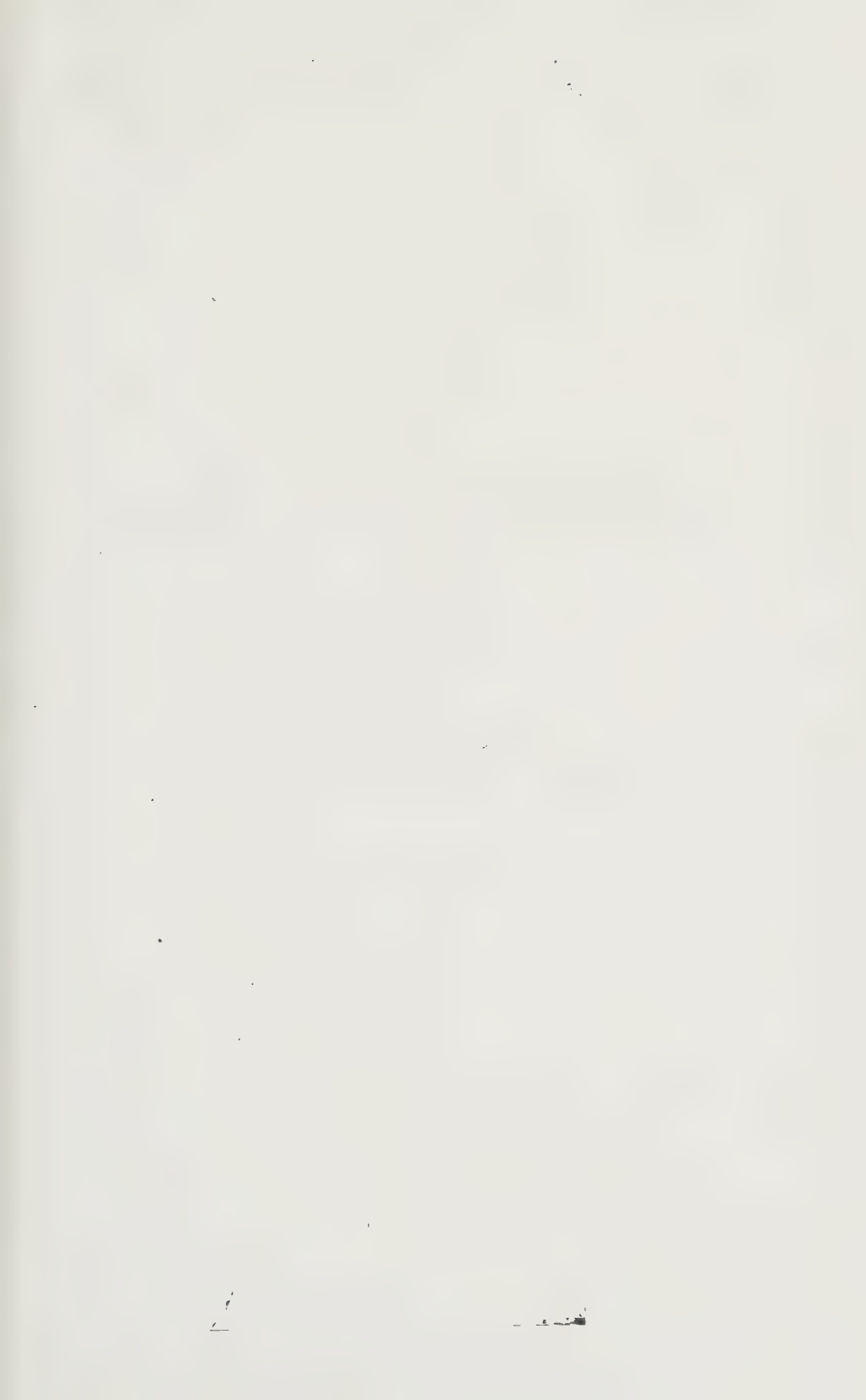
	Sid.
Ur Bohusläns historia före föreningen med Sverige. Af Hans Hildebrand.	1.
Bohuslänska fornsaker från hednatiden, beskrifna af Oscar Montelius.	
Med 77 träsnitt	13.
Om Tanumstenen. Af Viktor Rydberg	89.
Silfverkalk från Dragsmarks klosterkyrka. Af Hans Hildebrand. Med	
1 träsnitt	93.
Konghälls gamla sigill. Af Oscar Montelius. Med 2 träsnitt	96.
Om Gullbergs äng. Ett bidrag till historien om Göteborgs lauderier.	
af Sigfrid Wieselgren. Med 1 karta.....	97.
Hvarjehanda. Ett bref från öfverste Klinckowström till Carl Gustaf	
Tessin om Bohusläns fornminnen	124.

En del af 1696 års karta öfver Göteborgs stads egor.

*L. Soc. 113. 55. 25.
Uucat*

BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM

GÖTEBORGS

OCH

BOHUSLÄNS FORNMINNEN

OCH

HISTORIA

UTGIFNA PÅ FÖRANSTALTANDE AF

LÄNETS HUSHÅLLNINGS-SÄLLSKAP

ANDRA HÄFTET

1875.

Pris 2 kronor.

BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM

GÖTEBORGS

OCH

BOHUSLÄNS FORNMINNEN

OCH

HISTORIA

UTGIFNA PÅ FÖRANSTALTANDE AF

LÄNETS HUSHÅLLNINGS-SÄLLSKAP

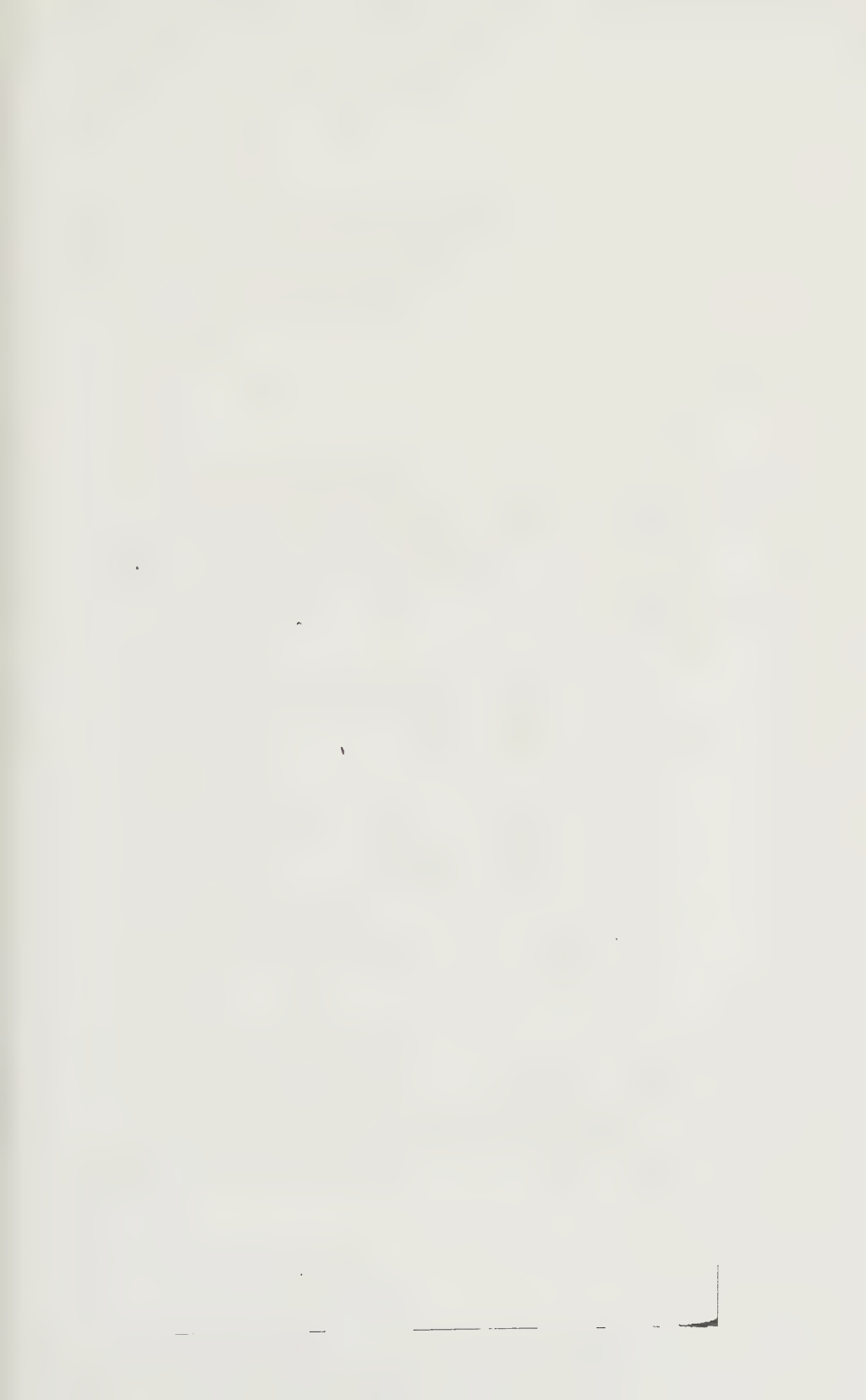
ANDRA HÄFTET

1875.

STOCKHOLM, 1876.

P. A. NORSTEDT & SÖNER

ENGELSTRÖM

Utgifvandet af detta häfte har fördröjts af åtskilliga omständigheter, hvilka jag ej kunnat förutse. Äfven i afseende på innehållet hafva afvikelser från det i företalet till första häftet omtalade blifvit nödvändiga, emedan man önskat så fort som möjligt meddela dels prof på herr Baltzers nya afbildningar af länets hållristningar, dels herr Bergs redogörelse för hans undersökningar på Hisingen.

Tredje och fjerde häftena komma att bland annat innehålla:

1. Fortsättning af beskrifningen på de "Bohuslänska fornsakerna från hednatiden", upptagande i främsta rummet de inom Tanums härad anträffade fynden;
2. Fortsättning af redogörelsen för "Bohuslänska hållristningar";
3. Afbildningar och beskrifningar å några af de i länets kyrkor bevarade dopfontarna från medeltiden;
4. Afbildningar och beskrifningar å träsniderier tillhörande friherre C. Cederströms samling i Strömstad; samt
5. Utdrag ur de i Göteborgs Musei arkiv förvarade "Äschersbergska papperen", meddelade af herr doktor H. Hjérne.

Det tredje häftet torde blifva färdigt före utgången af innevarande år.

På det att den i första häftet påbörjade beskrifningen å de i länet funna fornsakerna måtte blifva så fullständig som möjligt, anhåller jag vördesamt, att hvar och en, som eger eller har kännedom om sådana fornsaker, måtte, så fort ske kan, meddela mig underrättelse derom, såvida han icke vet, att jag redan om dem erhållit kunskap. För hvarje sak torde uppgifvas ämne (flinta,

annat stenslag, brons m. m.), form, mått och allt hvad man vet om dess fyndort och om de omständigheter, under hvilka den blifvit hittad; samt om möjligt bifogas konturteckning af hvarje sak eller hänvisning till närmast liknande figur i något arkeologiskt arbete. Äfven det *minsta* bidrag mottages med tacksamhet.

Stockholm i Januari 1876.

Oscar Montelius.

Fynd från stenåldern på Hisingen.

AF WILHELM BERG.¹

På åtskilliga ställen inom vårt land har man tid efter annan upptäckt platser, der marken är tätt beströdd med skärfvor af flinta, bland hvilka man äfven finner ett och annat mera utarbetadt redskap. I allmänhet äro dessa platser belägna vid hafvet eller större vattendrag.

Redan länge har man i Skåne känt tillvaron af sådana så kallade »verkstäder» från stenåldern.

Vid Hafäng i Rafunda socken, på Skånes östra kust, är ett stort sandfält öfversålladt med flintskärfvor, hvilka ligga icke allenast på ytan, utan äfven på ett par tums djup ned i sanden. Doktor H. Hildebrand, som för några år sedan besökte stället,² fann der bland flintskärfvorna åtskilliga skrapor, samt spridda bitar af grofva lerkärl, tjocka, till färgen svartgrå, å ena ytan gulröda, hvilkas massa innehöll stora qvartskorn. »En bit af en öfverkant visar en enkel ornering, åstadkommen derigenom, att man med ändan af en pinne gjort runda intryck i den mjuka massan, i sneda rader från öfverkanten. Ett annat, litet fragment af en öfverkant är prydt derigenom, att man kring kärlet, innan det torkat, lindat i några hvarf ett snöre, som lemnat temligen djupa intryck». Doktor Hildebrand anser verkstaden vid Hafäng tillhöra den slipade flintans ålder.

Ett dylikt fyndställe är den s. k. »Lindormabacken», ett sandfält på kusten, 1 mil norr om Hafäng. Detta fält är betäckt med flintskärfvor, bland hvilka man funnit en mängd bladformiga och *tväreggade* pilspetsar (af samma form som fig. 66 i Montellii »Sven-

¹ Föredrag hållet den 14 Juni 1875 vid Svenska Fornminnes-föreningens årsmöte i Göteborg.

² Se hans beskrifning derå i »Antiquarisk tidskrift för Sverige», tredje delen, sid. 9—11.

ska fornsaker»), samt groft slagna mejslar af flinta, jemte yxor utan skafthål af andra stenslag.¹

Fig. 1. Oslipad mejsl af flinta.
Korehogen, Orust. $\frac{1}{2}$.

Andra dylika verkständer äro kända från stranden af Ringsjön, m. fl. platser i Skåne, samt från åtskilliga ställen i Blekinge, Halland och Bohuslän.

Från sistnämnda landskap eger Göteborgs Museum följande fynd af detta slag:

1). Från *Brunneskär* vid Knipen i Thorsby pastorat, Inlands södra härad:

en vacker flintkärna och tre väl formade »knifvar» (spånor) af ljusgrå, svagt hvitfläckig flinta. »Dylika lära der finnas i mängd».

2). Från en sandbacke på *Koön* vid Marstrand:

Två kärnor, 21 spånor, samt ett aflångt smalt och tunt redskap med sågtandade eggjar och tydligen utarbetad spets, troligen en mindre spjutspets eller större pilspets, allt af flinta. Sådana saker lära äfven der vara talrika.

3). Från *Korehogen* under Morlanda på Orust:

den 2 tum långa nedre delen af en itu-

¹ Se »Antiqvarisk tidskrift för Sverige», 3 sid. 19—23, och friherre A. Kurcks afhandling »Om stenålderns delning och kustfynd i Skåne», införd i »Samlingar till Skånes historia, fornkonskap och beskrifning» (Lund, 1872).

sprungen yxa af slipad, svartgrå flinta, samt en präktig, oslipad, bred rätmejsel af gul flinta, 8,4 tum lång och 2,3 tum bred (fig. 1). Flintspånor äro der talrika. Samt

4). Från *Flateby* i Harstads socken:

Tre spånor och ett halfmånformigt redskap; »10 å 12 dylika lågo vid hvarandra och flintbitar i mängd».

På Öarna i Göteborgs skärgård äro liknande fynd ej sällsynta, och på *Styrsö* träffas enligt uppgift flintspånor öfverallt, såväl i åkarnarne som i den oodlade marken, strax under torfven; dock synes der vara mera ondt om bättre arbetade föremål. Likväl finnes i häradsböfding Chrysanders samling här i Göteborg en särdeles vacker dolk af blågrå flinta från denna ö, funnen midt ibland spånor och afbildad fig. 2; samt från Bravik, likaledes på *Styrsö*, en rätt vacker, 2' tum lång, smal rätmejsel af hvit flinta.

Man kan hafva goda skäl att antaga, det en ö sådan som Hisingen, belägen vid en stor flods utlopp i hafvet, omgifven af fiskrika vatten och i sitt inre säkerligen erbjudande god jagt, redan synnerligen tidigt varit befolkad, och man borde derföre på densamma kunna anträffa fynd af ungefär samma beskaffenhet som de nyss omtalade.

Det var dock ej förr än 1863, som upptäckten af ett dylikt gjordes, och det är en redogörelse för nu verkställda undersökningar af såväl denna som af andra dylika på sydvästra kusten af Hisingen kända fyndorter närvarande uppsats har till syfte att framlägga.

Förenämnda år, 1863, började komminister Sellman uppförandet af en efter honom numera benämnd villa på östligaste utsprånget af Lilla Ramberget, midt emot Göteborg. När den blifvande trädgården skulle upplöjas, gjordes då af herr intendenten A. W. Malm i gruset det fynd af flintspånor, som nu finnes på Göteborgs Museum, hvarjemte en numera bland dessa saker ligande flintyxa lemnades af herr Sellman med uppgift, att den förut anträffats på ungefär samma plats som spånorna. Det var

Fig. 2. Flintdolk.
Styrsö. 2/3.

dock i synnerhet vid anläggandet af den upp till boningshuset ledande vägen, som man fann spånor i mängd, eller efter berättelse i »fjerdingsals». Denna väg, som mot nordvest i tvära krökningar slingrar sig uppför det branta berget, är anlagd i en liten sänkning med en bergvägg nästan omedelbart invid sig på norra sidan, och en mycket smal jordyta åt andra sidan, der marken strax blir sumpig genom källsprång. Det är endast och allenast i sjelfva den smala jordremsa, som upptages af vägen och några få fot på ömse sidor derom, som skärfvor och föremål af flinta anträffas, och det ej ens utefter vägens hela längd, utan egentliga början är först der stigningen blir brantare. Om man här upptager grästorfven med den 6 å 8 tum tjocka matjorden, vidtager ett lager af grus, blandadt med större och mindre kullersten, och i detta gruslagers öfre del ligga flintspånor, pilspetsar, skrapor, kärnor m. m. strödda om hvarandra. Dock hafva de af mig företagna gräfningarna ådagalagt, att flintspånor (»knifvar») visserligen äro ganska talrika bland den stora mängden af skärfvor, men att mera bearbetade föremål äro mycket sällsynta. Af dessa senare äro funna:

Fig 3. Pilspets af flinta. Sellmanns villa, Hisingen. $\frac{2}{3}$.

- a) 11 bladformiga pilspetsar.
- b) 5 aflånga, trekantiga och sågtandade pilspetsar (fig. 3), deraf en särdeles vacker på Göteborgs Museum.
- c) En rätt bra arbetad aflång skrapa.
- d) En vacker, slipad, bred rätmejsel af gråblå flinta med tydliga spår af stark nötning; 5,6 tum lång, 2,2 tum bred vid eggen, samt med nästan alldeles fyrkantig bane, ungefär en tum i kvadrat (fig. 4). Tillhör Göteborgs Museum.
- e) Nedre delen af en afslagen dylik af mörkgrå flinta, särdeles fint polerad. (Häradsböfding Chrysanders saml.). Samt
- f) Ett stycke af ett lerkärl af grof svartbrun och illa bränd massa, utan alla prydnader; stycket är för litet för att man skulle kunna af det samma sluta till kärlets form.

Utom det nu nämnda finnes på Göteborgs Museum tvänne mycket väl och omsorgsfullt arbetade spjutspetsar af blågrå flinta, af samma typ som fig. 49 i »Svenska fornsaker»; den ena är 2,5 tum lång och 7 linier bred, den andra 2,1 tum lång och 7

linier bred. Dessa båda spjutspetsar skola enligt uppgift hafva hittats »på Ramberget», ovisst hvar, men efter all anledning vid Sellmans villa.

Då man fortsätter vägen under berget vester ut mot *Lundby kyrka*, synes ej spår efter skärfvor, förr än man kommer förbi det egentliga Ramberget; hvilket är helt naturligt, emedan denna sankt mark för ej långt tillbaka stått under vatten. Men på andra sidan härom höjer sig marken, och flintskärfvor visa sig öfver allt, eburu mycket spridda och, med undantag af en vacker och ovanligt lång spån (i häradschefding Chrysanders saml.), utan egentligen bestämda former, hvilket förhållande är detsamma i trakten kring kyrkan. Från denna, som är temligen högt belägen, sänker sig ånyo marken åt söder, tills den i närheten af elfven åter uppstiger och vid *Sannagården* bildar en liten högslett, hvilken åt öster och nordost stupar brant ned, och i hvilken jordmånen utgöres af mycket stenblandad sand och delvis äfven lera, hvaröfver ligger ett lager svartmylla med en tjocklek från 6 tum till 2 fot.

Vid nyssnämnde egendom, det gamla biskopsbostället *Sannagården*, har af ålder i kanten af slätten åt öster och nordost varit tvänne sandtag, hvaraf det senare begagnats af *Lundby socknemän* och det förra af *Göteborgs stad*. Ofvanför detta höjde sig ett forntida minnesmärke, troligen från jernåldern, bestående af en grafhög med invid densamma resta

Fig. 4. Slipad råtmjöl af flinta.
Sellmans villa, Hisingen. $\frac{2}{3}$.

tvänne väldiga bautastenar. Så småningom hade stadens sandtagt skridit allt närmare, och slutligen måste bögen borttagas och stenarne undanflyttas, hvilket arbete anförtrordes åt den utmärkte intendenten för Göteborgs Musei historiska afdelning, herr G. Brusewitz, som utförde det med sin vanliga noggrannhet och omsorg, och det är ur hans berättelse härom som nedanstående uppgifter äro hemtade.

I början af April 1874 företogs arbetet, och herr Brusewitz iakttog då, dels huru under sjelfva bögen, på den ursprungliga marken, befunno sig tre tillslagna skärfvor af flinta, bland hvilka en troligen varit ämnad till pilspets (fig. 6), dels att alfven på vissa ställen vid sjelfva sandtaget var öfversållad med skärfvor af flinta, hvaraf hela högar uppsamlades, och de mera arbetade utvaldes för att bevaras i Göteborgs Museum. Då sedermera noggrannare undersökningar företogs, kommo, i samma mån alfven undangräfdes, runda stensättningar i dagen, hvilka i gräsvallens orörda skick varit alldeles omärkbara. I dem anträffades *terurnor*, utan alla ornament och gjorda på fri hand. Bearbetad flinta, dock endast i små skärfvor, fanns ungefär i jemnhöjd med en urna; ett par skärfvor hittades till och med straxt under densamma. I en annan, som var fylld med *brända benbitar*, fanns en väl formad flintspån lik fig. 8.

Sedermera anträffades »strax under alfven en flat stenbäll, omkring 1 aln i kvadrat, som hvilade på 3 eller 4 vertikalt stående stenar; härunder stod, omgifven af jord, en urna större än de föregående och af mycket afsmalnande form».

Sannolikt är, att dessa grafvar och flintskärfvor varit vida talrikare längre ned i sluttningen, der nu sandtaget är; och man ser tydligt, huru antalet minskas, ju längre upp på slätten man kommer. Arbetarne vid sandtaget uppgifva också, att vid föregående gräfningsar delar af lerkärl allt emellanåt nedrasat.

Af verkliga bearbetade föremål, som här hittats, må nämnas:

- a) 10 flintkärnor, bland hvilka en särdeles vacker och regelbunden, som förvaras i Göteborgs Museum (fig. 7).
- b) 4 borrar (?) af flinta.
- c) 100 spånor eller knifvar af flinta (fig. 8).
- d) 12 groft slagna spjutspetsar (?).
- e) 12 halfrunda skrapor (fig. 9).
- f) 18 aflånga skrapor; af dem befinna sig 14 i Göteborgs Museum, alla särdeles vackra (fig. 5 och 10).
- g) 3 bladformiga pilspetsar.

Fig. 5. Skrapa af flinta. Sannagården, Hisingen. $\frac{1}{1}$.

Fig. 6. Pilspets (1) af flinta. Sannagården, Hisingen. $\frac{1}{1}$.

Fig. 7. "Flintkärna", från hvilken spånor äro slagna. Sannagården, Hisingen. $\frac{1}{1}$.

Fig. 8. Flintspån. Sannagården, Hisingen. $\frac{1}{1}$.

- h) En spjutspets, väl och fint arbetad af blågrå flinta, 3,3 tum lång och 1,2 tum bred. (Göteborgs Museum).
- i) En slipad flintyxa.

Fig. 9. Flintskrapa. Sannagården, Hisingen. $\frac{1}{1}$.

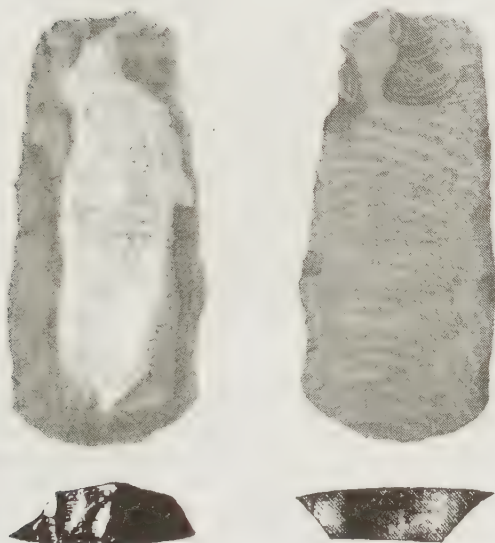

Fig. 10. Flintskrapa. Sannagården, Hisingen. $\frac{1}{1}$.

- j) Nedre delen af en afslagen, slipad yxa af ljusgrå flinta. (Göteborgs Museum).
- k) Mellersta delen af en alldeles dylik. (Författarens samling).

- l) Ett bryne af sandsten, nästan rundt och ungefär 1,5 tum i diameter, samt ett par linier tjockt, företeende tydliga spår af nötning på ena sidan. (Göteborgs Museum).
- m) 8 lerkärl, mer eller mindre söndertryckta. Fem af dessa äro söndergångna i små stycken; ett är, ehuru illa skadadt, likväl åter hopsatt efter långt arbete. Dess massa består, liksom alla de öfrigas af oslammad lera, full af glimmer och kvartskorn, samt är på en del ställen så lös, att man lätt kan med fingrarne söndersmula den till stoft.

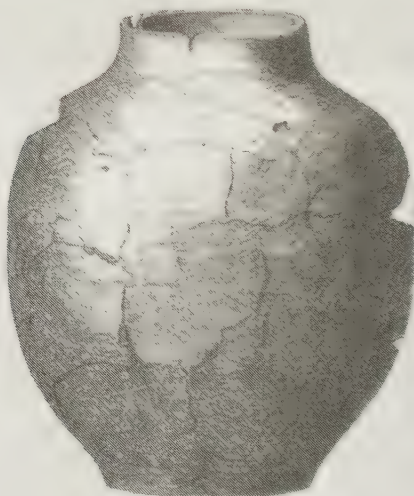

Fig. 11. Lerkärl. Sannagården, Hisingen. $\frac{1}{4}$.

Färgen är på yttre sidan delvis gulbrun såsom kring hal- sen, delvis svartbrun liksom på inre sidan, ehuru den der är mörkare och på en del ställen öfvergår i svartgrå; bränningen är ytterst ofullkomlig. Kärlet är tillverkad på fri hand och företer på flere ställen spår efter arbe- tarens händer. Det har i öfrigt det utseende som fig. 11 utvisar; dimensionerna äro:

vidd kring midten.....	23 tum
» » öfre kanten	12,1 »
» » bottnen	13,1 »
höjd	10 »

bottnens tjocklek.....	4 à 5 linier
massans ".....	2 à 2,5 "

Lundby sockens sandtag, som ligger straxt invid det förra men åt nordost, företer endast få spår efter förhistorisk, mensklig verksamhet, och dessa egentligen blott i den till stadens sandtag gränsande delen.

Från Sannagården fortsatte jag undersökningarna vesterut och gjorde då vid *Pölsebo* upptäckten af ett nytt och hitintills alldeles okänt fynd, af samma slag som de nu beskrifna. Detta anträffades sydvest om åbyggnaderna, mellan dessa och elfven, på en hög, kullrig grusås, derifrån man hemtat sand. Flintspånor hittades i mängd, men inga mera arbetade, och, ehuru dylika utan tvifvel finnas, kan jag dock ej nu derom göra några meddelanden, emedan tillfälle ej ännu gifvits att anställa närmare undersökningar, hvarken i fråga om detta, ej heller rörande fyndortens utsträckning, eller i hvad mån den liknar de förut beskrifna. Emellertid hittades i sandgropen bland grus, som nyligen uppkastats från en der anlagd väg, tvänne bitar tillhörande öfversta kanten af ett lerkärl.

De äro, liksom de härofvan beskrifna bitarne från *Hafång*, prydda med ungefär 2 linier djupa gropar, ställda i rader och åstadkomna derigenom, att en spetsig och i sjelfva udden platt träpinne intryckts uti massan i något sned riktning. Groparne äro på det större stycket ställda i tre rader på kärlets sida, och likaledes i tre rader på kanten af urnan. Det större fragmentet håller omkring 1,7 tum i längd, och det mindre 1,3 tum, båda äro mellan 1,1 à 1,4 tum breda; massan, illa bränd och af nästan ännu råare beskaffenhet än i kärlet från *Sannagården*, samt uppfylld med kvarts- och glimmerkorn (af hvilka ett kvartskorn håller ända till 1,5 linier i längd), är i öfre kanten 3,5 linier tjock, men på andra ställen blott 3 linier. Yttre sidan är svagt brungul, den inre af ungefär samma färg, men något mörkare. Båda styckenas brottytor tillkännagifva, att kärlet länge varit sönder, innan det upptogs ur jorden. Ehuru de äro allt för små, för att man skulle kunna af dem se kärlets form, lemna de dock en antydning i detta hänseende. Båda tillhöra nämligen, som förut är sagdt, öfre kanten af kärlet, och båda äro raka till hela sin längd, hvilket hänvisar på, antingen att halsen varit ganska lång, eller snarare att kärlet varit af samma form som det fig. 12 afbildade kärlet från en gånggrift vid *Ranten* i *Vestergötland*¹. Prydnaderna på båda

¹ Figuren är lånad ur Montelii »Svenska fornsaker» (fig. 93); se äfven Stråles »Grafkärl funna i svensk jord», pl. II, fig. 17, sid. 98.

äro hvarandra fullkomligt lika, men mönstren skilja sig så till vida, att på fig. 12 strecken äro stälda i snedt fortlöpande rader, under det raderna på de båda bitarne från Pölsebo äro afbrutna och ligga vågrätt.

Ej långt från Pölsebo ligger *Färgenäs*, der äfven flintskärfvor i större mängd träffas på vestliga sidan af bergslutningen invid ett der beläget torp, och bland dem hittades äfven en groft slagen bladformig pilspets.

Slutligen bör nämnas, att spånor och skärfvor äro ganska talrika på Hisingens vestliga udde, i den s. k. *Rya skog*, der de likväl endast förekomma på en i öster och vester gående, några få fot bred ås af starkt lerblandad jord, omkring 20 fot öfver hafvet.

För öfrigt kan man, med stöd af nu gjorda iakttagelser, säga att öns hela kust från Ramberget ut till hafvet, d. v. s. hela den yta mina undersökningar omfattat, är uppfylld af flintskärfvor, tydligen bearbetade af människohand.

Dessa fynd äro af stort intresse därför, att man icke i Sverige känner några andra liknande af så stor utsträckning; de betäcka nämligen kusten på en längd af en half mil. Den bredd de intaga kan ännu ej uppgifvas, då tillräckliga undersökningar fattas; dock torde den del som är granskad icke på något ställe öfverskrida 3,000 fot.

De i det föregående omnämnda spåren af mensklig verksamhet, lerkärl, flintskärfvor och redskap träffas dock — och detta bör man lägga märke till — endast ytterst sparsamt i mull- eller mossjord eller finare sand, under det de äro så mycket talrikare på grusjord. Det vill synas, som om dessa båda företeelser skulle vara oskiljaktiga, och grunden härtill är lätt funnen. Förhållandet är nämligen det, att flintredskap eller skärfvor i regeln ej anträffas i dalsänkningarna, utan blott på höjderna, derifrån vattnet redan tidigt nedspolat mullen, samt lemnat det gröfre gruset kvar. Infödingarne slog sig sedermera ned på dessa platser, som voro bättre skyddade mot hafvets vågor, och vi återfinna sålunda der spåren af deras verksamhet.

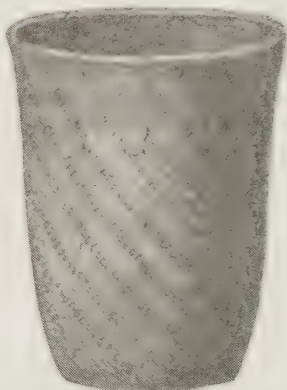

Fig. 12. Lerkärl. Vestergötland. $\frac{1}{2}$.

För att vinna en bättre öfversigt öfver föremålen från de hingska kustfynden, meddelas här nedan en förteckning, angifvande de olika slagen och deras antal på olika ställen:

Fyndort	A t f ö r e m å l										Af sand- stén	I öf- vrigt
	Skär- porna	Slipade saker	Spjut- spetsar	Sten- dösar	Sten- gånggrif- tar	Sten- hög- stavar	Sten- hög- stavar	Sten- hög- stavar	Sten- hög- stavar	Sten- hög- stavar		
Sellmans villa.....	1	49	1	3	5	11	1	—	2	—	—	1
Ramberget (troligen vid Sellmans villa)	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—
Ramberget Lundby	—	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Sannagården	10	100	18	12	—	3	12	1	3	4	1	8
Pölsebo	1	21	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1
Törlhops	12	171	20	15	5	16	15	3	5	4	1	10

Af förestående framgår, att bland de verkligen arbetade föremålen äro skraporna, 35 stycken, till antalet öfverlägsna alla de andra sammantagna, och att af de senare de bladformiga pilspetsarne af samma typ som fig. 6 här ofvan äro de flesta, hvarvid likväl bör märkas, att det ofta är ytterst svårt att afgöra, om en flintskärfva med denna form verkligen är bearbetad till pilspets eller icke.

Af slipade saker förekomma allenast 5, deraf 2 hela och delar af 3 yxor, eller kanske blott 2, ifall de båda styckena från Sannagården möjligen skulle tillhöra en och samma. Tillvaron emellertid af slipade saker, af former som tillhöra våra vanliga finare stensaker, samt spjutspetsarne af alldeles samma typer som de bästa vi ega, allt detta antyder, att dessa fynd förskrifva sig från den yngre stenåldern, från samma tid som stendösarne och gånggrifterna. Anmärkningsvärdt är, att man hittills bland alla de mera bearbetade föremål, som hittats på dessa fyndorter, ej ser flere än dessa tre nyssnämnda stycken af söndersprungna sådana, under det alla de öfriga tyckas vara fullt brukbara.

Ett förhållande som vid dessa fyndorter genast faller i ögonen är, att alla de tre ställen, der den egentliga redskapstillverkningen egt rum, — Sellmans villa, Sannagården och Pölsebo, — äro belägna i slutningen mot öster eller söder. Emellan dessa ställen åter kan man träffa spånor och skärffvor äfven i lutningar mot

vester, såsom vid Färgenäs, men aldrig, så vidt jag vet, mot norr.

Det finnes skäl för det antagandet, att dylika fynd böra träffas, icke ensamt på det nu granskade området, utan åtminstone äfven längs hela stranden af Hisingen åt hafvet till, och saken är utan tvifvel af den vikt, att den förtjenade en noggrann och omsorgsfull utredning. Så t. ex. är just denna trakt af Bohuslän särdeles rik på det ämne, hvaraf redskap gjordes, nämligen flintan. Den förekommer, i form af större eller mindre bollar, öfverallt på såväl fastlandet som på skärgårdens öar, hufvudsakligen utmed stränderna men äfven längre in. Vid Kastelegården, det forna Kongahäll, finner man den, liksom vid Bullaresjön. Huru den kommit hit, då Bohuslän ju icke har någon flintförande formation, är en fråga ej lätt att besvara.

På hvad sätt hafva en gång dessa samlingar af spånor och redskap uppstått? Hvad beträffar fyndorten vid Sellmans villa har en vetenskapsman¹ uttalat den åsigten, att den torde härröra från den långt aflägsna tid, då hafvets böljor på alla sidor omsvallade det väldiga Ramberget och gjorde dess högsta toppar till klippöar, hvarest sälen låg och solade sig, och der sjöfogel i tallösa skaror vistades och hade sina reden. Urinvånarne gingo då ut i sina farkoster på jagt efter klippornas beboare, lade till vid stränderna och afsköto sina pilar, af hvilka nu blott spetsarne af flinta äro kvar på de platser, der de fallit ned på bergstopparne eller i de något lägre sänkningar, som då stodo under vatten; att flintkärnor hittats, skulle då blott bevisa att vildarne, sittande i sina båtar, tillverkade nödiga pilspetsar och verktyg af medförda flintstycken, hvilka bortkastades sedan ej mera kunde afvinnas dem.

Mot denna åsigt kunna många viktiga och, jag vågar hoppas, afgörande inkast framställas. Dels hafva flintskärfvorna i regeln så skarpa kanter, som om de vore nyss afslagna, och se för ingen del afnötta ut, så som fallet skulle blifvit, om de under århundraden af hafvets vågor slipats mot sand och grus. Dels borde man, om dessa fynd vore lämningar efter gamla jagtplatser i den mening som ofvan åsyftas, der finna ett öfvervägande antal pil- och spjutspetsar m. m., men endast undantagsvis andra redskap; nu är dock händelsen, att bland alla mera arbetade föremål från samtliga de hisingska kustfynden utgöra de förra blott 33 % mot

¹ Intendenten A. W. Malm i en afhandling uppläst vid det möte The British Association of Science höll i Newcastle 1863.

67 % för de senare — således motsatsen; och bland dessa senare förekomma, såsom vi sett, en mängd väl arbetade skrapor, hvilka väl skulle vara mindre behöfliga på en jagtfärd, der det gälde att, sittande i båten fälla villebrådet, och der det ej gerna kunde komma i fråga att bereda skinnet af en sälhund eller något dylikt, hvaremot de voro helt naturliga på ett ställe, der infödingarne vistades någon längre tid. Härtill kommer den omständigheten att, om man på Lilla Ramberget vid Sellmans villa finner lemningar efter forntida jagter, borde väl förhållandet vara det samma vid det s. k. Stora Ramberget, som ligger omedelbart derinvid, men ännu har, så vidt jag vet, intet dylikt fynd der gjorts, lika litet som på berget vid det nära Sannagården belägna Lindholmen. Dessutom skulle, om denna åsigt vore riktig, föremålen från en del ställen längs kusten af Hisingen vester ut samt från flere andra ställen i Bohuslän å ena sidan, och från Sellmans villa å den andra, utan tvifvel förete bestämda skiljaktigheter såsom tillhörande utomordentligt långt från hvarandra skilda tider, emedan förenämnda platser lågo djupt under vatten den tid, då apesarne af Ramberget stucko upp som öar ur hafvet; nu äro dock föremålen från alla dessa ställen tydligen ungefär samtida.

Min åsigt är, att man ej heller får betrakta dessa fyndorter såsom egentliga forntida »fabriker» för redskapstillverkning — och så till vida är benämningen »flintverkstad» ej fullt lämplig —, utan som ställen, der infödingar i något större antal, under längre eller kortare tid, hade sina boningar, och der de, helt naturligt, varit sysselsatta med förfärdigande af de för livvets uppehålle nödvändiga verktygen, ehuru detta å andra sidan ej utesluter möjligheten af att äfven en tillverkning för utbyte kunnat ega rum. Detta är fullkomligt analogt med hvad som uppgifves i Vitterhets-Akademiens Månadsblad för 1872 (sid. 35), efter Prof. Reinisch's resa i Mexico, att, när indianerna begifvit sig ut till en ö för att fiska, använde de den tid, fisket lemnade dem öfrig, att förfärdiga obsidianredskap, hvarför ock marken på de ställen, der de uppehållit sig, är öfversållad med stenskräfvor.

Huruvida åter vistelsen på nu ifrågavarande ställen varit kortare eller längre, eller huruvida infödingarne der haft stadigvarande bostäder, d. v. s. så stadigvarande som en af fiske och jagt lefvande folkstam kan antagas hafva haft, — det blir en annan fråga. Ett stöd för den senare åsigten torde man kunna finna deri, att man på dessa platser anträffar lerkärl, fulla med brända ben. Man skulle måhända vilja invända, att dessa lerkärl ingalunda äro bevisade tillhöra samma tid som flintspånorna, utan

kunna möjligen vara mycket yngre. Häremot talar dock det anmärkningsvärda förhållandet, att det icke är allenast på något enstaka ställe de finnas, utan ganska allmänt bland dessa fynd. Så t. ex. har man vid Sannagården, som vi sett, tillvaratagit 8 grafurnor, utom alla dem som under årens lopp förstörts i grustaget; vid Sellmans villa delar af en; vid Pölsebo likaledes. Från Flateby har Göteborgs Museum, som nämnt, tre flintknifvar af rå form hittade i en sandbacke, »der det äfven finnes lerurnor»; — så är ju också fallet vid Hafäng i Skåne, och, granskar man noga, torde det vara så vid nästan alla fynd af ifrågavarande slag.

Kärlens råa former, och den ovanligt grofva, oslammade, ytterst illa brända massan, som vid Sannagården består af alldeles samma grus som finnes på platsen, uppblandadt med något lera, — allt hänvisar på en ganska låg ståndpunkt hos tillverkaren, sådan den kan antagas hafva varit under vår stenålder.

Härtill kommer en synnerligen viktig omständighet, hvarpå man bör aktgifva för utredandet af frågan om deras ålder, den nämligen, att på de vid Pölsebo funna båda delarne af ett lerkärl ornamenten, bestående af små, i rader intryckta gropar, äro särskildt utmärkande för stenålderns keramiska arbeten, och skilja dem från de senare kulturperiodernas; de förete städse en egenomlig öfverensstämmelse med hvarandra, hur vexlande mönstren än kunna vara. Ingenting finnes heller, som berättigar tillägga dem ett senare ursprung, tvertom är det enda arbetade föremål, man i något af dem funnit, en ganska vacker flintspån, samt i en annan urna ett par oregelbundna skärfvor¹. Det torde sålunda ej återstå annat val än att låta förevarande kärl vara samtidiga med flintsakerna, i hvilket fall de ega ett särskildt intresse, emedan man förut knapt har några säkra fynd af stenålders-lerkärl från Bohuslän.

¹ I massan af ett dylikt grafskärl från Sannagården fanns en ganska stor, skarpkantig flintskärfva.

Fig. 13. Groft slaget flintverktyg. Bäckebol i Backa socken, Hisingen. $\frac{2}{3}$.

Fig. 14. Flintdolk. Fålegården i Lwedby socken, Hisingen. $\frac{2}{3}$.

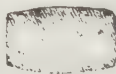

Fig. 15. Mejsel eller yxa af flinta, slipad på bredsida; smalsidorna oastipode. Röda sten, Majorna. $\frac{1}{2}$.

Fig. 16. Ovanligt litet lerkärl.
Sannagården, Hisingen. $\frac{1}{4}$.

Fig. 17. Slipad emal-
mejsel af flinta.
Bjursått, Hisingen. $\frac{1}{3}$.

Fig. 18. Nedre delen af en slipad
flintyxa. Långedrag, Frölunda socken. $\frac{1}{3}$.

Tillägg.

(Oktober 1875).

I sammanhang med förestående torde det vara skäl att här meddela afbildningar af några bland de vackrare fornsaker af flinta, som hittats å andra ställen på Hisingen än de här ofvan omtalade samt på den motliggande kusten af fastlandet (fig. 13—18).

Sedan föredraget hölls, har Göteborgs Museum erhållit ett ovanligt litet lerkärl (fig. 16), tillvarataget af arbetare i nedrasad sand uti grustaget vid Sannagården. Man känner således intet om kärlets innehåll, lika litet som om sättet, hvarpå det varit nedsatt i jorden. Kärlet, hvars yta har gulbrun färg, är groft och tydligen gjordt för hand; godset, något finare än de vid Sannagården förut anträffade kärlens, består af illa slammad lera med quarsittande glimmer- och kvartskorn. Det är svagt brändt. Kärlet — ett af de minsta, man känner från Sverige, — är helt, med undantag af öfre kanten, hvarifrån några mindre stycken bortfallit. Måtten äro följande:

höjd	1 tum 3 linier.
diameter vid mynningen	1 " 3,5 "
" " botten	1 " 2,3 "

Dessutom har Göteborgs Museum under innevarande höst fått en vid Sannagården hittad, fint slipad, men illa skadad mejsel af samma slags vitgrå flinta, hvaraf de derstädes förnt anträffade mejslarne äro arbetade.

Bohuslänska hällristningar.

Aftecknade af L. BALTZER, beskrifna af

OSCAR MONTELIUS.

Bland det på fornlemningar rika Bohusläns märkligaste minnen från äldre tider intaga utan tvifvel de i detta landskap ovanligt talrika hällristningarna främsta rummet. Derför har också, sedan Hushållnings-sällskapet gifvit ett frikostigt anslag till undersökning och beskrifning af länets fornminnen, en af de första åtgärderna varit att söka erhålla fullt noggranna afbildningar af alla Bohusläns hällristningar. Herr greve Ehrensvärd, hvilken länge intresserat sig särskildt för denna sak, lyckades också att i herr L. Baltzer finna en person, som var fullt vuxen detta svåra uppdrag och som var benägen att åtaga sig det.

Innan vi meddela resultaten af hans arbete under åren 1874 och 1875, torde det emellertid vara skäl att i korthet redogöra för de undersökningar, som förut företagits i afseende på hällristningarna i Bohuslän, och för de åsikter, som af olika forskare uttalats om dessa fornlemningars ålder och betydelse.

Redan hafva tvåhundra femtio år förflutit, sedan Bohusläns hällristningar första gången ådrogo sig fornforskarens uppmärksamhet, ehuru det egentligen endast är under detta århundrade, som de varit föremål för ett mera omfattande studium och blifvit med noggrannhet aftecknade.

År 1627 lemnade lektorn vid gymnasiet i Kristiania Petrus Adolphi, eller såsom han på sitt hemlands språk kallades **Peder Alfssön**¹, till professor Ole Worm i Köpenhamn teckningar af

¹ Denne doktor Peder Alfssön, hvilken aftecknat och beskrifvit åtskilliga norska fornminnen åt Ole Worm, är en i den norska historien un-

några hällristningar i det då till Norge hörande Bohuslän. Dessa teckningar offentliggjordes emellertid först år 1784 i Suhms »Samlinger til den Danske Historie»¹.

De af Peder Alfssön aftecknade hällristningarna äro dels en som finnes i Askums socken på det så kallade Qværnebeedt, ej långt från Braateberg, dels en som finnes nära Brastads kyrka. Vi meddela här (fig. 1) den senare efter Peder Alfssöns teckning, sådan den af Suhm är återgifven. Suhm, som anser, att dessa fornlemningar hafva en hög ålder, beklagar, att de icke kunna förklaras. Peder Alfssön hade förmodat, att arbetarne vid Brastads kyrkobyggnad roat sig med inhuggandet af de figurer, som ses å den sistnämnda hällristningen. Fig. 6 visar samma hällristning efter en af herr Baltzer år 1874 tagen noggrann afbildning.

Då det kan vara af intresse att taga kännedom om den första beskrifningen af Bohusläns hällristningar, som meddelades den lärda världen, och då denna beskrifning är införd i ett arbete, som numera är föga lätt tillgängligt, meddela vi här Peder Alfssöns text till de af honom utförda teckningarna, med Suhms dervid fogade anmärkningar.

»De attskillige Figurer paa en stedh som disse tuende aff-
»malinge formelder oc repræsenterer, findis ved Braste Kirke
»vdj Vigen i Babuus Læhn en halff fierding vejs fra Kircken i
»Nord paa itt flatt slett och jeffn Berg, som haffuer mestendeell
»væred offuergroed med Mosse och Jord. Men for faa aar efter-
»ad nogle aff disse Figurer haffuer ladet sig tillsiune, da er Jor-
»den och Mossen afftagen, och findis nu alle disse forskreffne Fi-
»gurer *rudi minerva* delineret paa forskreffne brede och slette
»Steenklippe, som paa Norsche kaldis en Helde, och wender den
»emodh synder. Huilcken vdj sin rette vigd og bredh kand icke
»vell beskriffues, fordi den er vell megitt vidløfftig, och dette lidet

der det sjuttionde århundradet icke obekant man. Han var född i Oslo och praktiserade som läkare först i Bergen från 1616 till 1626, och sedan i Kristiania, der han tillika blef lektor vid gymnasiet och canonicus. Åren 1631 till 1654 var han lagman i Throndhjem. Bland de forminnen han aftecknat märkes äfven den bekante runstenen vid Tune i Smålenene. Peder Alfssöns teckningar förvaras nu i Köpenhamns Universitets bibliotek (Arnemagnæanska samlingen N:o 371 folio). De äro, enligt hans egen uppgift, utförda på rikskansleren Christian Fris' befallning. — Se Budstikken, tredje årgången, sid. 339—41; och »Årsberetning af Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring» för år 1856, sid. 72.

¹ Andra bandet, tredje häftet, sid. 215, 216.

»stöcke undertagen, endnu er med Jord och Steen och Mosse
 »offuergroedh, och dett som slett er, er henved 2 Faffne i wid
 »och bredden. Ellers findis intet andett att describere om steden,

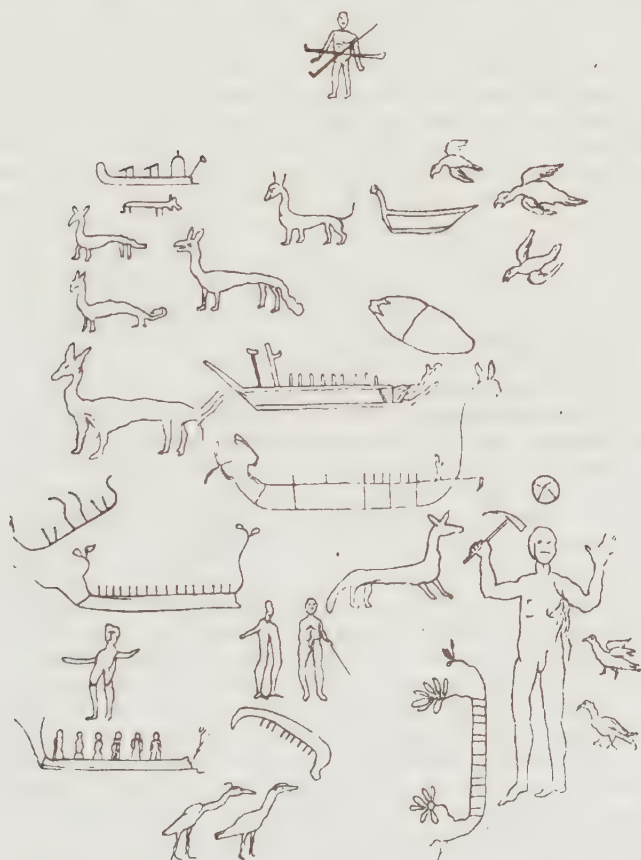

Fig. 1. Hällristningar nära Brastads kyrka, Bohuslän, efter Peder Alfssöns år 1627
 lagda afbildning.

»vden huad Naffnit vedkommer. Det kaldis den *Braateberg*, dett
 »er saa megit sagt som itt Berg, hnor Steene brydes och sigis
 »*Brydeberg*. Saa er min Conjectura om disse Figurer, att Braste

»Kirke (som staar mindre end en halff fierding vegs derfra, och her af Caupesteene opbygd) er bygd aff de steene, som ere brøtt och tagne paa den sted». Forresten er Forfatterens Meening, »at »operarii eller *Lapicide*, som der till Kirckens bygning haffuer »brøtt och huggen steenene, de paa den slette Sted haffuer hafft »deris Huilestedh effter och emellum Arbedett, eller och kandskie »haffuer hafft deris Tilhold der, meden de vaare occuperede i det »Arbede, och saa *per otium & occasionem* haffuer certeret med »huerandre, huem der best kunde ramme till att hugge saadanne »Figurer i Bergit, eller ochsaa kandskie *memoriæ causa*». Hven som seer den herhos føyede Tegning, vil gandske vist fatte andre Tanker om dette mærkværdige Monument, hvis Alder er meget høy, skjønt dets Indhold, desværre, nu icke kan forklaras».

Så vidt man känner, togos inga nya teckningar af bohuslänska hällristningar under mer än ett och ett halft århundrade efter Peder Alfssöns tid, ehuru öfverste Klinkowström år 1751 sökte fästa uppmärksamheten på tillvaron af dessa fornlemningar. I sitt nämnda år till Carl Gustaf Tessin ställda bref, som är intaget i första häftet af dessa »Bidrag» (sid. 124), och i hvilket han ber, att Bohusläns fornminnen måtte »eftersökas och upptecknas», säger han nämligen äfven: »Uti Tanums socken icke långt ifrån hafwet har jag äfven besedt en bergshälla¹, uti hvilken finnes uthuggen en man med spjut i handen, hvarom berättelsen är, att en skottsk anförare blifvit uti gamle härfärder derstädes under flyktandet slagen, och den ställning, hvaruti han igenfunnits, uti berget utbuggen».

Några nya afbildningar af länets hällristningar torde först hafva tagits under den resa, som den bekante tecknaren **Hilfeling** år 1792 företog i Bohuslän på bekostnad af den frikostige, för fosterlandets fornlemningar så varmt nitälskande hofintendenten Pehr Tham till Dagenås. De teckningar af hällristningar och andra fornminnen, som Hilfeling under denna resa utfört, äro utgifna i »Göthiska monumenter, samlade och beskrifne af Pehr Tham» (Stockholm, 1794). Man finner der afbildningar af hällristningar i Tossene (pl. VI, VII, XII, XIII och XIV) och Tanums socknar (pl. XVIII). Oaktadt Hilfeling var en god och, efter de fordringar man på hans tid hade, noggrann tecknare, har han dock begått flere misstag. Det största och viktigaste är, att han på en hällristning trott sig finna runor, hvilka dock endast äro

¹ Härmed afses tydligen den hällristning å Lissleby egor, som är återgifven pl. 14 och 16, fig. 37, i Holmbergs »Skandin. hällristningar».

några genom berghällens vittring uppkomna streck. — Tham för-söker icke någon förklaring öfver de ritningar han utgifvit.

Carl Georg Brunius uppsökte och aftecknade under som-rarne 1815—17 omkring ett hundra hållristningar i Bohuslän. Lunds universitets kansler, excellensen Lars von Engeström, in-tresserade sig för dessa fornlemningar, hvarför Brunius år 1818 om dem afgaf en berättelse, som excellensen Engeström lät öfver-sätta på franska, men som icke blef tryckt. På uppmaning af riksantikvarien Liljegren omarbetade Brunius någon tid derefter denna uppsats, men till följd af Liljegrens hastiga frånfälle kom arbetet åter att hvila, tills det trettio år senare, ånyo omarbetadt, slutligen utgafs, så som vi af det följande få se.

Emellertid hade Brunius år 1819 offentliggjort en hållristning, vid Tegneby i Tanums socken, i de af honom och Liljegren ut-gifna »Nordiska fornlemningar». I den bifogade korta texten fäster han uppmärksamheten derpå, att hållristningarna böra be-traktas som ett slags bildskrift. »Likasom hållristningarna», sä-ger han, »äro, hvad de måste vara, vida enklare än de egyptiska hieroglypherna, så äro de ock mer invecklade än den mexikan-ska figurskriften». Redan i denna uppsats söker han gifva en symbolisk tolkning af några på hållristningarna förekommande bilder. »På våra bergtaflor föreställas, i stöd af den slutsats, som af nära hundrades granskning kunnat dragas, . . . landstig-ningar med fötter, rädsla med barar, hotande förehud med foglar (fylgjur) och döden med skåliga hålör i form af omvända ätte-högar». Mot sådana, endast på godtyckets grund hvilande tolk-ningsförsök — hvilka för öfrigt äfven i senare arbeten återfinnas — kunna naturligtvis berättigade invändningar göras.

Professor Sjöborg återgifver i det år 1830 utkomna tredje bandet af sina »Samlingar för Nordens fornälskare» de af Tham och Brunius offentliggjorda hållristningarna i Bohuslän, utan til-lägg af några nya teckningar. I den korta hithörande texten (s. 149) yttrar han följande, hvilket tydligen är riktadt mot Brunii tolkningsförsök: »Då en stor del af landets inbyggare såsom kring-resande och vikingar varit de kunnigaste, de lifligaste och de som mest sett och erfarit, och derjemte hvarje sommar varit i rörelse; är ej underligt, att största delen af våra figurer i sten äro af dem ristade. Men desse ristningar innehålla inga andra hieroglypher eller mysterier, än att de enkelt framställa skepp, på hvilka de ankommit, människor och djur, som de antingen medfört, eller såsom rof tagit, envigen och annat, som de i land kunnat uträtta, hvarsöre sådana ristningar till större delen finnas

i stenklippor och på de så kallade flathallar vid stränderna». Oaktadt han således antager, att hällristningarna mera äro historiska taffor än egentlig bildskrift, är han dock ej lyckligare än Brunius i förklaringen af de små skålformiga fördjupningar, som så ofta ses på dessa fornlemningar. Han förmodar nämligen, att de »föreställa hamnar och gifva tillkänna de pålar, som i sjön och på landet nedslogos för att dervid fastbinda skeppen».

Under en resa i Bohuslän år 1838 hade Brunius tillfälle att fortsätta de studier öfver hällristningarna, som han tjugu år förut börjat. I sin öfver denna resa utgifna berättelse¹ klagar han öfver, att dessa fornlemningar hvarken blifvit »med noggrannhet aftecknade, ej heller med nöjaktighet förklarade. Man hade väl kunnat med fog vänta, att man sökt med mera omsorg afbilda dessa konstlösa framställningar; men man kan deremot icke undra, att tydningarne i saknad på säkrare och rikhaltigare samlingar blifvit godtycklige, ja, alldeles osannolike». I afseende på den mycket omvistade frågan, *huru* hällristningarnas figurer äro utförda, yttrar sig Brunius här (sid. 79) med mycken bestämdhet för, att de »äro antingen inslipade eller inknackade å släta bergsluttningar med stenredskap». »Hällristningarnas höga ålder», säger han vidare å samma sida, »torde deraf skönjas, att, då de alltid finnas å sådana klippor, hvarest i urtiden varit, att dömma af belägenheten, goda hamnar, men aldrig lägre än några famnar öfver hafsytan, en ganska lång tid måste förflutit, innan de fått sin nuvarande höjd öfver densamma. Deras höga ålder torde äfven deraf skönjas, att det urfolk, som efterlemnade dessa minnesmärken, saknade jernredskap, ty om detsamma ägt sådant, hade de ofelbart blifvit dermed inbuggne. Vidare finnes aldrig å hällristningarna tecken till någon bokstafsskrift. Härtill kommer, att alla de redskap och vapen, som blifvit här afbildade, likna sten- ej metall-arbeten. Slutligen märkes, att nästan alla fartyg likna enkla eller dubbla kanoter, nemligen sådana, som de hvilka söderhafsvildarne begagna». Häraf se vi, att Brunius redan nu hänför hällristningarna till stenåldern. Vi böra ihogkomma, att detta skrefs kort efter det uppställandet af de tre stora förhistoriska perioderna ådragit sig allmänare uppmärksamhet, och samtidigt med utgifvandet af professor Nilssons klassiska verk öfver stenåldern.

¹ Brunius, »Antiquarisk och arkitektonisk resa genom Halland, Bohuslän, Dalsland, Vermland och Västergötland år 1838» (Lund, 1839), sid. 78. Hällristningar i Bohuslän omtalas äfven sid. 79—81, 101, 108, 111 och 112.

Äfven i nämnda reseberättelse söker Brunius en symbolisk tolkning af vissa bland de på hällristningarna förekommande bilderna. »Oxar tyckas här», säger han sid. 80, »betyda styrka, ormar listighet, harar rädsla, fåglar dels lycka, dels olycka, hålur undergång o. s. v.»

Ären 1837 och 1838 företog äfven doktor **Lennart Åberg** — det förra året i sällskap med en yngre läkare Almquist — resor i Stångenäs och Qville härader, samt aftecknade derunder åtskilliga hällristningar, hvilka teckningar han jemte en kort beskrifning meddelade i »Annaler for nordisk Oldkyndighed» 1838—1839 (sid. 386—390, och pl. V—X). Han säger, att de »påtagligt äro inbyggne genom någon metall». »Bland de enskilda figurerna», fortsfar han, »äro skeppsformerna de vanligaste och hafva i synnerhet blifvit utförda med noggrannhet och arbete. Det bör anmärkas, att man ej på ett enda fartyg bestämdt kan urskilja master med segel; men deremot tydligt varseblir besättningarnes antal och stammarnes prydnader». »Från ett fartyg», anmärker han i noten, »utristadt nära Bottna kyrka, finnes (visserligen) något, liknande en mast med en hjulform på toppen. Kanhända är detta en prydnad».

Denna uppsats föranledde ett märkligt uttalande i ämnet af den frejdade Berzelius, som synes hafva förgätit, huru försigtig en vetenskapsman måste vara, då han yttrar sig i en fråga, hvilken ej ligger inom området af den vetenskap han beherskar¹. Berzelius sade, att planlösheten i figurernas sammanställning och de alltför realistiskt tecknade mansbilderna visa, att hällristningarna endast äro utförda till tidsfördrif af sysslolösa stenhuggarelärningar, således samma förklaring som Peder Alfssön tvåhundra år förut gifvit. De så kallade fartygen föreställa icke annat än slädar, liknande dem som ännu äro brukliga i Norrland, o. s. v.

Emot dessa åsigter uppträder doktor Åberg med ganska goda skäl i en ny afhandling, »Figurteckningar från forntiden», införd i »Annaler for nord. Oldkynd.», 1842—43 (s. 348—356).

»Endast en längesedan förfluten ålder», säger Åberg, »har kunnat frambringa de konstprodukter, som hällristningarne förvisa.» Något liknande söka vi förgäfvast under katholicismens tidevarf, och ännu mindre efter detsamma. Såsom en förfluten tids egendomliga konstalster betraktar den närvarande åskådaren

¹ Berzelius uttalade sina åsigter om hällristningarna i ett bref till professor Nilsson, aftryckt i tidskriften »Studier, kritiker och notiser» 1841, N:o 7; samt i en skrifvelse till Nordiske Oldskrift Selskabet i Köpenhamn.

desse bilduthuggningar, och utan att efterbilda skulle nutidens skulpturmejsel aldrig utföra något dylikt. Samma egna tecknings-sätt, som uti mer än hundra särakilda ristningar kan framletas på Bohusläns kuststräcka, träffas äfven uti Dalsland, Blekinge och flera andra svenska provinser, samt äfven uti Norrige, hvarvid det är högst märkligt, att det stundom påträffas uti de grafvar, som sednare tider öppnat, efter det att århundraden deri bevarat forntidens konst. Vi behöfva endast jemföra ofvannämnda landskaps hällristningar med afteckningar från den ryktbara Kiviksgravnen i Skåne, och åter dermed sammanlikna de prydnader (ett fartyg och en fisk), hvarmed en bronsknif, funnen uti en grafurna på Möen, är utsirad, för att finna en påtaglig likhet mellan sinsemellan aflägsna orters fornteckningar under säkert samma tidsålder».

Mot Berzelii påstående, att de s. k. fartygen äro slädar, gör Åberg flere välgrundade anmärkningar, såsom att djur, hvilka för öfrigt ofta förekomma på hällristningarna, aldrig äro med de ifrågavarande figurerna »förenade likasom förespända dragare». Vid sidan af den förut omtalade bronsknifvens fartyg, som liknar hällristningarnas, finnes äfven en fiskfigur. »Sjebbervall (skib) och Skeppshällarne äro namn på ställen, der sådana ristningar förekomma, som utvisa dessa skeppsfigurer; och det är således en från fordom antagen mening, som vi här hylla. Äfven kan man på några serskildta fartyg urskilja flera fullkomligamänniskogestalter och stridsfärdiga kämpar; på andra deremot upptäcker man en besättning af omkring 30 man, endast antydda genom streck, på hvilka klotrunda öfverdelar stundom tyckas beteckna hufvuden; och, hvad som är ännu mer talande för mitt påstående, man finner till och med åror antydda, hvilket ses af vidfogade figurteckning från Knippelsberget vid Valla by och Tossene socken uti Bohuslän» (fig. 2). Frånvaron af master kan ej anföras såsom bevis för, att de omtvistade figurerna icke kunna vara fartyg, emedan »gamla urkunder förmåla, att nordboarnes krigsfartyg uti äldsta tider vanligen blefvo framrodde utan tillhjälp af segel».

Fig. 2. Fartyg med åror å en hällristning vid Valla i Bohuslän.

»Då hällristningarnes fartyg», tillägger Åberg, »esomoftast utvisa djurshufvuden på sina höga framstammar, och dessutom hafva en besättning, som motsvarar sagornas intyg, tror jag mig

böra uti dessa figurer se en afteckning af de härskropp, hvarmed Nordens furstar företogo sina sjötag, och icke, enligt herr professor Brunii förmenande, vildars kanoter.» Äfven uttalar han sig mot Brunii åsigt om flere figurers symboliska betydelse. »Jag tror deremot», säger Åberg, »att vi här endast upptäcka enkla framställningar af det som beryktade fäder utfört hemma och under sina ärofulla krigståg. Vi igenkänna dessa tilldragelser ofta ganska tydligt, och der de af oss ej nu kunna utredas, har möjligen en till händelserna närmare samtid, med traditionens tillhjälp, kunnat finna rätta förhållandet».

Åberg delar ej heller Brunii förklaring af de runda figurerna, nämligen att de större skulle vara sköldar, och att de mindre, helt och hållet urgröpta, hålorna skulle föreställa ättechögar. I det han påminner derom, att solen och månen pläga vara afbildade på lapparnes spåtrummor och på de äldsta runstafvarne, säger Åberg: »Då hållristningarnes hjulformer till stor del öfverensstämma med solens och månens afbildningar på dessa fornlemningar, skulle jag i stället för sköldar vilja anse dem föreställa dessa himmelstecken, antagande att de med tvärstreck försedda figurerna skulle beteckna solens, och de som saknade dem månens afbilder. Finge jag gå längre uti mina framkastade tydningsoförsök, skulle jag bestämma de små runda urgröppningarne, som ofta floktals upptäckas, till att beteckna stjernor. Om dessa figurer här haft någon religiös betydelse eller endast äro inbyggne såsom händelserna upplysande himlakroppar, kan jag ej afgöra.»

Axel Emanuel Holmberg, som redan i sin »Bohusläns historia och beskrifning», hvilken utkom under åren 1842—1845, afbildat och beskrifvit en mängd hållristningar, utgaf år 1848 sitt bekanta arbete »Skandinaviens hållristningar.» För första gången fick man nu afbildningar af alla då kända nordiska fornminnen af detta slag. Bland de 164 skandinaviska hållristningar, som här finnas aftecknade, äro ej mindre än 142 bohuslänska. Sedan dess har dock en stor mängd sådana fornlemningar upptäckts både i Sverige — mest i Östergötland och Skåne — och i Norge, under det att jemförelsevis få nya hållristningar uppdagats i Bohuslän, så att förhållandet mellan antalet af bohuslänska och andra skandinaviska hållristningar nu är väsentligen olika mot hvad det var för trettio år sedan.

Särskildt torde det förtjena anmärkas, att man på andra sidan Svinesund, i Smålenene, upptäckt ett stort antal hållristningar, under det att Holmberg år 1848 antog, det sådana der saknades (sid. 4).

Frågan om den tid, från hvilken de bohuslänska hällristningarna förskrifva sig, besvarar Holmberg på det sätt, att han hänför dem till tiden mellan år 500 och 900 efter Kristi födelse, det vill säga till vikingatiden.

Ehuru Holmberg medgifver (sid. 7), att det i Norden finnes ristningar på sten i några grafvar både från stenåldern och bronsåldern, — t. ex. på ett par stendösar och på Kiviksmonumentet, — anser han, att Bohusläns hällristningar ej kunna vara gjorda under någondera af dessa perioder, och hans skäl för denna åsigt äro hufvudsakligen följande.

Hällristningarna i Bohuslän tillhöra icke stenåldern, emedan de, enligt hans öfvertygelse, ej kunna vara utförda med verktyg af sten, ej ens af flinta; hvarvid han dock antager, att dessa verktyg måste hafva hållits i handen och icke varit skaftade. »Flintan är dessutom spröd», säger han (sid. 10), »och förlorar, vid hvarje våldsamt contact med hårdare föremål, sin egg eller kant, och äfven om, såsom förhållandet vanligen är, hon derigenom tillskapar nya kanter eller skärper sig sjelf, så måste likväl till utarbetande af en större, djupt huggen hällristning hafva åtgått minst en båtlast flintsten, och derefter skulle ofelbart återfinnas lemnningar uti jorden omkring bergtaforna, hvilket ingalunda är fallet, hvarom jag är så mycket mera förvissad, som jag vid några af de större hällristningarna låtit upptaga den närmaste jorden ända till dess aldrig rubbade bottenlager, och slammat den, utan att kunna upptäcka spår af sönderslagen flinta».

Att hällristningarna icke tillkommit under stenåldern, skulle också visas deraf (sid. 10), att man på dem finner framställda bilder, som vitna om bekantskap med åkerbruk, husdjur, vaguar och skepp, således om ett kulturtillstånd, som, enligt Holmbergs åsigt, vore otänkbart under stenåldern. Härtill komme, att de å hällristningarna afbildade vapnen icke likna dem som begagnades under stenåldern, och att svärd, ett under nämnda period okänt vapen, så ofta ses å dessa tafior.

En del af dessa omständigheter kunna ännu på goda grunder betraktas såsom bevis för, att hufvudmassan af Bohusläns hällristningar ej förskrifva sig från stenåldern. Svagare äro deremot de skäl, som Holmberg (sid. 12 och 13) anför såsom stöd för sin åsigt, att dessa fornminnen ej tillhöra bronsåldern. Dels anser han nämligen vapenformerna å dem vara olika äfven de under bronsåldern vanliga, dels finner han ett skäl för nämnda åsigt deri, att spiraler och andra för bronsåldern utmärkande sirater nästan alldeles saknas å de skandinaviska hällristningarna. Vis-

serligen hafva vi föga skäl att söka sådana ornamet på taffor, der endast föremålens *former*, ej deras *sirater* kunna ses; men man har dock funnit spiraler på några hällristningar, i synnerhet i Östergötland och Skåne, hvilka emellertid nästan alla voro okända på den tid Holmberg skref sitt arbete¹.

Ehuru Holmberg icke var okunnig derom, att man i Danmark funnit »bronzknifvar med inritade skeppsfigurer, hvilka röja en träffande likhet med dem som förekomma på hällristningarna» (sid. 13), såg han dock ej häri — såsom vi nu göra — ett bevis för, att de svenska hällristningarna skulle tillhöra bronsåldern. Han delade nämligen den åsigt, som på 1840-talet hystes af de mest framstående danska fornforskarne, att bronsåldern i Danmark varat vida längre än i Sverige, »ända in i åttonde seklet (?)», och att således de nyssnämnda danska bronsåldersknifvarne kunde vara ungefär samtida med vikingatidens hällristningar i Sverige.

Under det att de bohusslänska hällristningarna följaktligen icke skulle kunna vara äldre än bronsålderns slut, är det enligt Holmbergs öfvertygelse klart, att de tillhöra järnåldern, hvars vapenformer han tror sig återfinna i deras bilder, och att de närmast tillhöra vikingatiden, emedan skepp och sjöstrider så ofta ses på dem såsom minnen af vikingalifvet och dess bragder. Ett bevis för riktigheten af denna tidsbestämning ser Holmberg ätven deri (sid. 18), att man på hällristningarna skulle finna afbildade sköldpaddor, kameler och noshörningar (?), hvilka djur nordborne först under sina vikingafärder till söderns länder efter början af det 6:te århundradet skulle hafva lärt känna.

Att hällristningarna i Bohuslän emellertid ej förskrifva sig från hednatidens allra sista del eller från början af den kristna tiden framgår, enligt Holmberg (sid. 20), deraf att vi på dem aldrig finna de under nämnda tid så vanliga drakslingorna, ej några kora, och ej spår af runor eller annan bokstafsskrift. »Hade någon dylik varit känd den tid hällristningarna inbögges, så är det uppenbart, att man begagnat detta både lättare och ändamåls-enligare medel att åt efterverlden förvara minnet af de händelser, man ville föreviga, och icke det besvärliga och osäkra bildteckneriet».

Holmberg antog, att runorna före kristendomens införande i landet såsom skriftecken uteslutande voro presternas eller några

¹ Se t. ex. »Antiquarisk tidskrift för Sverige», 2:a delen pl. 3 (Östergötland); och Bruzelius, »Sur des rochers sculptés découverts en Scanie» i »Compte-rendu du congrès . . . de Stockholm, 1874», sid. 479.

få invigdes egendom» (sid. 20). Sedan man nu uppvisat, att de mera allmänt varit i bruk här sedan den äldre jernåldern, se vi i deras frånvaro på hällristningarna ett bevis för, att dessa fornminnen tillhöra tiden före jernålderns början. Vi använda således alldeles samma slutledning som Holmberg, men, emedan förutsättningarna nu äro olika, blir också resultatet ett annat.

Detta är icke det enda fall, der orsaken till den enligt vår öfvertygelse oriktiga åsigt, vid hvilken Holmberg stadnat, icke bör sökas hos något fel i hans tankegång, utan endast i en på hans tid lätt förklarlig ofullständighet i kännedomen om de förhållanden, som skulle tjena till förutsättningar.

Häri torde vi ock böra se den hufvudsakliga anledningen till, att Holmberg anser hällristningarna vara ett verk af norrænastammen, d. v. s. af svear och norrmän, och icke af göterna. »Samma forskningar», säger han (sid. 16), »som visat oss Göthernas tillvaro i Skandinavien, hafva och ådagalagt, att de, efter sin invandring hit omkring år 200 f. Chr., . . . icke trängt högre upp än till den naturliga gräns, som bildas af Göthaelf i vester och Bråviken i öster, med deremellan liggande stora inäjar och den tiden nästan ogenomträngliga skogar. Och det är just norr om denna gräns, dit strömmen af Norræna-folket genast vid sitt inträngande nordan ifrån synes hafva vältat sig, och bindrat all invasion af Götherna, som massan af hällristningarna äro belägna, nemligen i Norrige, Bohuslän, Dahlsland, Vermland och Norrlands provinser. Att man söder om denna gräns, således inom Göthastammens forna landamären, träffar samma fornlemningar, särdeles vid sjön Roxen, gör härvid ingen svårighet, då, såsom vi snart skola visa, dessas utarbetning ligger oss långt närmare i tiden än Göthernas utträngande af Norrænastammen, hvilket, enligt Keyzers bevisning, försiggick i 2:dra och 3:dje århundradena af vår tideräkning». Senare forskningar hafva, såsom bekant, visat osäkerheten af den grund, på hvilken dessa förutsättningar skulle hvila.

Deremot har Holmberg utan tvifvel fullkomligt rätt, då han söker bevisa, att hällristningarna äro utförda af Nordens egna invånare — dessa må hafva hört till den ena eller andra folkstammen — och icke af främlingar (sid. 16).

Holmberg ser, och äfven detta säkerligen med rätta, i hällristningarna skildringar af verkliga tilldragelser, men, särskildt i afseende på de bohuslänska ristningarna, anser han det »icke vara möjligt att sätta dessa ifrån traditionen numera isolerade ålderslemningar i samband med några kända historiska detaljer.

Sådant skulle låta sig göra endast genom den lifligaste gissningsförmåga och en hårddragen slutningskonst» (sid. 26). »Man finner lätteligen», säger han vidare (sid. 28), »att de, såsom bildskrift, ämnad att bevara minnet af en viss händelse, icke att egentligen uttrycka någon viss tanka, höja sig vida öfver de råa drag deraf, som man finner hos vilden, men tillika att de ieke kunna jemföras i fullkomlighet med t. ex. Egyptens hieroglyfer. De måste ofelbart hafva sin plats midt emellan dessa båda, och torde närmast kunna liknas med den af Robertson beskrifna forn-mexikanska »tafvelskriften». De likna denna äfven deruti, att förkortningar sällan nyttjas, utan figurerna merendels framställas hela, om man undantager fotsulans ofta förekommande bild, som måhända nyttjas i stället för människans».

De flesta figurerna anser Holmberg beteckna det som de afbilda; endast om några — såsom »hålor, fotsulor, cirkelformer» m. fl. — antager han, att de hafva en symbolisk betydelse. Han godkänner dock icke (sid. 30) Liljegrens åsigt, »att man i hällristningarna tydligen igenkänner . . . lika beskaffade bildliga hopställningar i ristning, som i ord blifvit antydda i versspråket». Liljegen hade t. ex.¹ »fixerat vissa bemärkelser försvårtydda tecken, såsom den af *dryck, vätska* vid de punktlika figurerna eller *hålor*, *bölja* vid den bugtande linean o. s. v., samt uti en hopställd grupp af ett skepp, ett bi och en dylik linea sett uttryckt begreppet *mjödhorn* genom dess bildliga omskrifning »*Biböljans* (honingsdryckens) *skepp*». Uti en punkt eller håla, ställd vid en spjutspets, hade han trott sig finna begreppet *blod*, i dess förmenta omskrifning *spjutets dryck* eller *vätskan*. »Vi behöfva väl icke anmärka», tillägger Holmberg med rätta, »att ett odeladt antagande af detta och dylikt skulle leda alltför långt in på godtyckets och osäkerhetens område».

År 1868, kort före sin död, utgaf ändtligen den då 76-årige **Brunius** under titeln »Försök till förklaringar öfver hällristningar» det arbete, hvilket han, såsom vi sett, påbörjat mer än ett halft århundrade tidigare. Den äldre författaren, hvilken isynnerhet sysselsätter sig med de hithörande fornminnen som finnas i Bohuslän, utvecklar här närmare de åsigter om hällristningarna, som han i sina förut utgifna skrifter framställt.

Sedan han sökt visa, »att de skäl, hvilka Holmberg andragit för bestämmande af hällristningarnes tillkomst under den sista

¹ Liljegen, »Runlära» (Stockholm, 1832), sid. 19.

jernåldern, ingalunda äro tillförlitliga», förklarar han (sid. 157), att han »i afseende på dessa minnestafors ålder vidblir samma mening, som han för ett halft sekel tillbaka fattat». »Jag tror således», fortfar han, »att hällristningarne *egentligen tillhöra stenalldern*, men att de äfven blifvit något begagnade i början af bronsåldern. Alla hällristningar ha nemligen blifvit utarbetade på samma sätt och med bara stenskräfvor; men under den egentliga stenalldern märkas inga spår till biprydnader eller ornament, då deremot under bronsåldern sådana förekomma med en regelbunden och enkel anordning. Man märker å de äldre hällristningarna några spiralfigurer, som ha religiös och symbolisk betydelse; men under bronsåldern äro dessa figurer ej sällan begagnade som blotta ornament. Häraf är uppenbart, att de förra äro äldre än de sednare».

Bland de i senare tid utkomna afhandlingar om hällristningarna i Norden, som icke direkt sysselsätta sig med sådana fornlemningar inom Bohuslän, böra vi i främsta rummet nämna en af riksantikvarien B. E. Hildebrand¹, i hvilken han, hufvudsakligen på grund af likheten i form mellan vapnen å några i Östergötland upptäckta hällristningar och de hos oss funna vapen från bronsåldern, visar, att dessa bergtaffor måste förskrifva sig från sistnämnda tid.

Denna åsigt torde också numera hyllas af de flesta fornforskare både inom Sverige och Norge, i hvilket land under de senaste åren en stor mängd hällristningar blifvit upptäckta².

Endast i afseende på frågan om det *folk*, som efterlemnadt dessa minnen, råder någon meningsskiljaktighet, i det professor Nilsson nyligen sökt bevisa, att hällristningarna i Skandinavien äro utförda af de phoeniciska nybyggare, som hit medfört den

¹ »Till hvilken tid och hvilket folk böra de svenska hällristningarna hänföras?», införd i »Antiquarisk tidskrift för Sverige», andra delen, sid. 417—432; se äfven »Compte rendu du Congrès de Copenhague, 1869», sid. 192.

² Holmboe, »Om Helleristninger i Norden», i »Forhandlinger i Videnskabs-Selskabet i Christiania», 1860, sid. 25—41, 209 och 210; 1865, sid. 201—219. Holmboe anser hällristningarna vara yngre än stenalldern. — Rygh, »Om Helleristninger i Norge», i samma »Forhandlinger», 1873, sid. 455—470, med en karta. — Montelius, »Sur les sculptures de rochers de la Suède», i »Compte rendu du congrès de Stockholm, 1874», sid. 453—474; och i »Revue archéologique», 1875. — »Svenska Foruminnesföreningens tidskrift», sjunde häftet, sid. 65 och följande.

första kännedom om bronsen¹; under det att de flesta andra forskare antaga, att våra bällristningar äro verk af landets egna invånare.

Under en resa i Bohuslän år 1872 hade jag tillfälle att studera några af bällristningarna i Tanums och Vette härader. Vid jernförelse mellan originalen och Holmbergs teckningar visade sig de senare i flere viktiga afseenden icke vara tillräckligt trogna. Såsom exempel härpå meddelas här (fig. 3) en af de på en bällristning vid Hvitlycke i Tanum förekommande yxorna med sitt

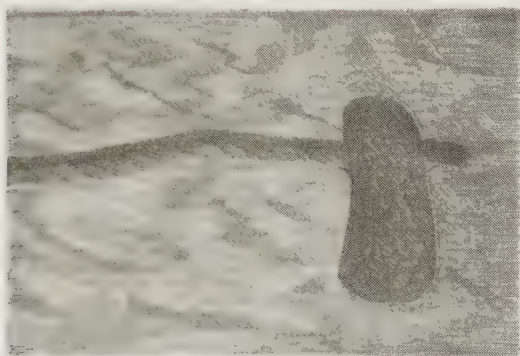

Fig. 3. Yxa med skaft, å en bällristning vid Hvitlycke i Tanums socken; tecknad efter pappersaftryck.

skaft, ritad på trä och graverad efter ett pappersaftryck och en teckning i naturlig storlek, som jag tog nämnda år. Fig. 4 visar samma yxa efter Holmbergs teckning (pl. 13, fig. 36), hvilken lätt kunde förleda till det antagandet, att den afbildade yxan varit af jern, under det att han i sjelfva verket har ungefär samma form som en vanlig stenylxa.

Följande året, 1873, besökte jag några af Tanums bällristningar i sällskap med herr G. Brusewitz, hvilken dervid med sin vanliga noggrannhet aftecknade ett par af dem, bland annat en vid Tegneby, som är återgifven fig. 42 å sid. 37 i första häftet af dessa »Bidrag».

Sedan emellertid herr Brusewitz förklarar sig icke vara i tillfälle att fortsätta aftecknandet af länets bällristningar, åtog sig herr L. Baltzer detta uppdrag och har under åren 1874 och 1875

¹ »Spår efter feniciska kolonier i Skandinavien», i »Svenska Fornminnesföreningens tidskrift», sjunde häftet, sid. 1 och följ.

(dels i naturlig storlek, dels i förminskad skala) afbildat flere hällristningar inom Brastads, Foss, m. fl. socknar.

Ur herr Baltzers arbetsberättelse för år 1874 låna vi följande redogörelse för det sätt, hvarpå han gått till väga för att åstadkomma så mycken likhet med originalen som möjligt. »De berg-hällar, som lämpat sig att aftagas i naturlig storlek, hafva afbildats så att, efter det sorgfälligaste och samvetsgrannaste i akt tagande af den för deras reproducerande mest passande dagern, jag ifyllt figurerna med svart färg och derefter kalkerat dem inmedelst kalker-lärit, som utspänts på bergshällen. De hällar deremot, der svårigheter mött för deras aftagande på nämnda sätt, har jag i mindre skala behandlat, en skala som för hvarje planch finnes utsatt, och må härvid anmärkas, att likaledes för hvar särskild figur densammas längd, bredd och lutning mot horizontal- eller vertikal-planet, ej mindre än figurernas inbördes afstånd, utmätta.

Fig. 4. Samma yxa som fig. 3; efter Holmbergs teckning.

Ytterligare må tilläggas, att den svagare teckningen på en del af plancherne är lämpad efter den mindre tydlighet och skärpa, hvarmed bilderna på vissa ställen å bergshällen framträda.

Såsom prof på herr Baltzers teckningar — af hvilka de som utfördes år 1874 voro utställda vid den arkeologiska kongressen i Stockholm samma år och der ådrogo sig stor uppmärksamhet — meddela vi här dels tre större taflor (i mycket förminskad skala, fig. 5, 6 och 8)¹, dels sex särskilda fartygsbilder (fig. 7, 9—13).

I ett följande häfte torde vi få tillfälle att återkomma till en utförligare redogörelse för herr Baltzers arbeten samt till en framställning af de skäl, som synas oss tala för hällristningarnas samtidighet med bronsåldern, och af dessa fornlämningars stora betydelse för kännedomen om lifvet i Sverige under denna af-lägsna period.

¹ Fig. 5 är samma hällristning som Holmberg i »Skandinaviens hällristningar» meddelat fig. 123; fig. 6 är samma som Holmbergs fig. 110, och fig. 8 samma som hans fig. 141.

Fig. 5. Heltning vid Rönne-Räcken i Grönöds socken; öfverland af Balser år 1875.

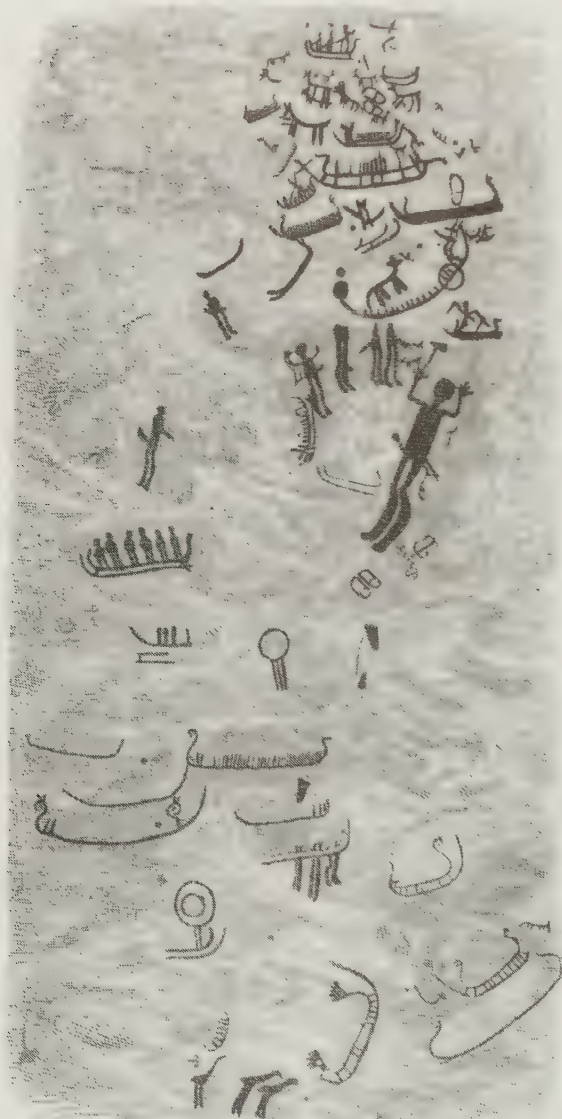

Fig. 6. Hällristning vid Backa i Brastads socken; aftecknad af Baltzer år 1874.

Fig. 7. Skeppsbild vid Lökeberg i Foss socken. $\frac{1}{10}$.

Fig. 8. Hallrrianing vid Lökeberg i Foss socken; aftecknad af Bultzer år 1874.

Fig. 9. Skeppsbild vid Lökeberg i Foss socken. $\frac{1}{10}$.

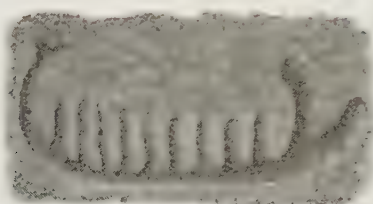

Fig. 10.

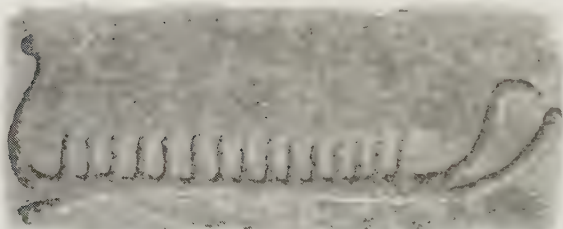

Fig. 11.

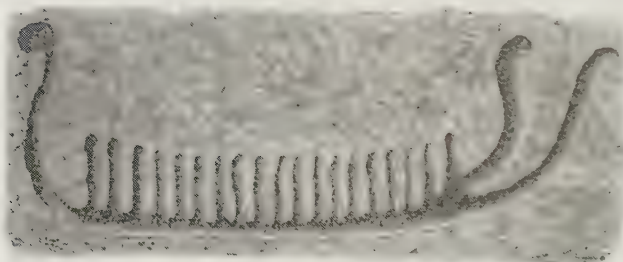

Fig. 12.

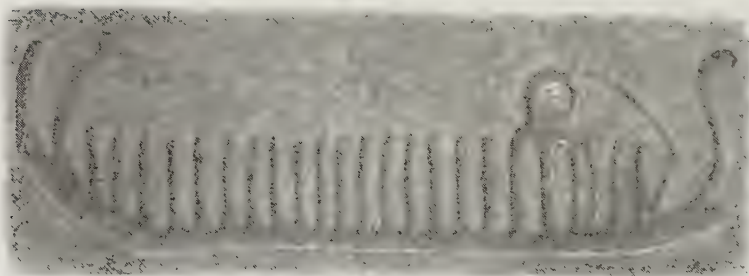

Fig. 13

Fig. 10—13. Skeppsbilder å hällristningarna vid Lökeberg i Foss socken. $\frac{1}{10}$.

Runstenen från Skee.

AF GEORGE STEPHENS.

Under sommaren 1875 samlades medlemmarne af Svenska Fornminnestöreningen till årsmöte i Göteborg. Som man kunde vänta, voro Bohusläns fornminnen i synnerhet föremålet för deras granskning, och de särskilda myndigheterna ansträngde sig att låna ihop föremål värdiga föreningens uppmärksamhet. Ibland andra var herr Gustaf Brusewitz, intendenten vid Göteborgs Musei historiska afdelning, outtröttlig i att föra till staden saker af intresse, förutom de skatter som Göteborgs Museum redan egde. Han lyckades att tillvägabrunga en betydlig utställning, välvilligt insänd från flere håll. Ibland mycket annat såg man der flere dopfuntar från Vestergötland, silfverkalken från Dragsmark, Uddevalla Musei förnämsta saker, samt de stora fornsakssamlingar, som tillhöra friherre C. Cederström i Strömstad, doktor G. A. Ehrengranat i Falkenberg (deribland hans präktiga broneyxa, som han sedermera har skänkt till Statens Historiska Museum i Stockholm), och herr C. F. Lundberg, m. m.

I friherre Cederströms förträffliga samling såg man också midtstycket af en runsten, funnen å Skee kyrkogård i Vette härad, Bohuslän. Jag har min hjälpsamme och lärde vän herr Brusewitz' välbekanta godhet att tacka för en mästerlig pennritning af denne stens alla fyra sidor, tillika med följande underrättelse derom.

Stycket är 18,5 tum högt, och dess största bredd 6 tum. Stenen är af en något lös beskaffenhet och ser ut nästan som trä, med små, knapt märkbara, lysande gyllne punkter öfverallt. Runtecknen äro så djupt och tydligt huggna, att man ej kan miss-taga sig om dem, med undantag af några vissa, der antingen stenens ojemnhet förorsakar osäkerhet eller ock dragen förslitits.

För att nu kunna gifva en fullkomligt trogen bild af detta värderika minnesmärke har jag låtit herr Paecht i Kjöbenhavn beliotypera herr Brusewitz' teckningar, alla fyra sidorna i samma

storlek. Mina läsare besitta därför nu af dessa teckningar alldeles trogna kopior — icke åstadkomna af människohand.

Vid betraktande af detta märkliga minne, är vår första tanke den, att hela stenen ursprungligen var *mycket liten*, och att den från begynnelsen var *nedlagd i grafhögen*, som så ofta varit fallet i de äldsta tiderna.

Dernäst se vi, att *alla fyra sidorna* äro runbeskrifna, hvilket mycket sällan är fallet, och som gifver stycket ännu högre värde.

Men derefter äro vi nedstämda, förtviflade öfver den sorgliga tanken, att denna forna döds-runna skulle vara förlorad för vetenskapen och historien, en stympad rest af hvad den fordom varit.

Men jag är kommen till en behagligare öfvertygelse. Efter ett långt och tålmodigt studium tror jag nu, att stenen i verkligheten är nästan *hel*, — d. v. s. att dess ordalag är sådant att vi, genom jämförelse med de många andra, som bära samma anminnelseformel, kunna med temmelig säkerhet återställa de få bokstäfver som nu fattas, och på detta sätt läsa hela ristningen, som den en gång har stått på runstenen.

I alla fall anbåller jag att få meddela min åsigt om honom, öfvertygad som jag är, att jag åtminstone har viktiga grunder för mig. Fullkomlig säkerhet kan ingen vänta!

Först må vi bestämma, hvilken är den *första sidan*, *begynnelsen* af inskriften, Efter min förmening må den sökas i den *storskrifna* del, som börjar långt ned. Således:

A. Framsidans högsta del.

Denna rad läses, när vi ställa oss på dess venstra sida. Första runan *▼* visar sig i en ovanlig form, då dess armar äro så stora och låga, att ingen plats finnes för själfva foten. Derefter komma U, L, K, samt *en del* af venstra armen af bokstaften M, tillsammans FULK(M..). Här igenkänna vi strax ett mansnamn, sammansatt af FULK och ett ord som begynner med M och haft tre runor — ty endast ungefär tre runor saknas här. Men intet sådant ord har ännu funnits, så vidt jag vet, på våra runminnen. Ett halft dussin sådana namn (bildade af FULK och ett ord begynnande med M..) voro dock en gång i bruk hos de skandogotiska folken. Det kortaste och mest allmänna var namnet FULKMAR; lika kort, men icke så allmänt, var FULKMAN. Troligt är, att namnet här på stenen varit det mycket vanliga FULKMAR.

Anmärkom nu, att inga delnings-punkter finnas på denna sten. Alla orden äro skrifna i ett, — ett bevis på stenens höga ålder. Med ledning häraf och i betraktande af, att nästa ord har *slutat* med K, kunna vi lätt inse, att den nästa sidan är:

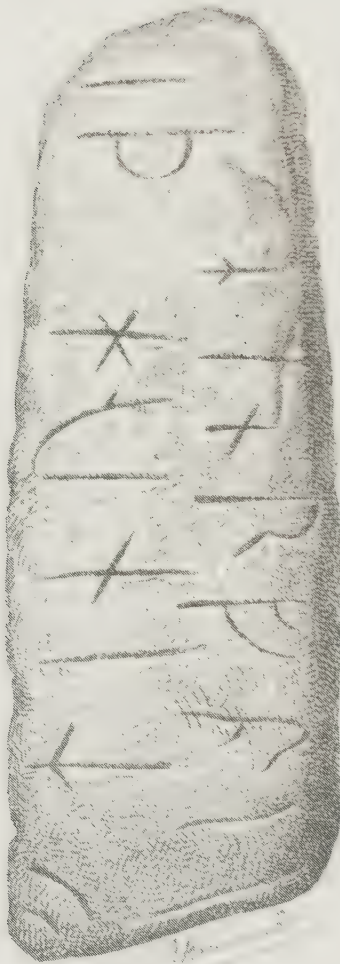
A. FRAMSIDANS HÖGRA DEL.

B. BAKSIDANS HÖGRA DEL.

C. FRAMSIDANS VENSTRA DEL.

D. BAKSIDANS VENSTRA DEL.

B. Baksidans högra del.

Då vi gå från venstra sidan af A till högra sidan af B, se vi, att stafvarne här äro *vänd-runor*, som ofta var brukligt i gamla dagar. Första runan är nu igen . . K. Låtom oss nu sammanhålla, — att endast *ett par* bokstäfver här äro bortbrutna, — att första ordet på stenen, FULK(Mar), är ett mansnamn, — och att nästa ordet är ett mansnamn, — så må vi erkänna det högst sannolika i att detta . . K i verkligheten var AUK, sammanbindande FULK(Mar) och ILFIHR.

Ty de nästa sex runorna äro tydliga nog. De äro ILFIHR, med slut-R (A), som vi veta, en mycket gammal runa. Också detta ILFIHR eller ILFINGR, isländarnes YLFINGR, finnes först nu på ett runminne. Det är ett af de mest berömda i de skando-gotiska landen (i äldre tider sing. WULFING, plur. WULFINGAS), både i sång och saga.

Som sagdt, vid stenens fot saknas nu ungefär 3 runor. Efter två masculina nominativer hafva vi skäl att vänta *pronomen* i nom. plur. masc. (t. ex þIR, DE) efterföljdt af *verbet*. Här är plats till þIR, som vi knapt kunna betvifla en gång funnits. Så komma vi till

C. Framsidans venstra del.

Vi kunna således här vänta att finna *verbet* i 3:dje pers. plur. pret. Det vanliga, kortaste uttrycket är SATU (SATTE, reste). SAT är dock borta, och endast högra hälften af U-et (N) är tillbaka.

Strax derefter kommer stafven af þ, men bågen är bortnött. Här efter följa ISU, således ordet þISU. Men detta är det välbekanta ac. plur. neut. (DESSA), som så ofta finnes i förening med ordet (ac. pl. neut.) KUBL eller KUMBL (*grafmärken, sten och hög etc.*). Efter lokal-dialekten stafvas dessa ord på många vis: þAISI, þASA, þASI, þAUSI, þISA, þISI, þISU, þOSI, þUSI, þUSU etc., och KUBL, KURL, KUMBL, KUMNBL etc. Detta ord-par þISU KUBL, etc., förekommer på öfver 30 runstenar, och intet är vissare än denna stående formel. När vi därför hafva ac. plur. neut. þISU strax före K, är det väl säkert, att nästa ordet var KUBL, ty intet annat sådant tekniskt uttryck begynnande med K finnes på stenarna än just detta KUBL. Ungefär tre runor äro borta. Dessa voro UBL, och ordet var därför KUBL.

Vi hafva nu tillbaka endast sista sidan, som har tvänne rader, — då mycket ännu var att säga, och endast en sida var oskrifven. Derföre, som så ofta, är sista delen af ristningen sammanpressad. Sålunda:

D. Baksidans venstra del.

Efter *subjektet* (sing. eller plur.) och *verbet* (sing. eller plur.) kommer vanligen EFTER eller ÅT, som styr namnet på den döda. De första runorna vid stenens fot kunde icke vara flere än ett par, då de äro så stora. Derföre taga vi det vanliga AUFT (prepos. AFT, AFTAR etc. stafvas på ett halft hundra olika sätt). AU är nu bortbrutet, men FT är kvar.

Härefter vänta vi den dödes namn. Och det finnes också omedelbart efter (au)FT ett namn INUH, här för första gången på ett runminne. Många namn brukades i gamla tider sammansatta med IN. Om INUH (INUK eller INUNG) är ett patronymicum, vet jag icke. Men det står klart nog på stenen.

Vi hafva på dessa grafstenar exempel i hundradetal, att allra-sist står hans eller deras namn, som med egna händer gjorde högen, eller reste och ristade blocken, eller begge delarne. Ofta användes härvid ett verbum, som i senare tider förkortades till FA, pret. FApI, naturligtvis med många dialektiska stafningar.

I öfverensstämmelse härmed står härnäst namnet på runristaren. Ett par runor äro borta, så att endast . . IpÛINR är kvar. Men hela ordet var nästan säkert FRIPÛINR, ty jag känner intet annat skando-gotiskt mansnamn slutande med . . Ip-VINR än just detta FRIP-VINR. Detta finnes emellertid också här för första gången skrifvet med runor.

Sist vänta vi verbet: RISTADE, GJORDE eller dyl., och, som jag har anmärkt, brukades ofta verbet FA, preter. FApI. Detta verbum förekommer i många dialekt-former på run-minnen i Skandinavien och England, både med äldre och med yngre runor.

Skee ligger i Bohuslän, som i långa tider tillhörde Norge. Men på Einang-stenen i Norge, som är från 3:de århundradet och skrifven med äldre runor, står ordet i 3 sing. pret. som FÆIHIDO. På en norsk sten, funnen vid Valdbby, som har yngre runor och synes vara från 9:de århundradet, står ordet i 3 sing. pret. som FApI. Här hafva vi F, Æ, I och stafven på þ (resten är borta); således, så vidt vi kunna se, ovilkorligen FÆI(po) eller FÆI(pi), den förra en äldre, den senare en yngre form.

Hela stenen är nu genomgången. Meningen är fullständig och klar. Jag tror, att inskriften är till sin väsentliga del i behåll.

Första sidan: FULK(Mar

Andra " au)K ILFIHR (þir

Tredje " satU þ)ISU K(ubl

Fjerde " au)FT INUH. (fr)IpÛINR FÆI(pi).

Det vill säga:

FULK(Mar au)K ILFIHR (þir satU þ)ISU K(ubl au)FT INUH
(fr)IþÜINR FÆI(þi)

FULK(Mar o)CH ILFING (de sattE D)ESSA K(ummel, =
grafmärken, e)FTER INUNG. (fr)ITHVIN UTFÖRDE detta.

Minnesstoden är säkert mycket gammal, förmodligen från det 8:de århundradet. Den kunde till och med kallas en *öfvergångssten* från det äldre alfabetet, då den ännu har **F** (som sedermera blef O) i dess ursprungliga värde som Æ. Namnen tillhöra också de fornaste tider.

Men möjligen kunna andra förklara detta minnesmärke på annat vis. Med glädje skulle vi helsa en sådan bättre tolkning. Teckningarna stå för allas ögon.

Önskeligt vore, om friherre Cederström ville godhetsfullt införlifva detta fornminne med de andra från Bohuslän, som Göteborgs Museum redan besitter. Vi skulle alla tacka honom!

Från Göteborgs anläggning.

AF ARVID KURCK.

Det nuvarande Göteborg har, ehuru mycket yngre än flertalet af våra städer, dock icke förvarat rätt mycket af enskildheter från sin grundläggning och sina äldsta tider. Några meddelanden och utdrag ur samtida brev rörande dessa ämnen torde derföre för staden och orten vara af något intresse, isynnerhet då dessa brev alla äro från framstående personer inom den nya staden, och afgifna till Axel Oxenstjerna, som tyckes hafva haft sig uppdragen ledningen af densammas alla angelägenheter. De hafva anträffats i den för vår hystoriska forskning åt alla håll ytterst rikhaltiga så kallade Oxenstjernska samlingen uti Riksarkivet.

Redan under Carl IX:s tid började man att inse vigten af en hamn vid västkusten, om Sverige skulle kunna med fördel deltaga i den transatlantiska världshandel, som då begynt att hastigt utvecklas hos alla Europas sjöfarande nationer. De tidigare anläggningarna af städer och befästningar vid Göta elf hade icke egt framgång, ty under fejderna med Danmark voro de så godt som oafbrutet oroad, och vid det olyckligt förda krig, som slöts genom freden i Knärröd 1613, fanns icke mycket kvar af det äldre på Hisingen belägna Göteborg, och detta jemte de kringliggande trakterna innehades af danskarne. Fredsunderhandlingarna, på svenska sidan förda af Axel Oxenstjerna, sökte dock att, om äfven på hårda villkor, kunna återvinna det förlorade Elfsborg, samt dermed, utom de landsdelar som voro närmast belägna, segelfarten på Göta elf och möjligheten att åter uppbygga en stad vid densamma, der den större handeln kunde få sitt hemvist. Konung Gustaf II Adolf skattade lika högt som Axel Oxenstjerna denna fördel, men endast med de största uppoffringar lyckades det att

efter sexåriga dryga utbetalningar, slutligen anskaffade genom utländska lån, få den så kallade Elfsborgs lösen erlagd och dermed år 1619 herraväldet återställt kring den viktiga Göta elf. Redan året förut utsåg Gustaf Adolf platsen, der han ville uppbygga en ny stad. Hvarken det gamla Göteborg, eller nya Lödöse, vanligen Nylöse kalladt, ansågos efter krigets härjningar förtjena att på oförändradt läge åter uppbyggas.

Den af konungen valda platsen hade visserligen fördelar, men åtskilliga svårigheter skulle öfvervinnas, innan bebyggandet kunde börja. Stränderna både af elfven och af Mölndalsåsen, vid densammas utfallande i den förre, voro på ena sidan omgifna af sankar och vattendränkta kärr och ängar, på den andra deremot af högländare marker, sänkande sig mot vattendragen med så ojemna sluttningar och fördjupningar, att på sina ställen betydliga fyllningar voro nödvändiga.

Till skydd mot hafvets och elfvens stigande, liksom för att öfvervinna de sankar delarnes olägenheter, fordrades äfven hela terrängens böjande, och för att erhålla jord härtill borde ett kanal-system, som lättast kunde lemnas sådan i riklig mängd, användas.

Dessa kanaler voro äfven beräknade till fördel för rörelsen och handeln, och staden borde, dessutom anläggas efter holländskt mönster, då den var ämnad att blifva en holländsk koloni.

En sådan plan var utan tvifvel särdeles god. Holländarne voro vid denna tiden Europas förnämsta handlande folk, och med intet annat stodo svenskarne i så nära beröring både genom handelsförhållanden och politiska förbindelser. Axel Oxenstjerna hade för dem mycken förkärlek och hoppades, att genom deras inkallande fördelar skulle beredas det unga samhället, samt att detsammas hastigare utveckling kunde ernås genom deras erfarenhet, förmögenhet och kända hushållsaktighet.

Staden borde derföre äfven genom sitt anläggningssätt och bebyggande vara för dem inbjudande. Läget och de särdeles fördelaktiga privilegier, som man tänkte gifva, voro äfven gynnsamma för större handelsföretag, och härtill kom att religionsstridigheter i deras eget land gjorde dem benägna för utflyttningar. Äfven egna lagar och eget språk ämnade man låta dem behålla i det nya fäderneslandet, men den önskade religionsfriheten var svårare att bevilja. Gustaf Adolf hyste stora betänkligheter vid att medgifva någon sådan, och presterskapet beskärmade sig öfver vadan af att den lemnades. Den erhöles dock, och inom kort fick staden en reformert kyrka.

Redan under de sista åren före Elfsborgs-lösens erläggande hade Jacob van Dijk, Sveriges dåvarande resident i Holland, erhållit befallning att söka förmå icke endast rika handlande derstädes, utan äfven industriidkare och landtmän att hit öfverflytta, och de anlände också efter hand, så att i Nylöse och på andra ställen i närheten af den blifvande nya staden funnos icke obetydligt antal utlänningar bosatte redan före densammas grundläggning. Bland dessa var äfven Abraham Cabeliau. Han hade under Carl IX:s tid varit särdeles verksam vid anläggandet af det äldre Göteborg, dit han flyttade 1609. Sedan detta blifvit härjadt af danskarne, bosatte han sig 1611 i Stockholm, hade flerårig befattniug i Liffland vid svenska arméen derstädes, men hade derifrån återvändt till sin fädernestad Amsterdam. Han återkom på Axel Oxenstjernas begäran till det nya Göteborg, der han till följd af framstående egenskaper mycket användes. Både genom honom och genom Sveriges agenter i utlandet fortsattes införskrifvandet af kolonister, hvilka efter hand ankommo, icke endast från Holland utan äfven från Tyskland och Skotland. I andra trakter af landet funnos äfven vid denna tid så många utlänningar bosatte, dels som köpmän dels äfven i mindre kolonier, att man egde erfarenhet af fördelarne af dylika införskrifningar.

För att infria de gifna löftena kunde icke längre anläggandet af den nya staden uppskjutas. På våren 1621 anlände Adler Salvius dit, försedd med omständliga instruktioner för sitt värf som grundläggare af densamma. Det var hans första steg, temligen sent taget, på en sedan oafbrutet lysande embetsmannabana. Han hade nämligen länge fortsatt sina resor och sitt vistande i olika länder på kontinenten, var nyligen hemkommen och i Stockholm gift med en rik der bosatt tysk guldsmedsenka, då han erhöi detta sitt första uppdrag af sin »befordrare» Axel Oxenstjerna.

Hans första bref är dateradt Lödöse den 18 Juni 1621 och lyder:

»Nådige Herre

»E:s N. böer och skall min willige tjenst och hürsambeet, så länge iagh leffwer, altidh redebogen finnes. Hwarföre efter E:s N. befalte migh senast at advisere E:s N. om hwadh nödigt kunne synes, will iagh E:s N. här medhienstligen tilkenne gifwe, hwad iagh vthi alle mijn Instructions artielcr här nedre hafwer kunnat förätte. Först höi iagh rådbstufwe och läth proclamere, at alle the som tänckie till at nedersättie sigh hwsiligen j Gothenborgh,

skulle komme tilstådes och lätthe inskriffwe sitt namn och condition i borgare-rollan. Men här till dagz äre icke öfwer 16 komne; ty the wele först see privilegierne, som ännw tilbakes äre; så är och nw störste deelen förrest up i landet til marknad. Sedan hölt jagh Ingenieuren¹ fljttigt ther till, at heele staden måtte bliffwe particulierment afstucken. Men för den förskräckelige storm och owäder här hafwer warit, hafwer han icke kunnat mehr än 4 dagar ther vpå employert. Äre fördenschuld allenast hufwudpålerne öfwer heele staden sätte, men alla privatæ possessiones oaffmätade; hwilket efter thet kan migh någorlunda förhindre, när singuli efter lätten begäre wette sijn rätte platz, och han ändeligh voort wil," efter K: Mitz befaluigh, vp til Johannis², hafwer han sin famulum instrueret och qwarr lathet, medh hwilken, samt medh Walmästerna, iagh skall, så mykit möyelig är, migh vdj nödh behielpe. Der han likwäl icke aldeeles behöfdes hoos H. K. Mitt, woro wäl nödigt, at han strax kumme tilbakes igen, och blefwo här, sålunge stadzens fundament lades, på dett at tompterne motte bliffwe både rätt deelte, såsom och proportionaliter öfwer heele staden upfylte, att gaturnes canaler wäl förordnes, och hwsens brandmwrar rätt sätties, så och at them holländske bönderne måtte landet blifwe tildeelt efter nederländsk mensur nemligh morgentaal; ty efter wår wele theet icke antage, then the icke förstå. Elliest hafwe ock Walmästerne nogh sielfe till at göre, så at the icke kunne alt så fljttigt dirigere som nödigt är. Der till medh besörie sigh en part, at efter Ingenieuren reeser så hastigt vp, något motte blifwe på nytt förändret, wele fördenschuldh icke gerna lätta eller byggia, för än han kommer tilbakes.

"Till thet tredie, efter treggiabande hws skole byggias, af jdel trää, af jdel steen, eller trähws medh steengafwel, gjorde iagh ock tree pottor, och kastade så många låtsedler i hwar, som tompterne för hwar hopen wore på cartet per numeros signerede, lathendes them sudan tage loth på rådstufwan, hvar vthur then potta, han wille byggia hwset efter, nemligh at the som wille byggia steenhws, toge litt: A. på sedelen, och N:o 1, 2, eller 3; och så fort ahn medh B. och C. Så märker iagh at trähws medh steengafwar warde mäst tagne, ty alle begäre lügenheet widh watnet, och fly despencer på steenhus.

"Till thet fierde, wärderede iagh medh gode mäns ord, hwadh hwariom och cenom böör för vpfylningh på tompterne, antingen

¹ Den här omnämnde »Ingenieur» hette Johan Schultz.

² Midsommartid.

af staden eller privatis wederläggies, såsom ock at någres hwss måste neder rijfwes och försätties.

»Till thet fempte, städzlen på Sewedals Häredt expirerer först om Johannis, ther till haffwer iagh thes recognition differeret. Holländske bönder äre här någre fhå, hwilke iagh låther vthsee sigh landh hwar theet begäre, och circumscriberet medh 4 pålar, så wijdt the begäradt. Sedan gör iagh köp medh them at the skole gifwe för hwart morgonland 2, 3 eller 4 Daler, pro terra situ et qualitate; till wijdere beeskedh. När tå Ingenieuren igenkommer, få både iagh och the först wette, huru många mårgenland ther vpå äre, och huru mykit för heele landet skal gifwes. Belangende Justitien och Politien, så äre här confusionis omnia plena; och supina legum ignorantia. Lites skall iagh lijkwähl, så mykit möjeligh är, alle despechere. Nylösestadz regemente synes stå bättre in consuetâ confusione, quam si aliquid pro hac tantum æstate innovetur, doch altidh Sweriges lagh oförkränkt. Vthi Gothenborgh äre icke öfwer 3 eller 4 hws sätte, derföre behöfwes icke stoor ordonance ther ännw. Allenast beschwäre the sigh högeligen at medh Nylösa translation sålenge dröijes. Aff främmande länder hafwer man här inga advis d'importance; ty af vthländske skip är här allenast en Schotskman. Rex Daniæ sägz hafwe för någre dagar sedan warit Haffniæ, och låthet allestädes på sine forteresser här wedh gränserne stark guarnison sätte. Hwadh wijdere kan occurrere, thet skall iagh E:s N. medh förste lägenheet tilkenne gifwe. Dette hafwer iagh, fölliande mijn commissiions ordningh, här till dagz kunnat vthrätte. Will här medh haffwe E:s N. sampt medh E:s N:s heele höge hws och familie Gudh Alz mechtigh ödmiukeligen befahlet» etc.

I en bilaga tillägger han följande frågor:

I. »Om Adelsmän må tage små tompter, at byggia trähws vpå, vthan nadstufwor¹, ther the kunna allenast hwijla, och insättie siue hästar, när the komme i staden; ty om sådant är ahnhället.

II. Om ock Handtwerkzmän må drifwe handell; ty ther efter wele en part lotta, och byggie hwserne till.

III. Quem terminum ponam Nylosiensibus intra quem domos transferant Gothenburgum? et quâ arte illinc invitos exigam; an vi et comminationibus incendij ædium? an vero inprimis mitius, videlicet interdictione commeatus et translatione mundinarum hebdomadiarum Gothenburgum?

¹ Nadstufvor: boningsrum med sängplatser uti den öfre våningen af hus, som i den undre hade stall och annan uthusinredning.

IV. Här hafwe någre lottat; komme sådan och bäre lotten igen: hwadh man them skal swara? Jagh mener ändeligen nödigt wara, at hwar och en contenterer sigh medh sin loth.

V. Efter steenhws tompterne äro 100 fötter länge, och 36 brede; och icke kunna heele vthbyggias aff steen; huru många fötter in altum et longum skall byggias?

VI. Här äre hollendske bönder, som icke wele antage heele hemman, vthan hafwe warit vth på landet, och vthsedt sigh en platz så eller så stoor, then ofta till åtskilliga byar länder. Om man skal tage ett stycket aff then ene, och thet andra aff hans granne, och göre ther ett land aff (ut petunt) thet man them skall arrendere? och hwadh them androm skall gifwes til wederlagh, om icke theres vthgifter ther efter skole minskas? Eller ock skall man them inthet accordere, medh mindre the begäre heele heemane, såsom thet nw swenske bönder besittie?¹

VII. Om icke alle, som wele tage tompter, måge thette migh tilsäija och vthlofwa:

1. Att the wele berede, circumscribere, och vpfylle theres tompter till Michaelis.
2. At alle bestelle wärkie och materie till byggie öfwer winteren.
3. At the alle hws medh panne skole täckia.
4. At the alle hws (ejusdem generis) lijka höge och store skole göre.
5. At alle steenhws medh brandmwr skole mwras.
6. At alle trähws medh nadstufwor skole byggias widh gaturne².
7. Att alle skole sijne hws innan tilkommande Michaëlis öfwer ett år förfärdige.

Uti ett annat bref, dateradt Gothenburg den 10 Juli 1621, på latin och nästan uteslutande rörande politiska angelägenheter och farhoga för Danmark, bifogas en *Pro memoria* på svenska af följande lydelse:

»E:s N:de täcktes låthe giffwe migh skriftligh information, hwar iagh hade migh j föliande dubieteter att effterrätte.

1. När skole privilegia begynne få sijn kraft? Skal thet skee ifrå privilegiernes dato, efter the, vthan twijfwel, på

¹ Det synes troligt, att de så kallade »länderierna» äro dylika till storlek efter önskan och utan afseende på mantal lemnade forna arrendejordar, som innehafts af de holländska bönderna.

² Genom denna anordning singo icke envånings trähus ligga vid gatorna.

- samme dato öfver 16 år revoceres: eller ock ifrån den tiden magistratus urbicus blifwer satt?
2. Om ock Nylöse borgare, medan the än j Nylöse sittie, skole samme privilegier njute och bruke?
 3. När privilegia begynne få sijn vigueur, om tå Elfzborgz Stadthollere eller Fougde skole öfver dett heele territorio privilegiato någon jurisdiction haffwe? et quantum? an tantum executionem?
 4. Om Lagmanen och Häredzhöfdingen skole vthj Sewendaals Häredt här efter administrere rättegångerne? Såsom ock, om the och elliest skole hafwe der aff deres seedwanlige ränta?
 5. Om ryttere och knechter, sampt annan sedwanligh afkortningh, må nw, såsom tilförende, bliffwe.
 6. Om Hjsingen ock är förähredt till staden, efter dett författes vnder Sewendals Häred j jordbboken?
 7. Om icke borgerskapet må sittia j Nylöse till första währ? Ty emot hösten går all theres näringh ahn; så är ock tå icke heller bonden att bekomme, som dem kan hjelpe flyttie.
 8. Om icke the som j första begynnelsen här äre, måge lotta om en wiss ort j staden, hwilken så många tompter begriper, som sortientes äre? (Contra quam hactenus fieri voluit Mathematicus). Ty elliest blifwer en stoor deformitet i staden, der det cena hwset skall stå och roopa efter det andre.
 9. Efter denne maxime går ibland alle, att ingen täncker till att bättre byggia, än han will gerne mista; hwadh råd och medell der emoth skall vptänkias?
 10. The som skole byggia steenhws, huru många år the få der vpå respijt? Om the icke få welkor, at byggia sålenge, baak på tompen, gode sköne träbygninger?
 11. Hwilket ställe man skall deele dem till, som wele byggia kåål- trä- och stall-gårdar? och huru store platzer?
 12. Efter j Gothenborgh shåå wele boo, derföre at tijt ingen, eller lijten, tilförningh af landet kommer; ty alle omliggande Häreder äre förarrenderede, och bonden dieriz icke före sitt j staden till någon annan, än till arrendatoren, för hwilken skuld den meenige hopen får intbet, medh mindre the dett köpe aff arrendatorerne; hwadh härvthinan skall ordineret?

Bestyret med anläggandet af den nya staden gaf, som man finner, mycket att tänka på. Adler Salvius var också föga nöjd med sin befattning och skref redan den 16 påföljande October:

»Nådige Herre!

»Gwdh weet at iagh E. N. icke gerna molestere wille, hwar iagh det kunde förbij gå. Nw falle här så många dubieteter in, som icke allenast denne ort, vthan ock heele statum concernere, at iagh på somblige icke fördrister migh at resolvere såsom ingen macht och autoritet der till hafwande. Så efter jagh icke weet, om och Dikius¹ snart kommer eller ej; derföre begärer iagh tiensteligen E. N:de tächtes sijn sententz, hwar icke migh, dock Öfwersten Stiernschöldt² at tilsände, hwadh vthj föllliande saker ståar till at göre. Först, äre här två frantzösche borgare frå Diepen, som begäre före sitt godz vth och inn tollefrijdt, beropendes sigh på den mutuel contract, som Carolus Nonus, inclutæ memoriæ, skulle hafwe medh Henrico quarto confirmeret, säjandes der hoos, at wåre swenske icke betale någre gabeller in Gallia (der om iagh Erich Larsson³ j Stockholm hafwer tillschrifwidt och rådfrågat); och der denne ortz inwhonere blefwe försäkrede på den frijbeeten j Frankrijket, meena the at här skulle wäl en hoop Honguenotter komme til att boo, efter the så förkufwes in Gallijs. Frågan är, om wij skole dem denne gångh låthe frij passere, eller ej? Tollenären seer thet nödigt. Sedan, hafwer här för någon tijdh sedan warit en tydsk kiöpman, den sitt godz hafwer tree åthskillige Nylöse inwonare borgat, och der vpå här tagit hwar theres handschrift och beplichtelse; är sedan reest medh et Konghelle skip åt Tydsklandh, men vnder wägen j Danmarch, der the böörfaste läge, dödh bleffwen; så är på den ort alt det han medh sigh hade, der iblandh ock desse handschriften wore, vpschrifwidt och obsigneret, och hafwer der stådt ähr och dagh, och är nw, efter j medlertijdh ingen arfwinger alngafz, fisco Regis Daniæ tilfallet. Frågan är, om fiscus Daniæ tanquam verus harum obligationum bæres kan kräffwia den gäldh vth här, och om wåre benemde borgare skole honom den betale? Öff: Stiernschildt meener ney; ty der är allenast papperet, men här äre sielfwe penningarne, hwilke derföre synes här dana-arl

¹ Jacob van Dijk.

² Öfwerste Nils Stjernskjöld var kommandant på Elfsborg och stathållare i Sevedals härad.

³ Erick Larsson, rik handlande i Stockholm, sedermera anlad von der Linde.

wara. The vdj Bahws, som på K. Mtz wägnä j Danmarch gälden fordra, post varias disputationes, begäre för all consequentz schuld h halfparten at bekomme, och den andre halfwe deelen wele the cedere fisco Regis nostri. Till thet tridie. Det är händt, at Nylöse köpswenner, som äre vthländler födde men hafwe här burskap wannit (om här i riket födde, såsom ock exteris här boolfaste, är ingen quæstio), när the hafwe warit j Tydsklandh, hafwe the inthet skip recta på Nylöse funnet, vthan hafwe most sände sitt godz medh Mastrand- eller Konghelle skuthor; när nw godzet j Konghell, om hijt at sände, vthskipes skulle, är det der arrestet för tollens schuld, så at iagh hafwer två reesor most schrifwe dijt om relaxation på arresten til wijdere beskeed, det the och hafwe tillathet, doch icke vthan caution. Frågan är, om icke, efter transactionerne, indifferenter alle Sweriges borgare, böör tolfefrij wara vnder heele Danmarckz Crona? Eorum ratio dubitandi är, att sådane vthländske födde och ogifte eller oboolfaste Danmarkz borgare icke hoos dem sielfwe så stoor frijheet hafwe, såsom danske födde, eller ock exteri där gifte och grundfaste män, wele fördenschuld at ey heller wære skole så frij hoos dem wara, emot theres egen lagh. Ja der det tillstadies skulle, rådas the, ut ajunt, at Gotheborgz privilegier skole så många fremmande köpswenner framdeles här in locka, at the icke allenast Sverige, vthan ock både Danmark och Norrige medh theres handel förderfwe skole; ty det kostar inthet mehr dem, än tijio daler och sex åhrs borgen. Den consequentz, märker iagh af deres discours, at the wele här medh således förekomme. Doch hafwer iagh most loffwat them, at iagh E. N. der om adwisere skulle, excluso præiudicio, quod ex dubitatione forte consequi videretur. Och äre desse the tree frågor, på hwilke iagh E. N:s resolution tienstligen begärer, eller der möyelig woro, iagh kome här ifrå, at Öff: Stiernschildt motte them bekomme. Jagh ligger här medh stoort förtreet och möda. Ty alle stadzens gamble officiales, förmärkiandes deres tillstundande förändringh, hafwe sigh sjelfwe caseret, och iagh hafwer ingen macht at creare magistratus, ne quidem hos minores gentium forte. Fast iagh ock än hade satt der någon till, så hade mijn ordningh strax slages omkull aff Dijkio; ty för privilegiernes ahnkomst, kunne inge beständige ordiantzier göres. Moste fördenschuld här vthstå det förtreetlige öffwerlop allena, som tilförende hwar och en j synnerheet, borge-mästeren, rådmän, stadzschrifwere, byggemästere, kyrkiowardh, ja snart sagdt stadztjänaren, förestådt hafwe, och hafwer icke födan för mödan. Förvthen det, at iagh moste lägga om till skiutzhäst

alle the som igenom häradet reesa, det iagh icke kan H. K. M:tz rätté passwijsere ännw förholle; och står derföre illa medh Hollenderne. Ja det som är intolerabile, iagh ligger här j een perpetuo meta för dem, the der inthet sökie än huru the kunne per occulta sophismata olämpa och giöre oss Swenske odiosus summæ majestati j the saker der the icke see gerna wij skole hafwe handen j sodet medh them, vthan at the måge råda öfwer alt alleena, medh någre blinde swenske tilsynesmän. Är ändan godh, så är alt godt. Beder fördenskuldh rätt för Gudz schuld, E. N. werdiges tückies migh ifrå denne odiosa et periculi plena servitute gunsteligen befrije. Jagh begärer tusend gånger heller leffwe såsom andre skattgifwande Konungens vndersåther, eller och reese så vjdt ifrå mit fäderneslandh, at iagh der aldrigh börer eller spörrier vthaff. Jagh skall befijte migh om medh högste tacksamheet sådant igen hoos E. N. at förtiäne; och will här medh hafwe E. N. medh sampt E. N. heele böge hws och familie Gwdh dem alzmectigeste samtz ödminkligen befaledt etc.

Efter detta dröjde det icke länge, förrän befrielsen kom, ty redan den 5 November, eller blott några veckor senare, var den omtalade Dijkius anländ till staden och afsände under denna dato sitt första bref till Axel Oxenstjerna.

Till födseln holländare och under många år af svenska regeringen använd i olika befattningar, senast som resident i Holland, torde han till den svåra befattningen af den halft holländska ny-anlagda stadens styresman blifvit vald till följd af noga känne-dom om sina landsmän och deras vanor och förhållanden. Hans bref äro ganska talrika, oftast på holländska eller latin, några på tyska, men endast ett par officiella skrivelser på svenska, hvilket språk han sjelf icke tyckes varit mäktig. I alla de nyssnämnda språken visste han dessutom, att rikscantzleren var lika hemmastadd. De på latin äro ordagrant återgifna längre fram, som bilagor. De på holländska deremot äro knapt förtjente af att tryckas utan förutgående öfversättning, som icke kunnat erhållas.

Dessa liksom de på latin innehålla dock åtskilliga meddelanden om stadens tillväxt och inkomster samt fortsatta utveckling och bebyggande. Om försöken att förmå allt flere holländare att inflytta förekomma ätven åtskilliga rapporter. De förmögna köpmännen och industri-idkarne sägas vara rädda för den långväga flyttningen, synnerligast då de vid framkomsten icke för penningar kunde få tak öfver hufvudet, utan nödgades lemna sina bekväma bostäder i hemlandet för att här börja som nybyggare och med uppförandet af sina blifvande bostäder.

För att lätta bebyggandet efter holländsk sed utsändes 1622 stadens architect Petrus Theodori i sällskap med Peter Langeren, en af de tvänne holländske rådmän, som öfverkommit för att organisera det holländska rättskipningsväsendet. Den andra af dessa rådmän var Egidius van Eijch. En viss Jacob van Vosselen från Rotterdam, sedan några år bosatt i Nylöse, var nu borgare i Göteborg och ämnades af van Dijk att ordna stadens tullväsende samt hvad som rörde den utländska handeln.

Befästandet af staden förordas vid olika tillfällen. Såväl de väntade utlänningarne som de redan befintliga invånarne hyste stor fruktan för danskarne, som från deras närbelägna områden lätt kunde anfalla staden.

Van Dijk, förut kallad stadens kommissarie, blef efter ett par år (1626) utnämnd till burggreffe och qvarstodnade i Göteborg med visshet till 1629, måhända ännu längre.

De af Salvius väntade privilegierna utgäfvos redan 1621, men torde först något senare begynt att träda i gällande kraft.

Från regeringen ankommo med korta mellanrum synnerligast under de första åren en mängd kungabref, afseende det unga samhällets förkofran och utveckling.

De inflyttande utlänningarne, mest tyskar och holländare, höllo först sin gudstjenst i sina egna hus, men sedan 1622 offentligen i ett enskildt hus vid Vestra Hamngatan; efter tillåtelsen; år 1623 att sjelfve få bygga sig kyrka och förskaffa sig prester från Tyskland, inköptes en gammal träkyrka från Nylöse, som uppfördes der nuvarande Tyska kyrkan är belägen. Den var dock redan 1634 ansedd så förfallen, att den måste nedtagas och ersättas af en annan, som, invigd 1648, erhöll namn efter drottning Christina. Den förste tyska pastorn Kleinschmidt ankom 1623, prestvigdes i Skara, och ställdes liksom öfriga tyska prester under inseeende af superintendenten, som tillika var svenska församlingens pastor tills år 1655, då superintendenturen upphörde samt biskops- och pastorsembetena åtskildes.

Hvarest den första svenska gudstjensten hölls, är obekant, men 1633 invigdes den då nyss färdiga svenska kyrkan eller Domkyrkan, som den senare kallades, och till hvilkens byggande alla kyrkoherbergen i Vestergötland lemnat bidrag; dessutom hade rådmännen Egidius van Eich och Hans Anderson fått tillåtelse att inrätta ett lotteri, af hvilket vinsten för in- och utländsk lottförsäljning tillföll kyrkan.¹

¹ Cronholm, »Gustaf Adolfs Historian», 4, sid. 68.

Sylvester Phrygius, staden Göteborgs förste superintendent, skrifver rörande sin befattning åtskilliga bref till Axel Oxenstjerna (alla på latin) och ett af dem åtföljes af en P. M., som torde förtjena att anföras:

»På efterskrefne petiter och begär begäres ganska vnderdänligen aff H. K. Mitt nådige och önskelige swar.

I. Att H. K. Mitt wille Gwdz theus alldrabögstes namn till ähra och loff, wår oförmängde och reene religion till stadfästelse och vthwijdgelse, medh sitt konlige breff haffwa förbundet, att ingen disparis religionis minister bliffwer här efter medgiffwet, göra nogen gudztienst för them, som sigh nidsättia vthi Gothaborg: vthan heller nådigast efterlåter thec främmande en wällärd lutherisk predikant, som är förfaren vthi thett niderländske språket.

II. At ministerium Gotheburgense måtte nu thenne gången bekomma en wiss ordning, huru wijdt the sigh med sectariorum begrafningar, barnadoop, fadderskap och ächtenskapz copulationer inlåta skola.

III. Mådan ännu inga wissa Superintendentiæ Gotheburgensis termini äre affmätne, begäres på thet vnderdänligaste, att så många prestigäld måtte komma ther vnder, som nu liggia till Hospitalens tiggerij, och vthj saligh och högloffligh i åminnelse K. Carls tijdh haffwa legat til scholæpersonernas soknegång vthi Nylösa: på thett Superintendens aff thesse prestmän kan vthwälia sigh två förfarne män, som bliffwa honom biståndige, icke allenast vthj många sällsamme, hastige och oförmodelige fall, som sigh ofta thär nidre tildraga, vthan ock till att vprätta en godh kyrkiodisciplin, och andra (här i rikzens församlingar bruklige) nyttige ordningar, hwilke ifrån ofredens begynnelse och näst in til nu äre förfalne.

IV. Efter Superintendens och pastor Gotheburgensis haffwer ett swagt vnderhåld, och ganska ringa vpbörd aff the swenske, vthi theres fattigdom och booflytiande, buller och oro, bekommer och ingen hielp aff the främmande, eller sectarijs: att H. K. Mitt nådigast wille igenom hwadh medel, H. K. Mitt är behagligit, låta hans salarium förbättre, på thett han, i then stoorä olägenheet, icke allenast icke måtte thär lijda stoor nödh och armdom, vthan ock måtte bliffwa mächtig, att låta noget årligen aff trycket vthgåå både in- och vthrijkes.

V. Sedan Nylösa stadh bleff affbränd och förstörd, haffwer ther icke waret nogen wiss Rector scholæ, vthan tree olärde per-

soner, then ene en tysk soldat, then andre en gammel harpe-slagare, then tridie en gammel bondeklockare, hvar igenom vngdomen är bleffwen mächta förderffwat och agtlösa(?). Bliffwer för then skull vnderdånigen begärt, att en skickligh Rector scholæ kan bliffwe thär, in til thes staden kommer till sin fulkomlige floor, på thett sättet försörgd, som högtprjisligh ibugkommelse K. Carl i sin regementz tijdh, en Scholemästare thär årligen vppehölt.

VI. Genom hwadh medel kyrkian, scholstugen och pastoris gärd skole vpygde bliffwa, thär i Götheborg.

H. K. Mitz

vnderdånige och troplichtige tjänare

Sylvester John. Phr(ygius).»

Vidare följer klagomål öfver dr. Torstanus, den förre pastorn, som icke efter konungens befallning flyttat till Skäddvi, så att Phrygius med bustru och barn och sitt fattiga bo nödgas sitta öfver vintern vid Fäsberg.¹

Detta och annat missnöje med löneinkomsterna synes snart nog blifvit undanröjdt, men skolvården tyckes länge hafva fått vänta både på lärare och inkomster.

Nylöse torde slutligen 1623 blifvit öfvergifvet af sina borgare, hvilka småningom godvilligt bosatte sig i Göteborg, och den gamla af både fiender och vänner redan ofta misshandlade och nu till största delen förstörda staden undgick lyckligen den här-
ofvan omnämnda, af Salvius föreslagna utvägen, att genom påtändning blifva tillintetgjord för att dermed tvinga invånarne till utflyttning. Detta Salvii förslag var emedlertid icke nytt, ty redan konung Gustaf den I föreslog 1545 samma utväg för att efter förnyade påminnelser förmå de envisa Nylöse-boarne att flytta sin stad.² »I begeer att vette vår villien», skrifver han, »um Lössise by; så kunne wij intet synnerligitt svare ther till, esther the ingalunda vele till den städ man them hafva vill. Synes oss förthen-skuld better och mere rådeligt vare (hvar Gudh förbjude något bårt påträngde), att J heller lathe sticke elden på the prackers neste än de skulle bliffve fienderne till deel». Detta allt oakadt har Nylöse ända hittills bevarat någon del af sin sega tillvaro, dock allt sedan 1623 under benämningen »Gamle staden».

¹ Annex anslaget till superintendenten, som dessutom uppbar kyrkotionden från Skeplanda och Brystada kyrkoherbergen.

² Granberg, »Göteborgs historia», sid. 5.

Från Rosenskjöld, justitiæ-president i Göteborg 1636—50, förvarar Oxenstjernska arkivet en mängd bref. De förtjenade att noggrannare genomgå, då de innehålla en mängd upplysningar hörande till Göteborgs äldre historia. Endast några obetydliga utdrag kunna nu här meddelas:

1636 d. 16 Aug. -- — »Såsom iagh för detta hafwer E. N:der och H:ter åthskillige resor om denne stadsens irregular tillståndh underdänelig adviserat; så tackar iagh Gudh för hans guddomelige wälsignelse, att iagh på denne korte tijdh, igenom flit och arbete, hafwer kommit honom uthj någon lijten bättre stat, än han tillsförende hafwer warit uthj, det andre af adel och oadel skola framdeles wetta E. N:der och H:ter ödminkelig berätta. Borgerskapet störste deelen, så wäl fremmande som inländske, äre godt folck, och förmeenar migh wäl komma till rätta med them och på een godh wägh bringa. Största konsten är att civil omgå med them och bruke moderation både med fogelighet och strängheet uthj rättgongz saker. Den stoore oeenigheet här till warit hafwer, är sig mäst der uthaf förorsakat, att borgerskapet (helst uthländske nationer) hafwe ingen synnerlig affection draget till een part af the fremmande, som them regeera skole, efter som E. N:der och H:ter der om framdeles nådigst förnimmandes warda. Om the utskickade här ifrån Götheborgh warda underdänelig anholandes om prolongation på privilegierne, och uthj synnerheet om tollfrijheeten, så är thet (efter mitt ringe och eenfaldige förstånd) intett rådeligit att efterlåtas, alldenstund alla borgare här i Göteborg boendes, icke allenast af wære egne swenske, uthan och andra nationer som draga ett redeligit swenskt hierta, hafwa på een kort tijdh åthskillige resor discurerat med migh ther om, och bära een styggelsse till thet stoore underslep, som ther medh här till skedt är, och een hoop banquerotterer, som hafwa sigh gifwit till borgare och här nedsatt, andre fremmendes godz uthj monge åbr i deras namn antaget och tollen således försnillat; och när dhe hafwe samkat pungen full, resignerat sig här ifrån, hwilken oloflige handel een godh deel än nu bruke. Hwarföre, sådant till att förekomma och af wägen ställa, så tillbiuda sigh alle som till H:s K. M:t och fäderneslandet ett oprichtigt hierta draga, att wele fast heller gifwe een lijdelig toll, än cronones intrader skole så falskeligen blifwa försnillade, helst af them som cronan ingen foordeel med tiden hafwer till att förmoda, hwileka sittia på språng efter frijheeternes förlopp att begifwa sigh här ifrån. Detta ställer iagh ödminkelig underdäneligh vthj E. N:ders och H:ters gunstige och nådige discretion. I går, som war den 15 hnius, hafwer iagh

med några af radet mönstrat denne stadz soldater, och befinnes efter som medföljande munster lengd wijdere uthwijser, nemlig: 106 man, alle uthwalde anseelige karlar. Men det är stoor skada, dhe wetta icke thet ringesta att bruka sina gewähr, hwarecken med pijkar eller musqueter. Deras förman är een tysk, een skräddare, som inthet myckit kan sielf, derföre är honom ondt till att lära andra.» — — — — —

I ett annat bref skrifver Rosenskjöld om sina otillräckliga löneförmåner, att han på sine gamile dagar med hustru och stor familj måste lida nöd, om han i Göteborg stadnar. »Och så framt Göteborgz stadz förfaldne regemente, som är med lagh och rättskipande, bygningers oprättande, commerciers och handels fortsättande, gode ordningers stiftande, och stadsens gemene loflige administration, skall komme uthi sin rätte effect och på fötterne igen, bör then, som sakerna af hiertet trooligen mener, arbeta ther på natt och dagh, och gifwer honom mera än till öfuerflödh att skaffa» etc. »Den swenske præsidenten — hafwer fram för alle andre störste besväret» Till borggreffe föreslår han »en redelig troobiertet swensk man».

Ar 1637 i September klagas åter för Axel Oxenstjerna öfver den dåliga lönen och den besvärliga befattningen. Syndicus eller stadens secreterare har 400 riksdaler i lön, presidenten har icke mera. Den senare har ej endast att göra med justitien, »som härtill skeppsbrott lijdit hafwer», utan äfven besväret med att i ordning ställa och reparera stadens förfallna bygningar, om hvilka ingen förut wårdat sig. Allt är så dyrt, utom fiskwaror, att han under detta och förra året kommit i stor skuld.

— — — — — »Vice Burgkgrefwen Daniel Lange (tillförendes stadens Syndicus) hafwer uthi åhrligh lön 1000 riksdaler och den bästa bondegårdh, som finnes uthj heela Sefvedals Häredt, och sitter medh een familia af fem personer. Den som nu Syndici embetet bekläder är een ung man, sitter medh tree personer, och hafwer lijka lön medh migh, nemlig 400 riksdaler, och iagh sitter medh een familia af aderton personer. Alla fremmande som arrivere till staden, både adel och oadel, gå the andre stadens förmän förbi och sökia migh, och iagh tencker till att holla H:nes K. M:t min aldranädigstes uthkorade Drottningz och Arffurstinnes sampt den höghloflige konunglige regeeringens högheet och reputation i högste ödhmiuk underdånig reverentz och acht, för dhe'monga fremmande nationer

per i staden boendes äre. Gudh hafwer och gifwit migh monga barn, der af 9 söner lefwe, så lenge Gudh nådigst behagar. Till deres information och optuchtelse hörer myckit, och medelen äre migh fattig man uthur benderne, och tencker lijkwäl att låta opfostra dem uthj Gudz frucktan och alla christelige dygder till H:nes K. M:t:z och mitt k. fäderneslandz tjenst. Lefwer förden-skuldth uthj den ödhminke underdånige trogne förtröstning, att E: Ex:t:z nådigst bebiertar min stoora ölägenheet, som iagh fattig man i monga åhr lijdit och uthstådt hafwer, att jagh på min ålder-dooms dagar icke må lijda nödh.» — — — — —

År 1689 i April omtalar Rosenskjöld de arbeten han utfört sedan sin ankomst till Göteborg i April 1636:

»Stadssens förfaldne bygninger beläggande, hafwer iagh effter all meniskeligh och möjeligh fljtt driffwit, och aff nye bygdte fem broer aff eek och annat trädwärke, ett huus af 3 wåningar medh 3 fångelser aff steen, ett huus af trädwärke, der alle croonones och stadssens materialier skole bliffwa förwarede, tneune nye bomer aff master, beslagne med starcke longe jerndaggar, befäst watukanten medh nye påler, föruthan hvad iagh elliest hafwer repareret, så vth som innan staden och ögonskijnligt åhr, effter som stadz byggemestarens Eylef Stiddens räkenskap wijdare vthwijer. Och åhr alt förne arbete driffwit och i wärcket stält föruthan någon stoor penninge spillo aff stadssens intrader; Arbetet hafwer iagh låthet driffwa med stadssens soldater, jenuwel dagzwärke aff borgerskapet effter Hans S:ge Kon:ge Maj:t:z nådige resolution, dat. Elfsborgh den 5:te Novemb: 1624, huileket till förende intet skedt åhr, vthan alt sådant arbete i otrenge måle blifwit betalt aff stadssens inkompt, medh dess märkelige skadha.» — — — — —

Att döma utaf ett bref från 1640, synes Möndalselvans canalisering först då med allvar bedrifvits. Året derpå hade greve Per (Brahe) hedrat staden medh ett besök, och Rosenskjöld uttrycker den mest underdåniga tillfredställelse deröfver, att hans grefliga nåde med välbehag beskådat den då färdiga canalen och på densamma gjort en färd, åtföljd af stadens och borgerskapets notabiliteter, hvilka vid afresan följde honom på väg i båt.

Till följd af den skyndsambet, med hvilken de anländande främlingarne nödgades förse sig med bostäder, blefvo dessa i allmänhet föga sorgfälligt bygda.

De sumpiga tomterna fordrade grundens förstärkande med pålning, men äfven detta arbete tyckes blifvit illa och ofullständigt verkställt, att döma efter det ofta omtalade förhållandet, att husen voro bristfälliga och så illa underhållos, att de stundom instörtade.

Det vid staden brända teglet ansågs äfven så dåligt, att byggnadernas sämre beskaffenhet också deraf förklarades.¹

Staden hade efter sitt första bebyggande en fullständigt holländsk prägel, och omkring år 1650 ansågs den nästan som en holländsk stad. Boningshusen, liksom äfven magasinerna, sträckte sig med gafarne så nära kanalerna som möjligt, och flere af gatorna voro derföre trånga och smala. Både kanalernas och hamnens pålverk och skoningar hade genom vattnets åverkan och dåligt underhåll länge varit i bedröfligt skick. Omkring 1640 voro de dock iståndsatte.

Skeppen kunde då gå upp till köpmännens packhus att der aflemna och mottaga varor. År 1653 kallar den engelske ambassadören Whitelocke Göteborg den bäste af Sveriges sjöstäderna, och lofodar belägenheten så nära öppna hafvet. »Denna stad är nu», säger han, »mest fullbygd, har åtskilliga vackra hus af tegel, god handel och i proportion af storleken mycket folk, deribland en mängd holländare och skottar. Fästningsverken äro i godt stånd med djupa grafvar och vallar, och till besättning 1200 man af drottningens folk, och dessutom 4000 enrollerade borgare, som göra tjänst vid påfordran under urgrefvens kommando».

Det gammalholländska i byggnadssättet bibehöll sig icke länge. Den ena stora eldsvådan efter den andra lade staden delvis i aska, och för hvarje gång återuppygdes den bättre, men efter rådande smak.

Under tidernas fortsatta lopp har Göteborg blifvit en så fullständigt modernt bygd stad, att knapt spår finnes kvar af det äldre bebyggandet, men det oaktadt lemnar den dock ett både egendomligt och tilltalande intryck. Det regelmässiga anläggningsättet, mängden af kanaler och de välbygda gatorna påminna om utländsk inverkan och om en tidig och oafbruten välmåga, som våra öfriga städer sakna.

¹ Cronholm i sitt omfattande och detaljrika arbete »Gust. Adolfs historia», innehåller i 4:de delen (sid. 58—68) en mängd uppgifter rörande Göteborgs anläggande. Några af dem hafva här blifvit anförda.

Från våra dagar tala i Gustaf Adolfs stad dyrbara byggnadsföretag och smakfulla anläggningar om stora och ovanliga uppoffringar åt allmännyttiga företag, visserligen i första rummet vitnande om ökad handel och förmögenhet, men också om frändskapen med äldre och yngre släkten af främmande kolonister, som lemnat i arf en företagsamhet, hvilken med stora steg synes föra det lyckliga samhället till än vidare utveckling.

Bilagor.

Bref från Jacob van Dijk till Axel Oxenstjerna.

1. Den 12 Januari 1622.

Illustris generose Domine.

Duo fere nunc sunt menses, quod satis periculose, dubia spe vitæ ægrotavi, imo ad desperationem omnium, qui me in hoc statu viderunt: sed Deo optimo maximo aliter visum, natura tandem morbum superavit, et meliuscule nunc habeo, tenuiter tamen, ut semper valui ex quo hic fui, sive is animi, sive corporis, sive, utriusque languor sit, ferendum quod sine Deo mutari non potest. Provinciam satis duram hic sustineo, negotium mihi est cum plebe indomita, et quibusdam mortalibus ex veteri magistratu, quibus, instar equi et muli, intellectus non est.

Aliquot post adventus mei dies in hanc urbem, senatui populoque Nilosiensi mandata Regiæ Matris exposui, nec non regia privilegia publica prelectione in templo promulgavi; tempus unius mensis, quo omnia civitatis iura, et privilegia expirarent, ipsis præfinivi: hoc elapso, magistratum veterem Nilosiæ abrogavi aliosque in illorum locum substitui, qui nunc Gotheburgi suos conventus agunt; præterea etiam quædam ex voto, satis fæliciter expediti, multis dissidiis sopitis et extinctis, affusa aqua cantæ moderationis. Grata hæc quidem illis et accepta, sed omnes abhorrent a migratione, et dici non potest, quam ægre avellantur ab bara ista porcorum. Unde ipsis hæc spes, fore ut possint manere, coniectura assequi non possum. Interim ego ad præcidendam illis omnem spem mansionis, ipsum Nilosiæ locum, in quo nunc habitant, agrumque circumiacentem, qui communis hactenus fuit omnibus incolis, ideoque minus fructuosus (cum nemini curæ esse soleant, ut deberent, quæ pluribus sunt communia) Hollandis rusticis, quos hic repperi, ad octennium elocavi, prætio hand vili, ut pote, singula iugera, (quæ mergentalen apud Hollandos vocantur) quatuor thaleris annuis. Ea conditione ut suis sumptibus cultorem terram reddant in posterum, fossis necessariis more Hollan-

dorum ductis; cum ad discernendos limites uniuscuiusque fundi, et exonerandam aquam, qua submersa plerisque in locis antehac iacuit, tum ne ager omnis simul depascatur, et pecori pastus tandem deficiat, sed suo tempore commodius detur quantum necesse est. *Ærarium civitatis Ghoteburgicæ* hac locatione adauxi ad duo millia thalerorum annua: dimensa enim habemus supra quingenta iugera. Hæc omnia tamen, una cum prædiis rusticorum, quibus civitatem Regia *Mattas* donavit, non sufficiunt infinitis pæne sumptibus, in usum novæ urbis quotidie impendendis. Petrus *Langeren* et alter ille Petrus Theodori, architectus noster, ex hoc portu vela fecerunt in Hollandiam, 14 Novembris præterito, de itineris successu necdum intellexi. Certiorem me reddunt literæ amicorum, exaratæ *Amsterdami* 7, et *Hamburgi* 16 Novembris (præter quas, adhuc nullæ ad me sunt perlatæ) plures esse in utraque republica aut civitate mercatores, quibus prorsus constitutum est, primo vere, una cum familiis vertere solum, et sedem fortunarum suarum collocare in hac urbe. Perquam diligenter etiam hac de re scripsi ad familiares meos et notos in Hollandia, non dubito quin multos ad migrationem induxerim; quod spero brevi intelligemus; sed utinam integrum mihi fuisset, cum mercatoribus hæc coram agere, plus præstitissem unico die, quam scribendo toto anno. Qui has ad Tuam Dom. defert, est præcipua causa huius scriptionis; nomen ipsi *Jacobus van Vosselen*, natus *Rotterdam* in Hollandia, nunc civis et mercator *Gotheburgensis*, aliquot annos vixit *Nilosia*, vir probus et boni nominis: destinatum huic munus exigendi portorii exterarum mercium, quæ reg. privilegiis, de vectigalibus non eximuntur; idque pro semisse civitatis, secundum tenorem privilegiorum: ex meo nunc consilio hoc iter suscepit, ut eadem opera, etiam illam partem quæ *Regiæ Matti* debetur, ex consensu Dom. T. et Senatus Regni, ad placitum Sac. Reg. *Mattis*, colligere ipsi liceat. Non puto operæ prætium esse, et nequiquam, ex re et utilitate Reg: *Mattis*, alicui hanc locare; cum nulla nunc subesse potest fraus, ut pote præsentibus legitimo magistratu, et tot inspectoribus, quorum maxime interest ut vectigalia rite solvantur: Itaque spem ipsi dedi, ut a Dom. Tua hæc facile obtineat, quæ ne eum fallat Dom. Tuam vehementer rogo. Salve et vale vir et Domine illustrissime, cui me, fortunæque meas unice commendo, spem reliquæ vitæ et existimationem prorsus committo. 12 Januarii 1622.

Tuæ Dom.

addictissimus in æternum

J. van Dijk.

m. p.

(Öfversättning¹).

Välborne, ädle Herre.

Det är omkring två månader, som jag varit rätt illa sjuk med fara för lifvet, ja, så att alla förtviflade som sågo mitt tillstånd; men Gud den högste fogade det annorlunda. Naturen öfvervann slutligen sjukdomen, och jag mår nu en smula bättre, klen i alla fall, såsom min helsa alltid har varit, sedan jag kom hit; vare sig det nu kommer af själens eller kroppens mattighet eller af bådaderas, måste det bäras, som Guds vilja förntan ej kan ändras. Jag har att tåla ett rätt sträfft land, jag har att göra med ett nackstyft folk och några ur det gamla rådet, hvilkas förstånd ej är bättre än hästars och mulars.

Några dagar efter min ankomst hit till staden föredrog jag för rådet och menigheten i Nylödöse K. Maj:ts mandat, äfvenså lät jag i kyrkan offentligen uppläsa de kungl. privilegierna; en månads tid utsatte jag, hvarunder alla stadens rättigheter och privilegier skulle utslockna. Efter dess förlopp uppläste jag det gamla rådet i Nylödöse och satte andra i deras ställe, hvilka nu hålla sina sammanträden i Göteborg; dessutom gjorde jag till min belåtenhet undan åtskilligt annat rätt lyckligt, stillade och släckte mången missämja med en varsam hofsamhets vatten. Detta var dem visserligen i smaken och välbehagligt, men alla afsky de flyttningen, och det står ej till att uttrycka, med hvilken svårighet de slita sig från denna svinstiga. Hvarifrån de fått detta hopp, att de skulle kunna få stanna kvar, kan jag icke gissa mig till. För att afskåda dem hvarje förhoppning, har jag emellertid arrenderat ut sjelfve Nylödöses plats, der de nu bo, och det kringliggande fältet, som hittills brukats som allmänning af alla invånarne och derföre gifvit mindre afkastning (emedan ingen plägar bry sig om, såsom han borde, hvad som är för flere gemensamt), på åtta års tid åt holländska bönder, som jag funnit här, för ett icke obetydligt pris, nämligen hvarje plogland (som hos holländarne kallas *mergentalen*) för fyra daler om året: på sådana vilkor, att de på egen bekostnad göra marken för fram-

¹ Öfversättningen af detta och de följande breffen är gjord af c. o. amanuensen i kungl. riksarkivet dr: E. Hildebrand.

tiden bättre odlad, med nödiga diken dragna på holländskt sätt; detta så väl för att utmärka gränserna för hvarje stycke land och afföra vattnet, som förut på flere ställen öfversvämmat marken, som ock på det att hela fältet ej på samma gång må afbetas och boskapen slutligen sakna bete, utan hvad nödtorftigt är beqvämligare gifvas i sinom tid. Staden Göteborgs kassa har jag genom detta arrende ökat med två tusen daler årligen, vi ha nämligen uppmätt öfver femhundra plogland. Allt detta sammanlagdt med de bondgårdar, hvarmed Kongl. Maj:t begåfvat staden, förlå ej för de nästan ändlösa utgifter, som dagligen fordras till den nya stadens behof. Peter Langeren och den andre Petrus Theodori, vår byggmästare, hafva seglat till Holland den 14 November nästlidne; om resans utgång har jag ännu ingenting förspott. Bref från vänner, skrifna i Amsterdam den 7 och i Hamburg d. 16 November (de enda som hittills kommit mig till handa), underrätta mig om, att flere köpmän finnas i båda staterna eller städerna, som äro fast beslutna att första vårdag med sina familjer utvandra och hit till staden flytta sin förmögenhet. Så enträget som jag också skrifvit härom till mina vänner och bekanta i Holland, tviflar jag ej på att jag förmått många till flyttningen; hvilket jag hoppas, att vi snart få spörja. Men ack, att jag hade kunnat i egen person handla härom med köpmännen: jag skulle hafva uträttat mera på en enda dag än genom skrifvande under ett helt år. Den, som öfverbringar Eders Nåd detta, är förnämsta orsaken till denna skrifvelse. Han heter Jakob van Vosselen, född i Rotterdam i Holland, nu borgare och köpman i Göteborg och har lefvat några år i Nylödde, en redlig och väl frejdad man; honom har jag tilltänkt sysslan att utkräfvat tullafgift för de utländska varor, som ej genom K. privilegier fritagas från tull; detta för stadens halfpart efter privilegiernas lydelse. På mitt råd har han nu företagit denna färd, för att få tillåtelse att på samma gång med Eders Nåds och Riksrådets samtycke, så länge det behagar K. Maj:t, få upptaga äfven den del som tillkommer K. Maj:t. Jag tror ej, att det lönar mödan, och ingalunda är enligt K. Maj:ts fördel, att bortarrendera denna syssla åt någon annan, då intet svek nu kan förekomma, helst som den lagliga magistraten och så många uppsyningsmän äro tillstädas, hvilkas högsta intresse är, att tullen ordentligt inflyter. Derföre har jag ingifvit honom hopp, att han lätteligen skulle utverka detta af Eders Nåd och beder jag Eders Nåd enträget, att han ej deri må svikas. Med bästa önsknningar för Eder helse och välgång, ädle Herre, anbefaller jag åt Eder mig sjelf och min lycka mitt hopp för fram-

tiden och mitt anseende öfverlemnar jag alldeles i Eder hand.
D. 12 Januari 1622.

Eders Nåds
i evig tid tjenstvilligaste
J. van Dijk.
Egenhändigt.

2. Den 22 Januari 1622.

Illustris et generose Domine.

Obsignata iam epistola, quam Dom. T. scripsi, in gratiam civis nostri Jacobi van Vosselen, traduntur mihi literæ amicorum Amsterodamo; quarum exemplaria duo per famulum meum Dom. T. mittere operæ prætium duxi. Intelliget enim ex illis Dom. T. quam plena, et certa nobis spes affulgeat, rei bene gerendæ apud Hollandos mercatores in condenda hac urbe. Responsum ad has literas misi ex tempore, in quo ahimum illis addere, multisque rationibus persuadere conatus sum, ut sine dilatione quamprimum huc veniant, iterque ad Reg. Ma:tem maturent; meam intercessionem et operam, ubicunque necesse erit, in omnibus ipsis offerens, data spe a Regia Ma:te illos exoratu:ros, quidquid rationi consentaneum fuerit. Præterea consilio cum illis communicato, de multis aliis rebus, hoc negotium concernentibus, (id quod serio a me efflagitarant) urbem hanc non obstante onere belli Polonici hac æstate ad resistendam subitam et inopinatam aliquam hostium incursionem, et duobus aut tribus subsequentibus annis, contra omnem vim hostilem vallo et fossa posse muniri significavi et nihil interim periculi imminere a vicinis Davis, ex icto nuperrime fœdere, solida nunc et stabili amicitia nobiscum iunctis.

Adhæc, non esse quod illos absterreat, aream civitatis adhuc vacuam carere domiciliis, omnes enim Nilosiæ incolæ, mense Aprilis proximo, huc certo ad nos advolaturos, itaque hanc curam me suscipere, ut apud honestiores cives unusquisque pro sua commoditate præparatam inveniât domum, in qua tam diu diversetur, donec aut aliam conducat, aut ipse adificet. Hæc et alia quædam, ut pote de locatione agrorum, de monetali, et altero illo confessionis augustanæ ecclesiæ ministro, ut quamprimum uterque veniat, de promontorio portus nostri, in quo ex arboribus erectam invenient nautæ pyramidem altitudinis 62 ulnarum, ita ut nullius præternavigantis conspectum effugere possit, et tutiorem portum a freto Gaditano ad terminos usque maris Baltici nemo

facile inveniat, satis prolixè ipsis rescripsi; expectans T. Dom. responsum, si quid addere præterea ipsi visum fuerit. Ex hisce adiunctis interrogationibus superintendentis nostri magistri Sylvestri, et responsionibus concionatoris Hollandi, intelliget Dom. T. quid inter illos actum sit in causa religionis. Obnixè nunc rogo T. Dom. ut porro christianum hoc negotium apud archiepiscopum upsaliensem et statum ecclesiasticum prudenter dirigere et favere velit. Faxit Deus optimus maximus, Sac. Regiam Matrem sanam et incolumem habeamus reducem. Nullus dubito, quin hæc confessio Reg. Matris satisfaciat: Quod si ita sit, et incolæ Nilosienses vi maiori compulsi, huc ad nos migrare cogantur sine ulteriori tergiversatione, id quod omnium primum est, et caput hujus negotii; deinde si Sac. Reg. Matris, hac ætate palam fecerit, munitionem urbis Suxæ Matris, cordi esse, ausim facere sponsionem, et quid vis deponere, ni effecerim ut brevi quoque tempore nova hæc civitas, in nobilissimum evadat emporium. Credat velim mihi Tua Dom. nunc tempus est aut nunquam erit, hoc opus serio promovendi, ut successu temporis tandem perficiatur. Quidquid etiam adversantibus et repugnantibus Nilosiensibus hoc anno non fit, e manibus elapsa tam præclara occasione, postea non fiet. Subsisto, ne prolixior sim, adeoque T. Dom. molestior gravioribus occupatæ, unum si addidero, quod lubens et ex animo facio, omnem existimationem meam æternæ ignominie, et vitam hanc morti, me devovere, nisi vere, et sincerè, de hoc negotio scribam, et me fidelissimum atque zelosissimum Sacræ Reg. Matris ministrum comprobavero. Vale illustris generose Domine. Gotheburgi 22 Januarii S. vet. 1622.

Dom. Tuæ æternum
addictissimus
J. van Dijk.
m. p.

(Öfversättning.)

Välborne och ädle Herre.

Det bref var redan försegladt, som jag skrifvit till Eders Nåd till förmån för vår borgare Jakob van Vosselen, då jag fick bref från vänner i Amsterdam, af hvilka jag ansett det löna mödan att med min tjenare skicka två stycken till Eders Nåd. Eders Nåd skall af dem finna, hvilket fullviset hopp ler emot oss att väl utföra våra saker i afseende på denna stads grundläggning hos

de holländske köpmännen. Jag har i tid afsänt svar på dessa bref, der jag försökt att öka deras hog och att med många skäl öfvertala dem att utan uppskof med första möjliga komma hit och påskynda sin resa till Hans K. Maj:t. Jag erbjöd dem i allt, hvarhelst det skulle finnas af nöden, min mellankomst och mina tjänster och gaf dem hopp att kunna af H. K. Maj:t utbedja sig allt hvad skäligen vore. Dessutom sedan jag delgifvit dem mitt råd om många andra ting, som rörde detta företag (en sak, hvarom de allvarsamt bedt mig), antydde jag, att denna stad, oakadt det polska krigets tunga, under denna sommar och två eller tre följande år kunde för att motstå ett plötsligt och oförmodadt fiendens anfall mot hvarje fiendligt våld förses med mur och graf, och att ingen fara under tiden hotade från våra grannar, danskarne, nu mera efter det nyligen slutna fördraget, förenade med oss i en fast och stadig vänskap.

Dertill behöfde de ej afskräckas deraf, att stadens mark ännu vore tom och utan bostäder; ty alla Nylödöses invånare skulle nästkommande April månad flytta till oss, hvarföre jag åtog mig att sörja för, att hvar och en skulle hos de redigare borgarne finna ett hem i ordning till sin bekvämlighet, der han kunde dväljas, tills han antingen hyrt eller sjelf uppbyggt ett annat. Detta och ett och annat derjemte, isynnerhet om jordarrenden, om myntväsendet och den der andre kyrkans tjenare utaf augsburgiska beakännelsen, att båda skulle komma med det första, om landtongan vid vår hamn, der sjömän finna en af trä uppförd 62 alnar hög pyramid, så att den ej kan undgå någon förbiseglandes uppmärksamhet, och man lätteligen ej torde finna en tryggare hamn från Cadix till Österajöns slut; för detta har jag vidlyftigt nog redogjort, och jag väntar på Eders Nåds svar, om Ni funnit något böra tilläggas. Af dessa bilagda frågor af vår superintendent magister Sylvester och svar af den holländske predikanten skall Ers Nåd finna, hvad som mellan dem blifvit handladt i religionssaken. Ifrigt ber jag nu Ers Nåd, att Ni vidare ville försigtigt styra och befordra detta kristliga ärende hos ärkebiskopen i Upsala och preteståndet. Gifve Gud den högste, att vi må få Hans K. Maj:t sund och helbregda tillbaka. Jag tviflar ej, att denna förklaring tillfredsställer Hans Maj:t; att, om så är och Nylödöses invånare, pådrifna med större kraft, tvingas att flytta hit till oss utan vidare undanflykter, hvilket är det första af allt och hufvudsaken i denna fråga; vidare om Hans K. Maj:t denna sommar offentlig gifver till känna, att stadens försvar ligger Hans Maj:t om hjertat, vågar jag gå i borgen för och utfästa hvad som helst, om jag ej

inom kort tid lagat, att denna nya stad förvandlats till den mest blomstrande handelsstad. Tro mig, Eders Nåd, nu är det rätta ögonblicket, eller kommer det aldrig, att med allvar föra detta värf framåt, på det att med tidens lopp det äntligen må fullbordas. Hvad som genom Lödösebornas afvoghet och motspänstighet ej sker i år, skall ej hädanefter ske, om vi låta ett så lysande tillfälle glida oss ur händerna. Jag stannar för att ej blifva för vidlyftig och falla Eders Nåd, upptagen som Ni är af allvarligare saker, till besvär. Jag tillägger blott en enda sak, men gör det villigt och af hjertat, att jag offrar hela mitt anseende åt en evig skymf och detta lif åt döden, om jag ej skrifver sannt och uppriktigt härom och visat mig som Hans M:ts trognaste och ifrigaste tjenare. Farväl, ädle, välborne Herre. Göteborg d. 22 Jan. gamla stilen 1622.

Ers Nåds

i evighet tjenstvilligaste

J. van Dijk.

Egenhändigt.

3. Den 3 Februari 1622.

Illustris generose Domine

Omnino mihi persuasum habeo, eodem fere tempore, imo die quo gratissimas Tuæ Dom. literas accepi, etiam ultimas meas in fasciculo iunctas, per famulum meum Tuæ Dom. esse traditas: quid prioribus evenierit, quas scripseram 12 Januarii, in gratiam civis nostri Gotteburgensis Jacobi van Vosselen, valde demiror. Ex hisce (modo recte omnes perlatae sint) satis abunde Tuæ Dom. constare potest, in quo statu versentur res nostræ, et quam certa nos teneat spes, incæptum hoc præclarum opus ex animi sententia promovendi; quidque rescripserim ad difficultates Amsterodamensium, quæ a mercatoribus moventur, quo ipsis puto plene satisfactum esse: itaque nihil in præsens habeo, quod præterea Tuæ Dom. respondere queam; in dies ab amicis Amsterodamo expectamus latiores literas, quas non ita pridem illinc Hamburgum missas et in via alicubi hærere, fidem mihi fecit Samuel Lotius. Beaverit me Tua Domin., si intelligam Sac. Regiæ Ma:ti, nec non Tuæ Dom., aliisque Begni Senatoribus, grata esse et accepta, quæ hactenus in hoc negotio peregi. Necesse nunc est ut in tempore prospiciatur de illis quæ porro restant agenda, quorum primum obtinet locum migratio Nilosiensium, ut in prioribus meis Tuam

Dom. serio monui. Hanc, virtute Instructionis meæ, publica auctoritate urgere non desino, ut videre est ex postremo hoc adiuncto mandato; sed vereor ne sine vi maiori et manu regia hæc facile expédiantur. Mitto Tuæ Dom. instructiones secretiores quas petit, olim fidei meæ comissas, et literas alicuius momenti, quas hic ad manus habeo; reliqua in ædibus meis Hagæcomitis, una cum aliis eiusdem generis rebus secretioribus, capsâ inclusa, quam diligentissime servantur, ad quam nemini datur accessus, ita ut vix alius, præter me, auferre illa possit. Curabo tamen cum reliqua suppellectile huc deferantur, quam primum, ex elementissima Regiæ Martis voluntate, certior ero, me in hoc munere et loco mansurum, constituto certo stipendio, quod sit in annum sumpsum satis. Hoc negotium Tuæ Domin iterum atque iterum de meliori nota commendo, atque omnem fiduciam existimationis, privatarumque rerum in perspectissima illius erga me benevolentia prorsus colloco. Vale illustris, generose Domine. Gothoburgi, 3 Februarii 1622.

Tuæ Dom.
devotissimus

J. van Dijk.
m. p.

(Öfversättning.)

Ädle, välborne Herre.

Jag är fullt öfvertygad om, att ungefär på samma tid, ja på samma dag, som jag fick Eders Nåds välkomna bref, också mina, i ett häfte hopbundna, blifvit af min tjenare öfverlemnade åt Eders Nåd. Hur det gått med de förra, af den 12 Januari, i hvilka jag lade mig ut för vår Göteborgs-borgare Jakob van Vosselen, undrar jag storligen. Af de förra (må de blott hafva blifvit riktigt framlemnade) kan Eders Nåd rätt utförligt finna, huru våra saker stå, och hur säkert hopp vi hafva att befordra detta påbörjade lysande verk till en önskelig utgång; och hvad jag svarat på Amsterdammarnes svårigheter, som väckas af köpmännen, hvarigenom jag tror dem hafva blifvit fullt stälda till freds. Sålunda har jag för närvarande ingenting, som jag dess utom kan svara Eders Nåd. Dagligen vänta vi utförligare bref från våra vänner i Amsterdam, hvilka Samuel Lotius försäkrat mig icke för så länge sedan blifvit afsända derifrån och nu ligga öfver någonstädes på vägen. Eders Nåd skall göra mig lycklig, om jag förnimmer, att hvad jag hittills i denna sak utträttat varit Hans K. Maj:t, äfvensom Eders

Nåd och andra rikets råd till bebag och af dem gillats. Nu är det nödvändigt att i tid sörja för hvad som ännu återstår att göra, hvaribland Lödösebornas flyttning intager första rummet, såsom jag i mitt förra bref allvarsamt påmint Eders Nåd. Denna flyttning upphör jag ej att, i kraft af min instruktion, med offentlig myndighet pådrifva, såsom det kan ses af sista här bifogade mandat; men jag fruktar, att detta ej lätteligen blir verkställt utan högre makt och konungens ingripande. Jag skickar Eders Nåd de hemliga instruktioner Ni begärt, hvilka fordom varit mig anförtrodda, och bref af en viss vikt, som jag här har till hands. Det öfriga förvaras så omsorgsfullt som möjligt i mitt hus i Gravenhaag, tillsammans med annat af samma slag, inneslutet i en portfölj; dit ingen har tillträde, så att knappast någon annan utom jag kan borttaga det. Jag skall likväl låta föra det hit med annat huseråd, så snart jag blott efter K. Maj:ts mildaste vilja blifvit förvissad om, att jag skall stanna i denna syssla och på denna ort, och en viss lön blifvit bestämd, som är tillräcklig för de ärliga utgifterna. Denna sak anförtror jag åt Eders Nåd gång på gång till en god utgång och sätter för mitt anseende och min enskilda förmögenhet all tillit till Eders Nåds mot mig väl bepröfvade välvilja. Farväl, välborne, ädle Herre. Göteborg, 3 Februari 1622.

Eders Nåds
tjenstvilligaste
J. van Dijck.
Egenhändigt.

4. Den 9 Juli 1623.

Illustris Generose Domine.

Iterum te compello, licet invitus; optime enim iam pridem mihi innotescunt perpetuæ tuæ occupationes, quas interrumpere et perturbare nefas semper duxi. Verum necessitas non habet legem. Profectus hinc est ad Aulam ante aliquot dies noster quæstor; graviter suspicor, de me conquæritur apud Regiam Maiestatem. Subortæ enim sunt inter nos quædam simultates propter administrationem pecuniæ publicæ. Iniuriam sibi putat factam, quod a senatoribus nunc tantum sit, ne inposterum pecuniam publicam possit intervertere, quemodmodum satis magnam pecuniarum summam, duobus nunc elapsis annis, ex redditibus civitatis in suos usus ab illo conversam esse, Tuæ Dominationi scripsi. Mitto T. D.

duo decreta Senatus, quorum ego authorem me fateor; Cum enim civitatis impensas, inita diligenter ratione, maiores invenirem, quam redditus annuos, eoque factum sit, vt aliquid æris alieni sit contractum, profecto mei muneris fuit, et prorsus consultum existimaui aliquos deputare, qui æs alienum diligenter expenderent, quæque legitime deberentur, ea de publico luerentur; quæ sæcus rejicerentur; et pecunia publica per eosdem delegatos bona fide ad æs alienum dissolvendum administraretur. Si hic peccaui, culpam agnosco, et optima mea erga DEVM et clementissimum Regem meum conscientia veniam meretur: Sin minus, et nihil præter officium in hoc negotio me fecisse T. D. indicaverit, de quo nullus dubito, quam possum obnixè Tuam Dominationem rogo, bonum meum nomen apud Regiam Maiestatem contra omnes calumnias defendere ne gravetur. Tuo patrocinio confusus, secure despiciam quasunque falsas delationes malevolorum, qui scientes prudentesque contra propriam conscientiam me calumniantur. Hoc enim sancte possum iurare, et T. D. scire summopere cupio, me nunquam inconsultis aliis pecuniam publicam ulla ratione contrectasse, quemadmodum illi, qui neglecta republica huius civitatis commodum privatum tantum curant. Vale Illustris Vir et me veterem tuum clientem, in hac fatali mearum rerum mutatione et perturbatione, commendatum habe. Gothoburgi, die nono Julii 1623.

T. Dom:

Obseq: humil: cliens

J. van Dijck'.

in. p.

(Öfversättning.)

Ädle, välborne Herre.

Ater igen vänder jag mig till Eder, ehuru ogerna, ty väl bekanta hafva redan länge för mig varit Edra trägna sysselsättningar, hvilka jag alltid hållit för orätt att afbryta och störa, men nöden har ingen lag. Härifrån har för några dagar sedan vår räntmästare rest till hofvet; han beklagar sig öfver mig, misstänker jag storligen, hos Kongl. Maj:t, ty så småningom hafva oss emellan några misshälligheter uppstått med anledning af stads-

¹ I brevet är inlagdt: »Extract vtaf Rådhsförwanternass Resolutions Book vthi Götheborgh och öfwer thes tillhörige landh.»

kassans förvaltning. Han tror sig hafva lidit orätt, emedan magistraten nu har för framtiden förebyggt hvarje möjlighet till undansnillning å hans sida af allmänna medel, på sätt som jag skrifvit till Eders Nåd, att under de nu till ända gångna två åren han till sin fördel vändt en rätt stor summa penningar af stadens inkomster. Jag skickar till Eders Nåd två magistratens förordningar, till hvilka jag tillstår mig vara upphofsman; ty när jag efter en noggrant verkställd beräkning fann stadens utgifter större än de årliga inkomsterna, och att derföre någon skuldsättning skett, tillhörde det i sanning mitt ämbete, och ansåg jag det rent af vara af behovet påkalladt att utse några, som omsorgsfullt undersökte skulden, och att det, som man verkligen var skyldig, godtgjordes af det allmänna; men att det i annat fall ej erkändes, och att de allmänna medlen med redlighet förvaltades i och för lånets återbärande af samma ombud. Om jag häri har felat, tillstår jag min skuld; och mitt mot Gud och min allra mildaste konung rena samvete förtjenar förlåtelse. I annat fall och om Eders Nåd pröfvat, att jag ingenting gjort i denna sak utom min pligt, hvarom jag icke tviflar, beder jag Eders Nåd på det ifrigaste, att Ni icke må undandraga Eder att förvara mitt goda namn hos Hans Maj:t mot allt förtal. Litande på Edert skydd skall jag tryggt kunna förakta hvilka falska angifvelser som helst af de illvillige, som med vett och vilja förtala mig mot sitt eget samvete. Ty detta kan jag svära heligt och önskar jag på det högsta att Eders Nåd må få veta, att jag aldrig under någon förevändning utan att rådspörja andra vidrört de allmänna medlen, såsom de hvilka med försummande af denna stadens allmänna bästa blott sörja för sin enskilda fördel. Farväl, välborne Herre och slut mig, Eder gamle skyddsling, under detta för mig ödesdigra och af oro fulla fortfarande in i Eder ynnest. Göteborg den 9 Juli 1623.

Eders Nåds

lydige och ödmjuka tjenare

J. van Dijck.

Egenhändigt.

5. Den 23 November 1623.

Illustrissime Domine Cancellarie.

Verbis exprimere non possum, quam Tuæ Dom. postremis literis Dom. Tua me beaverit; agnovi ex illis veterem et verum Tuæ Dom. affectum, candidamque mentem erga me, humillimum tuum clientem; de fœlici eventu illorum, quæ adhuc restant, nullus dubito, et in Tuæ Dom. perspectissima benevolentia in posterum acquiescam. Celare interim Dom. Tuam non possum, Illustrissime Domine, quod prorsus mihi constitutum sit properare ad aulam, cum (idque in primis) ut Sacram Regiam [Majestatem] coram liceat erudire de vero statu huius urbis, tum etiam ut rebus meis privatis semel tandem possim prospicere. Ita vivam, ut maximos sumptus quotidie hic facio: fuit hic Dominus Rutgersius, qui hinc, iam tribus fere elapsis septimanis, per fretum Danicum profectus est Lubecam, puto et spero illum nunc esse in Hollandia. Adest hic Illustris vir Dominus Legatus Camerarius, quem hospitio excepi, nomine Regiæ Matis, non secundum merita tanti viri, sed pro præsentis mea commoditate. Uterque coactus fuit iter suum instituere per hanc nostram coloniam, quia angiporum per Daniam [non] erat pervium; quo hæc spectent animi pendeo. Conscendit hodie navem Legatus, hinc recta traiecturus in Hollandiam. Valeas precor Deum optimum Maximum, Illustrissime Domine, et vivas Nestoreos annos ad servitium Regis Domini nostri clementissimi, quem omnes fateri coguntur non habere parem hoc nostro sæculo, adque salutem patriæ, et commodum Christianitatis reformatæ. Festinante calamo, in puncto discessus Domine Legati. 23 Novembris 1623. Gothoburgi

Dom. Tuæ

humill. cliens

J. van Dijk.

m. p.

(Öfversättning).

Högvälborne Herr Kansler.

I ord kan jag ej uttrycka, huru lycklig Eders Nåd gjort mig genom detta sista bref; i det har jag känt igen Eders Nåds gamla och verkliga sinnelag och uppriktiga hjerta mot mig, Eder ödmjukaste skyddsling. På den lyckliga utgången af det

som ännu återstår triffar jag ingalunda och tryggar mig för framtiden vid Eders Nåds bepröfvade välvilja. Emellertid kan jag ej dölja för Eders Nåd, Högvälborne Herre, att jag är fast besluten att skynda till hofvet, — och det först och främst för att i egen person undervisa Hans Maj:t om verkliga ställningen här i staden och äfven för att äntligen en gång kunna sörja för mina enskilda angelägenheter. Så sant jag vill lefva, gör jag dagligen de största utgifter. Här har varit Herr Rutgersius, som redan för en tre veckor sedan rest öfver danska sundet till Lybeck; jag tror och hoppas, att han nu är i Holland. Här är för närvarande en ryktbar man, Herr legaten Camerarius, som jag gifvit herberge, i Hans Maj:ts namn, ej efter en så stor mans förtjenster, utan efter min närvarande lägenhet. Båda blefvo tvungna att ställa sin resa genom vår koloni, emedan genomfarten genom Danmark ej var tillgänglig: hvarpå detta syftar, undrar jag i mitt sinne. I dag har legaten stigit om bord för att härifrån fara raka vägen öfver till Holland. Må Ni blifva vid helsa, ber jag till den högste Guden, Högvälborne Herre, och lefva, tills Ni hinner en Nestors år, till vår mildaste Herres och konungs tjänst, hvars like alla måste bekänna ej finnes i vårt århundrade, och till fäderneslandets väl och den reformerta kristenhetens gagn. — Med ilande penna, i ejelliva ögonblicket för Herr legatens afresa, d. 23 November 1623. Göteborg.

Eders Nåds
ödmjukaste skyddseling
J. van Dijk.
Egenhändigt.

6. (År 1624.)

Illustrissime Dne Cancellarie.

Si unquam apud te valuerunt preces humillimi tui clientis, ut rebus meis pene desperatis nunc consulas, per Deum Optimum Maximum, te precor et rogo. Video tandem fortunam mihi adversari et non respondere sincero meo affectui, veroque desiderio quo teneor Sacræ Regiæ Ma:ti bonam aliquam, et utilem operam navandi extra regnum; itaque negotiis Gotheburgicis, de novo mihi nuperrime a Regia Ma:te clementissime concredit, prorsus me dedidi. Sed hæc requirunt meam præsentiam, et ego hic hæreo et langueo cum summo temporis dispendio, ut consequar necessaria ad sustentandam vitam et familiam, interim prætereunte occasione rem bene gerendi. Si Regiæ Ma:ti visum fuerit

Gothoburgi in servitio suo me retinere (id quod maxime desidero), liceat quæso, brevi exorare solutionem illorum, quæ mihi debentur virtute diplomatis Regii pro servitiis præstitis hoc triennio nunc fere elapso, nec non assignationem annui stipendii certam, quod sufficiat ad victum et amictum in posterum. Hæc si obtineam, terram pro terra commutabo, et valedicta Hollandia pro patria Suetiam recognoscam: sin minus, et res Gotoburgiæ, meaque opera in illis tanti non sint in hisce difficultatibus bellicis, ut facile hæc queant obtineri, profecto nolim esse oneri Regiæ Marti et Regno; et stat sententia, (ne ætatem misere hic degam, ubi splendide olim in flagranti Regum, procerumque vixi gratia, et producta ad decrepitam senectam vitæ, in aula despectus deficiam,) vellenti aurem Deo obtemperare, in tempore canere receptui et perquam potero humiliter clementem a Regia Marte petere dimissionem, ut tandem emeritæ ætati detur invenire honestam quietem apud propinquos et penates domesticos in solo natali; non possum credere, hanc mihi denegatam iri. Quidquid sit, hoc sancte iuro in omnem eventum et ubicumque terrarum demum vixero, me semper fore et in æternum mansurum Sac. Reg. Marti ministrum fidelissimum.

Illustrissime Domine, maluissem coram cum Tua Dom. quam per literas de his et aliis, tum salutem meam fortunamque, tum rempublicam concernentibus, deliberare; sed cum adversa tua valetudo, quæ omnibus bonis est molesta, hoc non permittat; et afflictus mearum rerum status ulteriorem non ferat moram, coactus fui hæc pauca exarare et libere in sinum Tuæ Dominationis effundere. Nam præter Tuam Dom. neminem hic habeo, cuius fidei hæc ausim tuto committere, neminem etiam alium, qui sua opera et intercessione apud Regiam Martem me iuvare aut possit aut velit. Quamobrem subveni precor inopi et misero tuo clienti atque adinva in tempore. Mitto Tuæ Dom. computationem rationum annui stipendii; in his, si quid sit æquitati non consentaneum, quod non puto, Tua Dom. poterit delere et pro sententia mutare. Si placuerint, et æquum postulo, omnino mihi est persuasum, Tuæ Dom. auxilio, in quo omnem spem repositam teneo, hoc me consecuturum, modo Tua Dominatio operam suam mihi non deneget, quod per Deam Immortalem iterum atque iterum rogo. Credat mihi Tua Dom sive vivam, sive moriar, gratissimus ero, id quod testor eundem Deum Optimum Maximum, quem ex intimo cordis precor. Tuam Dominationem pristinæ valetudini et veræ sanitati restituat incolumemque in servitio Sacræ Reg. Martis et Regni, ad

bonum publicum, diu conservet. Vale Illustrissime D:ne, et me solito tuo favore prosequi ne desine.

Illust. Tuæ Dom.

humillimus cliens

J. van Dijck.

m. p.

(Öfversättning).

Högvalborne Herr Kansler.

Om någonsin Eder ödmjukaste skyddslings böner förmått något hos Eder, ber jag vid Gud den allrahögste och anropar jag Eder att nu hjälpa mig i mitt nästan förtviflade läge. Jag ser ändtligen lyckan blifva mig fiendtlig och icke svara mot mitt uppriktiga uppsåt och sanna önskan att utom riket uträtta något godt och nyttigt verk för Hans K. Maj:t; sålunda har jag helt och hållet egnat mig å nyo åt de göteborgska affärerna, som helt nyligen af Hans Maj:t i mildhet blifvit mig anförtrödda. Men dessa fordra min närvaro, och här qvarhålles jag nu och täres under den största tidsutdrägt, för att vinna det nödvändiga till lifvets och familjens uppehälle, under det att det gynsamma ögonblicket till handling går förbi. Om Hans K. Maj:t funnit för godt att behålla mig i sin tjenst i Göteborg (hvilket jag på det högsta önskar), må jag då snarligen lyckas att utverka betalningen af det, som jag har att fordra i kraft af kungl. fullmakt för gjorda tjenester under dessa snart till ända gångna tre år, äfvenså en säker anvisning på en årlig lön, som räcker till föda och kläder för framtiden. Erhåller jag detta, skall jag byta land mot land, säga farväl åt Holland och i Sverige se mitt fädernesland: hvarom icke, och om Göteborgska sakerna och mitt åtgörande uti dem ej äro så mycket värda i denna närvarande krigsnöd, att detta med lätthet kan vinnas, vill jag sannerligen ej ligga Kongl. Maj:t och riket till last; och står mitt beslut fast (för att ej i elände tillbringa lifvet här, der jag fordom lefvat i glans och i konungars och de förnämstes uppenbara ynnest, och tyna föraktad vid hofvet, medan lifvet framläpas till en orkeslös ålderdom,) att lyda Guds vink och i tid blåsa till återtag och så ödmjukt som möjligt bedja om afsked af Kongl. Maj:t, på det att en uttjent lefnad må finna en hederlig hvila hos släktingar och uti familjens sköte i mitt fädernesland; jag kan ej tro, att detta skall förnekas mig. Vare dermed huru som helst, det svär jag

heligt, att i alla händelser och hvar helst i världen jag slutligen lefver, jag för evigt skall förblifva Hans Maj:ts trognaste tjenare.

Högvälborne Herre, jag hade hellre velat personligen närvarande, än genom bref öfverlägga med Eders Nåd om detta och annat, som angår både min välfärd och lycka och det allmänna, men emedan Eder ohelsa, som är hinderlig för hvarje godt förhåfvande, ej tillstädur detta, och min egen betryckta ställning ej tillåter något vidare uppskof, har jag sett mig nödsakad att nedskrifva dessa få rader och fritt utgjuta mina bekymmer i Eders Nåds sköte. Ty utom Eders Nåd har jag ingen här, till hvars redlighet jag skulle våga att fritt förtro detta, ej heller någon annan, som kunde eller ville understödja mig med sin hjälp och medling hos Kongl. Maj:t. Undsätt och hjälp fördenskull i tid, beder jag, Eder arme och torftige skyddsling. Jag skickar till Eders Nåd, en beräkning på de årliga löneposterna, på det att Eders Nåd, om i dessa något ej är med billigheten öfverensstämmande, hvilket jag ej skulle tro, må kunna utstryka och ändra efter egen mening. Om de gillas och min fordran är billig, är jag fullt öfvertygad, att med Eders Nåds hjälp, hvarpå jag har satt allt mitt hopp, jag skulle ernå detta, blott Eders Nåd ej undandrager mig sitt bistånd, hvarom jag återigen ber vid den odödliga Guden. Tro mig, Eders Nåd, vare sig jag lefver eller dör, skall jag vara den tacksammaste man, hvilket jag betygar vid samme Gud den allrahögste, hvilken jag af hjertats djup anropar, att han måtte återställa Eders Nåd till sin forna helsa och sanna sundhet och länge bevara Eder oskadd i Hans Maj:ts och rikets tjenst för det allmänna bästa. Farväl, högvälborne Herre, och upphör ej att betyga mig Eder vanliga ynnest.

Eders Nåds
ödmjukaste skyddsling
J. van Dijk.
Egenhåadt.

(Räkning på fordringarna finnes bilagd).

7. Den 17 Jannari 1625.¹

Illustris Domine.

Dominatio vestra non crederet, quanta hic subito sit oborta consternatio animorum inter cives, ex mandato Sac. Reg. Majest.,

¹ Efter en kopia. Alla de andra brefven äro efter original.

quo arcentur aditu ad interiora loca hujus regni, præsertim cum mandatum hoc nitatur fundamentis non veris, quasi tam immane pestis hic grassaretur. Profecto quicumque sint, qui falsos hos rumores Reg: Majest: detulerunt, non bene consultum volunt, neque Sac. Reg. Majest., neque bono publico regni, et multo minus hujus urbis. Ampliter de hac re Reg. Majest. scribunt Senatores, quos Reg. Majest. illius regimini præfecit, nec non noster superintendens Mag:r Sylvester, ex quorum literis ipsam veritatem Sac. Reg. Majest. certo cognoscere poterit. Adjunxit etiam meo jussu, indicem illorum, qui fatis concesserunt post discessum Sac. Reg. Majest. ex hac urbe; horum maxima pars (omnes fere aut infantes, aut ex infima plebe) extincta est morbo naturali, ut ego potui intelligere. Hoc velim credat Vestra Dominatio, nullus nunc aut paucos, incertum adhuc an ex lue pestilentiali, aut alio morbo, decumbere, aëremque hujus loci in præsens minime esse infectum labe aliqua contagiosa, licet alias turbulentum atque ex defectu hienis, variis morbis obnoxium, cujus mutationem in melius cum Deo in dies exspectamus. Multi his sunt inter primarios hujus urbis incolas, qui cogitant discessum et fugam in Daniam, antequam illi via eo proficiscenti intercludatur, quod hactenus factum non est. Nolunt enim hic perire fame, ut ajunt, id quod sibi metuunt, cum nullus commeatus a rusticis, propter vanam opinionem conceptam pestis ex hoc mandato Regio, in urbem deferatur. Aegre ipsis persuasi, ut manerent, usque donec redierit hic nuncius. Itaque mature obviandum est imminenti huic malo, quod fidei vestræ Dominationis committimus, submisce rogantes, ipsam veritatem hujus rei Sac. Reg. Majest. detegere et pro civibus nostris apud illam intercedere velit: hoc si non fiat in tempore, actum erit de colonia hac Belgarum et Germanorum, nec in posterum aliquid de illa sperandum. Juva ergo, illustris Domine, in re tanti momenti et nos de meliori nota commendatos habe. Vicissim Deum Opt. Max. precibus nostris indesinenter rogabimus, ut vestram Dominationem ad servitium Sac. Reg. Majest. et utilitatem regni diu et in multos annos sanam et incolumem conservet. Summa enim festinatione, Gothoburgi, decimo septimo die Januarii Anno millesimo sexcentesimo vigesimo quinto, quem felicem Tuæ Dominationi optamus

Vestræ Dominationis
humillimus cliens,
J. van Dijk.

(Öfversättning).

Ädle Herre.

Eders Nåd kan ej tro, huru stor bestörtning här på en gång uppstått bland borgarne med anledning af Kongl. Maj:ts förbud att begifva sig till de inre delarne af detta rike, isynnerhet som denna förordning ej stödde sig på verkliga grunder, liksom om farsoten skulle här fara fram så förskräckligt. I sanning, hvilka de än äro, som fört dessa falska rykten till Kongl. Maj:t, så vilja de ej hafva gaghut hvarken Hans Maj:t eller rikets allmänna väl och mycket mindre denna stadens. Vidlyftigt skrifver härom till Kongl. Maj:t magistraten, som Hans Maj:t ställt i spetsen för stadens styrelse, äfvensom vår superintendent magister Sylvester, af hvilkas bref Hans Maj:t med visshet kan förnimma sjelfva sanningen. Han har äfven på min befallning bilagt en förteckning på dem, som efter Hans Maj:ts afresa ur staden afi-dit; af dessa har största delen (nästan alle samman barn eller ur det lägsta folket) dött af naturlig sjukdom, så vidt jag kunnat förnimma. Detta ville jag Eders Nåd skulle tro, att ingen för närvarande eller mycket få ligga nere, ovisst ännu om det är af någon pestfarsot eller annan sjukdom, och att luften på denna ort för närvarande ingalunda innehåller något smittosamt ämne, äfven om den annars är orolig och till följd af den milda vintern alstrande åtskilliga sjukdomar; hvori vi dagligen med Guds hjälp motse en ändring till det bättre. Många äro här bland de främste invånarne i staden, som tänka på affärd och flykt till Danmark, innan vägen spärras för den, som vill färdas dit, hvilket hittills ej har skett; ty de vilja ej här omkomma af hunger, såsom de säga, hvilket de befara, då ingen tillförsel genom bönder sker till staden till följd af den grundlösa föreställningen om pesten, som den Kongl. förordningen framkallat. Med möda har jag öfvertalat dem att stanna, tills detta sändebud återvändt. Derföre måste man skyndsamt möta denna öfverhängande olycka, hvilket vi anförtro åt Eders Nåds redlighet, bedjande underdånigt, att Ni ville för Hans Maj:t uppenbara sanningen i denna sak och lägga Eder ut för våra borgare hos honom; sker ej detta i tid, är det ute med denna koloni af belgare och tyskar, och har man ingenting att hoppas af densamma för framtiden. Understöd oss derföre, ädle Herre, i en sak af sådan vikt och haf oss i bästa åtanke; skiftesvis skola vi med våra böner vända oss till Gud

den högste, att han ville länge och för många år bevara Eders Nåd frisk och helbregda till Hans Maj:ts tjänst och rikets nytta.

Med största hast: Göteborg, den sjuttonde Januari år 1625, hvilket vi önska lyckosamt för Eders Nåd.

Eders Nåds

ödmjukaste skyddsling

J. van Dijk.

8. Den 8 September 1626.

Illustrissime Domine Cancellarie.

Vt paucis harum latorem, Petrum Langeren, Dominationi Vestræ commendem, præterire non potui: non tantum excellens tua gravitati aspersa humanitas, verum etiam causæ iustitia, quam venit acturus apud Sacram Regiam Maiestatem, hortatur, ut hoc audeam. Intellexi iam antea hoc negotium Vestræ Dominationi Stockholmæ innotuisse, itaque necesse non erit fusius hic eius mentionem facere. Hoc tantum addo, iniquissimum mihi videri, si sedulo parendo Sac: Reg: Maiest: mandato huius vrbis senatores damnum ferent. Hæc quidem nihil prorsus ad me, vtpote quæ omnia peracta sint me absente, cum ego agerem Stockholmæ in Aula; sed rogatu consulum prætermittere nolui, quin iudicium meum de causæ æquitate et iustitia, quæ est a partibus illorum, Dominationi Vestræ libere exponerem. Vestræ Dominationi erit bonam causam apud Sac: Reg: Maiest: iuvare atque fovere et hanc meam intercessionem non exigere ad severiorem normam, verum consulum potius nostrorum fortunis atque existimationi consulere, ne quid autoritatis apud plebem effrenem ipsis decedat, quod, quam possum obnixè, Vestræ Dominationi etiam atque etiam rogo atque precor. Prædictum etiam harum literarum latorem de meliori nota Dominationi Vestræ commendo, quo ad privata sua negotia, quæ eadem opera apud Sac: Regiam Maiestatem ipsi in animo est procurare, quæque omnia ex ipsius relatione Vestra Dominatio latius intelliget, quemadmodum et causam, quare adhuc hic hæream, et nondum sim profectus in Hollandiam. Mitto Vestræ Dominationi, agenti nunc in castris, (vt quidem ego credo,) illa Stevini, quæ scripsit de castri metatione, id quod Vestræ Dominationi nuper Stockholmæ promiseram, et precor DEVM Opt: Max:, vt Sac: Reg: Maiestatem, Tuamque Dominationem diu servet incolumes, coronetque Sac: Reg: Maiestatis laudatissimas actiones felicissimis successibus, ad bonum et vtilita-

tem publicam, non tantum huius Regni, verum etiam totius Christianitatis reformatæ. Vale, Illustrissime Domine, et me inter tuos porro habere ne desine, qui sum et quoad vixero, manebo

Dominat: Vest:
humillimus cliens
J. van Dijck.

m. p.

Dabantur Gothoburgi Suecorum, octavo Septembris, 1626.

(Öfversättning).

Högvälborne Herr Kansler.

Att med ett par ord anbefalla öfverbringaren af detta, Petrus Langeren, åt Eders Nåd, har jag ej kunnat underlåta — icke blott Eder med allvar kryddade välvilja, utan äfven den rättvisa sak han kommit att utföra hos Kongl. Maj:t manar mig att våga detta. Jag har försport, att detta ärende redan förut i Stockholm blifvit bekant för Eders Nåd, och derföre blir det ej nödigt att här vidlyftigare orda derom. Detta blott tillägger jag, att det synes mig högst obilligt, om denna stadens rådmän skola lida skada genom att med flit och trohet lyda Kongl. Maj:ts förordning. Detta har jag visserligen alldeles icke något att göra med, helst som allt blifvit verkställt, medan jag uppehöll mig vid hofvet i Stockholm; men på magistratens bön har jag ej velat underlåta att för Eders Nåd fritt framställa min mening om sakens billighet och rättvisan, som är på deras sida. Eders Nåds uppgift blir att hjälpa och befordra en god sak hos Hans Maj:t och ej döma denna min mellankomst efter strängare mått, utan snarare se till godo våra rådmäns lycka och anseende, på det att icke någon del af deras myndighet må falla i missaktning hos ett tygellöst folk; derom anropar jag åter och åter Eders Nåd, så enträget jag förmår. Ofvannämnde öfverbringare af detta bref anbefaller jag äfven Eders Nåd på bästa vis, jemte hans enskilda angelägenheter, hvilka han har i sinnet att på samma gång andraga hos Hans Maj:t och hvilket allt Eders Nåd skall vidlyftigare förnimma ur hans egen berättelse, — liksom ock hvarföre jag ännu dröjer här och icke har rest till Holland. Jag skickar till Eders Nåd, som nu vistas i lägret (såsom jag tror), Stevini bok, som han skrivit om utstakande af läger, hvilket jag nyligen lofvade Eders Nåd i Stockholm, och ber jag Gud den högste, att han länge må bevara Hans Maj:t

och Eders Nåd oskadda och kröna Hans Maj:ts berömligaste handlingar med den lyckligaste utgång, ej blott till detta rikes, utan äfven till hela den reformerta kristenhetens väl och allmänna nytta. Farväl, högvälborne herre, och upphör ej att framgent räkna mig bland edra tillgifna, som är och, så länge jag lefver, förblifver

Eders Nåds
ödmjukaste skyddsling
J. van Dijk.
Egenhändigt.

Gifvet i Svenskarnes Göteborg den 8 Sept. 1626.

Fru Dorothea Bjelkes jordebok år 1660.

Meddelad af C. A. EHRENSVÄRD.

ibland äldre handlingar, som finnas i behåll i Göteborgs och Bohus Läns Archiv, förekomma åtskilliga "Jordeböcker öfver adelns gods i Bohus Län 1659". Af en och annan anteckning synes det, att dessa jordeböcker blifvit af svenska regeringen infordrade omedelbart efter fredsslutet, vare sig för uppgörandet af adelns rusttjenstlängd i den nyförvärfvade landsdelen, eller af andra orsaker. I registraturet, särdeles ofullständigt för de första åren efter föreningen, saknas emellertid sjelfva befallningen om jordeböckernas insändande. Icke alla jordeböckerna finnas numera fullständiga, men, sådana de äro, lemna de dock en icke oviktig upplysning om den fasta egendomens fördelning i Bohus län vid tiden för landsdelens afträdande till Sverige. Af denna grund har man ansett, att det vore skäl att offentliggöra dem, och början göres nu med Jordeboken öfver *Morlanda* gamla gods på Oroust och de andra egendomar, som vid nämnda tid tillhörde Dorothea Bjelke, enka efter Daniel Bildt till Morlanda.

Detta gods tyckes ha varit det mest betydande af alla bohuslänska adelsgoods. När det bildades är okänt, men i början af 1500-talet tillhörde det Hr Vincentz Lunge till Lungegaard och Morlanda. Han var gift med Margaretha, Fru Inger Gyldenlöves till Østraats, dotter och mördades 1536 den 3 Jan. i Throndhjem. Genom Hr Vincentz dotter Blantzeffors gifte med Daniel Bildt till Nääs, vid Frederikstad i Norge, kom Morlanda i Bildtarnes ägo. Daniel Bildts och Blantzeffor Lunges sonson Daniel var gift med Dorothea Bjelke, äfven befreundad med den gamla Østraats-ätten. Efter mannens död 1651 innehade enkan, Fru Dorothea Bjelke, godset till sin död 1674, då det tillföll sonen Knut. Det frändömdes honom 1675, hvarefter det af konung Carl XI förlänades till generallöjtnanten Christer Mörner, hvilken äfven skrof sig friherre till Morlanda. Han lär emellertid aldrig kommit i besittning af sin förläning, enär bönderna, efter hvad det säges, ville förblifva vid sitt gamla herskap och nekade att erkänna främlin-

gen. Efter freden i Lund återfick Fru Dorotheas sonson Daniel Bildt sätesgården Morlanda och så mycket af godset som ej blifvit reduceradt under kronan, eller derifrån försålt, hvarefter gården förblifvit inom släkten, och innehafves den nu, ehuru ytterligare förminskad genom skiften och försäljningar, af en yngre gren.

Jordeboken öfver Morlanda gods är i folio och egenhändigt undertecknad af "Dorothea Bjelke salig Daniel Bildts efterlefsverske", samt försedd med hennes sigill i svart lack. Den är daterad Ström den 5 September 1660.

Enligt jordeboken egde Fru Dorothea Bjelke år 1660, *utom hufvudgårdarne Morland, Kåröd, Ström och Vrem:*

under Morlanda gård ($40\frac{1}{2} + 1$) ¹	41 $\frac{1}{2}$	hemman.
» d:o d:o, strögods	7	»
» Ström	7 $\frac{1}{4}$	»
» Kåröd	9 $\frac{1}{2}$	»
» Vrem ($21\frac{1}{2} + \frac{1}{2}$) ²	22	»
strögods i Inland ($22\frac{3}{8} + 6\frac{3}{8}$)	29	»
» på Orøst och Tjörn	5 $\frac{1}{2}$	»
» i Sunnervikens fygderi	7	»
» i Norrvikens »	12 $\frac{3}{4}$	»
» på Hisingen	1	»

Tillhopa (utom hufvudgårdarne) 142 $\frac{1}{3}$ hemman.

¹ Hemmanet Kongswiig, 1 hemman, (sid. 235) är förbigånget i sammandraget (se sid. 218).

² Hemmanet Flig, $\frac{1}{2}$ hemman, (sid. 268) är förbigånget i sammandraget (se sid. 223).

Wälborne Frw Dorothea Bielkes Jordebook, medh omständeligh annotation, på allt det frällesgodz som hon äger vtj Bahus lähn. Inlefwereat den 6 Septemb: A° 1660.

Förteckningh oppå alt deth frälsze godz som wälborne Frw Dorothea Biälcke tillkommer vthi Bahus lähn.

Nämbt:		Hemman
Vgedagz tjänare vnder sättegården		
Morland		
vtj Oroustz- och Tlörns fögderi.		
Morland sochn.		
Stora Stofueröd	1	gammelt erfwegodz.
Östergårdh	1	
Thoreboe	1	
Stobre Bildtzrödh	—	} Hussmän.
Lille Bildtzrödh	—	
Hetteröd	1/2	gammelt erfwegodz.
Axeltorp	1	
Herbiönneröd	1	gammelt erfwegodz.
Korrehoufwen	1/2	
Becken	1/2	gammelt erfwegodz.
Eskekiärr	1	
Dueholt der vnder	—	} Hussmän.
Gröfue	—	
Rålandbergh	1	}
Hollte	1/2	
Rödh	1	
der under ähr en ödeplatz		} Mageskiift ifrån dauska cronan A° 1627.
Edtzholt	1	
der vnder ähr 3 strandsittiare på et fiskeleij kallas Barbrawigen		}
Tönssänggh	1	
Ibidem	1	} Deels mageskiift ifrå cronan A° 1627 och deels sedan köipt af bönder A° 1652.

	Hemman	
Gunnissbo	1	} Mageskift ifrån danska Cronan A° 1627
der vnder ligger en holme kallas Grödholmen	—	
Wrangewattn	$\frac{1}{2}$	
Ewensåbs	$\frac{1}{2}$	} Dels mageskift ifrån cronan A° 1627, och dels sedan köpt af en bonde A°
Toftten	1	
Gettrille	$\frac{1}{2}$	} Mageskift ifrån adellen. Husmann.
Lille Gierde	—	
Mellam Stoffuen	1	} Mageskift ifrån adellen 1625. Mageskift ifrån adellen 1628.
Sörngaard	1	
der under ehr trinde strandsidere Gullersröd	1	} Mageskift ifrån adellen 1625. Husman.
Fesckebecksdallen	—	
Engæ	1	} Kiöbe godtz A° 1635 af en borgare vdj Marstrand. Kiöbegodtz 1642 af en borgmäster i Marstrand. Kiöpt A° 1633 af en borgare qwinna i Marstrand.
Nerrebye	1	
Wästerlavöe	1	
der vnder Laueör Krok bor 4 strandsitter och på en annan holme der vnder kallas Tuistierden bor 4 strandsittier		
Berrigh	1	} Mageskift af adell A° 1659.
Korsgård	1	
Lille Stoffueröd	$\frac{1}{2}$	} Mageskift af adell. Mageskift af bönder 1624.
Bua	1	
Otteslett	1	} Mageskift af bönder 1624. Kiöbt af bönder 1646.
Norder Slettholt	1	
Øster Lavneæ	1	} Kiöbt af bönder 1633. Arfue godtz.
Helleuig	1	
Øster Tönseng	1	} Mageskift och kiöbt af bönder 1630.
Lunden	1	
Glimbs Aas	$\frac{1}{2}$	} Mageskift af bönder 1622. Kiöbt af bönder 1649.
derunder Ellöes boer 8 strandsidere		

varit frij
adels
frälse

		Hemman	
Store Husebye		1/3	Kiøbt af bønder 1633.
Lille Husebye		1	Mageskiøft aff bønder 1636.
Suanvig		1	Pandtsatt af bønder 1630.
derunder Raaßen boer 7 strand- sidere }			Kiøbt af bønder 1628.
Kiøbberød		1/2	Kiøbt af bønder 1659.
Bua		1	Kiøbt af bønder 1659.
Neder Rød		1	Kiøbt af bønder 1659.
Backe		1	Kiøbt af bønder 1659.
Broe		1	Kiøbt af bønder 1660.
Sørboe		1	Kiøbt af bønder 1660.
Breke		1	Kiøbt af bønder 1660.
Summa på Morlandz vgedagz tjänare som ähre belägne jnom hofwed sochnen fyratijo 1/3 hemman.			
Röre sogen ¹			
Detta ähr tröögodz	Store Rörre	1	gammelt arfuegodtz.
	Lille Rörre	1/2	Kiøbt aff borgere i Marstrand 1
	Giögesetter	1	Mageskiøft aff adell 1628.
	Skridtzrød	1	gammelt arfuegodtz.
	der under liger Blöde kier		Husman.
	Funeskier	1/2	Mageskiøft af adell 1637.
	Kiendall	1/4	Mageskiøft aff prester 1652.
			NB. allenest 1 pund scky det öfriga äger Ferix.
Theigneby sogen			
Skon Torp		1	Arfuegodtz.
Lycke		1/4	Arfuegodtz.
Stalle sochn			
Mollerödh		1 2	
Hälleby		1	
Summa pa Morlandz ströögodz belägne uthj Oroust siu hem- man.			

¹ Det för Röre och Tegneby socknar här upptagna är i originalet öfverstruket med ett kors.

Ähn vgedagz
tiänare
vnder sättegården
Ström.

Inlandz fögderlj.

Hiertum sochn

Hiertum	1
Solum	1
Solum	1
Offuerström	1
Ibidem	1
Rygg	1

der vnder 3 backesittiare.

Bärgh $\frac{1}{4}$

Tärp $\frac{1}{4}$

Summa på Ströms vgedagz tiä-
nare som äre belägne jnom
sochnen — säs och en halff

, [troligen $7\frac{1}{4}$] mantahl.

Ströms¹

ströögodz.

NB.: Annex.

Inlandz fögderlj.

Wästelandz sochn

Aby Östergårdh	1
Aby Wästergårdh	1
Aby Mellomgårdh	1

Fuglesang	} backsittiare
Stenene	
Lindåhs	
Skouene	
Skrillabs	

Grinden $\frac{1}{2}$

Rödh $\frac{1}{2}$

Mösingdahl backsittare

Skiörtzboo 1 backsittiare

Hemman

[Troligen 1 hemman,
se sid. 252.]

¹ Ordet Ströms är i originalet öfverstruket

	Hemman
Grorödh	$\frac{1}{2}$
Bäck	$\frac{1}{8}$
Ballambo	$\frac{1}{2}$
Jörlands soohn	
Rämme	1
der vnder 1 qwarn	
Korne Tuedh	$\frac{1}{2}$
Baggehöge	$\frac{1}{2}$
Langeierde	$\frac{1}{2}$
Jordahl	$\frac{1}{2}$
Gaarete	$\frac{1}{2}$
Trollerödh	$\frac{1}{2}$
Vculum [soohn]	
Pättebacken	$\frac{1}{2}$
Tåsterödh	$\frac{1}{2}$
Bro 1 backesittiare	
Grützby Nordergårdh	1
Ditto Östergårdh	1
Skyllinge	1
Ibidem Mellomgårdh	1
Skyllinge	1
Hammer	$\frac{1}{2}$
Dafindtzerödh	1
Dall	1
Backa 1 backesittiare	
Rödh	1
Dall	$\frac{1}{2}$
Spegerrød sogen	
Frostorp	$\frac{1}{2}$
Gaarøe	1
Lundbye	1
Brecke Torp	$\frac{1}{2}$
Øxmaall sogen	
Piückerød	$\frac{1}{4}$

Vgedagz tiänare vnder sätthe-
gården

Kåroed.

Oroust och Tiörns fögderij.

Mochleby soohn

Almag Sörgårdh.....	1
Almag Norgårdh.....	1
Houffuen.....	1
Tällestén en hussmans platz.	
Kågene.....	1
Lunde.....	1
Agger.....	1/2
Hesleg.....	1
Kiär.....	1
Houff.....	1
Österbiönerödh.....	1
Summa på vgedagz tiänare som äre belägne jnom soohnen till Kåroedh -- älfwa ¹ hemman.	

Vgedagz
tiänare
vnder sätegården

Wrem.

Norrrwijkans fögderij och

Qwille soohn

Myrenc.....	1/2
Fauerbacken.....	1/2
Råstock.....	1/2
Hålttene.....	1/2
Snögårdh.....	1/2
Nyborgh.....	1/4
Lycka.....	3/4
Kasen.....	3/4
Odegårdh (o: Ödegårdh).....	1/4

¹ Rätteligen endast nio och ett halft hemman.

	Hemman
Krabsett	$\frac{1}{4}$
Hollmen	$\frac{1}{4}$
Dybedabl	$\frac{1}{4}$
Klöve 1 backsitt	—
Blankenborgh 1 hussman	—
Eigde	1
Eigde	1
Röe	1
Lösgårdh	1
Öxmåhl	1
Öxmåhl	1
Kiril	1
Swälte	1
Tärperne	1
Edtsten	1
Edsten	1
Brandtzeby	1
Brandtzeby	1
Fedie	1
Grindh	1
Wingen	1
Ölsrödh	$\frac{1}{4}$
Skiörödh	1
Summa på Wrems sätegardz vge- dagz tjänare som äre belägne uthj hufwud sochen — nitton och en halff mantabl. Tillöck twåå mantabl.	
Resteröds sochn	
Strandh	1
Hou	$\frac{1}{2}$
Ryer	1
Åe	$\frac{1}{2}$
här vnder 1 qwarn	
Norderstrandh	$\frac{1}{8}$
Raffuebürgh	$\frac{1}{2}$

	Hemman
Forssele sochen	
Halgersrödh.....	
här uthj allenast 1 pundh schyll	
Koningzboo	1
Oxmähl.....	1
Grinderöds sochn	
Skiäl Brett.....	1
Summa på alt ströögodz vthj	
Inlandz fogderij — tingu nijo	
hemman.	
(Vgedagz tjänare vnder sätegar-	
den Wrem ¹).	
Oroust.	
Langelands sochn	
Röre	1
Åften (o: Åsten).....	1/2
Bräcke	1/2
Mölnehy	1/2
här under en qwarn.	
Stenkyrokie sochn	
Norwijg	1
Noch Norwijg.....	1
Fosse	1
Summa på alt det strögodz som	
ähr beläget uthj Oroust och	
Tiorns fögderij nämbl. [5 1/2	
hemman.]	
Sönnerrwijkans fogderij.	
Swarteborgz sochn	
Raufnebargh.....	1
Wassene	1

¹ Dessa fem ord äro i originalet öfverstrukna.

	Hemman
Örmält	$\frac{1}{2}$
Ditto Örmält (o: Örmält)	$\frac{1}{4}$
Torgers Rödh	$\frac{1}{4}$
Bårodh 1 backesittiare	—
Stackekiär här uthj allenast 4 settingar biugg	
Storbacka sammaledes 4 settin- gar biugg	
Håby sochn	
Dalle	1
Krogsta sochn	
Hällesätter	1
Tossenne sochn	
Önn, här uthj 1 tunna malt	.
Harresta sochn	
Houffuen	1
här under en eng kalles Bodel.	
Summa på alt det ströð godz som ähr beläget uthj Sonner- wijkens fogderij — säx hem- man.	
Än tillökes 1 mantehl uthj denne sochen nembl. Torp en heel gårdh, och uthj Hee 8 settin- gar biugg.	
Norrwijkans fogderij.	
Swänby sochn	
Offwertun	1
här under 4 strandsittiare	
Hee	$\frac{1}{2}$
här vnder 4 strandsittiare	
Skiärperödh	$\frac{1}{2}$
Kiärreby	1
Sandbacka	1
Kännebo	1

	Hemman
Vlfwekiär	1
Skiäkilld	$\frac{1}{2}$
här vnder en ödegårdh Fortun.	
Bätne soohn	
Rödhe	$\frac{1}{2}$
Bingbult	$\frac{1}{4}$
Tanum soohn	
Anros	1
Lommelandz soohn	
Tange	1
Nessing soohn	
Ötten	1
Schie soohn	
Jordtorp	1
Hoffuer	1
Ramsöö	$\frac{1}{2}$
Summa på det ströö godz som ähr beläget uthj Norrwijkans fögderij nembl.—tälff $\frac{3}{4}$ hem- man.	
Hjisingens fögderij.	
Bäckebohl	1

Nederst å sista bladet är antecknad:

"Welb. Fru Dordj Biellkes fullmechtige el^r skrifware som hennes breff opwist och copierne lefwererat haf^r heter Jören Jönssonn."

På ett löst blad är antecknad:

Hwad strandsiderne angaar med des. ehr meged wuist, thj somme en deell aarligen her druchnes, somme for armod her flötter, hellers dj noged behollden chrre, giffuer mig aarligen en deell en fiering torsk, och en deell en fiering machrell till midt huss behoff, och giör mig skydtzen mellem mine gaarder, somme ehr slet for armode, giffuer intted wden konnd skydtze wnder leiden.

Efter detta sammandrag följer här den af Fru Dorothea Bjelke insända jordeboken:

Morlandgaards gamell odells godtz
ligendis paa Ouroust i **Morland** sogen
wdi befallings manden Snuend Andersens fögderij.

Morland gaard med trinde wnderligendis querner er taxerit wdj
södskinde skifte med alle lutter och lunder for smör — sexten
pund.

Half Morlandgaard arffuede sallig Daniell Bildt efter sin salig
fader Knud Bildt.

Den anden halfuepart mageskifte hand sig till aff sin far-
brodersön sallig Vincentz Bildt for heltten Her bröden ved Suin-
sund, och Fauersholdt i Jdt sogen, och Fibbellstad i Ryg sogen.
Brefuet daterit Onss gaard den 26 Junj Anno 1628.

Store Stoffueröd. En helgaard.

Smör.....	iij pund	} Denne gaard ehr gamell oddell, och arffuede sallig Daniell Bildt dend efter sin sallig fader Knudt Bildt.
foring	j ort	
fornöd	j	
fuld smaa redtzet		
fuld arbeid ehr		
lamb.....j; gaas.....j		
höns ij; haffre jskeppe.		.

Östergaard. En hell gaard
paa Fladeöe.

Maldt.....	iij tr	} Denna gaard arffuede sallig Daniell Bildt efter sin s. fader Knud Bildt.
korn	j tæ	
landskyld	16 μ	
foring.....	j ort	
fornöd.....	j	
fuld smaa redtzet		
fuld arbeid.		

Thoreboe. En hell gaard.
Med ehñ flamb quern der under.

Smör 5 pund
foring j ort
fornöd j
fuld smaa redtzel
fuld arbeit.
Noch tuinde nye ryd-
ingspladtzer der under
kalldess:

Denne gaard arffuede sallig Daniell
Bildt efter sin s. fader Knud Bildt.

Store Bildtöröd.
Smör j pund

Lille Bildtöröd.
Smör j pund

Hetteröd. En halffgaard.
Smör j pund
fornöd j
halff smaa redtzel
halff arbeit.

Denne halffuegaard haffuer och altid
vehrit de Bildters gamell oddell.

Axell Torp. En hell gaard.
Smör ij pund
foring j ort
fornöd j
fuld smaa redtzel
fuld arbeit.

Denne gaard arffuede s. Daniell Bildt
och efter sin s. fader Knud Bildt.

Herbionneröd. En hell gaard.
Smör iijj pund
landskyld 16 ^{sk}
foring j ort
fornöd j
fuld smaa redtzel
fuld arbeit.

Denne gaard arffuede och s. Daniell
Bildt efter sin s. fader Knud Bildt.

Korrehouffuen. En halffgaard.
Smör ij pund
meell j skeppe
smör 6 ^{ter}

landskyld	8 μ	} Denne halffue gaard arffuede salig Daniell Bildt efter sin salig moder frue Zidtzell Brun.
foring	j ort	
fornöd	j	
halff smaa redtzel		
halff arbeit.		

Beoken. En halffgaard.

Smör	j pund	} Denne halffue gaard arffuede och sallig Daniell Bildt efter sin sallig moder fru Zidtzell Brun.
meell	j skeppe	
smör	6 $\frac{1}{2}$ er	
landskyld ...	20 μ	
foring	j Rdr	
fornöd	j	
smaa redtzel	halfft	
halfft arbeit.		

Mageskifte godtz aff den danske cronne, ligendis och udj Morland sogen.

Eske Kier. En hell gaard.

Haffre	j t:e	} Denne gaard ehr mageskift fra dend danske cronne imod gamell oddell; breffuet ehr daterit den 16 October Anno 1627.
meell	ij skeppr	
smör	j pund	
landskyld ...	ij S $\frac{1}{2}$	
foring	j Rdr:	
fornöd	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Dueholt der under.

Smör

Gröfue

liger och der under.

Smör

maldt

Raalandbierig. En hellgaard.

Haffre	j t:e	} Denne gaard ehr och mageskift fra dend danske cronne imod gamell oddell; breffuet daterit d. 16 8ber (3: October) Anno 1627.
meell	iiij settinger	
smör	14 $\frac{1}{2}$ er	
landskyld	13 μ	
foring	j Rdr	

fornöd j
fuld smaa redtzel
fuld arbeid.

Holte. En halffgaard.

Smör ij pund
fornöd j
halff smaa redtzel
halff arbeid.

Denne halffuegaard ehr och mageskift
fra dend danske cronne imod gamell oddell;
breffuet dat: d. 16 8ber Anno 1627.

Röd. En hell gaard.

haffre j t:e
meell iij skeppr
smör 21 ƒer
landskyld 2 Sƒ
foring j ort
fornöd j
fuld smaa redtzel
fuld arbeid.
Och ehr ehn ödde pladtz
der under.

Denne gaard ehr och mageskift fra
dend danske cronne imod gamell oddell;
breffuet daterit d. 16 8ber Anno 1627.

Edtzholt. En hell gaard.

haffre j t:e
landskyld j Sƒ
fornöd j
fuld smaa redtzel
fuld arbeid.

Denne gaard ehr och mageskift fra
dend danske cronne imod gamell oddell
d. 16 8ber 1627.

Er trej strandsider der under
paa et fiskeleije kalldis **Barbrauigen**.

Töns Eng. En hell gaard.

haffre j t:e
smör j pund
meell ij skeppe
smör 7 ƒer
landskyld ... j ort
foring j Rdr
fornöd j
fuld smaa redtzel
fuld arbeid.

Denne gaard ehr och aff s: Daniell Bildt
mageskift fra dend danske cronne d. 16
8ber Anno 1627.

Noch Töns Eng. En hell gaard.

Haffre..... j t.e.	} Vdj denne gaard ehr mageskift fra dend danske cronne imod gamell oddell sex örs boell iord med böxell efter gaarden den 16 October Anno 1627. Mens ellers dend bunnde oddell haffuer jeg mig selfuer tillforhandlet aff Suend Halluorsen boendes i Morland sogen, och hans sösken Anno 1652.
smör..... j pund 9 4er	
meell..... ij skeppe	
landskyld xxj 4	
foring..... j Rdr	
fornöd..... j	
fuld smaa redtzel	
fuld arbeit.	

Gunisboe. En hell gaard.

Haffre..... j t.e.	} Denne gaard ehr mageskift fra dend danske cronne imod gamell oddell aff s. Daniell Bildt d. 16 8br. Anno 1627.
smör..... 9 4er	
meell..... ij settinger	
landskyld.. ij S4	
foring..... j Rdr	
fornöd..... j	
fuld smaa redtzel	
fuld arbeit.	
Derunder liger ehn hollme kalldis Grödholmen.	

Wrang wand. En hallgaard.

Maldt..... j t.e.	} Denne halfue gaard ehr mageskift fra dend danske cronne imod gamell oddell aff s. Daniell Bildt d. 16 8br. Anno 1627.
foring..... j ort	
fornöd..... j	
half smaa redtzel	
half arbeit.	

Evens Aas. En hallgaard.

Smör..... j pund ij 4er	} Denne halfue gaard ehr och mageskift aff Daniel Bildt fra dend danske cronne d. 16 October Anno 1627.
meell..... j setting	
landskyld 8 4	
foring ... 12 4	
fornöd ... j	
half smaa redtzel	
half arbeit.	

Toften. En hellgaard.

Haffre..... j t.e.	} Denne gaard ehr mageskift fra dend danske cronne med ald sin landskyld, fulger böxellen aff cronnes iord och ehn
meell..... ij skeppr	
smör..... 12 4er	

landskyld	ij ½ er	{	andeell bunnde iord, som derudj inde vaar. Disligeste haffuer s: Daniell Bildt bunden Anders Torsen sin iord, som derudj inde vaar, och affhandlet.
foring	j Rdr		
fornöd	j		
fuld smaa redtzel			
fuld arbeid.			

Detta forsk^e specificerede godtz,
som ehr mageskiift fra dend danske
cronne, leffueris med jordbogen ehv
rigtig copie aff Kongl. Majtz:
skiüde derpaa, huor aff kand
eragtis huad vedderleeg cronnen
derforre haffuer bekommit.

Herefter fölger godtz som er mageskiift
med addellene och andre som och ehr i
Morlandsogen beligendis, som och
ehr vggedags tienere
till Morlandgaard.

Gettrille. En halffgaard.

Smör	ij pund	{	Denne halffue gaard mageskiifte s. Da- niell Bildt sig till aff sin farbroder datter welb. jomfrue Mette Bildt, saanellsom Lille Gierde imod godtz i Aggershus lehen, nemb- lig Gielldestad och Skammellsröd i Dinaass sogen. Och ehr de Bildters gamell oddell.
foring	12 ½		
fornöd	j Rdr:		
halff smaa redtzel			
halff arbeid.			

Lille Gierde, vden böxel.

Smör	j pund	{	Er de Bildters gamell oddell.
------------	--------	---	-------------------------------

Mellem Stuffuen. En gaard.

Maldt	ij tr.	{	Denne gaard ehr mageskiift fra velb: jomfrue Mette Bildt imod Billingen och Linde (o: Lindemark) i Berrig sogen; breffuet dat: den 29 Aprilis Anno 1625. Er de Bildters gamell odell.
korn	j t.e.		
foring	j ort		
fornöd	j		
fuld smaa redtzel			
fuld arbeid.			

Sörgaard. En hell gaard.

Maldt	iiij tr	{	Denne gaard haffuer s. Daniell Bildt
korn	j t.e.		

foring	j ort	mageskiift sig till, med sampt Gügeaetter i Rörre sogen, aff sine farbrödre dötter welb: Mette och Blandtzeffor Bildt, imod Strand i Roche sogen, och Klipper i Jdt sogen, i Aggers hus lehen; breffuet daterit Nees d. 21 9ber (o: November) Anno 1628. Er de Bildters gamell oddell.
fornöd	j	
fuld smaa redtzal		
fuld arbeid.		
Noch paa Raaböe under		
forskr ^e gaarder ehr trin-		
de strandsidere, huilke		
och giör mig skydtzen.		

Gullders Röd. En hellgaard.

Smör	iiij pund	Denne gaard ehr de Bildters gamell oddell, och haffuer sallig Daniell Bildt dend kiöbt aff sin farbroder sön Daniell Bildt Ottesen; breffuet dat: den 16 Aprilis Anno 1625.
maldt	ij t:r	
meell	j skeppe	
foring	j ort	
korn	j t.e.	
fornöd	j	
fuld smaa redtzal		
fuld arbeid.		

Feskebeckdallen der nuder.

Smör

Engöe. En hellgaard.

Smör	8 pund	Denne gaard ehr aff s: Daniell Bildt mageskiift fra Erich Torgersen och Vel- lum Torgersen vdj Marstrand; breffuet dat: Anno 1635, med for:e Erich Torgersens och Vellum Torgersens hender vnderskreffuet, sampt ehr lest paa Baabus laugting. Och haffuer vehrit gamell adells frj godtz.
fornöd	j	
fuld smaa redtzal.		
fuld arbeid.		

Nørrebye. En hellgaard.

Smör	iiij pund	Denne gaard ehr kiöbt och aff s. borge- mester Erich Torgersens börn i Marstrand, nemblig Torger Erichsen och Vellum Erichsen; som och haffuer vehrit gamell adells frj godtz. Skiödet dat. Marstrand den 1 8ber Anno 1642.
foring	j ort	
fornöd	j	
fuld smaa redtzal		
fuld arbeid.		

Wester Lavöe. En hellgaard.

Smör	iiij pund
fornöd	j

fuld smaa redtzel
fuld arbeit.

Laueör krog liger der-
under, och boer derpaa
— 4 strandsiddere.

Och paa ehn anden
hollme derunder, kall-
dis **Tuistierten**, boer — 4
strandsidere.

Denne gaard haffuer s. Daniell Bildt sig
till kiöbt aff Ramielle Peder Bremsis och
hindis arffuinger i Marstrand, och haffuer
vehrit gamell adells fridt godtz; skiödet
dat: Marstrand d. 9 Aprilis Anno 1633.

Berrig. En hell gaard.

Smör..... iij pund
fornöd j
fuld smaa redtzel
fuld arbeit.

Korsgaard paa Fla-
de-ön. En hellgaard.

Korn..... iij tr
smör..... j pund
fornöd j
fuld smaa redtzel
fuld arbeit.

Disse tuinde gaarder haffuer ieg mig
mageskift till aff min s: mandtz farbroder
datter, welb: frue Anne Bildt, Ziffuert Gab-
briellsens till Canneboe, imod tuinde Trind-
uig gaarder, ligendis paa Gielldöen i Ve-
berner Closters lehen; breffuet dat: Tordre
gaard d. 20 Augustj Anno 1659.

Aldt dette forskre specificerede godtz liger i Morlandsogen,
Morlandgaard nest beligendis.

Dette effterskre godtz ehr iligemaader vdj Morland-
sogen beligendis, vdj befallings mandens Svend Andersens
fogderj, huarudaff landskylden gaar till cronnen, mens
höxelen och ald anden herlighed haffuer altid föglget
adellen i Baabus lehen, ligesom det förbemelte, och ehre
daglige vggedags tienare till Morlandgaard.

Lille Stoffueröd. En halffgaard.

Landskyld..... j ort
fornöd..... j
smaa redtzel halfft
arbeit halfft.

Denne halffue gaard ehr aff de Bildters
oddell, och ehr gangit vdj söskendeskiye
med s: Daniell Bildt, bans moder och sö-
skende.

Bua paa Fladeöe. En hell gaard.

Med en öddepladtz derunder.

Fornödd	j	} Denne gaard haffuer s: Daniell Bildt ma- geskift sig till aff Anders Boddellsen i Bua imod Aasten i Langelandsogen; breffuet dat: Ornebacke ting, Onsdagen for Jull Anno 1624. Och nogen tid derefter haffer min s: mand sig Aaesten igen tillforhandlet.
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Kongewilg. En hellgaard.

Med en liden pladtz derunder.

Höe	3 less	} Denne gaard haffuer s: Daniell Bildt sig tillforhandlet aff Börn Gunderrsen vdj Kongsuig och hans sönnar, nemblig Jon och Ervoll; sködet dat: Anno 1630. Och efter hans död haffuer ieg viderre alle oddells folkene contenterit, som hiemb ting och lang tings domb ombformelder.
fornödd	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Otteslett. En hellgaard.

Fornödd	j	} Denne gaard haffuer s: Daniell Bildt ma- geskifted sig till, en deell imod heltten i Helleuigen; breffuet dat: Morlandgaard d. 3 Decembr: 1624. Den anden eiendeell i samme gaard haffuer ieg mig tillforhandlet aff Olle Christesen i Fosee, i Morland- sogen, Asker i Löndall, och Jörgen i Fe- skebech; breffuet dat: den 6 7ber: (3: Sep- tember) Anno 1652.
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Norder Slettholt. En hellgaard.derunderliger-2strand-
sidder i Vester Frijden-
dal.

Fornödd	j	} De trej parter i dene gaard haffuer Reer Madtzen soldt sallig Daniell Bildt; sködet dat: Morlandgaard den 8 7br: 1646, och lest paa tinget, som holtis i Torsbye d. 6 8br: Anno 1646.
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Öster Lauöe. En hellgaard.

Fornödd	j	} Denne gaard haffuer s: Daniell Bildt sig till for handlet aff Tolle Halluorsen paa Loufföe; sködet undersk. aff velborne Vin- centz Bildt, Kongl. Majitz: fogit Erich Jonsen, siden lest for retten i Hellesberig d. 3 7br: Anno 1633, och aff rettens besi- derre forzeiglet och vnderskreffuett:
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Hellewig. En hellgaard.

De thuo parter følger äfuen hiid.

Langer	j	vorre	} Dene gaard ehr aff Morlandtz oddell, och de thuo parter arfuede s: Daniell Bildt effter sine s: foreldre.
fornöd	j		
halff smaa redtzel	j		
halff arbeit.			

Öster Töns Eng. En hellgaard.

Fornöd	j	} Denne gaard haffuer s: Daniell Bildt sig ved mageskifte till forhandlet, mod 5 örs boell iord vdj Hallgersöd i Freigne, och det med Suend i Kiöbberöd, hans hustrue och derris med arffuinger; skiödet dat: Ormebacke ting d. 27 Feb: Anno 1630. De andre 4 örsbolld iord kiöbte s: Daniell Bildt aff Tiöring Hellesen i Öster Tönseng; breffuet dat: Hiellmuig d. 24 Majj Anno 1634.
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Lunden. En hellgaard.

Fornöd	j	} Vdj dene gaard haffuer s: Daniell Bildt mageskift sig till sex örs boell iord aff En- gelbret Biörnsen i Lunden mod Lycke vdj Teignebye sogen; breffuet dat: Ormebacke ting, Anno 1622. De 4 örsboell iord i same gaard liger till Morland kircke, de öfrige örs boell ehr henscott aff Ormb Pedersen i Lunden, med hans hustrue och börns sambtycke; breffuet dat: Ormebacke ting d. 24 Octobr 1625.
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Glims Aas. En halffgaard.

Efter min s: mandtz for- handling, giffuer for ar- beid och aldt andet, i Niels Troellsens liffs tid penge..... 5 Slettedr. Der vnder liger Ellöes och boer—8 strandside- re som och daglig med de förige haffue tönge aff mig medt skydtzen.	} Dene gaard haffuer s. Daniell Bildt kiöbt aff Niels Troellsen i Glimbs Aas; skiödet dat: Morlandgaard d. 6 10bris (s: Decem- bris) 1649, lest paa tinget som holtis paa Ellöes dend 7 10bris 1649.

Store Husebye. En hellgaard.

Mens der udj haffuer ieg ikun dend tredie part. Tredie part fornöd tredie part smaa redtzel med noget ringe arbeid.	}	Denne tredie paart i for: gaard haffuer s: Daniell Bildt sig till forhandlet aff Börge Ollesen i Husebye; breffuet dat: Ormebacke ting d. 23 10br Anno 1633.
---	---	---

Lille Husebye. En hellgaard.

Fornöd j fuld smaa redtzel fuld arbeid.	}	Denne gaard haffuer s: Daniell Bildt ma- geskißt sig halffparten till udj aff Börge Ollesen udj Eskekier, i mod Gröffue i Mor- landsogen; breffuet dat: Ormebacke ting, d. 25 Feb: Anno 1636.
---	---	---

Suannewig. En hell gaard.

Giffuer for arbeid och alld anden vdleeg penge..... 6 dr.	}	Denne gaard haffuer s: Daniell Bildt sig till forhandlet aff Olle Gudtormsen i Suan- wig, hans hustrue och derris medarfuinger; breff dat: Sörboe Anno 1639. Och et örsboll iord i same gaard hör Morland kieke till. Raaeöen ehr serdellis kiöbt aff Anne Hallfuors datter, vorris andeell derj; skö- det dat: Ormebacke ting, den 20 Julj 1628, och aff skriffueren och laug retten same tid for zeiglet.
---	---	--

Kiöberöd. En halffgaard.

Suend giffuer mig for ar- beid och ald retighed sin liffs tid penge..... 3 Rdr.	}	Denne halffue gaard ehr kiöbt aff Snend Nielsen vdj Kiöbberöd; sködet dat: Mor- landgaard d. 25 Junj Anno 1659 och un- derskr. aff hr. Niels Hollgersen, sogneprest i Morlandgeld, och Hans Rasmussen boendis paa Ellöes, lest paa tinget som holtis vdj Houffue i Teignebye sogen, d. 22 De- cembr: Anno 1659. Och trinde ganger for oddells folckene paa tinge opböden.
--	---	---

Bua. En hellgaard.

Giffuer for arbeid och ald rettighed penge 4 Rdr.	}	Denne gaard ehr kiöbt aff Madtz Ollesen i Bua, Anders Nielsen, och Ambjörn Peder- sen ibidem; sködet dat: d. 16 Aprilis Anno 1659, lest paa tinget som holtis i Houffue
---	---	--

i Teignebye sogen d. 25 Aprilis Anno 1659. Och trinde ganger för oddellsfolkene opböden.

Neder Røed. En hellgaard.

Fornöd	j	} Denne gaard ehr kiøbt aff Olle Clemendtzes börn i Røed och hans broders Hans Clemendtzes efferlotte börn; skiødet dat: Morlandgaard d. 16 Martj Anno 1659, och lest paa tinget som holtis i Houffue i Teignebye sogen, d. 25 Aprilis 1659. Och trinde ganger for oddellsfolkene opböden.
fuld smaa redtzel		
arbeidtz penge ij Rdr;		
des: paa nogen tid forundt for arbeidtz penge.		

Backe. En hellgaard.

Fornöd	j	} Denne gaard ehr kiøbt aff Anders Morfuld i Backe, hans moder Anne Ollis datter och derris søskende; skiødet dat: Morlandgaard, d. 14 8bris Anno 1659, lest paa tinget i Sørboe d. 22 10br Anno 1659. Och trinde ganger for oddellsfolkene opböden.
fuld smaa redtzel;		
forundtfor arbeidtz peng		
— 4 Rdr: paa nogen tid.)		

Broe. En hellgaard.

Fornöd	j	} Denne gaard ehr kiøbt aff Ingeborig s: Anders Pedersens i Broe, derris søaner och dötter; skiødet dat: aff tinget som holtis i Hellesberrig d. 10 Aprilis Anno 1660. Och ehr for oddellsfolkene trinde ganger opböden.
fuld smaa redtzel;		
forundt nogen tid paa		
arbeidtz penge—4 Rdr.)		

Sørboe. En hellgaard.

Fornöd	j	} Denne gaard ehr kiøbt aff Erich och Tolle Reers sønner i Sørboe och derris søstre; skiødet dat: Hellesberig d. 23 Januarj Anno 1660. Och trinde ganger for oddellsfolkene opböden.
fuld smaa redtzel		
och i arbeidtzpenge paa		
nogen tid		
penge..... 4 Rdr.)		

Breke. En hellgaard.

Fornöd	j	} Denne gaard ehr kiøbt aff Ingeborig Pedersdatter, s: Peder Truelsens i Breke, och hindis börn; skødet dat: aff tinget som holtis i Hellesberrig d. 10 Aprilis Anno 1660. Och trinde ganger for oddellsfolkene paa tinge opböden.
fuld smaa redtzel		
arbeidtz penge—4 Rdr.)		

Nu efterfølger s: Daniell Bildt
arffuegodtz, som ligger i de neste
anex sogner och vdj befallings-
mandens Suend Andersens
fogderj.

Röre sogen.

Store Röre. En hellgaard.

Smör..... 6 pund	} Dene gaard arffuede s. Daniell Bildt efter sin s: fader Knud Bildt; och ehr ga- mell Morland oddell.
maldt..... j t:e	
foring..... j ort	
fornöd..... j	
fuld smaa redtzl	
fuld arbeid.	

Lille Röre. En halfgaard.

Smör..... iij pund	} Dene gaard ehr kiöbt aff Torger Erich- sen och Vellum Erichsen i Marstrand, ehr gamell adells godtz; sküdet dat: Marstrand d. 1 Octobr Anno 1642.
fornöd..... j	
half smaa redtzl	
half arbeid.	

Giögesetter. En heellgaard.

Smör..... ij pund	} Dene gaard mageskifte s: Daniell Bildt sig till aff sine farbrödre datter Blandtze- flor och Mette Bildt, med sampt Sörgaar- den paa Fladeöen, mod Strand i Rocke so- gen och Klipper i Jdde sogen i Aggers- hus lehen. Och haffuer same gaard vehrit de Bildters gamell oddell. Breffuet dat: Nees, d. 21 9br Anno 1628.
korn..... iij t:r	
foring..... j	
fornöd..... j	
fuld smaa redtzl	
fuld arbeid.	

Skridtzröd. En hellgaard.

Smör..... iijj pund	} Denne gaard ehr Morlandtz gamell od- dell, och arffuede s: Daniell Bildt dend efter sin s: fader Knud Bildt.
foring..... j ort	
fornöd..... j	
fuld smaa redtzl	
fuld arbeid.	
Der under ligger	
Blödekler.	
Smör..... j pund.	

Funneskier. En halffgaard.

Fornöd..... j	} Denne halfvæ gaard mageskifte s: Dasmæa redtzel halfft half arbeit.
niell Bildt sig aff Tomas Dyrre paa Sundtbye for Løckadall; skiødet dat: Baahus d. 23 Feb: Anno 1637.	

Kiendal	} Detta pund smør haffuer ieg mig magevden bœxell, och dend følger öbberste Ferritz. Smør..... j pund.
skiftt till aff her Hendrich paa Hisingen mod et pund smør i Staaen i Herrestad sogen; breffuet dat: Strömb d. 16 10br Anno 1652.	

Theinebye sogen paa Oroust.

I befallings mandens Suend

Andersens fogderj.

Skontorp. En hellgaard

med j flambquern der till.

Smør..... iij pund	} Dene gaard arffuede s: Daniell Bildt efter sin s: fader Knud Bildt.
foring j ort	
fornöd..... j	
fald smaa redtzel fald arbeit.	

Lycke. En fierdingsgaard.

Smør j pund.	} Er s: Daniell Bildt arffuelig till fallden efter sin s: fader Knud Bildt.

Stall sogen paa Ouronst.

Vdj befallings mandens

Suend Andersens fogderj.

Møllerød. En halffgaard.

Fornöd..... j	} De 4 örs boell iord i dene halfvæ half smaa redtzell halfft arbeit.

gaard haffuer s: Daniell Bildt sig till forhandlet aff Olle Arffuesen i Korbjønnsrød i Løng sogen paa Freign; breffuet dat: paa lüngstæffne d. 20 10br Anno 1632. De sex örsboell iord haffuer ieg mig selfuer till kiøbt aff Olle Christoffersen i Hiellmuig; breffuet dat: Vreeland, d. 18 Aprilis Anno 1652.

Hollebye. En helgaard.

Fornöd..... j	} Denne gaard haffuer s: Daniell Bildt sig till forhandlet aff Lauridtz Nielsen i Molle- sund och Eskelld Nielsen paa Vallöen i Sta- aellsogen; breffuet dat: den 17 10br: Anno 1650 och lest paa Ormebacke ting den 13 Januarj Anno 1651.
fuld smaa redtzel	
fuld arbeid.	

Kaarødtz sædegaardligendis i **Möchlebye sogen**paa **Oroust**

wdj befallingsmahdenss

Suend *Andersens* fogderj.

Kaarødtz hoffuetgaard, med nogle under ligendis
øddepladtzer, som höre till gaarden, ehr taxerit
for smör — tolf pund.

Och haffuer vehrit gamell frj godtz, och dend gaard haffuer
sallig Daniell Bildt mageskiift sig till aff Suend i Kaarød, och
hans börn, mod hellten Grydtzbye, som liger i Vculum sogen, der-
omb breffuet dat: Ormebacke ting, den 30 9br Anno 1635.

En deell i same gaard, Kaarød, ehr mageskiift med Hans i
Heenaen, mod nij örsboell iord i Heenaen, hvilke 9 örs boelljord
vaar sallig Daniell Bildtz frj oddell; breffuet deromb dat: Otteslett
den 17 Aprilis Anno 1635.

Mochlebye sogen.**Almag Sörgaard. En hell gaard.**

Smör..... 7 pund	} Denne gaard haffuer sallig Daniell Bildt mageskiift sig till, aff sin farbroder datter welb: jomfrue Mette Bildt, i mod Norder Bröden i Berrig prestegield, i Roche sogen, och imod ehn gaard kalldis Röer i same prestegield. Breffuet deromb dat: Elling- gaard d. 8 Januarj Anno 1628, och lest paa Ormebacke ting d. 30 Junj Anno 1628.
foring..... j ort	
fornöd..... j	
fuld smaa redtzel	
fuld arbeid.	

Almag Nordergaard. En hellgaard.

Smör.....	7 pund	} Dene gaard haffuer och s: Daniell Bildt mageskift sig till aff for sin farbroder datter, welb: jomfrue Mette Bildt, imod forskr Norder Bröden i Berrig prestegield i Rocke sogen och imod Röer i samme prestegeld; breffuet dat: Elling gaard d. 8 Januarj Anno 1628 och lest paa Orne- bake ting, som för ehr meldt.
foring.....	j ort	
fornöd.....	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Houffuen. En hellgaard.

Smör.....	iiij pund	} Dene gaard arfuede sallig Daniell Bildt effter sin sallig fader Knud Bildt.
foring.....	j ort	
fornöd.....	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Der under liger eh
pladtz kalldis Tolles
Tejen.

Krogene. En hellgaard.

Fornöd.....	j	} Dene gaard haffuer s: Daniell Bildt sig ehn deell till köbt vdj aff Anders Tollesen i Krogene; breffuet dat: d. 11 8br: Anno 1650 och lest paa tinget i Hellesberig d. 3 8br 1651. Och ehn deell haffuer ieg mig selffuer till köbt aff Peder i Lunde; breffuet dat: d. 3 8br 1651 och lest paa tinget i Hellesberig den 9 10br Anno 1651.
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Lunde. En hellgaard.

Smör.....	iiij pund	} Dene gaard haffuer s: Daniell Bildt sig mageskift till aff s: Tomas Dyrre imod Vddebye och Lille Höruig på Thiörn; breffuet dat. d. 2 Aprilis 1649 och lest paa Orme- hacke ting d. 4 8br 1649.
foring.....	j ort	
fornöd.....	j	
fuld smaa redtzel		

fuld arbeit.

Agger. En halfgaard.

Smör.....	ij pund	} Dene ringe halfue gaard haffuer s: Daniell Bildt sig till forhandlet aff Anders i Söbbene; breffuet giffuet och lest paa tin- get som holtis i Nederhielmuig den 18 Martj Anno 1639.
fornöd.....	j	
half smaa redtzel		
half arbeit.		

Hesleg. En hellgaard.

Fornöd..... j } Dene gaard ehr kiøbt aff Peder Nielsen i
fuld smaa redtzel } Hesleeg, med hans hustrue och börns samb-
arbeidtz penge 2 Rixdr. } tycke; skiødet giffvet paa tinget som holttis
i Sørboe i Morlandsogen, och underskreffuet
aff laugretted, d. 22 10bris Anno 1659. Och
trinde ganger paa tinge for oddells folkene
opbøden.

Kier. En hell gaard.

Fornöd..... j } Denne gaard ehr kiøbt aff Jon Ollesen
fuld smaa redtzel } i Kier, och Hellige Halluorsen ibidem med
arbeidtz peng... 4 Rdr. } derris hustrue och börns villige; skiødet
dat: tinget som holttis i Sørboe d. 22 10br
Anno 1659. Och trinde ganger for alle od-
dells folkene opbøden.

Houff. En hellgaard.

Fornöd..... j } Dene gaard er kiøbt aff Vlue Simons
fuld smaa redtzel } datter, s: Helligis i Houff hans effterleffuer-
arbeidtz penge... 3 Rdr, } skee, och Olle Helligesen och hans søskende;
som paa nogen tid ehr } breffuet dat: Morlandgaard d. 16 10bris
beloffuet. } Anno 1659 och lest paa tinget i Helles-
berrig d. 23 Januarj Anno 1660. Och trinde
ganger for oddells folkene opbøden.

Øster Biønerød. En hellgaard.

Fornöd..... j } Dene gaard ehr kiøbt aff Suend Andersen
fuld smaa redtzel } i Biønnerød och Rasmus Tollesen ibidem
arbeidtz peng... 4 Rdr. } med derris hustrues och börns sambtycke;
skiødet dat: aff tinget i Hellesberig den
23 Januarj Anno 1660. Och trinde ganger
for alle oddells folkene opbøden.

Langeland sogen paa Ouronst.

Wdj Suend Andersens
fogderj.

Rørre. En hell gaard.

Fornöd..... j } Dene gaard haffuer s: Daniell Bildt sig
fuld smaa redtzel } till kiøbt aff Ambiør Torgersdatter i for:
fuld arbeid. } Rørre, och aff hindis børn, nemblig Suend,
Ormb och Anders; skiødet deromb dat:
Hellebye d. 29 Novembr Anno 1642.

Aasten. En halffgaard.

Smör	ij pund	} Denne halffue gaard arffuede s. Daniell Bildt efter sin sallig fader Knud Bildt.
landskyld	j Sk	
fornöd	j	
halff smaa redtzel		
halff arbeit.		

Brecke. En halffgaard.

Smör	ijj pund	} Denne halffuegaard haffuer s: Daniell Bildt sig eben dell till forhandllet aff Simes Jensen i Gundebye, och eben deell haffuer ieg mig selffuer till köbt aff Sörren Jensen i Kortned; breffuet dat: in Septembre 1651 och lest paa tinget som holttis i Neder Hielmuig d. 3 Octobr Anno 1651.
fornöd	j	
halff smaa redtzel		
halff arbeit.		

Möllnebye. En halff gaard.

Der under brugis — j	} Denne halffue gaard haffuer s: Daniell Bildt sig mageskift till aff Gunder Tollesen, och Rasmus Tollesen i Möllnebye, imod Houf- fen i Möchlebye sogen; breffuet dat: Kaa- rød d. 28 9br Anno 1646 och lest paa Ornebake ting d. 17 10br 1646.
flamb quern.	
Fornöd	
halff smaa redtzel	
halff arbeit.	

Freigneland**Resterød sogen.**

Wdj befallings mandens

Steen Pedersens fogderj.

Strand. En hellgaard.

Smör	ijj pund	} Denne gaard arffuede s. Daniell Bildt etter sin s: fader Knud Bildt.
foring	j ort	
fornöd	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Houff. En halffgaard.

Smör	ijj pund	} Dene halffuegaard köbte s: Daniell Bildt aff laugmanden Hans Frandtzen; skiö- det dat: Toften d. 22 Martj Anno 1642 och lest paa tinget som holttes i Borrebye d. 16 Augustj Anno 1642.
foring	j ort	
fornöd	j	
halff smaa redtzel		
halff arbeit.		

Ryer. En hellgaard.

Smör.....	iiij pund	} Denne gaard kiöbte s: Daniell Bildt aff her Jffuer Krabbe; sködet dat: Gaardtzöe d. 7 Julj Anno 1647.
foring.....	j Rdr	
fornöd.....	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Ase. En halff gaard

med — j flamsaug och	} Denne halffuegaard ehr de Bildters ga- mell oddell, och ehr ganget vdj södskende skifte med s: Daniell Bildt och hans sö- skende efter derris s: moder.	
quern derunder.		
Smör.....		ij pund
foring.....		12 „
fornöd.....		j
halff smaa redtzel.		

Norderstrand.

Vden böxell.	} Detta pund smör haffuer s: Daniell Bildt sig mageskift till aff velb: Gierlöff Net- telhorst imod Öster Ons wed Svinsund; breffuet dat: Frederichsstad den 25 Maj Anno 1625.
Smör.....	

Raffneblorig. En halffgaard.

Fornöd.....	j	} Dene halffuegaard ehr gangen i söskende skifte efter s: frue Zidtzell Brun, s: Daniell Bildtis moder.
halff smaa redtzel		
halff arbeid.		

Forsle sogen paa Freigne.

Wdi Steen Pedersens fogderij.

Halgersröed

vden böxell eijer jeg	} Dette pund smör mageskifte s: Dani- ell Bildt sig till aff velb: Gierlöff Nettel- horst, imod Öster Öns ved Svinsund; breff- net dat: Frederichsstad den 25 Maj Anno 1625.	
Smör.....		j pund.
ickun dend fierde part.		

Könningaboe. En hellgaard.

Smör.....	iiij pund	} Dene gaard arffuede s. Daniell Bildt effter sin s: fader Knudt Bildt.
foring.....	j ort	
fornöd.....	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Öxmaall. En hellgaard.

Smör	iiij pund	} Denne gaard kiöbte s: Daniell Bildt aff welb: frue Bergette, Madtz Bagges; skiö- det dat: d. 15 Aprilis Anno 1640 och lest paa lügsteffne d. 25 Julj Anno 1640.
foring	j ort	
fornöd	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Grinderöd sogen.

Wdi Sten Pedersens fogderij.

Skjelbrett. En hellgaard.

Fornöd	j	} Dene gaard haffner s: Daniell Bildt sig till skift aff Bryntte Bannsesen paa Thiörn 16 års boell iord imod Röed ved Suansun; breffuet dat: Teignebye prestegaard d. 16 Julj 1647 och lest paa tinget i An- fasteröd den 13 10br 1647. Och 12 års boell iord haffner s: Daniell Bildt sig till for- handllet aff Inge i Skelbret, Anno 1641; och effter s: Daniell Bildt död haffner ieg fornöijet hans hustrue och steffsöner alde deris odellslösen i Skelbret; skiödet dat. d. 24 Julj 1652.
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		
Der underliger — 4 ödde		
gaarder skylder		
smör	4 pund.	

/ **Herrested** sogen.Wdi Peder Nielsens
fogderij.**Houffuen.** En hellgaard.

Smör	6 pund	} Denne gaard kiöbte s: Daniell Bildt aff dj Kongelffs borgere; skiödet dat: Baahus d. 4 Januarj Anno 1650.
fornöd	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		
En eng tej der under		
kalldis Bodell.		

Smör

Thiörn.**Stenklercke sogen.**

Vdj Suend Andersens fogderj.

Fosee. En hellgaard.

Smör.....	iiij pund	} Denc gaard arffuede s: Daniell Bildt effter sin s: fader Knud Bildt.
foring	j Rdr	
fornöd	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Norderwiig. En hellgaard.

Smör.....	iiij pund	} Denne gaard arffuede s: Daniell Bildt effter sin s: fader Knud Bildt.
landskyld.....	j S½	
foring	j ort	
fornöd	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Noch Norderwiig. En hellgaard.

Smör.....	iiij pund	} Denne gaard ehr och aff dj Bildters gamell oddell.
landskyld	j S½	
foring	j ort	
fornöd	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Indland.**Wculum sogen.**

Wdi Sten Pedersens fogderij.

Dall. En hellgaard.

Smör.....	iiij pund	} Denne gaard arfnede s: Daniell Bildt effter sin sallig moder frue Zidtzet Brun.
landskyld.....	ij S½	
foring	j ort	
fornöd	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		
Der under ehr ehn liden pladtz kalldis Backe.		

Röed. En hellgaard

Smör	iiij pund	} Dene gaard arffuede och s: Daniell Bildt effter sin s: moder frue Zidtzet Bruu.
foring	j ort	
fornöd	j	
fuld smaa redtzet		
fuld arbeit.		

Noch Dell. En halffgaard.

fornöd	j	} Dene halffue gaard kiöbte s: Daniell Bildt aff Engelbret Biörnsen; sködet dat: d. 9 Novembr: 1633, och lest paa Sollbe- rig ting d. 9 10br: samme aar. Och en part kiöbte hand aff Christoffer Halluorsen och hans hustrue; breffuet dat: Morland- gaard d. 9 9br 1633, och lest paa Soll- berrig ting dend 9 10br i same aar.
halff smaa redtzet		
halff arbeit.		

Spelgeröed sogen.

Wdi Steen Pedersens fögderij.

Gårde. En hell gaard.

Smör	ij pund	} Denne gaard haffuer s: Daniell Bildt kiöbt sig till, halffparten aff velb: frue Bergette Knudtzdatter, s: Madtz Baggis; skiödet daterit Hollmegaard, d. 11 7br: 1638, och lest paa Sollberig ting d. 23 Septembr. i same aar. Den anden halffue part haffuer ieg mig selffuer till kiöbt aff velb: frue Anne Pedersdatter; skiödet dat: Knibholdt, d. 20 Novembr: 1655 och lest paa Baahus lang ting dend 26 Februarj 1656.
maldt	ij t:r	
foring	j ort	
fornöd	j	
fuld smaa redtzet		
fuld arbeit.		

Lundbye. En hellgaard

med — j flamb quern der under.		} Denne gaard arffuede s: Daniell Bildt effter sin s: fader Knud Bildt.
Smör	iiij pund	
foring	j ort	
fornöd	j	
fuld smaa redtzet		
fuld arbeit.		

Breke Torp. En halffgaard

med ehn flamb quern

der under.

Smör..... iij pund

foring..... 12 *μ*

fornöd..... j

smaa redtzel halfft

arbeid halfft.

Denne halffue gaard arffuede s: Daniell
Bildt efter sine s: foreldre.

Jörland sogen.

I Sten Pedersens

fogderij.

Jordall. En halffgaard

med ehen flamb quern.

Smör..... j pund

foring..... 12 *μ*

fornöd..... j

smaa redtzel halfft

arbeid halfft.

Denne halffuegaard arffuede s: Daniell
Bildt och efter sin s. moder frue Zidtzell
Brun.

Gaarette. En halffgaard.

Smör..... iij pund

foring..... iij S₊

fornöd..... j

smaa redtzel halfft

arbeidt halfft.

Denne halffue gaard kiöbte s: Daniell
Bildt aff welb: frue Bergete Knudtzdatter,
s. Madtz Baggis; skiödet daterit Hollme-
gaard den 20 Julj Anno 1639.

Trolleröd. En halffgaard.

Smör..... iij pund

foring..... j Rdr

fornöd..... j Rdr

smaa redtzel halfft

arbeidt halfft.

Denne halffuegaard kiöbte s: Daniell
Bildt aff welb: frue Bergete Knudtzdatter
och hindis sön Peder Bagge; skiödet da-
terit Holmegaard d. 20 Julj Anno 1639.

Ströms hoffuidgaard

ligendis i Hiertum sogen

wdi Steen Pedersens fögderij.

Strömb er taxerit med tuinde sauger, en quern och Langeröd, som liger der ander, sampt firre backesider, som boer paa gaardtzens ejjer, med alle lutter och lunder, for smör — sexten pund.

Och haffuer s: Daniell Bildt mageskift sig till med Anders Harrelidsen ald sin, sin moders och söskende derris oddell, och oddells lösens rett, i för: gaard Strömb och bekomb hand till wedderleeg der imod en gaard kalldiss Konningsboe, ligendis i Freigne. Breffuet daterit Kongelff, dend 9 Aprilis Anno 1641, och lest paa ett almindeligt ting, som holtis paa Sundörren den 12 Junj Anno 1641.

Derneft haffuer sallig Daniell Bildt aff köbt s: frue Bergette Knudtzdatter och hindis sön Peder Bagge, derris börn och arffvinger ald derris oddell och oddellslösens rett i forsk^{re} gaard Strömb; breffuet deromb er daterit Hollmegaard dend 20 Julj Anno 1639, och same breff aff welb: Peder Bagge och s: Tomas Dyre wnderskreffuet.

Och effter min sallig mandtz dödelig affgang haffuer ieg mig mageskift till med hustrue Mallj paa Hisingen fire pund smör i for:^{de} hoffuetgaard Strömb, och derforuden bekomb aff mig igen min eiendomb vdj Allebye i Biörlandsogen, paa Hisingen. Breffuet deromb er daterit Strömb dend 16 Decembr: Anno 1652, och lest paa ett allmindeligt ting, som holtis i Hiertum dend 10 Martj Anno 1653.

De andre fire pund smör i for:^{de} gaard Strömb haffuer ieg mig mageskift till aff dend danske cronne, imod Kiöbberöd paa Ryrren, i Ryersogen, och min andeell i Brecke torp paa Jndland, som konnig Frederiches breff vjdere omb för formelder, daterit Fleensborig huss dend 5 Feb: Anno 1655.

Hiertum sogen.

I Sten Pedersens fogderj.

Hiertum. En heell gaard.

Smör	iiij pund	} Dene gaard kiöbte s: Daniell Bildt aff Poffuell Nielsen, fogit i Nornigen; breffuet dat: Oddeuall, d. 12 Martj Anno 1641, och lest paa tinget, som holtis paa Sund- ören dend 23 Martj Anno 1641. Och ehr gamell frj godtz.
landboe peng j	Rdr	
fornöd	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Sollum. En hell gaard.

Smör	5 pund	} Denne gaard haffuer ieg mig till kiöbt aff min suoger Mogens Wllsparre och frue Lisebeth Monskiöld; sködet dat: den 15 8br Anno 1656. Er gamell fridt godtz.
foring	j ort	
fornöd	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit,		

Noch Sollum. En hell gaard.

Smör	iiij pund	} Denne gaard kiöbte sallig Daniell Bildt aff welb: frue Bergette Knudtzdatter, och hindis sön Peder Bagge; breffuet dat: Holl- megaard den 10 October Anno 1639. Och ehr gameldt fridt godtz.
foring	j Rdr	
fornöd	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Offuerström. [En hell gaard.]

Smör	5 pund	} Denne gaard kiöbte s: Daniell Bildt aff welb: frue Bergette Knudtzdatter och hindis sön Peder Bagge; breffuet dat: dend 20 Julj Anno 1639, och lest paa tinget, som holtis paa Sundörren den 15 9ber Anno 1640. Och ehr gameldt fridt godtz.
foring	j Rdr	
fornöd	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Noch Offuerström. En hell gaard.

Smör	6 pund	} Denne gaard ehr till forhandllet aff welb: frue Anne Brahe, s: Steen Maldthesens; breffuet dat: Baahus d. 28 Junj Anno 1615; och i pant satt aff Jon Pedersen till Strömb, till her: Niels Hollgersen, och siden igen löst aff s: Daniell Bildt fra her Niels Hollgersen
foring	j Rdr	
fornöd	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

d. 9 Januarj Anno 1651, efftersom min s: mand haffde breff paa ald oddellsösen ret paa Jon Pedersens vdsatte godtz. Och ehr gameldt fridt godtz.

Ryg. En hellgaard.

Smör.....	iiij pund	} Denne gaard haffuer s: Daniell Bildt kiöbt aff welb: karren Jon Pedersen; breffuet dat: dend 26 Aprilis Anno 1641, lest paa et almindelig ting, som holltis paa Sundörren dend 12 Junj Anno 1641. Och er gameldt fridt godtz.
foring.....	j ort	
fornöd.....	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		
Der vnder boer trej bakesider, giör dalig arbeit.		

Berrig. En ferdingsgaard.

Fornöd.....	j	} Denne ferdings gaard haffuer s: Daniell Bildt mageskißt sig till, med Olle Andersen i Raalland berrig, mod 4 örs boell iord i Raaland berrig; breffuet dat: Morlandgaard dend 6 9br: Anno 1649. Och er gameldt fridt godtz.
halff smaa redtzel		
halfft arbeit.		

Torp. En (hell?) gaard.

Smör.....	6 pund	} Denne gaard haffuer ieg mig till kiöbt aff welb: Mogens Wllsparre. Dat: dend 15 8br: Anno 1656. Och ehr gameldt fridt godtz.
foring.....	j ort	
fornöd.....	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Westelandsogen.

I Sten Pedersens fogderij.

Oubye Østergaard. En hellgaard.

Smör.....	iiij pund	} Denne gaard haffde Jon Pedersen i pandt satt till borgemester och raad i Kongelff, Anno 1630, mens dene gield ehr nu satt hid, derforre fölger gaarden till Strömb, med böxell, arbeit och anden herlighed, effter Jon Pedersens arffuingers opladellsee der paa. Er gamelt fridt godtz.
maldt.....	ij t:r	
foring.....	ij S:	
fornöd.....	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Aabye Westergaard. En hellgaard.

Maldt	6 skeppr	} Dene gaard haaffuer s: Daniell Bildt sig till forhandllet aff Niels Munch till Kierre- berrig; breffuet daterit den 29 Januari Anno 1640. Er gamellt fridt godtz.
fornöd.....	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		

Aabye Møllemsgaard. En hellgaard.

Smør	ij pund	} Dene gaard kiøbte s: Daniell Bildt halff parten aff, aff Anders Harrelldsen; breffuet dat: Tofsten Anno 1641. Dend anden halfue part i same gaard vdsatte Limert Jensen till her Niels Hollgersen for ett hun- drede rixdr.; och for: ^{de} 100 rixdaller ehr her Niels Hollgersen igen aff mig betaldt, effter derpaa hans beuiss, dat: Ellöes den 25 Septembr: Anno 1653. Och ehr gamelt fridt godtz.
maldt	iiij skeppr	
foring.....	j S ⁴	
fornöd.....	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeit.		
Torper wnder for: ^{de} Aa- bye gaarder, som giör dalig arbeit.		

Fullesang..... j Rdr.
 Stenene..... j Rdr.
 Lind Aaes..... j Rdr.
 Skouen..... j Rdr.
 Skrilld Aaes... j Rixdr.

Grinden. En halffgaard.

Smør.....	ij pund	} Dene halfue gaard haaffuer ieg mig selfuer till kiøbt aff hustrue Mallj paa Hi- singen; skiødet daterit Strömb den 16 Xbr: [a: December] Anno 1658. Och ehr gameldt fridt godtz.
foring.....	j ort	
fornöd.....	j	
smaa redtzel halfft		
arbeit halfft.		

Røed. En halffgaard.

Smør	ij pund	} Denne halfue gaard kiøbte s: Daniell Bildt aff frue Bergette Knudtzdatter, s: Madtz Baggis, och hindis sön Peder Bagge; skiødet dat: Holmegaard d. 26 Julj Anno 1639. Och ehr gameldt fridt godtz.
foring.....	j ort	
fornöd.....	j Rdr	
smaa redtzel halfft		
arbeit halfft.		
Ett torp derunder, heder		
Mösing Dall...	j Rixdr.	

Skjødrtzboe. Er

ichun ehen backesidder.		} Dene pladtz kiøbte s: Daniell Bildt aff Sörren Pedersen i Marstrand; skiødet dat: Morlandgaard, d. 23 8ber Anno 1640. Och ehr gameldt fridt godtz.
Smør	j pund	
korn	j skeppe.	

Groeröd. En halfgaard.

Smör	ij pund	} Dene halfvæ gaard er till forhandlet aff Olle i Torsbye; breffuet dat: Torsbye Prestegaard d. 25 Feb: Anno 1641. Och ehr gameldt fridt godtz.
korn	j skeppe	
foring	12 $\frac{1}{2}$	
fornöd	j	
smaa redtzæl halfft arbeid halfft.		

En ottende part vdj Becke.

Smör	j pund	} Dene 8 part kiöbte s: Daniell Bildt aff Sürren Pedersen i Marstrand; breffuet dat: Morlandgaard, den 23 Octobr 1640. Och ehr gamelt fridt godtz.
korn	j skeppe.	

Ballumboe. En half gaard.

Smör	ij pund	} Denne halfvæ gaard kiöbte ieg aff her Niels Hollgersen, sogne prest i Morland- gielld; breffuet dat. Ellöes dend 25 Au- gustj Anno 1633, och lest paa tinget i Sanders bye d. 21 Octobr 1653. Och ehr gameldt fridt godtz.
korn	j te	
foring	j ort	
fornöd	j	
smaa redtzæl halfft arbeid halfft.		

Jörland sogen.

I Steen Pedersens fögderij.

Remme. En hell gaard

med j flambquern derunder.

Smör	ij pund	} Denne gaard ehr först vdsatt till her Lauridtz i Sepgeröd(=: Spegeröd) aff s. Hans Dyrre; breffuet dat: Knibholdt, den 21 Au- gustj Anno 1639. Och effter derpaae Hans Dyrris beuelling, haffuer s. Daniell Bildt det igen indlöst dend 8 Julj 1641; och haffuer Hans Dyrris haand der med igen indlöst. Och ehr gameldt fridt godtz.
maldt	ij tr	
foring	j ort	
fornöd	j	
fuld smaa redtzæl		
fuld arbeid.		

Kor Tved. En half gaard.

Landgilld peng..	2 S+	} Dene halfvæ gaard kiöbte s: Daniell Bildt aff welb: her Jffuer Krabbe; skiödet dat: Gaardtziöe d. 7 Julj Anno 1647. Och ehr gameldt fridt godtz.
gresleiding	iiij $\frac{1}{2}$ er	
fornöd	j	
smaa redtzæl halfft		
arbeid halfft.		

Bäggehöye. En half gaard.

Landgilld penge. $4\frac{1}{2}$ +	} Dene halfvæ gaard haffuer ieg mig till kiöbt aff welb: Eyller Effuert Baner; skiödet dat: Busserup i Skone d. 25 Aprilis 1652. Och ehr gameldt fridt godtz.
fornöd j	
smaa redtzel halfft	
arbeid halfft.	

Langejærde. En halfgaard

med en flamb quern.	} Dene halfvægaard vaar vdsatt i pandt till hr. Lauritz i Spegeröd, och effter der- paa Hans Dyrris beuelling, haffuer s: Daniell Bildt dend igen indløst, d. 8 Juli Anno 1641, och haffuer Hans Dyrris haand igen indløst. Och er gamelt fridt godtz.
Smør ij pund	
korn ij tr	
foring j ort	
fornöd j	
smaa redtzel halfft arbeid halfft.	

Weculum sogen.

I Steen Pedersens fogderj.

Pottbacken. En half gaard.

Landgilld peng. 3 + 6 $\frac{1}{2}$	} Dene halfvæ gaard haffuer ieg mig til kiöbt aff welb: Eyller Effuert Baner; skiö- det dat: Bösserup dend 25 Aprilis Anno 1652. Och ehr gameldt fridt godtz.
fornöd j	
smaa redtzel halfft	
arbeid halfft.	

Tosteröd. En half gaard.

Smør ij pund	} Denne halfvæ gaard haffuer s: Daniell Bildt kiöbt aff welb: frue Bergette Knudtz- datter; skiödet dat: Hollmegaard d. 20 Juli Anno 1639. Och er gameldt fridt godtz.
fornöd j	
smaa redtzel halfft	
arbeid halfft.	
En torp derunder kaldis	
Broe, penge. ... j Rdr.	

Grydtzbye Nordergaard. En hellgaard.

Smør 6 pund	} Denne gaard vaar mageskiift bort imod Engvæn vdj Morlandsøgen, och till borge- mester Erich Torgersen i Marstrand; och siden kiöbte s: Daniell Bildt sig dend till igen aff for: borgemester Erich Torgersens sønner, nemblig Torger Erichsen och Vel- lum Erichsen; skiödet daterit Marstrand, d. 1 8br: Anno 1642. Och er gameldt fridt godtz.
foring j ort	
fornöd j	
fuld smaa redtzel	
fuld arbeid.	

Grydtzbye Östergaard. En hellgaard.

Smör.....	iij pund	Denne gaard haffuer ieg mig till kiöbt aff Suend Ollesen och Erich Ollesen i Grydtz- bye; skiödet daterit paa tingsteffne i Inge Torp d. 12 Februarj 1652. Och tillforn haffuer vehrit adells frj godtz.
foring.....	j ort	
fornöd.....	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Skiöllinge Offergaard. En hellgaard.

Gresleding.....	iij S $\frac{1}{2}$	Denne gaard ehr kiöbt aff welb: her Jffuer Krabbe, och hans frue; skiödet dat: Gaardt- ziö den 7 Julj Anno 1647. Och ehr gameldt fridt godtz.
landgilld.....	6 S $\frac{1}{2}$	
fornöd.....	j dr:	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Skiöllinge Mellemgaard. En heell gaard.

Landgilld peng.	6 S $\frac{1}{2}$	Denne gaard kiöbte s: Daniell Bildt aff her Jffuer Krabbe; skiödet dat: d. 7 Julj Anno 1647. Er gameldt fridt godtz.
gresleiding.....	iij S $\frac{1}{2}$	
fornöd.....	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Noch Skiöllinge. En hellgaard.

Smör.....	iij pund	Denne gaard mageskifte s: Daniell Bildt sig till med Olle Reersen paa Rorsöe, mod Lille Röruig. Dat: Rorsöen d. 30 8br: Anno 1647. Er gameldt fridt godtz.
fornöd.....	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Hammere. En halffgaard.

Landgilld peng.	3 S $\frac{1}{2}$	Denne halffue gaard kiöbte s: Daniell Bildt aff welb: her Jffuer Krabbe, hans frue, och hans frues söskende; skiödet dat: Gaardtziöe d. 7 Julj Anno 1647. Och ehr gameldt fridt godtz.
gresleiding.....	12 S $\frac{1}{2}$	
fornöd.....	j	
småa redtzel halfft		
arbeid halfft.		

Dafntzeröd. En hellgaard.

Smör.....	iij pund	Dene gaard vaar vdsatt i pant, aff Hendrich Monskiolld, Mogens Vlsparre, och derris hnstruer, till Anders Andersen och Peder Andersen i Dafntzeröd, och effter det breff min suoger Mogens Vllsparre mig
maldt.....	iij tr	
fornöd.....	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

giffnet haffuer, paa alld oddells lösens rett, paa hans och hans hustrues godtz i Norge; breffuet ehr daterit den 15 Octobr Anno 1656; och haffuer ieg igen dereffter indløst d. 28 10br 1657. Och ehr gamelt fridt godtz.

Speigerød sogen.

I Steen Pedersens fogderij.

Frostorp. En halffgaard.

Landgilld peng	ij +	} Denne halffue gaard kiöbte sallig Daniell Bildt aff her Jffuer Krabbe: skiödet dat: Gaardtzeön d. 7 Julj Anno 1647. Och ehr gameldt fridt godtz.
fornöd	j	
smaa redtzet halfft		
arbeid halfft.		

Ørmaall sogen.

I Sten Pedersens fogderij.

Pyckerød. En fierdings gaard.

Landskyld	ij +	} Dene fierdings gaard vaar i pandt satt, aff Jon Pedersen till Knud Lauritzen i Piøckerød, och igenløste s: Daniell Bildt dend, effter beuilling paa oddells lösen, den 11 Julj Anno 1641. Och ehr gameldt frj godtz.
arbeidtz peng	j Rdr.	

Hisingen.

I Rasmus Jensens fogderij.

Beckeboell. En gaard.

Smør	iiij pund	} Denne gaard ehr kiöbt aff langmanden Hans Frandtzen; skiödet daterit d. 22 Martj Anno 1642. Och er gameldt fridt godtz.
foring	j ort	
fornöd	j	
fuld smaa redtzet		
fuld arbeid.		

Wrems sædegaard

ligendis i Wremb sogen
i Quille prestegjeld.

Som ehr aff de Galders godtz, huelket bleff Hans Kongl. Majjtz: aff Danmark giffuen aff sallig frue Ellsee Galde, Ziffuert Gabriellsens, och siden bleff wdlagt i giellid aff Hans Kongl. Majjt: till her Marsilio wdj Christiannia; mens for: Silio Marsilius soldte sallig Daniell Bildt forsk^{ne} godtz, och hans arfuinger, effter wjderre hans skiöde preffs formelding. Och medskickes nu med jordbogen en rictig copie effter originalen; skiödet daterit Christiannia den 19 Februarj 1650.

Wrembs sædegaard med en liden pladtz derunder kaldis **Hesthauffen** er taxerit for maldt — sexten tönder.

Quille sogen.

Myrren En halffgaard.

Maltdt.....	iij t:r	}
foring.....	j ort	
fornöd.....	j Rdr	
smaa redtzcl	halfft	
arbeid	halfft.	

Fauerbacken. En halffgaard.

Maltdt.....	iij t:r	}	Desse halffue gaarder kiöbte s: Daniell Bildt aff welfornehme mand Silio Marsilins i Christiania.
foring.....	j ort		
fornöd.....	j Rdr		
smaa redtzcl	halfft		
arbeid	halfft.		

Rostock. En halffgaard.

Maltdt.....	ij t:r	}
foring.....	j ort	
fornöd.....	j Rdr	
smaa redtzcl	halfft	
arbeid	halfft.	

Holtene. En halffgaard.

Maldt.....	ij t:r	}
foring.....	j ort	
fornöd.....	j	
smaa redtzel	halfft	
arbeid	halfft.	

Sneegaard. En halffgaard.

Maldt.....	iiij t:r	}
foring.....	j ort	
fornöd.....	j Rdr	
smaa redtzel	halfft	
arbeid	halfft.	

Nyborrig. En fierdings gaard.

Maldt.....	j t:e	}
fornöd.....	j Rdr	
fierde part smaa	redtzel.	

Lycke. En fierdingsgaard.

Maldt.....	j t:e	}	Desse fierdings gaarder kiöbte och sallig Daniell Bildt aff Silio Marsilius i Chri- stiania.
foring.....	j ort		
fornöd.....	j Rdr		
fierde part smaa	redtzel.		

Käsen. En fierdingsgaard.

Maldt.....	j t:e	}
fornöd.....	j Rdr	
fierde part smaa	redtzel.	

Ødegaard. En fierdingsgaard.

Maldt.....	j t:e	}
fornöd.....	j Rixdr	
fierde part smaa	redtzel.	

Krabsætt. En fierdingsgaard.

Maldt.....	j t:e	}
fornöd.....	j Rdr	
fierde part smaa	redtzel.	

Holmen. En fierdingsgaard.

Maldt.....	j t:e	}
fornöd.....	j Rdr	
fierde part smaa	redtzel.	

Dybedall. En fierdingsgaard.

Maldt	ij t:r	}
fornöd	j Rixdr	
fierde part smaa redtzel.		

Kløve. En backesidder.

Penge	j Rdr.
-------------	--------

Blanckenborig.

Detta godtz haffuer och s: Daniell Bildt

Penge	j Rdr.	kiöbt aff Silio Marsilius i Christiannia.
-------------	--------	---

Eigde. En fuld gaard.

Maldt	iiij t:r	}
foring	j Rdr	
fornöd	j Rdr	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Noch Eigde. En fuld gaard.

Maldt	iiij t:r	}
foring	j Rdr	
fornöd	j Rdr	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Rde. En fuld gaard.

Maldt	5 t:r	}
fornöd	j Rixdr	
foring	j Rdr	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Løssgaard. En fuld gaard.

Maldt	6 t:r	}	Dessee gaarder kiöbte och s: Daniell Bildt aff Silio Marsilius vdj Christiannia.
foring	j Rixdr		
fornöd	j Rdr		
fuld smaa redtzel			
fuld arbeid.			

Øxmaall. En fuld gaard.

Maldt	iiij t:r	}
fornöd	j Rdr	
foring	j Rdr	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Noch **Oxmaall.** En fuld gaard.

Maldt.....	iiij t:r	}
foring.....	j Rdr	
fornöd.....	j Rdr	
fuld smaa redtzl		
fuld arbeid.		

Torperne. En fuld gaard.

Maldt.....	iiij t:r	}
foring.....	j Rdr	
fornöd.....	j Rdr	
fuld smaa redtzl		
fuld arbeid.		

Edtsten. En fuld gaard.

Maldt.....	iiij t:r	}
foring.....	j Rixdr	
fornöd.....	j Rdr	
fuld smaa redtzl		
fuld arbeid.		

Edtsten anders. En fuld gaard.

Maldt.....	iiij t:r	}	Desse gaarder kiöbte och s: Daniell Bildt aff for: Silio Marsilius.
foring.....	j Rdr		
fornöd.....	j Rdr		
fuld smaa redtzl			
fuld arbeid.			

Brandtzebye. En fuld gaard.

Maldt.....	iiij t:r	}
foring.....	j Rdr	
fornöd.....	j Rixdr	
fuld smaa redtzl		
fuld arbeid.		

Noch **Brandtzebye.** En fuld gaard.

Maldt.....	iiij t:r	}
foring.....	j Rdr	
fornöd.....	j Rdr	
fuld smaa redtzl		
fuld arbeid.		

Fædie. En fuld gaard.

Maldt	iiij t:r	}
foring	j Rixdr	
fornöd	j Rixdr	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Grinnd. En heellgaard.

Maldt	iiij t:r	}	Desse gaarder och godtz kiöbtte ochsaa s: Daniell Bildt aff Silio Marsilius.
foring	j Rixdr		
fornöd	j Rdr		
fuld smaa redtzel			
fuld arbeid.			

Wingen. En heellgaard.

Maldt	iiij t:r	}
foring	j Rdr	
fornöd	j Rdr	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Ølsrød. En fierdings gaard.

Maldt	j t:e	}
fornöd	j Rixdr	
fierde part smaa redtzel.		

Skiöröd. En heell gaard.

Maldt	iiij t:r	}
fornöd	j	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Suenebye sogen.**Offuer Tun.** En heellgaard.

Maldt	iiij t:r	}
foring	j Rdr	
fornöd	j Rdr	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		
Vnder disse gaarder li-		

ger thuo strandsiddere
ved **Slotted**, — 2 paa
Hornön — och j **Vas Ende**,
som och gör mig skydt-
zen.

Hee. En halffgaard.

Maldt..... j t:e iij sett.
fornöd..... j Rixdr
halff smaa redtzl
halff arbeit.
Der under ehre — 4
strandsiderboendis, som
och haffue tönge med
skydtzen aff mig.

Dette godtz haffuer och s: Daniell Bildt
kiöbt aff Silio Marsilius.

Skierperöd. En halffgaard.

Maldt..... ij t:r
fornöd..... j Rdr
halff smaa redtzl
halff arbeit.

Noch Suennebye sogen.

Kierbye. En fuld gaard.

Maldt..... iij t:r
foring..... j Rixdr
fornöd..... j Rixdr
fuld smaa redtzl
fuld arbeit.

Sandbacke. En heellgaard.

Maldt..... iij t:r
foring..... j Rixdr
fornöd..... j Rdr
fuld smaa redtzl
fuld arbeit.

Canneboe. En fuldgaard.

Maldt..... iij t:r
foring..... j Rdr
fornöd..... j Rdr
fuld smaa redtzl
fuld arbeit.

Dessee gaarder haffuer s: Daniell Bildt
och kiöbt aff Silio Marsilius.

Wiffuekier. En heellgaard.

Maldt	5 tr	}
foring	j Rdr	
fornöd	j Rdr	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Skierkilld. En halffgaard.

Maldt	ij tr	}
foring	j ort	
fornöd	j Rixdr	
halff smaa redtzel		
halff arbeid.		

En ödegaard under Nas-
seeröd kalldis Furetuen
penge j Rdr.)

Bottne sogen.**Röde. En halffgaard.**

Maldt	ij tr	}
fornöd	j Rdr	
halff smaa redtzel		
halff arbeid.		

Dette godtz haffuer s: Daniell Bildt och
saa kiöbt aff Silio Marsilius.

Bingholt. En fierdingsgaard.

Maldt	j t:e	}
foring	j ort	
fornöd	j Rdr	
fierde part smaa redtzel.		

Bulleren.**Flødes (o: Flødemark).**

Kaell j pund.

Suarteborig sogen.**Raffnneborig. En heellgaard.**

Maldt	iiij tr	}
foring	j Rdr	
fornöd	j Rdr	
fuld smaa redtzel		
fuld arbeid.		

Wassende. En heellgaard.

Maldt	iiij t:r	}
foring	j ort	
fornöd	j Rdr	
fuld smaa redtzl		
fuld arbeid.		

Ørmelt. En halffgaard.

Maldt	ij t:r	}
foring	j ort	
fornöd	j Rdr	
halff smaa redtzl		
halff arbeid.		

Detta godtz haffuer och s: Daniell Bildt
kiöbt aff Silio Marsilius.

Noch Ørmelt. En fierdingsgaard.

Maldt	j t:e	}
fornöd	j Rdr	
fierde part smaa redtzl.		

Torgers Röed. En fierindings(!) gaard.

Maldt	j t:e	}
fornöd	j Rdr	
fierde part smaaredtzl.		

Baaröd. En backesidder.

Penge	j Rdr.
-------------	--------

Stacke Kier.

Maldt	iiij settinger.
------------	-----------------

Vdj Storebacke.

Maldt	iiij settingr.
-------------	----------------

Tannum sogen.**Anrous.** En fuld gaard.

Maldt	iiij t:r	}
foring	j Rdr	
fornöd	j Rdr	
fuld smaa redtzl		
fuld arbeid.		

Detta godtz ehr och kiöbt aff Silio
Marsilius.

Hoby sogn.**Dalle. En fuld gaard.**

Maldt	iiij	tr	}
foring	j	Rdr	
fornöd	j	Rdr	
fuld smaa redtzel				
fuld arbeid.				}

Krogstad sogn.**Hellesetter. En fuldgaard.**

Maldt	iiij	tr	}
foring	j	Rdr	
fornöd	j	Rdr	
arbeidtz peng	j	Rdr	
fuld smaa redtzel.				}

Thossene sogn.**Wdj Ønne.**

Maldt	j	t.e.
-------	-------	---	------

Wetteherritt**Lommeland sogn.****Thange. En fuld gaard.**

Maldt	iiij	tr	}	Detta godtz ehr kiöbt ochsaa aff Silio Marsilius.
fornöd	j	Rdr		
arbeidtz peng	j	Rdr		
fuld smaa redtzel.					

Nessing sogn.**Øtten. En heell gaard.**

Maldt	iiij	tr	}
foring	j	Rdr	
fornöd	j	Rdr	
arbeidtz penge	Rixdr		
fuld smaa redtzell.				}

Schlä sogen.

Jortorp. En heellgaard.

Maldt	ij t:r	}
foring	j Rdr	
fornöd	j Rdr	
arbeidtz peng. j Rdr		
fuld smaa redtz.		

Hoffuer. En fuld gaard.

Maldt	ij t:r	}
fornöd	j Rdr	
foring	j Rdr	
arbeidtz peng. j Rdr		
fuld smaa redtz.		

Ramsöe. En halffgaard.

Giffuer for alldting	}
penge	
	6 Rdr

Hornöen.

Strandsider.

Waavigen.

Strandsider.

Homeren.

Strandsider.

Aldt dette forsk. Vrembs godtz ehr
kiöbt aff Silio Marsilius.

Dessa efftersk^e gaarder ehrre i **Quelle** sogen beligendis,
och ehr wggedags tienere vnder Vremb, mens erre
kiöbtte aff andre.

Kirilid. En fuldgaard.

Maldt	iiij t:r	}
korn	iiij setting	
smör	18 ½ er	
l: penge ...	2 ½	
fuld smaa redtz.		
		Dene gaard kiöbtte s: Daniell Bildt aff Margrette Grubbis, s: docter Christen Skyt- tis; skiödet daterit Viiborig dend 3 Feb: 1651, lest paa tinget i Vindinge dend 20 Martj Anno 1651. Och haffuer vebret gamell addells frj godtz.

Suelltte. En fuldgaard.

Maldt iij t:z	} Dend halfvæ aff dend gaard ehr och kiöbt aff for: Margrette Grubbe, s: docter Chresten Skydtis, dend 3 Feb. Anno 1651. Dend anden halfvæ part kiöbte min s: mand aff Lisebeth Zophie Randtzou, hr: Hans Lindenous. Skiödet daterit Ottensee, dend 3 Feb: 1651.
korn iij setting	
smör 18 þer	
l: penge 2 A	
fuld smaa redtzel fuld arbeid.	

Flig. En halfgaard.

Korn ij t:z — 9 sett:	} Dene halfvæ gaard ehr kiöbt aff mester Niels Troellsen i Frederichstad; skiödet daterit dend 21 Octobr Anno 1654, och lest for retten paa tinget i Quelle d. 15 Feb: 1655.
half smaa redtzel.	

Edtsteen.

Maldt j t:z	} Dene tünde maldt er och kiöbt aff me- ster Niels Troellsen i Frederichstad dend 21 8br Anno 1654.
Denne tünde maldt liger i ehn aff mine Edstens gaarder, hvor vdi ieg følger bøkelln.	

Sortteborlg sogen.**Torp. En halfgaard.**

Maldt iij t:z	} Dene halfvægaard haffuer ieg mig mage- skiftt till aff lang manden Hans Frandtzen imod Sebbelycke i Jörland sogen; breffuet dat: dend 29 November 1652.
half smaa redtzel	
half arbeid.	

Hæe.

Korn 8 settinger.	} Desse otte settinger korn kiöbte ieg mig till aff Lauritz Ollesen i Storre Jorrun i Quelle sogen; skiödet daterit Vremb, dend 3 Decembr Anno 1657 och lest paa tinget, som holltis Vingen i Quelle sogen dend 10 Feb: Anno 1657.
Desse forene otte settin- ger korn liger i ehn aff mine andre gaarder.	

Att dette ehr ehñ rictig jordbog offer mig och mine
börns godtz, som her i Baahus lehen ehr beligendis,
winder ieg med min haand och zeigell. Actum Strömb
dend 5 September Anno 1660.

Dorothea
Bieleke.

*Salig Daniell
Bildts
efterleverske.*

(Sigill.)

Innehåll.

	Sid.
Fynd från stenåldern på Hisingen. Af Wilhelm Berg. Med 18 träsnitt	127.
Bohuslänska hällristningar. Aftecknade af L. Baltzer, beskrifna af Oscar Montelius. Med 13 träsnitt	146.
Runstenen från Skee. Af George Stephens. Med 4 heliotypier	166.
Från Göteborgs anläggning. Af Arvid Kurck	175.
Pru Dorothea Rjelkes jordebok år 1660. Meddelad af C. A. Ehrensvärd	215.

1875. 11. 30. 25
H. F.

BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM

GÖTEBORGS

OG

BOHUSLÄNS FORNMINNEN

OG

HISTORIA

UTGIFNA PÅ FÖRBANDSTÄMME AF

LÄNETS HUSHÅLLNINGSSÄLLSKAP

TREDJE OCH FJERDE HÄFTENA

1876 OCH 1877

Pris 4 kronor.

Då den i början af andra häftet uttryckta förhoppningen, att det tredje häftet skulle kunna blifva färdigt före slutet af år 1876, icke kunde förverkligas, emedan jag under nämnda år måste företaga en längre utländsk forskningsresa, ansågs det vara lämpligast att för åren 1876 och 1877 utgifva det dubbelhäfte, som nu föreligger.

Nästa häfte, det femte, utkommer under loppet af år 1878, så vida inga oförutsedda hinder möta. Det torde komma att bland annat innehålla:

1. Redogörelse för de vid Greby i Tanums socken anträffade fynd, hvilken redogörelse fordrar så mycket utrymme att den icke, utan att skada öfversigtligheten af den i detta häfte meddelade beskrifningen af fynden från Tanums härad, kunnat här intagas (se sid. 373);

2. Fortsättning af beskrifningen på de "Bohuslänska fornsakerna från hednatiden", upptagande i främsta rummet de inom Bullarens härad anträffade fynden;

3. Fortsättning af redogörelsen för "Bohuslänska hällristningar";

4. Utdrag ur de i Göteborgs Musei arkiv förvarade "Aschebergska papperen", hvilka utdrag af brist på utrymme ej kunnat intagas i detta häfte; samt

5. Jordebok öfver Sundsby gods, tillhörigt den bekanta fru Margareta Hvitfeld, euka efter den Thomas Dyre, hvilkens bouppteckning meddelas i detta häfte.

Hänvisande till den uppmaning, som varit införd i de båda föregående häftena, får jag slutligen vördsamt anhålla om bidrag till beskrifningen af de i länet funna fornsakerna från hednatiden.

Visserligen vågar jag ej hoppas, att denna beskrifning skall kunna upptaga *alla* nu kända fynd af sådana fornsaker, men det vore dock önskvärdt, om den kunde blifva så fullständig som möjligt, hvilket endast låter sig göra genom välvillig medverkan af alla dem bland länets invånare, som intressera sig för sin minnesrika hembygds fornlemningar och deras räddande undan förgängelsen och glömskan.

Stockholm i December 1877.

Oscar Montellus.

Två bronsåldersfynd från Kareby socken i Inlands södra härad.

Beskrifna af OSCAR MONTELIUS.

1. Fynd från en torfmosse vid Vegstorp i Kareby socken.

A. Den 4 Juli 1839 påträffade bonden Per Persson i Vegstorp uti en torfmosse å sina egor, 6½ qvarter (något mer än 3 fot) djupt, ett större fynd från bronsåldern; vid fortsatta gräfnin-
gar omkring det ställe, der fyndet gjorts, hittades ytterligare
några bronsaker, men spår af ben eller dylikt kunde ej upp-
täckas. Detta märkliga fynd, som nu förvaras i Statens Hist.
Museum (N:is 845 och 983), består af:

a) En "*kupa*" af brons, afbildad fig. 1a i två tredjedelar af
verkliga storleken. Utsidan prydd dels med upphöjda ränder
med fina, snedt gående, inristade linier, som gifva ränderna ut-
seende af snodder; dels med inpunsade sirater (räta linier, spi-
raler, ~~~~~ och djurhufvud med böjda balsar). Från den släta
insidan (fig. 1b) utgå en fyrkantig ögla och en triund stång slut-
tande i en rund knapp i form af ett hjul med fyra ekrar. Yttre
diameter vid mynningen 3,6 tum; höjd 2,7 tum.

b) En dylik brons-"*kupa*", afbildad fig. 3 i två tredjedelar at
verkliga storleken; nu söndrig på ena sidan. Utsidan prydd med
sådana upphöjda, finstreckade ränder som a, samt med liknande
inpunsade sirater. På insidan sitter en fyrkantig ögla (större än
den på a) och på en något böjd stång en sådan hjulformig
knapp som ses fig. 1b. Yttre diameter vid mynningen 3,6 tum;
höjd 2,8 tum.

Fig. 1 a. "Kupa" af brons, hvilken hørt till ett sådant hängkärl som fig. 2
Vegstorp i Kareby s:n. $\frac{2}{3}$.

Fig. 2 a. Hängkärl af brons, med invikt, genombruten kant. Vegstorp
i Kareby s:n. $\frac{1}{2}$.

Fig. 1 b. Kupan fig. 1 a sedd nedifrån. $\frac{2}{3}$.

Fig. 2 b. Halva botten af hängkärl et fig. 2 a. $\frac{1}{2}$.

c) En *halsring* af *brons*, som kan öppnas, spiralrefflad (ej snodd)¹, bredare och tunnare mot de i enkla hakar slutande ändarne. Afbildad fig. 4 i två tredjedelar af verkliga storleken. Afbruten i två delar, hvilket troligen skett före nedläggandet. Storleken sådan, att ringen passar om halsen.

Fig. 3. "Kupa" af brons. Vegstorp i Kareby s:n. $\frac{2}{3}$.

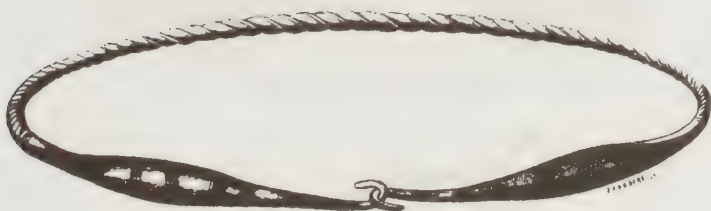

Fig. 4. Spiralrefflad halsring af brons. Vegstorp i Kareby socken. $\frac{2}{3}$.

d) Tre öppna, spiralrefflade *bronsringar*, passande för halsen, med ett rundt hål i hvardera ändan. Ehuru ringarne till diameter

¹ De ringar, som här och i det följande omtalas såsom spiralrefflade, äro bildade antiugen af en fyrkantig stång som vridits, ofta än åt ett håll och än åt det andra, eller ock af en trind stång, å hvars yta spiralgående refflor äro iuristade.

och tjocklek äro hvarandra något olika, är det troligt att de, eller åtminstone två af dem, jemte ett till fyndet hörande tunt, ovalt, genombrutet bronsstycke bildat ett sådant halsmycke som fig. 5 i två tredjedelar af verkliga storleken visar. En ring är hel (endast ena ändan är afbruten vid hålet); de två andra äro, troligen i forntiden, itubrutna.

Fig. 5. Halsmycke af brons. Vegstorp i Kareby s:n. $\frac{2}{3}$.

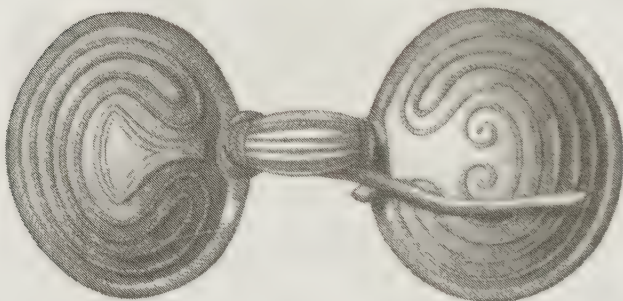

Fig. 6 a. Spänne af brons. Vegstorp i Kareby s:n. $\frac{2}{3}$.

Fig. 6 b. Nålen till spännet fig. 6 a. $\frac{2}{3}$.

e) Tre "glasögonformiga" bronsspännen, hela och nästan alldeles lika hvarandra; ett af dem afbildadt fig. 6 a i två tredjedelar af verkliga storleken. Två spännen hafva nålarne kvar (fig. 6 b och 7), men den saknas å det tredje. Å två spännen ses på baksidan af hvardera ovalen sådana fina upphöjda ränder som fig. 8 b. På originalet till fig. 6, hvilket saknar sådana ränder på

baksidan, hade, troligen vid gjutningen, ett temligen stort hål uppstått på ett ställe invid kanten; detta hål är fylldt genom en från baksidan pågjuten bronsklump, som på framsidan med ganska stor skicklighet är afputsad och ornerad, så att lagningen endast med svårighet kan upptäckas; äfven på ett annat ställe af samma oval är en bräcka ifylld på samma sätt. Det största spännets längd 4,85 tum; det minsta 4,65 tum långt. Ovalernas längd, det vill säga spännenas bredd, är 2,35—2,15 tum.

Fig. 7. Nålen till ett spänne likt fig. 8 a. Vegetorp i Kareby s:n. $\frac{2}{3}$.

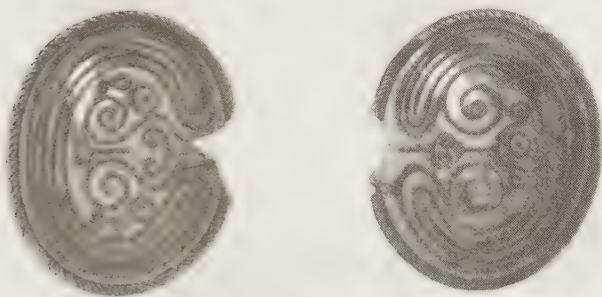

Fig. 8 a. Spänne af brons, söndrigt. Vegetorp i Kareby s:n. $\frac{2}{3}$.

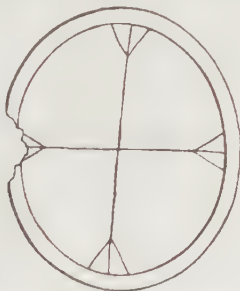

Fig. 8 b. Baksidan af ena ovalen å spännet fig. 8 a. $\frac{2}{3}$.

f) Två ovaler till ett dylikt bronsspänne, afbildade fig. 8 a i två tredjedelar af verkliga storleken. Å baksidan af båda finnas sådana fina upphöjda ränder som å fig. 8 b. Bågen och nålen saknas.

g) En *nål* af brons med rundt tjockt hufvud, från hvilket fem smärre runda knoppar utgå, afbildad fig. 9 i naturlig storlek. Nålen är på öfversta fjerdedelen trind; der nedanför bredare, plattad och på framsidan ryggad. Inga sirater.

Fig. 9. Nål af brons. Vegatorp i Kareby sock. $\frac{1}{4}$.

Fig. 10. Spjutspets af brons. Vegatorp i Kareby sock. $\frac{1}{2}$.

h) En *spjutspets* af brons med trind holk, utan nithal; afbildad fig. 10 i hälften af verkliga storleken. Nedtill prydd med

två grupper fina, fördjupade linier. Längd 9,4 tum; bladets största bredd 1,5 tum.

i) En *hålcelt* af brons, hel, afbildad fig. 11 a i två tredjedelar af verkliga storleken; med en ögla. Hålet, upptill bredt ovalt, går ned till nära eggen; på dess insida finnas två låga gjuutränder midt emot hvarandra, af hvilka den ena ses fig. 11 b. Längd 2,1 tum; bredd vid eggen 1,1 tum.

Fig. 11 a. Hålcelt af brons.
Vegstorp i Kareby s:n. $\frac{2}{3}$.

Fig. 11 b. Genomsnitt af
hålcelten fig. 11 a. $\frac{2}{3}$.

Fig. 12. Hålcelt af brons.
Vegstorp i Kareby s:n. $\frac{2}{3}$.

k) En alldeles dylik *hålcelt* af brons, hvars egg blifvit genom ett våldsamt slag i forntiden bräckt; afbildad fig. 12 i två tredjedelar af verkliga storleken. Hålet, upptill bredt ovalt, med sådana gjuutränder som å fig. 11 b. Längd 2 tum; bredd vid eggen 1,15 tum.

l) Den i forntiden afslagna eggen till en *hålcelt* af brons, som troligen varit lik de föregående; på insidan ses spår af sådana gjutränder som å fig. 11 b. Eggens bredd 1,15 tum.

m) Tre *bronssågar* lika fig. 22; nu ses dock inga sågtänder. En af sågarne är före nedläggandet hopböjd och afbruten; de två andra äro i senare tid afbrutna. I en af de sistnämnda ses vid ena ändan ett halft rundt hål af en linies diameter. Ingen af sågarne är fullständig, åtminstone vid ena ändan saknas något.

Fig. 13. *Syl af brons.*
Vegstorp i Kareby s.m. 1,1.

n) En *syl* af brons, afbildad fig. 13 i naturlig storlek. Öfre delen, som varit instucken i skaftet, är fyrkantig; nedre delen trind. Spetsen saknas. Längd nu 2,1 tum.

o) Ett *gjuthufvud* af brons för en form med två kanaler. Liknar fig. 21, men är mindre.

p) Två smala, trinda, regelbundet böjda *bronstrådar*.

B. År 1825 hade Statens Hist. Museum erhållit ett vid Vegstorp i Kareby socken funnet stort, pråktigt *hängkärl* af brons, hvars utseende visar, att det legat i en torfmosse, troligen den samma hvari ofvan beskrifna saker anträffats.

Kärlet, afbildadt fig. 2 a i hälften af verkliga storleken, har inböjd, genombruten kant och två uppstående fyrkantiga öglor. Utsidan är prydd dels med upphöjda ränder dels med inpunsade sirater (fig. 2 b). Kring öfre delen af kärlet gå tre, mer än 0,5 linie breda fåror; de två nedre af dem äro förenade genom två korta, midt emot hvarandra stående fåror, och de två öfre likaledes genom två fåror, som stå midt emot hvarandra och midt emellan de två nyssnämnda korta. Alla dessa fåror äro mycket

Fig. 2 c. Genomskäring af hängkärlet fig. 2 a. $\frac{1}{2}$.

djupa och motsvaras på insidan af uppstående ränder (fig. 2 c); såsom ännu qvarvarande lemningar tydligen visa, hafva de varit fyllda med den under bronsåldern till sådant ändamål ofta använda mörkbruna *harzen*¹. Kärlets botten har inga sådana med harz fyllda fördjupningar. Å insidan ses spår af två rader smala, ett par linier långa, nu med brons fyllda hål för de små stöd som under gjutningen hållit den yttre och inre formen i riktigt läge; å utsidan kunna hålen knapt spåras. Största yttre diametern är 8,4 tum; höjden, utom öglorna, 3,5 tum.

Kärlet har i Museets inventarium N:o 453.

¹ För att öfvertyga mig om att det verkligen var harz, har jag pröfvat ett litet stycke deraf i en ljuslåga; det brann lifligt, utvecklade den för harz egendomliga lukten.

2. Fynd från Hogstorp i Kareby socken.

Hemmansegaren August Larsson i Hogstorp¹ hittade år 1874 vid dikning å egorna till nämnda hemman följande bronssaker på 7 fots djup i blålera. Alla sakerna (utom halsringen) hade legat i skålen, hvilken fanns omhvälfd, med botten uppåt. I ungefär en alns omkrets hade jorden varit af annan beskaffenhet än den omgifvande blåleran, liksom mera myllartad

Fig. 14 a. "Kupa" af brons, troligen hörande till hängkärl^{et} fig. 15. Hogstorp i Kareby s:n. $\frac{1}{2}$.

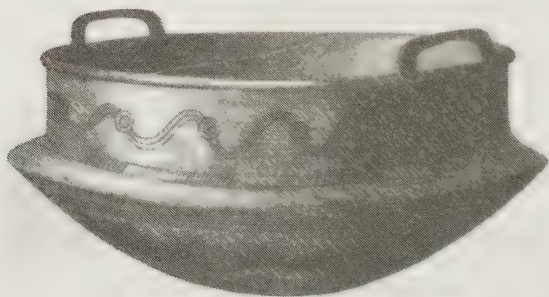

Fig. 15 a. Hängkärl af brons. Hogstorp i Kareby s:n. $\frac{1}{2}$.

a) Ett hängkärl af brons med två uppstående fyrkantiga öglor, afbildadt fig. 15 a i hälften af verkliga storleken. En buckla är,

¹ Enligt benäget meddelande af herr greve Ehrensvärd kallas hemmanet vanligen Hogstorp, men skrifies i jordeböckerna och på Topografiska corpsens kartor Hagstorp.

troligen för länge sedan, inslagen midt i botten, som der är bräckt och som synes vara mycket *nött*. En längre och en kortare springa finnes längs kanten, der den kupiga delen böjer sig in. Botten är prydd med sirater (fig. 15 *b*), hvilka äro inslagna med puns; ytterst löper en zigzaglinie. Å kärlets insida ses, 1,6 tum från dess midtpunkt och på lika afstånd från hvarandra, fyra små, omkring 1 linie långa, något litet uppskjutande, smala bronstappar, med hvilka hålen för de små stöd äro utfyllda, som under

Fig. 14 *b*. Kupan fig. 14 *a* sedd nedifrån. $\frac{1}{2}$.

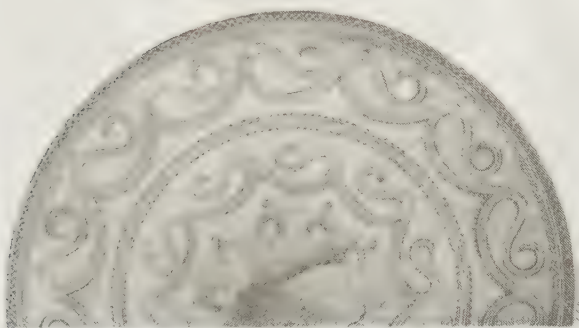

Fig. 15 *b*. Hälften botten af hängkärlet fig. 15 *a*. $\frac{1}{2}$.

gjutningen hållit den yttre och inre formen i riktigt läge; på utsidan äro de ej tydliga. Största yttre diametern är 5,85 tum; inre diameter vid mynningen 5 tum. Höjd, utom öglorna, 2,5 tum.

b) En troligen till kärlet hörande "kupa" af brons, afbildad fig. 14 *a* i hälften af verkliga storleken. A undersidan (fig. 14 *b*) sitter, i midten, en rund, slät, flat, tunn, ej genombruten knapp,

fästad på en lodrät, uppåt tregrenig stång. Diameter vid myuningen nära 2,5 tum; höjd 2,2 tum.

Fig. 16 a. Halsring af brons. Hogstorp i Kareby s:n. $\frac{1}{2}$

Fig. 16 b. "Låset" å halsringen fig. 16 a. $\frac{1}{12}$

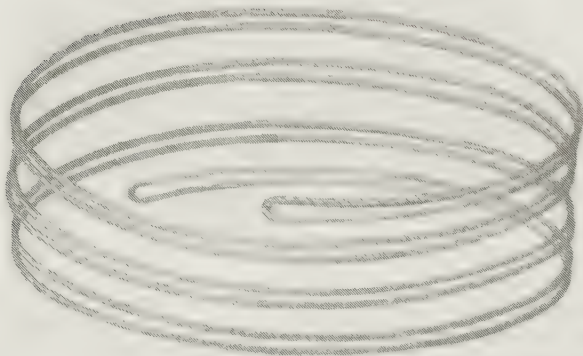

Fig. 17. Spiralarmsring af dubbel bronsråd. Hogstorp i Kareby s:n. $\frac{1}{11}$

c) En halsring af brons, massiv, spiralrefflad, afbildad fig. 16 a i hälften af verkliga storleken. Andarne äro utplattade, en-

dast 4,5 linier breda, på ett ovärligt sätt infälda i hvarandra (fig. 16 b); vid föreningen prydda med tre par utspringande flikar, af hvilka de mellersta äro störst och skola föreställa spiraler (ett litet hål ses i hvarderas midt). Ringen nu bruten i tre delar; brottytorna utan erg. Inre diameter 6 tum; den trinda delens tjocklek vid midten 3 linier.

Fig. 18. Nål af brons. Hogstorp i Kareby s:n. $\frac{2}{3}$.

Fig. 19. Hålcelt af brons.
Hogstorp i Kareby s:n. $\frac{2}{3}$.

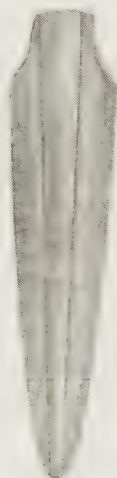

Fig. 20. Dolk af brons.
Hogstorp i Kareby s:n. $\frac{2}{3}$.

Fig. 21. Gjuthufoud af brons.
Hogstorp i Kareby s:n. $\frac{1}{3}$.

d) Två *spiralarmringar* af dubbla fina *bronstrådar*, som äro trinda, släta och knapt 0,5 linie tjocka. Den ena ringen, afbildad fig. 17 i naturlig storlek, är lagd i $2\frac{3}{4}$ spiralhvarf; trådens ändar äro utplattade och hårdt lindade om hvarandra, utan att spår af lödning synas. Den andra ringen, som är afbruten, synes hafva varit lagd i 3 spiralhvarf; trådens ändar äro hopsnoddas på det sätt, som fig. 243 i "Sv. forns." visar. Inre diameter omkring 2,8 tum.

e) En liten, vårdslöst hopböjd *ring* af en fin *bronstråd*.

f) En *bronsnål*, afbildad fig. 18 i två tredjedelar af verkliga storleken. Den slutar i en baktill öppen ring och har tro-

ligen hört till ett spänne af samma slag som fig. 6 å sid. 275 här ofvan. Längd 4,3 tum.

g) Främre delen af en *dolk-* eller *svärds klinga* af *brons*, afbildad fig. 20 i två tredjedelar af verkliga storleken. Baktill synes den vara tillhamrad för att insättas i skaft. En fördjupad linie utmed hvardera sidan af midtryggen. Längd nu 3,7 tum.

h) En *hålcelt* af *brons*, afbildad fig. 19 i två tredjedelar af verkliga storleken. Den saknar ögla, men har ett litet ovalt hål nära kanten, hvilket möjligen uppkommit vid gjutningen. Hålet för skaftet är bredt ovalt, nästan rundt. Å dess insida ses två låga gjutränder, midt emot hvarandra, såsom å fig. 11 b. Längd 2,3 tum; bredd vid eggen 1,25 tum.

i) En liten i forntiden afslagen bit af öfre kanten till en dylik *hålcelt* af *brons*.

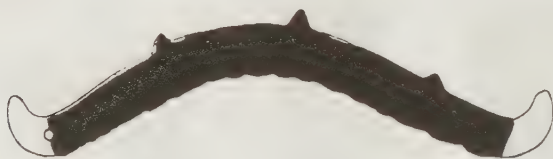

Fig. 22. Såg af *brons*; ändarne afbrutna. Hogstorp i Kareby s.m. $\frac{2}{3}$.

k) Sju smala, tunna *bronssågar* med otydliga tänder och korta tappar på ryggen för fästandet i skaftet. En af dem afbildad fig. 22 i två tredjedelar af verkliga storleken. En är itnbruten; en annan är afbruten i ena ändan; en tredje (originalet till fig. 22) är afbruten i båda ändar, och i ena ändan ses hälften af ett litet rundt hål, ej fullt 1 linie i diameter; alla dessa brott äro gamla. De öfriga synas fullständiga. Den längsta har 4,9 tums afstånd mellan ändarne.

l) Ett tvågrenigt *gjuthufvud* af *brons*, afbildadt fig. 21 i naturlig storlek.

m) Två små *bronsklumpar*, den ena med ett litet rundt hål.

Fyndet förvaras i Statens Hist. Museum (N:o 5295).

De båda fynd vi nu beskrifvit hafva icke blott ett synnerligen stort värde därför, att de i sig sjelfva äro betydande och förskrifva sig från en tid, som ligger åtminstone 2000 år bakom vår, utan de äro äfven i flere andra hänseenden märkliga.

Först och främst är det nämligen anmärkningsvärdt, att dessa fynd, de största vi känna från Bohusläns bronsålder, äro anträffade i samma socken, ej en half mil från hvarandra, samt att denna socken ligger nära Göta elf. Liksom andra fynd visa de, att den närmaste trakten omkring elfven redan mycket tidigt varit bebodd och egt en viss betydenhet, troligen såsom den väg hvarpå det inre landet stod i förbindelse med hafvet; en företeelse som möter oss vid nästan alla större vattendrag både i Sverige och andra länder.

Derjemte är emellertid vid betraktande af fynden från Vegstorp och Hogstorp den frågan värd vår uppmärksamhet: Hvad är anledningen till att så många, för de förra egarne tydligen mycket dyrbara saker blifvit nedlagda på de ställen der de nu påträffats? Att de ej äro tappade utan med afsigt nedlagda, är lika tydligt som att de icke följt sina egare i grafven, det sätt hvarpå så många andra minnen från forntiden räddats åt oss. För att få svar på vår fråga är det nödigt att kasta en blick på de liknande fynd som anträffats i vårt land och i andra delar af Europa. På många ställen har man nämligen funnit ett större eller mindre antal saker från bronsåldern, liggande i en torfmosse, i en sjö eller i jorden, men då under sådana förhållanden, att de ej kunna anses hurröra från grafvar. Man har anmärkt, att de som träffas i jorden — de så kallade "marksfynden" — ofta varit nedlagda under en större sten.

De viktigaste nu kända dylika fynd från Sveriges bronsålder äro:

1. Å Vattnäs egor i Mora socken, Dalarne, har man (före 1852) vid uppodling af skogsmark funnit: en smal, spiralreßlad halsring, lik fig. 227 i "Sv. forns.", samt 2 bälcelter, allt af brons. (Statens Hist. Museum 1662. — "Antiqvarisk tidskrift för Sverige" 3, sid. 187.)

2. Vid Vattholma bruk i Lena socken, Norunda härad, Upland, hittades år 1833 på 1 fots djup i en sandås: två svärd (fig. 154 i "Sv. forns.") och fästet till ett tredje svärd (fig. 159 i "Sv. forns.") samt fyra spjutspetsar (fig. 173 i "Sv. forns."), allt af brons. (Statens Hist. Museum 612. — "Antiqv. tidskrift f. Sverige"

3, sid. 189; jfr "Compte rendu du Congrès de Stockholm", sid. 895, der svärdsfästet är afbildadt fig. 29.)

3. År 1849 uppfiskades ur Långsjön i Knutby socken, Uppland: tre svärd (fig. 155 och 156 i "Sv. forns.") och en spjutspets af brons; det ena svärdet och spjutspetsen äro i forntiden af brutna. (Statens Hist. Museum 1563. — "Antiqv. tidskrift f. Sverige" 3, sid. 204.)

4. Vid jernvägsarbete anträffades år 1875 i Badelunda-ås i Hubbo socken, Siende härad, Vestmanland: en stor, djupt spiralrefflad balsring af brons, lik den i Posen funna som är afbildad fig. 2 å sid. 528 i "Compte rendu du Congrès de Stockholm", samt två slutna, breda bronsringar, passande för armen. Sakerna, som legat under en större ofvan jord uppskjutande sten, hade nedrasat vid grushemtning. — Nära intill detta ställe anträffades samtidigt, på 3 fots djup under jordytan: två låga, runda, tunna skålar utan öron, prydda med drifna punkter och koncentriskala kretsar, en smal, spiralrefflad balsring, lik fig. 227 i "Sv. forns.", samt två hela och två söndriga spiralarmsringar af dubbel bronstråd, lika fig. 243 i "Sv. forns.", allt af brons. (Statens Hist. Museum 5533 och 5534.)

5. Vid Berga i Svedvi socken, Snäfringe härad, Vestmanland, hittades 1858 på två fots djup i en *torfmosse*: en "kupa" af samma slag som fig. 1 här ofvan, 2 smala spiralreflade balsringar, lika fig. 227 i "Sv. forns.", en spiralarmsring i tolf hvarf och den runda skifvan till en nål, lik fig. 218 i "Sv. forns.", allt af brons; sakerna skola hafva varit omgifna af "alldeles uppruttad näfver". (Statens Hist. Museum 2503. — "Antiqv. tidskrift f. Sverige" 3, sid. 230.)

6. Å Vester-Haninge Prestgårds egor i Sotholms härad, Südermanland, hittades år 1843 under dikesgräfnig i en sidländ äng (eller vid odling af en *torfmosse*) på 4 fots djup: fem balsringar af brons. (Statens Hist. Museum 1074 och Örebro Museum. — "Antiqv. tidskrift f. Sverige" 3, sid. 238.)

7. Vid Tullinge i Botkyrka socken, Svartlösa härad, Südermanland, hittades år 1800 vid gräfnig på toppen af en liten kulle följande brons saker, liggande under en större sten och knapt täckta af någon jord: en skära (fig. 183 i "Sv. forns."), två hålcelter, två tutuli (fig. 180 och 181 i "Sv. forns.") och två spiralarmsringar, för små för att passa kring en arm. (Upsala Universitets Museum. — Hallenberg, "Quatuor monumenta ænea e terra in

Snecia eruta", Stockholm, 1802; "Antiqv. tidskrift f. Sverige" 3, sid. 239.)

8. I en mindre *torfmosse* å Långbro egor i Vårdinge socken, Öknebo härad, Südermanland, anträffades år 1859 under jernvägsarbete, på 4--5 fots djup under mossens yta, ett märkligt fynd från bronsåldern. På 5 fots afstånd från fyndstället låg "ett stenkummel, af 2 fots höjd och 5 fots diameter, nedbäddadt i mossen till samma djup, hvaraf synes såsom om kumlet blifvit lagdt på mossen till ett minnesmärke och sedermera dels sjunkit, dels blifvit af ny mossbildning öfverväxt. Lemningar af ben eller aska kunde ej upptäckas". Fyndet bestod af: ett band af tunn bronsplåt med drifna sirater (fig. 237 i "Sv. forns." och fig. 222 å sid. 153 i "Sveriges historia", 1:a delen), 7 smala, spiralrefflade halsringar (fig. 227 i "Sv. forns."), 4 spiralarmringar af dubbel bronstråd (fig. 243 i "Sv. forns."), en sluten, jembred armring, två ovanligt stora glasögonformiga spännen (fig. 223 i "Sv. forns."), två nålar slutande i ovanligt stora runda skifvor (fig. 218 i "Sv. forns."), två hålcelter med öglor, en smal hålcelt utan ögla (fig. 144 i "Sv. forns."), allt af brons, samt en stor, tjock, slät *tenning* af 1,2 & vikt. (Statens Hist. Museum 2674. — "Antiqv. tidskrift f. Sverige" 3, sid. 258.)

9. Å kyrkovallen nära Spelviks kyrka i Röne härad, Südermanland, hittades 1838, efter det en större sten blifvit bortsprängd: ett hängkärl likt fig. 15 här ofvan, en smal, spiralrefflad hals- eller hufvudring med stora, tunna, ovala ändar utan sirater (fig. 230 i "Sv. forns."), 12 hela, smala, spiralrefflade halsringar, lika fig. 227 i "Sv. forns.", 10 i forntiden afbrutna bitar af åtminstone 4 dylika halsringar, 2 spjutspetsar (den ena afbildad fig. 174 i "Sv. forns."), 2 hålcelter med öglor, allt af brons. (Statens Hist. Museum 813. — "Antiqv. tidskrift f. Sverige" 3, sid. 270.)

10. Vid Skogstorp i Fors socken, Vester-Rekarne härad, Südermanland, hittades år 1864 två stora präktiga yxor (den ena ofullständig), gjutna af tunn brons öfver en kärna af lera samt prydda med guldplåtar och deri infattade bernstensstycken; afbildade fig. 134 och 135 i "Sv. forns." Yxorna lågo tätt under jordytan på en nyodling, der man "flåhackat och bränt grästorfven". (Statens Hist. Museum 3573. — "Antiqv. tidskrift f. Sverige" 3, sid. 291.)

11. Å Ruds egor i By socken, Näs härad, Vermland, har man vid upplöjning af en äng (troligen en *mosse*) och vid fört-satt arbete der funnit följande bronssaker, utan tvifvel nedlagda tillsammans: bitar af ett hängkärl liknande fig. 15 här of-

van; en smal, spiralreflad halsring med tunna, ovala, ornerade ändar ("Antiqv. tidskrift f. Sverige" 3, sid. 375, fig. 60); en sönderbruten, tjock, spiralreflad halsring; en lång spiralarmring; bitar af en dylik ring; en bit af en arming, närmast lik fig. 242 i "Sv. forns."; tre söndriga glasögonformiga spännen, lika fig. 6 här ofvan; två svärd af en i Norden ej inhemsk form (afbildade fig. 158 i "Sv. forns.", samt fig. 61 och 62 i "Antiqv. tidskrift f. Sverige" 3, sid. 376), det ena sedan länge itubrutet; bitar af smala bronstrådar m. m. (Statens Hist. Museum 1056, 1314 och 3825: 17. — "Antiqv. tidskrift f. Sverige" 3, sid. 374.)

12. Å en odlad *mosse*, hörande till Engelstorp i Sandhems socken, Vartofta härad, Vestergötland, hittades år 1875: fem spiralreflade halsringar och en spiralarmring samt bitar möjligen af en annan dylik ring, allt af brons. (Två halsringar i kapten S. Ulfspärres samling i Stockholm; det öfriga i Statens Hist. Museum 5539.)

13. Under dikesgräfning i en af Åsledds *mossar* i Åsledds socken, Vartofta härad, Vestergötland, hittades år 1869 på 2 fots djup bredvid en större jordfast sten: två hängkärl lika fig. 15 här ofvan, en större hopböjd bit af ett dylikt kärl; bitar af spiralreflade halsringar, af en ihålig arming och af ett glasögonformigt spänne (något ovanlig form); 2 nålar med runda skifvor (fig. 217 i "Sv. forns."); bitar af 3 svärds klingor; en hel och bitar af sönderbrutna spjutspetsar; 9 hela och ofullständiga hålcelter; en smal hålcelt utan ögla, lik fig. 144 i "Sv. forns."; en knif af ovanlig form (fig. 188 i "Sv. forns."); en knif med tånge, utan sirater; främre delen af en större knif; en mängd bitar af sågar, lika fig. 22 här ofvan; två gjuthufvud; en fyrkantig stång, flere bitar af tunna plåtar m. m., allt af brons. De flesta sakerna äro söndriga, tydligen med afsigt sönderbrutna, hopböjda eller hophamrade och brotten gamla. (Statens Hist. Museum 4127 och Skara Musenm.)

14. I en *torfmosse* vid Slättäng i Vårdkumla socken, Frökinds härad, Vestergötland, hittades år 1874: ett stort hängkärl med genombruten kant, afbildadt fig. 168 och 153 i "Sveriges historia", första delen; två "kupor" af olika storlek, den ena afbildad fig. 167 å samma ställe; och två glasögonformiga spännen, allt af brons. (Statens Hist. Museum 5316.)

15. I en *torfmosse* å Senäte egor i Otterstads socken på Källandsö i Vestergötland, hittades år 1850 på 6 fots djup: två hängkärl (det ena afbildadt fig. 248 i "Sv. forns."); en liten kupa af samma slag som fig. 14 här ofvan; två smala, spiralreff-

lade halsringar, den ena med tunna, ovala ändar, lik fig. 228 och den andra lik fig. 227 i "Sv. forns."; 2 öppna, smala ringar lika fig. 5 här ofvan (men utan det genombrutna, förbindande stycket); och ett glasögonformigt spänne, afbildadt fig. 25 å pl. 3 i Nilssons "Bronsåldern", 2:a uppl., samt fig. 179 å sid. 128 i "Sveriges historia", 1:a delen; allt af brons. (Statens Hist. Museum 1580.)

16. Vid Bräcke i Jerns socken, Nordals härad, Dalsland, påträffades år 1853, vid gräfnig i en sandbacke nära Venerns strand, ett lerkärl innehållande: en hel hálcelt och en mängd bitar af hálcelter, svärd, sägar (fig. 182 i "Sv. forns."; lika fig. 22 här ofvan), ringar, knappar m. m., armband (fig. 242 i "Sv. forns."), en uträtad metkrok (fig. 202 i "Sv. forns."), några gjuthufvud (ett af dem afbildadt fig. 207 i "Sv. forns.") och smälta klumpar, allt af brons. (Statens Hist. Museum 1995.)

17. Vid uppgräfnig af en större sten å en till Skärje i Skee socken, Bohuslän, hörande utmark hittades år 1854: ett armband och 4 smala, dubbla spiralartringar, alla af *guld*. (Statens Hist. Museum 2072. — Se 1:a häftet af dessa "Bidrag", sid. 79.)

18 och 19. Fynden vid Vegstorp och Hogstorp i Kareby socken, Bohuslän. Se här ofvan.

20. I en *torfmosse* vid Fageråkra i Veddige socken, Viaskje härad, Halland, anträffades år 1869 på ungefär 1 fots djup: en stor, tjock, ihålig, spiralreflad halsring, med breda, ovala, ornerade ändar, hvilka äro så förenade att ringen ej kan öppnas (fig. 231 i "Sv. forns."), och två smala spiralreflade halsringar, lika fig. 227 i "Sv. forns.", allt af brons; de mindre ringarne voro omvirade med *bast* och lågo inuti den stora ringen. (Statens Hist. Museum 4228 och 5979. — "Hallands Fornminnesförs Årsskrift", sid. 181.)

21. I en *torfmosse* vid Nackhålle i Spannarps socken, Himle härad, Halland, fann man år 1865, på 6 fots djup: en präktig bronssköld, afbildad fig. 179 i "Sv. forns." (Statens Hist. Museum 3420. — "Hallands Fornminnesförs Årsskrift", sid. 6 och 69.)

22. Vid gräfnig å "Smörkulleberget" i Skrea socken, Årstadas härad, Halland, hittades år 1859 en half fot under jordytan, invid en stenbäll: ett *guldkärl*, afbildadt fig. 249 i "Sv. forns." (Statens Hist. Museum 2604. — "Hallands Fornminnesförenings Årsskrift", sid. 62.)

23. I en *mosse* i Hjernerps socken, Bjäre härad, Skåne, är ett bronskärl af en för Norden främmande form funnet, i hvilket lågo två hängkärl lika fig. 248 i "Sv. forns." (Prof. Nilssons nya saml.)

24. I en *kärrmosse* vid Kåsbessle i Oderljunga socken, Norra Åsbo härad, Skåne, har man på 2 fots djup bredvid en

jordfast sten funnit två spiralreflade halsringar af brons, lika fig. 229 i "Sv. forns." (Statens Hist. Museum 4128.)

25. Vid Spargott i Sireköpings socken, Luggude härad, Skåne, hittades år 1859 under plöjning tre halsringar af brons. (Statens Hist. Museum 2613.)

26. Vid Rönneberga högar i Rönnebergs härad, Skåne, hittades år 1854 nio hela halsringar, smala, spiralreflade och lika fig. 227 i "Sv. forns.", samt flere bitar af nio andra dylika ringar, allt af brons. (En del af fyndet förvaras i Lunds Museum. — [Dansk] "Antiquarisk Tidsskrift", 1855—1857, sid. 85.)

27. I Asmundtorps *torfmosse* i Gullarps socken, Onsjö härad, Skåne, hittades år 1827 en hel och två söndriga halsringar af brons. (Statens Hist. Museum 472. — "Nordisk Tidsskrift f. Oldkynd." I, sid. 240.)

28. I en *torfmosse* i Saxtorps socken, Harjagers härad, Skåne, har man för ett par år sedan funnit: fyra brons Halsringar, af hvilka två voro lika fig. 229 i "Sv. forns."; tre ringar hängde på den fjärde. (Troligen sålda till England. — Meddelande af hr doktor G. Brunius i Landskrona.)

29. I Hoftorups *torfmosse*, Harjagers härad, Skåne, hittades 1873: 2 brons Halsringar, lika fig. 229 i "Sv. forns." (Dr G. Brunii samling i Landskrona.)

30. Å ett hemman i Odarslöf, Torna härad, Skåne, har man för flere år sedan vid dikning funnit: 5 hela och 5 mer eller mindre söndriga hålcelter; eggarna af 2 dylika; 12 hela och 12 sönderbrutna sågar, lika fig. 22 här ofvan; 4 gjuthufvud och en liten klump, allt af brons. (Lunds Museum. — N. G. Bruzelius, "Svenska fornlemningar" 1, sid. 44.)

31. Vid Trolleberg i Skåne, nära Lund, hittades år 1853 4 hela halsringar, smala, spiralreflade och lika fig. 227 i "Sv. forns.", samt 6 bitar af 2 dylika ringar, allt af brons. (Lunds Museum.)

32. Under plöjning på en åker vid Pile i Tygelsjö socken, Oxie härad, Skåne, anträffades år 1864: 7 hela och 4 ituhuggna skaftcelter, alla af ungefär samma form (en af dem afbildad fig. 140 i "Sv. forns."); två skaftcelter lika fig. 138 i "Sv. forns."; två dolkar lika fig. 167 och två dolkklingor lika fig. 170 i samma arbete; flere ringar som äro släta (ej vridna), öppna, ganska tjocka och mot ändarne afsmalnande; bitar af andra prydnader m. m., allt af brons och välgående tillhoppa 13.79 g. Många af dessa saker visa genom brottyornas erg, att de blifvit sönderhuggna före nedläggandet i jorden. (Statens Hist. Museum 3311. — Att fyndet bör hänföras snarare till den äldre än till den

yngre delen af bronsåldern, har jag anmärkt i "Compte rendu du Congrès de Stockholm", sid. 913, not 5.)

33. I en *torfmosse* vid Vemmerlöf i Skytts härad, Skåne, anträffades år 1812, tätt under jordytan: tre smärre hängkärl, lika fig. 247 och 248 i "Sv. forns."; en liten "kupa" af samma slag som fig. 14 här ofvan; 5 tjocka, ihåliga, grundt spiralreflade halsringar, som kunna öppnas genom uttagande af ett stycke (fig. 233 i "Sv. forns."); 3 bålcelter och en något krokig knif, utan sirater, med tunn, fyrsidig tånge; samt ett par andra, nu förstörda saker, allt af brons. (Statens Hist. Museum 2548. — "Iduna" 6, sid. 49; två kärl, kupan, en ring och knifven äro afbildade der å pl. I)

34. Uti en *torfmosse* kallad Åmossen i Stora Slägarps socken, Skytts härad, Skåne, hittades år 1848 fem spjutspetsar af så tunn brons, att de ej gerna kunnat användas såsom vapen; en af dem är afbildad fig. 175 i "Sv. forns." (Statens Hist. Museum 2549 och 2918, samt Lunds Museum. — "Antiqv. tidskrift f. Sverige" 3, sid. 298.)

35. Vid Fredshög i Skytts härad, Skåne, fann man år 1853 bredvid en större sten en lerurna, i hvilken spår af ben ej fanns, men som innehöll: 4 halsringar, en arming, två glasögonformiga spännen, 4 sönderbrutna svärd, 6 spjutspetsar, 1 itubruken skaftcelt, 6 hela och 7 sönderbrutna hælcelter, 6 skärar, 3 gjuthufvud samt bitar af andra saker, allt af brons; de flesta sakerna voro mer eller mindre ofullständiga. (Lunds Museum. — Bruzelius, "Svenska forblemningar" 1, sid. 45.)

36. Å Skegrie egor i Skytts härad, Skåne, hittades år 1817 under en stor sten flere skaftcelter m. m. af brons. (Två till detta fynd hörande skaftcelter och två spjutspetsar förvaras i Statens Hist. Museum, N:o 422, och två skaftcelter i Lunds Museum. — "Iduna" 8, sid. 102, not.; "Bihang till Lunds Veckoblad" för den 2 Sept. 1818.)

37. I Trelleborgs *torfmosse*, Skåne, hittades år 1845: en större, spiralreflad halsring, på hvilken tre tunna, runda bronsskifvor hänga, afbildad fig. 188 å sid. 130 i "Sveriges historia", första delen; samt tre spiralreflade halsringar, den ena slutande i smala ovaler, allt af brons. (Statens Hist. Museum 1407.)

38. I en liten *torfmosse* kallad Orbyngskärret å Tågarps egor i Tommarps socken nära Trelleborg i Skåne hittades år 1845 fjorton harzkakor, som troligen tillhöra bronsåldern, och af hvilka en är afbildad fig. 194 i "Sv. forns."; kakorna stodo på kant tätt bredvid hvarandra. (Statens Hist. Museum 2918. —

Bruzelius, "Svenska fornlemningar" 1, sid. 71; "Antiqv. tidskrift f. Sverige" 3, sid. 296 och 422.)

39. Vid Lilla Beddinge i Vemmenhög's härad, Skåne, har man funnit, några hundra fot från strandbrädden och på några fots djup i sanden: två ovanligt stora och praktiga skafcelter af brons med afrundad, mycket utsvängd egg, nära lika hvarandra; den ena af dem är, i hälften af verkliga storleken, afbildad fig. 26 å sid. 44 i tredje bandet af "Svenska fornminnesföreningens tidskrift". (Lunds Museum.)

40. Från botten af en *torfmosse* vid Ystad i Skåne upptogs år 1855 en liten vagn af brons (fig. 225 i "Sv. forns."), på hvilken utan tvifvel en bronskål fordom varit fästad. (Statens Hist. Museum 2791. — "Vitterh. Akad. Månadsblad" 1873, sid. 4.)

41. I en *torfmosse* vid Balkåkra nära Ystad i Skåne hittades år 1847 en stor kronlik bronsprydnad (fig. 254 i "Sv. forns."), som troligen hört till ett (tempel-)kärl af trä. (Statens Hist. Museum 1461.)

42. I Sönnarslöfs socken, Gärds härad, Skåne, hittades omkring år 1860, vid stenbrytning i en sandbacke: ett hängkärl, närmast likt fig. 247 i "Sv. forns.", en celt och flere andra, nu förstörda saker, allt af brons. (Kärlet och celten förvaras i löjtnant Göran von Essens samling.)

43. Å Öllsjö bys egor i Skepparslöfs socken, nära Kristianstad i Skåne, hittades år 1818 under stenbrytning "i en naturlig backe, men inom en egen stensättning": 2 hängkärl (fig. 247 i "Sv. forns."); "stycken af en kopparpiece, som tyckes hafva utgjort en grepe, måhända till ett af kärlen" (troligen en halsring); samt 2 hålcelter, allt af brons. Celterna lägo i det ena hängkärlet och voro omgifna af "grepen"; ingen aska fanns uti kärlet. (Lunds Museum. — "Bihang till Lunds Veckoblad" för den 2 September 1818.)

44. Vid Balsby i Nosaby socken, Villands härad, Skåne, fann man år 1851 på 1,5 fots djup under jordytan: ett *guldband* med klufna och i spiral upprullade ändar ("diadem", afbildadt fig. 239 i "Sv. forns."), samt 3 massiva bronsyxor, af hvilka en är afbildad fig. 133 i "Sv. forns." Yxorna lägo i rad bredvid hvarandra på en stenhäll, och guldbandet vid ena sidan af dem. (Statens Hist. Museum 1665.)

45. I en större sandhåla, der sten under våren upprutits, å Nymö egor i Nymö socken, Villands härad, Skåne, anträffades sommaren 1873: tio bronsaker af ovanlig form, troligen hörande till seltyg och afbildade fig. 36, 37 och 38 å sid. 31 i

"Führer durch das Museum vaterländischer Alterthümer in Stockholm"; fyra äro lika fig. 36, fyra lika fig. 37 och två lika fig. 38. (Statens Hist. Museum 5097.)

46. I en stenklyfta vid Asarum i Bräkne härad, Blekinge, har man funnit 12 brons-tutuli, lika fig. 180 i "Sv. forns." (En af dem förvaras i Statens Hist. Museum, 1452: 276.)

47. Vid Mjövik i Nättraby socken, Blekinge, hittades år 1847 i jorden, endast 3 famnar från hafsstranden: ett *guldkärl*, afbildadt fig. 169 å sid. 122 i första delen af "Sveriges historia". (Statens Hist. Museum 1426.)

48. På utmarken mellan Hörninge by och Skedemosse i Köpings socken på Öland har man (före 1844), på två fots djup under jordytan, funnit: 2 smala spiralreflade halsringar af brons, lika fig. 227 i "Sv. forns." (Statens Hist. Museum 1077.)

49. Vid Alfvara i Böda socken på Öland hittades år 1858 i jorden nära bostäderna: en spiralreflad halsring, med stora ovaler vid ändarne, samt fyra sönderbrutna smala, spiralreflade halsringar, lika fig. 227 i "Sv. forns.", allt af brons. (Statens Hist. Museum 2453.)

50. Vid Libbenarfve i Hafdheims socken på Gotland hittades år 1865: två smala, spiralreflade halsringar, lika fig. 227 i "Sv. forns."; 13 smärre, släta, öppna ringar; en nål med stor rund skifva, lik fig. 218 i "Sv. forns."; samt en hälcelt, allt af brons. Nålen och de flesta ringarne äro sönderbrutna och brotten gamla. (Statens Hist. Museum 3382.)

51. Vid Gimrings i Hafdheims socken på Gotland fann man år 1864: fyra smala, spiralreflade halsringar, lika fig. 227 i "Sv. forns.", samt två smärre, släta, öppna ringar, allt af brons. Å två af de förra ringarne är den ena ändan afbruten och brotten gamla. (Statens Hist. Museum 3267.)

52. Vid Mickelbys i Gerums socken på Gotland har man funnit: 5 hela, smala, spiralreflade halsringar, lika fig. 227 i "Sv. forns."; bitar af 4 dylika ringar; 4 armringar (fig. 238 i "Sv. forns."); samt en hälcelt, allt af brons. (Statens Hist. Museum 2962.)

53. Vid Vesterby i Sanda socken på Gotland hittades år 1874 under dikesgräfnig i en åker, på 1,5 fots djup under jordytan: 4 hela, smala halsringar, spiralreflade (endast åt ett håll), med släta, fyrkantiga, i spiral utåt upprullade ändar¹; 3

¹ Statens Hist. Museum eger iuga andra halsringar af denna form än de vid Vesterby funna. En liknande ring af *guld* och två af brons

andra hela halsringar, af hvilka en är sluten så att den ej kan öppnas och en annan slutar i öglor; en sönderbruten halsring; 20 bitar af minst 6 smärre ringar (armringar); allt af brons och de flesta brotten gamla. (Statens Hist. Museum 5248.)

54. Vid Ekes i Bro socken på Gotland fann man år 1871 i en åker under en större sten, "utan märken efter ben eller annat": 10 små slutna, släta ringar, 0,6 tum i inre diameter, af hvilka två hänga i hvarandra (troligen gjutna så); ett hängsmycke af tre runda bronsplåtar (fig. 226 i "Sv. forns."); en "stångknapp" lik fig. 225 i "Sv. forns."; en spjutspets; en knif af samma slag som fig. 190—192 i "Sv. forns." och en syl lik fig. 13 här ofvan, allt af brons. (Statens Hist. Museum 4583.)

Ej blott från andra delar af Skandinavien¹, isynnerhet från Danmark², utan äfven från många länder utom Norden³ äro dylika mossfynd och markfynd från bronsåldern kända. De anträffas under liknande förhållanden som i vårt land, och sakerna äro ofta sönderbrutna. Det största fynd af detta slag, som hittills blifvit beskrifvet, gjordes i slutet af sistlidna år (1876) vid gräfnings nära kyrkan San Francesco i staden Bologna i norra Italien. Man fann der på omkring 7 fots djup ett mycket stort lerkärl, i hvilket med synnerlig omsorg voro nedpackade ej mindre än *fjortontusen* (14,000) bronssaker, eller bitar deraf, såsom: spjutspetsar, svärd, dolkar, knifvar, skärar, yxor, celter, mejslar, sågar och andra verktyg; betsel, armringar och andra ringar, spännen (omkring 2,400 stycken!), nålar, knappar, bälten, delar af kärl, en illa gjord människobild m. m., samt en mängd större och mindre klumpar, allt af brons och vägande tillsammans nära

äro funna i en torfmosse vid Årup i Veile amt, Jylland (Madsen, "Bronzealderen" II, pl. 23, fig. 4—6). En dylik bronsring, funnen i Schweiz, är afbildad af Chantre, "Age du bronze", texten, I, sid. 177; jfr pl. I, fig. 4 (funnen i Frankrike).

¹ De från Norge kända fynd af detta slag äro beskrifna af Nicolaysen i "Årsberetning af Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring" för 1875, sid. 180 o. följ.

² Worsaae i "Årbøger for nordisk Oldkyndighed" 1866, sid. 313 o. följ.; Engelhardt i samma tidskrift 1868, sid. 121 o. följ.

³ Några äro af mig anförda i "Antiquarisk tidskrift för Sverige" 3, sid. 253, 254, 419 och 420. De från Frankrike och Schweiz äro nyligen beskrifna af Chantre i hans praktverk "Age du bronze", 2:a delen, sid. 71 o. följ.

1,500 kilogram (mer än 35 centner)¹. I kärlet lågo äfven några gjutformar, en af lera och de andra af brons².

Några af dessa markfynd och mossfynd bestå, såsom det stora fyndet i Bologna, af sönderbrutna eller af annan orsak obrukbara bronsarbeten, som troligen samlats för att användas vid gjutningen af nya saker; andra bestå af redskap använda vid bronsgjutning, samt nygjutna, stundom ej färdiga arbeten, som tydligen äro tillverkade inom landet; andra åter, innehållande saker hvilka ej äro förfärdigade inom landet, synas vara en handels förråd af föremål införda från utlandet; och slutligen finnas många, som ej synas kunna hänföras till något af dessa slag, utan hvilka böra betraktas såsom de en person tillhörande vapen, smycken eller dyrbarheter, hvilka han af en eller annan orsak nedlagt i jorden eller vattnet. Det bör härvid ihågkommas, att bronsen var mycket dyrbar i Norden under bronsåldern, emedan den måste hemtas lång väg från främmande land, hvarför det är troligt, att den då användes såsom betalningsmedel, på samma sätt som guld och silfver i senare tid, och att många af de små bronsbitar, hvilka förekomma i fynden från bronsåldern, äro afhuggna för detta ändamål.

Utom dessa från bronsåldern härstammande fynd har man under liknande förhållanden inom och utom Sverige anträffat en stor mängd fynd från stenåldern³ liksom från jernåldern⁴ och följande tid ända till vårt århundrade⁵. Vi se häraf, huru bruket att åt jorden eller vattnet — de nuvarande torfmossarne hafva fordom varit sjöar — anförtro större eller smärre samlingar af stundom mycket dyrbara saker icke är något för bronsåldern egendomligt, utan tillhört så godt som alla tider.

¹ J. Gozzadini, "Note sur une Cache de fondeur ou Fonderie à Bologne" i "Matériaux pour l'histoire primitive et naturelle de l'homme" 1877, Maj. Af samma berättelse kan man ej se, huruvida något jern fanns bland dessa saker, hvilka synas tillhöra en tid, då jernet ej var helt och hållet okänt; i en af Desor gifven kort berättelse om fyndet säges också, att spår af jern förekommit.

² Enligt Desor.

³ Montelius, "Sveriges forntid", texten, första häftet, sid. 149.

⁴ "Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar" 1, sid. 205, 229 och 320.

⁵ Flere i svensk jord funna smärre silfverskatter från 1500- och 1600-talen förvaras i Statens Hist. Museum. Ännu från detta århundrade har man berättelser om att silfver och andra dyrbarheter blifvit nedgrädda i jorden eller gömda bland stenar; så skedde på norska kusten under kriget med England 1807 ("Årböcker för nordisk Oldkyn-dighed" 1877, sid. 137, not. 4).

De orsaker som föranlett nedläggandet hafva säkerligen varit flere. En viktig har varit önskan att gömma dyrbarheter, som man ej trott sig kunna på något bättre sätt skydda för en annalkande fiende, eller som man ville för någon tid förvara på ett säkert, endast af egaren känt ställe; egarens död eller andra orsaker hafva sedan vållat, att det nedlagda icke blifvit ater upptaget, förr än det i vår tid af en händelse påträffats.

Det har emellertid visat sig, att, om ock nedläggande af dyrbara saker i den afsigten att framdeles åter upptaga dem ofta förekommit, man dock ej häri kan se förklaringen för *alla* här i fråga varande fynd, bland annat därför, att icke alla de tydligen med afsigt sönderbrutna eller sammanbujda sakerna kunna hafva blifvit så behandlade endast för att smältas ned och gjutas om eller för att lättare gömmas i jorden. Några fynd hafva troligen tillkommit som offer åt gudarne, andra nedlagts i den tro, att de skulle komma egaren till godo i ett kommande lif¹. Att våra förfäder haft denna tro visas af ett ställe i Snorre Sturlassons "Ynglingasaga" (kap. 8), der det omtalas, huru Oden sagt, att "enhvar skulle komma till Valhall med dylika skatter som han hade med sig på bålet; det skulle han ock njuta, som han sjelf hade i jord grafvit".

Att i afseende på hvarje markfynd och mossfynd från bronsåldern afgöra, hvilken af de nu antydda orsakerna varit den verkande, är naturligtvis i allmänhet omöjligt.

I detta som i andra fall sprida förhållandena hos nu levande folk på lägre bildningsgrad mycket ljus öfver de företeelser vi möta vid studiet af forntiden. Så läsa vi t. ex. i Dübens "Lappland och lapparne" (sid. 183) följande, som i mer än ett hänseende är af intresse: "I silfver ega de rika lapparne ofta ganska mycket, både specier och silfversaker, ända till några hundra lod. Förr brukade allmänt husbonden, då han hade samlat något, nedgräfvat detta eller gömma det under stenar; stundom med mera omständlighet i en låst ask, i koppar- eller messingskittlar, i gropar väl öfvertäckta med bräder, torf och jord. Men då han icke omtalade stället för någon, bände stundom, att han dog, utan att hinna meddela det, och på sådant sätt hafva en mängd samlade skatter gått förlorade. Man har exempel på att lappen sjelf så illa bestämt nedgräfningsstället, att han icke kunnat åter-

¹ Worsaae, "Om nogle Mosefund fra Broncealderen" i "Årbøger for nordisk Oldkyndighed" 1866, sid. 313; Sophus Müller i samma tidskrift, 1876, sid. 269.

finna sin skatt; för några år sedan hände det en Jockmokks-lapp, att han blef blind och icke kunde beskrifva gömstället, så att familjen kunde finna rätt på skatten. Med denna nedgräfnings af pengar, som omtalas af de flesta författare, är för resten ett egendomligt förhållande. Det synes icke ske af rädsla för tjuvar, ty sådana finnas ej i Lappland. Sannolikt ligger en gammal tolktro der bakom. Högström säger: De nedgräfvat väl sina penningar, men hålla intet annat dolt, än det som de nedgräfvit på ett visst ställe af sina land, hvilket de förärat som en gåfva eller tacksamhetstecken åt sjelfva landet, hvilket de hvarken få uppenbara eller sjelfva röra vid. Och Leem berättar, att en lapp, tillsport hvarföre han gömde sina penningar, svarade: Om mina penningar efter min död fülle i andras händer, hvad skulle jag då hafva att lefva af i de dödas land". En sådan nedgräfnings lär ännu, om ej så allmänt som förr, förekomma i vissa lappmarker.

Vi skola nu något närmare betrakta de särskilda fornsaker, som förekommit i fynden från Vegstorp och Hogstorp, för att bland annat söka ntreda, huruvida de äro förfärdigade i Norden eller införda hit från främmande land.

Hängkärl af samma form som fig. 2 och 15 här ofvan, dels med dels utan invikt genombruten kant, äro funna på flere ställen i Norden. Från Sverige känner man för närvarande följande:

1. Ett kärl, utan sirater, af samma form som fig. 15, men med två aflånga hål invid öfre kanten i stället för de två uppstående öglorna; funnet vid Spelvik i Södermanland (se sid. 288 N:o 9).

2. Ett söndrigt, funnet vid Rud i Vermland (se sid. 288 N:o 11).

3—5. Tre funna i Åsledds mosse, Vestergötland (sid. 289 N:o 13).

6. Ett, afbildadt fig. 168 och 153 i 1:a delen af "Sveriges historia", funnet i en mosse vid Slättäng i Vestergötland (se sid. 289 N:o 14).

7—8. Två kärl (det ena afbildadt fig. 248 i "Sv. forns.") funna i en mosse vid Senäte i Vestergötland (se sid. 289 N:o 15).

9. Smärre bitar af ett sådant kärl funna, jemte två glasögonformiga spännen, lika fig. 6 här ofvan, vid Leaby i Karleby socken, Vestergötland. (Skara Museum.)

10. Ett litet funnet, 3 fot djupt under jordytan, å Klättene egor i Lyse socken, Bohuslän. (Uddevalla Museum.)

11. Ett funnet i Vegstorps mosse, Bohuslän (fig. 2 här ofvan).

12. Ett funnet vid Hogstorp i Bohuslän (fig. 15 här ofvan).

13. Ett troligen funnet i Bohuslän. (Uddevalla Museum.)

14. Bitar af ett sådant kärl och af en spiralrefflad halsring med ovala, tunna ändar, samt en spiralplatta af en nål (?), funna bland obrända ben i en 14 fot lång hällkista i ett stenröse vid Hofs by i Vexjö socken, Småland. (Dr Wittlocks samling i Vexjö. — Wittlock, "Jordfynd från Värends för-historiska tid", sid. 57.)

15. Ett mycket stort, men utan inböjd kant och med två af långt fyrkantiga hål nära kanten i stället för öglor, funnet jemte en stor, öppen, ihålig halsring med ovala ändar (af hvilka den ena ses fig. 232 i "Sv. forns.") i ett större stenröse vid Bjurvik i Hjortedes socken, Södra Tjust härad, Kalmar län; inga ben omtalas. (Statens Hist. Museum 4323.)

16. Ett stort med inböjd, genombruten kant (nu sönderbrutet), funnet vid Ingelstorp i Dörby socken, Norra Möre härad, Kalmar län. Betäckt med vacker, glänsande, mörkgrön erg. (Statens Hist. Museum 1304: 1831. 2.)

17. Ett, af hvars botten en del är afbildad fig. 252 i "Sv. forns.", funnet, jemte en kupa lik fig. 1 här ofvan och två bronsringar, i jorden under ett stenröse vid Thorstorp i Söderåkra socken, Södra Möre härad, Kalmar län; inga ben omtalas. (Statens Hist. Museum 1453: 309.)

18—19. Två, lika fig. 248 i "Sv. forns.", funna uti ett bronskärl af annat slag i en mosse vid Hjernarp, Skåne (se sid. 290 N:o 23).

20—22. Tre, af hvilka ett har fördjupade sirater, funna i en torfmosse vid Vemmerlöf i Skåne. Två af dessa; ej stora, kärl äro afbildade å pl. I i 6:te häftet af "Iduna". (Se sid. 292 N:o 33.)

23. Ett mindre kärl funnet i Östra Torps socken, Skåne, troligen tillsammans med ett söndrigt glasögonformigt spänne af brons (äldre form); både kärlet och spännet hafva nu samma färg, antydande att de hittats i torfmosse. (Statens Hist. Museum 5022.)

24. Ett närmast likt fig. 247 i "Sv. forns." (fördjupade, med mörkbrun harz fyllda sirater), funnet i Sönnarslöfs socken, Skåne (se sid. 293 N:o 40).

25—26. Två funna jemte celter m. m. vid Öllsjö i Skåne. Det ena kärlet, afbildadt fig. 247 i "Sv. forns." ¹, har fördjupade, harz-fyllda sirater; det andra är dylikt, men siraterna endast grundt inslagna (se sid. 293 N:o 43).

¹ Herr Amanuensen Söderberg vid Lunds Museum har benäget upplyst, att originalet till denna fig. hör till fyndet vid Öllsjö och ej är, såsom förut uppgifvits, funnet vid Herrestad.

27—28. Två funna i Skåne, på ej närmare kända ställen; färgen antyder, att de äro funna i torfmossar. (Statens Hist. Museum 2549.)

29. En bit af ett större kärl, med mörkgrön glänsande erg, funnet i Skåne på okänt ställe. (Statens Hist. Museum 2548.)

30—31. Två funna på olika ställen i Skåne. (Lunds Museum.)

32. Ett funnet i Skåne. (Malmö Museum.)

33. Ett söndrigt, funnet i Skåne. (Afl. Öfverjägmästaren Sjö-kronas samling.)

Antalet nu kända svenska bronskärl af ifrågavarande slag är således 33, af hvilka 1 är funnet i Södermanland, 1 i Verm-land, 7 i Västergötland, 4 i Bohuslän, 4 i Småland (1 i Kronobergs län och 3 i Kalmar län), samt 16 i Skåne¹. Endast tre af dem (Nr:is 6, 11 och 16) hafva sådan inböjd genombruten kant som ses å fig. 2.

Från Norge känner man tre sådana bronskärl² och från Danmark ett stort antal³; Köbenhavns Museum eger omkring 50 af samma former som våra fig. 2 och 15.

Utom Skandinavien äro dylika kärl *endast* funna i norra Tyskland, och der i ett antal betydligt mindre än det man träffat i de tre nordiska länderna⁴.

Dessa präktiga och om icke ringa konstfärdighet vitnande bronskärl äro utan tvifvel tillverkade i Skandinavien och norra Tyskland⁵. Man har visserligen förnekat detta och påstått, att

¹ Dessutom förvaras i Statens Hist. Museum dels ett större stycke af ett bronskärl, som till arbetssätt och sirater liknar de vanliga häng-kärlen, ehuru det icke synes hafva haft samma form som dessa (utan nummer; fyndorten okänd); dels en liten rund bronslösa med två uppstående öron och fördjupade sirater å botten, lik fig. 13 å sid. 496 i "Compte rendu du Congrès de Stockholm" (funnen i Simris socken, Skåne, och nyligen skänkt till Museet af hr professor Nilsson).

² Ett funnet, jemte en "kupa" lik fig. 1 här ofvan, vid Bentsrud i Bratsbergs amt ("Årsberetning af Foreningen til norske Fortidsminde-merkens Bevaring" för 1870, sid. 74, pl. 1, fig. 4); och två häng-kärl funna tillsammans med ett glasögonformigt bronsspänne, likt fig. 6 här ofvan, vid Kamfjord i Jarlsberg och Larvika amt (Årsber. af samma förening för 1874, sid. 75, pl. 2, fig. 7 och 8).

³ Flere äro afbildade i Worsane's "Nordiske Oldsager", fig. 281; i Madsens "Bronzealderen" I, pl. 36, och II, pl. 18, 20, 21, 30; i (dansk) "Antiquarisk Tidsskrift" 1858—1860, sid. 6.

⁴ Sophus Müller i "Årbøger for nordisk Oldkyndighed" 1876, sid. 211, not 5; sid. 212, not 1; samt sid. 213, not 1 och 2.

⁵ Den nu följande bevisningen för dessa kärls nordiska ursprung är lämd ur min afhandling "Sur l'âge du bronze en Suède" i "Compte

de utgått från etruskiska verkstäder¹; men det enda bevis, man kunnat anföra för ett sådant påstående, är att dessa kärl äro allt för väl gjorda och att de vitna om allt för god smak för att kunna vara tillverkade i Norden. Detta skäl är dock naturligtvis icke i och för sig afgörande, då det är fråga om en tid, i afseende på hvilken man icke känner något annat om nordbons konstfärdighet än det, som fornsakerna själfva förtälja oss. Jag är också öfvertygad om, att de nyss nämnda kärlen äro förfärdigade här i Norden; en åsigt som grundar sig på följande skäl:²

1. De i fråga varande bronskärlen äro så talrika i Skandinavien och i den del af norra Tyskland, hvilken hör till det skandinaviska området, att man redan känner mer än ett hundra sådana kärl från detta område, funna på nära hundra olika ställen från Norge till trakten af Harz. Deremot har man aldrig hittat, eller åtminstone aldrig tillvaratagit, något dylikt kärl hvarken i Italien, eller andra delar af Europa utom Norden.

2. Man kan här i Norden följa utvecklingen af den till bronsålderns senare del hörande typen fig. 2 ur en form, som tillhör den nordiska bronsålderns äldre del. I våra trakter äro icke blott alla de olika skedena af denna utveckling återfunna, utan de visa sig också alla vara egendomliga för Norden, emedan de icke äro kända från andra länder.

3. De nu i fråga varande hängkärlen äro, liksom andra skandinaviska bronsarbeten från bronsåldern, *gjutna*³ och icke hamrade såsom ett stort antal af de samtida sydeuropeiska bronskärlen.

4. De ornament, hvilka pryda hängkärlen af samma slag som fig. 2 och 15, likna fullkomligt dem, som vi se på en mängd andra skandinaviska arbeten från samma tid, men som aldrig förekomma på fornsaker från Italien eller andra delar af Europa.

Det är visserligen sant, att några af de nordiska hängkärlen äro prydda med upphöjda punkter och koncentriska kretsar, hvilka

rendu du Congrès de Stockholm", sid. 500, och derefter intagen i "Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar", del. 1, sid. 142.

¹ Hostmann, "Der Urnenfriedhof bei Darzau" (Braunschweig, 1874), sid. 41 och 42, not. Jfr Genthe, "Ueber den etruskischen Tauschhandel nach dem Norden" (Frankfurt am Main, 1874), sid. 27.

² Jfr min uppsats i "Antiquarisk tidskrift för Sverige" 3, sid. 275.

³ Såsom det vid beskrifningen öfver kärlen från Vegstorp och Hogstorp är anmärkt, ses ännu lemningar af de vid gjutningen använda stöd, som hållit den inre och yttre formen i rätt läge; äfven å de andra hängkärlen ses mer eller mindre tydliga märken efter dylika små stöd.

vid första påscentet synas vara drifna¹. Men om man uppmärksamt betraktar dem, finner man snart, att de äro frambragta genom gjutning. Utan tvifvel böra vi i dessa ornament — liksom i dylika, hvilka förekomma på några nordiska spännen af samma form som fig. 6 och andra arbeten² — se efterbildningar efter de drifna punkter och koncentriska kretsar, som pryda de från södra Europa under den senare delen af vår bronsålder hit införda guldkärlen och andra saker. Således, långt ifrån att detta märklige förhållande skulle vara ett stöd för åsigten om kärleus sydändska ursprung, kunna vi med skäl deri se ett ytterligare bevis för, att de äro tillverkade i Norden. Det vitnar tillika om den skicklighet, hvarmed nordborne visste att med sin gjutning efterhärma de präktiga arbeten, som de erhöilo från sydligare länder, der konstfärdigheten redan gjort betydande framsteg, och der man sedan länge kände andra sätt att bearbeta bronsen än genom gjutning, fortfarande den enda metod som Nordens invånare egde till sitt förfogande.

5. Till alla dessa skäl, hvilka synas mig böra vara i och för sig sjelfva fullt öfvertygande, kommer slutligen, att man vid Sandager på Fyen har anträffat ett med den inre lerkärnan ännu fylldt hängkärl, hvilket synes hafva misslyckats i gjutningen. Siraterna, som pläga i rikt mått pryda botten af dessa kärl och som tydligen anbragts efter gjutningen, saknas ännu på detta. Det är naturligtvis mer än osannolikt, att ett sådant halffärdigt och obrukbart arbete förts den långa och besvärliga vägen från södra Europa, isynnerhet då den ännu quarsittande lerkärnan så betydligt ökade dess vikt, utan att vara af någon nytta.

Att de flesta sirater som pryda dessa kärl äro med en stämpel (puns) inslagna, ses af märken på insidan. Genom nyligen i Kjöbenhavn företagna försök har det utrönt, att sådana inslagna sirater kunna åstadkommas med stämplat af brons, hvilka till och med kunna vara gjorda af samma bronslegering som det föremål hvarpå man arbetar³. Dessa försök äro af synnerligen stor vikt, emedan de bevisa grundlösheten af åtskilliga främ-

¹ Madsen, "Bronzealderen" I, pl. 36, fig. 2; Lindenschmit, "Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit", andra delen, häft. 9, pl. 1, fig. 3 och 4.

² "Sv. forn.", fig. 223; Madsen, "Bronzealderen" I, pl. 30, fig. 11, och pl. 39, fig. 7.

³ Sophus Müller i "Archiv für Anthropologie" (Braunschweig, 1877), tionde bandet, sid. 39.

mande forskares påstående, att dylika sirater kunna åstadkommas endast med stålputsar.

Rodan för några år sedan sökte jag ådagalägga¹, huru dessa hängkärl småningom utvecklats sig ur ett slags smärre, runda, med lock försedda dosor af brons, som anträffas i norra Tyskland och södra Skandinavien². Dessa dosor äro troligen efterbildningar i brons af trädosor. Formen är naturligare för en dosa af trä, än för en af brons; de uppstående fyrkantiga öglor, som finnas å dosan liksom å lockets midt, och hvilka tjänat till att genom en regel fasthålla locket³, likna dem som pläga förekomma å dosor och askar af trä; bronsdosornas upphöjda ränder torde vara efterbildningar efter de band som sammanhållit trädosan; äfven de fördjupade, med mörkbrun harz fyllda sirater, som pryda bronsdosornas botten, påminna både genom form och färg om de sirater som ses på några från bronsåldern till vår tid bevarade träkärl⁴.

Nyligen har väl en annan åsigt om förhållandet mellan de olika slagen af dessa bronskärl framställt af den danske fornforskaren Sophus Müller⁵, men här är ej tillfälle att ingå i en närmare utredning af denna lika intressanta som för kännedomen om den nordiska bronsåldern viktiga fråga. De iakttagelser, Müller meddelat om den geografiska utbredningen inom Skandinavien och norra Tyskland af hängkärlens särskilda former, äro i alla händelser af stort värde. Att redan nu söka utreda, inom hvilken del af det nordiska området hvarje typ från bronsåldern har sitt hem, synes emellertid vara för tidigt, ehuru jag är öfvertygad om att det genom fortsatta undersökningar en gång skall blifva möjligt att skilja de svenska arbetena från dem som äro förfärdigade i Danmark och Tyskland.

¹ "Antiquarisk tidskrift för Sverige" 3, sid. 275 och "Compte rendu du Congrès de Stockholm", sid. 496.

² Från Sverige känner man endast en sådan bronsdosa, omtalad sid. 300, not 1 här ofvan.

³ En regel af trä fanns på en i Meklenburg hittad bronsdosa, men förstördes vid upptagandet; "Meklenb. Jahrbücher" 37, sid. 200.

⁴ Madsen, "Bronzealderen", II (Samlede Fund), pl. 7, fig. D1; Worsaae, "Om Slesvigs eller Sønderjyllands Oldtidsminder", sid. 33, fig. 5 (fig. 6 är en trädosa af nästan samma form som de ofvan onatalade bronsdosorna). De punkterade linier, som vanligen ses å bronsdosorna och de äldre hängkärlen, äro kanske ursprungligen efterbildningar efter de rader af fina tennstift som prydde träkärlen.

⁵ I "Årbøger for nordisk Oldkyndighed" 1876, sid. 209.

Den frågan, hvartill sådana bronskärl som fig. 2 och 15 varit använda, torde ännu icke vara på tillfredsställande sätt besvarad. Att de icke varit dryckeskärl¹ är emellertid klart både deraf, att de tydligen varit afsedda att hängas, såsom den runda botten och de två öglorna utvisa, och deraf att kanten ofta, såsom å det fig. 2 afbildade, är inböjd och genombruten. Ej heller hafva de väl varit kokkärl, emedan deras botten alltid är rikt prydd och stundom inlagd med ett slags mörkbrunt hårz, som icke tål hetta. Man har varit böjd för att betrakta dem såsom motstycken till de rökelsekärl, hvilka begagnas i de katolska kyrkorna, oaktadt deras stundom betydliga storlek synes tala deremot; och då de icke förekomma i grafvarna, men ofta i mossfynden och "markfynden", af hvilka flere möjligen stå i sammanhang med något religiöst bruk, har man häri sett ett bevis för, att de hört till tempeltjensten. Jag tror dock, att deras jemförelsevis stora antal skulle kunna anföras såsom skäl häremot, äfvensom den omständigheten, att de flere gånger hittats tillsammans med saker, hvilka tydligen varit afsedda för hvardagligt bruk. Mest känner man sig väl böjd att i dessa hängkärl med deras kupor se lampor, ehuru äfven denna förklaring ej löser alla svårigheter. Om deras talrikhet förbjuder att tänka oss dem såsom uteslutande använda i tempel, så är det väl å andra sidan något oväntadt att finna de enskildes boningar upplysta af så dyrbara lampor på en tid, då man i allmänhet ej synes hafva nedlagt mycken kostnad på bohaget och hemmens prydnad.

De på det fig. 15 afbildade kärlet, liksom på några andra, synliga spåren af stark nötning på botten äro anmärkningsvärda; de torde dock icke gerna kunna anföras såsom bevis för att kärlet icke varit afsedda att hänga, hvilket synes framgå af alla andra förhållanden. Öglorna äro ock ofta nötta på ett sätt, som bekräftar detta.

Till hängkärlet synas sådana "kupor" som de fig. 1, 3 och 14 hafva hört. De senare hittas nämligen mycket ofta tillsammans med de förra, såsom ses af följande förteckning å de från Sverige kända fynden af dylika kupor.

1. En lik fig. 1, men utan sirater, funnen i Bälunge socken nära Upsala, tillsammans med flere halsringar af brons. (Upsala

¹ För fullständighetens skuld aftryckes här hvad jag om denna fråga yttrat i "Sveriges historia" 1, sid. 121.

Museum; förut i professor J. H. Schröders samling. Jfr Worsaae, "Blekingiske Mindesmærker fra Hedenold", sid. 38¹.)

2. En närmast lik fig. 1 här ofvan, men med två fyrkantiga öglor (således en i stället för den hjulformiga knappen) och utan sirater, funnen jemte halsringar m. m. i en torfmosse vid Berga i Vestmanland (se sid. 287 N:o 5).

3—4. Två af olika storlek, funna jemte ett hängkärl m. m. i en mosse vid Slättäng i Vestergötland (se sid. 289 N:o 14). Den större, som på insidan har en rund knapp och en stor fyrkantig ögla, är afbildad fig. 167 i första delen af "Sveriges historia"; den mindre har endast, såsom fig. 14 här ofvan, en sådan hjulformig knapp på en från midten nedgående stång.

5. En liten, lik fig. 14 men utan sirater, funnen jemte två hängkärl m. m. i en mosse vid Senäte i Vestergötland (se sid. 289 N:o 15).

6. En liten, lik fig. 14, funnen vid Olleberg nära Falköping i Vestergötland (Skara Museum).

7—8. Två, afbildade fig. 1 och 3 här ofvan, funna i Vegstorp's mosse, Bohuslän, troligen jemte ett hängkärl m. m.

9. En liten, afbildad fig. 14 här ofvan, funnen jemte ett hängkärl m. m. vid Hogstorp i Bohuslän.

10. En lik fig. 1 (siraterna olika), funnen jemte ett hängkärl m. m. vid Thorstorp i Kalmar län (se sid. 299 N:o 17).

11. En liten, lik fig. 14, funnen jemte tre hängkärl m. m. i en mosse vid Vemmerlöf i Skåne (se sid. 292 N:o 33).

12. Öfversta delen af en stor, funnen i Skåne, på icke närmare uppgifvet ställe. (Statens Hist. Museum 2548.)

13. En lik fig. 14, funnen på icke närmare angifvet ställe i Skåne. (Statens Hist. Museum 3312.)

14—16. Tre funna på olika ställen i Skåne. (Lunds Museum.)

Antalet nu kända kupor från Sverige är således 16, af hvilka 1 är funnen i Upland, 1 i Vestmanland, 4 i Vestergötland, 3 i Bohuslän, 1 i Kalmar län och 6 i Skåne. Dessutom eger Statens Hist. Museum fyra i Skåne funna föremål af brons, som till formen ganska mycket likna fig. 1 och 3, men som hafva olika sirater och på insidan sakna knappar och öglor; de hafva i stället ett aflångt fyrkantigt hål vid kanten. Två af dem (N:o 3765) hafva förut tillhört grefve M. Stenbocks samling; de två andra, funna i Skåne, äro innevarande är skänkta till museet af rektor

¹ "Kupan" kallas här "tutulus", såsom fordom var vanligt; samma uttryck begagnas af Worsaae sid. 35 om kuporna från Vegstorp.

N. G. Bruzelius. Två dylika kupor, funna i Skåne, förvaras i Kjöbenhavns Museum (N:o 26455). I det fyrkantiga hålet äro med en spirallagd bronstråd tre sammanhängande halfkulor af brons fästa; en af dem har på baksidan en ögla. (Jfr Madsen, "Broncealderen", I pl. 39 fig. 7; funnen jemte bitar af ett hängkärl.)¹

Från Norge känner man endast en bronskupa af samma slag som fig. 1 och 14. Den är närmast lik förstnämnda figur och funnen jemte ett hängkärl vid Benterud i Bratsbergs amt (sid. 300, not 2, här ofvan).

I Danmark äro deremot sådana kupor talrika (Madsen, "Broncealderen" I, pl. 39 fig. 8). Äfven der äro de flesta funna tillsammans med hängkärl, såsom exempel hvarpå följande fynd kunna anföras. En kupa (afbildad i Worsaaes "Nordiske Oldsager", fig. 208, och i Madsens "Broncealderen" II, pl. 18 fig. 2) är funnen jemte ett hängkärl och en mängd andra brons saker i en torfmosse vid Fjellerup på Fyen. I en torfmosse vid Lund for Lund på Sjælland har man funnit en kupa (Madsen II pl. 20 fig. 3) jemte 2 hängkärl och andra brons saker. Två kupor (eller rättare mellanformer mellan tutulus och kupa; Madsen II, pl. 22 fig. 7 och 8) äro jemte 2 hängkärl af äldre slag m. fl. brons saker funna i Ögemose vid Kirkeudrup på Fyen. Två kupor (Madsen II, pl. 30 fig. 3 och 4) äro funna jemte ett hängkärl m. m. vid Holbæk Ladegård på Sjælland. En ovanligt stor kupa (afbildad i dansk "Antiquarisk Tidsskrift" 1858—1860, sid. 6) hittades jemte ett stort hängkärl i en torfmosse vid Smidstrup på Sjælland. I Kjettinge socken på Lålland har man i en torfmosse funnit en kupa jemte hängkärl m. m. (Kjöbenhavns Museum 16999). I en torfmosse nära Nysted på samma ö är också en kupa funnen jemte ett hängkärl m. m. (Kjöbenh. Museum 20216).²

Utom Skandinavien äro dylika kupor endast funna i Meklenburg³ och Hannover⁴, hvarföre de måste, liksom hängkärlen,

¹ I Statens Hist. Museum (N:o 3765) förvaras äfven en stor rund knapp, utan sirater, 1,2 tum i diameter; midt på undersidan sitter en hjullik skifva på en stång. En liknande knapp, men med sirater, är afbildad af Madsen i "Broncealderen" I, pl. 29 fig. 14; jfr äfven fig. 19 å samma pl.

² Äfven andra af de i Kjöbenh. Museum förvarade kuporna äro funna tillsammans med hängkärl, såsom N:o LXVIII (Örum vid Horsens), CXXIX (Egitslevmagle på Sjælland), 9406 (Riserup på Falster), m. fl.

³ Två funna jemte ett stort hängkärl och flere andra brons saker vid Lübberstorf nära Friedland (afbildade i "Meklenb. Jahrbücher" 14, sid. 328); två dylika, afbildade i "Baltische Studien", XI: 1, fig. 11 och 12, förvaras i samlingen i Neu-Strelitz.

⁴ v. Estorff, "Heidnische Alterthümer der Gegend von Uelzen", pl. XII,

anses vara förfärdigade i Skandinavien och nordligaste Tyskland, hvilket bestyrkes deraf, att nästan alla de andra skäl, som sid. 301 anförts för hängkärlens nordiska ursprung, äfven gälla om kuporna. Liksom dessa kärl äro kuporna gjutna, och deras sirater inpusade.

Att kupor och hängkärl på något sätt hört tillsammans, göres, såsom ofvan är anmärkt, i hög grad sannolikt redan deraf, att de så ofta hittats tillsammans. Väl har man funnit hängkärl utan kupor, men endast mycket få kupor, hvilka hört till större, fullständigt kända fynd, äro anträffade utan hängkärl. De kupor och kärl som hittats jemte hvarandra äro prydda med samma sirater, hvilket äfven visar att de hört tillhopa. Vanligen synes hvarje kärl hafva haft endast en kupa, men några gånger har man jemte ett sådant stort hängkärl som fig. 2 funnit två kupor¹.

Redan tidigt hade man insett, att på sådana kupor som den fig. 1 afbildade en rem varit dragen genom den fyrkantiga ögla och dess ända knäpt på den runda knappen²; och då man i en torfmosse vid Smidstrup i Frederiksborgs amt på Sjælland funnit ett ovanligt stort och präktigt hängkärl jemte en stor och med alldeles liknande sirater prydd kupa af samma form som vår fig. 1, framställde den för Nordens fornminnen lifligt intresserade konung Fredrik VII vid ett möte i det nordiske Oldskrift-Selskab år 1859 den åsigt, att kärlet och kupan hört tillsammans³. Han antog, att en läderrem, hvars ena ända knäpts öfver kupans knapp, gått först genom kupans ögla och sedan genom kärlets båda öglor samt slutligen med sin andra ända äfven varit fäst vid kupans knapp. Kupan skulle således hafva varit ett slags handtag till kärlet⁴.

Ehuru det torde vara svårt att finna en annan förklaring af kupornas bestämmelse, kan man dock ej förbise, dels att deras

fig. 5 och 6 (två smärre kupor af äldre form, funna jemte ett hängkärl m. m. vid Klein-Hesebeck).

¹ Såsom vid Vegatorp och Slättäng i Sverige, Holbæk Ladegård i Danmark och Lübberstorf i Meklenburg. Vanligen äro i detta fall de två kuporna af olika storlek; både vid Slättäng och Lübberstorf hade den ena kupan på insidan en rund knapp och en fyrkantig ögla, men den andra endast en i midten sittande rund knapp.

² Lisch i "Meklenb. Jahrbücher" 14, sid. 329 (år 1849).

³ (Dansk) "Antiquarisk Tidsskrift" 1858—1860, sid. 6; både det dyrbara kärlet och kupan, afbildade å anf. sida, gingo förlorade vid den brand som 1859 förstörde Frederiksborgs slott och der förvarade oersättliga samlingar.

⁴ Jfr Lisch i "Meklenb. Jahrbücher" 26, sid. 174.

form gör dem föga tjenliga till handtag för kärl, hvilka ofta i sig sjelfva äro ganska stora och, om de varit fyllda med någon vätska, haft en ej obetydlig vikt; dels att, om ett sådant kärl verkligen varit användt som lampa och en rem gått tvärt öfver detsamma från den ena öglan till den andra, denna rem lätt kunnat blifva utsatt för en alltför stark hetta. Den senare svårigheten kunde dock möjligen undvikas, om remmen, i stället för att gå rakt mellan kärlets båda öglor, ånyo trädde genom kupans ögla och derefter än en gång knäptes på knappen, innan den gick ned till kärlets andra ögla.

Såsom på ett annat ställe¹ är antydt, tror jag att man kan spåra en utveckling af de nu i fråga varande bronskuporna, hvilken i hufvudsaken är likartad med den jag sökt uppvisa i afseende på hängkärlen. Då det ej är tillfälle att här genom afbildningar åskådliggöra, huru kupor af samma form som fig. 1 och 3 här ofvan småningom kunnat utveckla sig ur typer tillhörande en äldre del af bronsåldern, måste jag inskränka mig till att hänvisa till följande figurer, hvilka synas mig framställa utvecklingens viktigaste skeden: 1) Worsaae, "Nordiske Oldsager", fig. 207, och Madsen, "Broncealderen", I pl. 39, fig. 3 (ett slags tulus med fördjupade, harzfyllda sirater, funnen i närheten af Köpenhamn jemte ett på samma sätt prydt och med plant lock försedt bronskärl, som jag anser tillhöra början af hängkärlens utvecklingsserie; det är afbildadt i Worsaae's anf. arb., fig. 283, i Madsens, I pl. 37, fig. 5 samt i "Compte rendu du Congrès de Stockholm", sid. 496, fig. 14); — 2) Madsen, anf. arb. II, pl. 29, fig. 3 (funnen vid Billesbøj på Fyen, jemte ett med fördjupade, harzfyllda sirater prydt och med plant lock försedt bronskärl, likt det nyssnämnda, men troligen något yngre; det är afbildadt i Madsens sist anf. pl. fig. 1, och i "Compte rendu du Congrès de Stockholm", sid. 497, fig. 15); — 3) Madsen, anf. arb., II pl. 33, fig. 5 och 6 (funnen nära Nestved på Sjælland, jemte ett hängkärl af ungefär samma slag som fig. 247 i "Sv. forn."); — 4) Madsen, anf. arb., II pl. 22, fig. 7 och 8 (något olika hvarandra; båda funna i Ögemose på Fyen, jemte två hängkärl, nästan af samma slag som det sistnämnda); — 5) Fig. 14 här ofvan; — 6) Fig. 1 och 3 här ofvan; — 7) Madsen "Broncealderen" I pl. 39, fig. 7, och de sid. 305—306 omtalade kuporna med ett aflångt fyrkantigt hål vid kanten; midt emot finnas ett par små hål.

¹ I "Compte rendu du Congrès de Stockholm" sid. 500, not 4.

Spiralrefflade bronsringar af samma slag som fig. 4 här ofvan, med ovala skifvor vid ändarne, äro ej sällsynta i Skandinavien. I Sverige äro följande funna:

1. En med 1,7 tum breda ovaler, utan sirater, funnen jemte ett hängkärl m. m. vid Spelvik i Södermanland och afbildad fig. 230 i "Sv. forns." (se sid. 288 N:o 9).

2. En med 0,75 tum breda ovaler, funnen jemte två svärd m. m. vid Rud i Vermland och afbildad fig. 60 å sid. 375 i tredje delen af "Antiqv. tidskrift f. Sverige" (se sid. 288 N:o 11).

3. En med 0,55 tum breda ovaler, funnen jemte ett hängkärl m. m. i en mosse vid Senäte i Västergötland (se sid. 289 N:o 15).

4. En, som ej kan öppnas, med 1,8 tum breda ovaler, funnen ensam i en torfmosse vid Lilla Oppen i Tanums socken, Bohuslän, och afbildad fig. 36 å sid. 35 i dessa "Bidrag". (Statens Hist. Museum 4109.)

5. En funnen vid Vegstorp i Bohuslän och afbildad fig. 4 här ofvan.

6. En med 1,95 tum breda ovaler (ringen tjock, ihålig, kan ej öppnas), funnen jemte smala halsringar i en mosse vid Fageråkra i Halland och afbildad fig. 231 i "Sv. forns." (se sid. 290 N:o 20).

7. En med 0,45 tum breda ovaler, funnen i en torfmosse vid Tjerby i Grimmetons socken, Himle härad, Halland, och afbildad fig. 228 i "Sv. forns." På samma ställe hittades flere bitar af en dylik bronsring, hvars ändar saknas. (Statens Hist. Museum 2696.)

8. En med 1,2 tum breda ovaler, funnen ensam i Hasslöfs socken, Höks härad, Halland. (Statens Hist. Museum 2752.)

9. En ofullständig med 0,4 tum breda ovaler, funnen jemte ett söndrigt hängkärl m. m. i en af ett stenröse täckt hällkista vid Hof i Vexjö socken, Småland, och afbildad fig. 4 å pl. 7 i Wittlocks "Jordfynd från Värends förhist. tid" (se sid. 299 N:o 14).

10. En med 2,1 tum breda ovaler (af hvilka den ena är afbildad fig. 232 i "Sv. forns."; ringen tjock, ihålig), funnen jemte ett hängkärl i ett stenröse vid Bjurvik i norra delen af Kalmar län (se sid. 299 N:o 15).

11. En med 1,5 tum breda ovaler, funnen jemte 4 smala halsringar vid Alfvara på Öland (se sid. 294 N:o 49).

12. En med stora ovaler, som sakna sirater, funnen ensam i närheten af Borgholm på Öland. (Kalmar läns Fornminnesförenings samling.)

13—14. Två funna i ett stenröse jemte aska på Östadsmarken i Näsums socken, Villands härad, Skåne. (Professor Nilssons nya samling.)

15. En med sönderbrutna ändar, funnen vid Sandby i Borreby socken, Jerrestads härad, Skåne. (Statens Hist. Museum 5708.)

16—17. Två med 2,1 tum breda ovaler (den ena ringen ihålig), funna jemte bitar af en tredje större bronsring vid Beddinge i Källstorps socken, Vemmenhög's härad, Skåne. (Statens Hist. Museum 2109: 1527.)

18—19. Två med 0,6 och 0,55 tum breda ovaler, funna jemte andra ringar m. m. i Trelleborgs torfmosse i Skåne (se sid. 292 N:o 37).

20. En med 0,5 tum breda ovaler, funnen ensam under plöjning vid Hötofta i Åkarps socken, Oxie härad, Skåne. (Statens Hist. Museum 2369.)

21—23. Tre med 1,5, 1,9 och 0,8 tum breda ovaler, funna på olika, ej närmare angifna ställen i Skåne. (Statens Hist. Museum 2549, 2918 och 3312.)

24. Ett stycke af en framtill slutet ring med 0,9 tum breda ovaler, funnen i Skåne; liknar mycket fig. 1 å pl. 1 i andra bandets 3:e häfte af Lindenschmits "Heidnische Alterthümer". (Statens Hist. Museum 3765.)

25—27. Tre funna på olika ställen i Skåne. (En i Kjöbenhavns Museum, en i nu aflidne öfverjägmästaren Sjöcronas samling och en i den med Lunds Museum nu förenade Hofverbergska samlingen.)

Man känner således 27 sådana ringar från Sverige, af hvilka 1 är funnen i Södermanland, 1 i Vermland, 1 i Västergötland, 2 i Bohuslän, 3 i Halland, 2 i Småland, 2 på Öland och 15 i Skåne. I Statens Hist. Museum, men utan någon uppgift om fyndort, förvaras dessutom en dylik bronsring, hvars båda, 0,9 tum breda ovaler sluta i smärre spiraler, som ej kunna häktas om hvarandra¹. Derjemte har man i Sverige funnit några afbrutna spiralplattor, hvilka *möjligen* hört till sådana ringar som fig. 231 i "Sv. forns." (eller till sådana stora bronsnålar som fig. 242 i Worsaae's "Nordiske Oldsager"); en af dessa spiralplattor, funnen i Halland, förvaras i hr Alfr. Bexells samling; en annan hör till det sid. 299 N:o 14 omtalade fyndet från Hof i Småland; och en tredje, funnen i Skåne, tillhör Statens Hist. Museum (N:o 2549).

¹ Ringen är aflemnad från Kongl. Lifrustkammaren, hvilken förvärfvat honom med friherre Willebrands samling; emedan några saker i sistnämnda samling äro köpta i utlandet, kan man ej veta, om denna ring är funnen i Sverige eller icke.

I Norge har man funnit två eller tre dylika ringar¹, och i Danmark ett betydligt antal². Utom Norden äro de endast kända från norra Tyskland³.

En del af dessa ringar sluta såsom den fig. 4 afbildade i enkla hakar som kunna knäppas om hvarandra; de flesta hafva deremot långa, smala, fyrkantiga ändar, som äro upprullade i spiralskifvor, ofta af betydlig storlek (fig. 231 och 232 i "Sv. forns."). Någon gång finnas i stället för dessa spiralskifvor små runda skifvor, såsom å fig. 228 i "Sv. forns." I förbindelse med sistnämnda form står möjligen den vid Hogstorp funna halsring, som är afbildad fig. 16; emellan dess smala, utplattade ändar ses nämligen två små runda skifvor, å hvilka spiraler äro antydda kring ett litet hål i midten.

Utan tvifvel äro de nu i fråga varande ringarne med ovaler vid ändarne en typ, som småningom här i Norden af Europa utvecklat sig ur de under bronsåldern vanliga smala spiralrefflade, med enkla hakar slutande halsringarne. Skilnaden var i början endast, att ringen blef något litet utplattad närmast invid ändarne, hvilka fortfarande slutade i enkla hakar. Det utplattade stycket tilltog sedan alltmer i bredd⁴ och pryddes ofta med rika sirater; hakarne förlängdes i långa, spiralformigt upplagda tenar; sjelfva ringen blef samtidigt tjockare och gjordes slutligen ihålig för att icke blifva för tung. De flesta ringarne kunna öppnas på

¹ En, afbildad pl. 1 fig. 2 i "Årsberetning for 1870 af Foreningen til norske Fortidsmindesmerkens Bevaring", är funnen jemte ett glasögonformigt bronsspänne under en stor sten å Hamangs egor i Akershus amt; en annan, sönderbruten och afbildad å pl. 1 i årsber. för 1856 af samma förening är jemte en spjutspets m. m. af brons funnen på en åker i Rennebo prestegjeld, Søndre Thronhjems amt. Dessutom eger Bergens Museum en dylik ring, hvars fyndort dock är okänd.

² Sophus Müller i "Årbøger f. nordisk Oldkyndighed" 1876, sid. 232, not 1. Några af dem äro afbildade i Worsaaes "Nord. Oldsager", fig. 220 och 221, samt i Madsens "Bronzealderen", I pl. 32, fig. 6—8, II pl. 19 fig. 10 och 11, pl. 20 fig. 5.

³ Müller å anf. ställe. Några från Meklenburg äro afbildade i "Friederico-Franciscum" pl. 10 fig. 1 och i Lindenschmits "Heidnische Alterthümer", andra bandet, 3 häftet, pl. 1. En, funnen vid Bingen nära Mainz, är aftecknad i "Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande", XLVI sid. 40.

⁴ Det kan förtjena anmärkas, att äfven under den senare delen af järnåldern, då anodda eller slätade halsringar af silfver voro allmänna i Norden, en benägenhet röjes att gifva sådana ringar utplattade, mer eller mindre ovala, ändar.

samma sätt som de smala halsringarne; några äro dock slutna, ehuru de, såsom den från Lilla Oppen i Tanums socken, likna de andra.

Är den här framställda åsigten om typens utveckling riktig, så torde det ock vara sannolikt, att ringarne med ovaler åtminstone i början användts till halssmycken på samma sätt som de smala ringarne. Deremot synes det vara svårt att med säkerhet afgöra, huru ringarne med stora ovaler af samma slag som fig. 231 i "Sv. forns." varit använda. Vanligen betraktas de väl som "hår-ringar", prydnader för hufvudet, och det är möjligt, att en sådan uppfattning är riktig. Man skulle dock kunna anmärka, att det ej då varit nödvändigt att de kunnat öppnas, samt att de ringar hvilka ej kunna öppnas vanligen äro för stora för hufvudet och utan svårighet kunna trädas på halsen öfver hufvudet. Å andra sidan måste emellertid medgifvas, att de stora uppstående spiralerna äro föga lämpliga prydnader på en halsring.

Några *bronsringar* alldeles lika de fig. 5 och 16 afbildade äro icke kända från Sverige. Man har dock, såsom vid Senäte i Västergötland (sid. 289 N:o 15), funnit några öppna, smala, spiralreflade ringar lika fig. 5 och med ett litet hål genom hvardera ändan, men utan det genombrutna, förbindande stycket. Vid Oxenvad i Haderslev amt, Slesvig, har man hittat en tredubbel ring med liknande inrättning, afbildad fig. 225 i Worsaae's "Nordiske Oldsager"¹.

Att den fig. 16 afbildade ringen möjligen står i samband med de ofvan omtalade bronsringarne med ovaler, är redan (sid. 311) anmärkt.

Spiralarmringar af dubbel bronstråd lika fig. 17 äro, liksom dylika ringar af *guldtråd*, funna äfven annorstädes både i Norden och andra delar af Europa. I afseende på dem kan hänvisas dels till sid. 83 af dessa "Bidrag", dels till "Antiqv. tidskrift för Sverige", tredje delen, sid. 232 och 416.

¹ Jfr Madsen, "Bronzealderen" I pl. 33 fig. 2 och 3; liknande finnas i länderna söder om Östersjön.

"Glasögonformiga" bronsspännen lika fig. 6 äro funna på flere ställen i Sverige. Följande äro nu kända:

1. Ett, funnet jemte en stor bronsnål lik fig. 218 i "Sv. forns." i en bergsskrefva vid Vester-Vad i Simituna socken och härad, Upland, Vesterås län. (Statens Hist. Museum 4288. — "Antiqv. tidskrift f. Sverige" 3, sid. 217.)

2—3. Två ovanligt stora, af hvilka det mindre är afbildadt fig. 223 i "Sv. forns.", funna jemte flere halsringar m. m. i en torfmosse vid Långbro i Södermanland (sid. 288 N:o 8).

4—6. Tre funna jemte två bronsvärd m. m. vid Rud i Vermeland (sid. 288 N:o 11).

7. Ett funnet jemte hängkärl m. m. i Åslede mosse, Vester-götland (sid. 289 N:o 13).

8—9. Ett helt och ett söndrigt, funna jemte bitar af ett hängkärl vid Leaby i Vester-götland (sid. 298 N:o 9).

10—11. Två af mycket olika storlek (det större närmast likt fig. 223 i "Sv. forns."), funna jemte ett hängkärl m. m. i en torfmosse vid Slättäng i Vester-götland (sid. 289 N:o 14).

12. Ett afbildadt fig. 25 å pl. 3 i Nilssons "Bronsåldern", 2:a uppl., samt fig. 179 å sid. 128 i "Sveriges historia", första delen; funnet jemte 2 hängkärl m. m. i en torfmosse vid Senäte i Vester-götland (sid. 289 N:o 15).

13—16. Fyra funna i en torfmosse vid Vegstorp i Bohuslän (fig. 6—8 här ofvan).

17. En nål, troligen till ett dylikt spänne, funnen i en torfmosse vid Hogstorp i Bohuslän (fig. 18 här ofvan).

18. Ett funnet i en stenkista i en grafhög i Stenåsa socken på Öland; inga andra fornsaker omtalas såsom hittade på samma ställe. (Statens Hist. Museum 1304: 1831. 6.)

19—20. Två söndriga, funna jemte ringar m. m. vid Fredshög i Skåne (sid. 292 N:o 35).

21. Ett halft (likt fig. 222 i "Sv. forns.", men äfven yttersta hvarvet af spiralen är fastvuxet), funnet i Östra Torps socken, Skåne, troligen i en torfmosse (sid. 299 N:o 23).

22. En, afbildad fig. 222 i "Sv. forns.", funnen i Åmossen, Slågarps pastorat, Skåne. (Statens Hist. Museum 2549.)

23. En lik fig. 222 i "Sv. forns.", funnen i Skåne. (Statens Hist. Museum 2548.)

24—26. Tre funna på olika, icke närmare angifna ställen i Skåne. Två af dem äro närmast lika fig. 223 i "Sv. forns." (Statens Hist. Museum 3312.)

27—30. Fyra söndriga, af hvilka ett är likt fig. 222 i "Sv. forns.", funna på olika, ej närmåre angifna ställen i Skåne. (Lunds Museum.)

31—32. Två funna i Skåne. (Aflidne öfverjägmästaren Sjö-kronas samling.)

33. Ett funnet i Skåne. (Friherre A. Kureks samling på Ryne.)

Man känner således nu från Sverige 33 glasögonformiga brons-spännen, af hvilka 1 är funnet i Upland, 2 i Södermanland, 3 i Vermland, 6 i Västergötland, 5 i Bohuslän, 1 på Öland och 15 i Skåne. — Dessutom är ett sådant, troligen från Sverige i forntiden kommet, spänne funnet nära Viborg i Finland (Aspelin, "Antiquités du Nord Finno-Ougrien", fig. 393).

I Norge äro 2 sådana spännen funna¹ och i Danmark många²; uti grafvar i sistnämnde land äro äfven flere mycket små spännen af samma form hittade³. Utom Skandinavien äro glasögonformiga spännen endast funna i nordligaste Tyskland, från Odertrakten till Hannover⁴. De sydligaste nu kända torde vara tre som äro funna vid Katerbow och ett funnet vid Oranienburg, hvilka ställen båda ligga i norra delen af provinsen Brandenburg (Nationalmuseet i Berlin).

Äfven dessa spännen äro således utan tvifvel nordiska arbeten. I hvilken del af Norden hvarje särskildt stycke är tillverkad, kan väl aldrig fullständigt bestämmas; men någon ledning

¹ Det ena, afbildadt i "Årsberetning for 1870 af Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring", pl. 1 fig. 3, hör till det sid. 311 omtalade fyndet från Hamang i Akershus amt; det andra, afbildadt i Årsber. för 1874 af samma förening, pl. 2 fig. 9, är funnet jemte två hängkärn vid Kamsford i Jarlsberg och Larvike amt.

² Müller i "Årböcker for nord. Oldkynd." 1876, sid. 218 och 220; å förstnämnda sida är en af dem afbildad. Andra äro afbildade i Worsaae's "Nord. Oldsager", fig. 231, i Madsens "Bronzealderen", I pl. 30, fig. 10, 11, 13 och 14, II pl. 33 fig. 7, samt i "Antiquariske Annaler" 2, pl. 2 fig. 3 (från Bornholm). — Ett glasögonformigt spänne af brons, beklädt med pressad *guldplåt*, är funnet i Danmark; det liknar till form och sirater närmast fig. 223 i "Sv. forns.", men ovalerna äro kupigare (konung Fredrik VII:s f. d. samling).

³ Madsen, "Bronzealderen", I pl. 30 fig. 12; Müller å auf. st., sid. 218.

⁴ Lindenschmit, "Heidnische Alterthümer", första bandet, 7 häftet, pl. 4; v. Estorff, "Heidnische Alterthümer der Gegend von Uelzen", pl. 11 fig. 3 och 4, pl. 12 fig. 8; Kemble, "Horse ferules", pl. 22 fig. 3; "Antiquariske Annaler" IV: 2, pl. 2 fig. 4 (Oldehoeke i Holstein; jfr "Nordisk Tidskrift f. Oldkynd.", 1 sid. 218). — Müller, auf. st., sid. 218 och 219.

vid besvarandet af denna fråga torde man kunna erhålla af de upphöjda ränder, hvilka finnas på baksidan af många spännen, och hvilka synas vara af olika form i olika trakter. Stundom hafva de det utseende fig. 8 *b* här ofvan visar; stundom likna de deremot en band (fig. 20 *b* å sid. 262 i "Antiqv. tidskrift f. Sv.", tredje delen; jfr H. Hildebrands uppsats i fjerdelen, sid. 37). Jag har dock ännu icke haft tillfälle att i detta hänseende närmare undersöka mer än ett fatal af de i Skandinavien och Tyskland funna glasögonformiga spännena.

Redan för några år sedan har den åsigten framställts¹, att dessa spännen, hvilka tydligen höra till den senare delen af bronsåldern, smånigom utvecklats ur en under den äldre bronsåldern i Norden ofta förekommande typ (fig. 120 i "Sv. forns."). Helt nära sistnämnda typ stå några bronsspännen af samma form men af något gröfre arbete och med olika nålhufvad. Ett sådant spänne, afbildadt pl. 3 fig. 7 i "Hallands Fornminnesförenings årsskrift", är funnet jemte brända ben i en graf vid Dömmestorp i Halland; det torde således höra till en något senare del af bronsåldern än fig. 120 i "Sv. forns." Å spännet från Dömmestorp, hvars båge är prydd med fina fördjupade linier (som ej ses på teckningen), slutar nålen baktill i en rund skifva, på hvilken dock en fördjupning ses af samma form som nålhufvaderna å de spännen hvilka höra till typen fig. 120 i "Sv. forns." Denna omständighet kan knapt vara tillfällig. I Skåne har man ock funnit ett bronsspänne likt det från Dömmestorp, men kortare och med jemförelsevis tjockare båge, som äfven är prydd med fina fördjupade linier; dess nålhufvad är ringformigt (Statens Hist. Museum 1518).

Sist nämnda typ ligger troligen till grund för några i södra Skandinavien och norra Tyskland funna spännen, af hvilka ett är afbildadt fig. 221 i "Sv. forns."² Bågen, mycket tjock, på

¹ Af doktor Hildebrand i "Antiqv. tidskrift f. Sverige" fjerdelen (sid. 34 och 40, not) samt af mig i tredje delen af samma tidskrift, (sid. 220). Jfr Hildebrand, "De förhistoriska folken i Europa", sid. 169. — De af mig å anf. st. såsom till denna utvecklingsserie hörande former under N:is 3 och 4 upptagna typerna, hvilka saknas i Skandinavien, torde snarare böra betraktas såsom tyska biformer, hvilka ej haft omedelbart inflytande på de glasögonformiga spännernas utveckling.

² Dyliga spännen ses äfven i Worsnae's "Nord. Oldsager", fig. 230; i Madsens "Bronzealderen", I pl. 30 fig. 9; i "Friderico-Franciscum", pl. 20 fig. 13; samt i Kemble's "Hore ferale", pl. 22 fig. 4 och 5 (originalet till fig. 5 är funnet i Meklenburg och icke i Italien).

undersidan vanligen concav och på öfversidan tvärreftlad, slutar vid båda ändar i spiralskifvor, hvilkas inre hvarf dock ej bestå af en trind ten såsom det yttre, utan äro platta och breda, ett förhållande som, ehuru i mindre grad, äfven gäller om det nyssnämnda spännet från Dömmestorp. Ehuru skifvornas diameter å fig. 221 i "Sv. forns." är större än å fig. 120, är spiralhvarfvens antal betydligt mindre. Nålhufvudena å spännena af samma slag som fig. 221 äro runda, vanligen tjocka och fördjupade mot midten, der ett mindre hål ses, i hvilket någon gång en uppstående spets sitter. Ett spänne af denna typ ("Hors ferale", pl. 22 fig. 5), hvars båge icke är så tjock som å de andra¹, har ringformigt nålhufvud.

Nära typen fig. 221 i "Sv. forns." står ett i Kjöbenhavns Museum (N:o 9368) förvaradt, olyckligtvis endast halft spänne, hvars spiralskifva är icke mindre än 1,4 tum i diameter, med flere, tydliga spiralhvarf, af hvilka de inre äro platta och breda; bågen är temligen tjock, på undersidan djupt concav och på öfversidan tvärreftlad; nålhufvudet är rundt, skifformigt, med ett ganska stort hål i midten.

Både i Skåne och i andra sydliga delar af det nordiska området äro flere spännena funna, hvilka mycket likna det sist omtalade men skilja sig från detsamma derigenom, att de inre spiralhvarfven vuxit tillsammans till en platt skifva, från hvilken det yttersta hvarfvet, af en trind och tjock ten, dock ännu skiljer sig; bågen är smalare och massiv, men fortfarande tvärreftlad; det vanligen stora nålhufvudet, i början rundt, skifformigt och sedan med ett allt större hål i midten², blir slutligen ringformigt ("Sv. forns.", fig. 222).

Nästa steg i utvecklingen betecknas af spännena, som hufvudsakligen endast derigenom afvika från de sist beskrifna, att äfven det yttersta spiralhvarfvet vuxit samman med skifvan, bildande omkring densamma en kant, hvilken fortfarande är rund, tjock och vanligen tätt spiralreftlad såsom det yttersta hvarfvet af skifvorna å fig. 222 i "Sv. forns."

Skifvorna, hvilka i början äro nästan plana, blifva sedan allt mera kupiga, och deras öfversida prydes med upphöjda sirater,

¹ De spännena af typen fig. 221 i "Sv. forns.", hvilka hafva mycket tjock båge, torde böra betraktas såsom biformer till de äldre stadierna af de glasögonformiga spännenas utvecklingsserie.

² Stundom är det dock mindre och utan hål; Estorff, *anf. arb.*, pl. 11 fig. 3 (från Hannover).

ofta med sådana concentriska kretsar, om hvilka i det föregående (sid. 302) är taladt.

Det förtjenar anmärkas, att äfven i Italien bronsålderns spänneu förete en likartad utveckling; äfven der slutar bågen, ehuru blott vid ena ändan, i en spiralskifva, hvars hvarf småningom sammanväxa¹.

Nyligen har en framstående forskare² visserligen framställt en åsigt om sammanhanget mellan de olika nu behandlade typerna af nordiska bronsålderspännen, hvilken afviker från den här skiltrade; men efter förnyad granskning af hithörande förhållanden, så vidt den kunnat utan ytterligare undersökningar i danska och nordtyska samlingar företagas, har jag stadnat vid den öfvertygelsen, att de glasögonformiga spännenas utveckling hufvudsakligen måste hafva försiggått så som jag nu sökt visa. Här är dock icke tillfälle att närmare ingå på denna i många afseenden viktiga fråga, hvilken jag hoppas snart få på annat ställe utförligare behandla.

Någon annan bronsndl af samma form som fig. 9 förvaras ej i Statens Hist. Museum eller i andra svenska samlingar. I Danmark äro deremot sådana nålar funna³; man har der äfven hittat en dylik nål af guld⁴. Utom Norden äro de ej kända, hvarför äfven de torde böra betraktas som nordiska arbeten.

Bronssågar lika fig. 22 äro i stor mängd funna både i Sverige och Danmark⁵. Då härtill kommer, dels att sågar af samma form ej äro funna utom Norden, dels att man på flere ställen i

¹ "Antiqv. tidskrift f. Sverige", fjärde delen, fig. 31 och 32.

² Sophus Müller i "Årböcker for nordisk Oldkyudighed" 1876, sid. 215 o. följ.

³ Worsaae, "Nord. Oldsager", fig. 238; Madsen, "Broncealderen", I pl. 27 fig. 9 (funnen jemte brända ben, en bronskam m. m. i en grafhög på Fyen).

⁴ Madsen, *anf. arb.*, II pl. 11 fig. 6; funnen jemte ett bronssvärd m. m. i en grafhög vid Lydshøj på Sjælland.

⁵ Några äro afbildade i "Sv. forns.", fig. 182; i Worsaae's "Nord. Oldsager", fig. 157; samt i Madsens "Broncealderen", I pl. 26 fig. 5, och II pl. 13 fig. 23, pl. 29 fig. 5 och 6 (de tre sista funna i grafhögar).

Skandinavien funnit *gjutformar* af sten för dylika sågar¹, är det klart, att dessa verktyg äro förfärdigade i Norden.

I "Compte rendu du Congrès de Stockholm" (sid. 492 och 494) har jag sökt visa, att de smala sågarne lika fig. 22, hvilka ofta förekomma både i graffynd och andra fynd från bronsålderns senare del, uppstått genom en obetydlig förändring af de något bredare bronssågar, som användes under bronsålderns förra del. Man hade tydligen funnit, att lika goda sågblad kunde åstadkommas med betydlig besparing af den dyrbara metallen; man gjorde dem därför smalare, endast lemnande några korta tappar för bladets fästande i skaftet. De bredare bronssågarne från den äldre bronsåldern synas i sin ordning böra betraktas såsom efterbildningar i metall af de förut använda flintsågarne (fig. 74 i "Sv. forns.>").

Deena åsigt torde styrkas icke blott deraf, att en mängd fynd visa, att de särskilda typerna följt efter hvarandra just i den ordning, som deras inbördes likhet angifver, utan äfven deraf att alla dessa sågar, både de af flinta och de af brons, äro af former som endast förekomma i Norden. Är åsigten riktig, hafva vi i det anmärkta förhållandet ett beaktansvärdt prof på ett direkt samband mellan stenålderns och bronsålderns typer.

Sådana *dolkblad*, *spjutspetsar*, *hålcelter*² och *sylar* som de från Vegstorp och Hogstorp äro äfvenledes mycket vanliga i Skandinavien, samt kunna utan tvekan betraktas såsom inhemska arbeten, emedan de vapen och verktyg af dessa slag som anträffats i länder utom Norden äro mer eller mindre afvikande. Man har också i Sverige funnit *gjutformar* för *hålcelter* af samma typ som fig. 11 och 12 här ofvan. Två sådana *gjutformar*, båda funna i Skåne, äro afbildade fig. 211 i "Sv. forns." och fig. 205 i första delen af "Sveriges historia".

Sylarna hafva med sin fyrkantiga del varit instuckna i skaft, hvilka, såsom gjorda af trä, ben eller dylikt, icke kunnat väntas

¹ I Sverige äro tre sådana *gjutformar* funna, nämligen en i Bräkne härads, Blekinge (pastor Lundhs samling i Karlshamn); en, afbildad fig. 209 i "Sv. forns.", vid Vidtsköfle i östra Skåne (Statens Hist. Museum 3317: 100); samt en troligen i trakten af Kristianstad (Kristianstads läroverks samling). Två i Danmark funna *gjutformar* för sågar lika fig. 22 äro afbildade i Madsens auct. arb., II tillägsplanch 1, fig. 5 och 6.

² Om de på *hålcelter*ns insida synliga *gjuvränderna*, se Müller i "Årböcker f. nord. Oldk." 1876, sid. 208.

vara bibehållna ända till vår tid. Stundom finnas dock skaften kvar, eller åtminstone lemningar af dem. Någon gång äro de af brons eller bernsten¹. Om sylarnas användning vid sömnad i läder, se "Sveriges historia", första delen, sid. 128 och 129.

Den föregående framställningen visar, att *alla* de till fynden från Vegstorp och Hogstorp hörande sakerna utan tvifvel äro *färdigade i Norden*, det vill säga i Skandinavien eller nordligaste Tyskland. Deremot torde det vara svårt att afgöra, hvar inom det nordiska området de särskilda sakerna äro tillverkade. Tro- ligen äro dock åtminstone de flesta af dem arbetade i Sverige²; åtminstone torde icke något bevis emot ett sådant antagande gerna kunna anföras.

Till sägar och hälcelter af samma form som de här funna har man, såsom vi sett, i Sverige till och med träffat gjutformar. Att sådana formar ej hittats i Sverige äfven för de andra sakerna, beror derpå att dessa saker, eller de flesta af dem, äro gjutna i sådana formar som efter gjutningens fullbordande måste slås sönder, hvarför de ej *kunnat* bevarats. Man har ej heller i andra länder träffat formar för sådana hängkärl, kupor, halsringar, spännen m. m., som de vid Vegstorp och Hogstorp funna.

Bland de ornament som pryda dessa saker förtjena de många på de båda kuporna från Vegstorp förekommande djurhufvudena en särskild uppmärksamhet. Hvilka djur härvid afsetts, eller om man öfver hufvud tänkt på något visst slags djur, torde vara svårt att afgöra. Men på andra kupor och på några hängkärl³ ses dylika bilder, hvilka der tydligen skola föreställa ormar eller liknande djur. I "Sveriges historia" (första delen, sid. 147) har jag påpekat det märkliga förhållande, att sådana motiv visa sig

¹ Lunds Museum eger en i nordvestra Skåne funnen syl med skaft af brons. Fem sylar med sådana skaft äro afbildade i Madsens "Bronzealderen" II pl. 16 fig. 4 och 5, pl. 32 fig. 9, samt I pl. 27 fig. 18 och 20. Den först nämnda, hvars skaft är gjutet öfver en kärva af lera, ses äfven fig. 276 i Worsaae's "Nord. Oldsager". En sjettede syl med bronsskaft och en med skaft af bernsten äro aftecknade i (danskt) "Antiquarisk Tidsskrift" 1843—1845, sid. 130. En syl med väl bevaradt benskaft ses i Madsens *anf. arb.*, I pl. 27 fig. 19.

² Eller rättare i södra delen af den skandinaviska halfön. Begreppen Sverige och Norge funnos ännu icke vid denna tid.

³ Liksom å några andra bronsaker från samma tid, t. ex. fig. 164 och 187 i "Sv. forn.".

redan bland bronsålderns ornament, ett förhållande anmärkningsvärdt därför, "att ormen, mer eller mindre troget tecknad efter naturen, sedan gaf åt den nordiska jernålderns ornamentik dess egendomliga skaplynn" ¹.

I afseende på frågan om den *tid*, till hvilken de vid Vegstorp och Hogstorp funna sakerna höra, är jag öfvertygad om, att de förskrifva sig från den *senare delen af bronsåldern* och troligen från något af *århundradena närmast före Kristi födelse*. Att här anföras de särskilda skälen för denna åsigt, skulle emellertid leda mig för vida. Det torde vara tillräckligt att nämna, att äfven på en mängd andra ställen sådana hängkärl, kupor, ringar, spännen m. m. som de här afbildade hittats under förhållanden, som häuföra dem till den yngre bronsåldern. Å andra sidan har man aldrig träffat någon af dem tillsammans med saker från den äldre delen af bronsåldern, under det att ett närmare studium af de olika typerna synes mig med bestämdhet ådagalägga, att de som förekomma i de två nu beskrifna fynden äro utvecklade ur dem som voro vanliga under den äldre bronsåldern.

Det är möjligt, att de vid Hogstorp anträffade sakerna blifvit nedlagda, eller att åtminstone de flesta af dem förfärdigats, något tidigare än de till fyndet vid Vegstorp hörande.

Slutligen bör det ock anmärkas, att de flesta nu i fråga varande slagen af bronssaker så godt som aldrig hos oss anträffats i grafvar ², men deremot ofta i mossfynd och markfynd ³. Att de förskrifva sig från en tid då likbränning var allmän, visar sig emellertid redan deraf, att t. ex. sådana sägar som den fig. 22 afbildade vid många tillfällen hittats i grafvar jemte bräuda ben.

¹ Professor Engelhardt i Köbenhavn har först fäst min uppmärksamhet på de ormlignande figurer som ses å flere af bronsålderns hängkärl.

² Några äro väl hittade i stenrösen, men deraf följer ej att de varit nedlagda i grafvar, så mycket mindre som spår af ben vanligen ej iakttagits.

³ Öfver detta märkliga förhållande har den danske fornforskaren Sophus Müller nyligen sökt gifva en förklaring i en utmärkt afhandling, införd i "Årbøger for nord. Oldkynd." (1876, sid. 185 o. följ.) och i det föregående ofta omtalad. Af skäl, för hvilka jag hoppas snart få redogöra, synes mig denna förklaring dock ej vara fullt tillfredsställande.

Bohuslänska fornsaker från hednatiden,

beskrifna af OSCAR MONTELIUS.

2.

I. Vette härad.

(Tillägg.)

Då ett betydligt antal fornsaker hittats inom detta härad sedan den i första häftet intagna fyndförteckningen trycktes, anse vi oss böra här upptaga dem, på det att den sid. 338 meddelade öfversigten öfver nu kända fynd inom Vette härad måtte omfatta samma tid som den motsvarande öfversigten öfver Tanums härad och således kunna omedelbart jämföras dermed.

99. Inom Vette härad äro på olika, ej närmare angifna ställen hittade:

a) En söndrig yxa af grönsten utan skafthål.

Cederstr. saml. 968 ¹.

b) En vacker båtformig *stenhammare* med uppstående kant omkring skafthålet, afbildad fig. 78 i hälften af verkliga storleken. Längd 5,7 tum. "Funnen i jorden".

Cederstr. saml. 753.

c) En *perla* af färgadt glas. — "Funnen i jorden".

Cederstr. saml. 749.

¹ Redogörelsen för de i detta häfte upptagna fornsaker i friherre Cederströms samling är benäget meddelad af samlingens egare, hvars nitiska verksamhet för bevarandet af de talrika fynd, som årligen göras i norra Bohuslän, men som förr varit alltför mycket utsatta för förskingring, krönts med så stor framgång. Huru rikt Vette härad är på minnen från stenåldern, visas bäst deraf, att alla de i detta tillägg upptagna fornsakerna — med ytterst få undantag — förvärfvats för friherre Cederströms samling under de 3½ år som förflutit sedan första häftet af "Bidragen" trycktes; att några saker hafva en lägre nummer i samlingen än de i sistnämnda häfte beskrifna, beror derpå, att de erhållit dessa nummer i stället för andra ur samlingen utsöndrade saker.

d) Sju sländtrissor af sten.

Hr Cavalli-Holmgrens samling.

1. Lommelanda socken.

100. Vid Hälla har man funnit i jorden:

En spjutspets af gul flinta.

Cederstr. saml. 3110.

101. Vid Tånga har man funnit i jorden:

En mejsel eller yxa af grönsten utan skafthål och utan smalsidor, slipad.

Cederstr. saml. 2816.

Fig. 78. Stenhammare, sedd från två sidor och med genomskärningar.
Vette härad. $\frac{1}{2}$.

2. Hogdals socken.

102. Vid Strand har man vid olika tillfällen funnit:

a) En bred rätmejsel af flinta, med tydliga smalsidor, slipad.

b) En yxa utan skafthål eller rätmejsel af grönsten. "Funneo i jorden".

Båda i Cederstr. saml., 3111 och 2902.

103. Vid Sundby har man under dikesgräfnings funnit:
En *stenyxa* med skafthål.
Cederstr. saml. 3000.

3. Näsinge socken.

104. Vid Bräcke har man "i bäcken, som flyter ur Prest-vattnet i Lången", funnit:

Öfre delen af en i skafthålet afslagen *stenyxa*.

Ingeniör J. A. Brudins samling på Alafors nära Lilla Edet.

Se fynd N:o 9.

105. Å Bräcke egor är dessutom funnen:

En mörkblå *glasperla* med inlagda röda stjernor på gul botten.

Ingeniör Brudins samling.

106. Vid Hellesmörk har man funnit:

En groft slagen, vid eggen slipad *stenyxa* utan hål.

Ingeniör Brudins samling.

Se fynd N:o 11. — Stället lär enligt meddelande af herr Brudin beta Hellesmörk ej Hellesmark.

107. På Näsing kyrkogård hittades år 1876 vid gräfvandet af en graf, omkring 6 fot djupt:

En *yxa* af *sten* utan skafthål; väl arbetad, med tydliga smalsidor. Längd 5,4 tum; bredd vid eggen 1,9 tum.

Ingeniör Brudins samling.

108. Å Näsing Prestgårds egor är funnen:

En *flintkärna*.

Ingeniör Brudins samling.

109. Vid Stora Ytten har man funnit i jorden:

En *yxa* af *flinta* med tydliga smalsidor, slipad å ömse sidor, med god, oskadad egg.

Cederstr. saml. 2851.

Se fynd N:o 19.

4. Skee socken.

110. I denna socken har man på ett icke närmare angifvet ställe hittat i jorden:

En *tapp* af *sten* urslagen ur skafthålet på en *yxa*, afbildad fig. 79 i naturlig storlek. Längd något mer än 0,7 tum; största diameter 0,6 tum.

Cederstr. saml. 2874.

Om sådana skafthålstappar se "Vitterhets-Akademiens Månadsblad" 1872, sid. 164, samt Montelius, "Sveriges forntid", texten sid. 59—63. Statens Hist. Museum eger endast tre sådana tappar, den ena funnen i Västergötland (N:o 4727: 53), den andra i Vermland (N:o 5450) och den tredje i Dalsland (N:o 5565). En annan från Dalsland tillhör Dals Fornminnesförenings samling på Billingsfors. Sju äro kända från Småland, af hvilka en förvaras i Smålands Museum i Vexjö och de öfriga i doktor Wittlocks samling i nämnda stad; fyra af dem äro afbildade i hans arbete "Jordfynd från Värends för-historiska tid", pl. 3 fig. 1, 4—6.

I den fig. 34 i "Sv. forns." afbildade stenyxan, och i några andra yxor, ses större eller mindre, i skafthålet ännu qvarsittande delar af dylika tappar.

Orsaken till att så få sådana urslagna skafthålstappar nu äro kända torde böra sökas deri, att de först under de senaste åren börjat ådraga sig uppmärksamhet och tillvaratagas.

Fig. 79. Tapp af sten från skafthålet till en yxa. Sees s:n. $\frac{1}{12}$.

111. Vid Alemarken är funnen i jorden:

En sländtrissa af sten, "med märke efter beslag".

Cederstr. saml. 1068.

112. Vid Berga äro på olika ställen funna:

a) En yxa af grönsten, utan skafthål. "Fnnen i jorden".

b) En stenyxa med skafthål. "Fnnen i en åker".

Båda i Cederstr. saml., 3049 och 2974.

113. Vid Björke äro, troligen på olika ställen, funna i jorden.

a) En yxa af grönsten utan skafthål, kullrigt tvåsidig.

b) Två söndriga, flata slipstenar, begagnade på en sida.

Alla i Cederstr. saml., 3048, 3039 och 3040.

Se fynd N:is 26 och 27.

114. Vid Blomsholm har man under icke närmare angifna omständigheter funnit:

Bitar af ett *lerkärl*.

Cederstr. saml. 887.

Se fynd N:o 28.

115. På **Norr-Buare** egor har man funnit:

Hälften af en i skafthålet afslagen *stenyxa*.

Ingeniör Brudins samling på Alafors.

Se fynd N:is 30 och 31.

116. Vid **Budal** under Madar har man hittat i jorden:

En *yxa* af *grönsten* utan skafthål, kullrigt tvåsidig *Eggen* afslagen.

Cederstr. saml. 2768.

117. Vid **Dortorp** är i jorden funnen:

En *stenyxa* med skafthål.

Cederstr. saml. 3132.

Se fynd N:o 34.

118. Vid **Grankärr** under Velle är funnet i jorden:

Ett *halfmänformigt verktyg* (såg) af brun *flinta*.

Cederstr. saml. 2788.

Se fynd N:o 158.

119. Vid **Grälös** är funnen:

En trekantig *flintspån*, 3,7 tum lång.

Ingeniör Brudins samling.

Se fynd N:o 35.

120. A **Gödebo** egor har man vid olika tillfällen funnit i jorden:

a) Tre *flintspåner*.

Alla i Cederstr. saml., 3017 och 3030.

b) Tre "arbetade *flintstycken*, funna tillsammans".

Alla i Cederstr. saml., 959.

c) Ett stycke af en platt, på två sidor nyttjad *slipsten*.

Cederstr. saml. 3047.

Se fynd N:o 40.

121. Vid **Görlöf** har man funnit i jorden:

Ett *halfmänformigt verktyg* (såg) af grå *flinta*.

Cederstr. saml. 3108.

Se fynd N:is 36—39.

122. Vid *Harälätt* har under nyodling bittats i jorden:
En trekantig *pilspets* af *flinta*, af samma typ som fig. 65 i
"Sv. forns."

Cederstr. saml. 3002.

123. Vid *Hede* (Hee) har man "i en liten *grafhög*" funnit:
En i flere bitar sönderbruten *nål* af *brons*, med en ring upp-
till; afbildad fig. 80 i naturlig storlek. Af den trinda nålen sak-
nas nu nedre delen.

Cederstr. saml. 2873.

Tillhör jernåldern (ej bronsåldern).

Fig. 80. Öfre delen af en bronsnål. Hede i Skes s.m. 1/1.

124. Vid *Hemmen* äro funna tillsammans i jorden:

a) Ett stycke af en bred *rätmejsel* af gul *flinta*, med tydliga
smalsidor, slipad.

b) Ett stycke af "ett *redskap* af skifferlik *sten*".

Båda i Cederstr. saml., 3123 och 3124.

125. Vid *Hemmen* äro äfven funna i en och samma åker:

a) Två *yxor* af *grönsten* utan skafthål, kullrigt tvåsidiga.

b) Stycken af tre fyrkantiga *brynen*.

c) En söndrig platt *slipsten*.

Alla i Cederstr. saml., 1074—1079.

126. Vid *Hemmen* har man dessutom på olika ställen funnit:

a) En bred *hålmjessel* af *ljus flinta*, med tydliga smalsidor, slipad. "Funnen i jorden."

Cederstr. saml. 2808.

b) En *yxa* af *grönsten* utan hål, nästan trind, slipad mot eggen, som är plano-konvex. "Funnen i jorden, der ättehög stått".

Cederstr. saml. 2939.

c) En söndrig *yxa* af *grönsten* utan hål, nästan trind. "Funnen i jorden".

Cederstr. saml. 3125.

d) Ett stycke af ett fyrkantigt *bryne*.

Cederstr. saml. 1084.

e) En *sländtrissa* af *sten* med ett hål i centrum och ett mellan detta och kanten.

Cederstr. saml. 1082.

Fig. 81. Pilspets af flinta.
Hogetorp i Skee s:n. 1/1.

Fig. 82. Pilspets af flinta.
Lihult i Skee s:n. 1/1.

127. Å *Hjelmstads* egor äro vid olika tillfällen funna i jorden:

a) En *spjutspets* af *brun flinta*.

b) Stycken af *lerkärl*.

Alla i Cederstr. saml., 3113 och 3097.

Se fynd N:o 43 och 44.

128. I *Hogetorpsskogen* har under sandtägt hittats:

En *pilspets* af *flinta*, afbildad fig. 81 i naturlig storlek; väl arbetad med fina sågtänder utmed båda eggarna. Längd helt nära 1 tum.

Cederstr. saml. 2793.

129. Vid *Sör-Hult* har man funnit tillsammans i en åker:

a) Ett *halfmånformigt flintverktyg* (såg).

b) Två söndriga sådana *flintverktyg*; det ena af gulgrå och det andra af grå flinta.

c) En *flintspån*, stor, omsorgsfullt knackad i kanterna.

Alla i Cederstr. saml., 2985, 776, 1884 och 2984.

Se fynd N:o 52.

130. Vid Sör-Hult äro äfven funna, "under mossor i skogen":
Tre *flintspåner*.

Alla i Cederstr. saml., 777.

131. A Håfve egor har man vid olika tillfällen funnit:

a) En *yxa* af *grönsten* utan skafthål och utan tydliga smalsidor.

b) En *sländtrissa* af *sten* med koncentrisk ringformiga prydnader.

c) Två *sländtrissor* af *sten*. "Funna tillsammans i ett fjell".

Alla i Cederstr. saml., 2747, 2940, 1036 och 1037.

Se fynd N:is 46 och 47.

132. Vid Öfre Högstad har man hittat i jorden:

En *yxa* af gul *flinta*, med tydliga smalsidor, slipad.

Cederstr. saml. 2810.

Se fynd N:o 55.

133. Vid Kampetorp är hittad i jorden:

En liten *flintkärna* (af samma slag som fig. 3 i "Sv. forns.").

Cederstr. saml. 3016.

134. Vid Knarviken är funnen i jorden:

En lång trekantig *pilspets* af *ljus flinta* (lik fig. 65 i "Sv. forns.").

Cederstr. saml. 2845.

135. Vid Kongerud har man under plöjning hittat:

En *stenyxa* med skafthål, vanlig form.

Cederstr. saml. 2770.

136. Vid Kroken äro funna i jorden:

a) Två *rätmejslar* af grå *flinta*, med tydliga smalsidor, slipade.

b) Två *spjutspetsar*, den ena af brun *flinta* och den andra af *ljus flinta*.

Alla i Cederstr. saml., 2791, 2792, 2789 och 2790.

137. Vid Liden är funnet i jorden:

Ett *halfmånsformigt verktyg* (såg) af brun *flinta*.

Cederstr. saml. 2812.

138. Vid Lihult, ett torp under Madar, äro vid olika tillfällen följande stensaker funna, de flesta i en åker:

a) En bladformig *pilspets* af *flinta*, väl arbetad, afbildad fig. 82 i naturlig storlek. Längd 0,85 tum.

Cederstr. saml. 2839.

b) Tre *flintspåner*.

Alla i Cederstr. saml., 2840—2842.

c) En bred *rätmejsel af skiffer*.

Cederstr. saml. 2577.

d) En liten *yxa utan hål eller mejsel af skiffer*, starkt hoptryckt, utan smalsidor.

Cederstr. saml. 1104.

e) En kullrigt fyrsidig *yxa af grönsten*, utan skafthål, grof.

Cederstr. saml. 2973.

f) En *yxa af grönsten* utan skafthål, trind, väl arbetad, slipad mot eggen.

Cederstr. saml. 2955.

Fig. 83. *Stenyxa*, sedd från ena sidan och kanten. Likhult i Skee s.m. $\frac{2}{3}$.

g) En *yxa af grönsten*, utan skafthål, trind.

Cederstr. saml. 1103.

b) En *yxa af grönsten* utan skafthål, kullrigt tvåsidig; väl slagen, men med stora hugg; ej spår af slipning. Afbildad fig. 83 i två tredjedelar af verkliga storleken. Längd 3,7 tum; största bredd 1,25 tum.

Cederstr. saml. 1053.

i) 27 *yxor* af *sten* (ej flinta) utan skafthål, kullrigt tvåsidiga. De flesta groft tillslagna. Vanligen slipade mot eggen; några hafva dock ej spår af slipning.

Alla i Cederstr. saml., 990—996, 1054, 1098, 2781—2784, 2799, 2801, 2802, 2814, 2815, 2904—2906, 2972, 3012, 3014, 3057, 3116 och 3117.

k) Tre bitar af dylika *stenyxor*.

Alla i Cederstr. saml., 998, 2785 och 2786.

l) 32 stycken af platta *slipstenar*, begagnade å båda sidor, eller blott på den ena.

Alla i Cederstr. saml., 987—989, 999—1013, 1051, 1055, 1056, 1097, 1099—1102, 1105, 2843, 2844, 2907, 2908 och 3058.

m) En regelbundet *äggformig sten* med en rundt omkring gående, väl arbetad fördjupning af 2,5 liniers bredd, som följer längsta omkretsen. Stenens längd 3,7 tum; dess största tjocklek 2,5 tum.

Cederstr. saml. 2800.

Se fynd N:o 56.

139. Vid *Långskog* är funnet i jorden:

Ett *halvmånformigt verktyg* (såg) af grå flinta.

Cederstr. saml. 2419.

Se fynd N:o 60.

140. Vid *Madar* har man funnit i en nyodling:

a) En *yx* af *grönsten*, utan hål, med tydliga smalsidor.

Cederstr. saml. 3136.

b) Ett stycke af en *stenyxa*.

Cederstr. saml. 1110.

c) Ett stycke af en nästan rund, klubbformig *slipsten*.

Cederstr. saml. 1109.

d) Ett stycke af en *täljstensgryta*, med utvikt kant; groft huggen.

Cederstr. saml. 1107.

Se fynd N:is 61 och 138.

141. Vid *Madar* har man funnit i jorden:

En rund, ganska tjock skifva af *brons*, afbildad fig. 84 i naturlig storlek. Öfersidan är genom ett likarmadt kors indelad i fyra fördjupade fält med ett fyrbent djur i hvarje; alla hufvudena vända mot midten. Mellan de upphöjda figurerna ses lemnningar af förgyllning. Vid korsarmarnes ändar finnas små släta, fördjupade halfrundlar; i midten af hvar och en af dem är en liten

halfrund inskränning i kanten. På den släta baksidans midt ses endast en mycket kort, rund, jämförelsevis tjock tapp, med tillhjälp af hvilken skifvan varit fästad på något, utan tvifvel ett *spänne*. Diameter 1,55 tum; största tjocklek 0,2 tum.

Cederstr. saml. 2863.

Siraterna visa, att arbetet tillhör den yngre jernåldern.

I Statens Hist. Museum förvaras en rund bronsskifva, prydd med samma sirater, men de äro sämre gjorda och skifvan tunnare samt på de djupaste ställena genombruten; diameter 1,35 tum. På baksidan finnas endast vid kanten, midt emot hvarandra, två korta tappar, med hvilka skifvan utan tvifvel varit fästad på ett *spänne*. Funnen i Sverige, men stället ej närmare känt.

Fig. 84 a. Skifvan af förgylt brons, troligen del af ett *spänne*.
Mödat i Skeer saml. $\frac{1}{1}$.

Fig. 84 b. Genomsnitt af bronsskifvan fig. 84 a. $\frac{1}{1}$.

En dylik rund, genombruten bronsskifva af 1,5 tums diameter förvaras ock i samma museum (N:o 2076: 24). Vid kanten stå på lika afstånd från hvarandra fyra groft arbetade, inåt vända djurhufvud; ett rundt hål i midten. Funnen på Öland eller i östra Småland.

Nyligen har doktor Stolpe i en graf på Björkö i Mälaren funnit ett rundt bronsspänne, bestående af en rund slät och plan bronsskifva af 1,75 tums diameter, på hvars baksida ses lemnningar af en nål och, vid kanten, en ring; å andra sidan är en annan bronsskifva af 1,4 tums diameter fästad. Den senare är alldeles

lik den vid Madar funna (fig. 84), men genombruten på de stäl-
len som å denna äro fördjupade; den fasthållles med tillhjälp af
fyra nitar vid korsarmarnes ändar (således vid de små halfrunda
inskränningarna å fig. 84).

Ett spänne af *silfver*, hvars sirater alldeles likna fig. 84, är
funnet vid Mörstorp i Ljungs socken, Östergötland. Det består
af en enkel skifva, hvars grundform visserligen är rund, men som
bar ett litet utsprång vid ändan af hvarje korsarm; figurerna äro
uppböjda, arbetade i samma stycke som spännet, på hvars bak-
sida finnes nålläste, hylsa för nålens spets och vid kanten ögla
för en ring. Nålen saknas. Detta spänne, som är betydligt tun-
nare än originalet till fig. 84, hittades 1860 under plöjning på en
åker tillsammans med 6 hela och 60 bitar af arabiska silfver-
mynt; det yngsta pregladt omkring år 954. (Statens Hist. Mu-
seum 2755.)

På en åker vid Rinkaby i Rinkaby socken nära Kristianstad
hittades år 1871 ett dylikt silfverspänne, men firsidigt, med in-
böjda sidor; afbildadt fig. 99 i "Führer durch das Museum vater-
ländischer Alterthümer in Stockholm". Siraterna äro mycket lika
dem å fig. 84, men bättre gjorda. På baksidan finnes, utom nå-
len, i ena hörnet en ring hvori en silfverkedja hänger. (Statens
Hist. Museum 4578.)

Nära de nu beskrifna spännena stå å ena sidan sådana runda
bronsspännan som fig. 579 i "Sv. forns.", ett stort rundt förgylt
silfverspänne, hörande till fyndet vid Värby i Södermanland¹, och
två runda silfverspännan med flere pånitade djurtfigurer, som för-
varas i Statens Hist. Museum², samt å andra sidan några runda
silfverspännan med fyra (eller tre) dylika djurbilder som å fig.
84, men i *filigranarbete*³.

¹ Statens Hist. Museum 4516. Spännet är afbildadt å pl. 2, ser. VI
af "Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum" af B. E.
Hildebrand och H. Hildebrand (i det inom kort utkommande andra
häftet).

² Det ena, med en lång, tung, vidhängande silfverkedja, är funnet jemte
silfverringar vid Högby kyrka på Öland (N:o 4082), det andra, utan
kedja, är hittadt för lång tid sedan och fyndorten ej känd (N:o 246).
— Två dylika silfverspännan hittades år 1868 i Ryssland vid byn
Gnezdow, nära Dnjepr, ungefär en svensk mil från Smolensk; jemte
dem hittades 12 österländska mynt (det yngsta pregladt år 953 eft.
Kr. f.), två ovala spännbucklor alldeles lika fig. 551 i "Sv. forns.",
samt en mängd prydnader af silfver.

³ Ett är afbildadt fig. 395 i första delen af "Sveriges historia". Ett
alldeles dylikt, men af *guld*, är funnet på Pommerns kust och för-

Den vid Madar funna bronsskifvan liknar väl ganska mycket öfversidan å många af de för Gotland egendomliga runda dosformiga bronsspännena (fig. 538—542 i "Sv. forna."), men en närmare granskning visar, att denna skifva ej kan hafva hört till ett sådant spänne.

142. A Madars egor äro dessutom vid olika tillfällen funna:

a) En trekantig *pilspets* af *flinta*. "Funnen 2 alnar djupt i jorden".

b) En *yxa* af *grönsten* utan skafthål. "Funnen i jorden".

Båda i Cederstr. saml., 3133 och 3126.

143. Vid *Massleberg* har man funnit i jorden:

En *spjutspets* af *flinta*.

Cederstr. saml. 3100.

Se fynd N:is 62 och 63.

144. Vid *Mörkelanda* är funnen i jorden:

En bred *rätmejsel* af mörk *flinta*, med tydliga smalsidor, slipad.

Cederstr. saml. 2835.

145. I *Skee Prestgårds* trädgård bittades år 1876:

Öfre delen af en nästan trind *yxa* af *grönsten* utan skafthål.

Ingeniör Brudins samling på Alafors.

Se fynd N:is 65 och 66.

146. Vid *Rogsta* är funnen i jorden:

Hälften af en *stenyxa* som haft skafthål.

Cederstr. saml. 3130.

Se fynd N:o 67.

147. Vid *Rämne* har man, på olika ställen, funnit i jorden:

a) En rundadt skedformig *skrapa* af *flinta*.

b) En söndrig *stenyxa*, som haft skafthål.

c) Bit af en *täljstensgryta*.

Alla i Cederstr. saml., 891, 3007 och 890.

Se fynd N:is 69 och 70.

Om täljstensgrytor, se här ofvan vid fynd N:o 38.

148. Vid *Salen* är funnen i jorden:

En *spjutspets* af grå *flinta*.

Cederstr. saml. 2813.

Se fynd N:o 71.

varas i Stralsunds Museum. Ett liknande guldspänne, men med endast tre djur, hör till fyndet från Ödeshög i Östergötland (Vitt. Akad:s Månadsblad 1877, nov.—dec.).

149. Vid *Skågelid* är hittad i jorden:

Öfre hälften af en *yx*a utan skafthål eller mejsel af *grönsten*, med tydliga smalsidor.

Cederstr. saml. 2803.

Se fynd N:o 73.

150. Vid *Solberg* är funnen i jorden:

En *stenyxa* med skafthål. Ena sidan är ryggad; de tre andra plana och breda.

Cederstr. saml. 2806.

151. Vid *Strängen* äro funna tillsammans i jorden:

a) En *dolk* af brun *flinta* med fyrkantigt utpringladt fäste.

b) En *spjutspets* af grå *flinta* med inböjd, ganska tjock bas; liknar fig. 47 i "Sv. forns."

Båda i Cederstr. saml., 2796 och 2797.

Se fynd N:o 79.

152. Å *Strängens* egor äro vid ett annat tillfälle funna tillsammans i jorden:

a) En sönderbruten *spjutspets* af *flinta*.

b) En skedformig *skrapa* af *flinta*.

c) En *flintskärfva*.

Alla i Cederstr. saml., 3053—3055.

153. Vid *Strängen* äro dessutom, på olika ställen, funna i jorden:

a) En *yx*a af *flinta*, utan tydliga smalsidor (genomskärningen spets-oval); groft slagen och alldeles oslipad.

Cederstr. saml. 3101.

b) En smal *hålmjessel* af *flinta*. Öfre delen bortslagen.

Cederstr. saml. 3102.

c) Det fyrkantiga fästet till en *flintdolk*.

Cederstr. saml. 2926.

d) En *spjutspets* af grå *flinta*; yttersta spetsen afbruten.

Cederstr. saml. 3081.

e) Ett *halfrundformigt verktyg* (såg) af mörk *flinta*.

Cederstr. saml. 3084.

f) En något bearbetad *flintspån*; färgen hvit.

Cederstr. saml. 3083.

g) En *rätmjessel* af *grönsten*, med tydliga smalsidor, slipad.

Cederstr. saml. 2922.

154. Vid **Söle** är funnen i jorden:

Bakre delen af en *stenyxa*, som haft skafthål.

Cederstr. saml. 2976.

Se fynd N:o 80.

155. Vid **Treje** äro funna i jorden, på olika ställen:

a) En söndrig *yxa* af *grönsten* utan skafthål, kullrigt tvåsidig.

b) En *sländtrissa* af *sten*.

c) Bitar af ett ganska väl brändt *lerkärl*.

Alla i Cederstr. saml., 1016, 1017 och 889.

Se fynd N:is 84 och 85.

156. I en till **Utängen** hörande åker är funnen:

En väl arbetad *dolk* af *flinta*, med nästan jemnbredt, fyrkantigt fäste; kanterna utpringlade. Längd 7 tum; bladets största bredd 1,3 tum.

Cederstr. saml. 2576.

Se fynd N:o 87.

157. Vid **Valix** är funnen i jorden:

En *yxa* af *sten* (ej *flinta*) utan skafthål, kullrigt tvåsidig.

Cederstr. saml. 3003.

158. Vid **Velle** äro funna tillsammans i jorden:

a) En skedformig *skrapa* af *flinta*.

Cederstr. saml. 2818.

b) En *flintspån*, hvilken man synes hafva börjat förarbeta till pilspets.

Cederstr. saml. 2819.

c) Ett oregelbundet *flintstycke*.

Cederstr. saml. 2821.

d) En *flintkärna*.

Cederstr. saml. 2820.

e) En *stenyxa* med skafthål.

Cederstr. saml. 2817.

Se fynd N:is 90, 91 och 118.

159. I en till **Velle** hörande åker har man dessutom funnit tillsammans:

a) En bred *hålmejsel* af *flinta*, med tydliga smalsidor, slipad.

Cederstr. saml. 2866.

b) Ett stycke af ett *halfmånsformigt flintverktyg* (såg).

Cederstr. saml. 2867.

c) *Tre flintspåner.*

Alla i Cederstr. saml., 2868—2870.

d) *Tolf oregelbundna flintstycken och större flintskärivor.*

Alla i Cederstr. saml., 2871.

160. A Velle egor har man dessutom, vid olika tillfällen, funnit:

a) En bred *rätmejsel* af *grünsten* med tydliga smalsidor, delvis slipad.

b) En *hålmejsel* af "*skiffer* eller *skifferliknande sten*", slipad.

c) En *sländtrissa* af *mörkgrün sten*.

d) En *sländtrissa* af *täljsten*.

Alla i Cederstr. saml., 3122, 2900, 3098 och 1080.

161. Å Vettelanda egor har man, på olika ställen, funnit i jorden:

a) En *dolk* af *brun flinta* med trekantigt fäste; kanterna utpringlade.

b) En *sänkesten* med korsvis inhuggna rännformiga fördjupningar.

c) En *sländtrissa* af *täljsten*.

Alla i Cederstr. saml., 3118, 3096 och 1093.

Se fynd N:is 92 och 93.

162. Å Änneröds egor har man under sandtäkt i skogen funnit:

En bred *rätmejsel* af *grå flinta* med tydliga smalsidor, slipad.

Cederstr. saml. 2811.

Se fynd N:o 94.

163. Vid Änneröd har man äfven hittat i jorden:

En *flintspån*.

Cederstr. saml. 2861.

164. Vid Äseröd äro hittade tillsammans, i bädden af en bäck:

Två halfrundformiga flintverktyg (sågar).

Båda i Cederstr. saml., 3077 och 3078.

Se fynd N:o 95.

165. Vid Äng äro funna tillsammans i jorden:

a) Bakre delen af en *spjutspets* af *flinta*.

b) Åtta *spåner* och *skärivor* af *flinta*.

Alla i Cederstr. saml., 3056 och 3021

Se fynd N:o 96.

166. Vid Äng har man dessutom, på olika ställen, funnit:

a) En skedformig *skrapa* af *flinta*.

Cederstr. saml. 3046.

b) Nio *spåner* och *skärfvor* af *flinta*. "Funna tillsammans i jorden".

Alla i Cederstr. saml. 3043.

c) Tre *flintspåner*.

Alla i Cederstr. saml. 3045.

d) Två *flintspåner*.

Båda i Cederstr. saml. 953.

e) En annan *flintspån*. "Funnen i jorden".

Cederstr. saml. 1088.

f) Två *sländrissor* af *täljsten*. "Funna i jorden".

Båda i Cederstr. saml., 1086 och 1087.

5. Strömstad.

167. Vid Christorp har under sandtäkt hittats:

En *flintspån*.

Cederstr. saml. 1913.

168. Vid Platsen å Strömstads stadsjord hittades för många år sedan i jorden:

En *yxa* af *grönsten* utan skafthål, med otydliga smalsidor, nästan trind.

Cederstr. saml. 2951.

169. Vid Pungvrånga å Strömstads stadsjord har man funnit i jorden:

Ett stycke af en *täljstensgryta*.

Cederstr. saml. 3127.

6. Tjernö socken.

170. På Rössö äro, vid olika tillfällen, funna i jorden:

a) Ett *halfmånsformigt verktyg* (såg) af grå *flinta*.

b) En *yxa* af *grönsten* utan skafthål.

Båda i Cederstr. saml., 3109 och 2914.

För att bereda en öfversigt af de många i Vette härad funna minnena från hednatiden, meddelas här ett sammandrag, utvisande först för hvarje socken och sedan för hela häradet, antalet nu kända fornsaker af hvarje form som kan anses tillhöra *stenåldern*. Häradets och de särskilda socknarnes yttinnehåll angifves äfven, på det att en jämförelse med andra delar af Sverige lättare må kunna anställas.

	Yttinnehåll af hvarje socken	Yttinnehåll af hvarje socken	Yttinnehåll af hvarje socken	Yttinnehåll af hvarje socken	Yttinnehåll af hvarje socken	Yttinnehåll af hvarje socken	Yttinnehåll af hvarje socken	Yttinnehåll af hvarje socken
	Yttinnehåll af hvarje socken	Yttinnehåll af hvarje socken	Yttinnehåll af hvarje socken	Yttinnehåll af hvarje socken	Yttinnehåll af hvarje socken	Yttinnehåll af hvarje socken	Yttinnehåll af hvarje socken	Yttinnehåll af hvarje socken
Yttinnehåll i svenska kvadratmil (öar, holmar, insjöar m. m. inberäknade).	0,29	0,63	0,30	2,33	1,04	0,18		4,37
<i>Flintar:</i>								
Yxor och breda rutmejslar	1	1	1	23	1	—	4	31
Breda bålmejslar	—	—	—	5	—	—	1	6
Små bålmejslar	—	—	1	1	—	—	2	4
Små bålmejslar	—	—	—	1	—	—	—	1
Groft slagna redskap (lika fig. 73 och 76)	—	—	1	7	—	—	—	8
Dolkar och spjutspetsar	—	—	4	35	—	—	24	65
Pilspetsar, bladformiga	—	—	—	1	—	—	1	5
Do trekantiga	—	—	—	1	—	—	9	13
Halfmånformiga verktyg (sågar)	—	—	4	42	1	11	61	61
Skrapor ..	—	—	—	6	—	—	3	9
Spåner (knifvar)	—	—	1	30	1	—	2	43
Skärfvor och oregelbundna flintstycken	—	1	—	28	—	—	5	34
Kata ..	—	—	1	2	—	—	—	3
Tillhopa af flinta	3	2	16	197	2	1	65	283
<i>Andra stenslag:</i>								
Rutmejslar och yxor utan hål	1	1	4	163	1	1	14	125
Hålmessor	—	—	—	1	—	—	—	1
Yxor och hammare med skafthål	—	2	5	30	—	—	11	48
Skafthålstapp	—	—	—	1	—	—	—	1
Slipstenar, klubblika	—	—	—	5	—	—	1	6
Do flata	—	—	—	43	—	—	—	43
Tillhopa af andra stenslag än flinta	1	3	9	181	1	1	26	222
Tillhopa af sten	4	5	22	278	3	2	91	305
Antal stensaker från hvarje kvadratmil i medeltal	13,8	7,9	56,4	100,9	75,0	4,7	—	122,7

¹ Af dem äro 71 groft arbetade yxor och 38 slipstenar (de flesta sönderiga) funna vid Lihult (se fynd N:o 56 och 138).

Utom de i denna öfversigt upptagna arbeten af sten har man i Vette härad äfven funnit följande, af hvilka åtminstone de flesta säkert tillhöra tiden efter stenålderns slut:

8 brynen af skiffer, fyrkantiga (fynd N:is 69, 71, 125 och 126). Endast ett af dem (N:o 71) har den för stenåldern egendomliga form som fig. 4 i "Sv. forns." visar.

2 sänkestenar (fynd N:is 138 och 161).

En så kallad "oval brynsten" (fynd N:o 6), hvilken tillhör den äldre jernåldern. Vid museet i Köbenhavn har man nyligen gjort den iakttagelsen, att dessa, i fynd från den äldre jernåldern mycket vanliga stenar troligen icke, såsom man förut antagit¹, varit brynen, utan att de varit använda för att slå eld med. Om man slår mot dem med ett stycke flinta, erhållas lätt gnistor.

19 sländrissor af sten, dels från jernåldern och dels troligen äfven från senare tid (fynd N:is 93, 99, 111, 126, 131, 155, 160, 161 och 166).

9 hela eller söndriga täljestensgrytor (fynd N:is 38, 49, 66, 75, 85, 140, 147 och 169). Äfven dessa förskrifva sig säkerligen dels från jernåldern, dels från senare tid.

Derjemte äro i häradet funna:

Flere lerkärl, af hvilka de flesta dock varit sönderslagna (fynd N:is 28, 43, 65, 81, 95, 114, 127 och 155). Några af dem förskrifva sig från bronsåldern, de andra från jernåldern. — Något lerkärl som med säkerhet kan hänföras till stenåldern är ännu icke känt från Vette härad.

En troligen till bronsåldern hörande harpikkaka (fynd N:o 43).

Fem armringar af guld från bronsåldern (fynd N:o 74).

Ett svärd, en hålcelt, en knif och en halsring af brons, alla från bronsåldern (fynd N:is 1, 95 och 51).

Två ovala spännbucklor², en rund, förgylld skifva, troligen till ett spänne, samt en nål med ring, alla af brons och tillhörande jernåldern (fynd N:is 37, 141 och 123).

En smal bronsbeläggning till en kam (fynd N:o 10).

En fingerring af silfver från slutet af jernåldern (fynd N:o 23).

En knif, 3 spjutspetsar, 2 skärar och en gryta af jern (fynd N:is 22, 65, 75, 76 och 26).

Nio glasperlor, ej äldre än jernåldern (N:is 91, 93, 99 och 105).

¹ "Antiquarisk tidskrift för Sverige" 2, sid. 249, följ.

² Om dessa i Bohuslän sällsynta spännen se "K. Vitterh. Hist. och Ant. Akad:s Månadsblad" 1873, sid. 177 följ., och 1877, sid. 461 följ.

II. Tanums härad.

171. I Tanums härad, och troligen inom Tanums socken, äro på särskilda, icke närmare angifna ställen, funna:

a) En kort bred *yxa* af *flinta*, med plana smalsidor; afbildad fig. 85 i en tredjedel af verkliga storleken. Alla fyra sidorna väl slipade. Yxan har tydligen varit större, men blifvit afslagen, hvarefter ny egg knackats och slipats; eggen bildar därför tydlig vinkel mot den ena bredsida (ej mot den andra). Längd 4,5 tum; bredd vid eggen 2,55 tum.

Statens Hist. Museum 2898¹.

Fig. 85. Flintyxa, slipad. Tanums härad. $\frac{1}{3}$.

b) Ett stycke af en *yxa* eller bred rätmejsel af *flinta*, slipad.
Ingeniör Brudins samling på Alafors.

c) En *dolk* af gråbrun *flinta*, med jemnbredt, oregelbundet firsidigt, skarpkantadt fäste och något bredare blad; således närmast lik "Sv. forns." fig. 57. Längd nu 5,85 tum (har varit om-

¹ Alla de under Nos 1270 och 2898 i Statens Hist. Museum förvarade fornsaker hafva tillhört A. E. Holmbergs samlingar. De som nu förvaras i museet under No 1270 erhöles med hans första, år 1846 inlösta samling; de som hafva No 2898 medföljde hans senare samling, hvilken år 1861, efter hans död, skänktes till museet.

kring 6 tum, men yttersta udden saknas); bladets största bredd 1,5 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 75.

d) En *dolk* af mörkbrun *flinta*, med smalt, jemnbredt, fyr-sidigt fäste och bredare blad, hvars främre del blifvit i äldre tid

Fig. 86. *Spjutspets af flinta. Tanums härad. 1/2.*

afslaget och nu saknas. Å bladets ena sida synas på midten spår af slipning. Längd nu 4,4 tum; bladets största bredd 1 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 129.

e) En *flintdolk* med tjockt fäste, 4 tum lång.

Friherre F. Hiertas samling på Främmestad.

f) En *dolk* af *flinta* med jemnbredt fyrkantigt fäste och smalt blad.

Ingeniör Brudins samling på Alafors.

g) En stor, väl slagen *spjutspets* af *flinta*, afbildad fig. 86 i hälften af verkliga storleken. Längd 7,85 tum; största bredd 1,7 tum.

Statens Hist. Museum 2898.

h) En bred *spjutspets* af ljus blågrå *flinta*, bredt lancettformig (närmast lik fig. 86 å föregående sida, men baktill något trubbigare). Längd 6,7 tum; största bredd 1,5 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 91.

i) En *spjutspets* af *flinta*, 4,7 tum lång.

Göteborgs Museum 1560; gåfva af prosten T. D. Hellberg i Tunum.

k) Ett *halfmånformigt flintverktyg* (såg), ovanligt bredt, med utåt böjd egg.

Statens Hist. Museum 1270: 173.

l) Ett *halfmånformigt flintverktyg* (såg), färgen gråblå.

Statens Hist. Museum 1270: 183.

m) Ett smalt *halfmånformigt flintverktyg* (såg), med inåt böjd egg utan tydliga tänder. Afslagen nära ena ändan; båda styc-kena finnas. Längd 3,6 tum; bredd 0,9 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 186.

n) Ett *halfmånformigt flintverktyg* (såg) med inåt böjd egg; ena ändan afslagen. Längd nu 3,35 tum; största bredd 1,3 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 189.

o) Hälften af ett *halfmånformigt (?) flintverktyg* (såg), slipadt å båda sidor. Längd nu 2,65 tum; största bredd 1,05 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 190.

p) En *flintspån*, finknackad utmed kanten. Längd 2,6 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 346.

q) En bred *mejsel* af svart *sten* (ej *flinta*), svagt håleggad, med plana smalsidor. Otydlig bane. Väl arbetad och väl slipad på alla fyra sidorna. Längd 4,55 tum; bredd vid eggen 1,75 tum; största tjocklek 0,85 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 306.

r) En *mejsel* eller *yxa* utan skafthål af *grönsten* med rät egg och plana smalsidor. Något afsmalnande och aftunnad uppåt. Alla fyra sidorna slipade. Ytan mörkgrå. Längd 5 tum; bredd vid eggen 2 tum; största tjocklek 1,05 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 307.

s) En nästan trind *yxa* utan hål af *grönsten*, upptill slutande i en trind, trubbig spets; slipad endast vid den smala eggen. Längd 5,6 tum; största bredd 1,3 tum och tjocklek 1,5 tum.

Statens Hist. Museum 2898.

t) Nedre delen af en i senare tid afslagen *yxa* af *grönsten*, hvilken troligen icke haft skafthål. Ytan grå. Längd nu endast 2,1 tum; bredd vid eggen 2 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 322.

u) En *stenyxa* med skafthål; vanlig form. Ofvanför hålet är ett mindre stycke nrslaget; för öfrigt hel. Längd 4,55 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 250.

v) En *stenyxa* med skafthål; hel, af vanlig form. Längd 4,55 tum. Bred och tjock; jämförelsevis stort hål, i hvilket ses, närmare ena kanten, en smal inslipad rand.

Statens Hist. Museum 1270: 251.

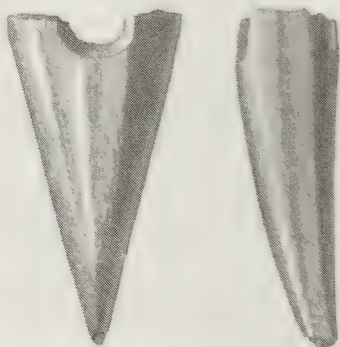

Fig. 87. Hälften af en *stenyxa*. Tanums härad. $\frac{1}{2}$.

x) En *stenyxa* med skafthål; i senare tid skadad vid eggen, men för öfrigt hel. Vanlig form. Längd 3,55 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 278.

y) En liten *stenyxa* med skafthål och derofvanför spår af ett äldre hål, vid hvilket yxan blifvit afslagen, hvarefter de öfre hörnen afrundats och det nya hålet borrats. Längd 3,6 tum.

Statens Hist. Museum 2898.

z) Eggändan af en *stenyxa* med skafthål, afslagen i hålet. Yxan synes hafva varit af vanlig form. Längd nu endast 1,65 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 294.

ä) En del, troligen den nedre, af en spetsig i skaftbålet afslagen *stenyxa*; ändan bildar en smal, slipad egg. Afbildad fig 87 i hälften af verkliga storleken. Längd nu 3,5 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 297.

I Statens Hist. Museum finnes ingen annan *stenyxa* af samma form.

ä) En *sländtrissa* af *sten*.

Statens Hist. Museum 1270: 358.

ö) En *sländtrissa* af *sten*.

Ingeniör Brudius samling på Alafors.

7. Lurs socken.

172. I Lurs socken äro på olika, icke närmare uppgifna ställen funna:

a) En bred *rätmejsel* af *flinta*, liten, med tydliga smalsidor; alldeles oslipad.

Cederstr. saml. 2379.

Fig. 88. Filspets af flinta. Lurs s.m. 1/1.

b) En *pulspets* af *flinta*, smalt bladformig, med inböjd bas, fint knackad, temligen tjock. Afbildad fig. 88 i naturlig storlek. Längd 1,5 tum.

Cederstr. saml. 2150.

c) Ett *halfmånformigt flintverktyg* (såg).

Cederstr. saml. 2999.

d) En bit af ett *halfmånformigt flintverktyg* (såg).

Cederstr. saml. 2144.

e) En smal och tjock *flintskärfva* eller *flintspån*.

Cederstr. saml. 2381.

f) En bred *rätmejsel* af *grönsten*, med plana smalsidor och tydlig bane. "Funnen i en moss".

Cederstr. saml. 790.

g) En *yxa* (?) utan bål af *grönsten*, nästan trind, tjock; eggen nu trabbig.

Cederstr. saml. 2372.

173. På *Amdals* egor äro vid olika tillfällen hittade:

a) En skedformig *skrapa* af *flinta*. "Funnen vid sandtäkt".

b) En *flintspån*.

Båda i Cederstr. saml., 2981 och 1025.

174. Vid *Amunderöd* har man, troligen på olika ställen, funnit:

a) Två *flintdolkar* med fyrkantigt, jemnbredt fäste.

b) En liten vacker bladformig *pilspets* af hvit *flinta*, närmast lik fig. 61 i "Sv. forns." Längd 0,9 tum.

Alla i Cederstr. saml., 2311, 2312 och 2586.

175. A *Appelsäters* egor har man på en åker hittat:

En i ena ändan afbruten, trekantig *pilspets* af grå ogenomskinlig *flinta*, lik fig. 12 å sid. 18 här ofvan; med sågtänder utmed två kanter. Längd nu 2,1 tum. Flintan synes vara af samma slag som den vid Tannam funna (se här nedan).

Skänktes år 1872 af Appelsäters dåvarande egare herr Hjalmar Wiens till Statens Hist. Museum (N:o 4853).

176. Vid *Backa* hittades år 1837 i en potatisåker:

Ett *beslag* af *guld* till mynningen af en svärdsslida, prydt å båda sidor med pålödda sirater af guldtrådar och guldkorn (så kallade "filigranornament"); utmed hvardera kanten löper en tjock, tvärreflad guldtråd. Båda sidorna äro afbildade i naturlig storlek fig. 89 *a* och *c*; *b* visar beslaget sedt uppfifrån och öppningen för svärdsslidan; *d* visar förstoraadt en af de två djurbilder som pryda sidan *c*. Vid ena kantens midt ses lemningar af något nu bortbrutet; troligen af ett sådant fäste för en liten rem som här nedan omtalas. Vigt 6 ort (25,73 gram); guldets halt 75,7 proc.

Statens Hist. Museum 783. Ena sidan af beslaget är förut afbildadt i "Från Jernåldern" pl. 8 fig. 12, i "Sv. forns.", fig. 417, och här ofvan sid. 45, fig. 57.

Ett nästan alldeles dylikt, äfven med filigranornament prydt, guldbeslag hittades år 1821 vid Mällby i Kållands härad, Västergötland, och förvaras nu i Statens Hist. Museum (N:o 437). Det är afbildadt fig. 416 i "Sv. forns.". Dess vikt är 4,7 ort (20,03

gram) och guldbalt omkring 92 procent. Äfven på detta beslag ses vid midten af den ena sidans kant tydliga lemmingar af något nu bortbrutet, utan tvifvel af ett fäste för en rem.

Dessutom har man på olika ställen i Norden funnit sex liknande, ehuru bredare guldbeslag till svärdsblad. Ett af dem är från Sverige (Statens Hist. Museum 29); det väger ej mindre än 17,64 ort (75,19 gram) och hör till den stora guldsått, som år 1774 anträffades vid Thureholm i Södermanland och som dessutom innehöll två massiva på samma sätt prydda guldbeslag till kaffan af ett svärdsfäste ("Sv. forns.", fig. 408 och 409), en ovanligt tung halsring af guld ("Sv. forns.", fig. 471), m. m.

Fig. 89 a—c. Beslag af guld till mynningen af en sårdrastida, sedt från båda sidor och uppförån. Backa i Lura s:n. $\frac{1}{1}$.

Fig. 89 d. En af de två djurbilderna på beslaget fig. 89 c. Förstorad.

Från Norge äro tre dylika guldbeslag kända:

Ett hör till ett betydligt guldfynd, som 1859 och följande år anträffades under gräfning vid Sletner i Eidsbergs prestegjeld, Smålenenes amt, och som dessutom innehöll *tjugutvå* guldbraktar samt flere hela och sönderhuggna spiralringar af guld m. m. Fyndet förvaras i Kristiania Universitets Museum och är beskrifvet af professor Rygh i Kristiania "Videnskabernes Selskabs For-

handlingar för 1864", sid. 103 och följ., samt i "Från jernåldern", fynd N:o 283. Jfr "Årsberetning för 1873 af Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring", sid. 78. Beslaget är 1,7 tum bredt och väger 78,04 gram. Dess ena sida är afbildad i "Från jernåldern" pl. 8 fig. 10, och det har på andra sidan invid nedre kanten ett litet fyrkantigt hål.

Det andra hittades ensamt på en åker i Etne eller Skoneviks prestegjeld, Søndre Bergenhus amt. Dess bredd är 0,9 tum och vikt 61,7 gram. Det förvaras i Kristiania Universitets Museum och är beskrifvet i "Årsberetning för 1867 af Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring", sid. 66; båda sidorna äro der afbildade, pl. II fig. 24. En rörlig tresidig guldplåt är genom en gångled fäst vid nedre kanten, och invid ändan af denna plåt sitta två små nitar, som tydligen fasthållit en rem. En liknande inrättning ses på beslaget från Thureholm, och hålet på Sletnerbeslaget antyder, att äfven der en sådan rem har funnits; på beslaget från Ægge sitter ett litet spänne som tydligen också fasthållit en liten rem. Man har i denna rem velat se det i sagorna omtalade "fredsband", hvarmed svärdet kunde fästas vid slidan och hvarigenom dess utdragande hindrades.

Det tredje hittades år 1841 vid Ægge i Vestre Slidre prestegjeld i Kristians amt; inga andra fornsaker träffades på samma ställe. Detta beslag, vid hvilket, såsom nyss nämdes, ett litet spänne, likaledes af guld, är fastadt, förvaras också i Kristiania Universitets Museum och är beskrifvet af Nicolaysen i "Norske Fornlevninger", sid. 115.

Från Danmark äro två sådana guldbeslag kända; intetdera är funnet tillsammans med andra fornsaker.

Det ena hittades vid ett uppkastadt dike å Oure bys egor i Oure socken på Fyen. Det är afbildadt, i hälften af verkliga storleken, af Worsaae i "Nordiske Oldsager" fig. 497; vigten är 45,68 gram. Förvaras i Museet for nordiske Oldsager i Köbenhavn (N:o 4463) och är beskrifvet af Boye i hans "Oplysende Fortegnelse" öfver de arbeten af guld och silfver som förvaras i nämnda Museum (Köbenhavn 1859), sid. 125, N:o 771.

Det andra är för mer än femtio år sedan hittadt vid Folby i Folby socken, Århus amt i Nörre-Jylland. Vigten är 45,68 gram, således alldeles lika mycket som det från Oure. Äfven detta beslag förvaras i Museet for nordiske Oldsager i Köbenhavn (N:o CLXXXIX) och är beskrifvet af Boye i hans nyss anförda "Fortegnelse", sid. 126, N:o 772.

Utom Norden äro dylika guldbeslag, så vidt man känner, icke anträffade, hvilken omständighet jemte siraternas form gör det mer än sannolikt, att dessa präktiga arbeten äro inhemska i Norden.

Att alla dessa guldbeslag höra till ungefär samma tid, visas af deras stora inbördes likhet; att denna tid är midten af det första årtusendet efter Kristus, framgår ej blott af arbetets och siraternas art utan äfven deraf, att sådana beslag, efter hvad här ofvan nämnts, vid tvänne särskilda tillfällen blifvit funna tillsammans med andra arbeten, om hvilkas hänförande till nämnda tidskifte meningarna ej kunna vara delade.

177. Vid **Berga** är funnen:

En *stenyxa* med skafthål, hel, af vanlig form.

Cederstr. saml. 2244.

178. A **Björnims** egor hittades sommaren 1874 i ett litet vattendrag:

En eneggad *flintspån* (knif), 3,7 tum lång.

Handlanden C. F. Lundbergs samling i Göteborg.

179. Vid **Borrekärr** är funnen:

En *dolkspets* af vit *flinta*.

Cederstr. saml. 3086.

180. Vid **Ek** har man, troligen på olika ställen, funnit:

a) En *spjutspets*/af *flinta*.

b) Ett *halfmånformigt flintverktyg* (såg), stort och bredt.

c) En *söndrig stenyxa* med skafthål.

Alla i Cederstr. saml., 2377, 2260 och 2396.

181. På **Elofsröds** egor äro vid olika tillfällen funna:

a) En *söndrig stenyxa* med skafthål.

b) En *sländtrissa* af *täljsten*.

Båda i Cederstr. saml., 3107 och 1085.

182. Vid **Gisleröd** har man funnit:

En *stenyxa* med skafthål, hel, af vanlig form.

Cederstr. saml. 2226.

183. Å **Gubberöds** egor äro vid olika tillfällen funna:

a) En *stenyxa* med skafthål, hel, af vanlig form.

b) En *oval sten* med kantränna och nötningsfåra å båda bredsidorna. Om den sannolika användningen af sådana stenar se sid. 339 här ofvan.

Båda i Cederstr. saml., 2083 och 3052.

184. Vid *Hesland* har man funnit i jorden:

En grof *mejsel* af *sten* (ej *flinta*), vittrad.

Cederstr. saml. 2738.

185. Vid *Hult* har man funnit i jorden:

En *spjutspets* af *flinta*.

Cederstr. saml. 3005.

186. Å *Klöfveröds* egor äro funna:

a) En *yx* utan hål af *grönsten*, kullrigt fyrsidig. Eggen plano-convex.

b) En *yx* utan hål af *grönsten*, nästan triad.

Båda i Cederstr. saml., 2086 och 2087.

187. I ett högt berg helt nära *Lurs kyrka* har man funnit:

Ett *halfmånsformigt verktyg* (såg) af grå *flinta*.

Cederstr. saml. 2400.

188. Vid *Lurs kyrka* är dessutom funnen:

En bit af en *dolk* eller *spjutspets* af *flinta*.

Cederstr. saml. 2380.

189. Vid *Lurshagen* har man på olika ställen funnit:

a) En *flintspån*.

b) En *stenyxa* med skafthål. "Fnnen i jorden".

Båda i Cederstr. saml., 2094 och 2854.

190. Vid *Lursång* är funnen:

En *stenyxa* med skafthål; baktill är ett stycke afslaget.

Cederstr. saml. 2504.

191. Vid *Ryre Ödegård* har man funnit:

Öfre delen af en stor, bred *rätmejsel* af *flinta* med tydliga smalsidor, slipad.

Cederstr. saml. 2085.

192. Vid *Silverbo* har man funnit i jorden:

En *flintspån*.

Cederstr. saml. 1089.

193. Vid *Skågedalen* har man funnit i jorden:

En *spjutspets* af grå *flinta*.

Cederstr. saml. 3134.

194. Vid **Skälleröd** har man funnit i jorden:

En *yxa* utan hål eller bred *rätmejsel* af *grönsten*.

Cederstr. saml. 2693.

195. Å **Torbals** egor hittades år 1869 i odlad jord:

En *spiralring* af en trind *guldten*, lagd i nära fyra *hvarf*; afbildad fig. 90 i naturlig storlek. Ena ändan oskadad, afsmalande; den andra afhuggen. Ringens inre diameter 0,55 tum; tenens tjocklek nära en linie. Vigt 4 ort 75 korn; guldhalt 85,5 procent.

Statens Hist. Museum 4058.

Sådana spiralringar tillhöra järnåldern och sannolikt midten af denna period. Se "Sv. forns." fig. 456.

Fig. 90. *Spiralring af guld. Torbal i Lurs s:n. 1/1.*

196. Vid **Torbäl** äro dessutom, ehuru icke tillsammans, funna:

a) Två *flintspån*.

Båda i Cederstr. saml. 3042.

b) En *stenyxa* med skafthål. "Funnen vid nyodling".

Cederstr. saml. 2975.

c) En *stenyxa* med skafthål, väl slipad. Längd 8,5 tum.

Cederstr. saml. 3087.

d) En *slipsten* af grå sandsten, fyrsidig; de båda breda sidorna *concava*, de smala *convexa*. Bredast vid ena ändan (4 tum); bredden vid midten 2,2 tum. Längd 8,5 tum. Största tjockleken, vid bredaste ändan, 1,7 tum.

Cederstr. saml. 2550.

e) En *brynsten*, troligen nyare.

Cederstr. saml. 2551.

f) En *brynsten* eller nedre delen af en tunn, bred, fyrsidig *yxa* af grå sten.

Cederstr. saml. 2552.

197. Vid **Tvetane** har man hittat i jorden, möjligen tillsammans:

a) En *spjutspets* af brun *flinta*; å båda sidorna synas spår af slipning.

- b) En *spjutspets* af mörk *flinta*.

Båda i Cederstr. saml., 3119 och 3120.

198. Vid *Tågeröd* har man, troligen icke på samma ställe, hittat:

- a) En nästan trind *yxa* af *grönsten*, med plano-convex egg.

- b) Hälften af en *stenyxa* med skafthål; vanlig form.

- c) Eggen af en *stenyxa* som haft skafthål; vanlig form.

Alla i Cederstr. saml., 2224, 2099 och 2098.

199. Vid *Varebacka* äro funna, troligen på olika ställen:

- a) En kullrigt tvåsidig, nästan halfrind *yxa* af "röd *granit*", utan skafthål.

- b) Ett stycke af en *stenyxa* med skafthål.

Båda i Cederstr. saml., 3009 och 3011.

200. Vid *Välle* äro vid olika tillfällen funna:

- a) En *flintdolk* med fyrkantigt utpringladt fäste; spetsen af slagen.

Cederstr. saml. 3051.

- b) Tre *halfmånformiga flintverktyg* (sågar).

Alla i Cederstr. saml., 3037, 3038 och 3085.

- c) En *yxa* af *grönsten*, lik fig. 4 å sid. 15 här ofvan, med rännformig fördjupning för skftet rundt omkring, något ofvan midten; plana smalsidor och stor fyrsidig bane.

Cederstr. saml. 2386.

201. Vid *Åby* är funnen:

- En bred *rätmejsel* af *flinta*, med tydliga smalsidor, slipad; afslagen upptill.

Cederstr. saml. 2376.

202. Vid *Änneröd* är funnen:

- En bred *rätmejsel* af ljus *flinta*, med tydliga smalsidor; alldeles oslipad.

Cederstr. saml. 2656.

203. Vid *Ön* är funnet:

- Ett stycke af en *stenyxa* med skafthål.

Cederstr. saml. 3026.

204. Vid *Östby* äro funna:

- a) Ett stycke af en trind *yxa* af *grönsten*, utan skafthål.

- b) Ett stycke af en kullrigt tvåsidig *stenyxa*, utan skafthål, grof, delvis slipad. "Funnet i jorden".

Båda i Cederstr. saml., 836 och 1091.

Bidr. till Göt. o. Boh. läns historia. 3 och 4.

S. Tanums socken.

205. I Tanums socken äro på olika, icke närmare angifna ställen funna:

a) En *spjutspets* af ljusgrå *flinta*, med kullrigt tvåsidig tånge; afbildad fig. 91 i hälften af verkliga storleken. Längd 4,25 tum; bladets största bredd 1,15 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 101

b) En *spjutspets* af mörkgrå *flinta*; bredt lancettformig (lik fig. 86 här oöfvan, men trubbigare i båda ändarne). Längd 4,5 tum; största bredd 1,4 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 115.

c) En *spjutspets* af *flinta*. Längd 4,4 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 108.

Fig. 91. *Spjutspets af flinta. Tanums s:n. 1/2.*

d) En "*flintpil*".

Skänkt år 1868 till Uddevalla Museum af hr E. Eneborn på Hede.

e) En *stenyx*, afslagen i det ursprungliga skafthålet; ett nytt hål, som är litet och sitter snedt, är färdigborradt. Längd nu 3,75 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 283.

f) Två *stenyxor*.

Skänkta af herr E. Eneborn på Hede till Uddevalla Museum, den ena år 1863 och den andra år 1868.

g) "En stor och vacker *stenyx*".

Skänkt af Olaus Svensson till Uddevalla Museum år 1863.

h) Fem sländtrissor af täljsten.

Alla skänkta år 1875 af herr kontraktsprosten T. D. Hellberg till Statens Hist. Museum (N:o 5615).

Se dessutom fynd N:o 171.

206. Å egorna till Lilla Anrås hittades för 20—30 år sedan:

En bred rätmejsel af flinta, med plana smalsidor och fyrsidig bane. Ytan vitgrå. Bredsidorna slipade; smalsidorna oslipade. Längd 3,85 tum; bredd vid eggen 1,9 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

207. I en till Lilla Anrås hörande torfmosse hittades för några år sedan:

En *stenyxa* med skafthål, väl slipad, med tydlig kant längs midten af den främre sidan. Längd 4 tum; eggens bredd 1,55 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

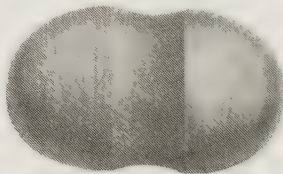

Fig. 92. Sänkesten. Stora Anrås i Tanums s:n. $\frac{1}{2}$.

208. Å Lilla Anrås' utmark hittades för några år sedan, ofvan jord:

En *yxa* utan skafthål eller bred rätmejsel af grönsten, med plana smalsidor. Längd 4,8 tum; största bredd 1,9 tum och tjocklek 1,2 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

209. Å Stora Anrås' utmark har man, troligen på olika ställen, funnit:

a) En groft tillhuggen *stenyxa* med påbörjad skafthål, i hvars midt en tapp qvaresitter.

Kapten J. A. Lagergrens samling i Halmstad.

b) En "sänkesten" med inknackad fördjupning rundt omkring midten; afbildad fig. 92 i hälften af verkliga storleken. I båda

ändar synas märken af slag, möjligen tillkomna i senare tid. Längd 3 tum; största bredd 1, a tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

Se fynd N:o 232.

210. På en till **Arendal** hörande ljunghed ligga, å ömse sidor om den mellan Håkeby och Tanums kyrka gående stora landsvägen, flere låga, runda *stenrösen*, hvilka nu föga höja sig öfver den omgifvande ljungen¹.

Ett af dessa stenrösen, som ligger nära och öster om landsvägen, undersöktes af mig i september 1872. Dess diameter är 44 fot och höjd 3 å 4 fot. Spår af någon stenkista kunde icke upptäckas, ehuru röset utan tvifvel icke varit öppnadt förut. Bott-

Fig. 93. *Spjutspets af flinta. Arendal i Tanums em. 1/1.*

nen var på en yta af flere kvadratalnar betäckt med *brända ben* och smärre spridda bitar af *kol* och af ett groft *lerkärl*; derunder fanns ett lag stenar. Vid ena kanten af benlagret och nära några lerkärlsbitar låg en liten *spjutspets* af *flinta*, samt ett par smärre *flintskärsvor*, af hvilka den ena varit utsatt för eld. Några andra fornsaker hittades icke. Röset återställdes i sitt ursprungliga skick.

¹ En del af detta fynd omtalas i "Sveriges forntid", texten sid. 145, såsom anträffadt vid Håkeby, emedan rösena ligga nära Håkeby, ehuru på Arendals egor.

Spjutspetsen, afbildad fig. 93 i naturlig storlek, är svartgrå, 2,2 tum lång och 0,75 tum bred vid den något inböjda basen, samt jemförelsevis tjock.

Bitarne af lerkärllet äro små, tjocka, utan sirater; massan grof, med inblandade qvartskorn. Kärlet har varit illa brändt och liknat dem som pläga hittas i grafvar från den yngre brons-åldern, hvarvid dock bör anmärkas, att dylika simpla lerkärl varit i bruk både under äldre och senare tid.

Emedan jag omedelbart efter undersökningen af detta röse måste resa från trakten för att på utsatt tid i en annan del af landet företaga ett forskningsarbete som ej kunde uppskjutas, nödgades jag till ett kommande år spara öppnandet af de andra

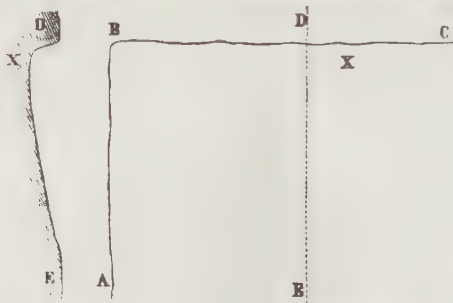

Fig. 94. Del af berget hvarpå röset N:o 4 vid Arendal hvilade;
med profil efter linien DE.

på samma ställe liggande rösen. Ett tillfälle dertill yppades sommaren 1875, då jag en kort tid åter vistades i Tanum. Tre rösen undersöktes då; ett liggande helt nära det nyss beskrifna och två belägna nära hvarandra på andra sidan landsvägen.

Röset 2. Det förstnämnda, som ligger så nära vägen att denna afskurit en del af röset, hade en diameter af 40 fot och var 4 fot högt. Ej heller här fanns någon stenkista. På rösets botten, mellan och på de understa stenarne samt i den sand och sandblandade mylla, hvarpå dessa hvilade, anträffades bitar af *brända ben* och af *lerkärl*. Det tunna benlagret, som låg något nordost om högens medelpunkt, höll omkring 6 fot i längd och 3 fot i bredd. Benbitarne, hvilka liksom de i röset N:o 1 nedlagda torde hafva blifvit rensköjlda sedan de uppsamlades efter likets förbränning, lågo ej bland kol och kolblandad fet jord, såsom i jernålderns grafvar är vanligt; endast några spridda kol-

bitar funnos. I sanden under stenarne lågo spridda många större och smärre *flintstycken* och *flintskärfvor*, bland hvilka dock inga voro till särskildt bruk bearbetade. De voro af den vid Tannam (se N:o 316 här nedan) vanliga grå, ogenomskinliga flintan.

Röset 3. I det ena af de vester om landsvägen öppnade rösen anträffades hvarken kol eller ben; endast ett groft tillslaget *flintstycke* utan bestämd form. Rösets diameter var 35 fot; dess höjd endast 2—3 fot.

Fig. 95. Spjutspets af flinta. Arendal i Tanums s:n. $\frac{2}{3}$.

Röset 4. Det andra på nämnda sida om vägen liggande röset, af 40—42 fots diameter, visade sig hafva ett ganska ovanligt innehåll. Det var af samma höjd som N:o 3 och låg på en berghäll, hvilken dock ej var jemn, utan bildade en afsats (se

fig. 94) med branta väggar (*AB* och *BC*), som stodo i rät vinkel mot hvarandra och mot hvilkas nedre kant den af denna vinkel omslutna delen af hällen sluttade. Väggens höjd var vid hörnet 1,3 fot. I detta hörn träffades ett omkring 2,5 fot långt och 2 fot bredt lager af *ostronskal*, samt några deribland liggande skal af ätbara musslor och snäckor (*Mytilus edulis* och *Littorina littorea*). Nära detta lager (vid *X*), 6 fot från hörnet, träffades vid den här 1 fot höga väggens nedre kant en *spjutspets* af flinta. I röset hittades dessutom flere *flintskärffvor*, smärre bitar af grofva *lerkärl* samt små obestämbara stycken af obrända ben; några brända ben kunde deremot ej upptäckas.

Spjutspetsen, afbildad fig. 95 i två tredjedelar af verkliga storleken, är ganska väl slagen och synes vara oskadad. Längd 5,75 tum; största bredd 1,3 tum.

De i detta röse, äfvensom i det under N:o 2 beskrifna, funna bitarne af lerkärl likna dem som anträffades i röset N:o 1.

Det i röset 1 funna förvaras i Statens Hist. Museum under N:o 5155 och det i rösen 2—4 i samma Museum under N:o 5661.

Dessa fynd äro i flere hänseenden märkliga.

För bestämmande af frågan om den tid dessa stenrösen tillhöra hafva vi att erinra oss, dels att man i dem funnit två spjutspetsar af flinta, dels att två af dessa rösen visat sig betäcka grafvar innehållande brända ben. Då ringaste anledning ej finnes, att förklara de båda spjutspetsarne vara tillfälligtvis nedkomna i rösen eller hörande till annan tid, hafva vi häruti en, om än icke i sig sjelf fullt afgörande upplysning om tiden. Sådana vapen begagnades nämligen väl i synnerhet under stenåldern, men många fynd bevisa, att flintan användes till spjut- och pilspetsar äfven efter den tid, då metallernas bruk blifvit känt, således efter bronsålderns början¹. Att rösen vid Arendal höra till den senare perioden, synes mig vara klart deraf, att man i dem funnit grafvar med brända ben. Otaliga fynd vitna nämligen derom, att i Norden, liksom i andra länder, likbränningen varit vanlig under bronsåldern, eller rättare under en stor del af detta tidskifte; hvaremot man aldrig vid undersökning af sådana grafvar, som med vissbet kunna hänföras till stenåldern, har funnit något skäl för det antagandet, att likbränning redan före sistnämnda periods slut vunnit insteg i Norden. Men då torde man ej heller

¹ "Sveriges forntid", texten, första häftet, sid. 158. Se äfven fynd N:o 280 här nedan.

— åtminstone icke på grund af de sakförhållanden, hvilka nu äro kända, — hafva rätt att hänföra till stenåldern en graf, som innehåller brända ben, endast derföre, att jemte dessa ben ej hittats andra fornsaker än ett vapen af sten. Man har så mycket mindre rätt att göra detta, som det naturligtvis berodde på, snart sagdt, en tillfällighet, om under bronsåldern något föremål af brons kom att läggas i grafven hos den döde. Att icke alla grafvar från denna tid innehålla något af brons, är lika naturligt i sig sjelft, som det af mångfaldiga fynd är bevisadt. I många grafvar från nämnda period har man icke funnit något annat än lemmingarna af de döde; i andra lågo bredvid benen ett eller flere föremål af brons, under det att några grafvar inneslutit både brons saker och stenvapen. Ingen tvekar att till bronsåldern hänföra en graf af sistnämnda slag; men om de efterlevande, i stället för att låta de dyrbara brons sakerna följa den afidne i grafven, hade ansett, att dessa kunde göra dem sjelfva större nytta, så hade vi icke funnit någon brons i denna graf, men det hade dock varit ett stort misstag af oss att hänföra fornminnet till annan tid än bronsåldern. Då således den omständigheten, att en graf ej innehåller något föremål af brons eller att den endast innehåller ett vapen af sten, icke i och för sig utgör något hinder för att grafven kan tillhöra bronsåldern; och då man ej har anledning att antaga likbränning under stenåldern men väl under bronsåldern, tvekar jag ej att till sistnämnda period hänföra rösen vid Arendal.

Man skulle möjligen kunna ännu något närmare bestämma deras ålder. Emedan likbränningen egentligen först under bronsålderns senare del synes hafva blifvit allmän i Sverige, om än spår deraf äfven från bronsålderns första tid möjligen skulle kunna uppvisas, så torde det vara sannolikare att rösen vid Arendal tillhöra bronsålderns senare än dess förra del.

Äfven under jernåldern var visserligen likbränning vanlig och man känner från Sverige flere till den äldre jernåldern hörande stenrösen liknande dem vid Arendal och, såsom de, betäckande en samling brända ben, hvilka ej ligga i någon stenkista (se fynd N:o 238); men emedan man icke har någon anledning antaga, att spjutspetsar af flinta då ännu voro i bruk, finnes ingen sannolikhet för att rösen vid Arendal äro yngre än jernålderns början.

De enda utom spjutspetsarne der anträffade saker, som kunde gifva upplysning om tiden, äro de bitar af lerkärl, som lågo i rösen N:is 1, 2 och 4. De äro alla hvarandra lika, men lemna knapt någon ledning vid besvarandet af frågan om rösenas ålder,

emedan sådana enkla kärl, af grof massa och illa brända, begagnats under mycket lång tid; då dylika voro allmänna under den senare delen af bronsåldern, torde emellertid äfven dessa bitar tala för den åsigten, som här framställts, eller att rösenä tillhöra sistnämnda period.

För att styrka mitt påstående, att man annorstädes vid flere tillfällen anträffat vapen af sten dels endast tillsammans med brända ben, dels tillsammans med brända ben och bronssaker, kunna följande fynd anföras:

1. Å Fuglie bys egor i socknen af samma namn, Skytts härad, Skåne, har man vid en större sten funnit ett temligen tjockt lager af brända ben och aska, hvori två utmärkt vackra flintdolkar lågo. (Enligt N. G. Bruzelii beskrifning på fornlemningar inom Skytts härad, sid. 15; handskrift i Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens arkiv.)

2. Vid Tommarps by i Tommarps socken af nyssnämnda härad har i en större hög en lerurna anträffats, i hvilken lågo brända ben, en spjutspets af flinta och ett halfmånformigt flintverktyg. (Enligt nyss anförda beskrifning, sid. 24.)

3. Vid Hvidegård, ej långt från Köbenhavn, fann man år 1845 i en grafhög en stenkista af full manslängd, som inneslöt brända ben, en spjutspets af flinta, ett svärd och två knifvar m. m. af brons; de båda knifvarne voro inlindade i läder och spjutspetsen insydd i ett tarmstycke. ("Annaler for nord. Oldkyndighed" 1848, sid. 336.)

4. Nära Hjörning i Jylland hittades år 1846 brända meniskoben uti en hög, samt vid benen två yxor eller mejslar af sten samt åtskilliga perlor m. m. af bernsten. (Enligt dansk "Antiqvarisk Tidsskrift" 1846—1848, sid. 18. Det heter der om detta och följande fynd, att de båda måste hänföras till bronsåldern.)

5. Nära Arhus i Jylland hittades för många år sedan en spjutspets af flinta, liggande i en lerurna med brända ben. (Dansk "Antiqvarisk Tidsskrift", 1846—1848, sid. 18.)

6. Vid Gjötrup i Alborgs amt har man i en liten stenkista funnit ett lerkärl innehållande brända ben och bitar af två bronsknifvar; öfver kärlets mynning låg en flintdolk med kort fyrkantigt fäste. (Kjöbenhavns Museum 11659—11662.)

7. Vid Rammedige i Ringkjøbings amt, Jylland, träffades i en grafhög, på en fots djup, vid en flat sten: brända ben jemte fem små bladformade pilspetsar, bitar af en spjutspets och en spån, alla af flinta samt mycket starkt brända; ingen lerurna.

(Dansk "Antiquarisk Tidskrift" 1861, sid. 11, och "Arbøger for nordisk Oldkyndighed" 1868, sid. 101.)

Härvid har jag naturligtvis ej tagit de fall i betraktande, då man, såsom vid Kinna-Sanden i Vestergötland, i en ursprungligen till stenåldern hörande graf funnit lerkärl med brända ben och brons saker nedsatta i en senare tid. ("Vitterh. Akad:s Månadsblad" 1877, sid. 412.)

De i röset 4 funna skaln af musslor och snäckor förtjena särskild uppmärksamhet. Troligen äro de lemningar efter en begravningsmåltid och bilda en liten "kökkenmödding", ehuru deras massa är ojemförligt mycket mindre än de väldiga danska "kökkenmöddingarne" från stenåldern. Att sådana afskrädeshögar, stora eller små, ej alla tillhöra den äldsta tiden, är klart, och dylika lemningar äro nu kända i Norden icke blott från stenålderns äldre del, utan äfven från många senare perioder, ända till den historiska tiden.

Också i eller vid andra grafvar, både äldre och yngre än steuålderns slut, har man funnit djurben², och i en stenåldersgraf vid Torscke nära Kristianstad i Skåne, hvilken för några år sedan undersöktes af doktor H. Hildebrand, träffades icke blott djurben utan ock en mängd skal af ätliga musslor ("Antiquarisk tidskrift för Sverige" 3, sid. 25).

Det är visserligen sannolikast, att alla de fyra rösena vid Arendal äro ungefär samtida, emedan de ligga belt nära hvarandra och tillsammans med några andra, ännu ej undersökta, dylika rösen bilda en grupp. Emellertid är det möjligt, att rösena 1 och 2, hvilka ligga tätt intill hvarandra och båda innehållit brända ben, skulle kunna tillhöra en något annan tid än rösena 3 och 4, i hvilka några brända ben ej funnits. Den fullständiga frånvaron af ben i N:o 3 och de små obrända men obestämbara benbitar, som upptogos ur N:o 4, göra det möjligt, att dessa två rösen innehållit obrända lik, hvilka helt och hållet förmultnat, emedan luften haft lätt tillträde till dem genom stenarne och den obetydliga jordbetyckningen.

211. På en till Arendal hörande åker hittades våren 1876 under plöjning:

Ett halfrundformigt flintverktyg (såg), bredt, kort; närmast

¹ "Sveriges forntid", texten, 1:a häftet, sid. 38.

² Anf. arbete, sid. 102.

likt fig. 127 här nedan. Eggen rät, utan tydliga sagtänder. Längd 3,85 tum; bredd 1,5 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

212. Vid Backa äro, troligen icke på samma ställe, bittade:

- a) En *spjutspets* af *flinta*.
- b) Ett *halfmånformigt flintverktyg* (såg) "Funnet i jorden".
- c) En bit af ett mycket stort dylikt *flintverktyg*.

Alla i Cederstr. saml., 2251, 2253 och 2252.

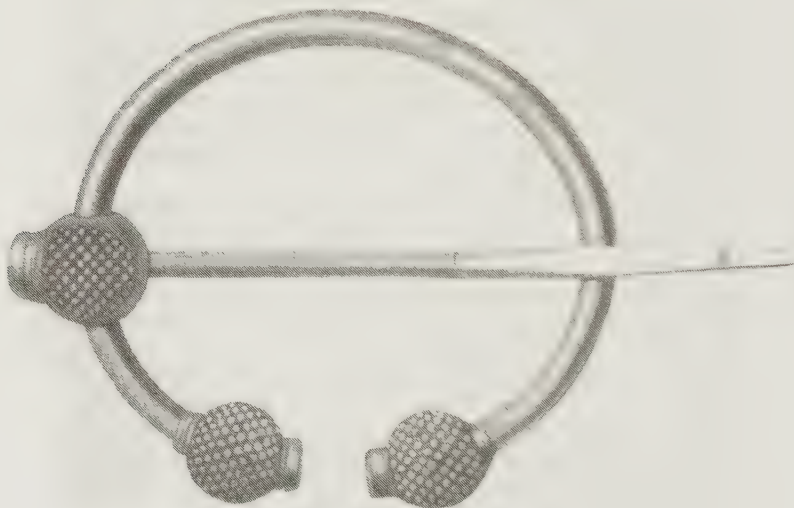

Fig. 96. Ringspänne af silver. Björnsås i Tanums s.m. $\frac{2}{3}$.

213. Å Björnereds egor har man hittat:

Ett *bryne*, begagnadt på fem sidor; ändarne afrundade. Färgen grönaktig. Längd 4 tum; bredd 2,3 tum.

Skänkt år 1876 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 5695).

214. Björnsås. Torparen Andreas Jakobsson hittade år 1835 vid gräfnig i jorden på sitt torp under skattehemmanet Björnsås:

Ett *ringspänne* af *silver*, afbildadt fig. 96 i två tredjedelar af verkliga storleken. Ringen bredt oval, af en trind, slät, 3 linier tjock ten, som slutar i nästan klotrunda knoppar, hvilkas öfre

del (något mindre än halfva ytan) är prydd med tätt sittande upphöjda punkter, bildande sneda parallela linier. Knopparne, för öfrigt släta, äro gjutna för sig och påträdde ringens ändar. Nålens öfre ända bildas af en dylik rund, på översidan likaledes knottrig knopp, hvilken såsom på andra spännen af samma slag är genomborrad och kan efter behag skjutas fram och tillbaka på ringen. Uptill trind, blir nålen sedan bredare, tunnare och fyrkantig. Den är nu afbruten och de yttersta 4 linierna tillsatta å teckningen; möjligen har den varit längre. Ringens inre diameter 3,8—3,2 tum. Nuvarande vikt 98 ort 56,5 korn.

Statens Hist. Museum 696.

Ehuru ringspännen från hednatidens sista århundraden i Sverige, i synnerhet på Gotland, ofta anträffats, känner man från hela landet endast några få sådana spännen af samma form som det här afbildade, det vill säga med en klotrund, eller nästan klotrund, knopp vid vardera ändan af den trinda ringen och med en dylik knopp vid nålens början.

I Statens Hist. Museum förvaras utom det från Björnås endast fyra sådana ringspännen och en liten bit af ett femte, alla af silfver; å alla äro knopparne särskildt gjorda och sedan trädde på ringarnes och nålarnes ändar.

1—2. Två af dem påträffades år 1871 under rishemtning invid en större sten å Vårby egor i Huddinge socken, strax söder om Stockholm; på samma ställe lågo äfven ett stort rundt något kupigt spanne, 19 beslag till ett bälte, 14 hängsmycken, 42 perlor och 6 arabiska mynt (det yngsta pregladt år 938), allt af silfver och det mesta förgylt. Ringspännens knoppar äro på ena sidan tillplattade, belagda med guld och prydda med sirater af pålagda guldtrådar. Sjelfva ringarne äro af silfver och ej förgyllda. Inre diam. på den ena 3,95—3,45 och på den andra 3,40—3,15 tum. Af båda nålarne finnas endast knopparne kvar. (Statens Hist. Museum 4516. — Fyndet, som synes tillhöra slutet af hednatiden, är afbildadt och beskrifvet i det inom kort utkommande andra häftet af B. E. och H. Hildebrands "Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum"; ringspännena äro afbildade ser. VI, pl. 1.)

3. Ett tredje hittades år 1870 i en åker vid Råsta i Stora Mellösa socken, Nerike. Knopparne äro klotrunda och alldeles släta. Ringens inre diameter 4,85—4,5 tum; nålen afbruten, upptill trind. Vikt nu 80 ort; silfverbalt 91,5 proc. På samma ställe hittades senare på året två snodda halsringar af silfver. Inga mynt lågo bredvid smyckena. (Statens Hist. Museum 4355.)

4. Det fjerdte hittades år 1868 under gräfnig i en mindre å på Holmö egor, Ousby socken, Östra Göinge härad i Skåne, tillsammans med en armring, några bitar af ringar samt 8 mynt, allt af silfver. Af mynten voro 7 arabiska samanid-mynt, präglade under åren 895—934, samt ett bulghar-mynt från Suwar af år 949 (eller 950). Ringsöljan, som nu är hopbörd, har haft något större diameter än den från Björnås. Knopparne äro klotrunda, alldeles släta; nålen borta. (Statens Hist. Museum 3978.)

5. Ett litet silfverstycke, som tvifvelsutan varit den utanför knoppen sittande ändan af en sådan ringsölja som den från Holmö eller Råsta, hör till ett silfverfynd som år 1862 anträffades i ett stenröse på ön Ternö i Hellaryds socken, Blekinge. Fyndet bestod för öfrigt af en mängd större och smärre bitar¹ af ringar, tenar m. m., samt 6 arabiska mynt, präglade under åren 913—936, och ett tyskt mynt från ungefär samma tid. (Statens Hist. Museum 3004.)

Det torde förtjena särskildt anmärkas, att intet ringspänne af denna typ är känt från Gotland, oaktadt Statens Historiska Museum från denna ö eger mer än 230 hela och sönderbrutna ringspännen, af hvilka 40 äro af silfver. Från alla andra delar af Sverige förvaras endast 60 ringspännen i samma museum (15 af dem äro af silfver); och af detta jemförelsevis ringa antal böra, såsom vi sett, sex till samma grupp som fig. 96.

I Norge, — till hvilket land Bohuslän under den tid, då Björnåsspännet gjordes, måste räknas, — synas ringspännen af denna typ icke hafva varit ovanliga. Man känner nu 4 af silfver och mer än 12 af brons². Knopparne på dessa spännen äro dock ej alltid fullkomligt klotrunda, utan flere af dem hafva en plan sida³; de äro icke knotttriga såsom å det här afbildade, utan antingen släta eller prydda med sling-sirater.

¹ Bland bitarne fanns ett stycke af ett sådant firsidigt, med fligransirater prydt spännsmücke som de två till Odeshögfyndet hörande, af hvilka det ena kommer att afbildas i något af de sista numren af Vitt. Akad:s Månadsblad för 1877.

² Enligt benäget meddelande af professor Rygh och amanuensen Undset. Man lär äfven hafva funnit ett par spännen af denna form som hafva ring och nål af jern samt endast kulorna af brons.

³ Ett bronsspänne med sådana kulor är afbildadt i Lorange's katalog öfver "Samlingen af norske Oldsager i Bergens Museum", sid. 131; dess nål är mycket lång. Ett liknande bronsspänne, men med afbruten nål, funnet "i Norge", förvaras i Statens Hist. Museum i Stockholm (N:o 1428).

Ett af silfverspännena, likt fig. 411 i Worsaae's "Nordiske Oldsager", är funnet på bottnen af en grafhög vid Grøtmo i Beitstads prestegjeld, Nordre Thronhjems amt. (Videnskabernes Selskabs Oldsagssamling i Throndhjem; K. Rygbs katalog öfver denna samling, N:o 242, och Nicolaysen, "Norske Fornlevninger", sid. 661.)

Ett annat silfverspänne likt nyss anförda figur hittades 1862 vid Vullum i Strindens prestegjeld, Søndre Thronhjems amt, tillsammans med 4 armringar af guld och 6 halsringar af silfver. (Spännet förvaras i Kristiania Universitets Museum, N:o 2928; Nicolaysen, "Norske Fornlevninger", sid. 594.)

Det tredje silfverspännet är funnet i Etne prestegjeld, Søndre Bergenhus amt, tillsammans med en snodd halsring, en armring m. m. af silfver (Kristiania Universitets Museum 2283—2286; Nicolaysen, "Norske Fornlevninger", sid. 361). Detta spänne, af 5,3 svenska tum's diameter, har äfven samma form som fig. 411 i Worsaae's "Nordiske Oldsager".

Det fjerde silfverspännet är funnet ensamt på Jæderen, i trakten af Stavanger, och förvaras nu i Bergens Museum (N:o 3046). Ringens inre diameter är 5,3 tum; knopparne äro särskildt gjutna kulor med cylindrerlika utsprång åt hvar sida, hvilka äro trädde på ringen. ("Årsberetning for 1875 af Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring", sid. 51.)

Från Danmark känner man två stora silfverspännena af nu i fråga varande grupp, samt en bit af ett dylikt.

Det ena spännet, afbildadt fig. 411 i Worsaae's "Nordiske Oldsager", har alldeles släta knoppar; nålen är borta. Det är funnet vid plöjning nära Rømersdal på Bornholm tillsammans med flere större och smärre ringar samt några kufiska (arabiska) mynt, allt af silfver; i en af ringarne hänger ett silfverkors. Förvaras i Museet for nordiske Oldsager i Köbenhavn; fyndet är beskrifvet af Boye i hans sid. 347 anförda "Fortegnelse", N:is 759 och 389.

Det andra är ett stort och präktigt spänne, inlagdt med guld och niello; kulorna, som på framsidan äro plana, prydas af vackra slingor. Den ovala ringens inre diameter är 3,2—3,7 tum och nålens längd ej mindre än 10,6 tum. Detta praktstycke hittades nära Odensee på Fyen, förvaras nu i Museet for nordiske Oldsager i Köbenhavn, samt är afbildadt i Worsaae's "Nordiske Oldsager" fig. 410, och i Boyes anförda arbete, sid. 123.

Ena ändstycket till ett dylikt spänne är jemte en mängd smycken, mynt m. m. af silfver funnet vid Vålse på Falster¹; de

¹ Enligt benäget meddelande af herr Sophus Müller.

nyngsta mynten äro präglade i slutet af 900-talet. Fyndet är beskrifvet i "Annaler för nord. Oldkynd." 1842—1843, sid. 22 o. följ.

Liksom ringspännan af denna typ äro okända från Gotland, synas de äfven nästan helt och hållet saknas i de på ringspännan af andra former synnerligen rika länderna öster om Östersjön. Från dessa trakter, hvilkas betydande fornsakssamlingar jag nyligen haft tillfälle att studera, känner jag nämligen endast ett enda ringspänne af nu i fråga varande form¹. Det är funnet vid Wilkomirz, nordvest om Wilna i Lithauen och förvaras nu i Wilna Museum. Spännet; af silfverbeklädd brons, har trind ring och en rund guldplåt inlagd på den plana framsidan af hvarje knopp; nålen saknas.

På grund af det vi för närvarande känna om denna typs förekomst synes det vara sannolikast, att den är inhemsk i Skandinavien; att åtminstone några af dessa ringspännan äro förfärdigade i Norden torde för öfrigt visas af de på dem förekommande siraterna. Det i norra Lithauen funna spännet bör då betraktas såsom dithördt af någon bland de många nordbor, hvilka under vikingatiden besökt länderna öster om Östersjön, bosatt sig der och der efterlemnade talrika minnen.

Under sådana förhållanden är det synnerligen anmärkningsvärdt, att man funnit flere ringspännan af samma typ i en annan del af Europa, som nordbor under samma tid likaledes i stora skaror besökte, nämligen på de Britiska öarna.

Det märkligaste hithörande fyndet gjordes nära stranden af Skaill-viken i Sandwicks socken på den största af Orknöarna, hvilka på denna tid voro bebodda af nordbor. Man fann der 9 stora ringspännan, 14 snodda hals- och armringar, 23 andra armringar, en mängd bitar af spännan, ringar m. m., samt 3 anglosachsiska och 10 arabiska mynt, allt af silfver och vägande ej mindre än 17 svenska \mathfrak{a} . Det yngsta myntet är slaget i Bagdad år 945.

Ett af ringspännena, afbildadt å nästa sida fig. 97, har vid ringens ändar sådana på framsidan knotttriga knoppar som det från Björnäs; nålen är nära 11,5 svenska tum lång. Ett annat af de vid Skaill funna spännena har likaledes sådana knotttriga knoppar som fig. 96; två hafva klotrunda knoppar prydda med vackra slingsirater; ett har klotrunda, släta knoppar; ett saknar visserligen sådana knoppar vid ringens ändar, men har en dylik vid

¹ Jemför dock Hansen, "Die Sammlungen inländ. Alterthümer des Estländischen Provinzial-Museums" (i Reval), pl. 6 fig. 12 (ringen synes vara sluten, med endast en knopp; fyndorten okänd).

nålens början. De tre andra till fyndet hörande spännena hafva inga sådana knoppar¹.

Från Skotland lära inga andra ringspännan af samma typ vara kända; men i England och Irland äro några funna. Under plöjning på en åker vid Casterton i Westmoreland, nordvestra England, hittades år 1846 ett sådant ringspänne; och ett annat af ovanlig storlek uppräfdes år 1785 vid Newbiggin i Cumberland, nord-

Fig. 97. Ringspänne af silver. Skotland. Ungefär $\frac{1}{2}$.

vestligaste delen af England. Ringen å det senare har en diameter af 7 sv. tum och nålens längd är icke mindre än 18 tum.

Bland de flere i Irland funna ringspännena med runda knoppar är isynnerhet ett af silver anmärkningsvärdt, hvilket år 1868

¹ Fyndet är beskrifvet af Joseph Anderson i hans "Notes on relics of the viking period of the Northmen in Scotland", införda i "Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland", vol. X, s. 575—584.

hittades i grefskapet Limerick. Det var nedlagdt i en präktig silfverbägare jemte tre silfverspännan af en i de keltiska länderna vanlig form. Bägaren lär förskrifva sig från det 9:de eller 10:de århundradet. Den skotske fornforskaren Joseph Anderson, ur hvilkens här ofvan anförda afhandling jag hemtat dessa uppgifter, och hvilken liksom jag i spännena af samma slag som fig. 96 ser minnen af nordborne, tillägger: "Den betydande storleken af dessa ringspännan svarar till de gamla beskrifningarna på de smycken som irländska höfdingar fordom buro. Vi känna deremot intet spänne af inhemsk form som motsvarar beskrifningen på den store höfdingen Midirs spännsmycke, hvilket, då han fäste det på sitt bröst, räckte från den ena skuldran till den andra, eller någon med så lång nål, att den kunde äsyftas på det ställe i de brehonska (gamla irländska) lagarne, der man sörjde för säkerheten i en tät folk-

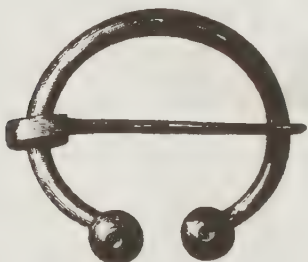

Fig. 98 a. Ringspänne af brons.¹
Gotland. $\frac{2}{3}$.

Fig. 98 b. En ändan af spännet
fig. 98 a, sedd från sidan. $\frac{1}{3}$.

samling genom det stadgande, att "män äro saklösa för nålar på deras skuldror eller bröst, förutsatt att dessa ej sticka fram allt för långt, i hvilket fall målet skall af dömas efter kriminallagen".

De här ofvan omtalade fynden från Skandinavien och de britiska öarne göra det otvifvelaktigt, att ringspännan af samma typ som fig. 96 och 97 tillhöra det tionde århundradet, och sannolikt egentligen dettas senare hälft.

Man torde kunna med skäl antaga, att denna i Norden inhemska typ — stora ringspännan med trind slät ring och runda knoppar — är här utvecklad ur en mycket liknande, som är all-

¹ Funnet, jemte ett annat ringspänne och en jernyxa (lik fig. 484 i "Sv. forns."), bland människoben i ett stenröse uti en till Seigs i Helvigs socken hörande åker. (Statens Hist. Museum 5685.)

Bidr. till Göt. o. Boh. läns historia. 3 och 4.

män i vestra Ryssland och äfven förekommer i östra delen af Skandinavien (fig. 98). Skilnaden är hufvudsakligen endast, att dessa spånnen, hvilka äro af brons och betydligt mindre än originalen till fig. 96 och 97, hafva ändarne uppböjda i nästan rät vinkel, samt att nålen ej baktill slutar i en sådan rund knopp som de vid ringens ändar. Ringen är, liksom å typen fig. 96 och 97, trind.

215. A **Buare** egor hittades för några år sedan, i ett sandtag vid landsvägen mellan Skalleröd och Hede:

En liten *flintyxa* med plana smalsidor; slipad vid eggen. Å ena breddsidan finnes en större fördjupning uppkommen derigenom att ett stycke blifvit urslaget, troligen vid yxans tillknackning. Längd 5,5 tum; bredd vid eggen 1,5 tum.

Statens Hist. Museum 4866.

216. I en till **Buar** hörande mosse är hittad:

En upptill snedt afslagen *rätmejsel* af grå *flinta*, med tydliga, oslipade smalsidor. Breddsidorna väl slipade. Längd nu 4,15 tum; bredd vid eggen 1,9 tum.

Statens Hist. Museum 5558: 8.

217. Vid **Buar** har man äfven, på olika ställen, funnit:

a) En bred *rätmejsel* af brungul *flinta*, med tydliga smalsidor och slipad; skadad. "Funnen i jorden".

Cederstr. saml. 2703.

b) En *mejsel* af *grönsten*, upptill afslagen i äldre tid; afsmalnar uppåt och mot eggen. Smalsidorna kullriga. Ytan ljusgrå. Längd nu 4,7 tum; största bredd 1,9 tum.

Statens Hist. Museum 5558: 7.

218. Nära **Eigde** hittades i augusti 1869 å Tanums Stora Hamnelag en större öppen *guldring* af mjölnaren Johan Hanssons i Bro son Anders Vilhelm. "Å stället, der ringen hittades, hade föregående året skett torftägt, hvarigenom ringen, som var fastväxt i gamla ene- och ljungrötter, blifvit synlig".

Ringen, af blekt, mycket silfverblandadt guld, är afbildad fig. 99 i två tredjedelar af verkliga storleken. Den har varit åttkantig, men den mycket nötta utsidans kanter äro nu otydliga; insidan knapt något nött. Inre diameter 3—2,8 tum; största tjockleken (vid ändarne) 0,2 tum. Vigt 18 ort 35 korn. Guldbalt 50,5 procent; silfverbalt 44 procent.

Statens Hist. Museum 4206.

Se fynd N:o 232.

219. Vid Ekehogen (hörande till Tannam), invid landsvägen, finnes en samling af "stora runda ättehögar. Uti en af dessa bitades 1816, uti en $3\frac{1}{2}$ alnar lång och 1 aln bred hällkista, en jernyxa, ett genomborradt blylod och en jernskena" (Holmberg, Bohusläns historia", 1:a uppl., 2 sid. 231; 2:a uppl., 2 sid. 68)¹.

Samma fynd beskrifves något utförligare i Liljegrens och Brunii "Nordiska fornlemningar", N:o VI, der det heter: "När år 1816 åboen på Tannams Pilegård ville utjemna en hög om 90 alnars omkrets, hvilken låg i åkern, fann han vid en gräfning af $1\frac{1}{4}$ aln en hällkista, $3\frac{1}{4}$ alnar lång samt 1 aln bred och djup, bestående af fyra flisformiga hällar. Ofvanpå denna hög (kista?) låg något åt ena sidan en $4\frac{1}{2}$ alnar lång och 1 aln bred lockhäll, som var till en del öfverhöjd af jord. För öfrigt syntes ingen hvarken inre eller yttre stensättning. Då grafven nogare undersöktes, råkades:

Fig. 99. Ring af silfverblandadt guld. Egde i Tanums s.m. $\frac{1}{2}$.

- a) En ännu någorlunda bibehållen jernyxa, 6 tum lång;
- b) En förrostad jernskena;
- c) Ett något vittradt blylod, i form af en afhuggen och genomborrad con, $1\frac{1}{4}$ tum långt; och
- d) Några alldeles af erg medtagna kopparringar."

¹ Holmberg tillägger: "Man har äfven vid gräfningar uti dem funnit hufvudskallar och obrända lik, men dessa äro säkert ditkomna år 1719, då, enligt en anteckning i kyrkoboken, hoptals af det från Norge retirerande krigsfolket här omkommo och blefvo, för bristande utrymme å kyrkogården, nednyllade utmed landsvägen".

Några lemningar af menniskoben omtalas icke såsom funna i kistan. Yxan, som jemte blylodet och sjelfva grafven äro afbildade å pl. VI i Liljegrens och Brunii anf. arbete, har stort skaftbål; och om jeruskenan säges, att den "lär hafva omgifvit en sköldkant".

Man känner ej, om de här funna sakerna ännu finnas i behåll.

220. Vid Fossum har man funnit i jorden:

En bred *rätmejsel* af hvit *flinta*, med tydliga smalsidor, slipad.

Cederstr. saml. 2707.

221. På en åker å Sör-Fossums egor är funnen:

En *stenyxa* med skaftbål, bel; vanlig form. Längd 3,95 tum; bredd vid den sneda eggen 1,75 tum.

Skänkt år 1875 af hemmansegaren Hans Thoresson å Sör-Fossum till Statens Hist. Museum (N:o 5430).

222. Å Lilla Gerums egor hittades hösten 1872 under potatisupptagning:

Ett bredt *halfmånförmigt verktyg* (såg) af *flinta* med rak egg. Längd 4,1 tum; största bredd 1,45 tum.

Handlanden C. F. Lundbergs samling i Göteborg.

223. Å hemmanet Lilla Gerums mark, på en jemn plan strax ofvanom den slutning mot ett vattendrag, i hvilken en stor under namnet "Runobällen"¹ känd hållristning ses, ligga "i nära omedelbart sammanhang med" denna ristning "16 mindre *grafhögar*, hvilka vid undersökning visat sig innehålla *brända* lik. Uti den ena af dessa högar hittades för flere år tillbaka en med *aska* fylld *urna* af tjockt, smakfullt slipadt *glas*, ofvanpå hvilken låg en groft arbetad *guldring*." Då Holmberg, hvilken i sina "Skandinaviens hållristningar"² omtalar fyndet, tillägger att guldringen "infästes till kungliga samlingarne i Stockholm", måste detta emellertid bero på något misstag.

Glasbägaren eller urnan, såsom Holmberg kallar den, hade enligt honom ("Skandinaviens hållristningar", sid. 114) "till formen och äfven till slipningen samt glasets beskaffenhet stor likhet med en vid Hofs kyrka i Wiigs prestegäll i Norrige uppräfvad, och hvilken nu förvaras i Bergens Museum"; afbildad i "Urda", 2:a ban-

¹ Denna hållristning är afbildad i Holmbergs "Skandinaviens hållristningar", pl. 25 och 26, fig. 71; jfr. sid. 113.

² Sid. 113; derifrån af Brusewitz intaget i andra upplagan af Holmbergs "Bohusläns historia" 2:a delen, sid. 79.

dets 1:a häfte, pl. I fig. 13 (jfr sid. 10 och Lorange's "Samlinger af norske Oldsager i Bergens Museum", sid. 100). — Af den vid Lilla Gerum hittade glasbägaren finnes nu, så vidt man vet, endast ett stycke i behåll, hvilket är afbildadt fig. 100 i två tredjedelar af verkliga storleken. De breda långsegående, uppåt afspetsade siraterna äro mycket väl slipade; de andra åter betydligt sämre och utan tvifvel ej af samma band som de förstnämnda. Glaset är tjockt, hvitt och ännu klart genomskinligt.

Detta stycke förvaras nu i Statens Hist. Museum (N:o 1270: 509), som erhållit det med Holmbergs första samling år 1846. I förteckningen öfver denna samling säger Holmberg, att glaskärlet hittats "jemte en guldring och brända ben".

Fig. 100. Del af en glasbägare. Lilla Gerum i Tanums s:n. $\frac{2}{3}$.

I Sverige äro flere andra glaskärl funna, dels börande till den äldre jernåldern, dels till midten och slutet af denna period. De som år 1872 voro kända äro beskrifna i "Vitterh.-Akademiens Månadsblad" 1872, sid. 38 o. följ.; under de få år, som sedan dess förfutit, har dock ett ännu större antal kommit i dagen, så att man nu känner mer än 30 i Sverige funna mer eller mindre väl bevarade glaskärl från tiden före kristendomens allmänna antagande i vårt land.

Glasbägare af samma slag som den från Lilla Gerum tillhöra utan tvifvel den äldre delen af jernåldern, det vill säga något af

de första århundradena efter Kristi födelse, och äro införda till Norden från någon af det romerska kejsarrikets delar.

Äfven i Norge och Danmark är ett betydligt antal glaskärl från hednatiden anträffadt. De från Norge äro beskrifna af Lorange i "Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger for 1873"; de från Danmark af Engelhardt i "Arbøger for nordisk Oldkyn-dighed" 1871, sid. 445—449¹.

224. A en utmark till hemmanet *Gieleröd* fann man 1875, "omedelbart under en större sten, 1,5 fot djupt i jorden, *kol*, *brända ben*" och

En "*oval brynsten*" lik fig. 269 i "Sv. forns." (men utan metallband omkring). A hvardera sidan ses en snedt gående fåra. Den ena sidans längd 3,55 tum och bredd 1 tum; den andra sidan är mindre, endast 3,3 tum lång och 0,85 tum bred.

Handlanden C. F. Lundbergs samling i Göteborg. "Någon urna fanns ej".

Om användningen af dessa stenar se här ofvan sid. 339.

225. Mellan *Grebbestad* och *Hud* hittades för några år sedan i en stenhop:

En *stenyxa* med skafthål, hel; vanlig form. Två sidor äro väl slipade; de två andra mindre väl. Man ser spår af att hålet först varit påbörjadt ett par linier högre upp än det sedan borrades. Längd 7,35 tum.

Statens Hist. Museum 5023.

226. A *Greby Nordgårdens* egor hittades år 1873 af förre soldaten *Anders Gadd*, vid gräfning i en grusbacke:

En trind, i spiral hoprullad *guldten*, afbruten i den tjockare ändan, något afrundad i den andra ändan; spiraleus största yttre diameter nära 4 linier; hvarlvens antal nu 2. Tenens största tjocklek 1,2 linie. Vigt 1 ort 75 korn; guldhalt 87 procent.

Statens Hist. Museum 4979.

227. Vid *Greby* har man på det ställe "der bautastenarne stå", funnit:

a) En trekantig *pilspets* af *flinta*, hel, med kort tånge.

b) En dylik *pilspets* af *flinta*, hvars främre del är afbruten.

Båda i ingenjör *Brudins* samling på *Alafors*.

¹ En af de i Danmark funna glasbägarne skall, liksom den från *Lilla Gerum*, hafva varit "full med aska", då den upptogs ur "en liten sandhög" (Engelhardt, å anf. st., sid. 447, N:o 26).

228. Å Greby egor har man dessutom, på olika ställen, funnit:

a) Öfre delen af en bred *flintmejsel*, med tydliga smalsidor, föga slipad. Ytan nästan svart. Längd nu 2,4 tum; största bredd 1,2 tum. "Funnen på eller nära Greby egor".

Statens Hist. Museum 5023.

b) En ovanligt liten *dolk*, eller kanske snarare spjutspets, af nästan svart *flinta*, med kullrigt tvåsidig tångé, som baktill slutar i en bredare och tjockare knöl. Spetsen afbruten. Längd nu 2,1 tum; största bredd 6 linier.

Statens Hist. Museum 5023.

c) En *stenyxa* med skafthål; vanlig form. Eggen afslagen. Längd nu 5 tum.

Skänkt år 1873 af handlanden Torin Persson i Grebbestad till Statens Hist. Museum (N:o 5027).

d) Ett litet "*nålbryne*" af svart *skiffer*, likt fig. 4 i "Sv. forns."; med två hål från sidorna och ett uppfå. Slätt, utan ränder eller andra prydnader. Längd 1,6 tum. "Funnet på eller nära Greby egor".

Statens Hist. Museum 5023.

e) En af rost mycket skadad *jernyxa*; möjligen från den yngre jernåldern. Längd 6,5 tum.

Statens Hist. Museum 5023.

229. Greby. I nästa häfte kommer en särskild redogörelse att meddelas för den undersökning som år 1873 företogs å det stora med präktiga bantastenar prydda graffält från den äldre jernåldern, som ligger å Greby egor¹, samt för ett troligen till samma tid hörande, i närheten af detta graffält anträffadt fynd, som af kronolänsman J. A. Hansson blifvit skänkt till Statens Hist. Museum (N:o 5567). Redogörelsen härför fordrar nämligen så mycket utrymme att den icke, utan att skada öfversiktligheten, kunnat här införas.

230. Vid Gården har man funnit:

Två *sländtrissor* af *täljsten*.

Skänkta år 1877 af pastor P. I. Becu till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

231. Vid Hallind är funnen:

En bred *rätmejsel* af *flinta*, med tydliga smalsidor, slipad.

Cederstr. saml. 2245.

¹ Se "Vitterh. Akad:s Månadsblad" 1873, sid. 146—157.

232. Å *Stora Hammelaget* (en stor allmänning gemensam för flere byar) hittades för flere år sedan i en torfmosse kallad *Hudmyren*, troligen i den till byn *Stora Anrås* hörande delen af mossen:

En *spjutspets* af *flinta*, utan tånge, lancettformig. Ytan hvitgrå. Yttersta spetsen afslagen i forntiden. Längd nu 6,25 tum; största bredd 1,25 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

Se fynd N:is 209 och 218.

233. Vid *Hede* gästgifvaregård ligga å den kil, som bildas af de från *Tanums kyrka* till *Hede* och *Skälleröda* gästgifvaregårdar gående landsvägarne, flere *grafhögar*. De äro runda och sakna stensättningar kring foten; endast en är aflång, omkring 32 fot lång och 16 fot bred. Vid gräfvning i ett par af de runda hitta-

Fig. 101. *Halfmånformigt flintverktyg (såg)*. *Hoghem* i *Tanums s:n*. $\frac{1}{2}$.

des år 1873 *brända ben*, obetydliga bitar af *lerkärl* (vanlig grof massa), samt några förrostade *jernstycken*. En af högarne var uppkastad öfver en större jordfast sten, hvarigenom man med jernförelsevis ringa möda erhållit en temligen stor hög.

Se fynd N:o 294.

234. Vid *Hogen* (hörande till *Långe*, på *Tanums Näs*), är funnet:

Ett *halfmånformigt flintverktyg (såg)*, helt.

Cederstr. saml. 2261.

235. Vid *Hoghem* har man, möjligen på samma ställe, funnit:

a) Ett stort vackert *halfmånformigt flintverktyg (såg)*, afbildadt fig. 101 i hälften af verkliga storleken. Eggen nästan rät med tydliga regelbundna tänder. Ytan ljusgrå. Utmed eggen synes å båda sidor ett 3—5 linier bredt glänsande band, tydligen uppkommet genom verktygets nötning mot det föremål som bearbetats. Äfven utmed den andra, utåtböjda kanten ses här och der smärre glänsande fläckar som troligen bildats genom flintans

gnidning mot det träbandtag, i hvilket den varit fästad. Längd 6,95 tum; största bredd 1,5 tum.

b) Ett *halfmånformigt flintverktyg* med nästan rät egg, som haft tänder, hvilka dock nu ej äro så regelbundna som å a. Ytan ljusgrå. Både vid eggen och än mer utmed den utåtböjda kanten synas glänsande ställen, hvilka bland annat, i synnerhet å ena sidan, bilda en nästan oafbruten rand, som på ett afstånd af 3 linier följer utmed kanten och visar, att verktyget till motsvarande bredd varit instuckt i handtaget. Längd 5,6 tum; största bredd 1,2 tum.

c) Ett *halfmånformigt flintverktyg* med nästan rät egg, hvars tänder äro tydliga och ganska regelbundna. Ytan mörkgrå. Längd 4,95 tum; största bredd 1,35 tum.

Alla tre, hvilka fordom tillhört A. E. Holmbergs senare samling, förvaras nu i Statens Hist. Museum, N:o 2898.

236. Å Hoghems egor hittades år 1844:

En bred, illa slagen *spjutspets* af svart *flinta*. Längd 4 tum. Statens Hist. Museum 1270: 116.

237. Vid Hoghem har man äfven, på olika ställen, funnit:

a) En bred *rätmejsel* af *flinta*, med tydliga smalsidor, slipad. Tillhör pastor P. I. Been.

b) En *dolk* af *flinta*, med kort, jemnbredt, kullrigt tvåsidigt fäste och bredare blad. Längd 5,55 tum; bladets största bredd 1,4 tum.

Statens Hist. Museum 2898.

c) En smal, mycket tjock *spjutspets* af *flinta*; 6,9 tum lång. "Funnen i en gammal stengärdesgård".

Cederstr. saml. 2133.

d) Ett *halfmånformigt flintverktyg* (såg), helt.

Cederstr. saml. 2258.

e) En stor, 3,95 tum lång, nästan jemnbred *flintspån*, finknackad utmed ena långsidan. Största bredden 1,75 tum; tjocklek 0,4—0,3 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

f) Fem bitar af en *täljstensgryta*, som troligen varit lik fig. 72 här ofvan.

Statens Hist. Museum 1270: 463.

238. *Stora Hoghem*. Om ett här beläget stort stenröse läses i Liljegrens och Brunii "Nordiska fornlemningar", N:o V¹: "Bland de griftrör, som icke hafva något inre regelbundet byggnadssätt, är *Falkonrös* i *Stora Hoghems* utmark af *Tannus* socken, beläget på en så anseelig landthöjd, att man derigenom kan härifrån se öfver de omgifvande bergsryggarna flera miles utsträckning af *Kattegat*. Denna hög har 123 alnars omkrets och ungefär 9 alnars lodrät höjd, och tyckes icke hafva varit sammanvräkt af annat än större klappursten, ehuru väl dess ena sida är nu mera med

Fig. 102. Af brons. *Hoghem* i *Tannus* s:n.

Fig. 103. Ring af silfverblandadt guld.
Hoghem i *Tannus* s:n.

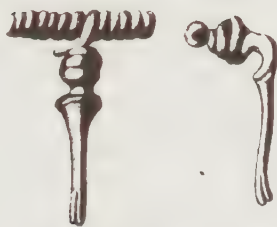

Fig. 104, 105. Två fibulor af brons.
Hoghem i *Tannus* s:n.

ull öfvervuxen. Då den år 1816 delade det öde, som de flesta af våra uråldriga minnesvårdar undergått genom åkerbrukets och vettgirighetens härjningar, funnos vid 8 alnars djup:"

¹ Fyndet omnämnes äfven i Holmbergs "Bohusl. historia", 1:a uppl. 2 sid. 231; 2:a uppl. 2 sid. 68. "Falkonröset" säges der hafva 125 alnars omkrets.

a) "en *ring* om $\frac{1}{2}$ lods vikt af en *guld-* och *silfverhaltig* sammansättning"; afbildad fig. 103.

b) "ett *handtag*, genomdraget med en skena, som omgifvit kärlets eller lådans kant, och med en nagel fästad vid dess sida" (fig. 102); samt

c) "af koppartråd sammanvridna fötter, som blifvit från olika riktning *aftagne*" (fig. 104 och 105).

De under *b* och *c* omtalade föremålen voro "af *koppar* (= brons) och så förergade, att de ej utan största varsamhet sammanhöllo". "Detta lilla fynd gjordes bland bottenstenarna, hvilka voro något större än de öfriga".

Man känner ej, om dessa saker ännu finnas i behåll. De här meddelade figurerna äro hemtade från pl. V i "Nord. fornlemningar"; troligen äro sakerna tecknade i naturlig storlek, men skalan är ej angifven.

Fig. 4 och 5 föreställa utan tvifvel två "*fibulor*" (spännen) af en form allmän under den äldre delen af jernåldern, från hvilken tid man i olika delar af landet funnit flere af stenrösen täckta gravvar, vanligen, såsom det här beskrifna, liggande bögt så att man från dem har fri utsigt öfver hafvet eller annat vatten¹. Andra dylika stenrösen hafva emellertid visat sig tillhöra bronsåldern (se fynd N:o 280).

239. Vid "Hoghem eller Vindbäck" har man funnit tillsammans:

- a) En skedformig *skrapa* af *flinta*, ej väl slagen.
- b) En *flintskärfva*.

Båda i Cederstr. saml., 2262 och 2263.

240. Vid Hud har man, före 1846, funnit:

En ovanligt tjock och bred *stenyxa* med stort skafthål; hel, af vanlig form, men med stor, plan, fyrsidig bane, 2,4 tum lång, 1,6 tum bred. Yxans längd 5,9 tum; bredd vid eggen 2,2 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 232.

Se fynd N:o 225.

¹ Se "Antiqvarisk tidskr. för Sverige" 3, sid. 199—201; Montelius, "Statens Historiska Museum", tredje upplagan, 1877, sid. 34, lådan 42 A (Blekinge) och B (Öland); sid. 35, skåpet 43 I (Öland); sidan 37, lådan 46 A (Vestergötland), m. m.; "Svenska fornsaker" fig. 267 (Öland), 275 (Blekinge), 281 (Öland), 300 (Gotland), 320 (Vestergötland), 324 (Öland), 350 (Upland), 351 (Öland) och 390 (Gotland). — Äfven fyrsidiga stenrösen från samma tid äro kända; se t. ex. "Sv. forns.", fig. 282 (Öland).

241. Å Hude egor hittades för ett par år sedan i ett *stenröse* under odling:

En *stenyxa* af *grönsten* utan skafthål, uppåt afsmalnande, med kullriga smalsidor; slipad på alla sidor. Eggen, nu skadad, bildar tydlig vinkel mot båda breddsidorna. Längd 4,2 tum; bredd vid eggen 2,15 tum; största tjocklek 1,15 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

242. I en "hög" vid Hval har man funnit:

En *yxa* af *jern*, söndrig vid hålet och mycket nött vid den nu sneda eggen. Troligen från den yngre jernåldern.

Statens Hist. Museum 1270: 482.

243. A Hvitavalle egor hittades vid nyodling år 1874:

En *spjutspets* af *flinta*, till formen närmast lik fig. 86 här ofvan, men baktill trubbig. Yttersta spetsen afslagen. Ytan gulbrun. Längd nu 4,1 tum; största bredd 1,15 tum.

Statens Hist. Museum 5558: 12.

244. Ett stort på ett berg å Håkeby egor liggande *stenröse* öppnades omkring år 1852 af Carl Martin Johansson (från Arendal, då boende på Knäm), hvilken dervid i rösets midt påträffade en af kullersten murad *kista*, omkring 4 fot lång och 1,5 fot bred. En hall låg bredvid, tydligen efter en föregående undersökning, hvilken också lemnat spår efter sig deruti att en stor grop syntes midt i röset. I kistan lågo några bitar *ben* och "en tveeggad *flintknif*" (dolk eller *spjutspets*) af omkring 5 tums längd, hvilken sedermera förkommit. Om benen varit brända eller obrända, kunde naturligtvis ej upplysas.

Enligt muntligt meddelande till mig af Carl Martin Johansson 1876.

Se fynd N:o 210.

245. Vid Håkeby hittades våren 1875 under harfning på olika ställen i en fyra år förut upptagen åker:

a) Nedre delen af en *stenyxa*, afslagen midt öfver skafthålet; ytan brun. Formen synes hafva varit den vanliga. Längd nu 3,4 tum.

b) Nedre delen af en *stenyxa*, afslagen midt öfver skafthålet; ytan grågrön. Närmast lik fig. 70 här ofvan, men de båda sidor genom hvilka hålet går äro alldeles plana. Längd nu 3 tum.

Båda i Statens Hist. Museum, 5558: 9.

246. Å en till Håkeby hörande betesmark hittades våren 1876 under en sten:

En bit af ett smalt *halfmånformigt flintverktyg* (såg), som haft inböjd egg utan tydliga tänder. Man vet ej, om det var helt, då det påträffades.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

247. Å Håkeby egor har man dessutom funnit, möjligen tillsammans:

a) Främre delen af en i forntiden afslagen *spjutspets* af *flinta*. Ytans färg mörkt gulbrun. Längd nu 2,6 tum; största bredd 1,15 tum.

b) En *flintspån*, afslagen i ena ändan. Ytans färg mörkt gulbrun. Längd nu 2,45 tum.

Båda i Statens Hist. Museum, 5558: 10.

248. "På Håkebys och Håkebytorps egor finnas, utom mindre steuvårdar och små grafkullar samt mindre innehållsrika hållristningar, 16 i sjelfva gårdet liggande *ättekullar*. Ut i en af dessa, som var 13 alnar i tvärmått och 3 d:o hög, fanns i midten en jordfast sten, öfver hvilken var utbredd ett *kollager*, deri man hittade:"

a) "en förrostad *svärds klinga* af *jern*, med fästekors (parerstäng) af brons",

b) "en bredbladig *jernyx* och"

c) "en *skära* af *jern*, uti hvars tånge qvarsuto naglar, som visade att den varit försedd med skaft".

Enligt Holmberg, "Bohusläns historia", 1:a uppl., del 2 (tryckt 1848) sid. 230; 2:a uppl., 2 sid. 66, 67. — De här omtalade sakerna förvaras nu i Statens Hist. Museum (N:o 1270: 478—480), som erhöi dem med Holmbergs första samling.

Enligt förteckningen öfver denna samling gjordes fyndet år 1841, och de särskilda sakerna beskrifvas deri på följande sätt:

"478. Fragment af en *svärds klinga* med vidsittande tånge; korset af brons, illa arbetadt. Styckets längd 10 tum"¹.

"479. Stridsyx af *jern*, bredbladig, 7 tum lång och öfver eggen 4½ tum bred".

"480. Liten *skära* af *jern*, förvittrad, med en qvarsittande nagel i tången, 7 tum lång".

249. Vid Håkebytorp äro på olika ställen funna:

a) Ett stycke af en *spjutspets* af *flinta*. "Funnet i jorden".

Cederstr. saml. 1090.

¹ Detta och följande tre mått äro angifna i verkum.

b) Ett *halfmånformigt flintverktyg* (såg) med rak egg, utan tydliga sågtänder. Ytan ljusgrå. Längd 4,9 tum; bredd 1,15 tum.

Statens Hist. Museum 4866.

c) Något mer än hälften af ett i forntiden afslaget *halfmånformigt flintverktyg* (såg). Eggen rät, utan tydliga sågtänder. Färgen ljusgrå. Längd nu 3 tum; största bredd 1,15 tum.

Statens Hist. Museum 5558: 11.

d) Ett groft hugget *flintstycke*. Färgen rödbrun. Längd 5,6 tum; största bredd 2,5 tum.

Statens Hist. Museum 4866.

e) Två större *stycken* af grå opak *flinta*, lik den vid Tannam (fynd N:o 316 här nedan) funna. Det ena stycket är något tillknackadt på en sida.

Båda i Statens Hist. Museum, 5558: 11.

f) En bred *rätmejsel* af "*skiffer* eller skifferlik sten".

Cederstr. saml. 2708.

250. På *Häskeds* egor har man för många år sedan funnit:

a) En *stenyxa* med skafthål, vanlig form, bel. Längd 3,95 tum.

b) Öfre delen af en i senare tid afslagen *stenyxa* med skafthål, hvilken synes hafva varit af vanlig form.

Båda skänkta år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

251. Vid *Häsked* (*Häskje*) är äfven funnen:

En *sländtrissa* af *täljsten*.

Ingeniör Brudins samling på Alafors.

252. Å *Kalleby* egor äro vid olika tillfällen funna:

a) En liten trind *yxa* utan hål af *grönsten*. Längd 4 tum. "Funnen vid *spadvändning*".

b) En *stenyxa* med skafthål, vanlig form; bel. Längd 3,9 tum. "Funnen vid *dikesgräfnig*".

Båda skänkta år 1876 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 5695).

c) En *sänkesten* närmast lik fig. e å pl. V i Nilssons "Skan dinaviska Nordens Urinvånare, Stenåldern", 2:a uppl.; men midranden saknas, och stenen är nästan klotrund samt något mindre än originalet till anf. figur. Diameter omkring 2,5 tum. "Funnen i jorden och har i senare tid använts såsom klocklod".

Kandidat G. A. Gustafssons samling i Upsala.

253. Å en utmark till torpet *Kasene* i Knäms by hittades för 20—30 år sedan:

a) En jemnbredt lancettformig *spjutspets* af *flinta*, baktill tjock och tvärt afrundad. Ytan grå. Längd 3,75 tum; största bredd 0,75 tum.

b) En *stenyxa* med skafthål, hel, af vanlig form; kort, bred och tjock. Längd 3,75 tum.

Båda skänkta år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

Fig. 106. *Spjutspets af flinta. Käm i Tanums s:n. 1/1.*

254. Å egorna till Klätta by hittades våren 1876 vid stranden: Två *flintskärvar*, som delvis äro i forntiden groft knackade.

Skänkta år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

255. Å Knäms (Knems) egor hittades år 1843 följande fornsaker af *flinta*, liggande tillsammans under en stenbäll:

a) En *spjutspets* af *flinta*, afbildad fig. 106 i hälften af verk-

liga storleken. Färgen gråhvit. Hela längden 6,85 tum; tångens längd nära 2,5 tum. Bladets största bredd 1,35 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 98.

b) En mindre *spjutspets af flinta*, med kort tånge, som dock å ena sidan är föga tydlig. Längd 3,75 tum; bredd 0,9 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 99.

c) Sju *halfmånformiga flintverktyg* (sågar), utan tydliga sågtänder. Eggen rak eller något inböjd. Färgen ljusgrå. Längd 6,8—3,35 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 165—171.

d) En skedformig *skrapa af ljusgrå flinta*, med kort skaft, som är något smalare än bladet. Hela längden 2,6 tum. Bladets största bredd 1,55 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 341. — Hela fyndet tillhörde förut Holmbergs första samling.

Se fynd N:o 253.

256. Vid Knäm har man dessutom, på annat ställe, funnit: En liten *rätmejsel af skiffer*.

Cederstr. saml. 2362.

257. Å en till Knäms Vestergård hörande åker hittades våren 1876:

En trekantig *pilspets af flinta*, med smal tånge. Ytan mörkgrå. Längd 2,45 tum; tångens längd 0,5 tum. Största bredd nära 0,6 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

258. "På Kuseröds utmark (norr om Grebbestad) ligga två *treuddiga stensättningar* som kallas "Kusens graf", efter den skotske höfdingen Kuse, som der blifvit nedbuggen. Dessa treuddar, af hvilka den ene håller 32 alnar i rät linea emellan ändarne af de ovanligt smala armarne, och den andra 28 d:o, ega i midten en liten upphöjning, uti hvilken man funnit *urnor med brända ben*. Den störste af dessa fotanglar har vid hvardera armens ända en upprest sten".

Holmberg, "Bohusläns historia", 1:a uppl., 2 sid. 229; 2:a uppl., 2 sid. 66¹. — De båda treuddarne äro, ehuru mindre troget,

¹ I 2:a uppl. tillägges (af Brusewitz): "Kuse är ett nästan öfver hela Sverige förekommande provinsord, som har många betydelser, deribland: en myndig person, husbonde, den segrande af två, m. fl. Att stället kallas Kusens graf och ej Kuses graf, tyckes ytterligare bestyrka, att det helt enkelt skall betyda höfdingens graf".

afbildade i Thams "Göthiska Monumenter", pl. XVIII fig. 1 och pl. XIX; jfr sid. 58 här ofvan.

Grafvar af detta slag äro sällsynta i Bohuslän (se sid. 59 här ofvan), men förekomma i flere andra svenska landskap¹. De synas tillhöra den yngre jernåldern.

259. I en torfmosse å Kuseröde egor har man funnit:
En "oval brynsten", nära 4 tum lång.

Handlanden C. F. Lundbergs samling i Göteborg.
Om dessa stenars användning se här ofvan sid. 339.

260. Vid utvidgning af Tanums Kyrkogård hittades i sept. 1876 nti ett i jordytan liggande *stenröse* af sotade, mindre stenar: Nedre delen af en i skafthålet snedt afslagen *stenyxa*, som varit väl slipad.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

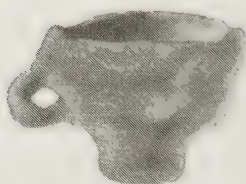

Fig. 107 a. Kopp af bränd lera.
Tanums Kyrkogård. $\frac{1}{2}$.

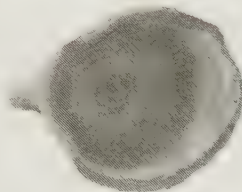

Fig. 107 b. Koppen fig. 107 a
sedd uppfifrån. $\frac{1}{2}$.

261. Å samma plan af Kyrkogården hittades vid samma tillfälle, "men i sydvästra hörnet af det till Kyrkogården nyttlagda stycket invid landsvägen, i en nu bortkörd *jordhög*, å ungefär 3 fots djup":

En liten illa arbetad *kopp*, med ett öra, af *bränd lera*, afbildad fig. 107 i hälften af verkliga storleken; nu något sned, möjligen till en del i följd af jordens tryck. Ytans färg ljusbrun; massan invändigt grå. Inre diameter vid öppningen 1,7—1,6 tum; höjd 1,6 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

Kyrko-Ryk, se fynd N:is 300—302.

¹ Se t. ex. "Sveriges historia", 1:a delen, fig. 407 (Södermanland); Worsaae, "Blekingske Mindesmærker fra Hedenold", pl. VIII (Hjortahammar i Bleking); m. fl.

Bidr. till Göt. o. Boh. läns historia. 3 och 4.

262. Vid Kämperöd äro på olika ställen funna:

a) En *spjutspets* af *flinta* med smalare tvåsidig tånge; lik fig. 48 i "Sv. forns.", men bladet är något bredare (1,35 tum på bredaste stället). Längd 5,7 tum.

Friherre F. Hiertas samling på Främmestad i Vestergötland.

b) En *mejsel* af *grönsten*, mycket smalare upptill än vid eggen, med plana smalsidor. Eggen sitter snedt. Längd 4,3 tum; bredd vid eggen 2 tum, vid andra ändan endast 1 tum; största tjockleken 1,1 tum.

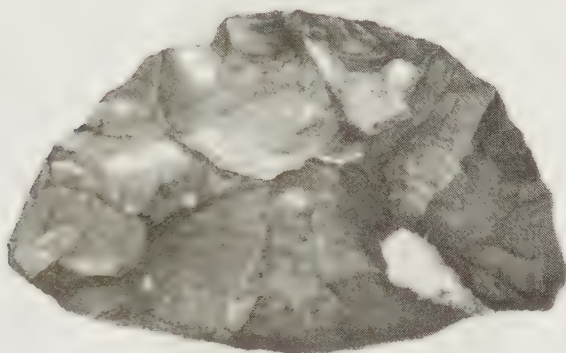

Fig. 108. Groft slaget flinstycke. Lerdal i Tanums o:n. $\frac{2}{3}$.

c) En *stenyxa* med skafthål, väl arbetad; blir å ena sidan bredare mot eggen. Längd 8,7 tum. Hålet, som sitter nära banen, har till hela sin längd 1 tums diameter.

Båda i Göteborgs Museum, 45 och 103 (hade förr N:o A. f. 155 och A. i. 53); skänkta af kammarskrifvaren Öhrström.

263. Vid Kärre äro på olika ställen funna:

a) En liten *spjutspets* af *flinta*, 2,6 tum lång.

Statens Hist. Museum 1270: 316.

b) En trekantig *pilspets* af *flinta*, väl arbetad, hel. Ytan mörkbrun. Längd 2,85 tum.

Statens Hist. Museum 5023.

264. Vid Sör-Kärre har man på olika ställen funnit:

a) En *flintdolk* med bredt blad och kort, kullrigt tvåsidigt fäste; ytan ljusgrå. Längd 6,85 tum; bladets största bredd 2 tum. "Funnen på 5,5 fots djup i en torfhåla".

b) Fästet och bakre delen af bladet till en *flintdolk*. Fästet fyrkantigt, nästan jemnbredt, kanterna ntpringlade. Ytan grå. Afslagen sedan den hittades. Längd nu 4,65 tum. "Funnen i en sandbacke".

Båda skänkta år 1876 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 5695).

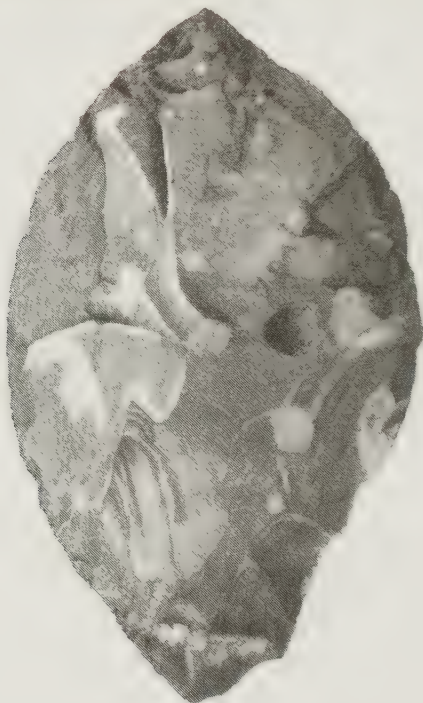

Fig. 109. *Groft slaget flintstycke. Lerdal i Tanums sn. 3/2.*

265. Vid Lerdal, ett torp under Tegneby, ungefär $\frac{1}{2}$ mil S.V. om Tanums kyrka, hittades år 1872 under torftagning i en *mosse* 16 *groft slagna flintstycken*, hvilka lågo tätt bredvid hvarandra omkring 6 fot under jordytan. De hade varit inlagda i *säf* af ungefär ett fingers tjocklek; enligt bittarens utsägo, syntes säfven ännu grön, ehuru den genast sönderföll.

Två af dessa flintstycken äro i två tredjedelar af verkliga storleken afbildade fig. 108 och 109. Några af de andra hafva

mindre regelbunden form. Ytans färg grå, å de flesta ljusgrå; kritskorpan qvarsitter på flere ställen. Det största styckets längd 6,5 tum och bredd 2,8 tum; det minsta är 4,2 tum långt och 2,5 tum bredt.

Genom benägen medverkan af hr prosten T. D. Hellberg i Tanum förvärfvades tolf af dessa flintor år 1874 för Statens Hist. Museum (N:o 5226); de fyra återstående hade föregående året inköpts af kandidat G. A. Gustafsson, hvilken dock sedermera skänkt dem till samma museum (N:o 5453), der således hela detta märkliga fynd nu förvaras.

Fig. 110. Spjutspets af flinta. Lissleby i Tanums a:n. $\frac{1}{2}$.

266. Vid odling å Lissleby egor hittades år 1843 åtta *half-månformiga flintverktyg* (sågar), liggande tillsammans. De hafva ej tydliga sågtänder. Eggen rak eller något utböjd. Några likna närmast fig. 127 å sid. 410. Längd 6,2—3,5 tum.

Alla i Statens Hist. Museum, 1270: 147—154; förut i Holmbergs första samling.

267. Vid Lisseby äro för några år sedan funna:

- a) En *spjutspets* af *flinta* med inböjd bas, lik fig. 47 i "Sv. forns." Längd 3,45 tum; bredd 1,88 tum.
- b) En baktill afbruten *spjutspets* (eller ett dolkblad) af *flinta*, smal. Längd nu 3,4 tum; bredd 0,95 tum.
- c) Sex skedformiga *skrapor* af *flinta*. Längd 2,95—2,1 tum.

Alla skänkta år 1875 af hr kronoläneman J. A. Hansson till Statens Hist. Museum (N:o 5567). De hafva alla ungefär samma gråa färg och äro troligen funna tillsammans.

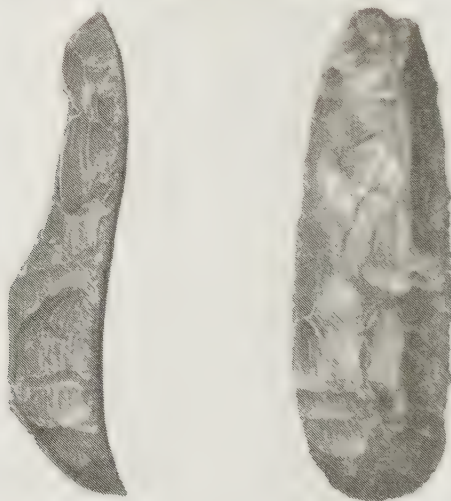

Fig. 111. Skedformig skrapa af flinta, sedd från kanten och ena sidan.
Lisseby i Tanums s.n. $\frac{2}{3}$.

268. Vid Lisseby har man på ett annat ställe funnit tillsammans:

- a) En vacker *spjutspets* af *flinta* med smal tånge och bredt blad, afbildad fig. 110 i hälften af verkliga storleken. Ytan ljus brungrå. Hela längden 6,88 tum; tångens längd 2 tum. Bladets största bredd 1,33 tum.

- b) En trekantig *pilspets* af *flinta*, hvars yttersta udd blifvit i forntiden afbruten. Ytan mörkt gråbrun. Längd nu 2,55 tum.

Båda i Statens Hist. Museum, 1270: 97 och 200.

269. I ett *stenröse* på Lisseby egor äro funna tillsammans:

a) En *spjutspets* af *flinta*, med inböjd bas, närmast lik fig. 47 i "Sv. forns." Längd 2,6 tum; bredd vid basen 1,25 tum.

b) En skedformig *skrapa* af *flinta*, lik fig. 111 å föregående sida. Längd 3,1 tum; största bredd 1,25 tum.

Båda i handlanden C. F. Lundbergs samling i Göteborg.

Fig. 112. Massiv halering af guld. Neder-Ljungby i Tanums län. 2/3.

270. A Lissleby egor har man äfven vid olika tillfällen funnit:

a) En *spjutspets* af *flinta*, med lancettformigt blad och kort, bred, troligen afbruten tånge. Längd nu 3,1 tum; bladets största bredd nära 0,9 tum.

b) En skedformig *skrapa* af *flinta*, afbildad fig. 111 i två tredjedelar af verkliga storleken. Bladet är ej bredare än nedre delen af det uppåt något afsmalnande skaftet. Längd 3,9 tum; största bredd 1,25 tum.

c) En trind *yxa* utan hål af *grönsten*; eggen plano-convex. Längd 4 tum; största bredd 1,35 tum; största tjocklek 1,1 tum.

Alla i Statens Hist. Museum, 2898; förut i Holmbergs senare samling.

271. A *Neder-Ljungby* utmark hittade torparen Olaus Olsson år 1849 under gräfning:

En tjock massiv *halsring* af *guld*, afbildad fig. 112 i två tredjedelar af verkliga storleken. Ytan är alldeles slät. Ehuru båda ändarne voro afhuggna, väger ringen 1 $\frac{1}{2}$ 65,5 ort. Guldhalt 93,4 procent.

Statens Hist. Museum 1538.

Sådana *halsringar* af vanligen tjocka, tunga *guldtenar*, hopknutna vid de smala ändarne, äro funna på flere ställen i Norden.

Utom den här afbildade känner man från Sverige följande nio *guldhalsringar* af denna form:

1. En fullständig ring af ungefär samma tjocklek som den här afbildade, men prydd med inslagna sirater och sammanhållen af två små flyttbara ringar; funnen jemte en stor mängd andra *guldsaker* år 1774 vid Thureholm i Södermanland och afbildad fig. 471 i "Sv. forns." Väger 2 $\frac{1}{2}$ 31,5 ort. (Statens Hist. Museum 21. Se sid. 346 här ofvan.)

2—3. En hel och hälften af en annan ring, båda tjocka och prydda med inslagna sirater (olika dem å 1); funna år 1722 nära Askersund af några der arbetande soldater. Ringarne, som tillsammans vägde 2 $\frac{1}{2}$, skänktes af konung Fredrik I till dåvarande landshöfdingen öfver Nerike och Vermland, friherre Conrad Ribbing, och äro troligen för längesedan nedsmälta. Lyckligtvis blefvo de dock förut stuckna i koppar och aftryckta i en om detta fynd särskildt författad afhandling, införd i "Acta literaria Sveciæ", vol. I, sid. 590 (jfr äfven Hofberg, "Nerikes gamla minnen", sid. 74).

4. En smal, slät ring (vägande 34,05 ort), funnen jemte 4 släta *guldringar* af annan form år 1869 "under bärplockning invid yttre ringmuren af Solviksborg, under roten af en kullblåst tall", å Lindö egor i Kärro socken, sydöstligaste Vestmanland (Statens Hist. Museum 4203).

5—8. Fyra släta, smala ringar, funna år 1854 under plöjning vid Dingle i Tose (Svarteborgs) socken, norra Bohuslän. Ringarne, som fastnade på plogbillen, väga tillsammans 1 $\frac{1}{2}$ 64,1 ort. Den största ringen, vägande 90,3 ort, är afbildad fig. 60 här ofvan och fig. 473 i "Sv. forns." (Statens Hist. Museum 2055.)

9. En smal, slät, ofullständig ring, funnen år 1769 "i jordbrynet vid foten af ett brant berg, kalladt Haborskulle", i Tegneby socken på Oronst, Bohuslän. (Statens Hist. Museum 15.)

I Norge är hälften af en dylik ring af mycket fint guld, men utan sirater, funnen. Den hittades år 1869 i Verdalens prestegjeld, Nordre Thronhjems amt, temligen högt uppe bland fjellen och ej långt från den gamla vägen till Jemtland. (Kristiania Universitets Museum 4965. — "Arsberetning for 1869 af Foreningen til norske Fortidsmindesterkers Bevaring", sid. 87.)

I Danmark äro flere guldringar af samma form funna; två ses i Worsaae's "Nordiske Oldsager", fig. 443 och 444. Originalen till fig. 444, af 3,2 svenska skålpunds vikt, är jemte två dylika ringar, 7 guldrakteater och en mängd andra guldsaker, välgående tillsammans något mer än 9 svenska skålpund, funnet år 1832 vid plöjning å Broholms egor i Svendborgs amt på Fyen. ("Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed" 2, sid. 184, pl. 1. Boye, "Fortegnelse", sid. 66, der äfven andra i Danmark funna halsringar af samma form beskrifvas.)

Vid Mulsam i Hannover har man, enligt "Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed" (2 sid. 186 och 190), år 1823 i en torfmosse funnit en halsring af samma form som den här afbildade och 5 byzantinska guldmynt från tiden mellan 364 och 518. Halsringen, prydd med sådana inslagna halfmånformiga sirater som å fig. 471 i "Sv. forns.", är *ihålig* och ej massiv som alla de föregående.

Fynden vid Thureholm, Broholm och Mulsam visa, att guldhalsringar af samma form som fig. 112 tillhöra tiden omkring år 500 efter Kr. f.

Nära denna form stå ett slags möjligen något äldre halsringar, hvilkas främre del mycket likna den å de nu beskrifna, men hvilka bestå af *en enda* trind, midtpå smalare ten, hvilkens tjockare, mer eller mindre rikt utsirade ändar äro på ett långt stycke lagda öfver hvarandra och stundom der hoplödda. Två sådana i Danmark funna guldringar äro afbildade i Worsaae's "Nordiske Oldsager", fig. 431 och 432; jfr Boyes "Fortegnelse", N:o 362 och 363. Från Sverige äro fem dylika guldringar kända. Två af dem, båda ofullständiga och med spår af lödning vid ändarne, äro prydda med sådana sirater som fig. 431 i "Nord. Olds." ¹; de tre andra sakna nästan alla sirater ². En ring af *silfver*, som

¹ Den ena är funnen i en åker vid Arges i Hemse socken, Gotland (Statens Hist. Mus. 1446); den andra hittades hösten 1877 vid Lund i Naums socken, Västergötland (samma museum).

² Två af dem (ändarne å båda hafva varit hoplödda) äro, jemte ¹ 8 mindre på en guldten uppträdda guldringar, funna år 1738 vid Ban-

haft samma form, är funnen vid Vörå i södra Österbotten, Finland¹, och en annan likaledes af silfver vid Pilten i Kurland (Riga Museum).

272. Vid Ljungby hittades år 1851 på en upplöjd dikesvall: En smal trefrygga *fingerring* af blekt guld, afbildad fig. 113 i naturlig storlek. Bredd dryga 2 linier. Vigt 1 ort 75 korn; guldhalt 62,5 proc.

Statens Hist. Museum 1696.

Fingerringar af denna form tillhöra den äldre jernåldern.

Fig. 113. *Fingerring af guld. Ljungby i Tanums socken* $\frac{1}{1}$.

273. A Ljungby egor har man äfven funnit:

En *sländtrissa* af sandsten, med två grunda kretsar omkring hålet på vardera af de båda plana sidorna. Diameter 1,55 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

274. A Ljungbytorps egor har man vid olika tillfällen funnit:

a) En trekantig *pilspets* af flinta; ytan hvit, porslinslik. Hel. Längd 2,8 tum; bredd 0,4 tum.

Skänkt år 1875 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 5627).

b) En *flintspån*.

Ingeniör Brudins samling på Alafors.

275. Vid Lyckeby har man hittat:

En *sländtrissa* af täljsten.

Ingeniör Brudins samling på Alafors.

276. A Mjölkeröds egor är funnen:

En *stenyxa* med skafthål, hel, af vanlig form.

Eges af folkhögskoleföreståndaren Hans Holmlin på Tjörn (enligt benäget meddelande af herr Cavalli-Holmgren).

källa i Värings socken, Västergötland; endast en stor ring finnes nu kvar; den är hel och väger 1 $\frac{3}{4}$ 25,1 ort (Statens Hist. Museum 16). — Den tredje är mindre och smalare; ändarne hafva ej varit hoplödda. Den hittades, jemte 4 andra nu förstörda guldringar, mellan två på kant resta stenar i en hage vid Tuna i Husby socken, Långhundra härad, Upland (Statens Hist. Museum 1258).
¹ Helsingfors Museum. Afbildad af Aspelin i "Compte rendu du Congrès de Bologne", sid. 429, pl. III, fig. 1 och 2.

277. På Mjölkeröds egor eller i trakten deromkring är också funnen:

Ett *halfmånsformigt flintverktyg* (såg); eggen mycket inböjd, utan tänder. Längd 3,65 tum.

Skänkt år 1872 af herr greve Carl Trampe på Mjölkeröd till Statens Hist. Museum (N:o 4850).

278. Vid Mulltorp hittades år 1873 på 2,5 fots djup i en *torfmyr*:

En bred *rätmejsel* af *flinta*, med tydliga, oslipade smalsidor; något slipad på breddsidorna. Fyrkantig bane. Eggen omslipad, 1,75 tum bred. Längd 4,55 tum.

Skänkt år 1875 af herr kontraktsprosten T. D. Hellberg till Statens Hist. Museum (N:o 5615).

279. A torpet Nytorp under Tanums Prestgård hittades i maj 1876 vid spridning af dikesvall:

En *gxa* utan skafthål eller bred *rätmejsel* af *grönsten*, med plana smalsidor, tjock, slipad endast vid eggen. Längd 7,5 tum; största bredd 2 tum och tjocklek 1,5 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

280. Galgeröset å Stora Oppens egor¹. I "Antiquarisk och arkitektonisk resa genom Halland, Bohuslän, Dalsland, Vermland och Västergötland år 1838" (Lund, 1839) omtalar professor Brunius å sid. 85—86 följande i mer än ett hänseende märkliga fynd:

"Nordost från Tanums kyrka å en temligen hög bergspets blef ett *griftrör*², hvori en galge för omkring ett århundrade tillbaka varit upprest, till en del bortfördt, hvarefter detsamma 1816 undersöktes. Här råkades vid ungefär 6 fots djup en häll, som höll vid pass 10 fot i längd, 4 fot i bredd och 9 tum i tjocklek. Rundtomkring kanterna af denna häll lägo små flata stenar, hvarinom märktes en mängd *kol* och *aska*. Jag skulle tro, att man här anställt ett brännoffer, innan griftröret blifvit uppkastadt. Efter hällens borttagande träffades en *kista*, som var något öfver 6 fot lång, 3 fot bred i norra och något smalare i södra ändan. Sidorna bestodo af flere släta stenar, som voro med omsorg hoppassade; botten utgjordes af sjelfva berget, hvarpå små runda klapperstenar lägo tätt intill hvarandra. Ej det ringaste spår efter ben

¹ Enligt benäget meddelande af herr prosten Hellberg ligger det här i fråga varande stenröset å Stora Oppens egor.

² D. v. s. stenkummel eller stenröse.

eller aska kunde här upptäckas. Tiden måste hafva helt och hållet förstört den kropp här blifvit nedlagd. Vid öfre¹ ändan

Fig. 114. Kort svärdsklinga af brons.
Stora Oppen i Tanums s:n. $\frac{1}{4}$.

Fig. 115. Spjutspets af flinta.
Stora Oppen i Tanums s:n. $\frac{3}{4}$.

af kistan funnos tvenne af erg angrifna hals- eller bröstknappar af kopparblandning, hvilka förmodligen tjent till en djurhuds eller

¹ "Bredare" ändan, enligt Brunii "Försök till förklaringar öfver hällristningar", sid. 114, der fyndet äfven omtalas, och hvaraf man ser, att grafven undersökte i professor Brunii närvaro.

ett öfverplaggs sammanhållande. Vid ena sidan låg ett *handspjut*¹, hvars klinga, likaledes af *kopparblandning*, var tveeggad, 1 fot 4 tum lång, 1 tum bred och mycket anfräkt. Efter skaftet, som varit med fem naglar fästadt vid klingan, syntes icke det ringaste spår. Vid andra sidan låg en *lansspets af flinta*".

I K. Vitterhets Hist. och Ant. Akademiens arkiv förvaras en år 1816 skrifven och ursprungligen för Götiska Förbundets tidskrift "Iduna" afsedd, men hvarken der eller annorstädes ännu tryckt uppsats af professor Brunius, i hvilken han om detta stenröse, samt om andra i närheten liggande dylika grafvar, meddelar följande närmare upplysningar:

"Uti Tanums härad och socken, nästan midt i den s. k. Viken i Bohuslän, är år 1816 vid bortförandet af en stenhög, funnen en graf, som torde kunna hänföras till Kumbelåldren. Detta stenrör, som hade en omkrets af 80 fot och var 9 fot högt, befanns $\frac{1}{4}$ mil från hafvet, på spetsen af det högsta berg i nejden. Man bade ej orsak förmoda nysenämnde rör vara något af de gamle Vikboarnes grafställen, då här sedan urminnes tid varit upprest en galge, som redan för 40 år tillbaka förrutnat. Bland stenarne funnos skeletter efter brottlingar, af hvilka den siste skall blifvit straffad för omkring 80 år tillbaka. Här af inser man också lätt, hvarför stället så länge blifvit fredadt."

"Föret fanns ett nästan förrostadt *knifblad*; längre ned, stycken af en grof *lerurna*, och vid stenrörets botten träffades en håll af 5 alnars längd, $2\frac{1}{2}$ alns bredd, 3 kvarters tjocklek, i yttersta kanterna omlagd med smärre flata stenar, hvarimellan var uppfyllt med *kol*, *aska* och jord. När denna håll eller locksten² var afvältad, sågs en *graf* i fullkomlig likkist-form, $3\frac{1}{4}$ aln lång, 3 kvarter bred och 3 kvarter djup, men vida bredare mot öster, förmodligen för att lemna rum för axlarna. Grafven var med sorgfällighet murad på släta berget, af flata stenar, med mellanstickne skärfvor; dock utan allt murbruk. Hela botten, som utgjordes af sjelfva berget, var höljd med rundade stenar, af ett hönsäggs storlek, liggande tätt intill hvarandra, och sannolikt samlade på hafsstranden. På dem anser jag kroppen varit utsträckt. Intet

¹ Såsom teckningen (fig. 114) visar, har Brunius, hvilket förr var ganska vanligt, trott att de i fynd från bronsåldern ofta förekommande dolkklingsorna utan fäste varit spjutspetsar.

² "Jag anser mig med skäl kunna gifva denna öfverliggare detta namn för att skilja den från de hållar, hvilka äro kände under benämning af takhållar, emedan de utgöra taket på de s. k. dyrhus och stenkistor, hvaraf äfven åtskilliga finnas uti Bohuslän." (Not af Brunius.)

tecken fanns likväl till ben, aska eller kol, blott någon saltpeterhaltig jord, att dömma af utseendet. Till höger i den bredare ändan af grafven låg en *dolk* (se fig. 114), 16 tum lång, om 13 lods vikt. Kanbända är denna hvad de gamle kallade *sax*. Härpå syntes hafva varit ett skaft, 1 kvarter långt, att gissa af dess afstånd från muren. Deraf funnos också några helt och hållet för-rutnade lemningar. Fem naglar hade fästet skaftet vid klingan. En dylik dolk eller lans, fastän ej mer än hälften så lång, är af-tecknad hos Rhode, p. 289; funnen i en holsteinsk ättbög. Bred-vid dolken låg en *flintknif* (se fig. 115), 4½ tum lång, som på flere ställen antagit annan yta, då de stenar deremot, som höljde bott-nen, voro mer och mindre vittrade. Der hufvudet syntes haft sitt ställe, låg en *halsknapp* (se fig. 116), som var ergig och nå-got förtärd, och mot midten en annan mindre och lika beskaffad (fig. 117). Dylika knappar, hämtade ur holsteinska högar, äro äfven aftagna af Rhode, pag. 353. Dolken och knapparne synas gjorde af samma metall, som är en ännu icke nog undersökt kom-position, af ett gulaktigt utseende."

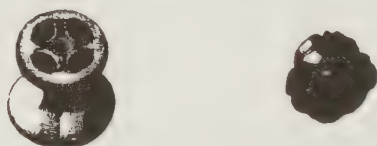

Fig. 116, 117. Bronsappar. Stora Oppen i Tanums a.m. 1/1.

"Derefter besåg jag de öfrige stenhögar, som ligga rundt om-kring på bergen. Icke långt från ofvannämnde graf märkas tvenne rör, hvilka af ålder blifvit förstörde. Bland nära 50 sådana, som jag sett på 1 mils sträckning och mindre än ½ mils bredd, har jag endast funnit ett, som jag med något skäl förmodar vara orubbadt. Skulle så vara, är ett sjömärke, som man der uppfört, dertill orsaken. De öfrige äro för så lång tid tillbaka utkastade och röfvade, att derom icke finnes någon tradition. Rörens plun-drare hafva betjent sig af följande försigtighetsmått, för att ej blifva röjde eller förekomne. I somlige hafva de i mån af hö-gens storlek tillbakakastat, stundom större, stundom mindre antal stenar, på grafvens locksten, då denne varit för tjock att kunna krossas; i de smärre åter är den antingen borttagen eller sönder-slagen. Den gjorda utgräfningen formerar i förra fallet en crater, som i bottnen är starkast mossbelupen. De grafvar, hvilkas mu-

rar blifvit orubbade, synas varit från $1\frac{1}{2}$ till $3\frac{1}{2}$ alns längd, men äro alla anlagde utan afseende på väderstrecket. En del hafva ännu sine rundade stenar på botten, som alltid utgöres af sjelfva berget. Ut i en, som förlorat sin locksten, har jag funnit ett stycke glimmer, hvilket mistat mycket af sin glans. Jag anmärkte äfven, på spetsen af ett berg, ett dylikt monument, hvilket deri skiljer sig från de öfrige, att det är anlagdt i något mull, och har få, men mot vanligheten ofantligt stora stenar i midten, då de vanligt vis lätt kunna handteras. Dessa stenar omgifvas af andre mindre, tätt intill hvarandra fogade, som utgöra en fullkomlig rundel, om 40 fots diameter, och tillika med lockbällen äro nedsjunkne i jorden. Jag förmodar äfven denna minnesvård rubbad, emedan ofvannämnde håll ej ligger i midten af cirkeln. Berörde grafvar, så många, som voro öppne, kallades fordom *Jättgrafvar*; nu är ingen bland allmogen som på dem sätter sin uppmärksamhet, sedan tillika med vidskepelsen all tradition om Vikens förste innehafvare försvunnit. Att dessa kumlar för ganska lång tid tillbaka blifvit plundrade, tror jag mig sluta af en, som är belägen på gården Mjölkeröd. Stenhögen är till större delen nedstörtad utför en brant klippa, och der grafven tycks hafva varit, har uppväxt en tall, några tum tjock och nu nästan förtorkad. Hvad tid har ej erfordrats innan nog jord hunnit sätta sig, för att nära ett träd, hvilket nödvändigt måste ske, sedan röret blifvit rubbadt? I tvenne andra rör har jag anmärkt rönnar, som icke blifvit högre än $1\frac{1}{2}$ aln, då de gått ut i brist på näring. Hade Prosten Ödman, en mångårig Vikbo, sett sig närmare omkring, då hade han i sin beskrifning öfver Bohuslän icke antagit den mening, att dessa stenrör blifvit brukade för att afvärja fienden. Hans gissning var en följd deraf, att han, förledd af Saxo Grammaticus och Olaus Magnus, trodde våre Nordboar hafva egt kroppskrafter, som nu äro aldeles okända. Man må dock icke neka, att stenhögar fordom upplades vid trånga och branta pass, för att nedvältras på fienden; ett försvarsmedel, som äfven blifvit brukadt mot de under Xenophons befäl hemtågande greker. — I min förmodan om de gamles krafter stärkes jag bland annat af följande. En håll, som af 2 å 3 karlar kan ganska lätt handteras, ligger på Tannus Prästegårds utmark några steg från en kumbel. Denna håll är i ena ändan uppvägd och understucken med en större och en mindre sten, hvilket jag gissar skedd för flere århundraden tillbaka af den myckenhet grus, som genom luftens åverkan söndrat sig från nedre sidan, genom det den blifvit skild från sitt första läge på berget. Sannolikt är den först

ärnad till locksten, men då strax bredvid en annan större håll och mera passande för ändamålet blifvit upptäkt, har man der-
utaf begagnat sig. Spåret efter denne öfverensstämmer med graf-
vens nuvarande locksten. Jag slutar häraf, att, om deras krafter
så vida öfverträffat våre, de framvältrat den först omtalta hållen,
utan att begagna häfstång, som tydeligt märkes af de under-
stukne stenar, hvilka jag ofvanföre anført".

"Jag vill ej här förbigå, det ofvannämde rör nogå böra skil-
jas från alla andra slags stenhopar, hvilka äfven till en stor myc-
kenhet igenfinnas på höga berg, både innom och utom Viken i
Bohuslän. Man märke i synnerhet de, som ligga på Kuseröd,
Kärra och Sem i Tanums socken. Dessa stenhögar bestå af större
och mindre rundade stenar, men formera ej, såsom de förra, nå-
gon rundel, och äro alltid utsträckte längs under någon brant.
Somliga hafva förmodat dylike stenklammer vara till något bruk
hopsamlade. Min tanke om ändamålet med dessa stenhopar torde
jag framdeles komma att framställa i en beskrifning på de uti
Viken befintlige *Jättgrytor*, hvaraf jag upptäckt flere, hittills i
orten okände för att söka bevisa, det Prosten Ödmans och den i
de Götthiske monumenter uppgifna gissning icke äger grund."

Den ena af de två i Galgeröset funna "halsknapparne" för-
varas nu i den betydande samling af fornsaker, som tillhör pro-
fessor Brunii son, doktor G. Brunius i Landskrona. Knappen, af-
bildad här ofvan (fig. 116) i naturlig storlek, är af brons, ovan-
ligt tung och öfverdragen med grön erg. Den består af två små
runda skifvor, förenade genom en dryga 2 linier tjock och 2,5
linier hög stång. Den undre skifvan är slät. Å den öfre, som
nu är något skadad i kanten, finnas fyra större fördjupningar,
hvarigenom bildas en upphöjd hjulformig prydnad med fyra "ekrar",
eller ett af en ring omgifvet likarmadt kors; i centrum ses en
liten rund grop. Det är möjligt, att de fyra först nämnda för-
djupningarna varit utfyllda med harpix eller något dylikt ämne.
Den undre skifvan är 6 linier i diameter; den öfre föga mer än
5 linier.

Den andra bronsknappen, samt dolkklingen och spjutspetsen
finnas ej, såvidt man vet, i behåll. De äro här återgifna efter
de teckningar, som åtfölja professor Brunii ofvan införda uppsats.

Grafkistan i Galgeröset förskrifver sig således från brons-
åldern och troligen från denna periods äldre del, emedan kistans
storlek synes antyda, att den varit afsedd för ett obrändt, ut-
sträckt liggande skelett och ej för en liten samling brända ben.

Den omständigheten, att några ben ej nu kunde iakttagas i kistan, talar också för det antagandet, att ett obrändt lik en gång varit nedlagdt der men helt och hållet förtärts, hvilket torde hafva gått så mycket lättare, som luften haft jemförelsevis obehindradt tillträde till den endast af löst på hvarandra kastade stenar höljda kistan.

Såsom redan (sid. 40) är anmärkt, hör troligen också en stor del af de många andra, i synnerhet på bergstopparne vid kusten liggande, bohusslänska stenrösena till bronsåldern, om än några af dem skulle föreskrifva sig från en annan tid (fynd N:o 238). Äfven från andra delar af Sverige äro många dylika stenrösen kända, hvilka visat sig innesluta grafvar från bronsåldern¹. Detsamma är ock förhållandet i Norge, der man i flere af de mångenstädes förekommande stenrösena funnit grafvar från sistnämnda tid².

Fyndet i Galgeröset är af intresse äfven därför, att det lemna ett säkert bevis för användningen af stenvapen efter bronsålderns början³. Det bör ej heller väcka förvåning, att man i synnerhet till spjut- och pilspetsar samt stridsyxor fortfarande använde sten i stället för den mycket dyrbara bronsen, som måste hemtas fjerran ifrån.

Om hjulformiga prydnader af samma slag som den å bronsknappen fig. 116 anbragta, se "Sveriges historia", första delen, sid. 165, och "Compte rendu du Congrès de Stockholm", sid. 460. Jag har der sökt visa, att "hjulet" var en under bronsåldern i Norden vanlig religiös symbol, men att det mycket sällan förekommer å minnen från jernåldern, då "hakkorset" i stället användes såsom en sådan symbol. Det förtjenar anmärkas, att hjulet med kristendomen för andra gången inkom till Norden såsom ett heligt tecken, och att det ofta ses på grafstenar, kyrkklockor, paténer och andra dylika föremål från medeltiden.

231. A Stora Oppens egor hittades, i slutet af år 1868 eller i början af år 1869, vid gräfnings:

¹ Se t. ex. "Antiquarisk tidskrift f. Sverige" 3, sid. 196; jfr sid. 356 (Nerike) och 393 (Vermland).

² "Årsberetning for 1875 af Foreningen til norske Fortidsmindemerkners Bevaring", sid. 180 och 181 (Smålenenes amt), 183 och 184 (Jarlsbergs och Larviks amt), 190 (S. Bergenhus amt), 190 (N. Bergenhus amt), 191 (Romsdals amt) och 192 (N. Throndhjems amt).

³ Se "Sveriges forntid", text, I sid. 158, der äfven från andra länder än Sverige exempel anföras å stenvapens användande under bronsåldern.

Två *skafteceller* af *brons*, båda med upphöjda kanter, som dock äro så låga, att de på många ställen knapt märkas. Den ena celten är afbildad fig. 118 i hälften af verkliga storleken; dess längd är 3,8 tum och största bredd 1,5 tum. Den andra är längre och smalare, samt mindre afrundad vid eggen; dess längd 4,55 tum och största bredd 1,4 tum. Å båda finnes nära midten af båda bredsiddorna en mycket låg tvärgående upphöjning, som skolat förbinda, att ej celten vid begagnandet trängdes in i skaftet.

Båda i Statens Hist. Museum, 4054.

282. Vid *Stora Oppen* har man äfven, på olika ställen, funnit i jorden:

a) En *spjutspets* af *flinta*, närmast lik fig. 47 i "Sv. forns.", men mera urskuren i basen.

Cederstr. saml. 2247.

Fig. 118. *Skaftecell* af *brons*. *Stora Oppen* i *Tanums* s:n. $\frac{1}{2}$.

b) Två bitar af *spjutspetsar* eller *dolkar* af *flinta*.

Båda i Cederstr. saml., 2249 och 2250.

c) Hälften af en *spjutspets*, eller *halfmånformigt* verktyg, af dålig svartgrå *flinta*. Längd 2,6 tum; bredd 1,3 tum.

Statens Hist. Museum 4866.

d) En bit af ett *halfmånformigt* *flintverktyg* (såg).

Cederstr. saml. 2248.

283. Af hemmansegaren Johannes Olsson i *Lilla Oppen* hittades i augusti 1868 en stor *halsring* af *brons*, liggande i en *torf*.

Bidr. till Göt. o. Boh. läns historia. 3 och 4.

myr på hans egor. Myren är "belägen $\frac{1}{2}$ mil från Tanums kyrka samt omkring $\frac{1}{2}$ mil från Underslås, helt nära hemmanet Hvarlöf, ett par böss-skott från allmänna häradsvägen mellan Tanums och Nafverstads kyrkor. I anseende till den då rådande torkan, var myren så torr, att man kunde gå på den, och under det Johannes Olsson vallade sina kreatur, blef han varse en liten upphöjning i myren och något som glänste för ögonen. Detta var en kant af ringen. Med någon ansträngning fick han snart upp den."

Ringen, afbildad fig. 119 i hälften af verkliga storleken, kan icke öppnas, men är så stor, att den kan trädas på halsen öfver hufvudet. Den trinda delen är massiv och spiralreflad. Dess största tjocklek är 0,5 tum. De två uppstående spiralplattorna

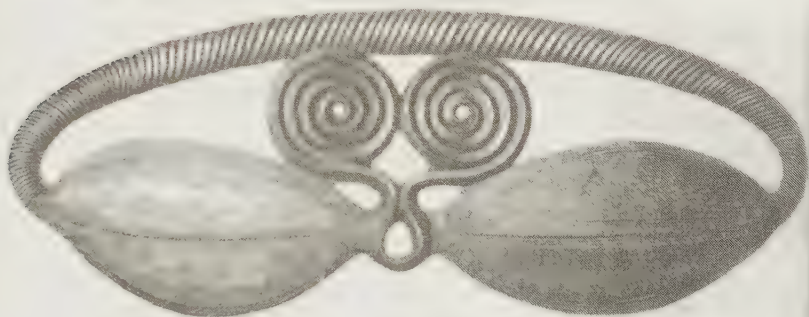

Fig. 119. Halsring af brons; kan icke öppnas. Lilla Oppen i Tanums a.m.

äro ej bildade af tenar, som upprullats i spiral, utan gjutna i ett stycke. De något kupiga ovalernas största bredd 1,85 tum. Ringens inre diameter 7,8—6,8 tum.

Statens Hist. Museum 4109. Underrättelsen om fyndomständigheterna äro meddelade af herr kontraktsposten Hellberg. Emedan hittaren trott, att ringen ej var af brons utan af guld, undersöktes den på Kongl. Myntet, hvarvid den icke befanns innehålla någon ädel metall, utan bestå af koppar och tenn.

Om sådana halsringar, se här ofvan sid. 309.

284. Å Oppens egor äro vid olika tillfällen hittade:

a) Ett i båda ändar afbrutet stycke af ett *halfmånformigt* (?) *flintverktyg* (såg), med en glänsande rand utmed ena kanten. Längd nu 1,7 tum; bredd 1,15 tum. "Funnen våren 1874 vid dikesgräfnings".

Skänkt år 1875 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 5607).

b) En *stenyxa* med skafthål, som varit betydligt större och bredare än nu men blifvit sönderslagen, så att endast en del af det ursprungliga skafthålet synas. Ett nytt hål är färdigborradt nedanför och något på sidan om det äldre. Formen vanlig. Längd nu 4,5 tum. "Funnen för några år sedan vid gräfning å ljungrmark".

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

285. A **Orrekläpps** egor hittade en vallficka år 1873 ute på marken:

"En *perla* af *hars* (?), genomborrad, liten och platt; diametern endast 0,6 tum, tjockleken 0,3 tum".

• Kandidat G. A. Gustafssons samling.

286. På eller nära **Orrekläpps** egor är äfven funnen:

En *stenyxa*.

Skänkt år 1869 af Tobias Andersson i Orrekläpp till Uddevalla Museum.

287. Under arbete för utvidgande af trädgården vid **Tanums Prestgård** omkring 1820 fann man "vid utjemnandet af ett kummel":

a) "En slät, trind *ring* af silverblandadt *guld*".

b) "Två *perlor*; den större af *kalcedon*, den mindre af *mosaik*".

Enligt meddelande af doktor G. Brunius i Landskrona, i hvilken samling ringen och perlorna förvaras. Ringen omnämnes i Holmbergs "Bohusläns hist.", 1:a uppl. 2 sid. 287 not (2:a uppl., 2 sid. 80 not), der den uppgifves vara funnen "uti en askurna".

Nytorp under Prestgården, se fynd N:o 279.

288. Af torparesonen Andreas Larsson å Damberget under **Prestgården** hittades i juni 1858 ett *bronssvärd* under torfstampning i en mindre håla å marken på Prestgårdens egor, nära ett berg. "Kring sjelfva klingan syntes en omgifning såsom af *björknäfver*, hvilken, när den vidrördes, föll i stycken såsom falaska. Det, som varit kring fästet, var alldeles bortvittradt, och blott fullsatt med jord. Inga ben eller andra kvarlevor funnos kring det ställe, der svärdet fanns, ej heller i närheten."

Svärdet, närmast likt fig. 153 i "Sv. forns.", är illa gjordt och har rundadt mångkantig tånge. Klingan, som saknar långsgående ränder, är nu mycket smal, men har troligen förr varit bredare. Svärdets hela längd 23,9 tum; tångens längd omkring 2 tum. Klingans bredd upptill, vid fästet, 0,85 tum och vid midten omkring 0,5 tum.

Statens Hist. Museum 2475.

289. På **Prestgårdens** egor hittades år 1874 af en torpare under dikesgräfning nära landsvägen, på omkring 3 fots djup:

En *yxa* eller bred rätmejsel af ljusgrå *flinta* "med mörkare schatteringar och några blodfärgade sådana vid eggen". Vål arbetad, med tydliga smalsidor, alldeles oslipad. Längd 9,5 tum; bredd i eggändan 3 tum och i öfre ändan 2,5 tum; största tjocklek 1,75 tum.

Skänkt af kontraktsprosten T. D. Hellberg till Göteborgs Museum (N:o 35, förr A. f. 184).

290. På en till **Prestgården** hörande åker, kallad Östergärdet, hittade en torparegosse i maj 1876 under harfving:

En liten *dolk* af *flinta* med kullrigt tvåsidigt, baktill utvidgadt fäste; bladet nu smalare än fästet. Färgen mörkt gulbrun. Längd 4,7 tum; bredd baktill 1,05 tum och vid bladets bas föga mer än 0,8 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

291. Å den till **Prestgården** hörande åkern Tegen eller Ekehögen hittade rättaren H. Andreasson i maj 1876:

Nedre delen af en stor *yxa* utan skafthål af *grönsten*, med tydliga smalsidor; eggen bortslagen. Längd nn 4 tum; största bredd 2,5 tum och tjocklek 1,45 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

292. På **Prestgårdens** egor hittades i juni 1876 af en torparegosse å bergen nordvest om Tanums kyrka, bakom Skolhuset:

En ovanligt liten *yxa* utan skafthål af *grönsten*, öfre hälften trind, uppåt något afsmalnande. Längd 2,85 tum; bredd vid eggen 1,05 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

293. På vinden af torpet Oxhagen under **Prestgården** anträffades nyligen ett troligen på Prestgårdens egor för längre tid sedan funnet:

Halfmånformigt flintverktyg (såg), ej fullt symmetriskt, med inböjd egg, utan tydliga sågtänder. Längd 3,85 tum; största bredd 1,35 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

294. "Emellan Tanums Prestgård och Hede gästgifvaregård, samt längs den bergås, som ifrån den sistnämnda leder emot Ulvesked, hafva legat öfver 100 *högar*, af hvilka likväl de fleste äro förstörde. Man har uti dem funnit stora, men trånghalsade *urnor*, försedda med två öron, och i dem förvarade *brända ben*, *stenamuletter* och *bronznålar*. Äfven träffas här *urnor*, nedsatta i sjelfva sandbacken, hvilka troligen förvarat de ringares ben, som ej aktats värdiga att få hög och vård". (Holmberg, "Bohusläns historia", 1:a uppl., 2 sid. 229; 2:a uppl., 2 sid. 66.)

Ett af de här omtalade trånghalsade lerkärlen kom med Holmbergs första samling till Statens Hist. Museum (N:o 1270: 471). Det var söndrigt och hade endast ett af de två öronen i behåll.

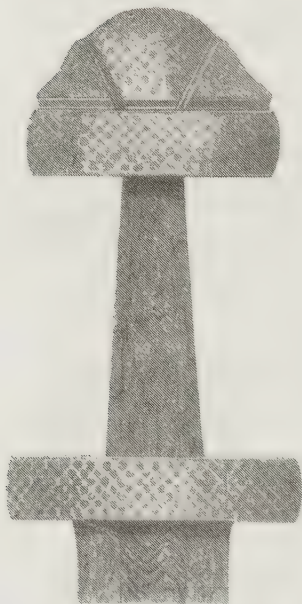

Fig. 120 a. Öfre delen af ett jernsvärd.
Raftötången i Tanums s:n. $\frac{1}{2}$.

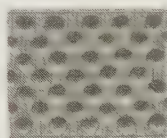

Fig. 120 b. Del af parerstången
till svärdet fig. 120 a. $\frac{1}{1}$.

Fig. 120 c. Del af den damaserade
klingan till svärdet fig. 120 a. $\frac{1}{1}$.

Prest-Säm se fynd N:o 314.

295. På Raftötången, "uti en oval stensättning eller ett slags mindre *skeppsform*, som var $5\frac{1}{2}$ aln lång och hälften så bred, uppgräfdes år 1842 ett konstrikt arbetadt *svärd* af jern, liggande på

en askfylld lerurna. Den afbrutna, breda klingan är tveeggad och fästet bronzeradt och prydt med punktlila fördjupningar, emellan hvilka man varseblifver mindre silfverinläggningar". (Holmberg, "Bohusläns hist.", 1:a uppl., 2 sid. 237, not; 2:a uppl., 2 sid. 80, not.)

Svärdet, hvars öfre del är afbildad fig. 120 i hälften af verkliga storleken, är afbrutet något nedom klingans midt. Parerstången och knappen äro af jern och prydda med små runda skålformiga fördjupningar. Kafsen har varit af trä eller dylikt. Den tveeggade klingan är damascerad och 1,5 tum bred. Den nu återstående delen af svärdet, fästet inberäknadt, är 15,5 tum lång.

Kom med Holmbergs första samling till Statens Hist. Museum (N:o 1270: 477).

Svärd med fästen af denna form tillhöra den yngre jernaldern eller vikingatiden, hednatidens sista århundraden. Dylika svärd äro icke blott i stort antal funna i Sverige, Norge och Danmark, utan hafva äfven hittats på flere ställen inom de länder, som nordborne under vikingatiden plägade besöka, såsom de Britiska öarna¹, Finland² och Ryssland³.

296. Vid Rungtunga hittades år 1871 under potatesupptagning:

En *halmesjel* "af någon finare stenart", slipad; äfven den öfre smalare ändan är håleggad. Längd 2,6 tum; största bredd 0,8 tum.

Handlanden C. F. Lundbergs samling i Göteborg.

297. I byn Ryk hittade hemmansegaren Elias Magnusson, försommaren 1876, på ett ställe der en gårdesgård går intill hans gård, ett *romerskt silfvermynt* prägladt för kejsar Marcus Aurelius och afbildadt i naturlig storlek fig. 121. Myntet hittades, då E. Magnusson omrörde några sopor som utkastats på stället, men han kan ej säga, om det låg bland soporna eller i sjelfva jorden; det senare är dock sannolikast.

Myntet, som då det hittades var öfverdraget med en sedan bortputsad "brun skorpa", bär på åtsidan en bild af kejsarens

¹ Worsaae, "Minder om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland", sid. 72 (Themsén) och 406 (Irland). Anderson i "Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland", vol. X sid. 564.

² Aspelin, "Suomalais-ugrilaisen Muinaistutkinnon Alkeita", sid. 341.

³ Kruse, "Necrolivonica", pl. 5 fig. 2 (Livland); Hansen, "Die Sammlung des Estländischen Provinzial Museums", pl. 9 fig. 11 och 12; Worsaae i "Årbøger for nord. Oldkynd." 1872, sid. 420 (guvernementet Orel).

lagerkrönta hufvud och omskriften M[arcvs] AVREL[ivs] ANTONINVS AVG[vstvs]. På frånsidan ses en krigare (eller guden Mars) med hjälm på hufvudet och spjut i högra handen; den vänstra handen hvilar mot en på marken stående sköld. Deromkring läses TRP XXXIII IMP X COS III P[ater] P[atriæ], hvilket betyder, att myntet är prägladt det år (179 efter Kristi födelse), då Marcus Aurelius för 33:dje gången var folktribun, för 10:de gången imperator och för 3:dje gången consul. På myntet, som är mycket nött, ses ej spår af hål eller ögla.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014). Ett mynt med samma prägel är beskrifvet af Cohen i hans "Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain", 2:dra delen (Paris och London, 1859), sid. 499, N:o 345.

Fig. 121. Romerskt silfvermynt prägladt år 179 för kejsar M. Aurelius.
Ryk i Tanums s:n. $\frac{1}{4}$.

Fyndet är af värde därför, att romerska mynt från de två första århundradena efter Kr. föd. äro ytterst sällsynta i Bohuslän och Norge, under det att de i södra och östra delarne af Sverige — i synnerhet på Gotland och Öland — ofta anträffas¹. Från Bohuslän torde man ej känna något annat än det här beskrifna, och från Norge äro endast två romerska silfvermynt från nämnda tid kända². I Skåne samt på Öland och Gotland äro deremot mer än 4,000 sådana mynt funna.

298. På ett torp under Ryk hittades vid dikesgräfnig:

Spetsen till en *dolk* eller spjutspets af gulbrun *flinta*; något slipad vid midten. Längd nu 2,55 tum.

Skänkt år 1876 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 5695).

¹ Montelius, "Från jernaldern", 1:a häftet; och i "Vitterhets Akad:s Månadsblad" 1872, sid. 55 och följ.

² "Årsberetning af Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring" för 1871, sid. 165 (Hedemarken), och för 1875, sid. 216 (Smålenene). Båda mynten hafva först på sista tiden blifvit bekanta.

299. Vid Ryk äro äfven funna:

a) En *spjutspets* af *flinta*, närmast lik fig. 51 i "Sv. forns."
Längd 3,3 tum.

b) En *sländtrissa* af *täljsten*.

Båda i ingenjör Brudins samling på Alnfors.

Fig. 122. Ofullbordad stenyxa, sedd från två sidor. Kyrko-Ryk i Tanums s.m. 1.

300. A Kyrko-Ryks egor hittades år (1840 eller) 1845 på botten af en *torfmosse*:

a) Tre skedformiga *skrapor* af *flinta*.

Alla i Statens Hist. Museum, 1270: 342—344.

b) Fyra *flintspån*, den längsta 4 tum lång.

Alla i Statens Hist. Museum, 1270: 13.

c) En *flintkärna*, från hvilken spånar blifvit afslagna; af samma slag som fig. 3 i "Sv. forns." Sjukantig, 3 tum lång.

Statens Hist. Museum 1270: 12.

d) Två smärre *ämnen* till något verktyg af *flinta*.

Båda i Statens Hist. Museum, 1270: 14 och 15.

301. Å Kyrko-Ryke egor, "på ett ställe der stenkummel och dylikt finnes", hittades hösten 1875 i en nygräfd dikeskant:

En halfärdig *yxa* af *grönsten*, afbildad fig. 122 i hälften af verkliga storleken. Formen visar, att det varit meningen att förse den med ett skafthål, hvilket dock ej ens är påbörjadt; något ut-

Fig. 123. Fingerring af guld. Kyrko-Ryk i Tanums s:n. $\frac{1}{4}$.

Fig. 124. Guldten. Kyrko-Ryk i Tanums s:n. $\frac{2}{3}$.

svängd både vid eggen och den nu aflångt fyrsidiga, plana banen. Ytan något, men obetydligt, slipad. Längd 6,7 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

302. Vid Kyrko-Ryk hittades sommaren 1835 i jorden under ett *stenröse*:

a) En treryggad *fingerring* af *guld*, afbildad fig. 123 i naturlig storlek.

b) En troligen trind *guldten*, hopbörd så som fig. 124 visar.

Infästes icke för Statens Hist. Museum, utan köptes af prins Maximilian af Leuchtenberg. De voro, med den i lagen föreskrifna förhöjningen af en åttandedel öfver metallvärdet, värderade till 35 dukater. (Kongl. Vitterh. Akademicus protokoll den 16 sept. 1835, § 210. I samma Akademis arkiv förvaras teckningar af dem, utan tvifvel i naturlig storlek, efter hvilka fig. 123 här är återgifven i samma skala och fig. 124 förminskad till två tredjedelar.)

303. Å **Stora Ryke** egor hittades år 1849 af torparen Kristian Johansson på Korndal, vid gräfning i en sandbacke:

En liten *guldbrakteat* (hängprydnad), afbildad fig. 125 i naturlig storlek. Något söndrig i kanten och nu utan ögla. Diameter 0,75 tum. Vigt 0,46 ort; guldhalt 80 procent.

Statens Hist. Museum 1537. Äfven afbildad i "Från jernaldern", pl. 2 fig. 20 (de horn, som der ses å djurets panna, äro så otydliga å originalet, att man ej ens torde kunna med säkerhet afgöra, om de verkligen finnas), och beskrifven N:o 303.

Från midten af jernaldern, d. v. s. från 5:te eller 6:te århundradet. Om sådana hängprydnader se mitt arbete "Från jernaldern", 2:a häftet.

Fig. 125. Guldbrakteat. *Stora Ryk i Tanums s.m.* $\frac{1}{1}$.

304. Vid **Ryland** har man i en *mosse* funnit:

En *stenyxa* med skafthål.

Cederstr. saml. 3082.

305. A hemmanet **Stora Ryland** hittades våren 1876:

Nedre delen af en *stenyxa*, afslagen i skafthålet, invid hvilket ses spår af ett annat hål, som påbörjats men ej fullbordats, emedan det sttit snedt. Yxan har varit af vanlig form.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

306. A **Rörviks** egor har man funnit:

En *flintspån*, 2,7 tum lång.

Handlanden C. F. Lundbergs samling i Göteborg.

307. Vid **Skafveröd** äro på olika ställen funna:

a) En *stenyxa* med skafthål, af vanlig form, bel. Längd 4,6 tum. "Funnen för 20—30 år sedan".

Skänkt år 1875 af herr kontraktsprosten Hellberg till Statens Hist. Museum (N:o 5615).

b) Tre *sländtrissor* af *täljsten*.

Alla skänkta år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

308. På en till hemmanet Skogtorp hörande betesmark bitades våren 1876 af en vallpiga:

Bakre delen af ett i forntiden afslaget, fyrkantigt jemnbredt fäste till en *flintdolk*. Ytan mörkbrun. Längd nu endast 1,6 tum; bredd 1,15 tum.

Skänkt år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

Fig. 126. Hälcelt af brons. Solbräcke i Tanums s.m. $\frac{1}{2}$.

309. På Skogtorps egor har man äfven, vid olika tillfällen, funnit:

a) Nedre delen af en i skafthålet afslagen *stenyxa*, som varit af vanlig form; eggen är dock något litet utsvängd åt ena sidan. Ej spår af nytt hål. Längd nu 3,88 tum.

b) En *sländtrissa* af *täljsten*.

Båda skänkta år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

310. Å **Solbräcke** egor hittades år 1869 af Jakob Andersson derstädes, under dikning:

En *halcelt* af *brons*, afbildad fig. 126 i hälften af verkliga storleken. Illa gjuten, ytan ojemn; upptill söndrig. Har haft en ögla något ofvan midten. Hålet ovalt, 2,6 tum djupt. Å dess väggar ses två sådana låga gjutränder som å fig. 116 här ofvan (sid. 278). Längd nu 4,25 tum (har möjligen varit något längre); bredd vid eggen 1,5 tum.

Statens Hist. Museum 4258.

311. Å **Sotorps** bys egor hittades under stenbrytning, i augusti 1875:

a) En aflångt jemnbred *skrapa* af hvitgrå *flinta*. Längd 3,95 tum; bredd 1,1 tum.

b) Nio *halfmånsformiga flintverktyg* (sågar), af ungefär samma grå färg. Ett af dem är afbildadt fig. 127 i hälften af verkliga storleken. Det som varit längst är i forntiden afbrutet vid ena ändan; biten saknas. Ett af de andra är likaledes för längesedan itubrutet; båda bitarna finnas. Längd 4,5 (nu) — 2,8 tum.

Alla tio skänkta år 1875 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 5607).

Fig. 127. *Halfmånsformigt flintverktyg* (såg). *Sotorp* i *Tanums a.m.* $\frac{1}{2}$.

c) En lång, smal, nästan jemnbred, fyrkantig *sten* med *sliprännan* utmed ena kanten. Stenens längd 4,6 fot och bredd knapt 1 fot. Sliprännans bredd 2,8 tum och största djup 0,6 tum; den börjas ungefär 1 fot från ena ändan af stenen och sträcker sig fram till den andra ändan, der stenen måhända är afslagen.

Skänkt år 1875 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 5627).

Om detta märkliga fynd har pastor Been meddelat följande närmare underrättelse:

"Stället ligger omkring en half mil söder om Tanums kyrka i en fjellartad utmark under byn Sotorp, invid stora landsvägen, på höger hand, då man reser söderut, samt midt utför byn Björ-

nered. Ungefär 200 fot från en hållristning¹ och c:a 100 fot från landsvägen gjordes fyndet af sliphällen och de tio flintverktygen. Mellan landsvägen och fyndorten är marken odlad, men bär stiger stenhällen så högt i dagen, att den blott betäckes af knapt en fots jordlager. Då jordegaren Anders Jakobsson behöfde sten till byggnad och här såg en vacker sten ligga upp i dagen, beslöt han att bryta sten här. Då jorden kring den nämnda stenen undankastades, syntes vid sidan en annan vacker, lång och smal sten, som utmed ena långkanten hade en synnerligen vacker slip-reffla. På andra sidan om den först nämnda stenen var en remna i klippan om några (omkring 4 å 5) fots längd, ett par tum vidd och c:a 2,5 fots djup. Den genomgick två tunnare klipp-lager, och på dess botten var fast håll. När nu stenarne bort-brötos, funnos i klippspringan de tio flintverktygen. Anders Jakobsson säger, att de ej tycktes vara tillhopalagda, utan ned-släppta i springan här och der. — — — På stället der flintorna funnos, har jag *förgäfvets* eftersökt, om ej så väl flere flintverktyg men i all synnerhet flintskärfrvor funnos". Slipstenen var bort-skänkt till en granne i Björnered för att användas till grind-stolpe, men räddades af pastor Been.

312. Vid **Säm** (Sem) har man, före 1847, i en *grafhög* funnit en *täljstensgryta* "stjelpst öfver brända ben".

Grytan, som liknar fig. 72 å sid. 72 här ofvan, har en smal fördjupad rand kring kanten och lemningar efter jernöron för banken. En bit är ur brädden, för öfrigt hel. Inre diameter vid mynningen 8,1—8,3 tum; höjd 3,6 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 462.

313. I en *grafhög* på **Säms** egor har man ock funnit:

a) En blå *glasperla*, som genom smältning fått oregelbunden form.

b) En *perla* af hvitt *glas* jemte många bitar af dylika.

Allt i Statens Hist. Museum, 1270: 523 och 522.

¹ Den här omnämnda hållristningen, som ej förut torde hafva varit känd, ligger ungefär ett par hundra fot från landsvägen, alldeles invid Anders Jakobssons ladugård. Då denne 1867 flyttade till stället, var hällen betäckt af en fots jordlager, men upptäcktes, då Anders Jakobsson ett eller två år derefter skyfflade det tunna jordlagret till den derinvid liggande gödselstaden. Å ristningen ses fyra fartyg, en människobild och derbredvid en vagn (?) med två fyrekriga hjul, lik de vagnar som ses å pl. 1 i detta häfte; pastor Been har till Viterb. Akademien insänt en teckning af denna hållristning.

314. Vid Prest-Säm äro, vid olika tillfällen, funna:

- a) En *rätmejsel* af *flinta* med tydliga smalsidor, slipad.
- b) En söndrig *stenyxa* med skafthål.

Båda i Cederstr. saml., 3023 och 3112.

315. Å Sögårds egor äro, vid olika tillfällen, funna:

- a) Två bitar af breda *rätmejslar* af *flinta*, med tydliga smalsidor, fint slipade.

Båda i Cederstr. saml., 2736 och 2921.

- b) En bit af en *dolk* eller spjutspets af *flinta*.

Cederstr. saml. 2354.

- c) Två bitar af en lång trekantig *pilspets* af *flinta*.

Båda i Cederstr. saml., 2917.

- d) En liten skedformig *skrapa* af *flinta*.

Cederstr. saml. 2369.

- e) 34 *flintspåner*.

Alla i Cederstr. saml., 2370 och 2916.

- f) Två kullrigt tvåsidiga *yxor* utan hål af *grönsten*, slipade mot eggen.

Båda i Cederstr. saml., 2855 och 3010.

- g) Fem nästan trinda *yxor* utan hål af *grönsten*, närmast lika fig. 5 å sid. 16 här ofvan.

Alla i Cederstr. saml., 2145, 2391 och 2553--2555¹.

- h) Fyra sönderslagna *stenyxor* med skafthål, vanlig form.

Alla i Cederstr. saml., 2371, 2382, 2383 och 3008.

- i) En *brynsten*.

Cederstr. saml. 2737.

- k) Ett stycke af en *brynsten*.

Cederstr. saml. 2918.

316. Vid Tannam, eller Kämpane såsom gården efter "Kämpastenarne" kallas, stå på en sandbacke belt nära och öster om den mellan Skalleröd och Tanums kyrka gående landsvägen tre större, i en rät linie *resta stenar* mellan tvenne betydliga sandgropar, hvarjemte nedre delen finnes kvar af en fjerdte sten, som stått i samma linie. I den södra sandgropen ligger dessutom en femte sten, som stått i samma rad och som för många år sedan lär hafva fallit ned i följd af sandhemtningen. Den största, nu stå-

¹ Enligt en underrättelse, som friherre Cederström erhållit sedan det föregående trycktes, är yxan N:o 2391 funnen vid Sögård i Tanum och ej, såsom i början för honom uppgifvits, inom Vette härad (jfr sid. 63 här ofvan).

ende stenen är 4,7 fot hög ofvan jord; den linie, i hvilken stenarne stått, går nästan rakt i norr och söder. På andra sidan om den norra sandgropen stå nära hvarandra två smärre stenar, 2,5 och 1 fot höga ofvan jord, ungefär i rät linie med de förut nämnda. I "Bohusl. historia" (1:a uppl., 2 sid. 231; 2:a uppl., 2 sid. 67) säger Holmberg om detta fornminne: "På åsens rygg äro 15 stenar satte uti en rad; den största af dem är 2½ aln, och en del föga högre än jordytan. Ursprungligen bar här funnits flera, som blifvit bortförda. De kallas af allmogen Tannams Kämpastenar, och utmed dem träffas några mindre stenar, en jordhög och en cirkelform". En teckning utvisande ställett utseende för omkring 60 år sedan, inuan ännu de stora sandgroparne funnos, i hvilka den ena stenen efter den andra störtat ned, är meddelad i Liljegrens och Brunii "Nordiska fornlemningar", N:o XIII.

År 1872 hade jag tillfälle att företaga en undersökning här. Jag gräfdde under och omkring de båda stenarne, som stodo norr om den norra sandgropen, men fann endast — äfven under den större af dessa stenar — ett lager *flintskärfvor*, som sträckte sig vida. På en yta af omkring 25 kvadratfot räknade jag mer än 100 sådana skärfvor. Alla, hviikas läge jag kunde bestämma, lågo 6 å 9 tum djupt under jordytan, just på gränsen mellan sanden och det tunna lagret matjord. Några *kol* syntes också på samma djup, och jorden var der på några ställen svartare än vanligt. I den norra sandgropen upplockade jag flere flintskärfvor, hvilka tydligen rasat ned under sandhemtningen, och enligt uppgift på stället lär man ofta vid sådant arbete i denna grop finna både flintskärfvor och större *flintstycken*. Jag erhöi äfven ett par i norra sandgropen funna sådana flintstycken, från hvilka några skärfvor voro afslagna, men hvilka icke hade någon bestämd form. Vapen och verktyg af flinta eller ämnen dertill kunde deremot icke upptäckas.

De flintskärfvor och flintstycken, som jag 1872 och vid ett kort besök på stället 1875 samlat här, förvaras nu uti Statens Hist. Museum (N:o 5156).

Nästan all här funnen flinta är grå, ogenomskinlig, utan glans och mindre god än den i Skåne vanliga; några skärfvor af det senare slaget funnos emellertid äfven. På andra ställen i norra Bohuslän (se t. ex. fynd N:o 175) har man funnit vapen och verktyg af samma ogenomskinliga gråa flinta, som förekommer vid Tannam och som troligen är inhemsk i denna trakt.

Detta fynd bör tydligen, liksom andra dylika anträffade både i Bohuslän¹ och på andra ställen i den Skandinaviska halföns södra och västra delar², förklaras derigenom att under stenåldern vapen och verktyg af flinta här tillverkats. Att skärfvorna äro slagna af menniskohand är nämligen höjdt öfver hvarje tvifvel, och att de tillhöra en aflägsen tid visas af deras läge under matjorden. Denna matjord fanns således ej på den tid stenålderns folk här tillverkade de vapen och verktyg, efter hvilka vi nu finna affallen. Stället var då endast, såsom några andra ställen der dylika fynd gjorts³, en sandås vid eller nära en hafsvik. Nu går hafvet visserligen ej ända upp till foten af den backslutning, på hvilken flintskärfvorna hittas, men troligen gick det under stenåldern så bögt, och den så kallade "Tannamskilen", en vik af hafvet, när ännu fram till närheten af "Kämpane".

Se fynd N:is 219, 317 och 318.

317. Vid **Tannam** har man för flere år sedan under grustägt i det stora grustäget invid "Kämpastenarne" funnit:

En bred *hålmjess* af *flinta*, slipad; till formen skall den närmast likna fig. 18 i "Sv. forns." Längd 4,4 tum; bredd vid eggen 1,9 tum.

Ingeniör Brudins samling på Alafors.

318. **Tannam.** Enligt uppgift på stället lär man för flere år sedan hafva under en af de under N:o 316 omtalade stenar, som fyllt ned i den norra sandgropen, funnit en illa bränd *lerurna*, innehållande *brända ben* och *aska*; några fornsaker hade icke bemärkts.

De nämnda stenarne höra uppenbarligen till en senare tid än stenåldern, hvarför det beror på en tillfällighet, om man, såsom jag år 1872 gjorde, under en sådan sten bittar några flintskärivor. Skärfvorna funnos nämligen redan förut på den plats der stenen restes, liksom på hela sandbacken rundt deromkring.

319. Å **Tegneby** egor hittades hösten 1875 samt våren och sommaren 1876 af en torpare under dikesgräfnings och spadvändning:

¹ Se t. ex. sid. 14 här ofvan; jfr W. Berge i 2:a häftet af dessa "Bidrag" införda afhandling om "Fynd från stenåldern på Hisingen".

² Äfven i Norge. Se "Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring; Register til Selskabets Skrifter", sid. 18 ("Verkstæder for Flintstager" och "Forekomsten af rå Flint").

³ Såsom "Lindormsbacken" i östra Skåne; se "Antiqv. tidskrift f. Sv.", 3 sid. 19.

a) 4 bitar af *dolkar* eller *spjutspetsar* af *flinta*; olika färg på ytan.

b) 9 *spånar* och *skärffvor* af *flinta*; att döma af utseendet äro de dels af bohusslänsk dels af skånsk eller dansk flinta.

c) 3 smärre, nästan trinda *yxor* utan hål af *grönsten*. Längd 4, 3,5 och 2,8 tum.

Alla skänkta år 1877 af pastor P. I. Been till Statens Hist. Museum (N:o 6014).

Se fynd N:o 265.

320. Vid Tegneby hittade intendenten vid Göteborgs Museum G. Brusewitz för några år sedan en å sjelfva landsvägen liggande:

Mejsel af *grönsten* med tydliga smalsidor, mycket skadad. Längd 3 tum; bredd vid eggen 1,5 tum och vid öfre ändan 1,1 tum; största tjocklek 1,1 tum.

Göteborgs Museum 47 (förr A. f. 177).

321. Vid Tegneby är äfven funnen:

En *stenyxa* med skafthål, hel, af vanlig form. Längd 5 tum.

Friherre F. Hiertas samling på Främmostad i Västergötland.

322. Vid Tofva är funnen:

En *stenyxa* med skafthål, af vanlig form, hel; ytan ljusgrå. Längd 4,2 tum.

Statens Hist. Museum 4866.

323. Vid Tågeröd har man funnit i jorden:

Hälften af en *stenyxa* med skafthål, vanlig form.

Cederstr. saml. 2254.

324. Å Tågeröds egor, en fjerdedels mil öster om Tanums kyrka, hittades år 1863 under gräfning i jorden, på 6—7 tums djup, ett *lerkärl* som innehöll "*aska*, *benskärffvor* och jord", samt ett *spänne* af *jern*. Lerkärlet, som saknade lock, var sprucket och sönderföll vid upptagandet; dess höjd var omkring 9 tum och diameter 6 tum. "Stället, bevuxet med löfträn och beläget nära en större bergås, är en jemn, gräsbeväxt backe, hvars jordmån utgöres af fin sand. Några alnar derifrån finnas två mindre *högar*, hvori, vid en tillfällig gräfning, påträffades bitar af *urnor* och *skärffvor* af *ben*".

Spännet, af det slag som vanligen plägar kallas "*fibula*", är i verklig storlek aftecknad i fig. 128. Det är bildadt af en smal, trind jernten, hvars nedre del är uppåt och tillbaka böjd samt

Bidr. till Göt. o. Boh. länds historia. 3 och 4.

med sin yttersta ända omvikt kring spännets bågformiga hufvud-
del. Spännets öfre del är åt ena sidan hoprullad i en smal kort
spiral, hvars yttre ända i en liten båge är böjd tillbaka och der-

Fig. 128 a. Spänne ("fibula") af järn.
Tågeröd i Tanums s.n. $\frac{1}{4}$.

Fig. 128 b. Spännets fig. 128 a sedt
uppförtn. $\frac{1}{4}$.

efter äfven å andra sidan bildar en dylik kort spiral, som slutar
med nålen (fig. 128 b). Denne, hvilken således är bildad af samma
ten som sjelfva spännets, erhåller genom den nyss beskrifna spi-

ralen nödig spänstighet; spetsen qvarhålles vid begagnandet i sitt läge genom en längre hylsa å spännets nedre del. Längd 4 tum.

Spännets och några bitar af lerkärlet förvaras nu i Lunds Universitets Historiska Museum (N:o 8409), dit det skänktes år 1871 af dåvarande studeranden Thornvall (af Göteborgs nation), hvilken inköpt fyndet och bifogat den ofvan meddelade noggranna berättelsen om fyndorten och det sätt, hvarpå detta märkliga fynd anträffats¹.

Spännen ("fibulor") af samma slag som det här afbildade tillhöra jernalderna början i Norden, det är tiden omkring eller kort efter Kristi födelse. De äro mycket sällsynta i Skandinavien², men typen har sitt egentliga hem i Frankrike, Alptrakterna och andra af kelter bebodda länder³. Många fibulor af denna typ äro, liksom de från Tågeröd, af jern; de andra äro af brons eller någon gång af silver.

325. Vid Ulfvesked äro, på olika ställen, funna:

a) En *flintskärfva*, troligen urslagen ur något slipadt *verktyg* (yxan eller mejsel). "Funnen vid Lilla Ulfvesked".

Cederstr. saml. 2259.

b) En *flintdolk*, lik fig. 57 i "Sv. forns.", 6 tum lång. "Funnen i en torfmosse vid Lilla Ulfvesked".

Ingeniör Brudins samling på Alafors.

c) En *flintdolk* med tjockt, tvåsidigt, baktill något utsvängdt

¹ Herr Thornvall tillägger följande, hvilket förtjenar att här antecknas, ehuru det ej kan ega omedelbart sammanhang med här beskrifna fynd: "Å ett annat ställe på egendomen (Tågeröd) finnas å en slutande bergskulle inristade några koncentriskt cirkel samt några strödda punkter, och på en af de tillgränsande gårdarne finnes en större hållristning, föreställande en sjöstrid med fartyg och stridsmän. Ingendersa upptagen af Holmberg". — Herr amanuensen vid Lunds Hist. Museum S. Söderberg har benäget meddelat mig afskrift af herr Thornvalls berättelse om detta fynd.

² Tre från Sverige äro afbildade fig. 309—311 i "Sv. forns."; en från Norge i "Årsberetning for 1874 af Foreningen til norske Fortidsminde-merkens Bevaring", pl. 6 fig. 30 (jfr sid. 145; funnen i Jarlsbergs och Larviks amt); samt några från Danmark i Worsaae's "Afbildninger fra det Kongel. Museum f. nord. Oldsager i Kjöbenhavn", fig. 176; i Engelhardts "Nydams Mosefund", sid. 53; och i "Årbøger f. nord. Oldkynd." 1872, pl. 5.

³ H. Hildebrand i "Antiqv. tidskr. f. Sverige" 4 sid. 105 o. f. ("Tene-fibulor"); Montelius, "Tombe ed antichità galliche in Italia", i "Buletino dell Instituto di corrispondenza archeologica anno 1877".

fäste; ytan rödbrun. Längd 5,7 tum. "Funnen i en mosse vid Ulfvesked" (jemte h).

Cederstr. saml. 2255.

d) Två spjutspetsar af flinta. "Funna i jorden vid Lilla Ulfvesked".

Båda i Cederstr. saml., 2257 och 3014.

e) Två halfmånformiga flintverktyg (sågar). "Funna vid Lilla Ulfvesked".

Båda i Cederstr. saml., 3024 och 3025.

f) En flintspån. "Väl utknackad i kanterna, kanske pilspets". "Funnen i jorden vid Lilla Ulfvesked".

Cederstr. saml. 3015.

Fig. 129. Yxa af grönsten. Ulfvesked i Tanums a:n. $\frac{1}{2}$.

g) En yxa utan hål af grönsten, afbildad fig. 129 i hälften af verkliga storleken, med nästan rund, plan bane. Öfre delen triad, oslipad; nedre delen kullrigt tvåsidig, slipad. Längd 3,85 tum; största bredd 2 tum; banens genomskärning 1,5 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 304.

h) En sten "liknande en mortelstöt". Skall vara funnen tillsammans med c.

Cederstr. saml. 2256.

326. A Ulfvesked hittades 1870 vid dikning i en gammal åker:

Eggändan af en halcelt af brons. Simpelt arbete. På insidan

har två sådana låga gjutsömmar funnits som å fig. 11b här ofvan (sid. 278). Längd nu 2,2 tum; bredd vid eggen 1,3 tum.

Statens Hist. Museum 4311.

327. Vid Utby är funnen i jorden:

En *stenyxa* med skafthål, vittrad; ituslagen af hittaren. Längd 7,4 tum.

Cederstr. saml. 3088.

328. Vid Vesterby har man, på olika ställen, funnit:

a) En större *yxa* af *grönsten* utan skafthål, föga afsmalnande uppåt, med tydliga smalsidor. Nedre tredjedelen väl slipad, för öfrigt nästan oslipad. Längd 8 tum, bredd vid eggen 2,25 tum.

Statens Hist. Museum 1270: 305.

b) En *perla* af "*hark*", aflång och genomborrad på längden. Längd 1,3 tum; diameter knapt 1 tum. "Fnnen i jorden".

Kandidat G. A. Gustafssons samling.

329. A Vesterby egor ses lemningar af flere, mer eller mindre förstörda *ättehögar*. "I en af de minsta bland dessa grifter gjordes för några år sedan (före 1842) ett besynnerligt fynd af en mängd *askfyllda lerurnor*, icke större än vinglas, och täckta med små genomborrade *lock*, äfven af bränd lera. En dylik liten urna har jag funnit äfven på Tjörn och lemnat en teckning af den uti tredje häftet af Runa (1843)¹. Det förtjenar uppmärksamhet, att nästan alla de urnlock af lera som finnas i grafhögar, äro försedda med hål." Holmberg, "Bohusl. historia", 1:a uppl. 2 sid. 227 not; 2:a uppl., 2 sid. 64 not.

Vindbäck, se fynd N:o 239.

I likhet med hvad som gjorts för Vette härad (sid. 338), lemnas här en öfversigt, utvisande, först för hvardera socknen och sedan för hela häradet, antalet nu kända fornsaker af hvarje form som egentligen tillhör stenåldern. Härvid bör dock anmärkas, att några af dessa saker (såsom fynd N:is 210 och 280) säkert, och andra troligen, tillhöra den tid *efter* stenålderns slut, då vapen och verktyg af sten fortfarande begagnades.

¹ Detta lilla lerkärl från Tjörn (nu i Statens Hist. Museum 1270: 470) är äfven afbildadt fig. 52 här ofvan.

Öfversigt öfver fornsaker från stenåldern, funna i Tanums härad.

	Tanums socken.	Tanums härad.	Öfver del af häradet.	Tanums härad.
Yttnehåll i svenska kvadratmil (6ar, holmar, in- sjöar m. m. inberäknade)	0,92	2,16	—	3,08
<i>Flinta:</i>				
Yxor och breda rätmejslar	4	14	2	20
Breda hålmejslar	—	1	—	1
Smala rätmejslar	—	—	—	—
Smala hålmejslar	—	—	—	—
Groft slagna verktyg (lika fig. 108 och 109)...	—	17	—	17
Dolkar och spjåtspetsar	10	46	7	63
Pilspetsar, bladformiga	2	—	—	2
D:o trekantiga	1	7	—	8
Hålfmånformiga verktyg (sågar)	7	42	5	54
Skräpor	1	15	—	16
Spåner (knifvar)	7	50	1	58
Skärfrvor och oregelbundna flintstycken	—	¹ x + 30	—	x + 30
Kärnor	—	1	—	1
Tillhopa af flinta	32	x + 223	15	x + 270
<i>Andra stenslag:</i>				
Rätmejslar och yxor utan hål	11	27	4	42
Hålmejslar	—	1	—	1
Yxor och hammare med skafthål	13	32	6	51
Skafthålstappar	—	—	—	—
Slipstenar, klobblika	—	² 1	—	1
D:o flata	1	³ 1	—	2
Tillhopa af andra stenslag än flinta	25	62	10	97
Tillhopa af sten	57	x + 285	25	x + 367
Antal stensaker från hvarje kvadratmil i me- deltal	61,98	131,94	—	119,16

¹ Ett betydligt, ej i tabellen upplaget antal flintskärfrvor och oregelbundna flintstycken är funnet vid Arendal och Tanum (fynd N:o 210 och 316).² Ej af samma form som fig. 5 i "Sv. forna.", men begagnad å fem sidor och med afrundade ändar (fynd N:o 213).³ En lång, smal, nästan fyrkantig sten med sliprännor utmed ena kanten (fynd N:o 311).

Utom de i denna öfversigt upptagna arbeten af sten har man i Tanums härad funnit följande, af hvilka åtminstone de flesta säkert tillhöra tiden efter stenålderns slut:

5 brynen af skiffer eller annat stenslag, de flesta fyrkantiga (fynd N:is 196, 228 och 315). Endast ett af dem (N:o 228) har den för stenåldern egendomliga form som fig. 4 i "Sv. forns." visar.

En sten, "liknande en mortelstöt" och några ej närmare beskrifna "stenamuletter" (fynd N:is 325 och 294).

2 "sänkestenar" (fynd N:is 209 och 252).

3 "ovala stenar" från den äldre jernåldern af det slag som man ansett vara brynstenar (fynd N:is 183, 224 och 259). — Se sid. 339 här ofvan.

18 sländtrissor af sten, dels från jernåldern och dels troligen äfven från senare tid (fynd N:is 171, 181, 205, 230, 251, 273, 275, 299, 307 och 309).

2 täljstensgrytor, den ena söndrig (fynd N:is 237 och 312). De torde ej vara äldre än från jernålderns senare del.

Derjemte äro i häradet funna:

Flere lerkärl, af hvilka dock endast få varit hela (fynd N:is 210, 233, 258, 261, 294, 295, 318, 324 och 329). Några af dem (t. ex. N:o 210) förskrifva sig från bronsåldern, de andra från jernåldern. — Något lerkärl som med säkerhet kan hänföras till stenåldern torde ännu icke vara känt från Tanums härad.

Två svärd, 2 skaftcelter, 2 hælcelter, 1 halsring och 2 knappar af brons, alla från bronsåldern (fynd N:is 280, 281, 283, 288, 310 och 326).

Två spännan ("fibulor"), 1 beslag, 1 sluten ring, några nålar och några ringar af brons från jernåldern (fynd N:is 238, 294 och 219). De fyra förstnämnda tillhöra den äldre jernåldern; att döma af beskrifningen å de med bronsnålarne funna lerkärlen (fynd 294), synas äfven dessa förskrifva sig från samma tid.

Ett "blylod i form af en afhuggen och genomborrad kon", från jernåldern (fynd N:o 219).

En brakteat, ett beslag till en svärdselida, en stor massiv halsring, 2 trefryggade fingerringar, en spiralring och 5 andra ringar af guld från jernåldern (fynd N:is 176, 195, 218, 223, 226, 271, 272, 287, 302 och 303).

Ett romerskt silfvermynt, från det andra århundradet efter Kristi födelse (fynd N:o 297).

Ett stort ringspänne af silfver, troligen från det tionde århundradet (fynd N:o 214).

TVÅ svärd, 4 yxor, 1 beslag "till kanten af en sköld", en skära, 1 spänne ("fibula") och några förrostade bitar, allt af jern (fynd N:is 219, 228, 233, 242, 248, 295 och 324). Fibulan tillhör jernålderns första tid i Norden; de flesta andra jernsakerna föreskrifva sig deremot från periodens sista århundraden.

Ett glaskärl från jernålderns äldre del (fynd N:o 223).

Sex perlor af glas, kalcedon m. m. samt några bitar af sådana perlor (fynd N:is 285, 287, 313 och 328).

Dessutom åtskilliga lerkärl, sländtrissor af bränd lera, glasperlor, bitar af benkammar m. m., hörande till de fynd vid Greby, för hvilka i nästa häfte en särskild redogörelse skall lemnas (se fynd N:o 229).

Bohuslänska hällristningar.

Aftecknade af L. BALTZER, beskrifna af OSCAR MONTELIUS.

2.

A planch 1 återgifves i fotolitografi herr Baltzers med stor omsorg utförda teckning af den märkliga hällristning vid Backa i Brastads socken, Stångenäs härad, hvilken finnes afbildad fig. 119 och 122 i Holmbergs "Skandinaviens hällristningar". En jemförelse mellan den gamla och den nya teckningen visar, dels att herr Baltzer upptäckt många viktiga bilder, som undgått Holmbergs uppmärksamhet, dels att herr Baltzer på ett annat och otvifvelaktigt riktigare sätt¹ återgifvit flere föremål.

Då minnet för länge sedan dött om betydelsen både af de särskilda å hällristningarna förekommande bilderna och af deras sammanhang, kunna vi visserligen icke hoppas att fullständigt tolka dessa tafior, hvilka en gång med mycken möda inhöggos i klippan för att föreviga märkliga händelser och ryktbara stordåd; men betydelsen af flere enstaka bilder, kanske af de flesta, kan dock med större eller mindre svårighet inses, och redan detta har visat sig vara af stor vikt för kännedomen om förhållandena under den afågsna tid, från hvilken hällristningarna förskrifva sig.

Bland de föremål som ses å den här återgifna ristningen vid Backa torde vi isynnerhet böra uppmärksamma dem, af hvilka Holmberg i fig. 122 afbildat ett. Han anser det skola vara en varggård, eller en konstrik inhägnad för att fänga och fälla vargar (sid. 42 och 130); och man måste medgifva, att det finnes en ganska stor likhet mellan Holmbergs fig. 122 och den franska varggård, som han aftecknat fig. 122 $\frac{1}{2}$. Då det emellertid nu vi-

¹ Jag är öfvertygad härom, ehuru jag ännu icke haft tillfälle att besöka denna hällristning.

sar sig, att Holmbergs teckning af detta föremål varit mindre noggrann, torde äfven hans förklaring böra förfalla. Ett närmare aktgifvande på den motsvarande figuren å herr Baltzers teckning (i öfre bögra hörnet af pl. 1), samt en jemförelse mellan denna figur och de liknande, som herr Baltzer upptäckt mellan de å Holmbergs fig. 119 och 122 återgifna delarne af den stora hällristningen, torde göra det i hög grad sannolikt, att hvar och en af dessa figurer skall föreställa en uppifrån sedd vagn med två hjul, som är förspänd med två hästar. Riktigheten af denna åsigt torde bekräftas af de tvåhjuliga vaguar med två hästar, som ses på en af Kiviksgravens stenar och på en uti Järrestads härad i Skåne funnen sten ("Villfarastenen"), afbildade i professor Nilssons "Bronsåld.", 2:a uppl., sid. 5 och 130, samt i "Sveriges historia", första delen, fig. 129 och 156.

De djur med böga greniga horn som ses å pl. 1 äro äfven värda vår uppmärksamhet. Att de skola föreställa elg eller ren, synes vara tydligt. Holmberg anser det sannolikare vara renar och omtalar, att man under gräfning af Albrektsunds kanal vid Marstrand funnit renhorn, hvilket fynd skulle visa, att renen en gång funnits i Bohuslän. Äfven om denna uppgift är riktig, följer dock ej deraf, att nämnda djur, som i historisk tid icke torde hafva lefvat i Bohuslän, funnits der samtidigt med dem som huggit den här i fråga varande hällristningen. Det är därför måhända sannolikare, att de derpå förekommande djurbilderna skola vara elgar, ehuru man måste medgifva att hornen, i synnerhet på ett par af djuren, hafva större likhet med dem på en ren än på en elg.

Bohuslänska dopfuntar.

Tecknade af GUSTAF BRUSEWITZ; med text af OSCAR MONTELIUS.

I den äldsta tiden döpte man i floder och källor, hvarhelst omständigheterna kräfde. Sedermera bygdes i närheten af de stora kyrkorna särskilda dopkapell, de så kallade baptisterierna, hvilka vanliga voro runda eller åttkantiga byggnader med en källa i midten. Källan var antingen naturlig eller konstgjord, i hvilket senare fall den stundom genom en särskild ledning fylles med rinnande vatten. Några sådana baptisterier hafva bibehållit sig till våra dagar och bland de mest bekanta kunna vi nämna dem i Florens¹, Parma, Pisa m. fl.

Emedan man dock icke kunde hafva en källa med rinnande vatten på hvarje ställe, der ett dopkapell behöfdes, måste man taga sin tillflykt till stora skålar, af sten eller metall, hvilka emellertid genom sitt namn dopfuntar (*fontes baptismales*) påminte om de gamla dopkällorna². Slutligen upphörde man att bygga särskilda baptisterier, och dopfuntarne erhöilo sin plats i sjelfva kyrkan.

Ursprungligen funnos "dopkällorna", med eller utan rinnande vatten, endast vid domkyrkorna, emedan ingen annan än biskoparne hade rätt att meddela döpelsens sakrament. Småningom erhöilo dock äfven andra prester denna rätt, och slutligen kunde dopet erhållas i hvarje kyrka, — men endast nöddop i hemmet, — hvilket vi finna vara förhållandet i Sverige, liksom i andra länder, åtminstone redan under 1200-talet. Dopfuntar finnas derföre, eller hafva åtminstone funnits, i de flesta svenska kyrkor.

De voro nödvändiga under den katolska medeltiden, emedan dopet då vanligen förrättades på annat sätt än i vår tid. I stället för att såsom nu sker, endast begjuta barnets öfver dopskålen hållna bufvud med vatten, nedsänkte man då hela barnet tre gånger i vattnet under uttalande af den ännu brukliga formeln: "Jak döper thik N. i namn Fadhurs ok Sons ok thess Helga Andä".

¹ I det florentinska baptisteriet, med Ghibertis herrliga bronsportar, befinner sig likväl dopfunten ej i midten utan vid väggen.

² Det latinska ordet *font*, detsamma som vårt *font*, betyder nämligen källa.

Den i det nuvarande Bohuslän fordom gällande Vikens eller Borgartings kristenrätt (kyrkolag) stadgar i den äldre, ännu vid midten af 1200-talet gällande, redaktionen, att alla barn, som ej voro misfoster, skola uppfödas, kristnas och till kyrka bäras. "Nu skall hvarje barn, heter det vidare, till dopet bäras af den man och den kvinna som må blifva gudsivar till barnets fader och moder. Om barnet på vägen blir så sjukt att fara är för döden, skola de veckla upp kläderna, nämna barnet vid namn och säga, mannen först och kvinnan efter: "Jag döper dig i Faderns, Sonens och den Heliga Andas namn", och säga så tre gånger. Mannen skall spotta i sin handlofve; och taka upp sin spott med tummen, stryka (dermed) i kors på smörjelsestället å bröst och mellan axlarne, i näsa och öron och å hjessan. Om så mycket vatten finnes till hands, att de kunna barnet deri hölja, då skola de det tre gånger deri döpa och doppa och tre gånger säga de ord (som nyss föreskrefvos). Men om ej så mycket vatten finnes, då skall mannen med sin hand bestryka barnet med vatten, om vatten finnes, dagg, om dagg finnes, snö, om snö finnes, eller hafsvatten, om hafsvatten finnes. Nu blir det ofta något af små lifsgnistor. Barnet qvicknar sedan till och bäres lefvande till kyrkan, då skola de för presten berätta sitt dop, och om de hafva sagt de ord som föreskrifna äro, och presten skall primsigna barnet; då hafver det fullt dop. Ingen behöfver två gånger i vatten doppas. Men om de ej kunna redogöra rätt för presten, då mände de ej hafva rätt sagt öfver barnet, och då skall presten döpa det med fullt dop. Dör barnet på den färden med slikt dop som nu är sagdt, då skall det begravas i kyrkogården, såsom om presten hade döpt det".

Om modern genom oförsigtighet varit vållande till barnets död, innan barnet blifvit döpt, "hafver hon förverkat gods och landsfrid och lösören; fare till hedet land och komme aldrig der som kristne män bo. Mord på hedet (odöpt) barn är derföre värre än på kristet, att förderfvad är den menniskas själ som heden dör".

Vidare stadgas i samma lag: "Nu äro fyra laga stämmor om året att bära barn till dop. De barn som födda äro efter första juldagen, de skola döpar påskafston; alla de som derefter födas skola döpas på "Johns vaka" (midsommarafton); alla de som derefter födas skola döpas på michaelsmessan (den 29 september); alla de som derefter födas skola döpas den heliga julnatten. För försummelse af hvarje laga stämma bötes 3 marker, och om alla laga stämmorna förlida, utan att fadren låter döpa sitt barn, då varder bonden heden genom sitt barn. Han hafver förverkat så

(gods) och frid, land och lösören; fare han till hedet land, då han ej vill kristen vara".

Den af konung Magnus Håkansson Lagaböte (1263—1280) gifna nyare kristenrätten för Viken har följande i vissa viktiga fall afvikande stadganden om dopet. "Uppfödas skall hvarje barn som födt varder och menniskohufvud hafver, ändock det är något vanskapligt. Det skall föras till kyrkan och döpas, om presten är när. Eljest skola de qvinnor som äro närvarande vid barnsbördan straxt se till, att vatten finnes till hands. Men om barnet är födt med litet lif och ej prest kan nås, då skall det döpas af hvem som är närvarande, jemväl fader och moder, om inga andra finnas till hands för att doppa barnet i vatten, och han säge dessa ord derunder och nämne barnet vid namn: "Jag döper dig i namn Faders, Sons och den Heliga Andas"; och man skall hvarken lägga något till eller taga något ifrån dessa ord. Spott gör intet dop, och icke dagg eller snö, om icke vatten först är gjordt af snön. Händer det ock så, att fader och moder döpa barn sitt i denna nöd, då skall sådant gudsivalag ej upphäfva deras äktenskap¹. Dör ock barnet, förr än det till prest kommer, och säger den som medföljer barnet att han döpt det eller varit hos den som döpte, då skall barnet få kyrkobegrafning; men eljest icke. Och på hvarje dag som denna nöd yppas må barnet döpas, jemväl juldagen och påskdagen. Men hvem som står fadder åt barnet är skyldig att lära barnet "Credo" (tron) och "Pater noster" (Fader vår). Men fader och moder äro skyldiga att vakta barnet för lifsfara, utom sjukdomar, under de sju första vintrarne (åren). Men om fadern håller sitt barn hemma fem nätter (dygn) odöpt utan laga förfall, böte han till biskopen 6 öre; håller han det ytterligare fem nätter, böte till biskopen 12 öre; håller han det tre gånger fem nätter, böte 3 mark; håller han det fyra gånger fem nätter böte till biskopen 15 marker; håller han det längre, och dör barnet hedet (odöpt), då är han biltog och har förverkat få och friden med konungen; men biskopen tage 3 marker af hans gods".

Faddrarne ansågos komma i ett andligt släktskapsförhållande ("gudsivalag"²) till barnet och hvarandra, hvilket blef af stor betydelse, emedan giftermål var förbjudet mellan dem, som på detta

¹ Samma stadgande finnes ock i den äldre Borgartings-kristenrätten.

² Fno. *gudsifjar*, plur. tant.; fave. *gudsivalagh*, af fno. *sif*, plur. *sifjar*, släktskap genom giftermål; jfr fno. *sefi*, fave. *sivi*, släkting. En person som till en annan stod i gudsivalag kallades, med ett gemensamt namn för man och qvinna, *gudsive* (fno. *gudsifi*, plur. *-ffjar*); för sådan qvinna fanns ett särskildt namn *gudsiva* (fno. *gudsifja*).

sätt betraktades såsom andligen befryddade, lika väl som det var förbjudet mellan den hvilka verkligen voro nära släktingar. Den äldre Borgartings-kristenrätten stadgar här om: "Det finnes tre slags gudsivalag, men alla äro lika viktiga i afseende på släktakap. Ett är att hålla barnet under primsignandet¹. Annat att upplyfta barnet ur hedendomen (vid dopet). Tredje att hålla å barnet, när biskopen konfirmerar det". Om en man gift sig med sin gudsiva, måste de skiljas; göra de det ej inom en viss tid, hafva de förgjort gods och frid.

Den yngre Borgartings-kristenrätten meddelar i detta hänseende följande närmare stadgande (§ 23). "Ingen man må taga till hustru sin gudsiva. Men gudsivalag är af tre slag. Först mellan det barn som döpt är och den som döper eller håller barnet vid dopet och barnets föräldrar²; för det tredje mellan barnet som döpt är och den andliga man som döper eller håller barnet vid dopet. Och derföre äro prestes i gudsivalag med alla de barn som de döpa och alla deras föräldrar, och må prestens barn ej gifta sig med någon som presten hafver döpt³. Håller en man å en annan mans barn vid dopet, då äro barnets fader och moder och barnet i gudsivalag med hustrun till den som håller å barnet vid dopet, äfven om hon ej hafver hållit å barnet när det döptes. Nu om en man gifter sig med sin gudsiva, så skola de skiljas åt och gå till skrift, och böte hvardera tre marker till biskopen".

I en annan handskrift af samma lag har stadgandet från och med orden "för det tredje" en lydelse som ännu mera utvidgade detta släktakapsförhållande: "För det tredje, heter det der, mellan den som döper och modern till den döpta. För det fjerde mellan barnen till den som döper och den som döpt varder. För det femte mellan den som döpt varder och dem som hålla honom vid dopet. För det sjette mellan den som döpt varder och laglig hustru till den som å honom håller (vid dopet), äfven om hon ej är närvarande. Och sammanledes (med mannen), om hustrun håller å barnet, äfven om han ej är närvarande. För det ajunde mellan den som döpt varder och barnen till den som å hålla, antingen de äro flere eller färre. För det åttonde mellan den som å håller

¹ En annan handskrift har: "För det andra mellan den som döper och den döptes fader".

² Af primum signum, det första tecknet. Primsigna betyder med korstecknet på panna och bröst teckna den som skulle döpas.

³ Förbudet mot presternes giftermål ("celibatet") var vid denna tid ännu icke ovilkorligt i Norge.

och fadern till den som varder hållen till dopet. För det nionde mellan den som å håller och modern till den som varder hållen". Det tillägges, att detsamma gäller om konfirmation som om dop.

Förbudet mot giftermål mellan dem som voro gudsiviar var så strängt, att man, såsom vi sett, måste uttryckligen stadga att, om barnets föräldrar gifvit det nödp, detta icke medförde skillemessa mellan dem.

En följd af det skyldskap, i hvilken faddrarne kommo till barnet, dess föräldrar och hvarandra, var att faddrarnes antal under medeltiden var vida mindre än det nu vanliga. Så djupt rotfäste sig ock föreställningen om omöjligheten för dem som stått fadder åt samma barn att gifta sig med hvarandra, att ännu, nära tre och ett halft århundrade efter det förbudet mot äktenskap mellan gudsivar vid reformationen upphäfdes, ett minne deraf kvarlefver. I detta som i liknande fall lefver minnet af det som stått i samband med en förgången religion, såsom skrock. Mången, äfven i

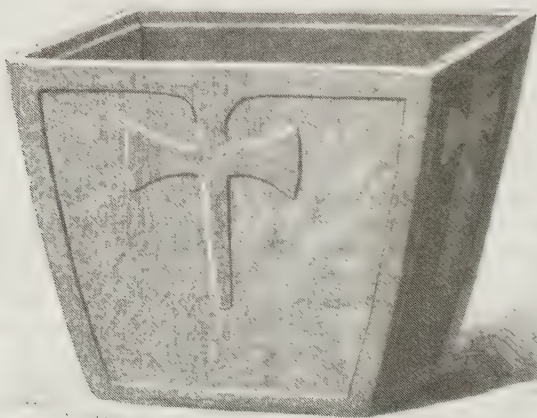

Fig. 1. Den fyrsidiga skålen till en dopfunt af sten i Harestads kyrko, Inlands södra härad, Bohuslän. Höjd 1,7 fot; bredd upptill 2,1 fot.

hufvudstaden och bland de bildade, anser det nämligen vara omöjligt, eller åtminstone opassande, att två med hvarandra förlovade eller gifta stå fadder åt samma barn, isynnerhet om de "stå emot hvarandra". Få om ens någon af dem, som lysa denna fördom, torde emellertid känna till grunden härför.

I sammanhang med det föregående torde vi äfven böra anföraden till början af 1200-talet hörande äldre Vestgöta-lagens stadga om huru barn skola döpas: "Varder barn till kyrka bñret för att kristnas, då skola fader och moder skaffa gud-

Fig. 2 a. Den fyrkantiga skålen till en dopfunt af sten från Norums kyrka, Inlands Norrre härad, Bohuslän. Nu i Statens Hist. Museum. Om runskriften se sid. 442. Höjd 1,2 fot; bredd upptill 1,8 fot.

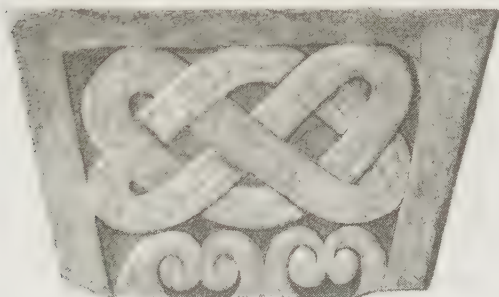

Fig. 2 b. Andra sidan af dopfunten från Norums kyrka.

fader, gudmoder, salt och vatten, samt kalla på presten. Barnet skall primsignas utanför kyrkodörren. Sedan skall funten vigas och presten barnet döpa; gudfadren skall barnet hålla och gud-

modren namet säga. Presten skall bjuda, huru länge fader och moder skola barnet värda". Saltet som här omtalas och som brukade läggas bredvid barnet — stundom i lindan — var ett tecken till att barnet ej var döpt förut. I den äldre kyrkan gaf presten salt åt catechumenerne (de som ännu ej voro döpta, men

Fig. 2 c. Tredje sidan af dopfunten från Norums kyrka.

Fig. 2 d. Fjerde sidan af dopfunten från Norums kyrka.

erhöllo undervisning i den kristna tron) med de orden: "mottagen vishetens salt, som skall lända Eder till evinnerligt lif". "Ej så, tillägges det, att det eviga lifvet härmed gifves åt catechumenerne, men emedan saltet är trons sakrament och tron verkar genom kärleken samt förer de döpta till evigt lif".

Bidr. till Göt. o. Boh. läns historia. 3 och 4.

Efter neddoppandet¹ smordes den nydöpte med invigd olja på hjessan och kläddes i hvita kläder.

Fig. 3 a. Den fyrkantiga skålen till en dopfunt af sten Kareby kyrka, Inlands södra härad, Bohuslän. Om runskriften, se sid. 443.
Höjd 1,4 fot; bredd upptill 1,0 fot.

Fig. 3 b. Andra sidan af dopfunten i Kareby kyrka.

¹ Enligt ett stadgande af erkebiskop Nils Ragvaldsson i Upsala (1438—1448) skulle en gosse upplyftas ur dopfunten af två män och en kvinna, men en flieka af två kvinnor och en man, hvarjemte det särskildt förordnades, att inga andliga fingo upplyfta en gosse ur dopet.

Under kristendomens första tid i Norden uppsköto de, som voro benägna för den nya läran, ofta dopet tills de kände döden

Fig. 3 c. Tredje sidan af dopfunten i Kareby kyrka.

Fig. 3 d. Fjerde sidan af dopfunten i Kareby kyrka

nalkas, på det de skulle rena ingå i den andra världen. Ännu finnas ock många runstenar från nämnda tid, som äro resta till

minne af män hvilka dött i "hvita vathum", i de hvita dopkläderna. Den, som sålunda uppsköt dopet och endast lätit primsigna sig, kunde också lättare hafva gemenskap både med hedningarne och de kristne.

Fig. 4 a. Den rundu skålen till en dopfont af sten i Thorsby kyrka, Inlands södra härad, Bohuslän.

Fig. 4 b. Del af dopfonten i Thorsby kyrka.

Den i Borgartings-kristenrätten gifna föreskriften om kors-tecknande med spott vid nöddop stod väl i sammanhang med det bruk i den äldre kyrkan, att presten omedelbart före smörjandet med oljan tog något af sin spott på fingret samt dervid vidrörde den döptes öron och näsborrar under uttalande af det hebreiska ordet "Effatha", det är upplåt dig. Härvid syftades natur-

ligtvis på den i 7:e kap. af Marci Evangelium förekommande berättelsen, huru Kristus på ett liknande sätt botade en döfstum.

Första gången en dopfunt af sten omtalas lär vara omkring år 500, men det sker då på ett sätt som visar, att sådana redan

Fig. 5. Den runda skålen till en dopfunt af sten i Valla kyrka på Tjörn i Bohuslän. Höjd nu 1,8 fot; diameter 2 fot.

Fig. 4 c. Del af dopfunten i Thorsby kyrka.

länge funnits. När kristendomen infördes i Norden, hade dopfuntar således mycket länge varit i bruk, och de börde till kyrkornas vanliga utstyrsel. Emedan de voro af ett ämne som både kunnat trotsa tiden och ej frestat vinningslystnaden, hafva de i

stort antal bevarats till våra dagar. De flesta synas tillhöra de första årbundraden efter den kristna lärans stadfästade i Norden. Vi meddela här afbildningar af några bland de märkligaste dopfuntar som nu förvaras i Bohusläns kyrkor.

*Fig. 6. Dopfunt af sten i Tussee kyrka på Hisingen.
Höjd 2,3 fot; diameter upptill 2 fot.*

Utom funtar af sten funnos äfven dylika funtar af metall (messing). Både i Sverige¹ och andra länder hafva sådana bibehållit sig, de flesta förskrifvande sig från medeltidens senare del.

¹ En sådan i Linköpings domkyrka är afbildad i "Sveriges historia", 1:a delen, fig. 527.

Dopfuntens plats var antingen i baptisteriet eller, der inga sådana särskilda dophus funnos, vid ingången till kyrkan; i större kyrkor stod den icke i midtskeppet, utan i den mot högaltaret motsatta ändan af ena sidoskeppet, vanligen det norra. Denna plats berodde derpå, att den odöpta ännu ej tillhörde kyrkan och således ej borde träda in eller bäras in i kyrkan längre än oundgängligt var.

*Fig. 7. Dopfunt af sten i Uklums kyrka, Inlands nordre härad, Bohuslän.
Höjd nära 4 fot; skålens diameter 2,4 fot.*

Hvarje pingstaften vigdes funten med den heliga oljan, hvilket står i sammanhang dermed, att i kyrkans första tider alla dop, utom nödop, förrättades på påsk- och pingstaftnarne; ett bruk som i vissa länder bibehöll sig ganska länge.

Funten skulle vara betäckt med ett lock för att hindra orenlighet att nedfalla i vattnet. Dessa lock blefvo under senare delen af medeltiden ofta utarbetade med stor prakt, stundom till likhet

med kyrktorn¹. I Sverige hafva dock nu dopfontarnes lock nästan öfverallt blifvit förstörda².

*Fig. 8. Dopfont af sten i Säfsjö kyrka på Hisingen.
Höjd 2,8 fot.*

Bruket att vid döpelsen doppa hela kroppen i vatten hade redan före medeltidens slut börjat att gifva vika för det nu allmänna bruket att endast begjuta hufvudet med vatten; och dop-

¹ Präktiga lock till dopfuntar från England ses i "Illustrations of baptismal fonts" af F. A. Paley (London, 1844).

² I Statens Historiska Museum förvaras ett sådant lock af trä i form af ett rundt fat, på hvilket Johannes Döparens hufvud ligger; locket har tillhört funten i Norrby kyrka, Upland (Vesterås län).

funtarne blefvo isynnerhet efter reformationen öfverflödiga, samt ersattes med mindre dopskålar, vanligen af messing. Småningom aflägsnades nu de flesta funtarne från sina ursprungliga platser, hvarvid de i lyckligaste fall gingo en anspråklös fristad i något hörn af kyrkan eller i en skräpbod. Der voro de emellertid mer

*Fig. 9. Dopfund af sten i Solberga kyrka, Inlands nordre härad, Bohuslän.
Höjd 2,1 fot; skålens diameter 2 fot.*

eller mindre skyddade för yttre åverkan, under det att flere af deras mindre lyckligt lottade likar blefvo föremål för en vanvård och en behandling, hvarifrån de en gång heliga kärl bort vara förskonade, i hvilka förfäderna till socknens nu lefvande invånarne blifvit döpta, slägte efter slägte under århundraden.

Då man känner, hvilken liflig förbindelse egde rum mellan vestra delen af Skandinavien och England under århundradena närmast efter kristendomens framträngande till våra trakter, skulle man kunnat vänta, att dopfuntarne i Bohuslän varit mycket lika

Fig. 10 a. Dopfunt af sten i Hede kyrka, Sörbygdens härad, Bohuslän.

dem i England, så mycket hellre som i andra fall en inverkan af sistnämnda lands konst kan spåras i vestra delen af nuvarande Sverige. Det förefaller emellertid som om de bohuslänska dopfuntarne ej hade större likhet med de engelska än med dem i andra till den romerska kyrkan hörande länder.

De flesta ä de bohuslänska, liksom de andra nordiska, dopfuntarne förekommande ornamenten äro lika dem som voro vanliga i andra länder vid början af vår medeltid, men ä några funtar (fig. 2 och 3) ses drakslingor, hvilka tydligen äro arf från ornamentiken under slutet af vår hednatid.

Fig. 10 b. Andra sidan af dopfunten i Hede kyrka.

A dopfuntar både från Norden och andra länder ses ofta fyra hufvud, hvilka betecknade de fyra från paradiset utgående floder, som omtalas i första Mose bok (kap. 2). Äfven flere andra å funtarne uthuggna bilder hafva symbolisk betydelse, ehuru den numera stundom är glömd och svårtydd.

I den lilla skål som ses på foten af funtarne från Säfve och Björlanda kyrkor (fig. 8 och 11) har måhända det för döpelsen afsedda saltet förvarats. Enligt Brusewitz' beskrifning i »Elfsyssel» (sid. 193) lär dock ett hål finnas i den lilla skålen, hvilken sitter löst i den senare fontens fot, så att den kan tagas ut. Brusewitz antager därför, att skålen snarare varit afsedd för vigvatten. Då jag ej sett funten och ej känner, huru hålet går, eller om något hål finnes i botten af sjelfva funten, kan jag ej afgöra, huruvida

Fig. 11. Dopfont af sten i Björlanda kyrka på Hisingen.

skålen varit ett »uttömningskärl» för det vid dopet använda vattnet, hvilket dock synes vara föga sannolikt.

A två af de här afbildade dopfuntarne, liksom å flere andra svenska funtar, finnes inskrift med runor.

Inskriften å Norumsfonten (fig. 2) är kort och dess hufvud-del lätttydd: *Swän gærthe*, Sven gjorde. Betydelsen af de fem sista tecknen torde deremot icke vara med säkerhet känd¹. I afseende på de bilder, som ses under runorna, har professor

¹ Samma tecken förekomma på en liten i Grönland funnen runsten och har antagits der beteckna siffror; stenen är afbildad i »Grönlands historiske Mindesmærker», band 3, pl. 9 fig. 3 (jfr sid. 843).

Sophus Bugge fäst uppmärksamheten derpå, att de troligen skola framställa en från Eddasångerna känd scen: Gunnar i ormagården. Gunnar, hvilkens händer äro bundna, spelar med fötterna på en harpa för fyra ormar.

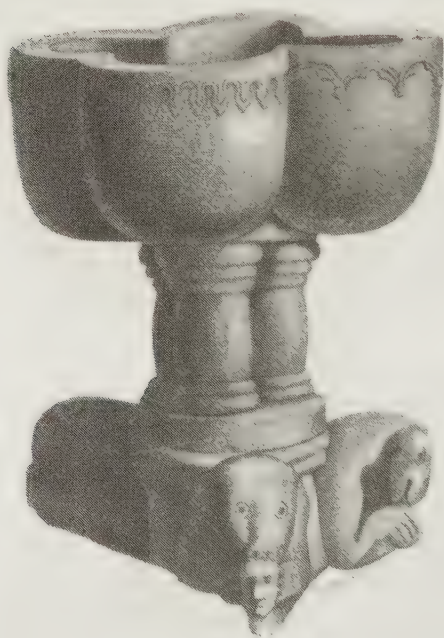

Fig. 12. Dopfund af sten från Askums kyrka, Botenäs härad, Bohuslän.
Nu i Göteborgs museum. Höjd 8,1 fot.

Inskriften å Karebystenen (fig. 3), der sista runau är binde-runu (þ, R, Y), tolkas af professor Stephens i hans »Old-northern runic monuments» (sid. 665) på följande sätt: *Rape sa er kann! A m[ik] Nor k[irkia]. Las (= Laurentius) g[erpe] i Okr,* eller

»Tolke den som kan! Eger mig Nors kyrka. Lars gjorde mig i Aker.» Stephens tillägger: »Är denna tolkning riktig, så var funten ej gjord för den kyrka, der han nu står, utan kanske för kyrkan vid Nor (nu Norum), några svenska mil nordvest derifrån, i Inlands nordre härad; och, egendomligt nog, en gård ännu kallad Åker finnes endast på ett kort afstånd norr om Norum».

Professor Bugge har, på min fråga om hans åsigt i afseende på denna inskrift, haft godheten att meddela mig följande: »Prof. Stephens (»Runie monuments», s. 665) har givet en skarpsindig

Fig. 13. Dop i font, efter en teckning från år 1494 i Råda kyrka, Vermland.

og, saavidt jeg tror, i det væsentlige rigtig Tolkning af Indskriften paa Kareby Døbefont. Jeg følger her Stephens, uden hvor jeg udtrykkelig bemærker det modsatte».

»Rape sa er kann, »den tolke (dette) som kan!» Dette har Hensyn til, at de følgende i Runer skrevne Ord er stærkt forkortede og derfor ikke uden videre forstaaelige. Kvisten paa højre Side af Rune 10 (efter †) maa være betydningsløs.»

»A. m. norsk. d. e. A m[ik] Nor[haima] kirkia], »Norums Kirke eier mig». Hos Stephens er der den Afvigelse, at han tager *Nor* som fuldstændigt Ord og ikke som forkortet for *Nørheima*».

»Lasgi, d. o. La(fran)s g(erþ)i. Hos Stephens er der den Afvigelse, at han forstaar *Las* som fuldstændig skreven Form; men *Lass* er vel for ung Form til at man tør finde den her. Fremdeles forstaar Stephens i efter *g* som Præpositionen *i*».

»Stephens forstaar *i Okr* som »i Åker, der er Navn paa en Gaard i Nærheden». Men herimod taler vel følgende:»

»1) Vokalen *o*, naagtet man senere finder *d* betegnet med *o*».

»2) At Ordet ikke har Endelsen *i*, naar det for øvrigt er skrevet fuldstændigt.»

»3) At to Prikker staa foran *o*, ikke foran *i*».

»Jeg ved ikke med Sikkerhed at tolke dette. Efter Formen kan *Lasgi* : *okr* være La[fran)s g(erþ)i *okr*, d. e. »Lavrans gjorde os to.» Men hvad kan menes med »os to»? Indskriften paa Döbefonten fra Burseryd i Smaaland nævner to Personer. Om den ene heter det »kiorþe mik», om den anden »skref mik», hvor det ene *mik* da maa forstaaes om Döbefonten, det andet *mik* om Runerne. Tör derfor »Lavrans gjorde os to» forstaaes som »Lavrans gjorde baade Döbefonten og Runerne?» — Den nævnte Opfatning af *okr* giver et kunstlet Udtryk. Jag tör dog endnu mindre tro paa, at *okr* kan være forkortet skrevet for *ok* med et Mandsnavn, der da skulde angive Lavrans' Medarbejder. Jeg véd altsaa ikke med Sikkerhed at tolke *okr*».

Herr docenten Leffler i Upsala har benäget meddelat mig följande förslag till tolkning af denna svårtydda inskrift:

»Rape. sa. er. kann. [n]amn. ar[n]k[i]l. a. ski[r]-ark, eller Tolke den som kan namnet Arnkel på döpelsekärlet. Detta förslag till tolkning har blott en liten sak emot sig, nämligen att *r* i tredubbla runan äfven läses till föregående ord, oaktadt det icke är begynnelseljudet i det följande, men detta synes mig rätt sannolikt, då här var så ondt om rum. — Ordet *skir-ark* fins mig veterligen icke i litteraturen, men är ju en rätt sannolik bildning vid försök att återgifva det latinska *funt* på nordiskt mål. Sammansättningen är den samma som i det fornsvenska *skærdaghæ*. — Det fornnorska *örk*, fornsvenska *ark* betyder egentligen kista, men kunde väl här stå för (döpel)sekar af en sådan verklig kistform som i fråga varande *funt*. Är inskriften norsk, bör väl *d* tolkas som *o*, eller ett mellanljud mellan *o* och *ö*; då *örk*, *Örnkel* (en ovanlig form för Arnkel). Är den svensk, som

väl är möjligt och synes sannolikt på grund af den om en Uplandsinskrift erinrande början, får \mathfrak{d} tolkas som *a*, som då får två tecken på stenen, hvilket dock ej är så ovanligt.»

Då Norums kyrka haft en ännu bevarad dopfunt som är samtidig med den från Kareby, synes mig docenten Lefflers förslag till tolkning vara mest tilltalande, isynnerhet som det ej förutsätter så många förkortningar. Endast i afseende på sista ordet torde man kunna ifrågasätta, huruvida det ej snarare bör läsas *kar*, hvilket ord förekommer i betydelsen dopfunt i runinskriften på den i Statens Historiska Museum nu förvarade funten från Gällstads kyrka i Vestergötland. I afseende på uttrycket *skirkar* för dopfunt bör ihågkommas, att i Bohusläns äldsta här ofvan anförda »kristenrätt» begagnas städse ordet *skira* (rena) i betydelsen döpa.

Sedan ofvanstående redan var satt, har docenten Leffler underrättat mig om att äfven han numera anser det sista ordet böra läsas *kar*, samt att han anser inskriftens språk vara mera svenskt än norskt, i synnerhet emedan *kar* skulle på norska hafva betat *ker*. Han tillägger: »Att *r* i den tredubbla runan får tagas till *ski*, anser jag nu fullt löfligt. Möjligen skulle man kunna läsa, med ett såsom i *Ar[n]kel* framför *k* bortfallet *n*, *skir(n)-kar*, hvilket torde vara något bättre än *skirkar*. Det bör äfven påpekas, att både \mathfrak{d} och \mathfrak{d} i betydelsen *a* förekommer på funten från Gällstads kyrka i Vestergötland».

Bouppteckning efter Thomas Dyre till Sundsby, år 1652.

Herr landshöfdingen grefve Ehrensvärd har meddelat den här intagna, i flere hänseenden vigtiga handling, som innehåller bouppteckningen efter Thomas Dyre till Sundsby, gift med den genom sin storartade gåfva till Göteborgs Gymnasium ryktbara fru Margareta Hvitfeld¹. Thomas Dyre öfverlefdes endast af ett barn, den i bouppteckningen på flere ställen omtalade Jffuer (Ivar) Dyre. Det var efter dennes år 1663 inträffade död, som modern skänkte Sundsby gods till Gymnasiet.

I ett följande häfte af dessa "Bidrag" kommer den år 1660 upprättade jordeboken öfver nämnda gods att intagas. Sundsby ligger, såsom bekant, på den till Valla socken hörande Ön Mjörn.

Bouppteckningen är afstryckt så lika originalet som möjligt och med bibehållande af dettas, såsom på den tiden vanligt var, i hög grad omvexlande stafsätt. De enda ändringar som här gjorts äro, att arabiska siffror öfverallt användts, ehuru i originalet romerska vanligen förekomma; att några förkortningar samt några utplånade eller öfverhoppade bokstäfver utskrifvits, hvarvid antingen kursiv stil eller klammer ([]) utvisa hvad som sålunda här tillsatts; samt att ett efter vokal och r ofta förekommande tecken som liknar *h* här återgifvits med *ch*, emedan det ljud som skulle betecknas uppenbarligen ej varit *h* utan *ch* eller *k* (någon gång *ck*). Detta framgår af jemförelse dels med några ställen i sjelfva handlingen, dels med de af andra personer gjorda anteckningarna i marginalen der samma ord äro skrifna med *k* eller *ck*.

Några af dessa anteckningar äro gjorda af fru Margareta Hvitfeld sjelf och visa, att hon hade en särdeles god och öfvad stil.

¹ Om Thomas Dyres, fru Margareta Hvitfelds och deras barns grafvar i Valla kyrka på Tjörn, se Holmbergs "Bobusl. historia", 3:dje delen.

Flere i bouppteckningen förekommande ord kunna, åtminstone i början, synas främmande äfven för de svenska läsare, som äro bekanta med norska och danska. I de flesta fall lär man dock snart igenkänna sådana ord som brügersett (bryggghuset), doenn (dun), haffue (trädgård), kurff (korg), ler eller leer (läder), schuffe (låda), m. fl. Andra ord torde dock vara mera svårtydda, hvarför förklaring på några af dem här meddelas:

Giörnn, ullgarn.

Huerchenn (verken), ett slags tunt ylletyg.

Jbschald (Jbskal) eller "Jakobsskal, af den danska formen Jb, Jeppe, Jakob. Detta namn är tillagdt en tvåskalig mussla (*Ostrea Jacobæa*, L.), som lefver i Medelhafvet, emedan äldre målare hafva gifvit apostelen Jakob (Sankt Ib) ett musselskal till symbol af hans sjöresor. Jakobsbröder, eller pilgrimer som vandrade till San Jago di Compostella i Gallizien, buro derföre ett eller flere musselskal på sina hattar". (Molbech.)

Kodschenn, en liten skål, kopp (på tyska kowschenn, diminut. af kop, küwe, kopp).

Pusementid, besatt med snören, fransar o. dyl.

Sallsirchenn, troligen diminut. af det tyska Salzire, saltkar (eller sås-skål?).

Söll, ätlig hafs-tång.

Willmerdag, väfnad från Ulm i Bayern.

Öxeuaid. "Yks-val, verktyg hvarmed hålet till ett skaft på en yxa göres" (Rietz).

Wii efterschreffne Hans Frandsenn Laugmann wdí Baahuus Lehn och Wiggernne, Jacob Nöring Ridefoegit offuer Ouroust och Thiörnn och Peder Andersenn Suorren schriffuer sammesteds giör witterligt, at efftersom wy haffuer werrid ombeditt aff erlig och welbiurdige frue, Fru Margrette Huittfeld, sallig Thommis Dyriss till Sundsbye, at registere och anteignne, hui stillstaaennde och bortschuldig gield, saa och huiss lössörre af guld, perler, sølff, kaaber, thinn, kleder, leffuendiss queg och alt anddit, disseligeste saa och huiss eiggenndombas breffue paa dit faste goeds, som kannnd finndess wdj hinndess boe effter welbemelte hinndess sallig hoessbunnds dödelige afgaang; saa haffuer wy effter hinndess welbiurdigheds begiering samptlig inndstillet oss her paa Sundtzbye den 23, 24 och 25 Nouember 1652 och daa for oss fundet, saa som dett her effter spicificerlig finndess indförrt.

Anteignellsse paa tillstaaennde gield.

Först befinndes welbiurdig Peder Bagge till Hollmegaard paa sinn eggenn weignne at wehre schuldig effter hanns wdgifne breffuer och hanndschriffter:

N:o 1.	Itt breff som S. Thommis Dyrre haffuer inndlöst fra Laugmandenn Hannss Frandsenn, daterit Sundsbye denn 22 February 1650, med sampt welbiurdig Peder Baggis egget hoffuidtbreff derhoess, dat. Hollmegaard denn 24 December Anno 1646, paa	1074 $\frac{1}{2}$ Rixd:r.
N:o 2.	Noch welbiurdig Peder Baggis hanndschriff, dat: Hollmegard denn 28 Martzi 1650 först paa	600 Rixd:r.
	Noch formelder samme hanndschriff, som hannd paa nye widere haffuer bekommett paa	400 Rixd:r.
N:o 3.	Welbiurdig Peder Baggis hanndschriff, dat: Hollmegaard denn 9 July 1650 paa	250 Rixd:r.
N:o 4.	Welbiurdig Peder Baggis hanndschriff, daterit Hollmegaard denn 28 Martzj 1650 paa	200 Rixd:r.
N:o 5.	Welbiurdig Peder Baggis hanndschriff, dat: Hollmegaard denn 23 September 1650 paa	250 Rixd:r.

N:o 6.	Welbiurdig Peder Bagges hannd-skrift, dat: Sunndtzhye den 31 July 1650 paa	150 Rixdr.
N:o 7.	Welbiurdig Peder Bagges hannd-skrift, daterit Hollmegaard dennd 28 December 1650 paa	200 Rixdr.
N:o 8.	Welbiurdig Peder Bagges hannd-skrift, datr: Sundtzbye denn 24 December 1650 paa	165 Rixdr: 12 ^{sk}
N:o 9.	Welbiurdig Peder Bagges hannd-skrift, daterit Hollmegaard denn 29 December 1648 paa	400 Rixdr.
	Welbiurdig Peder Bagges hannd-skrift, dat. Hollmegaard den 16 December 1645 paa	300 Rixdr.
	Ennd er opschreffuenn paa samme hanndskrift denn 8 Januarj 1648, som	
N:o 10.	welbiurdig Peder Bagge haffuer wi-dere bekommet	100 Rixdr.
	denn 27 Ochtober 1648 haffuer wel-biurdig Peder Bagge enndnn paa sam-me hanndskrift bekommed	200 Rixdr:
N:o 11.	Welbiurdig Peder Baggis hanndskrift, daterit Hollmegaard den 27 January 1651 paa	200 Rixdr
N:o 12.	Welbiurdig Peder Baggis hanndskrift, dat: Hollmegaard denn 11 Juny 1651 paa	90 Rixdr:
N:o 13.	Welbiurdig Peder Bagges genneral-breff offuer forskreffne hanndskrifter, dat: Sunndsbbye dennd 17 Augusty 1652, att alle forskreffne pennges wdj enn samblitt sum skulle bliffue betald med diss renntte till Jiuell,	1655 Rixdr:
N:o 14.	Welbiurdig Peder Bagges hanndskrift, dat: den 17 Augusty 1652 om renntte aff forskreffne pennges, samt renntte aff hanns søsters Margrette Baggis pennges.	
N:o 15.	Welbiurdig Jonfru Karenn Baggis breff till welbiurdige Fru Margrette Huidtfeld wdgifuett, dateritt Sunndtz-bye denn 7 Nouember 1652: paa ..	600 Rixdr:

- N:o 16. Welbiurdig Jomfru Karenn Baggis breff till welb:
Fru Margrette Huittfeld wdgifued, dat: Mollensund denn 8 Nouember 1652 paa 50 Rixdr:
- N:o 17. Welb: Jomfru Karenn Baggis breff, dat: Holmegaard dend 21 December 1650 paa 160 Rixdr:
- N:o 18. Welbiurdig Jomfru Karenn Baggiss breff, dat: Hollmegaard dennd 25 Martzj 1651 paa 300 Rixdr:
- N:o 19. Welbiurdig Jomfru Margrette Baggess breff, dat: Hollmegaard dennd 20 May 1650 paa 200 Rixdr:
- N:o 20. Welb: Jomfru Margrette Baggis breff, dat: Hollmegaard dennd 1 Nouember 1652 paa 50 Rixdr:
- N:o 21. Welbiurdig Jomfru Margrette Baggis breff, daterid Hollmegaard denn 15 Nouember 1650 paa 30 Rixdr:
- N:o 22. Laugmandenn Hannss Franndsenns breff, daterid Steningöen denn 22 Aprilly 1651 paa 200 Rixdr:
- N:o 23. Biörn Morttenssens breff till Fru Margrette, daterit Infasteröd denn 19 Aprilly 1652 50 Rixdr:
- N:o 24. Peder Anderssens breff, daterid Haffue denn 17 Februarj 1651 paa 50 Rixdr:
- N:o 25. Her Anderssens Hertuigsenns breff till Fru Margrette, dat: Sunndsbye denn 11 May 1650 paa 50 Rixdr:
- N:o 26. Her Annders Hertuigsenns breff till Fru Margrette, dat: Sundsbye denn 16 Nouember 1651 paa 50 Rixdr:
- N:o 27. Konning Frederichs quitering, dat: Kiöbennhaffnn dend 13 December 1650, som welbiurdig S: Thommes Dyreas efterkommere aff Draxmarch lehnngiennschall betalle, er penng 131 Rixdr: 3 Rixortt 6 μ
- N:o 28. Omslags forualters quitering, dat: Kiöbennhaffnn denn 25 February 1652, som welb. Fru Margrette haffuer vdlagt, och hinnder i ligge maader igienn schall betallis, penng 131 Rixdr: 39 μ lubsch och 6 \mathcal{A}
- N:o 29. Itt knippe breffue, huoradj fanntis Her Hannibal Sehsteds contracht och breffue om Schiellbreds goeds, saauellsom welbiurdig Fru Margrette Huidtfelds stiffmoders breffue om hinnedes S: faders arffue och giæld dennem imellum er gaaenn; saauellsom denn goede Frues S: faders hanndschrift paa femb hundrede Rixdr

- kierchepennge, Sallig Anderess Grenns hannd-
 schriftt igienn at forschaffe, saa och Kongenns
 egitt breff at betalle Schiellbreds goeds, naar
 den goede Frues stiftmoder ved dödenn affgaar,
 som ehr 2300 Rixdr:
- N:o 30. Anderss Lydersenn aff Aarss, hanns beuis dat.
 dennd 12 Juny 1648 paa S. Thommes Dyres
 Canonieguods vnnder Aarbuss liggennde, be-
 dragger 125 Rixdr:
- Ennd fanttis vdj reedepenne Thusennde Rixdr,
 huor vdaff denn störste part sidenn S: Thom-
 mess Dyres död er vdlanndt, som tillforne er
 rigesterritt, huor dj er hendkommen efter
 beuisenns datto.

Fortelgnellse paa huls guld som nu fantis wdj boenn.

J Fruennss kammer.

- En guldkieðe som I ett snortt beslagenn schrinn med
 Jeg kiöbte i Mer- thoe laasse for finndess:
 strand 1654 veyer
 9 $\frac{1}{2}$ lod $\frac{1}{2}$ quintin. Ett guldarmband, weyer . 24 $\frac{1}{2}$ lod ($-\frac{1}{2}$ quintinn).
- En guldkieðe som Thoe par guldknapper at sette i
 Fru Karen Mar- schiortte ermer, veyer . $\frac{1}{2}$ lod.
 suingaff mig veyer
 11 lod. Sallig Thommes Dyris sigenet-
 Ett guldarmband, ringg.
 som jeg haffuer i
 pant aff Peder Noch Fruens signettring.
 Maaneskiöld for Enn ringg med en demant i.
 50 Rixdlr. veyer En ringg med sex demanter vdj.
 7 lod ($-\frac{1}{2}$ quintin) Enn demantringg er Jffuer Dy-
 huileket jeg haff- res med en lidenn demant.
 ner hannem aff- Enn ringg med siuff demanter
 kiöbt, och ändis i udj.
 min egen forva- Enn slet amolerrittring.
 ring och kost: dett
 8 Rdlr loddett, er
 56 Rixdlr. Enn slet amolerrittring.
 Noch enn andenn slet ringg,
 weyer $\frac{1}{2}$ lod.
 Enn guldkrog, weyer 3 quintinn.
 Ett perlleband med 5 amolleritt
 stöffe
 Perler paa een snoer, weyer . . 4 lod.

De perler veye 8 En christnnehue med perler paa;
 lod och 1 quintin Enn crone med perler paa och sex amolleritt stöffer.
 med sölfstraaerne
 som de er traaed
 paa; veyer $\frac{1}{2}$ quin-
 tinn ringer for
 sölfstraaen er aff-
 taget.

Findes i Fruens kammer dette efterschreffne sölf.

Jffuer Dyris threj sölfkannder:	
denn förste weyer	68 lod.
denn annden weyer	48 lod.
denn thredie weyer	46 lod.
Enn kannde weyer	100 $\frac{1}{2}$ lod.
Noch en andenn kannde weyer	99 lod.
Noch en andenn kannde weyer	81 lod.
Enn ny forgylt sölfkannde weyer	102 lod.
Noch en anden forgylt kannde weyer	41 $\frac{1}{2}$ lod.
Enn lidenn kannde	12 lod.
Enn sölfkodschen med long paa weyer	67 lod.
It forgylt credenntzekar med log paa ...	18 lod.
Noch et annatet forgylt credenntzekar ...	18 lod.
Itt forgylt sölfbegger med log paa	16 lod.
Enn forgylt thönnde weyer	12 lod.
Otte sölfachier weyer	29 lod.
Enn sölfkodschen forvdenn log weyer	18 lod.
En sölfpoite weyer	22 lod.
It lidet sölfbechen weyer	16 lod.
En sölfkodschen veyer	4 lod.
Bradenn sölf weyer	82 lod.
Thou smaa börne sölfachier	2 lod 1 quintin.
En ibschaldsschied med sölf.	
En lidenn threkannde med 2 smaa sölf- ringer omkrinng.	

I otte pussig kon-
 sken som iex köb-
 te aff Vetzell
 Guldmed veyer
 11 lod.

Aff det braaden
 sölf er der gjort
 en suckerbøsse,
 veyer 70 lod for-
 uden arbejds-lön.
 Det sölf som vaar
 till officers vaar
 12 lod, der aff er
 gjort tre sölf-
 skeer. Saa de tre
 sölfiskeer som ieg
 haffuer ladet gjort
 aff rede penge,
 huilcke er
 skreffuen bag i
 registreringen, saa
 de er tillsammen
 i mit kammer
 fiorten sölfiskeer
 och veyer de tre-
 ten och fyrtive
 lod.

Findes udi Fruerstuen till daglig brug.

Enn sölfkannde weyer	81 lod.
Noch enn sölfkannde weyer	81 lod.
Noch enn anden sölfkande weyer	61 lod.
Noch enn andenn weyer	30 lod.
En gammell forgylt kannde weyer	39 lod ($-\frac{1}{2}$ lod).

1 ny sölfbegger weyer 7 lod 1 quintia.	En lidenn kande forgyldt indenn	18 lod.
	Thou smaa sölfbegger weyer	17 lod.
	Tou sölf sarsierchen weyer	24 lod.
	It gammell sölf stob med drefuen log ..	21 lod.
	It saltkar forgylt innden i weyer	10 lod.
	Eu sölfkodschen weyer	52 lod.
Noch de 2 sölf- akeer som ieg kröbte till Agger, er och till daglig brug.	Noch enn annden med bobler weyer ...	21 lod.
	Noch enn andenn lidenn kodschen weyer	18 lod.
	Noch enn lanngschaftet schie weyer	11 lod.
	Thj sölfscier weyer	32 lod.
	En lidenn sölfkodschen weyer	3½ lod.
Denne fick Jffuer Dyre till Soer. 1 liden forgyldt sölf konsken till mitt flaskfoer weyer 2 lod.	Noch en lidenn kodschen weyer	2½ lod.
	Toe kruse med sölf log och sölf fod.	
	Thoe sucher tönnder aff blich med en ibschaldsschie beslagenn med sölf.	
	Fire stienn kruse med thinn log.	

Findes wdt Fruens kammer.

It lagerritt schrinn.
 Et stuort rödt eggeschrinn.
 Enn lidenn schiffue med schoff vnnder.
 Enn grönn stuoell med et sort hynnde.
 It schiffue dechenn.
 Kong Frederiches bibell.
 Threj hnspostiller.
 M. Pouell Andersenns forklaring offuer pasion.
 Ennd bönnebog beslagenn med sölf.
 Derforwdenn andre adtschielig slags bögger.
 Tou flaschefoer.
 It lidet reise flaschefoer med 9 glasflasper vdj.
 Noch it stuort flaschefoer med 8-kanntflasper.
 Toe speiller.
 Enn lidenn messinng liusestage och enn liden liuse-
 sax.
 En voxstabelliernn.
 Jernn i windernne.

Huis kobber som finndes paa Fadderboritt.

Thj kobber kieddeller weyer 4½ Ls 6 marcher.
 Noch enn kieddell weyer 22 marcher.
 Enn brenndeuinsspannde med hatt
 och tou piber till 1½ Ls.

- Snuteetepanne med log paa och
 en steggepanne med log paa
 weyer tillsammans... 1 L $\frac{1}{2}$.
 Enn liden distelere kiedell med
 hatt och tou pibber paa weyer 16 marcher.
 Tou kobber gryder weyer..... 20 marcher.
 Enn morter med stöder till weyer 1 $\frac{1}{2}$ L $\frac{1}{2}$ 8 marcher.
 Enn fortinnet kobberpote weyer 4 marcher.
 Enn liden messing-
 1 liden messing-
 potte. 1 lidet
 drefuet kaaber-
 fad. Enn wandsprud aff messing.
 It fyrbechenn.
 It messing log.
 It bordkrantz.
 Enn messing schomachie.
 Thou jern schomachie.
 Threi andre jernschier.
 Toe wandsbechenn.
 Sex handbechenn.
 Toe lanne jern bradpanner.
 It riffern aff blich.

Huis tinfadder, tallerchenn och andet sligt som
er paa Fadderbordet.

- 1 dusin tintaller-
 ckener fick Ingier
 Frants Jonnsens
 som han skulle
 bytte for mig. 5 $\frac{1}{2}$ dusinn thin thallerchenn.
 3 stuore thinnfader.
 3 dusinn och toe thinfader.
 4 smaa thinfader.
 1 stort Tinfad
 er kommen i
 1 köckenett, som er
 fört i köcken-
 regnskabet. Enn thinpostegpanne.
 3 thinnflascher och thoe stienflascher.
 6 tinn sallsirehenn.
 2 bordstierner aff thinn.
 2 smaa tinfade och
 2 tin tallerckener
 fick Jffuer Dyre
 till Soer. 1 wandskannde.
 1 smörkannde.
 6 thinn bricher.
 Aldt dette forschreffne thinn er med S. Thommiss
 Dyres och Fruens wabenn paa.
 Enn stnor löchte.
 3 par storre lyssestagger, en lysseagx.
 1 ennlige stage.
 1 fyrfad.
 Enn bordring aff messing.
 Enn lysse crone, med sex armer och pibber.

Flundes wdi Brögersett.

Enn brögerpannde paa sex tönnder.
 Enn gammell kieddell paa enn tönnde.
 Itt brannde jernn med threj födder.
 Femb stuore bröggerkar forvden balger och saær,
 som dertill hörer.

Noch en jerndör
 for den lille bag-
 ger ofuen.

Findes wdi Wascherhussitt.

1 jernn kiedell paa enu thönnde.
 1 fiering kiedell som piggerne bruger till oost.
 1 jernndör for bagger ofuenn.

Findes wdi Klöchenet.

2 tinfade sick lagger Tholf thinnfader.
 Frantz Jonssens, 15 thinnthallerchenn.
 som hun skulle
 bytte for mig. 5 thinn sallsierchenn.
 Noch 1 stort tin- 2 thinn bricher.
 fad, och 1 langt 2 dörelaug vdaß messinng.
 tinfad. 1 mortter aff messinng.
 3 fortinnet } veyer 20 2 riffjernn, det enne aff mesinng, det anditt aff blich.
 knabberfader } 20 2 riffjernn, det enne aff mesinng, det anditt aff blich.
 1 fortinnet } mar- 7 kobbergryder.
 knabberpott } cher. 1 kobber kiedell.
 1 ny fortinnet 1 stegwennder.
 knabberpott veyer 1 bradbuch.
 8 marcher. 1 bradspied.
 1 bradpannde.
 4 runde pannder.
 3 rister.
 2 kiedellkroge.
 11 jernngryder.
 2 kobberpotter, denn enne er fortinnott, den anden er
 och fortinnet och er aff messing.
 2 kochekniffue.
 2 kobberfadder.
 1 fyrfad.
 Itt stuort jernnlog.
 Itt messinng log.
 Enn tinnbörse till bachelss.
 It waffeljernn och krumkagge jernn.

Enn egge ost korff och enn aff blich.
 4 messinng wobenn till bachells.
 2 manndellkeers former.
 1 lidenn tönnde till thrachtebachells.
 Enn messinng mortter till bachells.
 Enn sporre till bachells.
 2 sprutt till bachells.
 2 kiaffler till at strygge bachells med.
 2 jernn sleffuer.
 1 øx.
 1 jernn schuffe.
 1 bradjernn med 4 lösse jernn.
 1 lidenn jernn threfoed.
 1 stuort schab med toe laasse for, och derj till at sette
 tinn paa.
 2 spechnaalle.
 1 sinnop quernn.
 1 wanndkar.
 Jernn i winduett.

Huis Faderbordtz pigenn hafter wdj reigenschab.

Itt wanndbechenn.
 Fem hanndbecheenn.
 3 par lysse stagger.
 1 stagge.
 2 lysse sagxer.
 2 thinnbricher.
 1 smörkannde.
 1 messinng bordkranntz.
 1 jernnstage med 2 pibber paa.
 1 thinn kannde.
 It thinn saltkar.
 2 thinn sallsierchenn.
 1 messinng röggellsekar med log paa.
 1 lidet rissett thinnbechenn.
 1 thinn winn kannde.
 2 messinng lusseplader.
 2 threstagger med jernnpibber i.
 1 fyrbechenn.
 4 jernntapper med 3 jernnschruer.
 2 messinnghammer med nøgle till.

- 7 kobber hammer derfor vdenn.
 1 manngellfiell och manngelltre.
 1 kniesteen och knieschinud.
 1 huid fyrr kiste med henngsell och laass for, staar i piggernis kammer.
 Noch haaffuer Fadderbordspigen udi reigenschab aff linned boeschab.
 6 par hörgarens laggen, huor iblandt er 1 par huidsöms.
 4 par blargarens laggen.
 2 par lagener aff groffue lærrett till skolmesterens seng.
 2 lychesöms dugger till Giestekammeritt.
 6 dreyels hanndkleder, det enne aff hörgarn.
 8 par pudesvar.
 8 blargarens dreyels dugger till vort egget bord.
 6 blargarens dreyels dugger i stienuerch till worris eget bord.
 2 hörgarns dreyels dugger har hua saet.
 6 dreyels zalueter.
 6 dreyels suenne dugger.
 12 blargarens dreyels zalueter.
 2 dugger till arbeidsfolch.
- 1 hörgarns dreyels hanndklede har hua saet till.
 Noch haaffuer hua bekommet 8 hörgarns dreyels salueter till
 2 hörgarns dreyels dugger har hua saet.
 Noch haaffuer hua bekommet 4 skenkeskiffue dugger.

Huis som finndes paa Munchebye.

Och huis iche finndes paa Munchebye aff dette effterschreffne, det finndes paa Agger, och naar det flöttis saa fra Munchebye, saa schall det till Agger.

- 6 thinnfade.
 6 thinnthallerchenn.
 2 sølffschier.
 4 sallsirchenn.
 1 briche.
 1 smörkannde.
 1 par lyssestagger.
 1 lyssestage.
 1 messinng lyssesagx.
 1 messinngplade.
 1 trestage med en jernnpibe.
 1 jernnfyrfad.

- 1 rifjern.
- 1 morter med stöder till.
- It dörslog.
- 1 messinngbechenn.
- Enn kobber gryde.
- 3 jernngryder.
- 1 rist.
- 1 jernnpande.
- 2 koeckniffue.
- 2 kiedellkroger.
- It bradspied med en buch.
- It brandiernn med 2 lösse jernn.
- 2 stiennkruss.
- 1 stoer wallbierchkannde, for vdenn 3 eller 4 andre
threkander.
- 1 bryggekiehell paa 1½ tönnde.
- ½ thönnde kiedell.
- 1 messinngpotte.
- 1 sinop quernn.
- 1 jernn lampe.
- 1 harffue med jernntinner.

Noch finnes paa Munchebye dette effterschreffnne.

Alt dette Munke-
byes och Aggers
löy tager jeg med
mig till Aaby den
15 Augusti 1661.	2	hürgarennss dreyelss dugger.
	4	blärgarennss dreyelss hanndkleder.
	4	blärgarennss dreyelss dugger i stiennerech.
	1	par slette laggenn.
	1	par smaa blärgarennss laggenn.
	2	suennedugge.
	2	schiffue techenn i Stufuenn.
	2	bennebedynner.
	3	kledebynnder i Stufuenn.
		It lysse schrinn beslagenn med jernn och laass for.
	1 stoer schab och it lidet, med laass for dem begge.	
	2 schiffuer.	
	1 seng som er nys giortt.	

¹ Noch till Jffuer Dyris seng paa Agger.

- 3 stycker guldt linet ombeng, som er tryct, med kappe
och tecke till.

¹ Denna och följande tre rader äro skrifna af annan hand.

- 1 gult linet skiffue tecke, er tryct.
- Noch 1 thre senng.
- 1 schenncheschiffue aff fyr.
- Omhenng aff Fruenns senng, 2 stöcher sort aff rasch.
- 2 bolsterdynner.
- 3 hoffuiddynner.
- 2 doenndynner.
- 4 puder med 4 pudeswaar.

Pigenns senng.

- Enn leerdynne.
- Ennd leer hoffuiddynne.
- Itt senngklede.
- Itt par lagenn.

En anden senng.

- 1 wadmelsdynne.
- 1 hoffuiddynne.
- 1 rød rye.
- 1 senngklede.
- 1 par lagenn.

Gaardtz fougdenns senng.

- 1 wallmerss wunderdynne.
- 1 wallmerss hoffuiddynne.
- 1 huid rye.
- 1 senng kleede.
- 1 par lagenn.

Huis Fruens Betsepiggu haffuer wdi regenschab.

- 4 par laggenn till Fruens senng.
- De tre par haffuer } 1 par finne lagen med brede sömb.
- Kirsten 166ti. } 2 finne pudesuard med bred söm.
- De 4 par pudis- } 7 par daglig pudeswaar.
- waard sich Jffuer } 6 hanndkledder.
- Dyre. }
- De 3 par spranged } 3 par spranged pudeswaar, forvdenn Fruens ganng-
- pudesswaar er } kleder, som iche er schreffuenn hervdj.
- alt forbragt, saa } Itt strygjern.
- Kirsten haffuer } 2 allen blaaf ry till itt strygeklede.
- dem intett. } 1 gammelt lagen till strygelagen.

**Huis Jffuer Dyrre haffuer sielf i foruaring
i sitt egitt kammer.**

- 1 stoer beslagenn eggekiste med lugt laass for.
- En beslagenn sledeschrinnn med sellschinn offuerdragett.
- Itt sortt beslagenn eggeschrinn med laass for.
- Enn sortt finn kledekledningg.
- It sortt kleede kiortell, forret med reffschinnnd.
- Enn röd kleede karbinndskappe med stuore guldknapper.
- Enn sortt finn hatt.
- 1 karbudshatt.
- 1 par perfermeerede hanndacher med sorte silche kniplinger om.
- En röd flüelss nattöröie med guld och sölf pusementid.
- Enn nattöröie aff florettenn flors.

Lin kleder.

- Sex schiorter.
- 2 kammerdugss schiorter.
- 6 par lerrids strömper.
- 2 par traaströmper.
- 4 kniplings hanndduger.
- 8 slete hanndduger.
- 2 silche syede hannddugger.
- 16 slette kraffuer.
- 7 lanng kleder till halssen.
- 4 kniplings natthatter.
- 6 par krusett handströmper.
- 4 par slete kannoner.
- It par sorte kannonner med brede weffued kniplinger om.
- 2 par kammerdugss cannoner.
- 1 par silcheströmper.
- 6 natthöllicher.
- 2 par slette laggenn.
- 2 par pudesvaar.
- 2 hanndkledder.
- 1 kammeklede.
- 1 adtlaschia luffue med guld och sölf baldyret, och ligger oppe i kistenn paa dette lille Faderbord.

- 1 röd nattluffue weffued med rött silche och sölf med pusemennt paa, och ligger i samme kiste.
- 1 röd fdielss nattluffue med sölf knipling paa.
- 1 röd nattluffue med guldknipling paa.
- 1 grønn nattluffue.
- Rött slet fdiell till 2 pudess ender.
- 1 grønn weffuen pung med 2 guldknapper, som war hannss S: faderss.
- 1 pung weffued med blaatt silche och sölf och med sölfpusement om, och med 2 guldknapper.
- 1 beenflötte, beslagenn med guld.
- 1 sölfkodschen, veiger 8½ lod.
- 1 sölfscie.
- 1 par kniffue med sölfsschaft paa.
- 1 sölf slagenn kamb.
- 1 kammefoer med 3 kamme udj saauellsom speill, sagx och kruseiernn.
- 2 sortte beslagenn koffterter offuerdragenn med barcheet ledder och saddeller dertill.
- 2 blaa pudis bynnder.
- 2 saddeller med ridetöi till.
- 2 par pistoller, det enne par aff messinggh.
- 1 lidenn ennlige pistoell.
- 1 kiörtöy med enn forgyllt thresille, och tömme till.
- 1 sort selle med kiörtöy dertill och tömme.
- 1 sort carduuantz geheung.
- 1 kaarde.
- 2 par stöfler.
- 2 par sporer.
- 1 messingplade.
- 1 lidenn messing lyssesag .
- 1 messing liussesagx.
- 6 sneess messing reigne penng.
- 1 lidet messing fyrbechenn.
- 2 klede koeste.
- 1 hattefoer.

Finndes paa det lille Fadderbord sex röde kister med Fruens fæderne och mödderne waaben paa.

Wdi dennd förste kiste finndes S: Thommis Dyress ganng kleder.

- 1 brunn adtlaschis klenninng med guld gallunner paa 3 rader, med klinnkanter i weffued.
- 1 sortt flossis klenninng med sølff kniplinng paa 2 rader.
- 1 sort sj flossis kiortell med sløffer och vnnderforett med foer floss.
- 1 sort löche flöelss kappe, er risset; med floss vnnder.
- 1 sortt kleede kappe, underforritt med floss.
- 1 röd flöelss natttröie med guld och sølff pusementid paa, underforret med röd tafft.
- 1 hattebandd giort aff guld och sølff med en halff kastor, underforrett med adtlasch.
- 2 par nye silche strömper.
- 1 klede klenninng med guld och sølff sløffer.
- 1 mörchegraa klede klenninng med guld galluner paa.
- 1 sørge kappe.
- 1 par stuchenn hanndscher.
- 1 weffued geheung giort aff guld, sølff och sort silche.
- 1 par tyeche ler hanndscher.
- 1 sabbelsshue med floss vnnder i forrett.
- 1 röd flöelss bröstug.
- 1 par brune tafftis hossebandd med brede guldknipling om.
- 1 par schoe roser med brede guldknipling om.
- 1 par sorte tafftis hossebandd med brede sølffknipling om.
- 1 par schoe roeser med brede sølffkniplingh.
- 1 nat huffue aff rött flöiell med guldgalluner paa.
- 1 par amolleritt forsylfluid sporer.
- 1 kledekoest.

Huis anditt der findes wdi samme kiste.

- Röt adtlasch till 4 pudes ennder som haffuer werritt for S: Thommess Dyres och Fruenns brudepuder.
- 2 röde adtlaschis puder med guldgallunner, 3 rader omkrinng huer.
- 6 stöcher grönnitt och branddgult tafftis omheung med 2 kapper aff samme slags, och frönnser derom, med grönnitt och branddgult silche.
- 3 stöcher gult och rött tafftis omheung, med en kappe dertill.

Er synderkaaren
till Jffuer Dyre.

- 3 stöcher brandgult och blatt thafftiss omhenng med en kappe dertill.
 - 3 stöcher röt omhenng med enn kappe dertill, som er gammell.
 - 2 stöcher grönt och gult schiellerdt omhenng och en kappe dertill.
 - 3 stöcher blaatt och rött schiellerdt med en kappe dertill.
 - 1 rött fyrny schiffue klede — — 6 allenn lang, som er tryet paa begge [sider].
 - 1 röd flöelss christnne mantell med 7 rader pollsche gullatt(?) paa, med kniplinger i.
 - 1 sort adtlaschis sueb med brandgulle blommer.
 - 1 röd finn klede mantell, med röde silchegalluner om.
 - 1 röd flöels list med guldgalluner om, wnderforet med thafft.
 - 1 anden kleede list med silche galluner om.
- Derforudenn, anndit börne cammerdugssthöi, som ehr hatter, schiorter och bleier.
- Itt par gammell laggen.
- ¹ Noch findis i samme kiste: röde och gröne silcke fryndtzer, som er 14 allne, ringer 1 quarter, som hörer till kistenn, som kledernne ligger udi.

2. Wdi den anden kiste findes dette effterschreffne.

En dyne och en
hoffued dynne
haffuer wi fyldt aff
disse forschreffne.

Noch^{er} oplagt
i samme kiste en
jordgrön taffis
dundyne med sil-
cke och guldanorer
omkring.

Dett röde sayens
tecke haffuer
Jffuer Dyre be-
kommet.

- 4 wlmerdugss doenndynner med S: Thommis Dyress och Fruens wabenn; dj 2 doenndynner er syed med rött silche och med röde ledtzer omkrinng, dj andre thou med liff farffuet.
 - 8 wlmerdugss puder; dj sex er med rött silchetöi for, dj andre thou med rött flöell for.
- Siuff bolster dynner wfylte.
- 7 hoffued dynner dertill wfylte.
 - 1 rödt halffslitt liff farffuet thafftis theche med blaatt lerritt vnder, som er nu trycht.
 - 1 röd blommett sayens theche.
 - 2 röde halff slitte silchepuder med guld snorer.
 - 3 trippes hynnder, som er fylte.

¹ Tillagdt af annan hand.

3. Wdi den thredie kiste findes

hvis Fruen sielf lader giörre. Alt dette effterschreffne er med S: Thommess Dyres och Fruens wabenn paa, som altsammen er fyrnytt.

1 par huidsömbbs laggenn med kniplinger om, som war Fruens brudelaggen.

9 par sprannged laggenn.

16 par huidsömbbs laggenn.

2 par laggen med wdschaar.

12 paar slette laggen; dj 3 par er finne med bred sömb.

10 par sprannged pudesuar.

2 par groffue sprannged pudesuaar.

3 par kniplings kammerduges pudeswaar.

1 par huidsömbbs pudesuar.

2 finne sömmer till itt par laggenn, som er syed i thagger, paa perlesticherwerch.

4 dammaschis dugger, denn enne er gammell.

6 dammaschis handkledder.

12 damaschis zalluetter.

40(?) dreyelss dugger aff hörgarnn, som er finne.

12 dreyelss hanndkledder.

Noch er gjort 1 dusin dreyels

aalvetter till.

5 dusin dansche dreyelss zalluetter.

1 huidsömbbs dug.

1 huidsömbspanndklede.

4 silchesyed hanndklede.

1 silche syed dug.

4. Wdi den fierde kiste findes dete effterschreffne.

70 smaa blargarennss dugger som er weffued med adtschiellige mönnster med stienuerch.

1 lerridsdug, syed med blaa traä.

50 smaa blargarennss hanndkledder, derudj adtschiellige stienuerch.

5 dusinn smaa blargarennss salueter i adtschiellige stienuerch.

5. Wdi den femte kiste finndes dette effterschreffne.

12 blargarennss suennedugger.

Noch er gjort 3 6 schennche schiffue dugger udj rudeuerch.

par laggen till.

30 par smaa blargarennss laggenn.

6. Wdi den siete kiste findes dette cffterschreffne.

I steden for huis 2 pund giörnn.
 som tilforu vaar 2 smaa silche weffuer.
 i denne kiste er
 lagt mine brude 1 lidenn korff, offuerdragenn med ledder och med
 dynner, 2 hofued- jernn beslagenn, och med it garnætt udj.
 dynner, och 1 dun- Noch finndes enn porssse med sallveter udj som er
 dyne er fylidt, med schreffuen till denn kiste, som dj hörgarennss lag-
 min Sl. Faders och genn ligger udj.
 Fru Maren Skrams
 vaaben paa.

Findes it sort skrinna paa samme Fadderbord.

S: Thomas Dyris linkleder.

12 schiorter.

3 finne lerrids schiortter.

9 par lerrids strömpor.

3 par throströmpor.

14 groffue handdugger till daglig brng.

12 finne kniplinngs handdugger, ligger i denn at-
laschis posse.

8 slette hannddugger i samme posse.

1 syed pung med sölf och guld och grönnit silche
med 2 guldknapper udj.1 pung er weffued med silche och guld forudenn
knapper.8 lerrids natthatter; de kammerdugss natthatter med
knipling paa, haaffuer Jffuer Dyrre faaed.Noch finndes derudj enn röd tafftis posse med guld-
galluner om.

14 kniplinngs kraffuer.

10 par hanndströmpor.

8 par kraffuebandd.

8 kammerdugss kraffuer med hanndströmpor till, som
er slette.

4 kammerdugss kraffuer med bred sömb.

3 par kruset hanndströmpor.

6 par kniplinngs canoner.

Noch finndes der sex aff Fruenns brudeschriinn, som
hörer till brudekistenn; dj 3 staar i Fruenns egitt
kammer, dj andre trej staar paa Faderborritt.Noch finndes paa samme Faderbord 100 allen groff
lerrid.

12 ledder stoeller med sort ledder.

- 1 huid roch.
- 2 garnwinnder.
- 1 brödkorff.

Findes paa dett gamle Faderbord.

- I denn röde eggekiste finnes
- hvis Fruenn sielff haffuer ladet giörre, som ehr:
- 6 ryer med adtschiellig slagss farffuedgarnn.
- 8 sennkleder.

I denn sortte beslagenn eggekiste finndess.

- 2 nye flamsche bennche dynner, warred med S: Thommiss Dyriss och Fruenns wabenn paa.
- 5 flamsche hynndesuard.
- 1 flamsche benche dynne waar.
- Sporlagenn till enn seng, som er 6 stöcher blaatt och huitt, med kappe och teche dertill.
- 6 stöcher ombenng till enn seng, som er rödt och blaatt med kappe och teche dertill.
- Blaatt och rött ombenng till 2 sennge, med kappe och teche dertill, 3 stöcher till huer sennge.
- 3 thecher, som er grönn och blaac.
- Thill denn femte sennge, sortt och huitt ombenng 3 stöcher, med kappe och teche dertill.
- Till den siette seng, blaatt och gullt ombenng 5 stöcher, med kappe och teche dertill.
- Noch itt brogitt bumvlds schiffue techenn.

Dette henger omkring Jffuer Dyriss seng paa Skoelen.

I denn kiste med ledder offuer finndess dette epterschreffne.

- 1 flamsche bennche dynne waard.
- 5 flamsche sengekleder.
- 3 flamsche hynndeswaar.
- 1 syet sennklede.
- 1 tynt grönn theche.
- 1 sortt kledekappe.
- 1 leerlagenn.

I denn sortte eggekiste.

- Dem haffuer Jffuer } 2 røde kleder pudeshynder, med grønne snorer.
 Dyre bekommet. } 1 sortt kleder pudehynde.
 Noch er i samme kiste, som er gjort siden — 2 tycke sengkleder aff sort och hviit vldt garn, er vffuet paa tuinde med 3 søll. 1 leerlaggenn.
 1 seng, 2 stöcher grönn och hviit ombenng, kappe och teche dertill.
 Grönn och hviit ombenng till 3 senger; 3 stöcher till huer seng och kappe och teche dertill.
 2 stöcher grönn och hviit ombenng till denn 5: senngh och teche och kappe dertill, som er till Mellumkammeritt.
 4 bennchedynner waard med rött ledder vnnder.
 4 senngekleder, sorte och gulle med tuinned garnn.
 1 rödt kleder rytterkappe med gule snorer.
 Noch finndess paa samme Faderbord, tuennde egge kister, som er huide; dend enne med hörgarnn wdj, denn andenn med adtschiellige slagss gammelt vdj.
 Noch enn sort egge kiste beslagenn med jernn och forred inden med ledder, som Fruenns gangekleder ligger i.
 Thoe storre fyre kister till at pache vdj.
 3 flamsche hynder, som er fylt, ligger i en aff dj.
 1 bulster vnderdynne.
 1 bulster hoffnid dynne.
 3 willmerdugss puder er fylte i samme kiste.
 1 firekannt wognnkiste.
 3 koffter offuerdragenn med siellschinn.
 2 koffter med en saddell till, offuerdraget med siellschinn, i en aff kofftenn.
 1 willmerdugsdunndynne }
 1 leerlagenn } till at reise med.
 1 sort kledekoest }
 1 flaschefoer offuerdraget med siellschinn.
 Noch 1 flaschefoer med 9 glarflascher udj.
 1 hattefoer beslagenn med jernn.
 1 wædsche offuerdragen med sellschinn.
 1 kurffsenngh och 1 kurffstoell.
 2 stuorre kurffue.
 8 wilsaxer.

[D]enne rytter-
 kappe er for-
 brugt.

2 aff disse puder
 haffuer Olle Jonne-
 sen och Ragnill
 bekommet.
 Findis paa det lille
 Faddur hose de
 dunkleder.

¹ Tre bokstæfver hafva förstörts då bladet skars vid bokens häftning.

- 7 begler.
- 2 bielder och 1 jernnkloffue.
- 1 sort selle och tömme dertill.
- 1 beslagenn sledeschrinn med laass for.
- 1 liuse schrinn med laass for.
- 1 bismer paa 4 %.
- 1 norlandsch pundenegt.
- 2 karer.
- 1 felt seng finnes paa Faderbord lofftid.
- 1 huid rye.
- 1 röd ryslers sadell, er stuchen med grönnit silche, och töy dertill.
- 3 biörnschinnds teche; de 2 er med kleede offuer.
- 1 sort kleede hynnde till Fruens slede.
- 1 stuor jernn kacheloffuenn, som er en windoffuen forudenn döer och tude, ligger paa Fadersbords lofftet.

**PÅ den Sällig mandtz egit kammer findes först
hans bögger, nemblig:**

<p>Denne haffuer
Jffuer Dyre paa
[— —] So [—].
N. B. Andis Cule-
pini Ambrosij
Dictionarium 8
lingvarum in folio
som icke tilforen
är indförrt.</p>	Plinius, latini. Cronica Carionis, tydsch. Syrach Mattsessie, thydsch. Herbarium, tydsch. Livius, latin. Cronica Carionis, latin. Aristotelis, græco latin. Qvintilianus, latin. Loci communes. Florilegium Johannis Gruterj. Centus novela, tydsch Donatie. Dictionarium lat. & frantzöes. Cornelius Tacitus cum comentarius (!) Historien von Lacerdo de Tomes, thydsch. Herodotus, latin. Claudianj, latin. Dialectica Melanthon, latin. Terentius, latin. Icones Livenj. Roterodamus, De epistulis conscribendis. De norske konngers cronica.

- Cronica Arnoldj.
 Cronica Logia Arrild Huittfelds.
 Aus burgisce confession, paa dannsche.
 Dionissius Alicarnatius, lat.
 Polybius, lat.
 Diodorus siculus, lat.
 De 12 andelige betennebninger Stigelij.
 Gammell Cancellers bønnebog.
 Denn christellige schibsfartt.
 Ganndsche nederlanddsch historier.
 Scola crucis, paa dannsche.
 Nicolaj Machiawelj, De arte milittarj.
 Res fritie vbb: M. mej dic 4(?), latin.
 Argumenta Indichra, lat.
 Comedier Plantj, lat:
 Polydorus Virgilius, lat.
 Virgilij Maronis opera, lat.
 Colloquium Erassmi, lat:
 R. Snoldius nidial: Ramtin, lat.
 Ovidius, latin.
 Enchiridion Erassnj, lat.
 Florus, lat.
 L. Horedj Recreationem Guiciardinj, lat.
 Christianj 4. Ny Recess.
 Enn loubog.
 Werdsslige Louc aff denn Hellige schrift colligerit
 ab Andrea Michaelj, duo exemplaria.
 Lexicon Latino Germanicum, lat:
 Proverbia et sententia. Dan. Alat.
 Kong Friderichs Krigs artichel.
 Gramaticha Gallica, Bernhardj.
 Poemata Tarpriosti(?), lat.
 Gramatica Ital.
 Metaphysica Alstedj.
 C. Plinij Caec.
 Logica theologica.
 C. Plinij epistolæ.
 Filiæ Dej patris, paa dannsche.
 Suetonius.
 Præcationes Avenarij. Motal Histor.
 Epistolæ Moretij.
 Juuenalis et poesius(!)

Denne haffuer
Jffuer Dyre sanet.

Tydsk.

Descriptio Poloniæ.

Horatius.

Tractatus De cognitione Dej.

Imagines mortis.

Nouum Testamentum, frantzöes.

De constia Lepsi.

De innitatio Christi, Tome a Rempes (= Kempis).

Danitz Psalter pa thydsch, med Evangelij och Psalme-
bog.

Danitz Psalter paa franntzöess.

Manuale Molerj De preporatione (!) at mortem, paa
danske.

Henrich Smeds Leggebog, paa danssch.

M: Nielss Michellsenns Leggebog.

Enn schreffuenn Leggebog.

Hanns gevehr.

Enn lang fyrlaass börse, indlagt med beenn.

Femb lanne börser med fyrlaass och noget indlagt
med beenn.

En lanne börse med snaphaenn.

3 banntelerer.

3 par pistoeller.

4 par pistoellehyllster.

2 lanne hylster till fyrbörser.

1 muschette.

1 lidenn forgylt degenn.

1 reffdegenn.

1 rytterdegenn.

1 dobbelt hagge.

1 spyd.

1 fuld harnisch.

Noch 2 andre harnisch med forstyck
och bagstycke och

kassekeett dertil.

3 banntelerre remmer.

4 nye kulleflascher.

1 nye rydss lerdss saddell med röd flüell udj sedditt,
med diss tilbehör.

1 nye reise sadell med diss tilbehör.

4 nreschaand med 1. nye rytter saddell med diss tilbehör.

Jffuer Dyris.

6 par lösse biedsell stennger.

- Noch 2 par ned sallernne.
 Itt schrinn med en dobbelt laass
 1 meget stor nauffre (foruden de 4) och
 2 middels nauffre.
 Itt lidet reise schrinn.
 4 stuore husse nauffre.
 1 scharff øxe.
 1 andenn hannd øxe.
 2 brennde jernn.
 1 stöbschie.
 1 haffuellforme.
 4 kulleformer.
 1 staallbuffue.
 1 haand skrue.
 1 tanng och hammer wdj it.
 1 rasspe.
 1 wirchejernn.
 2 driffue jernn.
 1 schyrsauff.
 1 lang sauff.
 1 bou sange.
 2 stichsauffuer.
 4 filler.
 2 hug jernn.
 1 sirchell.
 1 bord och it merche jernn.
 1 schrue nøggell till kâcheloffnen.
 1 kicher och 1 schiellpadekamb.
 6 leergrimmer.
 2 haffuellpunge.
 2 krudhorenn.
 2 spennder.
 1 ildtanng och 1 puster.
 1 branndforch.
 2 gulduechter.
 2 wey schaaller med wechter till.
 1 wallbierch krudtönnde med laass.
 1 voxstabelliernn.
 1 lidennn haundlöchte.
 2 nye reise wedsche.
 1 messinng lyssestage och 1 jernn liusesagx.
 1 blechhorenn och sanndbörss.
 1 schiffue med schuffe wnnder och laas for.

- 1 suorued stoell med hynnde udj.
- 1 liden thromme.

I Borgerstuen findes.

- 1 jerundör for bagger offuenn.
- 1 stuor lannng fyreschiffue.
- Jernn i winduenn.

Hals som findes neder i Fruerstuen till daglig brug.

- 1 wdtrechenn schiffue med enn lugt foed.
- 1 himmell offuer bordett aff sort kleede.
- 1 wdtrechenn schiffue aff fyr med offuen foed.
- 1 röd egge schab med S: Anders Greenness wobenn paa.
- 1 lidet rödt eggeschab till at hennge mögler udj.
- 1 stienn thaffuell inndlagt i thræ.
- 1 bredtspill.
- 1 stollpesennng aff fyr och omhennng derom.
- 6 stöcher aff sortt pittewand, och kappe dertill och theche aff sort rasch.

I steden for den
eene, en trycht
læderdyne.

2 puder naar S:
Thomas Dyris.

- Senngekleder i samme senngb.
- 2 wollmerssdugss duendynner.
- 4 wollmerssdugss puder.
- 1 bolsterdynne.
- 2 bolster hoffuiddynne.
- 1 sorte kledebennch dynne.
- 4 sortte kleede^hhynnder.
- 6 stöcher gardinner for winndenerne aff sort rasch.
- 3 sorte schiffue kleder.
- 6 sorte ledder stoeller omkrinnng bordet.
- 1 lidenn sorte ledderstuell.
- 1 röd bennch at wdtreche ued suennebordet.
- 1 stuor jernn kacheloffuenn med sex jernnföder wunner.
- 1 jernnschuffe med ildtannng.
- 2 seyeruerch; denn enne med kloeche och slaær, den andenn med soellschiffue och widsær.
- 1 liddet ganngenerch.
- 1 lidet slaauerch med solschiffue.
- 5 schruer i schodernne for winduene.
- 1 röd slaabennch, derudj 1 bolster duendynne.
- 1 wadmellsdynne.
- 1 wadmells hoffuiddynne.

- 1 senng klede.
- 2 par laggen.
- 1 stuor lugt laass for stuftuedören.
- 2 senng i gangen, derj 2 huide walwerssdyner.
- 2 huide wadmells hofuid dynner.
- 2 senngkleder.
- 2 par blargarens slaggen.
- 1 lysse kiste ibidem.
- 1 höit schab till at sette mad udj med fem rom, och laass for.
- 1 lidenn kloeche till at rinnge med.

Findes i Sengkammeritt.

- 2 schiffuer.
- 2 kistebennche.
- 1 schrinn och 1 beslagenn esche med sellschin offuer, med Fruens kleder i.
- Itt rött schrinn med thraa udj.
- 8 hiull roche och it hasspetre.
- 2 jerunschruder i schodernne for winduenn.
- Jernn i winnduenn.

Jffuer Dyris kammer.

- 1 liden schiffue.
- 1 jernn kacheloffuenn.
- 1 ildtann.
- 1 lidet sortt kleedestnoll.
- 1 lidet fyrreschap med 3 rommer och laass for.
- Forvdenn kister och schrinn, med hanns thöie udj, som staa schreffuenn tillforne.
- Noch jernn i winnduenn.

Finndes paa Sallenn.

- Enn stuor wdgraffued thressenng med fire piller och himnell offuer, med sex stöcher omhenn aff cron-rasch.
- 1 bulster wnderdynne.
- 1 bulster hofuiddynne.
- 1 willmerdugss doenddynne.

- 1 andenn rüd seng med suarued stolper och him-
mell offuer.
3 stücher ombenng aff sortt pittuand.
1 bulster wnderdynne.
¹ 1 bulster hoffuiddynne.
1 willmerdugss doendynne.
1 liden huid senng med en groff bulsterdynne.
1 bulster hoffuiddynne.
1 willmerdugss doendynne; ¹ der i steden for en læder
dundyne, trycht.
1 willmerdugsspude med rött slet flüell for ennden.
1 sort teche.
It sort och huit sengklede ².
1 nye fyreschiffue med suarued piller ³ vnnder.
2 lanne bennche med 2 gamle flamsche bennche-
dynner paa.
1 suarued stoell, med en flamsch hynnde udj.
1 ildschie och brandforch.

1 lidet flamsk hyn-
de, 1 høy stoel
och 2 smaa offuer-
dragne med sort
leder(?) och be-
slagenn.

Paa denn gamle Fruerstue.

- 3 stycker i en, 2 stolpe senng med sortt pittuand ombeng omkrinng.
2 stycker i den Er i huer enn bulster unnderdynne.
anden.
1 bulster hoffuiddynne.
1 wollmerdugss doendynne.
¹ 1 læder dundyne som er trycht.
I steden for det Noch enn lidenn huid tressenng, der i er en bulster
sorte sengklede er unnderdynne, 1 bulster hoffuiddynne, 1 sorte seng-
it sort och huit kledde.
dreyels sengklede
aff det samme slag
somer paa Mellem-
kammeritt.
3 wollmerdugss pude med rödt thafft for enndenn.
1 huerchenns dunndynne. ¹ I steden for den, en læder-
dyne, som er try[cht].
1 kistebennch med en gammell flamsch bennche dyn-
ne paa.
1 schiffue.
2 suarued stoeller med 2 flamsche hynnder i.
En ildschuffe.

¹ De följande orden äro tillskrifna af annan hand.

² Tillsatt af annan hand. I brädden är skrivet och sedan öfverstruket
"I steden for det gamle sorte tecke er itt sengklede sort og huit,
af det samme slag som paa Mellemkammeritt".

³ "Stolper" öfverskrifvet.

Paa Mellumkammeritt.

4 ny sorte och
hvide dreyels
sengkleder, 1 till
huer seng, som er
i steden for de 4
gamle sorte seng-
kleder.

4 stolpe senng med sort och hvidt dreyelss omheng.

I den første finndes.

1 groff bulster wonderdynne.

1 bulster hoffuiddynne.

2 bulster doenndynner, ¹ som er aff huercken.

2 bulster puder med brun damasch for endenn.

I denn andenn senng.

1 bulster wonderdynne.

1 bulster hoffuiddynne.

1 huerchenns dundynne.

I steden for den
en læder d[yn]
som er tryc[ht].

1 gammell wollmerssdugs doenndynne.

2 willmerspuder med gult och rødt attlasch for endenn.

1 sort dreyelss sengklede.

I den thredie senng.

1 bulster wonderdynne.

1 bulster hoffueddynne.

1 pude med rødt silchetty for endenn.

1 huerchenns dundynne.

1 sort dreyelss sengeklede.

I den fierde senng.

1 bulster wonderdynne.

1 bulster hoffueddynne.

Alle de pnder som
findis paa Mellem
kammerett er sex.

1 gammell wulmerdugsspude med brunn damasch for endenn.

1 sort dreyelss seng klede.

1 gammell schiffue med it sort dreyelss dechenn.

2 gammell bennche, derpaa en gammell flamsch bennchedynne.

1 flamsch hynnede med S: Anders Greenns wabenn paa.

2 suarued stoelle med it hynnede udj.

1 brandforch.

¹ De følgende orden äro tillskrifna af annan hand.

Findes paa Scholen.

- 1 senng med himmell offuer och sort och huitt dreyelss ombenng. 2 stöcher. Der vñj fundes 1 bulster underdynne.
- 1 bulster hoffuiddynne.
- 1 huerchenus dundynne.
- 1 bulster pude.
- 1 sort och huid teche.
- 1 schiffue med it gammell theche.
- 4 eggestoller.
- Itt beslagenn schrinn med laass for, som Claus Hårboe haßuer sit tøy udj.
- En jernn kakeloffuenn med 4 jernnsöder wonder.
- 1 ildtanng.
- Offuer schoellenn findes en kloeche till at rinng till bords med.

I Huer mandtz kammer.

- 2 stolpe sennge.
- 3 andre huide sennge, der i er:
- 5 waldmers wonderdynner.
- 5 wadmels hoffuiddynne.
- 5 sengkleder.
- 2 schindtheche.
- 1 schiffue och en gammell bench.

I drengenns cammer.

- 2 stabellsennge, i huer aff dem 1 wadmels vnderdynne.
- 1 wadmels hoffueddynne.
- 1 rye.
- 1 senngklede.
- 1 par blargarennss lagenn.

Arbeidtz drengens senng.

- 1 wadmels wonderdynne.
- 1 wadmels hoffuiddynne.
- 1 senngklede.
- 1 schintechenn.
- 1 par laggen.

I Melchhusitt

- 376 melchbötter. findes threj hundrede melchbötter, samt spanner
 och saær, som dertill hører.
 1 stoer winndkierne.
 1 jernn kakeloffuenn.
 1 øx.
 1 lidenn schiffue.
 1 loss for dörrenn.

I Kielderenn.

- 2 schab med laass for.
 2 kistebennche med laass for.

Findes i Meellkammerit.

- 2 beslagenn laasse tønnder med buide kringler i.
 1 lidenn jernn trefoed.
 1 jernnstannng med en ring udj.
 1 riffue med jernntinner udj.
 4 jernnschoffler.
 2 jernn spader till ganngene i haffuenn.
 2 jernn lamper.
 1 törre spade.
 1 stuor jernn hache.
 2 stuorre jernn schraber till schorsteener.
 4 denng jernn till Müllenn; ¹ noch 1 denng jern till
 och 1 hacke.
 1 jernn tache till fladbröd.
 1 fische pludte.
 1 jernnschawe.
 1 slater øxe.
 1 otting med hualdsfindsgiorder och schruerne aff
 thinn.
 1 stuor walbirehkannde.
 4 pibekanner.
 It meget stuort kar.
 12 seche
 Hellers adtskiellige andet, kander, wedbommer, mad-
 finder, forwdenn tønnder till hommell, till meell,
 till grynn, till salt och anddit meere. Item stuore
 bötter och smaa till grynn och anditt meere.

¹ De följande orden äro tillskrifna af annan hand.

Noch neder wnder i et buss ned denn gamle Fruer-
stue trappe finndes en harffue med jernntinner wdj.
5 sledder, som er beslagenn med jernn och scheiger
dertill beslagenn.

1 lidet anncher till enn jaeht.

Huis smide redschab her findes till tuende Smidler.

Dette effterschreffne er nu wdj smidien tillbrugs.

1 stuor sted.

1 nebsted.

1 bellge.

3 tanner.

2 slegger.

1 hammer.

1 kullkoseschaft.

1 lidet sömblang.

2 sömbucher.

1 schruested.

1 lidenn spade.

1 brad som staaer fast i stedkobenn.

1 brad med schafft paa, till att slaae hull paa besteschou.

1 slibesteenn med jernn axell dertill.

¹ 1 braad till att klöffue jern med.

3 laasse. 1 for smededörenn. 1 for fillekammeritt.

1 for kullkammeritt.

Det andit smede redschab finndes paa Fadderborret.

1 stuor smidie sted finndes i Smidien hoes det anditt.

1 nebsted.

2 slegger.

1 hammer.

1 stamb.

1 brad.

1 braad i stedkobenn.

1 schruested med schruenögell till.

1 stuort øxeuald.

1 lidet øxeuald.

1 sömlang.

¹ 1 stor sömbuch.

1 jernn kille.

1 nye slibesteenn.

¹ De foljande orden äro tillakrifna af annan hand.

Bidr. till Göt. o. Boh. länds historia. 3 och 4.

Findes i Fruens kammer.

En lidenn klouhammer.

1 lidenn bautanng.

3 themmellige nauffre.

2 borer.

Huis queg som finndes paa Sundzbye och Agger.

Kiör — 44 och en tiur.

Quier — 20 stuore och smaa.

Oxer och vnge studer 30.

Kalfuer — 17; huor udj blantt chr nie quie kalfuer,
dj anndre 8 er studkalfuer.

Faar och weyer, vnge och gammell..... 90.

Gieder, vnge och gammell..... 40.

Giedebucher 6.

Gilldebucher 9.

Suin, smaa och storre..... 50.

Vnge foeller..... 4.

Hopper 4.

1 slaahest.

1 gielldinng.

Anno 1655 S:
Michaeli dag er
paa Suntzby halff-
tresinds tiuffue
jernbaand och paa
Agger sex och
fyrre tiuffue jern-
baand i Fæhusene
med de som vaar
tilford.

Er ther paa Sunndtzbye — 42 jernnbaand i Fehusitt.
Noch er stochlaasse for alle fæhussdörrenne, baade
dj öffuerste och nedderste; samt alle dörrenne for
fæhusenne er henngt med jernn henngseller. Diss-
ligeste er paa Agger 12 jernnbaand i fæhusenne.

Huis queg som findes paa Munchebye.

13 kiör,

2 quier.

9 kalfue; dj 3 er studkalfue, dj andre sex quiekalfue.

3 vnge stude.

10 suinn.

Faar och weyrer, vnge och gammell, 40(?).

2 vnge foeller.

Paa Staboen.

1 beslagenn malletönnde.

1 seelle.

2 schepper. 1 setting.

1 jern till att bösse quernen med, huilcket stedese
er i quernen.

¹ De följande orden äro tillskrifna af annan hand.

Fortelgnellase paa breffuene, som fantis paa.

- N:o 1. Thrennde welbiurdig Anders Greenns pergamentz schifftebreffuer, efter hanns fader och moder Laurids Oelssen och Bennte Andersdatter. Dat. 1581.
 Noch tuennde papiers breffuer efter S. Laurids Oellssenn. Dat. 1581.
- N:o 2. Ett pergamentiss schifftebreff epter S. Axell Greenn. Dat. 1583.
- N:o 3. Danmarchiss Riggess Raads domb, at Anderss Greenns schifftebreff schall staae ned magt. Dat. 1585.
- N:o 4. Sex schiödebrefuer och adkomst breffuer paa Kleffue, Foser och Quernn ned Buraass paa Ouroust. Daterit 1418 och 1422, 1506 och 1602.
- N:o 5. Fyrgetiffge och tre pergamentis och papiers breffuer om Heguolds goeds, liggennde paa Stanngenes i Viggenn.
- N:o 6. Thiuftue och sinff pergamentis och papiers breffuer om Rossöe och Dyrhoffued, och Heedegillie.
- N:o 7. Elluue pergamentis papierss breffuer och domme angaaende Wellenn i Rommelands sougenn paa Jndlannd.
- N:o 8. Amund Greenns schifftebreff 1432.
- N:o 9. Anderss Greenns schifftebreff efter fru Lisbeth Greenn och jomfru Ellinne Greenn. 1602.
- N:o 10. Hannuss welbiurdigheds¹ schiödebref till Anderss Greenn paa Rigges Grubess jordegoeds i Siellann och Fallster. Datr. 1594.
- N:o 11. Fem pergamentis och papierss breffuer om Østeröd paa Stanngenes udi Wiggenn.
- N:o 12. Thiuftue och femb pergamentiss och papiers breffuer om Rebennetz udj Øssmaallsougenn paa Inndlannd.
²Flere finnes under N:o 34.
- N:o 13. Threj pergamentiss och papierss breffuer om Lille Rörre i Øssmaall sougenn. ²Noch itt

NB. Råö bref
 hafwer Hr Lagh-
 maunen Alexander
 Cock såsom ägan-
 de deröfwer till
 sigh tagit.
 Kung: Frederich
 den 2. bref, dat.
 Fredrichsborg 11
 Junij 1568 till
 Lauritz Olsson
 vdgifuett om no-
 gett forlenninga
 godtz i Vigen paa
 Miörn, saa vell
 som i Dyrhoffuet,
 Heröd och Ribben.)

¹ "Welbiurdigheds" är understruket och ordet "Uffues" öfverskrifvet.

² De följande orden äro tillskrifna af annan hand.

- breff paa det bechedraff och quernested ved Röre.
- N:o 14. Sex pergamentis och papiers breffuer om det ödegierde Krogeröd i Klöffnedals sognen. ¹Noch it besigtelsse och forligelsse breff paa samme 2 ørissboell jord, och it breff som Hertuig Huitfeld haaffuer giffuit Arffue Skreddere.
- N:o 15. Nie pergamentis och papierss breffue paa Bøe, Brog och Wdschodsholmen paa Thiørnn.
- N:o 16. Thuennde pergaments breffue om Pillenne paa Thiørnn.
- N:o 17. Itt pergamentis breff paa nogenn anpartt paa nogett i Sundsbye goeds paa Miørnn.
- N:o 18. Threj pergamentis och papiersbreffue om sex ørissbuoll jord i Offuerfiellebrou.
- N:o 19. Jordeschifte Fru Liebeth Greennanrørennde.
- N:o 20. Thrennde S. Anderss Oellssenns beschiermellsis breff.
- N:o 21. Ni pergamenttiss och papiers breffue om 4 ørissboell iord i Norder Waldseunge.
- N:o 22. Itt schiftebreff effter Peder Knudsen och Boell Green 1607. ¹Saa och om 1 pund smør aff Staffsundzholmen.
- N:o 23. Femb papiersbreffuer om Norder Rød paa Staungeness.
- N:o 24. Brönnte Bamsesenns breff paa 2 ørens gressbede paa Biørnnholmen; ¹saa vell som tuende hans søns skiöder paa det samme.
- N:o 25. Femtenn pergamentis och papierss breffue om denn Østregaard Hieltebye i Walle sognen.
- N:o 26. Elluffue och tiffue pergamentis och papiers breffue om Löndall paa Schafftöenn.
- N:o 27. Axell Greenns gaffuebreff till Anderss Green paa Storre Bache paa Schafftöen. ¹Vide N:o 17.
- N:o 28. Itt dielles ganngue breff paa Fischebech paa Schafftöen. ¹Noch it pergamentis breff paa to

¹ De följande orden äro tillskrifna af annan hand.

marckeboell jord i forne Fiskebeck, dat. 1490.

- N:o 29. Otte pergamentiss och it papiers breff paa Storre Bache paa Schafftöe; ¹ finnes under N:o 17.
- N:o 30. Threj pergamentiss breffuer paa Nödesetter paa Thiörnn.
- N:o 31. Domb imellum beggo Hieltebyegaarder och Dybholt paa Thiörnn och Neder Fiellebron.
- N:o 32. Fiortenn breffuer om Wig i Kleffdalss sougenn paa Thiörnn.
- N:o 33. Otte pergamentis och papiers breffuer om Krummeröd och Qwerröd paa Thiörnn.
- N:o 34. Fyrgitiffge och siuff breffuer och domme om Rebeneds quern och om Rebeteignne. ¹ Vide Numerum 12.
- N:o 35. Nittenn domme och breffue paa pergament och papier paa Østerboe och Medbye paa Stanngeness. ¹ Noch fire breffue till.
- N:o 36. Syttenn pergamentis och papiers breffuer paa Ness paa Miörnn.
- N:o 37. Nie pergamentiss och papiers breffuer om Berie i Lysse sougenn paa Stanngeness.
- N:o 38. Threttenn pergamentis och papiers breffuer om dett goeds paa Egger.
- N:o 39. Elluffue pergamentiss och papierss breffuer om Abelgaard paa Miörnn ¹ och Øssby i Foss sogn.
- N:o 40. Siuff pergamentiss och papiers breffuer om Aaneröd paa Sodeness. ¹ Vide N:m 106.
- N:o 41. Sextenn pergamentiss och papiers breffuer om Aaneröd paa Thiörnn.
- N:o 42. Otte pergamentiss och papiers breffuer om Hellenne paa Miörnn.
- N:o 43. Nittenn pergamentiss och papiers breffuer om Brog och Bøe paa Thiörnn.
- N:o 44. Fem pergamentiss och papierss breffuer om Heröen och Aaröd i Klöffnedalss sougenn

Er lag[t] ² i ett
s[kab] for sig self
hoss nogle andre
bref.

¹ De följande orden äro tillskrifna af annan hand.

² Några af bokstäfverna äro bortskurna vid bokens inhäftning.

- paa Thiörn. ¹ Noch er lagt 2 breffue till aff samme slags.
- N:o 45. Fem pergamentiss och papierss breffuer om Kleffue i Walle sougen paa Thiörn.
- N:o 46. Nittenn pergamentiss och papierss breffue liudennde om Brannsröd, Grödaaenn, Sauff och diss vnderligende quernne.
- N:o 47. Sextenn pergamentiss och papierss breffuer anlängennde Broland i Walle sougenn paa Thiörn.
- N:o 48. Fem pergamentiss och papierss breffuer om den westre gaard Hieltebye i Walle sougen paa Thiörn.
- N:o 49. Siuff pergamentiss och papierss breffuer liudennde om Agger i Walle sougenn paa Thiörn.
- N:o 50. Thiffue och itt pergamentiss och papierss breffuer om Farresetter paa Thiörn.
- N:o 51. Thiffue och sex pergamentiss och papierss breffuer om Synnderlüche och Noerkulle paa Stangeness sampt om Storregaard paa Hissinn.
- N:o 52. Nogle inndlöste hanndskriffter och it affkald aff Jffuer Dyrre. ¹ Vide N:os 121, 123, 24, 25.
- N:o 53. Fire breffuer om Bönntorp och Kråsskier.
- N:o 54. Fire papierss breffuer om Linbrech och Schiörboe.
- N:o 55. Itt pergamentiss breff om Nödesetter Norduigss gaarder. ¹ Vide N:m 30.
¹ Herritz beviiss at Nödesetter er ick en halff gaard.
- N:o 56. Copie aff Peder Munnchess schiöde om Synnder Walsseng gaarder och Haggeboell.
- N:o 57. Threduffue och tou pergamentiss och papierss breffuer, liudennde om Nederfellebrou paa Thiörn.
- N:o 58. Sextenn pergamentiss och papierss breffuer om Ringdalienn och Thaanng i Norduigen.
- N:o 59. Thiuffue breffuer anlängennde Synnder Hualssenng gardar, sampt denn crone jord der vnder brugiss. ¹ Vide 56.

Noch findes der udi 6 breffue till och it sendebreff med 3 beviisser i, er tilsam 42.

¹ De följande orden äro tillskrifna af annan hand.

Item Bryute Bams-
scans mögeskifte
om Haggetorp och
Krosackier samt
dom om skielue
mellem Haggetorp
och Stordall, saa
och S. Thomas
Dyris indleg.

- N:o 60. Thuennde breffuer om enngebytte imellum Nederfiellebrou och Dybholt paa Thiörnn.
- N:o 61. Fem papierss breffuer om $\frac{1}{2}$ thönnendeschild i Thönutorp paa Stangenes.
- N:o 62. Enn convolut annlanngennedes Agger, huor vdj Laurss Oelssens frihedsbreff finndess. ¹ Finnas under 49.
- N:o 63. Enn Kongl. Mayts privilegie, giffuen ad-dellenn i Norge anno 1610, samt andre adt-schiellige copier aff privilegier.
- N:o 64. Siuff breffuer om Schiörboe udj Möchlebye sougenn paa Oroust. ¹ Vide 54.
- N:o 65. Söttenn pergamentis och papierss breffuer om Hagetorp i Stienkierche sougenn.
- N:o 66. Enn herredagss och enn laugmannds domb anlanngennede odelss goeds, ¹ samt en hiem-tings dom.
- N:o 67. Fem breffuer om Röruig paa Sodeness.
- N:o 68. Ett pergamentis breff om Haugberg vdj Mychlebye sougenn. ¹ Noch — andre breffue om Haugberg.
- N:o 69. Siuff breff anlanngennede Neess gaarder paa Miörnn.
- N:o 70. Adtschiellige gamble papierss breffue om Lönddall. ¹ Vide 26.
- N:o 71. Maggeschifftebreffuer imellum welbiurdig Dannieldt Bildt och Thommes Dyrré an-gaaennde Wdebye och Lille Hönig.
- N:o 72. Thiffue och femb pergamentis och papierss breffuer anrörendiss Leerschald i Rör sou-genn. ¹ Noch trende sendebreffue om Lær-skald.
- N:o 73. Thuennde laugmands domme om addel-lennss bönnnder belanngennede Höibrou for Konngelff.
- N:o 74. Hannss Kongl. Mayts maggeschifftebreff med Thommiss Dyrré paa nogle Cronens gaar-der, nemblig Dybholt, Offuer Fiellebrou, Breche och Helle med it stöche enng i Fiellebrou gierde.

¹ De följande orden äro tillskrifna af annan hand.

- N:o 75. Thredoffue och sex breffuer paa denn öde-
gaard Bunderöd vnder Offuer Green.
- N:o 76. Thuennde pergamentiss breffuer om Stuore
Höuig.
- N:o 77. Tholff pergamentiss och papierss breffuer
paa Todaass i Kleffuedalss söugenn. ¹ Noch
it till.
- N:o 78. Thiffue pergamentiss och papierss breffuer,
angaaennde Thierne och Tiernne wann
med diss aallefische.
- N:o 79. Fiortenn stöcher pergamentis breffue wed-
kommennde Röed paa Miörnn.
- N:o 80. Enn convolut, buor vdj finndess welb. Thom-
miss Dyress Frue Margrette morgenngaffue
breffue, som de haffuer giffuenn huer andre.
- N:o 81. Schiöde paa Naffueröd udj Rör songenn.
- N:o 82. Sex breffue om Helgeröd i Sollberg sou-
genn.
- N:o 83. Ett bytless om aager och enng i Raaröd i
Jörlann söugenn. ¹ Hiemtings och laug-
mands gange och dom paa Raarödz querne.
- N:o 84. Granndboe och Trannderaass anrörennde
udj Rör songenn.
- N:o 85. Kiöbebreff paa enn ennetey i Fiellebrou
gierde, Affschallebreche kaldiss.
- N:o 86. Nie papierss breffuer om Siörboe i Walle
songenn.
- N:o 87. Tholff pergamentiss och papierss breffuer
om Österröd i Walle songen.
- N:o 88. Panttebreff aff Her Henndrich paa Hissinn
paa denn gaard Helle vdj Stienkierche
songen.
- N:o 89. Schiödebreff paa den gaard Mollefoess paa
Thiörnn.
- N:o 90. En convolut, der vdj finndess Thorgier Erich-
sens schiödebreff paa den gaard Stuore Off-
uer Green och Lunde i Øasmaall songen.
Noch trej breffue wedkommennde Lille Off-
uer Green i samme songen. Item Nichell
Kochis schiöde paa denn gaard Lerie i
Bache songen paa Hissinnng.

Item fortegnelse
paa hvad Sörby
skylder till Ba-
huiss.

¹ De följande orden äro tillskrifna af annan hand.

- N:o 91. Tie pergamentiss och papierss breff paa den gaard Synder Tangeröd udj Walle sougen.
- N:o 92. Pannttebreff paa Mellumgaardenn i Norder Hualssenng paa Thiörnn aff Elj paa Kerberg.
- N:o 93. Thj papierss breff wedkommende denn halffue gaard i Neder Braaland. ¹ Noeh tre till.
- N:o 94. Hannss Dyress quitering for — 88 Rixdr hannem er betalt paa Frue Sidtzell Branss weignde.
- N:o 95. En copie aff it breff, at der er beuillget it stöche march fra Fyrreseter och er lagt till Breche ¹ och oterigen derifron tagin och lagt til Foresetter.
- N:o 96. Herforudenn finndes wdj thuennde gamble schriner adtschiellige gamell pergamentis och paapiers breffuer indlagt, som udj denne registerinng iche er naaffngiffuen, mennss vdj denn forrig gamble registerinng finndes indförtt.
- N:o 97. Noeh fanntis enn jordbog, som indholte Sundsbyegaards och tilleggennde goedtsis lanndgilde aff S: Thommess Dyrre med egenn hannd schreffuet offuer de aaringer fra Sextennhundred fem och treduffue till 1650.
- N:o 98. Ennd derfordennu enn jordbog aff Fru Margrette effter S: Thommiss Dyrre affganng forfatti doffuer forskreffne gnodsis landschylt och thredie aarss tage; huilchenn jordebog aff welbemelte Fru Margrette er igiennem draget, forseigled och wnder-schreffuen.

¹ De följande orden äro tillskrifna af annan hand.

Att wi wnder schreffne haffuer siet och lest forskreffne in-
teignede hanndschriffter och tillstaaennde gieldsbreffuer, sampt offuer-
siett forskreffne bow i goods och lössörre richtigenns at finndes,
dissligeste siet och nummererede indteignede adkomst breffue,
kiöbe- och pannte breffue och annre slig eigendombss breffue,
saauellsom enn jordbog med S: Thommiss Dyriss egenn haund
schreffnenn, fra Anno 1635 till 1650, med sampt enn andenn jordbog
som welb: Frue Margrette Huidtfeld haffuer efter denn S: mannds
död sielff forfattid, jgiennem draget och forseigled offuer landschyl-
denn och tredie aarss taggerne, widner wy med worriss hennder
och zignetter.

Achtum Sundtzbye vt supra.

(L. S.)	(L. S.)	(L. S.)
Hanns Frandsen.	Jacob Hannssen Nöring.	Peder Andersen.
Laugmand.	Egen haund.	Egen hand.

De tre sigillen äro i svart lack tryckta på papperet ofvanför
namnen. Under sigillen och mellan dem gå fyra hoplagda trådar
af svart silke.

Härefter följer å samma sida en förteckning å "Nogle breffuer,
som icke er indfærdt i den ny registrering, som godtzit vedkommer".

Å nästa sida begynner en 16 sidor lång förteckning med
öfverskrift "Huis kongl. benaadinger, kiöbe- och pantebreffue och
andre machtpaaliggende documenter jeg Margrete Huitfeld S. Tho-
mas Dyris mig tilforhandler och bekommer paa Sundzby gaard
och godtz, efter denne registrering er giort".

Man har icke ansett det vara skäl att upptaga utrymmet
med aftryckande af dessa förteckningar.

Träsniderier från äldre tid.

Samlade och beskrifna af CARL CEDERSTRÖM.

I hopp att kunna medverka till bevarande i ord och bild af de få snidverk, hvilka såsom prof af allmogens handaslöjd ännu finnas kvar från äldre tid, har jag sammanfattat nedanstående beskrifning af dylika föremål. Det är ock hög tid att söka förvara de förgängliga spåren af en konst, som förr varit i vissa delar af landet allmän, men som numera nästan försvunnit eller är på väg att det göra. Med all rätt må erkännas, att just under senaste tid träsnideriet, i likhet med annan handaslöjd, erhållit mycken uppmuntran och att detsamma genom lämpliga åtgärder mycket befordrats. Våra dagars träsnidarekonst är likväl en helt annan än forna dagars, och dess mål är tillverkning af en *saluvara*, medan deremot det gamla snideriet sannolikt icke afsåg åstadkommande af ett salualster, utan förfärdigande, om och med betydlig tidspillan, af ett prydligt redskap att begagnas i hemmet, och hvilket ofta på grund af derå anbraga inskrifter eller ornament borde utgöra ett minne af en eller annan vigtig tilldragelse inom familjen. Flere bland de föremål, som här nedan beskrifvas, förete ett så fulländadt och tidsödande arbete, att desamma nu ej skulle kunna utan betydlig kostnad ens efterbildas.

Grannskapet till Norge hade tydligtvis utöfvat ett synnerligen gynnsamt inflytande på träsnidarekonsten i Bohuslän. I Norge är nämligen, som bekant, denna konst såsom handaslöjd sedan lång tid tillbaka i fullt flor och har derstädes utvecklat sig till en industri, hvilkens alster vinna stor afsättning.

Bland här nedan beskrifna snidade redskap från äldre tider förtjenar isynnerhet ett slag att ådraga sig uppmärksamhet, nämligen *mangelbrädet* (eller *kafveldonet*).

Mangelbrädet är gemenligen prydt med allehanda, dels upphöjda, dels inskurna zirater. Dessa prydnader hafva under olika tider varit något olika. Såväl en och annan inskrift, som anbragta ornament angifva, att ett mer eller mindre rikt och väl snidadt mangelträd varit en sedvanlig brudgåfva, och traditionen förmåler att denna gåfva både gafs och om möjligt tillverkades af brudgummen. Ännu i våra dagar finnes detta redskap allmänt i bruk i norra Bohuslän.

De trädslag, som vid mangelträdena förfärdigande användts, äro, hvad beträffa de äldre redskapen, ek och någon gång bok, deremot för de yngre vanligast björk, stundom ek, någon gång bok, al, asp eller lönn. Formen för mangelträden är föga afvikande, dock äro i allmänhet de äldre längre och bredare än de yngre. Handtaget är merendels bildadt i form af en häst.

Hvad beträffar tillförlitligheten af de årtal, som äro sniderierna åsatta, torde kunna göras den invändning, att man, der årtalet ej är utfördt i upphöjdt arbete, utan blott i redskapet inskuret, ej kan vara förvissad det ej ett falskt årtal blifvit i senare tid ditsatt, för att vid försäljning höja redskapets pris.

Häremot vill jag anmärka, att de flesta af dessa redskap mer eller mindre tillfälligtvis blifvit af mig påträffade och genast inköpta, så att säljaren icke haft tid på sig att vidtaga slik förfalskningsåtgärd; att priset vid dessa inköp, med få undantag, varit så ytterst lågt, att redskapet omöjligt kunnat vara föremål för en sådan spekulation å säljarens sida, vidare att å redskapet oftast bland prydnaderna lemnats öppet rum för inskrifning af årtalet, hvilket en gång der anbragt, omöjligt kunnat ändras; slutligen att jemförelse med andra, daterade, sniderier gifver god kontroll.

Det förefaller måhända såsom en originitet att jag, jemte sniderierna från Bohuslän, äfven anför två från Norge och tre från Vermland; detta har skett, emedan dessa redskap, hvaribland fyra äro daterade, gifva goda hållpunkter för jemförelse.

De redskap, som här nedan beskrifvas, äro

- A) Mangelträd.
- B) Diverse redskap.
- C) Skrin och lådor.
- D) Seldon.

Och anföras här 33 mangelträd, 3 diverse redskap, 8 skrin eller lådor och 11 seldon, eller tillsamman 55 snidade redskap.

A) Mangelbräden.

1. Mangelbräde af ek, utan årtal, jemnbredt; en tredjedel af brädets längd bortnött. Afbildadt fig. 1.

Slät, flerkälad randlist.

Öfre ytan prydd med bredt, upphöjdt listverk, som har tydlig öfverensstämmelse med listverket å skrinet n:o 38, hvilket är orneradt i renaissance-stil. Handtag svängdt, icke i form af häst.

Ehuru icke försedt med årtal, synes mig detta bräde säkerligen vara det äldsta bland de mangelbräden, som här beskrifvas: den betydliga afnötningen talar därför helst då man betänker,

huru väl ekvirke motstår tidens åverkan, likaså ornamenteringen, som har en mycket åldrig pregel.

Erbållet från Koster i Tjernö socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2794.

Fig. 1. Mangelbräde.
Tjernö s:n, Bohuslän.

Fig. 2. Mangelbräde från 1629.
Näsinga s:n, Bohuslän.

Fig. 3. Mangelbräde från
1711. Strömstad.

2. Mangelbräde af ek, från år 1629, bredare vid handtaget, än vid spetsen. Alla prydnader i upphöjdt arbete. Afbildadt fig. 2.

Öfverst en rosett i form af blomma med fjorton kronblad, derefter längs efter brädet:

Helle	Niels
Datter	1629;

vidare, äfven längs efter brädet, ett lejonhufvud, ett bevingadt hjerta, hvarur blommor uppspira, deladt i två rum, med runan Ψ i det ena och \mathcal{A} i det andra; under hjertat en orm och en stjerna. Derefter frälsarens monogram (IHS).

På båda sidor om handtaget ornament, olika sinsemellan; längst ned på ena sidan en liten rosett, bildad af en cirkel med deri stående sexuddig stjerna. Randzirat i tung stil längs utmed långsidorna. Handtaget slutas upptill med ett drakhufvud.

Detta bräde är i flere afseenden mycket afvikande från öfriga dylika af yngre datum; prydnadernas anordning längs brädet, runornas förekomst samt drakhufvudet å handtaget äfvensom den högst egendomliga randziraten gifva det en egen åldrig pregel.

Erbållet från Stora Ytten i Näsiinge socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2392.

3. Mangelräde af ek, från 1711, obetydligt bredare vid spetsen än vid handtaget. Alla prydnader i upphöjdt arbete. Afbildadt fig. 3.

Öfverst två englar, derefter Adam och Eva vid kunskapens träd, omkring hvars stam ormen lindat sig. Vid det första människoparets fötter en hare, en hjort och ett annat (obestämbart) djur.

Vidare två stjernor, derefter S:t Mathei bröstbild, solen och S:t Marci bröstbild i bredd med hvarandra; tvenne stjernor; Kristus på korset, omgifven af pinoredskap samt en dödskafe, ett timglas och en tupp. Frälsarens hufvud bär gloria (eller möjligen törnekrans), armarne äro horisontalt utsträckta, fötterna sammanförda, utan fotbräde. Två stjernor; S:t Lucæ bröstbild, halfmånen och S:t Pauli bröstbild i bredd med hvarandra. Två stjernor. En byggnad med torn samt underskrift: "Der Tempel Jerus". Simon med korset. Två stjernor.

På sidorna om det hästformade handtaget står i upphöjdt arbete:

Sibarth Ha	Dorte Mi
nsn	chels dat
	ter
Anno	1711.

derunder en mansfigur; derunder en qvinnofigur.

Mansfiguren har bredskyggig hatt med fjäder, rock med dubbla knapprader, ärmuppslag och ficklock samt skor med böga klackar;

qvinnofiguren har hög hårklädsel, orringadt klädningslif och höftvalkar.

De ofvan nämnda större grupperna, nämligen Adam och Eva, korsfästelsen samt Simon med korset, äro hvardera omgifna af en krans, hvarigenom bildas tre medaljongformiga fält, hvilken anordning i viss mån närmar sig till den sammanställning af rosettformig aornament, hvilken så ofta förekommer på mangelbräden från en senare tid.

Träsnidaren har jemte de tre evangelisterna afbildat aposteln Paulus, troligtvis dertill föranledd genom hågkomsten af ett svar i katechesen, der i femte hufvudstycket förekomma orden: "så skrifva evangelisterna Matheus, Marcus, Lucas och apostelen Paulus".

Jerusalems tempel är säkerligen kopieradt efter någon afbildning i en tysk andaktsbok.

Det synes, dels af inskriptionen, dels af de båda fignrerna, att mangelbrädet varit en brudgåfva.

Erhållet från Strömstad.

Cederstr. saml. 2024.

4. Mangelbräde af ek, från 1714, jemnbredt. Afbildadt fig. 4.

Otydlig zigzagzirat längs med tre sidor af brädets öfre yta, som prydes af tvenne, under hvarandra stående rosetter, hvardera bildad af ett i en cirkel inskrifvet malteserkors; vidare två magra vextslingor samt bredvid handtaget årtalet 1714. Handtaget i form af häst.

Erhållet från Skee socken i Bohuslän.

Cederstr. saml. 2201.

5. Mangelbräde af bok, från 1718, bredare mot spetsen, särdeles rikt orneradt och utmärkt fint arbetadt. Afbildadt fig. 5.

Den egendomliga formen, i det nämligen brädet är bredare vid spetsen än vid handtaget, är i ögonen fallande, men återfinnes hos N:is 15 och 17, som äro med det ifrågavarande mycket öfverensstämmande.

A öfre ytan, som är indelad i tre fält förefinnes i öfversta fältet en sammansatt rosett med central fyrkant, som sjelf är sammansatt af smärre fyrkanter. Derefter på mellanbalken mellan fälten inskuren inskription:

Anno 1718

med ett hjerta i midten. I andra fältet en, af stjernformiga figurer sammansatt rosett samt i samma fält ytterligare en stor stjernlik

rosett. Samtliga rosetter omgifvas af rambildande snideri. På mellanbalken mellan andra och tredje fälten inskrift:

P. O. S. B. S. H. D.

Fig. 4. Mangelbräde från 1714. Skes s:n, Bohuslän.

Fig. 5. Mangelbräde från 1718; sedt från sidan och uppiifrån. Lommelanda s:n, Bohuslän.

Det emellan de stora rosetterna kvarblifna utrymmet är utfyllt af smärre sniderier i samma stil. Den tredje rosetten uppiifrån är egendomlig, och dess form återfinnes ej å något af de öfriga mangelbräderna.

Det hästformiga, rikt prydda handtaget står på det tredje fältet, som upptages dels af en fjerde stor, sammansatt rosett, dels af hvarandra skärande segmenter af flere smärre rosetter.

En slät list omgifver den ornerade ytan.

Detta mangelbräde, säkerligen en brudgäfvä, är ett af de bäst arbetade i samlingen.

Erhållet från Bodal i Lommelanda s:n, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2500.

6. Mangelbräde af björk, från 1719, något afsmalnande mot spetsen, temligen groft arbetadt. Afbildadt fig. 6.

Fyra rosetter stå nedanför hvarandra, derefter komma tvenne skeppsbilder, simpelt och grundt inskurna, det främre skeppet försedt med hogsprüt, tre master och flagga. Skeppsbilderna stå dels ofvan, dels på sidan om det hästformiga, groft prydda handtaget; å andra sidan om detsamma står inskuret

J. O. S. G. O. D.

1719.

Denna inskrift synes antyda att äfven detta bräde varit en brudgäfvä.

Erhållet från Skee s:n i Bohuslän.

Cederstr. saml. 2235.

7. Mangelbräde af lönn, från 1730, nära jemnbredt. Afbildadt fig. 7.

Brädets öfre yta indelad i fem fält; ofvan det öfversta inskriften 1730 — Januari; i första fältet stor sammansatt rosett, i andra fältet en sammansatt fyrkant, inskrifven i en cirkel, i hvilken tillika är infogad en figur, som jemte den nämnda fyrkanten möjligen skall föreställa monogramet IHS.

I tredje fältet en rosett, bildad af sexarmad stjerna, inskrifven i en cirkel. I de tvenne återstående fälten simpla, rätliniga prydnader. Simpelt och ojemnt arbete. Handtag fattas.

Erhållet från Karlunda s:n i Vermland.

Cederstr. saml. 2838.

8. Mangelbräde af ek, från 1735, jemnbredt. Afbildadt fig. 8.

Fem rosetter, bildade af cirklar med deri inskrifna figurer, stå den ena ofvanför den andra; mellanrummen mellan desamma äro groft snidade; flerdubbel randzirat. Handtaget saknas. In-

Bidr. till Göt. o. Boh. läns historia. 3 och 4.

15

skription längs efter brädet å båda sidor om handtagsfästet:
O. S. S. + K. J. D. samt ANO 1735.

Erhållet från Råsbult i Lommelanda socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2538.

Fig. 7. Mangelbräde från
1730. Karlanda s:n,
Vermland.

Fig. 8. Mangelbräde från
1735. Lommelanda s:n,
Bohuslän.

Fig. 6. Mangelbräde från
1719. Skee s:n, Bohuslän.

9. Mangelbräde af ek, från 1742, jemnbredt. Afbildadt fig. 9.
Egendomlig, djupt snidad randzirat längs efter långsidorna

Rosetter, hvardera bildad af fyrarmig stjerna, inskrifven i cirkel, samt fyrkanter (med deri inskrifven fyrarmig stjerna), den ena under den andra, upptaga ytan från brädets spets till handtagsfästet. Midtpå brädet står längs efter detsamma:

ANO 1742.

jemte initialer.

Handtag saknas. Längst ned, på hvardera sidan om handtagsfästet två cirklar med tydlig medelpunkt.

Erhållet från Nöstre i Skee socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2207.

10. Mangelbräde af ek, från 1750, jemnbredt. Afbildadt fig. 10.

En stor cirkel, med smärre koncentrisk cirkel inuti densamma, radier o. s. v., samt fyra större rosetter jemte en mängd mindre rosetter intaga brädets öfre yta; ingen randzirat.

Handtag fattas; på hvardera sidan om handtagsfästet en liten, simpel rosett, under den ena af dessa inskriften

1750. O. M. S.

Erhållet från Massleberg i Skee socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2502.

11. Mangelbräde af asp, från 1754, jemnbredt.

Slät list längs brädets alla sidor.

Öfverst en af svagt och illa tecknade englahufvuden omgifven rosett, bildad genom två, i en cirkel inskrifna, hvarandra skärande olikstora sexarmade stjernor; derefter en alldeles dylik rosett och under densamma ännu en sådan.

Vidare årtalet 1754, derunder konung Adolf Fredriks krönte namuchiffer, under detsamma ytterligare en rosett af nyss nämnd form; längs handtagsfästet och ofvan detsamma grofbladiga vextslingor. Handtaget saknas.

Erhållet från Östby i Näsinga socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2780.

12. Mangelbräde af lön, från 1757, jemnbredt.

Tre större rosetter samt å brädets öfre yta inskriptionen

ANO

1757.

I E. D.

Ingen randzirat. Handtaget mejsladt ur samma stycke hvaraf brädet förfärdigats, obetydligt orneradt.

Erhållet från Madar i Skee socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2327.

13. Mangelbräde af ek, från 1759, jemnbredt.

Fyra större rosetter å brädets öfre yta. Handtag simpelt, i form af häst; utmed detsamma groft skuren inskrift: 1759 M. A. S. Zigzagformig randzirat utefter brädets långsidor.

Erhållet från Hellestrand i Skee socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2529.

14. Mangelbräde af ek, från 1759, jemnbredt.

Öfverst en rosett, bildad af sjuarmig stjerna inskrifven i cirkel; derunder en otymlig ryttarefigur, stäld längs efter brädet; å ena sidan om densamma diverse prydnader, å andra sidan inskriptionen:

ANO. 1759.

Derefter en rosett af alldeles egendomligt utseende, ytterligare en rosett bildad af en sjuarmig stjerna, stående i en cirkel. Handtaget simpelt.

Erhållet från Öster-Buar i Skee socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2745.

15. Mangelbräde af bok, från 1759, bredare mot spetsen, rikt och smakfullt orneradt.

Brädets öfre yta är indelad i fyra större fyrkantiga fält. Det första uppiifrån, d. v. s. från spetsen räknadt, upptages af en mycket sammansatt rosett samt af hörnprydnader.

A en tvärbalk emellan första och andra fältet står i upphöjdt arbete: Karen Christinesda[ttter].

I andra fältet en stor sammansatt rosett jemte prydnader i fältets hörn.

A mellanbalken mellan andra och tredje fältet står:

17 Simen Olsen 59.

Tredje fältet intages af en rosett, bildad af en cirkel med svängda radier, samt hörnprydnader. Å tredje tvärbalken:

D:r Juliana Maria.

I fjerde fältet på båda sidor om det simpla handtaget prydligt utskurna halfcirklar, skärande hvarandra. En slät rand omgifver tre sidor af brädets öfre yta.

Skulpturen är fint och omsorgsfullt utförd. Brädet liknar, både till formen och till indelningen i fält, det N:o 5 beskrifna mangelbrädet; äfven råämnet är detsamma hos båda, nämligen bok, hvilket träslag i norra Bohuslän svärigen finnes att tillgå.

Erhållet från Strömstad; der det i lång tid gått i arf inom en och samma familj.

Cederstr. saml. 2472.

16. Mangelbräde af bok, utan årtal; obetydligt bredare mot spetsen, som är något skadad i kanten. Afbildadt fig. 11.

Dubbel, fjällig, randzirat längs tre sidor af öfre ytan.

Hela nämnda yta är öfver allt betäckt af de finaste sniderier. Öfverst en stor, sammansatt rosett, i hvilken två koncentriskt cirkel ingå äfvensom en i den större cirkeln inskrifven fyrkant

Fig. 9. Mangelbräde från 1743. Skee s:n, Bohuslän.

Fig. 11. Mangelbräde. Skee s:n, Bohuslän.

Fig. 10. Mangelbräde från 1760. Skee s:n, Bohuslän.

samt en densamma skärande fyruddig stjerna. Derefter två små rosetter, hvardera bildad af åttaarmig stjerna inskrifven i cirkel, hvilka upptaga rummet mellan nämnda stora rosett och den efter-

följande, som utgöres af en cirkel, hvori en större fyrkant är inskrifven, hvilken bildas af fyra smärre fyrkanter, som åter i deras ordning bildas hvar och en af fyra mindre dylika; en hvar af dessa mindre fyrkanter är sammansatt af fyra ännu mindre dylika.

Derefter två rosetter bestående hvardera af en cirkel med tolf radier. Vidare en stor, af hvarandra skärande cirkelar sammansatt rosett.

De här ofvan nämnda ornamenten intaga ett fält, som af ett slätt tvärband skiljes från ett nedre fält, hvilket upptill prydes af två cirkelar med svängda radier; i samma fält förefinnas å hvardera sidan om handtagsfästet sex rosetter, af hvilka de, som bilda hvarje jemnstående par, äro sinsemellan lika; derjemte är första paret lika med sjette, andra lika med femte, samt tredje och fjärde paren sinsemellan lika. De sistnämnda bildas af cirkelar med svängda radier, första och sjette paren af cirkelar med tolf räta radier, andra och femte paren af cirkelar med inskrifven åttaarmig stjerna. Handtag saknas.

Brädets af trädmask angripna material, den omständigheten att det är förfärdigadt af bok, ett på senare tid i Bohuslän ytterst svårförvärfvadt råämne, dess från basen mot spetsen bredare form, dess indelning i fält, slutligen dess fulländade ornamentering gifver anledning att antaga dess ålder vara åtminstone ungefär lika med de tvenne förut beskrifna mangelbräderna N:o 5 (fr. 1718) och 15 (fr. 1759), ehuru arbetet å det ifrågavarande brädet är ännu finare och ornamenten ännu mera smakfulla än å de nyssnämnda exemplaren.

Erhållet från Salen i Skee socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2331.

17. Mangelbräde af bok, utan årtal, bredare mot spetsen. Afbildadt fig. 12.

Slät list uteder öfre ytans långsidor. Denna yta indelad i fyra fält. De trenne öfre fälten intagas hvartdera af en stor sammansatt rosett jemte hörnprydnader. Den öfversta rosetten liknar fullkomligt den öfversta å brädet N:o 15 äfvensom den fjärde eller nedersta å brädet N:o 5. Bredvid det i form af häst snidade handtaget rader af ornament, liknande dem, som förekomma såsom hörnprydnader å nämnda trenne bräden.

Arbetets beskaffenhet, ornamentens karakter, den släta randlisten, råämnet och brädets form angifva nära förvandtskap med N:o 5 och 15.

Erhållet från Strand i Hogdals socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2580.

18. Mangelbräde af ek, från 1763, jemnbredt.

Slät list längs tre sidor af brädet. Alla ornament i upphöjdt arbete. Öfre ytan ofvan handtagsfästet indelat i tre fält, hvardera med särskild infattning. I öfversta fältet:

A N O.

1763.

I andra fältet ett springande djur med greniga horn (hjort, elg eller ren); i tredje fältet ett träd, vid dess fot en urna (eller möjligvis ett altare) samt en pyramidformig sten. Mellan nedersta fältet och handtagsfästet två enkla rosetter (cirkel med sexuddig stjerna). Handtaget saknas.

Erhållet från Norr-Buar i Skee socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2748.

19. Mangelbräde af al, från 1766, jemnbredt.

Tre djupt skurna rosetter (bestående af cirkel med inskrifven tiouddig stjerna, i hvars midt står en liten cirkel med deri inskrifvet kors) af egendomlig typ jemte åtskilliga fyllnadsprydnader upptaga brädets öfre yta. Å kantytorna en grof zigzagformig zirat; å den ena af nämnda ytor, efter afbrott af zigzagziraten en bakvänd inskription: ANO 1766 — A. J. S. — B. M. D., hvilken synes angifva, att redskapet varit en brudgåfva.

Erhållet från Skee socken i Bohuslän.

Cederstr. saml. 2330.

20. Mangelbräde af ek, från 1768, något afsmalnande mot spetsen.

Dubbel zigzagzirat löpande efter långsidorna af brädets öfre yta. Å besagda yta efter hvarandra tre rosetter (den öfversta en cirkel med sex radier, den mellersta en cirkel med inskrifven fyrarmad stjerna), derefter en fyrkant, derpå två rosetter vid handtaget, som är i form af en häst, men tydligtvis af nyare datum.

Randziraten är nedtill afbruten, för att lemna plats åt inskriptionen: 1768. H. E. S.

Erhållet från Nedgård i Näsing socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 785.

21. Mangelbräde af ek, från 1774, jemnbredt.

Liknar till formen ett klappträd (hvertill det dock icke läser begagnats), således försedt med förtlöpande, rakt skaft som bildar handtaget. Sempel zigzagzirat längs med öfre ytans sidor.

A samma yta öfverst en illa skuren, rutformig prydnad; på midten af brädet en rosett, bildad af en sexuddig stjerna inkrifven i cirkel, derefter inskriptionen: 1774. N. H. D.; derefter åter

Fig. 12. Mangelbräde.
Hogdals sn, Bohuslän.

Fig. 13. Mangelbräde från 1776.
Smålenenes amt, Norge.

Fig. 14. Mangelbräde från
1776. Näsinga s:n, Bohuslän.

en rosett (sexuddig stjerna inkrifven i cirkel, uddarne förbundna med hvarandra medelst mot cirkelperiferien konkava linier).

Erhållet från Äng i Skee socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2436.

22. Mangelbräde af ek, från 1776, jemnbredt. Afbildadt fig. 13.

Dubbel zigzagzirat utmed alla sidor af brädets öfre yta. Å den sistnämnda tre rosetter, af hvilka den mellersta är bildad på vanligt sätt af en cirkel med inskrifven sexuddig stjerna med förbundna uddar, med små hjertan stående mellan uddarne; den öfversta rosetten är likaledes bildad genom en sexuddig stjerna inskrifven i cirkel, men dess konturer skäras af en i samma cirkel inskrifven månghörning; tredje rosetten liknar den öfversta, men i stjernans midt står en mindre cirkel, hvari en liten sexuddig stjerna är inskrifven.

Vidare en medaljong med inskription omgifvande en liten rosett, som bildar medaljongens midt: P. L. P. 1776.; derefter ytterligare en stor rosett (cirkel med sexarmad stjerna med förbundna spetsar).

Mellan rosetterna och bredvid det hästformade handtaget bredbladiga vexter med ananaslik frukt. Ett par cirklar, genom vinkelräta diametrar indelade i fält, stå invid handtaget.

Erbållet från Stenbygård i Smålenenes amt, Norge.

Cederstr. saml. 2501.

23. Mangelbräde af ek, från 1776, jemnbredt. Afbildadt fig. 14.

Zigzagzirat utmed öfre ytans fyra sidor. Öfverst en, i en urna vexande liljelik vext med rund blomma samt åtta blad; å hvarje af de öfversta sex bladen sitter en fogel; på urnan likaledes en fogel afbildad. Nedantör urnan och hållande i densamma stå en man och en kvinna, hvardera med en uppsträckt arm; mellan dem tvenne kyssande, gäslika foglar — troligtvis dufvor.

Nedantör besagda figurer inskriptionen: P. L. P. 1776.

Derefter åter en liljelik vext, uppspirande ur ett hjerta, i hvilket finnas en manlig och en qvinlig figur samt tvenne små liljelika vexter. På ett par af den stora vextens blad sitta foglar.

Oftvanpå hjertat tvenne foglar. Ytterligare en liljelik vext med sex foglar; vexten står i en urna med menniskoansigte.

Handtag i form af häst.

Brädet har säkerligen, enligt hvad de uppräknade sinnbilderna antyda, varit en brudgåfva.

Erbållet från Hellesmörk i Näsing socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2528.

24. Mangelbräde af björk, från konung Christian VII:s regering (1766—1808); jemnbredt. Afbildadt fig. 15.

Öfverst konung Christian VII:s krönte namnchiffer samt tvenne vexter. Der nedanför en häst, på hvilken tvenne foglar sitta; der-
 efter ett med perlzirat afskildt fält, på hvilket förmodligen egarens
 namn stått, hvilket sedermera afsigtligt blifvit med knif utplånadt.

Fig. 15. Mangelbräde.
 Smålenenes amt, Norge.

Fig. 16. Mangelbräde
 från 1784. Strömstad.

Derefter ett par rankornament. Å båda sidor af det häst-
 formiga handtaget fyra små roetter, af hvilka de på samma sida
 af handtaget stående äro sinsemellan olika, de parvis stående der-
 emot sinsemellan lika, med undantag af första paret.

Erbållet från Smålenenes amt i Norge.

Cederstr. saml. 768.

25. Mangelbräde af björk, från 1778, nära jembredt.

Utan randzirat. Öfverst en större rosett, derefter en mindre sådan, derefter två snärra sådana, bredvid hvarandra stående; vidare en större rosett (cirkel med vridna radier), ytterligare en rosett. Handtag simpelt. På kanten af brädet står illa skuret:

1778 A. N. A. Matesis Dottir.

Erhållet från Äng i Skee socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2462.

26. Mangelbräde af ek, från 1780, nära jembredt.

Otydlig zigzagzirat längs brädets alla kanter. Öfverst två i bredd stående små rosetter, bildade hvardera af en sexarmig stjärna, inskrifven i en cirkel, hvarjemte armarnes spetsar förnas genom mot cirkelperiferien konkava linier. Derefter en liten dylik rosett. Vidare en stor rosett bildad på nyssnämnda sätt, med egendomliga småprydnader. Derpå upp och nedvända årtalet 1780.

Vidare efter hvarandra tre stora rosetter, fullkomligt liknande den sist beskrifna. Handtag saknas. Vid handtagsfästet två obetydliga cirkelar med radier.

Erhållet från Stenaröd i Skee socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 1779.

27. Mangelbräde af björk, från 1783.

Simpel uddig randzirat. På brädets öfre yta en stor sexuddig stjärna, inskrifven i en cirkel, en dylik mindre, samt efter hvarandra två stora sådana med årtalet 1783 mellan sig. Handtag uthugget ur samma stycke som sjelfva brädet.

Erhållet från Karlanda socken i Vermland.

Cederstr. saml. 2830.

28. Mangelbräde af björk, från 1784, något smalare mot spetsen. Afbildadt fig. 16.

Flerdubbel zigzagzirat längs båda långsidorna.

Öfverst en af fyra, smärre fyrkanter sammansatt fyrkant, vidare efter hvarandra tre rosetter: den första bildad af en cirkel med deri inskrifven sjuspetsad stjärna, i hvars midt åter står en mindre cirkel, hvori en liten fyrkant finnes inskrifven, hvilken sjelf är sammansatt af fyra smärre fyrkanter; den andra rosetten bestående af en cirkel, hvars yta delas i fyra fält genom tvenne diametrar, öfversta och nedersta fältet randadt i längdsrigtning med brädets sidofälten randade i tvärrigtning mot brädets längdaxel; tredje rosetten bestående af en cirkel med svängda radier. Derefter två med spetsarne hoplagda hjertan, derunder en sammansatt rosett

bildad af en större cirkel med deri inskrifven tiospetsad stjerna, i hvilken midt står en mindre cirkel med i densamma inskrifven elfvaspetsad stjerna, i dennas midt åter en ännu mindre cirkel med deri inskrifven sexuddig stjerna. Vid och delvis under det simpla handtaget en cirkel med sexuddig stjerna (spetsarne för- enade med mot periferien konkava linier), derefter åter en cirkel med sexuddig stjerna, slutligen en fyrkant, alldeles lika den vid brädets spets stående.

A kanten det illa skurna årtalet 1784 jemte initialer.

Erbållet från Strömstad.

Cederstr. saml. 774.

29. Mangelbräde af björk, från 1796, något afsmalnande mot spetsen.

Ej randsirat. Öfverst en cirkel med deri inskrifven sex- uddig stjerna (med förbundna uddar), derefter en cirkel med svängda radier, derpå ett tvärtöfver brädet gående ornament; ytter- ligare en cirkel med sexuddig stjerna, lik den nyssbeskrifna.

Handtaget som nu saknas har blifvit borthugget från brädet, hvarmed det varit kontinuerligt.

Bredvid handtagsfästet illa skuren inskription: ANO. 1796. EMS. KND.

Erbållet från Äng i Skee socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2431.

30. Mangelbräde af ek, från 1799, afsmalnande mot spetsen.

Ej randsirat annat än omkring det fält, hvars midt intages af det i form af en häst skurna, klumpiga handtaget.

Å brädet efter hvarandra fem rosetter, hvardera bildad af en cirkel med deri inskrifven sexuddig stjerna.

Längs brädet stå nära kanten illa skurna initialer och årtalet 1799.

Erbållet från Görlöf i Skee socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2676.

31. Mangelbräde af bok, utan årtal, jemnbredt.

Randsirat uteder öfre ytans långsidor. Tre väl snidade ro- setter (den öfversta och nedersta bildad af cirkel med deri in- skrifven sexarmad stjerna med förbundna armar, den medlersta bestående af en cirkel med deri inskrifven mångarmad stjerna) samt lemningar af en fjerde och femte, de sistnämnda å hand- taget. Brädet, som förvarats i samma släkt sedan siste, nu fyrtio- årige, egarens farfaders tid, har tillföre varit försedt med van-

ligt handtag, men sedermera, för att kunna delas, afsågats på midten, hvarvid det ifrågavarande, öfre stycket fått ett rakt handtag, utmejsladt ur sjelfva brädet. Brädets ålder kan säkerligen härledas från 1700-talets slut.

Erhållet från Strömstad.

Cederstr. saml. 2508.

32. Mangelbräde af björk, utan årtal, jemnbredt.

Randsirat. Två rosetter, bildade af cirklar med inskrifven fyrauddig stjerna.

Handtag massivt (d. ä. ur samma stycke, som brädet).

Erhållet från Strömstad.

Cederstr. saml. 777.

33. Mangelbräde af björk, från 1805, jemnbredt.

Kupig randlist kring alla sidorna af brädets öfre yta. Å denna yta vid spetsen två små hjertan, derefter ett större dylikt, alla med spetsen uppåt; en djupt snidad rosett, bildad af sexuddig stjerna (med uddarne sinsemellan förbundna), inskrifven i en cirkel, derefter en cirkel med svängda radier, vidare en rosett, lik den nyss beskrifna, dock mera grundt skuren.

Handtag saknas. Vid handtagsfästet inskriptionen: ANO. 1805 samt initialer.

Erhållet från Skee socken i Bohuslän.

Cederstr. saml. 2837.

B) Diverse husgeråd.

34. Aln af björk, från år 1771, prydd med enkla och dubbla zigzaglinier, försedd på två ställen med det nämnda årtalet.

Erhållen från Näsing socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2505.

35. Spinnrockshufvud af björk, utan årtal, skuret ur ett enda stycke trä, prydt med zigzaglinier.

Erhållet från Vahlbacken i Näsing socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2503.

36. Fat af al, utan årtal.

Foten med utskärningar.

Erhållet från Östby i Näsing socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2778.

C) Skrin och lådor.

37. Skrin af ek från 1622. Afbildadt fig. 17.

Fig. 17 a. Skrin af ek från 1622. Karlanda s:n, Vermland.

Fig. 17 b. Locket till skrinet fig. 17 a.

Upphöjdt bredt sammanflätadt listverk med tydlig anstrykning af renaissancetidens smak.

Midtpå locket i upphöjdt arbete initialer och ANNO 1622 inom en tjock krans (tialtalssiffran är dock otydlig).

Erbållet från Karlanda socken i Vermland.

Cederstr. saml. 2432.

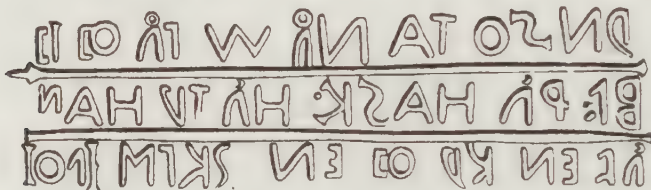
38. Skrin af ek, utan årtal.

Upphöjdt listverk i renaissancestil (jemf. Guilmar, "Connaissance des styles de l'ornementation", pl. 25, fig. 9.)

Erbållet från Strömstad.

Cederstr. saml. 2406.

39. Låda af björk, från 1701, utmejslad ur ett enda stycke. Locket simpelt, af senare datum. Å ena gäfveln inskription: S H I, å den andra diverse initialer. Å ena långsidan:

hvilken inskrift läses baklänges, d. v. s. från höger till venster, och lemnar följande tydning:

D(E)N SO(M) TA(GER) NÅ(GOT) U(T)U(R) LÅ(DAN) OC(H) IC(KE) B(ETALA)R PÄ(NNINGAR) HA(N) SK(ALL) HÅ(NGA) TY HAN ÅR EN KY(F) OC(H) EN SK(Å)LM — 1701.

Å andra långsidan en dylik inskription, den jag hittills blott delvis lyckats tyda.

Erbållen från Lyttorp i Skee socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2787.

40. Låda af björk, från 1743, mejslad ur ett stycke. Lock fattas. Å båda långsidorna tvenne rosetter, bildade af sexuddig stjerna med förbundna spetsar, inskrifven i cirkel.

Erbållen från Vette härad i Bohuslän.

Cederstr. saml. 2525.

41. Låda af björk, sexkantig, nästan likkistformad, mejslad ur ett stycke, med insatt botten. Lock saknas.

Å båda långsidorna fyra rosetter, bildade af fyrauddig stjerna inskrifven i cirkel. Ena gäfveln prydd med fyra med spetsarne sammanstötande trianglar.

Erbållen från Treje i Skee socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2489.

42. Låda af björk, sexkantig, af nästan samma form, som föregående. Utmejslad ur ett stycke, botten insatt, locket fattas. Prydd dels med tre rosetter, näml. en cirkel med inskrifven sex-uddig stjerna med förbundna spetsar, en cirkel med svängda radier, en cirkel med inskrifven sex-uddig stjerna, med egendomliga figurer mellan hvarje udd samt solfjäderlika figurer (jemsför N:o 15); vidare å långsidorna försedd med ett snidverk, bildadt af hvarandra skärande halfcirklar med deri inskrifna (hälften af) sex-uddiga stjernor.

Erhållen från Skee socken i Bohuslän.

Cederstr. saml. 2696.

Fig. 18 a. Låda af björk från 1774. Skee sn., Bohuslän

Fig. 18 b. Locket till lådan fig. 18 a.

43. Låda af björk, lång och smal s. k. skörask, fordom be-gagnad till förvarande af, då brukliga, långa svafvelstickor, mejslad med undantag af locket ur ett stycke. Å locket tvenne vackra rosetter, hvilkas grundtyp är åttauddig stjerna, jemte tre andra prydnader; å hvardera långsidan tre dylika prydnader samt tvenne rosetter (åttauddig stjerna med svängda strålar). Under botten årtalet 1759.

Erhållen från Vette härad i Bohuslän.

Cederstr. saml. 2623.

44. Låda af björk, fyrkantig, från 1774. Afbildad fig. 18.

Å locket en liljelik vext med ananaslik frukt i toppen; å hvar-dera långsidan en rosett, bildad af en sexuddig stjerna med förbundna uddar, inskrifven i cirkel, omgifven af tvenne bredbladiga vexter med ananaslik frukt; å hvardera kortsidan dylik rosett; under botten IHS. 1774.

Erhållen från Lihult i Skee socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2618.

D) Seldon.

45. Selbåge af björk, omålade, utan årtal. Prydd med bladornament i renaissancetil.

Erhållen från Gibberöd i Skee socken, Bohuslän.

Cederstr. saml. 2909.

46. Selbåge af björk, oljemålade, utan årtal; försedd med klumpigt skurna drakhufvuden.

Erhållen från Skee socken i Bohuslän.

Cederstr. saml. 2221.

Fig. 19. Selbåge af björk, blåmålad och förgylld. Skee socken, Bohuslän.

47. Selbåge af björk, blå med förgyllning. Prydd med blommor, blad och drakhufvuden. Utan årtal. Afbildad fig. 19.

Erhållen från Skee socken i Bohuslän.

Cederstr. saml. 2008.

Ridr. till Göt. o. Boh. läns historia. 3 och 4.

48. Selbåge af björk, blå med förgyllning. Prydd med blad och drakhufvuden. Utan årtal. Afbildad fig. 20.

Erhållen från Vette härad i Bohuslän.

Cederstr. saml. 2535.

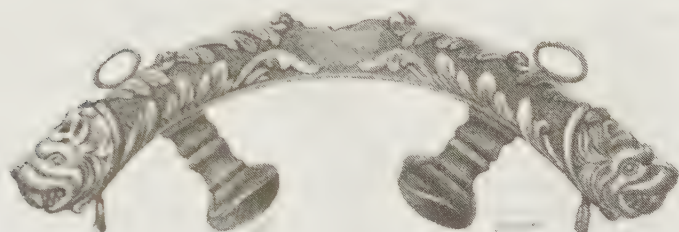

Fig. 20. Selbåge af björk, blåmålad och förgylld. Vette h:d, Bohuslän.

49. Selbåge af björk, med årtalet 1761. Prydd med flere rosetter, bildade af cirkel med inskrifven sexuddig stjerna. Blåmålad.

Erhållen från Strömstad.

Strömstads museum.

50. Selbåge af björk, utan årtal, blåmålad. Prydd med vext-slingor.

Erhållen från Vette härad i Bohuslän.

Cederstr. saml. 2536.

51. Bogträd af björk, utan årtal, med drakhufvnden.

Erhållet från Skee socken i Bohuslän.

Cederstr. saml. 2564.

52. Bogträd af björk, utan årtal, med vackra ornament och tupphufvud. Afbildadt fig. 21.

Erhållet från Nordmarks härad i Vermland.

Cederstr. saml. 2849.

53. Bogträd af björk, med inskurna prydnader; utan årtal.

Erhållet från Vette härad i Bohuslän.

Cederstr. saml. 2534.

54. Bogträd af björk, med inskurna prydnader; utan årtal.

Erhållet från Vette härad i Bohuslän.

Cederstr. saml. 2533.

Fig. 21. Bogträd af björk. Nordmarks h:d, Vermland.

55. Bogträd af björk, med inskurna prydnader. Utan årtal.
Erhållet från Vette härad i Bohuslän.

Cederstr. saml. 2532.

Sedan jag nu afslutat denna nog långa och för läsaren tröttnande beskrifning af de särskilda redskapen, vill jag fästa uppmärksamheten på de nämnda ornamentens olika karakter och förekomst.

I äldre tider plägade man, som bekant är, genom anbringande af *religiösa sinnebilder*, förnämligast Frälsarens initialer, liksom helga eller inviga sina husgeråd och redskap. Denna fromma sed spåras i mangelbrädet N:o 2 (från 1629), N:o 3 (fr. 1711), N:o 7 (fr. 1730), N:o 11 (fr. 1764), lådan N:o 39 (fr. 1701), N:o 44 (fr. 1774).

Konungars namnchiffer finna vi blott på tvenne af de anförda redskapen, nämligen å mangelbrädet N:o 11 (fr. 1754) och N:o 24 (fr. Christ. VII:s regering), sannolikt der anbragta, för att på ett prydligt sätt angifva tidpunkten för redskapets förfärdigande. Det sistnämnda mangelbrädet är ej annorlunda dateradt.

Bilder af människor förekomma, med undantag af de fall, der redskapet varit brudgäfva och kontrahenterna derå till yttermera visso afbildats, såsom å mangelbrädet N:o 3 (fr. 1711) och N:o 23 (fr. 1776), endast å N:o 14 (mangelbräde från 1759), der en ryttarefigur är på ett temligen misslyckadt sätt framställd, samt å N:o 3, der de ingå i de bibliska framställningarna.

Djurbilder förekomma emellanåt, än med, än utan djupare betydelse. Till förra slaget räknar jag det å mangelbrädet N:o 2 (fr. 1629) framställda lejonhufvudet och ormen, hvilka synas vara religiösa sinnebilder, samt foglarne å N:o 23 (mangelbräde fr. 1776), de der tydligtvis äro sinnebilder af ömhet.

Djurbilderna å mangelbrädet N:o 18 (fr. 1763), N:o 24 (fr. Christ. VII:s regering) samt de å N:is 46, 47 och 48 (selbågar med drakhufvuden) äfvensom å N:is 51 (bogträd med tupphufvud) befinnliga synas mig hafva blott ornamentel karakter¹.

Bland *sinnebilder* märkes ett *hjerter* å mangelbrädet N:o 2 (fr. 1629), der ett bevingadt sådant förekommer, vidare å mangelbräderna N:o 5 (fr. 1718), N:is 22 och 23 (båda från 1776) samt N:o 33 (fr. 1805); vidare å skrinet N:o 37 (fr. 1622). Å mangelbrädet N:o 28 (fr. 1784) finnas två med spetsarue förenade hjertan.

Vexter och vextdelar finnas ofta afbildade: å mangelbrädet N:o 2 (fr. 1629) en blomma med många kronblad (hvilken ock kan betraktas såsom en matematisk figur); å N:o 3 (fr. 1711), der vextrankor, som en ram, omgifva de bibliska bilderna; å N:o 4 (fr.

¹ Troligen äro de å selbågarnes ändar förekommande drakhufvudena minnen från en mycket gammal tid. Redan å selbågar från vikingatiden ("Sveriges historia", 1:a delen, fig. 367) ses dylika hufvud.

1714) förekomma magra vextslingor, å N:o 11 (fr. 1754) bredbladiga vexter, å N:o 22 (mangelbräde från Smålenenes amt af 1776) och N:o 44 (låda från Skee socken af 1774) bredbladiga vexter med ananaslik frukt; å N:o 23 (mangelbräde fr. 1776) och N:o 44 (nyssnämnda låda fr. 1774) liljelik vext med rund blomma. A mangelbrädet N:o 24 (från Smålenenes amt och Christ. VII:s regering) finnas rankformiga vexter. Slutligen förekomma ock blad å selbågarne N:is 45, 47, 48 och 50 samt å bogträdet N:o 52. A skrinen N:o 37 (fr. Vermland af 1622) och N:o 38 finnes en tjock krans midt på locket. A mangelbrädet N:o 18 (fr. 1763) finnes ett träd afbildadt.

De å sistnämnda mangelbräde anbragta bilder — ett altare eller urna och en pyramidlik sten — hafva sannolikt någon betydelse, ehuru jag ej kunnat utgrunda densamma.

Skeppsbilder finnas blott å mangelbrädet N:o 6 (fr. 1719), och äro dessa ganska illa utförda, långt sämre än öfriga å samma bräde anbragta ornament.

Anmärkningsvärdt är att, ehuru de flesta af de anförda sniderierna förskrifva sig från 1700-talet, man ej hos dem, med undantag af selbågarne N:is 47 och 48 samt bogträdet N:o 52, spårar något inflytande af den eljest under detta sekel herskande rococostilen, hvilken icke synes hafva inverkat på allmogens smak i afseende på snidverk. De båda nyssnämnda selbågarne N:is 47 och 48 äro visserligen hållna i rococostil, men den på dem anbragta fina förgyllningen utesluter all sannolikhet af deras ursprung från allmogens handaslöjd. Utan tvifvel äro de förfärdigade af någon, af tidens smak berörd, konstnärlig stadsbandtverkare.

Renaissancestilen röjer sig förnämligast å mangelbrädet N:o 1, skrinen N:is 37 (fr. 1622) och 38 samt selbågen N:o 45.

Vid granskandet af de såsom ornament använda, på mångfaldigt och sinnrikt sätt modifierade *mathematiska figurerna*, bland hvilka cirkeln står i främsta rummet, finnes att dessa prydnader varit de å allmogens sniderier mest använda. Matematiska figurer finnas nämligen å samtliga mangelbräderna, med undantag af N:o 3, vidare å N:is 34 och 35 samt å lådorna N:is 40, 41, 42, 43 och 44, slutligen äfven å selbågen N:o 49 och bogträdet N:o 54, d. v. s. på 41 redskap af 55 beskrifna.

Bland dessa, af matematiska figurer bildade, prydnader finnas flere, som ovilkorligt erinra om dels gotiken, dels romanska stilen. Så de ytterst ofta förekommande zigzagformiga randziraterna. De i cirklar inskrifna stjernorna likaledes. Rosetterna på mangelbrädet N:o 11 (fr. 1754) hafva tydlig anstrykning af gotik (jem-

för Guilnard, "Connaissance des styles de l'ornementation", pl. 14 fig. 1, Style ogival). Rosetterna å mangelbrädet N:o 12 (fr. 1757) äro rent romanska ornament (jempf. Guilnard, *anf. arb.*, pl. 2 fig. 51, Style roman). Randziraten å mangelbrädet N:o 2 (fr. 1629) är likaledes ett romanskt ornament (jempf. Guilnard, pl. 3 fig. 1 och fig. 18, Style roman). Den å samma mangelbräde befintliga blomman, hvilken äfven kan betraktas som en matematisk figur, återfinnes hos konstalter i romansk stil (jempf. Guilnard, pl. 4 fig. 21, Style roman).

De hvarandra skärande cirkelarne, som mer eller mindre konstrikt äro framställda på flere af de anförda mangelbräderna, påminna ock starkt om den romanska stilen.

Denna egendomliga karakter hos de nämnda snidverken förtjenar att konstateras; förklaringen af detta förhållande synes mig sannolikast vara följande.

De matematiska figurerna hafva för träsnidaren varit lättare att utföra än afbildningar af vexter och djur, enär deras konturer af honom med mindre svårighet kunnat uppdragas än de sistnämndas; han har till följd häraf föredragit de matematiska figurerna vid val af ornament. Då under kristna tiden de matematiska figurerna egentligen blott inom romanska stilen och gotiken användts som ornament, så är ock gifvet, att den bohuslänska träsnidarekonsten, som företrädesvis användt dessa slags ornament, skulle få en viss anstrykning af nämnda konststilar; då cirkeln eller delar deraf med förkärlek af träsnidaren anbragtes och utarbetades, var ock dermed afgjort, att hans konstprodukt skulle mest närma sig till den romanska stilen.

Detaljernas finhet visar, att den bohuslänske träsnidaren fullt förmått besegra de tekniska svårigheterna och derjemte haft både god smak och rik uppfinningsförmåga.

Bland de matematiska figurerna är cirkeln med deri inskrifven sexarmig stjärna den vanligaste och äfven den tidigast förekommande; den finnes nämligen redan på mangelbrädet N:o 2 (fr. 1629). Under senare hälften och vid slutet af 1700-talet befinnas ofta stjernans spetsar förbundna sinsemellan medelst sex mot cirkelperiferien konkava linier¹.

Cirkeln med fyraspetsad stjärna förefinnes å mangelbrädet N:o 9 (fr. 1742), N:o 20 (fr. 1768), N:o 24 (fr. Christ. VII:s tid) samt N:o 32 (utan årtal). Malteserkors i cirkel å N:o 4 (fr. 1714).

¹ Detta ornament finnes redan å flere af de saker från Greklands förhistoriska tid som Schliemann funnit i Mykenä. O. M—s.

Cirkeln med svängda radier förekommer å mangelbräderna N:is 13 och 15 (båda fr. 1759), vidare å N:o 16 (utan årtal), N:o 24 (fr. Christ. VII:s tid), N:o 25 (fr. 1778), N:o 29 (fr. 1796) samt N:o 33 (fr. 1805).

Mycket sammansatta rosetter af förträffligaste arbete och vackraste typ förekomma å mangelbräderna N:o 5 (fr. 1718), N:o 15 (fr. 1759) samt N:is 16 och 17 (utan årtal).

Genom ofvanstående framställning synes, att under (17:de och) 18:de seklet i norra Bohuslän funnits en väl utvecklad träsnidarekonst, som vid bearbetandet och förfärdigandet af åtskilliga husgeråd och redskap gifvit desamma ett smakfullt och prydligt yttre, hvarvid den såsom prydnader användt dels afbildningar af föremål ur djur- och vextriket, dels och mestadels matematiska figurer, på mångfaldigt sätt modifierade; att vidare denna snidkonst visar någon, ehuru ringa påverkan af renaissancestilen, men föga eller icke af rococotidens smak; att slutligen densamma vid anbringande af *matematiska figurer såsom prydnader, erinrar i vissa fall om gotikens, men isynnerhet om romanska stilens ornamentering.*

Prof på allmogemål och folkvisor från Sörbygdén.

AF NILS FR. NILÉN.

Den som haft tillfälle att något sysselsätta sig med uppsamlande af folkspråk, folkvisor och folksagor, har icke kunnat undgå att finna, att den allmänna meningen icke fått tillräcklig syn på ändamålet med och den verkliga betydelsen af sådana samlingar. Att folket med kärlek omfattar sitt gamla språk, sin saga och sång, visar sig i den trohet, med hvilken det bevarat dem. Den allmänna odlingens sträfvan att allt mer utjemna skiljaktigheter gör sig dock äfven här gällande med oemotståndlig makt, och den muntliga öfverlemnningen är ej i stånd att rädda allt åt en kommande tid. Så blir hvarje nytt slägte fattigare på egendomlighet, och förmågan att fasthålla det gamla arvet minskas i samma mån som detta blir mindre. Härtill kommer, att mången både bland de bildade klasserna och bland folket sjelft mer eller mindre omedvetet hyser den åsigten, att det ej ligger något egentligt värde i dessa gamla minnen, och att man ej bör slösa tid och möda på deras räddande undan en säker förstörelse. Denna åsigt behöfver mera att motsägas än att vederläggas, ty vid närmare eftertanke vederlägger den sig sjelf. Man kan gerna tillstå, att det skulle vara både fåvitskt och hopplöst att söka envist hålla allt qvar vid det gamla. Ett sådant försök vore oklokt, bland annat derföre att det är omöjligt att genomföra. Men sträfvandet att här rädda hvad räddas kan, om detta också i många fall ej blir mera än minnet af det förgångna, är utan gensägelse rättmätigt, från hvilken synpunkt det än må ses.

I fråga om folkets tungomål är den föreställningen ännu ganska gängse, att de s. k. dialekterna uppstått genom en försämring af riksspråket. För den, som utgår från en sådan mening, måste det vara en gifven slutsats, att en uppteckning af folkspråket på sin höjd kan få det värde att tjena som en profkarta på språkdaningens nyckfullhet. Språkvetenskapen har dock för länge sedan klarligen visat, att munarterna utvecklats

jemsides med riksspråket, ja att vårt eget skriftspråk egentligen är en dialekt, som genom åtskilliga omständigheter kommit att vinna allmänna erkännande. Det är klart, att denna dialekt, som sålunda uppsvingat sig till riksspråk, ej kunnat afstånga sig för inflytelser från andra munarter, och att dessa sålunda kommit att mångfaldigt inverka på densamma. För vårt modernmåls utveckling hafva sålunda dialekterna haft en betydelse, som gör, att de ej kunna förbises. Men de hafva under allt detta lefvat sitt eget lif, och hvar och en af dem har på sitt vis utbildat det ursprungligen gemensamma språkarfvet. Att språkvetenskapen kan hemta rika skatter ur folkspråket, inses lätt. Många ord, som endast i en eller annan munart lefvat qvar, har, när det frändragits ur sin gömma, tjänat till att kasta ett klart ljus öfver andra ords och språkföreteelsers verkliga väsen.

En vigtig sida af saken är naturligen också möjligheten af dialekternas framtida inverkan på riksspråket.

För kulturhistorien äro iakttagelser om folkets språk och lif af stor betydelse. I sitt ordförråd lemnar folket en omedveten men därför icke mindre sann bild af sin odlingsgrad. Orden stå icke stumma; inför vetenskapen få de lif och färg och talande tunga. Sålunda har man genom undersökning af ordförrådet kunnat i allmänna men klara drag utkasta en teckning af våra förfäders lefnads- och tänkesätt.

"Många af forntidens bruk och sägner", yttrar Axel Emanuel Holmberg i sin skildring af Sörbygden, "äro här, bättre än på andra orter, bevarade; och den som hade tillfälle att studera sörböligen i hans eget hem, skulle säkert göra många intressanta iakttagelser". Dessa den snillrike författarens ord gälla väl ännu i dag, men dock långt mindre än då de först skrefvos, ty sedan Holmbergs tid hafva stora förändringar skett både med bygden och folket. Då var ännu bygden nästan afstängd från den allmänna samfärdseln; i senare tider har denna afskildhet upphört, bland annat genom de betydande vägomläggningar, som nyligen kommit till stånd. Ännu i midten af 1840-talet hade man här ingen verklig folkskola, och den skollärare, som då tillsattes, fick bland sina "skolbarn" många fullvuxna, som ej kunde läsa och skriva. Nu har Sörbygden 4 skollärare, 6 skolor och många småskolor. Den stigande folkbildningen och den ökade samfärdseln hafva naturligvis här som annorstädes undanträngt mycket af det gamla. Ännu finnes dock mycket att taga vara på, och särskildt lefver folkmusiken ännu med friskt lif.

Några prof på folkspråk och folksång från denna bygd framläggas härmed utan annat anspråk än det att bedömas med så liten stränghet som möjligt. De äro utdrag ur en för flere år sedan påbörjad samling, hvars fortsättande möjliggjorts genom understöd af länets Hushållningssällskap. Möjligen komma de att följas af liknande prof från samma trakt äfvensom af en ordlista öfver folkspråket derstädes. Önskningsmålet att erhålla en någorlunda fullständig ordbok öfver Bohusläns folkspråk torde bäst och snarast kunna nås genom att ordsamlingar från ett eller annat mindre språkområde först utgifvas, hvilka kunna utgöra liksom en stomme för liknande samlingar från andra håll. Likheten i ordförråd och ordformer från skilda delar af länet är så stor, att genom utgifvande af en sådan mindre ordlista ett godt stycke arbete vore undangjordt för Bohuslänsmålet i det hela. Att sådana ordsamlingar ej kunna följa det vanliga skriftspråkets sätt att teckna språkljuden, är gifvet. För att kunna göra full nytta, måste de vara fullt ljudtrogna, hvilket i fråga om de här meddelade språkprofven hvarken ansetts vara möjligt eller nödvändigt, då de ju ej hafva samma ändamål som en ordlista. Skriftsättet sluter sig alltså till det allmänt gängse, och inga andra än de vanliga bokstafstecknen hafva användts. Alla s. k. *öppna* vokalljud tecknas med kursiv stil, hvilken äfven användes för konsonanttecknen, då de tjena till att uttrycka ett annat ljud än sitt egentliga.

För tydlighets skull lemnas här en kort öfversigt af ljudteckningen; de anförda exemplen äro hemtade från bögsvenskan:

a, slutet a-ljud, såsom i far, tal,	
a, öppet a-ljud, » » han, falla,	
e, slutet e-ljud, » » se, veta,	
e, öppet e-ljud, » » ande, sade,	
o, slutet o-ljud, » » bo, mor,	
o, öppet o-ljud, liknande det ljud, som höres kort i ull, full,	
u, slutet u-ljud, såsom i brud, hus, fru,	
u, öppet u-ljud, » » ull, full,	
å, slutet å-ljud, » » få, måtte, gård,	
å, öppet å-ljud, » » torp, borr, komma,	
ä, slutet ä-ljud, » » säd, trä, hänga,	
ä, öppet ä-ljud, » » bädd, ärt, rädd,	
ö, slutet ö-ljud, » » mö, strö, döda,	
ö, öppet ö-ljud, » » söm, höns,	
k och tj beteckna tje-ljudet i känna, tjena,	
sk och sj » sje-ljudet i skina, sju,	

l och r beteckna det "tjocka" ljud, som l och r ofta hafva i landsmålen,

w betecknar ett ljud, närmast motsvarande det engelska w.

Öfriga bokstafstecken uttalas så som i det vanliga språket, med det undantag att g öfver allt har sitt hårda ljud (som i gå, taga). Det s. k. lena g-ljudet tecknas här med j.

Sagan om Vide vallkongsbjön är en skiftning af en gammal folksaga, känd under namnet Amor och Psyche. Anledningen till namnet (Hvite vallkungs- eller valkungsbjörn) kan man ej finna ur sagan.

Till den musiker, som haft godheten att harmonisera de meddelade folkvisorna, frambär upptecknaren sin tacksamhet för hans sålunda visade välvilja.

Äventyr.

1. Vide vallkongsbjön.

Då va en rig härreman, som hade tre döttrar, å så skull'n fare bort en gang, å då ba dän öngsta, atte han skulle köbe en krans åd å å ba mä sä hem, å då låva'n a, får han töckte mäst om henner, å ho feck allt ho velle ha. Nå han då kom did han skulle, så va'n ente kär te få en sådan krans, som ho hade sätt ud; männe nå han kom på väjen å for hemåder, så feck'en se en sådan krans upp i ett tre, å dän vesste'n allri, hålles han skulle få ner; han fresta på alle vise, å'nte jeck då, män så kom då en bjön å sa te'n om han får då forsta, som han möder på gån nå han kommer hem, så skull'n ta ner kransen åd 'en; å då låva kärn han skulle få, får han trutte no då skulle bli gånshunn. Å så tog bjön ner kransen, å så sa'n, atte då skulle komme hästar å vagn å hämte då han skulle ha, å så skeltes de. Nå då käärn kom på gån, så mötte'n ente gånshunn forst, utta då forsta han mötte va dän öngste döttere, får ho va så nyfiken på å få kransen, se ho sprang ud å mötte'n. Då ble'n så illa ve, se då va ubegribele. E stunn etter, så kom då hästar å vagn å kurte fram te trampen, män engen fantes i vagne. Så klätte de på dän älste döttere dän öngstas kläär å sätte a di vagne, å så bar då åv; män inom e stunn så kom vagne te бага mä töse di. Så försökte de på samme vis mä dän andre döttere, män vagne kom

snart te haga mää dän mä; ä dä vesste käärn enge rå, uta han feck ta dän öngsta ä säde di; ä dä bar dä äv mä a te ett färtrålla kongslått; ä så va ho där, män ensammen feck ho väära hele dan, ä engen så ho; män om natte nä dä va mort, så kom han, ä va dä kallt ude, så va'n kall, ä soötte dä, så va'n snöete, ä rängte dä, så va'n våd, män ho feck ente se'n. Ä så hade ho vort där e lang ti, detta vara, ä dä hetta ho på noge vis, se ho feck värme i ett lys, får ho skulle få se, hdden han så ud. Nä dä dä ble natte, så kom 'en ä la så i jamter a, ä dän natte rängte dä, se han va så våd, se. Ä nä han dä hade sdmma, så stow ho upp ä tog värme ä skulle se, hdden han va; ä dä feck ho se, atte dä va en färtrålla kong, får han va klätt i full kongedrägt; ä dä ble ho så nöjt, fårstås; män så råga dä te ä drybe en dröbe ifrå lyset ner på'n — får ho holl dä upp över'n — ä dä vaknan idd dä, ä dä va'n illa lessen, ä så sa'n: no ha du jort bra illa, sa'n, får hade du tröt i tre år, så hade jä bleve som jä skulle vort, männe no får jä allri komme ijän te dä mer, sa'n, får no får jä ta döttere te henner, som ha färtrålla mä. Ä så jeck en ifrå a, ä de hade tre söner, dom tog'en ifrå a ä tog mä så ä jeck te tre sostrar, han hade, ä lemna en på hårt stället, ä ho feck gå ud ä vandra ena. Nä ho no hade gått ä vandra e ti, så kom ho te en gål ä där jeck ho in ä velle ha bus äver natte, ä dä feck ho. Ä nä dä dä ble se de skulle lägge sä, så va dä en liden peltonge där på stället, ä dän töckte ho så väl om, se ho velle änte le ha'n ijamter sä, ä dä feck ho låv ä ha. Ä så om måran, så talte ho om får käreng, hålles dä va mä a, ä dä sa ho, atte dä enge nutta te sorja, får dä blir väl noge rå, sa ho. Nä ho dä skulle gå, så ga ho a en kappe arter; ä no ska'u jomme dom, sa ho, te du blir rektit i behov om dom. Ä så vandra ho hele dan ijän, ä om kväl kom ho te ett ställe ä feck bus, ä nä de dä skulle lägge sä, så va där en liden pelt där mä, ä dän feck ho ha ijamter sä. Ä om måran, nä ho stow opp, så berättä ho där som på dä forste stället, härre illa dä va mä a, ä dä ga käreng a ett klää nä ho jeck; ä så jeck ho hele dan ijän te dä ble kväl; så råga ho e stäva te, ä där jeck ho in ä velle ha bus ä feck också; ä där va en liden, liden pelt, ä ho feck samme töcket får dän som får de andre, får ho töckte väl, atte han va lig hennes peltar, ä ho feck denne lelle pelten ijamter sä. Ä om måran, så talte ho om får käreng, hävel ho hade vandra ä hä ho hade fått på de tvo ställe, som ho hade lowe på förud om nättane; ä så sa käreng: ä ja, dä ska väl bli bra, sa ho; no ska du få ett par hankar dä mäj, ä nä du no får vandra ett stöcke, så kommer 'u te ett bärj, ä dä ska

du begagne artene, får då så bratt, sa ho, se du kommer'nte upp
 uta du släpper e arta får hårt stej, du ska ta, å då blir då e trappa
 får hårt arta, du släpper, te däss du kommer opp före, å då kom-
 mer'u te ett kongeslätt å där ä'n; då hos dän käreng, som ha
 fårträlla'n. Nä då då blir noge som skeller, se du blir lessen, så
 ska du ta på då kläät, som du feck på då andre stället, du lå, så
 blir du gla ijän, sa ho. Om då då ä noge, som dän käreng
 vell ha då te å jära, som du'nte ä go te jära, så ska'u ta på då
 desse hanskane å så ihob nävane tre ganger, så ska då komme
 jålp. Å så jeck ho; nä ho då hade gått ett stücke, så kom ho
 te då huve bärjet, å där skulle ho upp före, å då så ho sä'nte
 konst te på noge vis, män så tog ho opp sett arteknyde å så
 släppte ho e arta får hårt stej, ho velle upp, te ho kom upp på; å
 där lå kongsgåln oppe på bärjet, å så jeck ho in, å där feck ho
 se hanom, å känd' ijän'en jole ho, å han kände henne, å då bar då
 så väl te se de feck tale ve enaan, å då sa'n, no ved jä aller,
 hålles ve ska bäre oss åd, får i övermåra skulle jä ha brollop
 mä dötter te käreng; å kommer no nogen in, så ska 'u 'nte läss
 du känner mä, uta du ska velle bli här å tjäna. Å nä käreng då
 kom in, så låva ho, att ho skulle få vort där, "män då ska'u järe
 allt jä ber då", sa ho, å så jeck käreng nd ijän, å då ga han så te
 å tale ve a: "å no ställer ho då åd älve å ska tvätte svart ull vid";
 å då ble ho så illa lessen, får då vesste ho no ente kunne gå an.
 Ja, käreng ho kom in mä denne svarte ulle å töse ho jeck å nä
 ho no kom ner te älve så tvätta ho länge å väl ä'nte tog då, uta
 ulle va lige svart; så tog ho på så kläät, å så ble ho gla, å så
 besinna ho hanskane, se ho tog på så domma, å så slow ho i hob
 nävane å då kom då så möö nävar å då ble såden tvätteng å
 kromteng, se ulle ble vid i rappet; så jeck ho hem mä a å så
 feck ho mad; mass ho då sad ena å åd, så kom han in, å så
 sa'n då: no ställer ho då bort å ska lane brureskrud, sa'n; å no
 ska du få brö idd mäj; då ska du ji hunnane, du möder, se de
 'nte bider då; å här ska du få havre; dän ska du ji hästane, du
 möder, se de'nte slår då; å så ska du få smör å smorje portane
 mä på då stället, du ska åd, se de'nte låder; å nä du no kom-
 mer in, sa'n, så vell de ji då noge, män då ska du'nte ta imod".
 Ja, så kom käreng in å sa te a ho skulle gå å lane brureskrud, å
 ho jeck. Nä ho då kom på väjen, så mötte ho hunnane, å de va
 så arje, se då va'nte noge skälit; å så tog ho upp brö å ga dom,
 å då ble ho å mä dom. Å så kom hästane, å så feck ho ta upp
 havren å ji dom, får de borja å slå å vrinna åd a. Å så jeck ho
 te ho kom te portane, ho skulle i jönnom, å så borja de å låda

å skriga, får de va smorjetrötne; å så tog ho upp smöret å smorte dom, å så jeck ho in, får no va dä enget mer hinder. Å så nå ho kom in, så sad dä e käreng inne, å så talte ho om dä, atte ho va udshecka å velle lane brureskrud; å så jeck käreng sta å ga a en bede korv, ho skulle ha å eda mass käreng lawa te brureskruden å så nå käreng jeck ud, så jeck töse sta å stack korven i aska. Nå då käreng kom in, så sa ho: härre å du, min korv? I aska, san; å då jeck ho sta å tog korven å ga töse ijän å sa, ho skulle änte ed upp en, inna ho jeck. Å så jeck käreng ud ijän, å då stack töse korven unner bolet. Nå då käreng kom in, så sporte ho, om töse hade ed upp'en, å ho sa no ja, å då roba käreng: härre å du, min korv, å då svara'n: unner bolet. Å ho tar sin korv ijän å flir töse å sa: du ska bestämt ed upp'en, dä enge rå dä. Å töse, ho tog korven å måtte låva ho skulle ed upp'en, å så jeck käreng ud trejje vänn, å då stack töse korven i barmen. No ho då kom in, så sa ho: ha du ed upp'en no i sa ho. Ja, sa töse, dä ha jä. Så sa ho: härre å du, min korv? Så sa korven: i barmen, sa'n. Ja, å du i halsen, sa käreng, så kommer'u väl i tarmen, sa ho, får ho horte galet å töckte korven sa, han va i halsen. Så flitte ho a brureskruden å skulle la a gå, får no va ho nöjd, nå töse hade ed upp korven. Å så knöd töse in brureskruden å jeck, å så sprang käreng etter a å sa te portane: går de upp får a änte skriger? Så svara portane: dä ha engen smort oss nå smör, sålles som ho ha jort, sa de. Å så roba käreng på hästane, att de ska slä'nner, å då sa hästane: dä ha engen gove oss havre, sålles som ho ha jort. Å så roba käreng på hannane, de skulle bide töse, å så svara de: näj, sa de, dä ha engen gove oss brö, sålles som ho ha jort. Å så slapp dä töse hem mä brureskruden, å no ho då kom hem, så va'nte käreng inne, ane han va inne; å sa sa'n te a, atte no ha jä sätt fullt mä bränne unner golvet, sa'n, å no blir du stänne å håller ett lys, mass de viger oss, å då ska du lawa å snäppe lyset, å släppe ner ijönnem dä holet jä ha jort i golvet, män så ska du skunne dä å sprenga mä sam du ha jort dä. Ja, dä låva ho, ho skulle jära. Dan därpå, så stälte de te brollopet, å no vigsle skulle gå på, så ble ho stält te å stå å hålle lys, å nå ho stow å höll lyset, så snäppa ho't å släppte skare ijönnom golvet, å så tog han a i näven, å så sprang de, å så stow hele slättet i lys låwe å då brann upp allt ihob, bå käreng å brur å brollops-fälk mä; män brugämmåln å töse bärja så. Å så tog han benner mä så te de tre stävene, å då feck ho veda, att dä va sine ongar, ho hade träffa där å töckt så väl om, å dä va hanses

sostrar, ho hade vort hos, å så holl de brollop å ba sine slägtengar te sä, å sinna feck jä'nte vort mä länger.

2. Ett frieri.

Dä va e tös, som hade ldva, att häcken som kunne få a te skratta, dän skulle få a. Så va dä på ett ställe dä va tre brörar, å dän treje dän töckte allti de tvo andre va så dåli, å de velle allti husbennere hanom. Nä de no feck höra dä töse hade ldva ud, så tog de tvo brörane å klätte sä så granne de kunne å jeck te a — de fultes åd; å så nä dä dän älste kom in, så sa'n dä: dä va mähta vart, jongfrun har inne i da. Dä möö varmare i min barm; svara ho. Å då vesste'n ente mer å svara; å därme så feck'en gå. Å sålles jeck dä mä dän andre mä.

Så nä de då kom hem, så feck dän üngste höra, hä de hade sagt å hä ho hade svara; å så tog'en å klätte sä så dåli han vesste sä rå te, å så tog'en en gammel säck unner armen å så jeck'en. Nä han då kom på väjen, så fan'n e dö skada; så stack'en dän i påsen. Så nä han hade gått ett stöcke te, så fan'n ett panne-skällre, å dä stack'en i påsen. E stunn etter fan'n en vijereng, dän stack'en i påsen. Så jeck'en ett stöcke te, å då fan'n en klave, å dän stack'en i påsen. Ett gran länger fram, där fan'n ett värehorn, å dä stack'en i påsen. Å sinna fan'n ett aant värehorn ett stöcke därifrä, å dä stack'en mä i påsen. Så jeck'en in te a, å så sa'n: dä va mähta vart, jongfrun har inne i da. Dä möö varmare i min barm, sa ho te hanom som te brörane hans. Dä va bra, sa'n, dä kunne jä kanske få stekt mi skada. Å så tog'en upp å visa skada. Dä ränner feden bort, sa ho. Här har jä ett panneskällre, jä ska ta'n i, sa'n. Dä spräcker, sa ho. Nä, här har jä en vijereng, jä ska binne't mä, sa'n. Du ä krogete, du, sa ho. Här ä en klave, dän ä möö krogetare, sa'n. Du ä vreen, du, sa ho. Nä, här har jä ett värehorn, dä möö vreenare. Så skratta ho: no ha jä allri sett på magen, sa ho. Jo, se här ska jongfrun få se på magen, sa'n, å så tog'en upp dä andre värehornet. Å så feck'en a.

Jessegåder.

En stor vid häst, lägger rompen på taget. *Hå å dä får nog?*
(En vidrappa stövemur å kårsten.)

*Hå å dä, som har örer å'nte hörer, vamm å enge tarmar å
ben å'nte kan gå?* (E gryda.)

I skowen å dä runnet å funnet, barka å bett; i smia å dä
smitt; Ur färahuset tar dä si flia. *Hå å dä?* (E ullkara mä tre
å skinn å tinnar.)

Hå å dä de brogar å köre in artene mä på Dal? (Jo, no de
har arter te mad, så kör de in dom mä skeep.)

Liden å lätt,
Håppar åver e stätt,
Engen man i vårt lann,
Som denne hästen bessla kan? (E läppa.)

Dä sprenger en häst på mässengebärj; ju fortare hästen
sprenger, däss kårtare blir rompen? (Nål, fengerbår å trå.)

*Hå å dä, som ente tvo man kan bäre på e såstang, män ett
barn kan bäre't i näven?* (Ett ägg.)

Trint som ett höneägg å når ikreng en körkevägg? (Ett trä-
nusta.)

*Hå å dä, som om dan å fullt mä kôd å blo å om natte står
å gabar?* (En stövel.)

Tvo döu hålls om livet; *hå å dä?* (Hysk å hage.)

Küärn går upp etter rene å ner etter rene å ledar etter dä
han ente vell ha. *Hå å dä?* (Hol i jalsgåln.)

Hå å dä, som har kläane innikreng å kråppen udikreng?
(Ett tafjlys.)

Hå å dä, som går natt å da å allri kommer te däre? (Klädka.)

Ha de hort, atte här i Båuslän brogar de å lägge lysesakse
mä i ligkista? Hå vell dä sia, tru? (Jo, nä de lägger hele kråp-
pen did, så fuljer väl nyba mä, kan jä tru.)

Jä ska fråwe der e fråwa,
Som å lide stör hälle e flåwa:
I all slags mad, män ente i steg,
I dans, män ente i leg,
I strommar, män ente i Fåss,
I Frädreksbhall män ente i Måss.
Hå å dä? (Jo, dä å dän forste bogstaven i abeseboge)

Hå å dä, som har veddet i sia å ära i rompen, å allt dä han
bär, så bär'n på näbbet? (Bessmaru.)

Ett vintervokset tre, rode upp å tåppen ne. Hå å dä får noge?
(En istapp.)

Skräck.

En ska'nte skyde kårpar hälle kråger; dä'nte bra, får då kan
en aller segte rätt sinna (mä dän borsä).

Kårpen har e lide vid fjör i brystet; hade'n ente dän, så
kunne de skyde'n, å dä jole engen teng.

En ska'nte skyde skader, får då blir de möö vår sinna.

Om skadene skrattar om natte, så ser de dän vonne.

Hör en hööne kackla om natte, så ser de dän stygge.

Såndasklopte nawlar rdttnar allri i körregål; dä sunn å kloppe nawlane om såndan.

En får'nte tälja hälle hogga om såndan, får får en då sår, så läger då så aller.

Täljer en om såndan, så skär en så.

Om en å ude å far må häst om natte, å så hästen stannar, så ska en ta upp fällekniiven å hälle ve uwat, så får en se, hä dä å får noge, som staggar hästen. Då kan dä å hænna, atte en får så en dokti örefill, å så brogar gasten skratta å fluwe i lufte som ett rött lagen; å så kan dä å hænna, atte han slår i käll hästane å te å må kärane å knäpper idd dom kläüne å skär dom.

Om gasten slår i käll hästen, så ska en lufta i huvelawet (dä vell sia beslet i mällem öörne), å då lättar dä i kågeremme, å då har hästen lättare får å sprätte upp.

Kan en få en ormetagg å säde in i e väggespronga, så å dä dän bäste bod får väggelus; får då flyr de må ett. Hälle om en tar väggelus å tullar in i en kladd å bär bort te e aan stäva, så flyr alle väggelusane did.

* * *

Detta å no gammelt sjäbety, förstås; dä'nte mange, som trur på't no får tie, män för i vale ha de hatt en gruvele mängde må sådene räjljar.

Vallvisa.

Se musikbilagan.

Härre ska'u fara?
 Jedebock å dala,
 Där å gdt å jäda,
 Där fäller enge väda,
 Där gal gögen,
 Där gror lögen,
 Där sedder duver på tuver
 Å spinner på selkete laver;
 Dän lelle egån, han går uti ånge å slår,
 Då må'u tru han snurte,
 Kaja, ho raga å knytten, han drow,
 Å lelle pissekatten, han kurte.

Vallvisa.

Se musikbilagan.

Å Hans å Krans, de voro tvo snälle guttar,
 De jengo i skogen å skutta,
 I markena ud,
 De så te mina fe,
 Mass de lå på kne.
 Känner'u Tora å Brita,
 Enge Maria, Margreta,
 Å rare brupiger å Ståvelsman,
 Mali å Kari å Kristian?

Fru Tora, ho legger å trallar,
 Å trallar 'u på mäj,
 - Så går jä min väj.
 Låcke fram juren frå rolie hann,
 Kom alle de underle juren,
 Kom åksen, kom kalven, kom tjuren,
 Kom Row, kom Skow,
 Mi sköna Filow,
 Kom kappete Kersti,
 Kom Rustebu Äli,
 Kom snällaste Kari,
 Kom Hall å Bursen,
 Mi sköna Filursen,
 Å Hall å Brann!

Förklaringar.

Sid. 521. Äventyr, saga, berättelse; vid, hvit; bjön, björn; å, ocb; skull'n, skulle han; låva'n, lofvade han; fdr, för, ty; did, dit; kär te (karl till), i stånd att; sätt ud, utsatt, bestämt; tre, träd; båles, huruledes; männe nå, men när; käärn, karlen; forst, först; illa ve (illa vid), illa till mods; ubegribele, obegripligt; e stunn etter, en stund efteråt; kurte, körde; trampen, trappan; fantes, fanns; kläär, kläder; di, i;

Sid. 522. enge rå, ingen råd; säde, sätta; mort, mörkt; detta vara, medan detta fortfar; hetta, hittade; se, så att; tröt, väntat; jä, jag; hårt, hvart; ena, ensam; nutta, nytta; arter, ärter; stow upp, steg upp; ett klää, en duk; hävel, huru, lowe, legat;

Sid. 523. bratt, brant; skeller, fattas; jära, göra; enaan, hvar andra; slow, slog; bruresskrud, brudklädning; idä, utaf; låder, knarrar, gnisslar; ji, gifva; skälit, skälligt; vrinna, skrika, gnägga argsint;

Sid. 524. smorjetrötue, osmorda; bede, bit; eda, äta; mass, medan; lawa, lagade; härre, hvar; gove, gifvit; skunne dä, skyn-da dig;

Sid. 525. husbennere, förtrycka; fulles åd, följdes åt; vart, varmt; b4, hvad; skada, skata; panneskälle, bit af ett sönderslaget kärl; vijereng, vriden vidja; väreborn, horn af en vädur; aant, annat; ränner, rinner; feden, fettet; krogete, krokig, krokordig; vreen, vriden; magen, maken;

Sid. 526. Jessegåder, gissegåtor; rompen, svansen; vidrappa stävemur å kärsten, hvitrappad mur och skorsten; ullkara mä trä, ullkarda med trä; trånusta, trådnystan; hage, hake; hol i jalsgåln, hål i gårdesgården;

Sid. 527. nyba (nypan), fingrarne; fråwe der e fråwa, fråga er en fråga; flåwa, fluga; steg, stek; ne, ned, nedåt; borsa, bössan; fjör, fjäder;

Sid. 528. nawlar, naglar; nwat, ugat; lagen, lagan; kladd, klut;

Sid. 529. gdt å jäda, godt att valla; luver, mössor; egån, ek-orren; snurte, svängde sig; kurte, körde; fe, kreatur; Tora, Brita, Ståvelsman, Kristian, Row, Skow m. fl. äro namn på boskapen.

Vallvisa från Sörbygdén.

Tämligen fort.

Harmon. af Hj. Ö.

Här-re ska 'u fa-ra? Je-de-bock å da-la, Där ä gått å

jä-da, Där fäl-ler en-ge vä-da, Där gal gö-gen, Där gror

lö-gen, Där sed-der du-ver på tu-ver å spin-ner på sel-ke-te
ris. - - - - -

lu-ver. Dän lel-le e-gån han går ut-i ä-n-ge å slår,

Då må 'u tru han snur--te, Ka-ja ho ra-ga å knät-ten, han

drow, Å lel-le pis-se---kat-ten han hur-----te.

Vallvisa från Sörbygdén.

Tämligen fort.

Harmon. af Hj. Ö.

Å Hans å Krans, De voro tvo endl--le gut---tar, De

jen-go i skogen å skut---ta, I mar-ke-na ud, De så te mi-ne

fe Mass de lå på kne. Kda-ner 'n To-ra å Bri--ta,

rit.

En - ge Ma-ri-a Mar - - gre - ta, Å ra-re bru-pi-ger å Stå - vels - man,

Mali å Ka-ri å Kri-sti-an? Fru To-ra ho leg-ger å tral-lar, Å

tral-lar 'a på måj, Så går ju min väj. Lå-ke fram ju-ren frå

ro-li-e hann! Kom al-le de un-der-le ju-----ren, Kom

rit. — — — *a tempo*

Åk-sen, kom kai-ven, kom tja-ren, Kom Row, kom Skow, Mi skö-na Fi-low, Kom

kap-pe-te Ker-ati, Kom Ru-ste-bu Ä-li, Kom snål-la-ste Ka-ri, Kom

Häll ä Ber-sen, Mi skö-na Fi-lar-sen Ä Hall ä Brann!

Innehåll.

	Sid.
Två bronsåldersfynd från Kareby socken i Inlands södra härad. Beskrifna af Oscar Montelius. Med 22 träsnitt	271.
Bohuslänska fornsaker från hednatiden, beskrifna af Oscar Montelius. 2. Med 52 träsnitt	321.
Bohuslänska hällristningar. Aftecknade af L. Baltzer, beskrifna af Oscar Montelius. Med 1 planch	423.
Bohuslänska dopfuntar. Tecknade af Gustaf Brusewitz, med text af Oscar Montelius. Med 13 träsnitt	425.
Bouppteckning efter Thomas Dyre till Sundsby, år 1652	447.
Träsniderier från äldre tid. Samlade och beskrifna af Carl Cederström. Med 21 träsnitt	489.
Prof på allmogemål och folkvisor från Sörbygden. Af Nils Fr. Nilén. Med 2 musikbilagor	518.

HÄLLRISTNING. VID BAKRA 166

Fotolithografi af Carl. Mørk. København

SOCKEN, STANGENÄS HÄRAD.

CPSIA information can be obtained
at www.ICGtesting.com
Printed in the USA
LVHW082130300619

622820LV00011B/290/P

This work has been selected by scholars as being culturally important, and is part of the knowledge base of civilization as we know it. This work was reproduced from the original artifact, and remains as true to the original work as possible. Therefore, you will see the original copyright references, library stamps (as most of these works have been housed in our most important libraries around the world), and other notations in the work.

This work is in the public domain in the United States of America, and possibly other nations. Within the United States, you may freely copy and distribute this work, as no entity (individual or corporate) has a copyright on the body of the work.

As a reproduction of a historical artifact, this work may contain missing or blurred pages, poor pictures, errant marks, etc. Scholars believe, and we concur, that this work is important enough to be preserved, reproduced, and made generally available to the public. We appreciate your support of the preservation process, and thank you for being an important part of keeping this knowledge alive and relevant.

Published by Wentworth Press, an
imprint of Creative Media Partners.
support.creativemedia.io

